

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ

ਟਾਵਰਜ਼

ਵਸਤੂ, ਵਿਧੀ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ

ਸੰਪਾਦਕ

ਡਾ. ਕਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ

ਡਾ. ਹਰਸਿਮਰਨ ਸਿੰਘ ਰੰਧਾਵਾ

ਐਮ.ਪੀ. ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ

ਦਿੱਲੀ

Towers

Vastu, vidhi ate drishti

Edited by :

Dr. Karamjit Singh

Professor & Chairman, Department of Panjabi,
Kurukshetra University, Kurukshetra-136119
M-093156 69214

Dr. Harsimran Singh Randhawa

Reader, Department of Panjabi,
Kurukshetra University, Kurukshetra-136119
M-094164 12585

© Editors, 2006

Publication :

M.P. Prakashan
Shop No. 7,
12/190, Geeta Colony, Delhi-31
Mobile : 093-122-71252

Branch :

EM-66, Rasta Mohalla,
Phagwara Gate, Jalandhar

Type Setting

Raj Kumar (Patiala)
098-728-81385

Printer

Balaji Offset, Delhi

Price :

ਤਤਕਰਾ

ਭੂਮਿਕਾ	੫-੧੦
ਦੁੱਖ ਸਾਂਝਾ ਕਿ ਪਰਾਇਆ : ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਤੇ ‘ਟਾਵਰਜ਼’	- ਡਾ. ਜਸਬੀਰ ਜੈਨ ੧੧-੧੮
ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ‘ਪਾਣੀ’ ਦਾ ਅਧਿਅ	- ਡਾ. ਸੁਤਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂਰ ੧੯-32
ਗਲੋਬਲ ਚੇਤਨਾ ਅਤੇ ਮਾਨਵੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ : ਟਾਵਰਜ਼	- ਡਾ. ਜਗਬੀਰ ਸਿੰਘ 33-45
ਟਾਵਰਜ਼ : ਸੰਵਾਦਮੁੱਖ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦਾ ਸਿਰਜਣ	- ਡਾ. ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਖਾਹਰਾ 46-61
‘ਟਾਵਰਜ਼’ (ਕਹਾਣੀ) : ਕੁਝ ਪਾਠਮੂਲਕ ਅੰਤਰ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਆਂ	- ਡਾ. ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ 62-69
‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਪ੍ਰਭਾਵ	- ਡਾ. ਕਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ 70-74
ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ	- ਡਾ. ਧਨਵੰਤ ਕੌਰ 75-88
‘ਟਾਵਰਜ਼’ : ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਮੂਲਕ ਅਧਿਐਨ	- ਲਾਲ ਸਿੰਘ 89-95
ਟਾਵਰਜ਼ : ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਅਨੁਭਵ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਦਾ ਗਲਪ	- ਡਾ. ਮਨਮੋਹਨ 96-102
ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ	- ਡਾ. ਵਨੀਤਾ 103-108
ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ‘ਟਾਵਰਜ਼’ : ਉਤਰ-ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਪਰਿਪੇਖ	- ਡਾ. ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ 109-
119	
ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗਲਪ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ	- ਡਾ. ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ 120-133
ਟਾਵਰਜ਼ : ਸੰਤਾਪ ਅਤੇ ਦੁਖਾਂਤ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ	- ਡਾ. ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ 134-147
‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਅੰਦਰਲੇ ਬੈਂਚੇਪਨ ਦੀ ਬਾਤ ਪਾਉਂਦੀ ਪੁਸਤਕ : ਟਾਵਰਜ਼	- ਡਾ. ਸੁਖਪਾਲ ਸਿੰਘ ਬਿੰਦ 148-152
ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ‘ਟਾਵਰਜ਼’ : ਇਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਟਿੱਪਣੀ	- ਡਾ. ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ 153-161

ਤਕਨੀਕੀ-ਦਹਿਸ਼ਤਵਾਦ ਦਾ ਦੁਖਾਂਤ : ਟਾਵਰਜ਼ ਕਹਾਣੀ

- ਡਾ. ਭੀਮ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ 162-166

ਟਾਵਰਜ਼ ਦਾ ਸਮੱਸਿਆਕਾਰ

- ਡਾ. ਅਕਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੌਰ 167-179

ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਕਟ ਤੇ ਗਲੋਬਲ ਚੇਤਨਾ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ

- ਡਾ. ਗੁਰਮੀਤ ਕੱਲਰ ਮਾਜਰੀ 180-

188

ਦੋ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੇ ਭੇੜ ਤੇ ਸੰਵਾਦ ਦਾ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ : ਟਾਵਰਜ਼

- ਡਾ. ਕਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ 189-196

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਟਾਵਰਜ਼' : ਸੁਪਰ ਸੱਤਾ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਸਤਾਅ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ

- ਡਾ. ਹਰਸਿਮਰਨ ਸਿੰਘ ਰੰਧਾਵਾ 197-

203

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਤ੍ਰਾਸਦ ਸੰਵੇਦਨਾ

- ਡਾ. ਪਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤੱਗੜ 204-

210

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਟਾਵਰਜ਼' ਵਿਚ ਨਾਰੀ ਸੰਵੇਦਨਾ

- ਡਾ. ਉਪਿੰਦਰਜੀਤ 211-217

ਆਰਥਿਕ ਹਿੱਤਾਂ ਤੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਲਗਾਉ ਦਾ ਦਵੰਦ : ਟਾਵਰਜ਼

- ਡਾ. ਰਜਨੀ ਰਾਣੀ 218-226

'ਟਾਵਰਜ਼' ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ ਔਰਤ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਰੂਪ

- ਅਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ 227-233

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਟਾਵਰਜ਼' : ਵਿਚਾਰਧਾਰਾਈ ਪਰਿਪੇਖ

- ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ 234-241

ਪਰਵਾਸ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਮਿਰਦੰਗ ਨਾਦ : ਟਾਵਰਜ਼

- ਜਸਵੀਰ ਸਮਰ 242-244

ਟਾਵਰਜ਼ : ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਜਲੌਅ

- ਲਾਭ ਸਿੰਘ ਖੀਵਾ 245-246

ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ

- ਡਾ. ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ 'ਸੁੱਜੋ' 247-

250

ਭੂਮਿਕਾ

24 ਜਨਵਰੀ, 2006 ਨੂੰ ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਵਿਚ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਟਾਵਰਜ਼ ਉੱਪਰ ਸੈਮੀਨਾਰ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਰਚਾ ਲੇਖਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨੋਟਿਸ ਲਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਇਸ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨਾਲ ਜਿੱਥੇ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧਾ ਵਿਸ਼ਵੀ ਸੋਚ ਨਾਲ ਜੁੜਦਾ ਹੈ ਉੱਥੇ ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਇਕ ਨਵੇਂ ਸਿਖਰ ਵੱਲ ਵੀ ਵਧਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਉੱਪਰ ਇਕ ਆਲੋਚਨਾਤਮਿਕ ਪੁਸਤਕ ਕੱਢਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਪੁਸਤਕ ਉੱਪਰ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਆਲੋਚਨਾ ਪੁਸਤਕ ਆਈ ਹੈ ਉਹ ਕਿਸੇ ਸਿਲੇਬਸ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਉੱਪਰ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਆਲੋਚਨਾਤਮਿਕ ਪੁਸਤਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ। ਟਾਵਰਜ਼ ਦੀ ਉੱਚੀ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਅਤੇ ਇਹ ਵਾਚਦਿਆਂ ਕਿ ਪੁਸਤਕ ਛਪਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਸਾਰੀਆਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਉੱਪਰ ਖੋਜ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਰੁਚੀ ਲਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚ ਕਰਨ ਦਾ ਹੌਂਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਹੁੰਗਾਰੇ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਖੁਦ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਅਸੀਂ ਦਸ ਬਾਰਾਂ ਲੇਖਾਂ ਦੀ ਆਸ ਰੱਖ ਰਹੇ ਸਾਂ ਪਰੰਤੂ ਸਤਾਈ ਲੇਖਾਂ ਦੀ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਪੰਜਾਬੀ ਆਲੋਚਨਾ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕਈ ਨਵੀਆਂ ਲੀਹਾਂ ਪਾਵੇਗੀ ਇਸ ਦੀ ਸਾਨੂੰ ਆਸ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਬੰਧਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬੰਨ੍ਹਿਆਂ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਖੇਤਰ ਸੁਝਾਏ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਮ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਰ ਵਿਦਵਾਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਟਾਵਰਜ਼ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨੂੰ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾਇਆ। ਪਰੰਤੂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਵਿਦਵਾਨ ਕੁਝ ਸਾਂਝੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਉੱਪਰ ਪਹੁੰਚੇ ਹਨ। ਹਰ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ ਨਤੀਜੇ ਉੱਪਰ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੈ ਕਿ ਟਾਵਰਜ਼ ਕਹਾਣੀ ਨਾ ਕੇਵਲ ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਹੀ ਸਗੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਇਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਤੇ ਕਲਾਸੀਕਲ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਾਰਣ ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਉੱਪਰ ਆਪਣਾ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਦੂਸਰੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਰਾਇ ਹੈ ਕਿ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਆਪਣੇ ‘ਚੋ ਟਾਪੂ’ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ ਗਿਆ ਹੈ। ਬਿਰਤਾਂਤ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਵੀ ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਕਈ ਮਸਲੇ ਉਠਾਏ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਖੁਦ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਮਾਧਾਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਬੜੇ ਸਾਰਥਕ ਨਤੀਜੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹੇਗੀ। ਜੇ ਕਰ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਉਠਾਏ ਮੁੱਦਿਆਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਾਂਗੇ ਤਾਂ ਇਕ ਲੰਬੀ ਚਰਚਾ ਵਿਚ ਪੈਣਾ ਪਵੇਗਾ ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇੱਥੇ ਲੇਖਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਥਾਪਨਾਵਾਂ ਦੀ ਹੀ ਚਰਚਾ ਕਰਾਂਗੇ।

ਡਾ. ਜਸਬੀਰ ਜੈਨ ਜੋ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਦਵਾਨ ਹੈ, ਨੇ ਟਾਵਰਜ਼ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨੂੰ ਦੋ ਸਭਿਆਤਾਵਾਂ ਦੇ ਟਕਰਾਅ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਪਰਖਦਿਆਂ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਵਚਨ ਨੂੰ ‘ਭਾਵੁਕ ਪ੍ਰਵਚਨ’ ਕਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਇਕ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਬਿਰਤਾਂਤ ਰਾਹੀਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਡਾ. ਜਸਬੀਰ ਜੈਨ ਨੇ ਟਾਵਰਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਚੌੜੇ ਹੁੰਦੇ

ਦਿਸਹੱਦਿਆਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ 'ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪਾਠਕ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਯਾਦਾਂ ਜਾਂ ਉਦਰੇਵੇਂ ਜਾਂ ਸਵੈਬੀਤੀ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਕੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ, ਸਵੈ ਤੇ ਪਰ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਇਕ ਸਭਿਅਤਾ ਦੇ ਸੰਵਾਦ ਵਿਚ ਦੇਖਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।'

ਡਾ. ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂਰ ਨੇ 'ਪਾਣੀ' ਨਾਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਿਕ, ਤਣਾਉ, ਵਿਰੋਧੀ-ਜੁੱਟ ਬਣਾਉਣ ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚ 'ਕਈ ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਚੇਤਨਾ' ਨੂੰ ਰੇਖਾਂਕਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। 'ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਬਾਹਰਲੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਬੜੀ ਸਰਲ ਕਹਾਣੀ ਹੈ ਪਰ ਅੰਤਰੀਵ ਤੌਰ ਤੇ ਇਕ ਜਟਿਲ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਡੂੰਘੀਆਂ ਪਰਤਾਂ ਹਨ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਯਥਾਰਥ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀ ਵੀ ਨਿਰੋਲ ਪਰੰਪਰਕ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਕਈ ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਚੇਤਨਾ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚ ਰਲੀ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਬਣਦਾ ਹੈ।'

ਡਾ. ਜਗਬੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਨੂੰ 'ਗਲੋਬਲ ਚੇਤਨਾ ਅਤੇ ਮਾਨਵੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ' ਕਿਹਾ ਹੈ। ਡਾ. ਜਗਬੀਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ 'ਨਿਰੋਲ ਪ੍ਰਵਾਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਹਾਣੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ... ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਕਥਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਤੇ ਸਿਰਜਿਤ ਪ੍ਰਵਚਨ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਆ ਰਹੀ ਖੜੋਤ ਨੂੰ ਹੀ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸਗੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਮਾਨਵੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਅਤੇ ਗਲੋਬਲੀ ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਪਰਿਪੇਖ ਨਾਲ ਵੀ ਜੋੜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।'

ਡਾ. ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਖਾਹਰਾ ਆਪ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਵਿਚਰ ਰਿਹਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਆਪਣੇ ਪਰਚੇ 'ਟਾਵਰਜ਼ : ਸੰਵਾਦ ਮੁੱਖ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦਾ ਸਿਰਜਣ' ਵਿਚ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਵੇਰਵੇ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਆਲੋਚਕਾਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਮਾਈਕਰੋ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹ ਕਈਆਂ ਨਵੀਆਂ ਫਾਰਮੂਲੇਸ਼ਨਾਂ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਇਕ ਅੱਧ ਉਦਾਹਰਣ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਟਾਵਰਜ਼ ਕਹਾਣੀ ਬਾਰੇ ਉਸ ਦਾ ਨਿਚੋੜ ਹੈ ਕਿ 'ਇਹ ਰਚਨਾ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਆਪੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਅਜੋਕੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਦਰਪੇਸ਼ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵਡੇਰੀ ਮਾਨਵੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਨੁਕਤੇ ਤੋਂ ਮੁਖਾਤਿਬ ਹੋਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਕਲਾ 'ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ' ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਉੱਤਰੀ ਅਮਰੀਕੀ ਸੰਦਰਭ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਦਰਭ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਹ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜ਼ੁਬਾਨ ਦੇ ਅਦਬ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ।' ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਰਫ ਤੇ ਦਰਿਆ ਕਹਾਣੀ ਸਬੰਧੀ ਖਾਹਰਾ ਦੀ ਟਿੱਪਣੀ ਹੈ ਕਿ 'ਜੇ ਕਰ ਇਸ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਤੁਲਨਾਤਮਿਕ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿਚ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ ਇਹ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲੋਂ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਮੂਲ ਧਾਰਾ ਦੀ ਫਿਕਸ਼ਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਟਾਵਰਜ਼ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਰਚਨਾ ਵੀ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗਲਪ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਫੈਲਾਉ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਵਾਲੀ ਹੈ।' ਡਾ. ਖਾਹਰਾ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ 'ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਭਰਪੂਰ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਦਾ ਆਸ਼ਕ' ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ।

'ਟਾਵਰਜ਼ ਕਹਾਣੀ : ਕੁਝ ਪਾਠ ਮੂਲਕ ਅੰਤਰ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਆਂ' ਲੇਖ ਵਿਚ ਡਾ. ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਟਾਵਰਜ਼ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠਗਤ ਅਧਿਐਨ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਬੜੀ ਬਾਰੀਕੀ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਇਉਂ ਸੂਤਰਬੱਧ ਕਰਦਾ ਹੈ 'ਉਹ ਅਮਰੀਕੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਦੀਆਂ ਅੰਦਰੂਨੀ ਲਾਲਚੀ ਪਰਤਾਂ (ਐਰਿਕ ਮਾਰਟਨ ਦੀ ਹਥਿਆਰ ਐਕਸਪੋਰਟ ਕੰਪਨੀ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ), ਲੋਟੂ ਗੁੰਡਾਗਰਦੀ (ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਤੋਂ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਅਤੇ ਇਰਾਕ ਤੇ ਹਮਲੇ), ਅਮਰੀਕੀ ਅਖੌਤੀ ਮਦਦ ਦਾ ਹੀਜ ਪਿਆਜ਼, ਦੂਸਰੇ ਮੁਲਕਾਂ ਨੂੰ ਡਰਾਉਣ, ਧਮਕਾਉਣ ਅਤੇ ਬੀਨ ਮਨਵਾਉਣ ਦੀਆਂ ਚਾਲਾਂ, ਅਮਰੀਕਾ ਦੀਆਂ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀਆਂ ਅਖੌਤੀ ਨੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕੂਟ ਚਾਲਾਂ ਨੂੰ ਬਿਰਤਾਂਤ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਵਿਚ ਬੜੇ ਸਹਿਜੇ ਢੁਕਵੇਂ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਚ ਪਰੋਂਦਾ ਹੈ।' ਡਾ. ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਟਾਵਰਜ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਕਈ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਟਾਵਰਜ਼ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ 'ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਅਤਿਅੰਤ ਮੁੱਲਵਾਨ ਕਹਾਣੀ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ' ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਡਾ. ਕਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਟਾਵਰਜ਼ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕੁਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੱਖਾਂ ਵੱਲ ਸਾਡਾ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਿਆ ਹੈ। 'ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਤਰ ਉਸ ਸਮਾਜ ਤੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਤੋਂ ਅਲੱਗ-ਥਲੱਗ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਰਹੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਜਾ ਵਸੇ ਹਨ।' ਡਾ. ਕਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਦੂਜੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ 'ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਵਿਸ਼ਾ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਤੰਤਰ ਦੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਨਿੱਜੀ ਤੇ ਸਮੂਹਿਕ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਵਿਕਾਸ (ਆਰਥਿਕ ਉੱਥਾਨ) ਅਤੇ ਵਿਨਾਸ਼ (ਆਤਮਕ ਪਤਨ) ਦਾ ਦਵੰਦ ਜਾਂ ਤਨਾਓ ਹੈ।' ਡਾ. ਕਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਸਿਰਜੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਮਨੋਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਭਰਪੂਰ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਡਾ. ਧਨਵੰਤ ਕੌਰ ਅਨੁਸਾਰ 'ਟਾਵਰਜ਼ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ 'ਕਾਉਂਟਰ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰਵਚਨ' ਸਿਰਜਣ ਵੱਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। 'ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮਰੱਥ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ੁਮਾਰ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਰੂਪਾਇਤ ਡਾਇਆਸਪੋਰਿਕ ਸੰਵੇਦਨਾ ਨੂੰ ਹੇਰਵਿਆਂ, ਹਾੜ੍ਹਿਆਂ, ਵਿਗੋਚਿਆਂ, ਝੋਰਿਆਂ ਦੇ ਹਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਇਕ ਕਾਉਂਟਰ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰਵਚਨ ਦੇ ਪਿੜ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਕਰਾਉਣ ਵਿਚ ਸੰਜੀਦਾ ਹੰਭਲਾ ਮਾਰਿਆ ਹੈ।' ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਡਾ. ਧਨਵੰਤ ਕੌਰ ਇਸ ਨਿਰਣੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚੀ ਹੈ ਕਿ 'ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਪਰਵਾਸੀ ਬੰਦੇ ਦੇ ਬਹੁ-ਵੰਨੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬਹੁ-ਧਰਾਤਲੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ, ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਰਹਿਤਲ ਦੇ ਬਹੁ-ਦਿਸ਼ਾਵੀ ਸੰਕਟਾਂ ਅਤੇ ਗਲੋਬਲ ਹੋ ਰਹੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਬਹੁ-ਰੰਗੀ ਤਸਵੀਰ ਹਨ।'

ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਆਪ ਸਮਰੱਥ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਹੈ। ਉਹ ਟਾਵਰਜ਼ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਪਰਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲੇਖਕ ਦੇ ਅਵਚੇਤਨ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਟਾਵਰਜ਼ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਪਰ ਆਖਰੀ ਦੋ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਟਾਵਰਜ਼ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਸੂਤਰਬੱਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। 'ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦੇ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀ ਚਿਹਰੇ ਨੂੰ ਨੰਗਾ ਕਰਦੀ ਇਕ ਮਿਸਾਲੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਹੋਈ ਲੇਖਕ ਦੀ ਵਿਸ਼ਵ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕੇਵਲ ਸ਼ਿਲਪ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੱਕ ਮਹਿਦਦ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਸਗੋਂ ਸਮੁੱਚੇ ਸੰਸਾਰ ਲਈ ਅਮਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦੀ ਪਸਾਰਵਾਦੀ ਜੰਗਬਾਜ਼ਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਇਕ ਕਰਾਰੀ ਚਪੇੜ ਬਣ ਕੇ ਵੱਜਣ ਦਾ ਸਾਹਸ ਵੀ ਰੱਖਦੀ ਹੈ।'

ਡਾ. ਮਨਮੋਹਨ ਜਿੱਥੇ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉੱਥੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜੁਗਤਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਨੂੰ 'ਟਾਵਰਜ਼ ਦੀ ਆਮਦ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਯੋਗਦਾਨ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।'

ਡਾ. ਵਨੀਤਾ ਨੇ ਟਾਵਰਜ਼ ਕਹਾਣੀ ਦੀਆਂ ਕਈ ਨਵੀਆਂ ਪਰਤਾਂ ਫਰੋਲੀਆਂ ਹਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਦੋ ਟਾਵਰਜ਼ ਦੇ ਢਹਿਣ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਦੋ ਥੰਮ੍ਹਾਂ ਵਰਗੇ ਜੀਆਂ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਵਿਚ ਸਮਾਨਤਾ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। 'ਕਹਾਣੀ ਇਕ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਮਨ ਉੱਤੇ ਉਲੀਕ ਵੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਵੀ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਤੱਕ ਸਦੀਵੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸੀਮਤ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿੰਦੀ।'

ਡਾ. ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ ਨੇ ਟਾਵਰਜ਼ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨੂੰ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿਚ ਦੇਖਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ 'ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ...ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਇਸ ਗੱਲ ਉੱਤੇ ਟਿਕੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਅਜੋਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਵਾਸੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਦੇ ਬਦਲਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਸਮੱਗਰਤਾ ਵਿਚ ਫੜਨ ਦਾ ਅਤੇ ਕਲਾਤਮਿਕ ਗਲਪ ਬਿੰਬ ਰਾਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਫਲਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰਕੇ ਸਮੂਹ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠਕਾਂ ਅਤੇ ਆਲੋਚਕਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਇਸ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਾਸਾਰ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਟਾਪੂ (1999) ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਦਾ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਟਾਵਰਜ਼ (2005) ਵਿਚਲੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ

ਨਾਲ ਇਕ ਨਵੀਂ ਸਿਖਰ ਛੋਹੀ ਹੈ।’ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਚਿੰਤਨ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵ ਦੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨੂੰ ਪਹਿਚਾਣਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ‘ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉੱਤਰ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਚੇਤਨਾ ਸਦਕਾ ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸੰਕਟਾਂ ਨਾਲ ਆਮ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜਟਿਲ ਪਛਾਣ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਭਰਵਾਂ ਸੰਵਾਦ ਰਚਾਇਆ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਅਹਿਮ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਚਿੰਤਨ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਇਕ ਢੁਕਵੀਂ ਅਨੁਪਾਤ ਵਿਚ ਗੰਨ੍ਹ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਨਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।’

ਡਾ. ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸਮਕਾਲੀ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਦੇ ਦਬਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਮਾਨਵੀ ਮਨ ਦੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਤਾਲਮੇਲ ਬਿਠਾਉਂਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ‘ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਪੂਰਬੀ ਤੇ ਪੱਛਮੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਮੁੱਲ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਟਕਰਾਵਾਂ ਕਾਰਨ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਮਾਨਸਿਕ ਉਲਝਣਾਂ ਨੂੰ ਰੇਖਾਕਿਤ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜਾਂ ਦੇ ਬਹੁ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ (Multi-cultural) ਮੁੱਲਾਂ ਦੇ ਸੰਵਾਦ ਕਾਰਨ ਪੂਰਬੀ ਜਾਂ ਏਸ਼ੀਆਈ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿਚ ਆ ਰਹੇ ਬਦਲਾਉ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।’

ਡਾ. ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਇਕੋ ਵੇਲੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਵਸਤੂ ਤੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖ ਦੇ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ‘ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਪੱਛਮ ਦੇ ਵਿਕਸਿਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਮੁਲਕਾਂ ਦੇ ਬਹੁ-ਕੌਮੀ ਅਤੇ ਬਹੁ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤਾਣੇ-ਬਾਣੇ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਪਰਵਾਸੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਮਨੋ-ਦਸ਼ਾ, ਸਾਮੰਤੀ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਗ੍ਰਸਤ ਅਵਚੇਤਨ ਅਤੇ ਵਿਖੰਡਤ ਆਪੇ ਦੇ ਵਿਵੇਕ ਨੂੰ ਪਕੜਨ ਲਈ ਸਮਾਨਾਂਤਰ ਕਥਾ ਲੜੀਆਂ ਵਾਲੇ ਟੁੱਟਵੇਂ ਬਿਰਤਾਂਤ, ਟਾਕਰਵੇਂ ਸੁਭਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਪਾਤਰਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ, ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਦੇ ਅੰਤਰ-ਦਵੰਦ ਤੇ ਫਲੈਸ਼ ਬੈਕ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਮਿਸ਼ਰਤ/ਖਿਚੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਸੰਚਾਰ ਜੁਗਤਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗਲਪ ਸੰਗਠਨ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਵਰਤਦਾ ਹੈ।’ ਡਾ. ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਟਾਵਰਜ਼ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ‘ਕਲਾਤਮਿਕ ਸੁਹਜ ਦਾ ਸਿਖਰ’ ਮੰਨਦਾ ਹੈ।

ਡਾ. ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ ਲਈ ਟਾਵਰਜ਼ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਸੰਤਾਪ ਅਤੇ ਦੁਖਾਂਤ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਹੈ। ਉਸ ਮੁਤਾਬਕ ‘ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਪੰਜ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਵਸਤੂਗਤ ਵੇਰਵੇ ਅੰਤਿਮ ਤੌਰ ’ਤੇ ਸੰਤਾਪ ਅਤੇ ਦੁਖਾਂਤ ਨੂੰ ਸਿਰਜਦੇ ਇਹ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਵਿਚ ਹਨ ਕਿ ਕਿਧਰੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਆਤੰਕ ਸਦਕਾ ਦੁਖਾਂਤ ਹੈ, ਕਿਧਰੇ ਧੰਨ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਗੁਆਚ ਰਿਹਾ ਹੈ।’ ਡਾ. ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ ਰਾਜਨੀਤਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਸਮੇਂ ਕਈ ਸਟੀਕ ਤੇ ਮੌਲਿਕ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਇਸ ਕਥਨ ਵਿਚ ਦਮ ਹੈ ਕਿ ‘ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਾ ਤਾਂ ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ ਪੈਟਰਨ ਤੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਨਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਪੱਖੋਂ ਅਵਚੇਤਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਉਹ ਮਾਨਵੀ ਹੋਂਦ, ਸੁਹਿਰਦਤਾ, ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਉੱਪਰ ਪਹਿਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਅਜਿਹਾ ਕਥਾਕਾਰ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਥਾ ਨੂੰ ਸਥਿਰਤਾ ਕਥਾ ਸੰਰਚਨਾ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।’

ਡਾ. ਸੁਖਪਾਲ ਸਿੰਘ ਬਿੰਦ ਇਸ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨੂੰ ‘ਟਾਵਰਜ਼ ਅੰਦਰਲੇ ਬਉਣੇਪਣ ਦੀ ਬਾਤ ਪਾਉਂਦੀ ਪੁਸਤਕ’ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਤੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਰਚੀ-ਮਿਚੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸੁਖਪਾਲ ਸਿੰਘ ਬਿੰਦ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ‘ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਨਾਲ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਗਲਪਕਾਰ ਨੇ ਅਗਲੀ ਪੁਲਾਘ ਪੁੱਟੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਹੋਂਦ ਮਨ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ।’

ਡਾ. ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਲੇਖ ‘ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਟਾਵਰਜ਼ ਇਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਟਿੱਪਣੀ’ ਟਿੱਪਣੀ ਦੀ ਬਜਾਇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਲੇਖ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਡਾ. ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਸ਼ੈਲੀ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਰਾਹੀਂ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਥੀਮਕ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾਈ ਪਾਸਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਡਾ. ਭੀਮ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਲੇਖ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾਈ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਵੱਲ ਰੁਚਿਤ ਹੈ। ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ 'ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਟਾਵਰਜ਼ ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਸਾਮਰਾਜ ਵੱਲੋਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਤਕਨੀਕੀ ਦਹਿਸ਼ਤਵਾਦ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਉਤਪੰਨ ਹੋਏ ਦੁਖਾਂਤ ਨੂੰ ਕਲਾਤਮਿਕ ਰੰਗਤ ਰਾਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ।' ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ 'ਜੰਗ ਜਾਂ ਦਹਿਸ਼ਤਵਾਦ ਹਾਕਮਾਂ ਲਈ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਅਤੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਭਿਆਨਕ ਤੇ ਦਰਦਨਾਕ ਭਵਿੱਖ ਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।'

ਡਾ. ਅਕਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੌਰ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਸਮੱਸਿਆਕਾਰ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਾਂਗ ਇਸ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਵਿਸ਼ਵ ਚੇਤਨਾ ਦਾ ਉੱਭਾਰ ਵੇਖਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਮੀਤ ਕੱਲਰਮਾਜਰੀ ਨੇ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਛਾਣ ਪੱਛਮੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੀ ਸਮਝ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਵਜੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ ਕਈ ਅਣਸੁਲਝੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇਕ ਨੇ ਟਾਵਰਜ਼ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਦੋ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੀ ਡਾਇਆਲੈਕਟਿਕਸ ਨੂੰ ਪਹਿਚਾਣਿਆ ਹੈ ਜੋ ਕੇਵਲ ਬਾਹਰੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਧੁਰ ਅੰਦਰ ਤੱਕ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਸੰਪਾਦਕ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲੇਖ ਵਿਚ ਸਾਮਰਾਜੀ ਸੁਪਰ ਸੱਤਾ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਦੀ ਬਾਤ ਪਾਈ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲ ਦੀ ਨਾਲ ਟਾਵਰਜ਼ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ ਤੱਕ ਜਾ ਕੇ ਪੁੱਣ-ਛਾਣ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਡਾ. ਪਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤੱਗੜ ਨੇ ਟਾਵਰਜ਼ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਤ੍ਰਾਸਦਿਕ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ 'ਹੁਣ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ 'ਵਿਸ਼ਵੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਕੋਟੀ ਵਿਚ' ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।' ਡਾ. ਉਪਿੰਦਰ ਜੀਤ ਨੇ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਰੀ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਵਾਚਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਬਣਦੀ ਹੈ ਕਿ 'ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਸਤਰੀ ਪਾਤਰ ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਾਲੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣੇ ਘਰ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਪ੍ਰਤਿ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼, ਆਪਣੀ ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਪ੍ਰਤਿ ਵੀ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਹਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼, ਇਸ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਤੇ ਸਵੈਮਾਨ ਪ੍ਰਤਿ ਸੁਚੇਤ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਵਨਾਤਮਿਕ ਲਗਾਅ ਹੈ।' ਡਾ. ਰਜਨੀ ਰਾਣੀ ਆਰਥਿਕ ਹਿੱਤਾਂ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਤਮਿਕ ਲਗਾਉ ਦੇ ਦਵੰਦ ਨੂੰ ਟਾਵਰਜ਼ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚੋਂ ਰੂਪਮਾਨ ਹੁੰਦਿਆਂ ਦੇਖਦੀ ਹੈ। ਡਾ. ਰਜਨੀ ਰਾਣੀ ਲਿਖਦੀ ਹੈ 'ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਪਹਿਲੂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪਾਤਰਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਾ ਨਹੀਂ ਬਣਨ ਦਿੰਦੀਆਂ ਸਗੋਂ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਦੁਖਾਂਤ ਬੋਧ ਸਿਰਜ ਕੇ ਕਥਾ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਸੰਜੀਦਾ ਕਾਰਜ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹੋ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਲਾ-ਪੂਰਣ ਹੋਣ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਪਹਿਲੂ ਹੈ।'

ਅਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੇ ਟਾਵਰਜ਼ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ ਔਰਤ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਰੂਪਾਂ ਵੱਲ ਸਾਡਾ ਧਿਆਨ ਦੁਆਇਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਉਹ ਇਸ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੀ ਹੈ ਕਿ 'ਉਸ ਦੇ ਔਰਤ ਪਾਤਰ ਵੀ ਕਿਸੇ ਉਲਾਰ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਉਹ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਵੀ ਹਨ। ਉਹ ਮਮਤਾਮਈ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਗੜ੍ਹਚ ਹਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦੇ ਟੁੱਟਣ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਤਣਾਉ ਵੀ ਭੋਗਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਲਈ ਵੀ ਲੜਦੇ ਹਨ, ਬਦਲਾਖੋਰ ਵੀ ਹਨ ਅਤੇ ਸਮੂਹਿਕ ਤਣਾਉ ਵੀ ਭੋਗਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਲਈ ਵੀ ਲੜਦੇ ਹਨ, ਬਦਲਾਖੋਰ ਵੀ ਹਨ ਅਤੇ ਸਮੂਹਿਕ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿਚ ਯੋਗਦਾਨ ਵੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਨਿੱਧਤਾ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।' ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਟਾਵਰਜ਼ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾਈ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ 'ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਕਾਰਨ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਪਰਵਾਸੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਵਿਸ਼ਵ ਚਿੰਤਨ ਵਾਲੇ ਲੇਖਕ ਵਜੋਂ ਉੱਭਰ ਕੇ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਘੇਰਾ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਇਸ

ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵਿਚਰ ਰਹੇ ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ, ਮਨੁੱਖੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਸਾਂਝ, ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਤੇ ਪਰਿਆਵਰਣ ਦੇ ਆਰ-ਪਾਰ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।’

ਜਸਵੀਰ ਸਮਰ ਨੇ ਟਾਵਰਜ਼ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ ਮਾਨਵੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਤਰਲਤਾ ਨੂੰ ਫੜਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਲਾਭ ਸਿੰਘ ਖੀਵਾ ਅਨੁਸਾਰ ‘ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਥੀਮ, ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਇਕਾਈਆਂ ਅਤੇ ਪਾਤਰ ਚਿੱਤਰਣ ਆਦਿ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਵਾਦਿਤ ਸਾਹਿਤ ਰਾਹੀਂ ਸੀ ਜੋ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਧੀ ਸਾਡੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ। ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਸੁੱਜੇ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਬਹੁਪਰਤੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਰਾਹੀਂ ਉਜਾਗਰ ਹੁੰਦੀ ਵਸਤੂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ‘ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਬਹੁ-ਪਰਤੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਤਿੰਨ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਉਥਲ-ਪੁਥਲ, ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਕਾਰ ਅਤੇ ਘੱਟ ਰਹੀਆਂ ਮਾਨਵੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।’

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਨਿਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਦਿਆਂ ਸੰਪਾਦਕ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਸੁਚੇਤ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਸੰਪਾਦਿਤ ਪੁਸਤਕ ਪੰਜਾਬੀ ਆਲੋਚਨਾ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕਈ ਵੱਖਰੇ ਪ੍ਰਤਿਮਾਨ ਸਿਰਜੇਗੀ। ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਪਿੱਛੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ, ਮਿੱਤਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਹੱਥ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਡੀ ਬੇਨਤੀ ਮੰਨ ਕੇ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਟਾਵਰਜ਼ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪਹਿਲੂਆਂ ਉੱਪਰ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ, ਮਿੱਤਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਇਦ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ਬਦ ਕਈ ਵਾਰ ਮਨ ਦੇ ਆਦਰ, ਸਤਿਕਾਰ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵਾਚਣ ਉਪਰੰਤ ਹੀ ਅਸੀਂ ਇਸ ਸਿੱਟੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਕਈ ਹੋਰ ਕੋਣਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵਾਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ

ਹਰਸਿਮਰਨ ਸਿੰਘ ਰੰਧਾਵਾ

ਦੁੱਖ ਸਾਂਝਾ ਕਿ ਪਰਾਇਆ : ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਤੇ 'ਟਾਵਰਜ਼'

ਜਸਬੀਰ ਜੈਨ (ਡਾ.)*

ਲੇਖਕ ਦਾ ਬੋਲੀ ਨਾਲ ਅਟੁੱਟ ਸੰਬੰਧ ਹੈ। ਜਿਸ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਉਹ ਅਪਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਉਸ ਲਈ ਖਾਸ ਮਾਇਨਾ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਵਸ ਰਹੇ ਲੇਖਕ ਆਪਣੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੀ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਉਸ ਬੋਲੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਗੂੜ੍ਹਾ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਸਵਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਇਕ ਮਹੱਤਵ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਾਠਕ ਕੌਣ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿੱਥੇ ਹੈ? ਇਕ ਕਦਮ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਜਦ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਚੋਣ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡੇ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਜਾਂ ਇਕ ਦੂਜੀ ਸਭਿਅਤਾ ਨਾਲ ਟਕਰਾਅ ਨਾ ਚੁਣ ਕੇ ਸਾਰੇ ਪਾਤਰ ਬਾਹਰੀ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਸਵਾਲ ਉਭਰ ਕੇ ਹੋਰ ਵੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਇਕ ਹੋਰ ਸਵਾਲ ਵੀ ਉੱਭਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਕੀ ਹੈ? ਉਹ ਕੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ? ਕਿਸ ਲਈ ਲਿਖ ਰਹੇ ਹਨ? ਇਕ ਕਾਲਪਨਿਕ ਦੁਨੀਆਂ ਜਾਂ ਇਕ ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ? ਜਾਂ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹੀ ਉਦੇਸ਼ ਹੈ? ਕਥਨ ਪੱਧਰ ਤੇ ਜਾਂ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਲੇਖਕ ਅਤੇ ਪਾਠਕ ਵਿਚ ਕੀ ਬਦਲਾਉ ਆਉਂਦਾ ਹੈ? ਇਹ ਤਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਸਾਹਿਤ ਇਕ ਸੰਵਾਦ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਅਤੇ ਪਾਠਕ ਵਿਚ। ਜਦ ਪਾਤਰ ਬਾਹਰੀ, ਵਿਸ਼ੇ ਦੂਸਰੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਘਟਨਾ, ਪਰ ਬੋਲੀ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡੇ ਘਰ ਦੀ ਪਰ ਰਸਤਾ ਕਿੱਧਰ ਨੂੰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਇਹ ਸਾਰੇ ਸਵਾਲ ਅਨੁਭਵ ਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਬਾਹਰ ਵਸਦੇ ਲੇਖਕ ਦੀ ਇਕ ਨਵੀਂ ਬਰਾਦਰੀ, ਨਵੇਂ ਸਮਾਜ ਤੇ ਨਵੇਂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨਾਲ ਕੀ ਸੰਬੰਧ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਜਾਂ ਕੀ ਜੁੜਾਉ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਇਕ ਪੱਖ ਇਹ ਵੀ ਹੈ।

ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਟਾਵਰਜ਼'¹ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮੁੱਖ ਕਹਾਣੀ ਖਾਸ ਮਹੱਤਵ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। 'ਟਾਵਰਜ਼' ਇਕ ਲੰਮੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ ਦੋ ਜੰਗਾਂ ਅਫ਼ਗਾਨਿਸਤਾਨ ਅਤੇ ਇਰਾਕ ਦੀਆਂ ਤੇ 9/11 ਦਾ ਟਾਵਰਜ਼ ਤੇ ਹਮਲਾ ਹਨ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪਾਤਰ ਕੁਝ ਅਮੀਰੀਕੀ ਤੇ ਕੁਝ ਇਸਲਾਮਕ ਮੱਤ ਦੇ ਆਵਾਸੀ ਹਨ। ਭਾਰਤੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਨਾ ਹੀ ਭਾਰਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕੋਈ ਘਟਨਾ ਜਾਂ ਯਾਦ, ਨਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਟਿੱਪਣੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਫੈਲਾਅ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੈ - ਘਰ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ, ਰਹਿਣ ਸਹਿਣ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਅਤੇ ਸੋਚਣ ਦੇ ਢੰਗ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਅੰਤਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿਚ ਤਾਕਤ ਤੱਕ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ। ਜਦ ਮੈਂ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਚ ਇਕ ਅਸੰਗਤੀ ਤੇ ਓਪਰਾਪਣ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ। ਲੇਖਕ ਕੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ? ਫਿਰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਕ ਫੈਂਟਸੀ ਹੈ ਜਾਂ ਕੋਈ ਸਾਇੰਸ ਫਿਕਸ਼ਨ। ਪਰ 9/11 ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮਕਸਦ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਰਚਨਾਤਮਕ ਬਣਾਵਟ ਉਸ ਦੇ ਅਰਥ ਨੂੰ ਉਸਾਰਨ ਲਈ ਸ਼ਾਇਦ ਸਹਾਇਕ ਹੋਵੇ।

'ਟਾਵਰਜ਼' ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਕਹਾਣੀ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਕਈ ਤੈਹਾਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੀ ਹੈ - ਯਾਦਾਂ ਤੇ ਉਦਰੇਵੇਂ, ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਤਾਂਘ, ਯਾਦਾਂ ਦੀਆਂ ਝਾਕੀਆਂ, ਕੁਦਰਤ ਵਲ ਆਕਰਸ਼ਣ, ਬੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ

ਘਟਨਾਵਾਂ, ਰਾਜਨੀਤਕ ਸੋਚ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਟਕਰਾਓ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਵਿਚ ਟਰਕਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲੜੀਵਾਰ ਤੁਰਦੇ-ਤੁਰਦੇ ਮੁੜ ਇਕ ਘੁੰਮਣਘੇਰੀ ਪਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਬੀਤੇ ਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਬਿਆਨ ਕਰਕੇ ਲੇਖਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਤੇ ਸਮਾਨਤਾ ਦੱਸਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਮਾਂ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਨਿਰੰਤਰ ਚਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਉੱਭਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਨਿੱਕੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਕਾਫ਼ੀ ਵਿਸਤਾਰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਈਰਾਕ ਦੀ ਲੜਾਈ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਕੇ ਡੈਨਿਸ (ਐਂਜਿਲਾ ਤੇ ਵਿਲੀਅਮ ਦਾ ਪੁੱਤਰ) ਦਾ ਲਾਪਤਾ ਹੋਣਾ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਡੈਨਿਸ ਪਹਿਲਾਂ ਅਫ਼ਗਾਨਿਸਤਾਨ ਵੀ ਗਿਆ ਸੀ ਜੰਗ ਵਿੱਚ। ਉਹ ਉੱਥੋਂ ਸੁੱਖੀ-ਸਾਂਦੀ ਵਾਪਿਸ ਪਰਤ ਆਇਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਜੰਗਾਂ ਦਰਮਿਆਨ 9/11 ਦਾ ਵਰਲਡ ਟਰੇਡ ਸੈਂਟਰ ਤੇ ਹਮਲਾ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਤਬਾਹੀ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਵਿਲੀਅਮ ਅਤੇ ਐਂਜਿਲਾ ਇਸ ਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਤਬਾਹੀ ਤੋਂ ਆਤੰਕਿਤ ਹਨ। ਉਹ ਟੀ.ਵੀ. ਨੂੰ ਵੀ ਡਰ ਡਰ ਕੇ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਪੁਰ ਅੰਦਰੋਂ ਡਰੇ ਹੋਏ ਰਾਤਾਂ ਨੂੰ ਉਨੀਂਦਰੇ ਕੱਟ ਰਹੇ ਹਨ। ਡੈਨਿਸ ਦੇ ਲਾਪਤਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਇਕ ਹੋਰ ਘਟਨਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਵੀ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਸਟੇਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਟਾਵਰਜ਼ ਵਿਚੋਂ ਫੋਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਬਚ ਕੇ ਨਿਕਲਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਸ ਮਾਰ-ਧਾੜ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿਚ ਕਈ ਵਾਰੀ ਐਟਲਾਂਟਿਕ ਸਾਗਰ ਦੀਆਂ ਸੀਤਲ ਲਹਿਰਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਿਲੀਅਮ ਐਟਲਾਂਟਿਕ ਸਾਗਰ ਵਲ ਇਕ ਵੱਖਰੀ ਹੀ ਖਿੱਚ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਖਿੱਚ ਕਾਰਣ ਉਹ ਬੰਦਰਗਾਹ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਨੌਕਰੀ ਬਦਲ ਕੇ ਇਕ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਫਰਮ ਵਿਚ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਉਸਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਇਕ ਅਹਿਮ ਫੈਸਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਜਿਸ ਰਾਹ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸਾਗਰ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਹੈ। ਇਹ ਚਿਹਨ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਕਈ ਕੁਝ ਜੋੜਦਾ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵੱਖਰਤਾ ਵੀ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ ਵਿਚ ਇਕ ਨਵੇਂ ਮੋੜ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਵੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਗਰ ਪਰ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਸਿਰਫ ਖਿੜਕੀ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਵਿਲੀਅਮ ਦੇ ਬੱਚੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਤੋਂ ਓੜਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।

ਬੀਤੇ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਦੇ ਟੀ.ਵੀ. ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇਖ ਕੇ ਪਿਉ ਪੁੱਤਰ ਬਹਿਸ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਅਮਰੀਕੀ ਤਾਕਤ ਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ 'ਤੇ ਇਕ ਘਮੰਡ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਮਨ ਵਿਚ ਉੱਠਦੀ ਸੀ। ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੀ ਤਕਲੀਫ਼, ਤੀਸਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਗਰੀਬੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿਛੜਿਆਪਣ-ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਜਦ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿਚ ਇਕ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਬੱਚਾ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਅੱਠ ਜੀਆਂ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਮੰਗਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਵਿਲੀਅਮ ਮਨ ਵਿਚ ਸੋਚਦਾ ਹੈ, 'ਜੰਗਾਂ 'ਚ ਹੋਰ ਕੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਏ?' ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਅਹਿਸਾਸ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਆਵਾਜ਼ ਉਸਦੇ ਅੰਦਰ ਦੇ ਅਮਰੀਕੀ ਅਭਿਮਾਨ ਦੀ ਹੈ। (ਪੰਨਾ-15)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਵਾਰ ਡੈਨਿਸ ਵੀ ਇਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। “ਫੂਟ ਨਾਨਸੈਂਸ! ਇਹਨੂੰ ਕੋਈ ਪੁੱਛੇ ਕਿ ਤੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਨੀਤੀ ਤੇ ਤਾਂ ਲੈਕਚਰ ਝਾੜੀ ਜਾਨੈਂ, ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਭੁੱਖ-ਨੰਗ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਵੀ ਕੀਤੇ।” (ਪੰਨਾ-17) ਟੀ.ਵੀ. ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਤਾਂ ਦੂਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਆਪਣੇ ਜਾਣ ਪਛਾਣ ਦੇ ਗ਼ੈਰ ਅਮਰੀਕੀ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹਮਦਰਦੀ ਨਹੀਂ। ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੜਾਈ ਤੇ ਤਾਕਤ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਹੀ ਇਕੋ ਇਕ ਤਰੀਕਾ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਤਾਕਤ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬਣਦੇ ਦੇ ਨਿਭਦੇ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਬਦੁਲ ਨੂੰ ਦਿਲਾਸਾ ਦੇਣ ਦੀ ਥਾਂ ਵਿਲੀਅਮ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੰਬਾਰੀ ਤੇ ਮੌਤ ਜੰਗ ਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। “ਲੋਕੀਂ ਸਿੱਧੇ ਵੀ ਏਦਾਂ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਆ।” (ਪੰਨਾ-16)

ਕਾਲਜ ਦੇ ਦਿਨ, ਨਵੀਂ ਨੌਕਰੀ, ਵਿਆਹ ਤੇ ਬੱਚੇ-ਚੱਕਰ ਲਾ ਕੇ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਉੱਥੇ ਹੀ ਆ ਪਹੁੰਚੀ ਹੈ ਜਿਥੋਂ ਆਰੰਭ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਕ ਨਵੀਂ ਸਵੇਰ ਜੋ ਨਵੀਂ ਉਮੀਦ ਲੈ ਕੇ ਆਈ ਹੈ। ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਵਿਲੀਅਮ ਨੂੰ ਦਫ਼ਤਰ ਤੋਂ ਸੱਦਾ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮੌੜ 'ਤੇ ਸਭਿਅਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਬਾਰੇ ਇਕ ਸਵੈ ਚੇਤਨਾ ਵੀ ਜਾਗਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਨੁਕਸ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਪਰ ਹੁਣ ਅਮਰੀਕੀ ਸ਼ਕਤੀ ਉਪਰ ਵੀ ਸਵਾਲ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਮੀਗਰੈਂਟਸ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿਚ

ਕੀ ਯੋਗਦਾਨ ਅਤੇ ਭੂਮਿਕਾ ਹੈ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਅਮਰੀਕੀ ਸਮਾਜ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਜਾਣ ਦੀ ਅਤੇ ਮਿਲ-ਜੁਲ ਜਾਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਿਥੋਂ ਤਕ ਸਹੀ ਹੈ? ਬਹੁ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਮਾਜ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਕੀ ਇਹ ਸਮਾਜ ਤਾਕਤ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ-ਸੰਬੰਧਾਂ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਮਰੀਕੀ ਪਛਾਣ (ਆਈਡੈਂਟਿਟੀ) ਉਪਰ ਵਿਲੀਅਮ ਦੇ ਇਕ ਪਾਸੜ ਝੁਕਾਅ ਸਭ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਧੱਕੜ (aggressive) ਸਭਿਅਤਾ² ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਹੜੱਪ ਕਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਸੁੱਖ ਸ਼ਾਂਤੀ ਜਾਂ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਜੁੜ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਹਥਿਆਰ ਵੇਚ ਕੇ ਜਿਸ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਤਰੱਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਕੀ ਮੁੱਲ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ?

ਇਮੀਗਰੈਂਟਸ ਦੀ ਵੀ ਆਪਣੀ ਜਗ੍ਹਾ ਵੰਡੀ ਹੋਈ ਸੋਚ ਹੈ। ਪੈਸਾ ਕਿ ਰਿਸ਼ਤਾ? ਆਪਣਾ ਮੁਲਕ ਜੋ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਉਹ ਆਕੇ ਵੱਸ ਗਏ ਹਨ। ਅਮਰੀਕੀ ਵਿਦੇਸ਼ ਨੀਤੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਜਾਂ ਉਸ ਉਪਰ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਨ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੀ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ? ਇਸ ਸੋਚ ਨਾਲ ਹੀ ਐਂਜਲਾ ਅਤੇ ਵਿਲੀਅਮ ਇਕ ਈਰਾਨੀ ਜੋੜੇ ਦੀ ਕੌਫੀ-ਸ਼ਾਪ 'ਤੇ ਕੌਫੀ ਪੀਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦੂਸਰੇ ਮੁਲਕਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਵੱਖ ਵੱਖ ਕਾਰਣਾਂ ਕਰਕੇ ਅਮਰੀਕਾ ਆ ਵਸਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵਧੇਰੇ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨ ਜਾਂ ਪੈਸਾ ਕਮਾਉਣ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਅਨੇਕਾਂ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਧਾਰਮਿਕ ਕੱਟੜਵਾਦ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਣ ਲਈ ਅਮਰੀਕਾ ਨੂੰ ਇਕ ਆਜ਼ਾਦੀ-ਪਸੰਦ ਦੇਸ਼ ਸਮਝ ਕੇ ਇਥੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਜਮੀਲਾ ਅਤੇ ਹਨੀਫ਼ ਦੀ ਇਸ ਕੌਫੀ ਸ਼ਾਪ 'ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਬਦੁਲ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਅਬਦੁਲ ਦੀ ਅਮਰੀਕੀ ਹਮਲੇ ਵਲ ਜੋ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਹੈ ਥੋੜ੍ਹੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਵਿਲੀਅਮ ਤੇ ਐਂਜਲਾ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ। ਅਚਨਚੇਤ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਕ ਸੜ੍ਹਾ 'ਤੇ ਅਤੇ ਇਕ ਜ਼ਰਾ ਗਹਿਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ। ਸਪੱਸ਼ਟ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅਨੁਭਵ ਅਤੇ ਤਜਰਬਾ ਇਕ ਸਮਾਜੀ ਸੱਚ ਦਾ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸੱਚ ਦਾ ਇਕ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪਹਿਲੂ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਰਾਜਨੀਤਕ ਨੀਤੀ ਜਾਂ ਚੋਣ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਆਮ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਘੇਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਗਹਿਰੇ ਤੌਰ ਤੇ ਦੋ ਸਭਿਅਤਾਵਾਂ ਆਹਮੋ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆ ਖਲੋਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਹਟਿੰਗਡਨ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ **The Clash of Civilization and Remaking of World Order** ਵਿਚ ਦੋ ਸਭਿਆਤਾਵਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ - ਵੈਸਟਰਨ (Indeo-Christian) ਤੇ ਇਸਲਾਮਿਕ।³

ਇਸ ਟਕਰਾਉ ਦੇ ਹੋਰ ਵੀ ਪਹਿਲੂ ਹਨ : ਇਕ ਇਹ ਕਿ ਜੰਗ, ਆਰਥਿਕ ਦਬਾਓ ਅਤੇ ਆਕਰਸ਼ਣ ਸਭ ਬਸਤੀਵਾਦ ਦਾ ਨਵਾਂ ਰੂਪ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਇਹ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦ ਪਸੰਦ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦ ਖ਼ਿਆਲਾਂ ਦਾ ਸਮਾਜ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਅਰਥ ਜਾਣਦਾ ਹੋਵੇ। ਤੀਜਾ ਇਹ ਕਿ ਬਹੁ ਸਭਿਆਚਾਰਵਾਦ ਵੀ ਫੋਕਾ ਹੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤਕ ਇਨਸਾਨ ਇਨਸਾਨ ਵਿਚ ਇਕ ਤਾਕਤ, ਨਫ਼ਰਤ ਅਤੇ ਹੀਣ ਭਾਵਨਾ ਦੀ ਦੀਵਾਰ ਖੜੋਤੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ। ਅਮਰੀਕਾ ਸੇਨ ਨੇ Identity and violence : The Illusion of Destiny (2006)⁴ ਵਿੱਚ ਵਾਇਲੈਂਸ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਸੰਬੰਧ ਇਕ ਇਕਹਿਰੀ (singular) ਹੋਂਦ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਹੈ। ਇਨਸਾਨ ਕਈ ਕਈ ਹੋਂਦਾਂ ਨਾਲ ਨਾਲ ਜਿਉਂਦਾ ਹੈ (plural Identity exist simultaneously) ਪਰ ਜਦ ਉਸਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਇਕ ਧਰਮ, ਇਕ ਜ਼ੁਬਾਨ ਜਾਂ ਇਕ ਸਭਿਅਤਾ ਨਾਲ ਜੋੜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਛੋਟੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਸੁੰਗੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਕਹਿਰੀ ਪਹਿਚਾਣ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਪੱਖਾਂ ਦੀ ਅਣਦੇਖੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਵਿਲੀਅਮ ਇਕ ਪਤੀ ਹੈ, ਪਿਉ ਹੈ, ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਦੋਸਤ ਹੈ, ਇਕ ਸਮਾਜ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ - ਕੇਵਲ ਇਕ ਅਮਰੀਕੀ ਨਹੀਂ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਮੀਲਾ ਤੇ ਹਨੀਫ਼ ਸਿਰਫ਼ ਈਰਾਨੀ ਨਹੀਂ, ਅਬਦੁਲ ਸਿਰਫ਼ ਇਸਲਾਮੀ ਨਹੀਂ, ਡੈਨਿਸ ਵੀ ਅਮਰੀਕੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਇਕ ਸਿਪਾਹੀ ਤੇ ਇਕ ਪੁੱਤਰ ਵੀ ਹੈ।

ਜਦ ਇਕਹਰੀ ਹੋਂਦ ਹਾਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਨਫ਼ਰਤ ਅਤੇ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹਨ। ਜਦ ਕਿਸੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਜ਼ਹਿਰ ਫੈਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਨਾ ਚਾਹ ਕੇ ਵੀ ਅਸੀਂ ਇਕਹਿਰੀ ਪਹਿਚਾਣ ਵਿਚ-ਅਮਰੀਕੀ, ਈਮੀਗਰੈਂਟਸ (immigrants) ਅਤੇ ਇਸਲਾਮਿਕ ਪਹਿਚਾਣ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਅਬਦੁਲ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਇਜ਼ਰਾਈਲ ਨੂੰ ਤਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਛੁੱਟੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਵੱਲ ਧੱਕੜ ਵਤੀਰਾ ਅਪਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਪੱਖ (perspective) ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ। ਅਸੀਂ ਚਾਹੀਏ ਜਾਂ ਨਾ ਚਾਹੀਏ ਅਸੀਂ ਇਕ ਆਮ ਇਮੇਜ ਵਿਚ ਕੈਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ।

ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਵਿਲੀਅਮ ਅਤੇ ਡੈਨਿਸ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਇਕ ਅਮਰੀਕੀਪੁਣੇ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਅਧੀਨ ਹਨ। ਫਿਰ ਦੁੱਖ, ਵਿਛੋੜਾ, ਮੌਤ ਅਤੇ ਤਬਾਹੀ ਥਾਣੀ ਲੰਘ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਭਾਵੁਕਤਾ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ। ਆਪਣਾ ਦੁੱਖ, ਆਪਣੇ ਦਾਮਾਦ ਰਿਚਰਡ ਦਾ ਦੁੱਖ ਵਿਲੀਅਮ ਉਪਰ ਹਾਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਉਪਰ ਜੋ ਵਾਪਰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਅਣਹੋਣੀ ਹੈ, ਦੂਸਰਿਆਂ 'ਤੇ ਜੋ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਕਸੂਰ ਜਾਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਜਮੀਲਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਖਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਤੇ ਹਨੀਫ਼ ਮਸਜਿਦ ਜਾ ਕੇ ਡੈਨਿਸ ਲਈ ਦੁਆ ਕਰਨਗੇ ਤਾਂ ਅਬਦੁਲ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਭਰ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਕ ਪਲ ਲਈ ਰਾਜਨੀਤੀ, ਤਾਕਤ ਤੇ ਪ੍ਰਬਲਤਾ ਸਭ ਲਾਂਭੇ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਰੀਆਂ ਅਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਲਈ ਨਜ਼ਰੋਂ ਉਹਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਕ ਇਨਸਾਨੀ ਹਮਦਰਦੀ, ਇਕ ਸਾਂਝਾ ਦੁੱਖ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਤੰਦ ਵਿਚ ਜੋੜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਜੋ ਭਲੇ ਹੀ ਤਾਕਤ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਅਤੇ ਅਡਵੈਂਚਰ ਦੀ ਭੁੱਖ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਵੱਡੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਹਉਂ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ ਨਾਲ ਉਹ ਦੋ ਘੜੀਆਂ ਲਈ ਇਕ ਮਾਨਵੀ ਸੰਵਾਦ, ਇਕ ਮਾਨਵੀ ਪ੍ਰਵਚਨ (humanistic discourse) ਵਿਚ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਐਂਜਲਾ ਨੂੰ ਵੀ ਅਹਿਸਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਬਦੁਲ ਦਾ ਦੁੱਖ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਵਰਗਾ ਹੀ ਹੈ। ਬੇਬਸੀ ਅਤੇ ਲਾਚਾਰੀ, ਵਿਛੋੜਾ ਅਤੇ ਤਾਂਘ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਕਿੱਥੇ ਦਾ ਵੀ ਹੋਵੇ ਇਨਸਾਨ ਇਨਸਾਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

ਆਤੰਕਵਾਦ ਦੇ ਵੀ ਕਈ ਚਿਹਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਬੰਬਾਰੀ ਅਤੇ ਆਤੰਕਵਾਦੀ ਹਮਲਾ ਹੀ ਆਤੰਕਵਾਦ ਨਹੀਂ। ਵਪਾਰ ਲਈ ਜੰਗ ਕਰਨਾ, ਤੇਲ ਲਈ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ (ideologies) ਨੂੰ ਹੋਰਾਂ ਤੇ ਥੋਪਣਾ ਵੀ ਆਤੰਕਵਾਦ ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਰੂਪ ਹੈ। ਕੀ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੱਟੜਵਾਦ ਦੂਸਰੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੱਟੜਵਾਦ ਨੂੰ ਸਮਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ?

ਜੇ ਕਹਾਣੀ ਇਕ ਘਰ ਦੇ ਬੈਂਡਰੂਮ ਵਿਚ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਕਹਾਣੀ ਇਕ ਸਵੈ ਅਨੁਭਵ ਜਾਂ ਸਵੈਜੀਵਨੀ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉੱਠ ਕੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਮਸਲਿਆਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਸੰਬੰਧਾਂ 'ਤੇ ਗੌਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਭਿਅਤਾ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸੋਚ ਨੂੰ ਇਕ ਸੰਚੇ ਵਿਚ ਢਾਲਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਪਾਤਰ ਆਮੁਣੇ ਸਾਮੁਣੇ ਲਿਆ ਕੇ ਖੜ੍ਹੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਭਿਅਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਰੋਧ ਜਾਂ ਟਕਰਾਉ ਨੂੰ ਇਕ ਹੋਰ ਪ੍ਰਵਚਨ (discourse) ਵਿਚ ਬਦਲਦਿਆਂ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ।

ਇਸੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ ਦੂਸਰੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਅਲੱਗ ਅਲੱਗ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਹਨ। 'ਪਾਣੀ' ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡੇ ਮੁਲਕ ਲਈ ਤਾਂਘ ਹੈ। ਇਕ ਯਾਦ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਭਰਮ ਵੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਸਾਂਝ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਵਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੁਖਜੀਤ ਦਾ ਪਿਤਾ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਲੇਖੇ ਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸੁਖਜੀਤ ਦਾ ਚਾਚਾ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਦੇ ਟੱਬਰ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਭਤੀਜੀ ਨੂੰ ਧੀ ਵਰਗਾ ਪਿਆਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਸੁਖਜੀਤ ਦੇ ਆਪਣੇ ਨੂੰਹ ਪੁੱਤਰ, ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਸੁੱਖ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਮਹੱਤਵ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਾਣੀ ਸਵਿਮਿੰਗ ਪੂਲ ਵਿਚ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਧਰਤੀ ਹੇਠ ਵੀ ਹੈ। ਇਕ ਭਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਸੁੱਕ ਰਿਹਾ ਹੈ। 'ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ', 'ਪਾਣੀ', ਵਾਂਗ ਇਮੀਗਰੈਂਟਸ (immigrants) ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਦੋ ਸਭਿਅਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਹੈ। ਇਹ ਟਾਕਰਾ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਸਵਾਲ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੁੜ-ਮੁੜ ਕੇ

ਇਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਵਾਲ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ - ਕੀ ਦੋ ਅਲੱਗ ਅਲੱਗ ਸਭਿਆਚਾਰ ਆਪਸ ਵਿਚ ਸਾਂਝ ਪਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਰੀਆਂ ਪਾਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਪਰ 'ਟਾਵਰਜ਼' ਅਤੇ 'ਬਰਫ ਤੇ ਦਰਿਆ' ਦੋਨੋਂ ਗੈਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪਾਤਰਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਕੁਝ ਅਲੱਗ ਹੀ ਕਹਿ ਰਹੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਬੇਮੇਲ ਅੱਖਰਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਠੇਠ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਛਿੜਕਾਅ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ 'ਡਾਰਲਿੰਗ', 'ਡੀਅਰ' ਜਾਂ ਫਿਰ 'ਸੋਫੀਆ ਬੜੀ ਨਾਈਸ ਕੁੜੀ ਹੈ'। ਇਥੇ ਨਾਈਸ ਸ਼ਬਦ ਕੁਝ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ। ਵਰਣਨ ਵਿਚ ਕਈ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ ਜੋ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿਚ ਆਉਂਦਿਆਂ ਅਟਕਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਬੇਮੇਲ ਹੋਣਾ ਏਨੀ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਪਰ ਮੁੜ ਪਾਠਕ ਉਸੇ ਗੱਲ 'ਤੇ ਆ ਖੜੋਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੈਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪਾਤਰ ਕਿਉਂ? ਕੀ ਅਮਰੀਕੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜਾਂ ਅਮਰੀਕੀ ਪਾਤਰਾਂ ਰਾਹੀਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕੀ ਕਲਚਰ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਨਾ? ਵਿਲੀਅਮ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਦੋ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਫ਼ਰਕ ਹੈ - ਇਕ ਘਮੰਡ ਤੇ ਹੰਕਾਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਲਬਰੇਜ਼ ਹੈ ਤੇ ਦੂਸਰਾ ਦੁੱਖ ਰਾਹੀਂ ਉਪਰੋਕਤ ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ।

'ਬਰਫ ਤੇ ਦਰਿਆ' ਵਿਚ ਇਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਫ਼ਰਕ ਸਿਰਫ਼ ਸਭਿਅਤਾ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸੋਚ ਵਿਚ ਵੀ ਫ਼ਰਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫ਼ਰਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਤੇ ਕਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਅਮਰੀਕੀ ਤੇ ਗੈਰ ਅਮਰੀਕੀ ਦਾ ਨਹੀਂ; ਫ਼ਰਕ ਉੱਥੇ ਹੀ ਹੈ - ਡੀਨ ਤੇ ਸ਼ੋਨ ਵਿਚ, ਉਸੇ ਬਰਫ਼ ਵਿਚ ਜੋ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੇ ਆਰਥਿਕ ਲਾਭ ਦੋਵਾਂ ਦਾ ਸਰੋਤ ਹੈ। ਤਕਨੀਕੀਕਰਣ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਕੌਲੋਂ ਅਲੱਗ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਆਲਾ ਦੁਆਲਾ ਇਕ ਸਵੈ ਉੱਨਤੀ ਤੇ ਇੱਛਾ ਪੂਰਤੀ ਵੱਲ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਮਨੁੱਖ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਵਿਚ ਵਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੁੱਖ ਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਧੱਕਾ ਇਸ ਆਪੇ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਦਾ ਹੈ, ਝੰਜੋੜ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਸੋਚ ਇਕ 'humanistic discourse'⁵ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ 'ਟਾਵਰਜ਼' ਨੂੰ ਰੱਖ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ 'ਬਰਫ ਤੇ ਦਰਿਆ' ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਟਾਕਰੇ ਦੀ ਪੱਧਰ ਵੀ ਅਲੱਗ ਹੈ। ਜੰਗ, ਹਥਿਆਰ, ਆਰਥਿਕ ਉੱਨਤੀ, ਤਾਕਤ-ਇਹ ਸਭ ਇਕ ਪਾਸੇ ਹਨ, ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਇਕ ਲੜੀਵਾਰ ਰਸਤਾ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹੋਏ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਨਿੱਜੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ, ਘਰ ਦਾ ਆਲਾ ਦੁਆਲਾ, ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਮਾਣ, ਦੋਸਤਾਂ ਦੀ ਖਿੱਚ ਤੇ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਰੰਗਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਆਲਾ ਦੁਆਲਾ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਲੋੜ, ਮਜਬੂਰੀ ਤੇ ਇਕ ਬਹੁਜਾਤੀ ਦੁਨੀਆਂ। ਇਸ ਵਿਚ ਦੂਸਰੀਆਂ ਨਸਲਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਹਨ। ਤੀਸਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਇਮੀਗਰੈਂਟਸ ਨੇ - ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਰਮ, ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਅਨੇਕ ਲੋੜਾਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਸੰਸਾਰਾਂ ਦਾ ਕਿਤੇ ਤਾਂ ਮੇਲ ਹੋਵੇਗਾ ਜਾਂ ਕਿਤੇ ਟਾਕਰਾ ਹੋਵੇਗਾ - ਇਕ ਵਿਸਫੋਟਕ ਟਾਕਰਾ। 'ਟਾਵਰਜ਼' ਦੋਵੇਂ ਰਿਸ਼ਤੇ ਖੋਜਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਦੋਵਾਂ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਵੱਧਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਸਵੈ ਤੇ ਸਮਾਜ ਪੱਖ ਤੋਂ ਦੇਖਦੀ ਹੈ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਤਕਰੀਬਨ ਸਾਰੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਅੱਜ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ ਹੈ ਤੇ ਸਮਕਾਲੀ ਚੋਣਵੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ। 'ਟਾਵਰਜ਼' ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਸਤਵਿਕ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਘਟਨਾ ਦੇ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਪਰੋਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਪਾਠਕ ਅਤੇ ਆਲੋਚਕ ਲਈ ਕਈ ਸਵਾਲ ਉਠਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਕੁਝ ਕੁ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਦਾ ਵੀ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਕ ਅਮਰੀਕੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਅਮਰੀਕੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਝਾਕਿਆ ਜਾਵੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਬਾਹਰੋਂ ਦੇਖ ਕੇ ਇਕ ਦੂਜੀ ਤਸਵੀਰ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਮੇਟ ਕੇ ਇਕ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਅਤੇ ਸਮਾਨਤਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਵੀ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਸੋਚ, ਭਾਵਨਾ, ਵਿਚਾਰ ਸਭ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਉਭਾਰੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਕ ਮਨੁੱਖੀ ਸਾਂਝ ਰਚੀ ਗਈ ਹੈ। Nation construction (ਰਾਸ਼ਟਰ ਨਿਰਮਾਣ) ਤੇ identity (ਪਹਿਚਾਣ) ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜਿਹੜੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵੀ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਲਈ ਗਲਤ ਜਾਂ ਸਹੀ ਲੜਾਈਆਂ ਵੀ ਲੜਨੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਵਾਲ ਇਹ ਉੱਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਥੇ ਆਮ ਨਾਗਰਿਕ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਕਿਸ ਹੱਦ ਤੱਕ

ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ? ਇਹ ਗੱਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਰਥ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਲੋਕਤੰਤਰ ਦਾ ਢਾਂਚਾ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਸੱਚਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਝੂਠਾ-ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ 'ਤੇ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਸਵਾਲ ਉਠਾਏ ਗਏ ਹਨ ਜੋ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਕ ਸਵੈ ਅਨੁਭਵ, ਇਕ ਪਿਛਾਂਹ ਖਿਚੂ ਉਦਰੇਵੇਂ ਦੀ ਯਾਦ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਹੋਇਆ ਜਾਵੇ।

‘ਬਰਫ਼ ਤੇ ਦਰਿਆ’ ਵਿਚ ਵੀ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਦੂਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਹੀ ਗੋਰੇ ਹਨ ਪਰ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਜੀਵਨ ਮੁੱਲ ਵੱਖ ਵੱਖ ਹਨ। ਸ਼ੌਨ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤ ਦੀਆਂ ਰਹਿਮਤਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ 'ਤੇ ਮਾਣ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਰੱਖਵਾਲੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੋਫੀਆ ਨਿੱਜੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਇਸ ਨਾਲ ਮਿਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਸ਼ੌਨ ਉਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਹੈ। ਕਥਾ ਸ਼ੈਲੀ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਜੋ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਟਕਰਾਉ ਹੈ ਉਹ ਇਕ ਤਣਾਅ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਟਕਰਾਉ ਇੱਕ ਭਿੰਨਤਾ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਭਿੰਨਤਾ ਵਿਚ ਛੁਪੀ ਹੋਈ ਸਮਾਨਤਾ ਉੱਭਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਕੇਵਲ ਦੋ ਸਭਿਅਤਾਵਾਂ ਜਾਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਦੋ ਅਲੱਗ ਅਲੱਗ ਰਾਜਨੀਤਕ ਮੰਚ ਜਾਂ ਲੋਕਤੰਤਰਿਕ ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ ਕੱਟੜਵਾਦ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਹਰ ਮੋੜ 'ਤੇ ਹਰ ਚੁਗਾਹੇ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਘਰ ਵਿਚ, ਬਾਹਰ, ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ ਨੀਤੀ ਬਾਰੇ ਨੀਤੀਆਂ ਦਾ ਜੋ ਫ਼ਰਕ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸਦਾ ਸੰਬੰਧ ਬੀਉਰੀ ਨਾਲ ਹੈ। ਜਦ ਇਹ ਨੀਤੀਆਂ ਘਰ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਅੰਦਰ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਦ ਟਾਵਰਜ਼ 'ਤੇ ਬੰਬਾਰੀ ਵਿਚ ਧੀ ਮਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਈਰਾਕ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਪੁੱਤਰ ਲਾਪਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ, ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲ ਨਫ਼ਰਤ, ਹੀਣ ਭਾਵਨਾ, ਦੂਜਿਆਂ ਦਾ ਤਿਰਸਕਾਰ ਇਹ ਸਭ ਬੇਮਾਇਨਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਸਭਿਅਤਾ ਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਦੱਸਦੀ ਹੈ। ਡੈਨਿਸ ਤੇ ਵਿਲੀਅਮ ਦੀ ਸੋਚ ਅਮਰੀਕੀ ਹੈ, ਅਮਰੀਕੀ ਘੁਮੰਡ ਤੇ ਸਵੈ-ਅਭਿਮਾਨ ਨਾਲ ਬੱਝੀ ਹੋਈ। ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕਹਿਰੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤਕ ਸੋਚ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਦੀ ਵਿਖੰਡਤ ਸੋਚ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਵੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਹਟਿੰਗਡਨ ਦੀ **The Clash of Civilization** ਨੂੰ ਕਟਘਰੇ ਵਿਚ ਖੜਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਵੱਖ ਹਾਂ, ਪਰ ਕਿਵੇਂ ਵੱਖ ਹਾਂ? ਕਿੱਥੇ ਤੇ ਕਿਉਂ ਵੱਖ ਹਾਂ? ‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਇਕ ਭਾਵੁਕ ਤਹਿ 'ਤੇ ਵੀ ਅੱਗੇ ਵੱਧਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਭਾਵੁਕ ਪ੍ਰਵਚਨ (Emotional discourse) ਹੈ।

ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪਾਠਕ ਪੰਜਾਬੀ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੇ ਕਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਪੜ੍ਹ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਆਪਣੇ ਲਈ ਮਹੱਤਵ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਲਾਕਾਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਅਰਥ ਇਕ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਤਹਿ 'ਤੇ ਵੀ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਲਾਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ mirror image ਸਵੈ ਪਹਿਚਾਣ ਤਾਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਕ੍ਰਿਤ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਵੈ ਪਹਿਚਾਣ (self recognition) ‘ਇਹ ਮੈਂ ਹਾਂ’ ਤੋਂ ਸਵੈ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ (self realisation) ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਛੁਪੀ ਹੋਈ ਵਿਕ੍ਰਿਤ ‘ਮੈਂ’ (distorted 'I') ਵਿਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਸਵੈ ਤੇ ਦੂਜੇ ਵਿਚ ਜੋ ਰਿਸ਼ਤਾ ਬਣਦਾ ਹੈ ਉਹ ਅੰਤਰ ਤੇ ਸਮਾਨਤਾ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਤੋਂ ਬਾਦ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਕ ਪਹਿਚਾਣ ਬਾਦ ਹੀ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਇਕ ਰਾਸ਼ਟਰ ਜਾਂ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਹੀ ਇਕ ਹਿੱਸੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ। ਫ਼ਰਾਇਡੀਅਨ ਸੋਚ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਵਧ ਕੇ ਲਾਕਾਂ ਵੀ ਇਕ ਤ੍ਰੈ-ਖੰਡੀ ਵੰਡ Imaginary, symbolic ਤੇ Real ਕਰਦਾ ਹੈ। Imaginary ਮਿੱਰਰ ਸਟੇਜ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਭਾਗ ਹੈ। ਇਹ ਦੂਸਰਿਆਂ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ਤੇ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧ ਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨ ਅੰਤਰਮੁਖੀ ਅਤੇ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਪੁਲ ਵਾਂਗ ਜੋੜਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਸੀ ਅੰਤਰ ਤੇ ਕਸ਼ਮਕਸ਼ ਦਾ ਸਰੋਤ ਵੀ ਹੈ। Symbolic ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ ਵਧਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਲਚਕ ਹੈ। ਇਹ ਵੰਡਦਾ ਨਹੀਂ adjust ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ ਸਗੋਂ ਫ਼ਰਕ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਆਦਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਨਿਮਰਤਾ ਹੈ ਤੇ ਇਕ heterogeneity ਵੀ ਹੈ। ਸਾਫ਼ ਜਹਿਰ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਹਟਿੰਗਡਨ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਹਾਰ ਸਕਦਾ। Symbolic ਸਵੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਟਕਰਾਉ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਖੜਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। Real ਜੋ ਹੈ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ

ਦੋਨਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੈ। ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ, ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ, ਇਕ ਪ੍ਰਗਟਾਉ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅਮਲੀ ਜਾਂ ਵਿਵਹਾਰਕ ਵੀ ਹੈ। Mirror stage ਤੋਂ Real ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਕ ਪੂਰੀ ਗਿਆਨ ਮੀਮਾਂਸਾ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਤਹਿ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਣੀ ਪਹਿਚਾਣ ਵੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੇ ਦੀ ਵੀ। ਜੋ ਸਾਹਮਣੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਤਸਵੀਰ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਉਸਦੀ ਗਹਿਰਾਈ (depth) ਦੀ ਪਛਾਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸਵੈ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਤਸਵੀਰ ਗੰਮਰਾਹ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਘੁਮੰਡੀ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਝੂਠੀ ਤਸੱਲੀ ਨਾਲ ਲੁਭਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਅਸਲੀ ਪਹਿਚਾਣ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਵਿਗੜੇ ਹੋਏ ਰੂਪ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਇਸ ਤੋਂ ਪਾਰ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਤਸਵੀਰ ਦੀ ਲੁਭਾਉਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਤੋੜਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। Mirror stage ਦੇ ਭੁਲਾਵੇਂ 'ਤੇ ਬਾਹਰ ਆਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਵਿਚ ਵਿਲੀਅਮ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਸਤਿਆਂ ਤੋਂ ਹੋ ਕੇ ਗੁਜ਼ਰਦਾ ਹੈ। ਅਮਰੀਕੀ ਸੋਚ 'ਤੇ ਘੁਮੰਡ ਤੋਂ ਉਹ ਬੇਬਸੀ ਤਕ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਦੂਜਿਆਂ ਵਲ। ਨਫ਼ਰਤ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਬਣਾਵਟੀ ਘੁਮੰਡ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਕੇ ਸਭਿਅਤਾ ਦੀਆਂ ਬਣਾਵਟੀ ਹੱਦਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਇਕ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਐਂਜ਼ਲਾ ਅਤੇ ਵਿਲੀਅਮ ਹੁਣ ਉਸ ਪੜਾਅ ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਦੁੱਖ ਸਾਂਝਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਅੰਤ ਇਕ ਹੋਰ ਸਵਾਲ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਡੈਨਿਸ ਦੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਜਨਮ 'ਤੇ ਵਿਲੀਅਮ ਅਤੇ ਐਂਜ਼ਲਾ ਦੋਵੇਂ ਜਣੇ ਫਿਰ ਇਕ ਉਮੀਦ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇੰਜ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹੋਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਵੀ ਹੈ। ਪਰ ਕਹਾਣੀ ਇਕ ਕਲਾ ਵੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਬੱਚੇ ਦਾ ਜਨਮ, ਅਬਦੁਲ ਅਤੇ ਐਂਜ਼ਲਾ ਦੇ ਵਿਚ ਜੋ ਸਾਂਝ ਬਣੀ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਨਵੇਂਪਣ ਨੂੰ ਉਖਾੜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਧੱਕ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ‘ਬਰਫ਼ ਤੇ ਦਰਿਆ’ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਅੰਤ ਭਾਵੇਂ ਪਾਠਕ ਲਈ ਅਧੂਰਾ ਹੈ ਪਰ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਉਹ ਉਪਰ ਉਠਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਆਮ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਕੇ ਇਕ ਨਵੀਂ ਸੋਚ ਉਠਾਈ ਹੈ ਤੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਅਤੇ ਕਹਾਣੀ ਕਲਾ ਲਈ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਬੰਧਨ ਤੋੜੇ ਹਨ। ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਮਹੱਤਵ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਵਾਸਤਵਿਕ ਮਸਲਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਇਕ ਮਨੁੱਖਵਾਦੀ ਸੋਚ ਜੋ ਸਰਵਵਿਆਪੀ (universal) ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪੱਛਮੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਕੇ ਇਕ ਵਧੇਰੀ ਵੱਡੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਲਿਆ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪਾਠਕ, ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਯਾਦਾਂ ਜਾਂ ਉਦਰੇਵੇਂ ਜਾਂ ਸਵੈ ਬੀਤੀ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਕੇ, ਰਾਸ਼ਟਰ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਮਨੁੱਖ-ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ, ਸਵੈ ਤੇ ਪਰ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਇਕ ਸਭਿਅਤਾ ਦੇ ਸੰਵਾਦ ਵਿਚ ਦੇਖਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਤੇ ਹਵਾਲੇ

1. ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ, ਟਾਵਰਜ਼ (ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ), ਲੁਧਿਆਣਾ : ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, 2005.
2. ਇਸ ਲੇਖ ਵਿਚ ਮੈਂ ਸਭਿਅਤਾ ਨੂੰ civilization ਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ culture ਲਈ ਵਰਤ ਰਹੀ ਹਾਂ। ਦੋਵੇਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਗਹਿਰਾ ਅੰਤਰ ਹੈ। civilization ਵਿਚ ਉਤਾਰ ਚੜ੍ਹਾਅ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ greek civilization ਅਤੇ Indus civilization ਆਦਿ ਦਾ। ਪਰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਕਈ ਪਹਿਲੂ ਹਨ ਜੋ ਰੋਜ਼ਮਰਾ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ, ਆਪਸੀ ਸੰਵਾਦ ਤੇ ਮੇਲ-ਵਰਤਣ, ਸੋਚਣ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਆਦਿ ਸਭ ਉਪਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। civilization ਤਕਨੀਕੀਕਰਣ ਤੇ ਇਕ ਦੁਨਿਆਵੀ ਉੱਨਤੀ ਵਲ ਵੀ ਧਿਆਨ ਦੁਆਉਂਦੀ ਹੈ। Culture ਕਲਾ ਤੇ ਕਲਾ ਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਦੀ ਹੈ।
3. ਵੇਖੋ Samuel Huntingdon, **The Clash of Civilizations and the Remaking of the World Order** (New York : Simon & Schuster, 1996) ਹਟਿੰਗਡਨ ਹਿੰਦੂ, ਬੁਧੀਸਟ, ਇਸਲਾਮਿਕ ਇਤਿਆਦ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਵੰਡਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸਲਾਮਿਕ Civilization ਨੂੰ ਕਟਘਰੇ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।
4. ਅੰਮ੍ਰਿਤਜ ਸੇਨ ਆਪਣੇ ਹੁਣੇ ਛਪੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਤੇ ਸਵਾਲ ਉਠਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਵੇਖੋ Amartya Sen, **Identity and Violence : The Illusion of Destiny** (London : Allen Lane/Penguin, 2006) , ਪੰਨਾ 10-12.

5. ਕਦੇ ਬਸਤੀਵਾਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਹਿ ਚੁੱਕੇ ਤੀਸਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਉੱਠੀ ਮਨੁੱਖਵਾਦੀ ਸੋਚ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਦਲੀਲ ਵਾਂਗ ਭੁਗਤੀ ਮਨੁੱਖਵਾਦੀ ਸੋਚ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਫ਼ਰਕ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਇਹ ਸੋਚ ਗਾਂਧੀ, ਮੁਲਕ ਰਾਜ ਆਨੰਦ, ਸ਼ਰਤ ਚੰਦ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਦੀ ਸੋਚ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਮਨੁੱਖਵਾਦੀ ਸੋਚ ਭਾਵਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਨੈਤਿਕ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਨਵਜਾਗਰਣ (Enlightenment) ਦੇ universalism ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਭਿੰਨ ਹੈ।
6. ਵੇਖੋ Lacan, **Ecrits : A Selection**. Trans, Alan Sheridan (London and New York, Tanstock Publications/Norton, 1977).
7. Ecrits ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਤਾਰ ਵਿਚ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੋਰ ਕਮੈਂਟਰੀ ਲਈ ਵੇਖੋ Malcolm Bowrie, **Lacan**, Fontana Modern Masters, (London : Fontana Press, 1991).

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਪਾਣੀ' ਦਾ ਅਧਿਐਨ

ਸੁਤੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂਰ (ਡਾ.)*

ਸਮਕਾਲੀ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਆਲੋਚਨਾ ਵਿਚ ਜਿਸ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਡਾਇਸਪੋਰਾ ਨਾਲ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਉਸਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਹੈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਈ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ 'ਪਾਣੀ' ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਜੋ ਘਟਨਾਵਾਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਜੋ ਸਮੱਸਿਆਕਾਰ ਕੇਂਦਰ ਬਣੇ ਹਨ, ਉਹ ਕੇਵਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਤਰਾਂ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਾਧਾਰਣੀਕ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਾਰ ਵੱਸੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਅਤੇ ਤਨਾਓ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਨਿੱਧਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇੱਥੋਂ ਜਾ ਕੇ ਵੱਸੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਧਰਲੀ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਡੂੰਘੀ ਜੜ੍ਹ ਅਤੇ ਓਧਰ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਜਾਂ ਓਥੋਂ ਦੇ ਸਮਾਜ ਜਾਂ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਜੜ੍ਹਾਂ ਬਣਾ ਚੁੱਕੀ ਅਗਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਇਕੋ ਹੀ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਕੁਦਰਤੀ ਤਨਾਓ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਚੇਤਨ ਅਵਚੇਤਨ ਨੂੰ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿਚ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਖੁੱਲ੍ਹਦੀ, ਵਿਸਤਰਿਤ ਹੁੰਦੀ ਤੇ ਸਿਮਟਦੀ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਇਨ੍ਹਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਕਲਾ ਤੇ ਤਕਨੀਕ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਬਣੀ।

ਕਹਾਣੀ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਦੇ ਮਾਨਸਿਕ ਪਾਸਾਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਪੁੱਤਰ ਰਾਜੂ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਡਾਇਨਿੰਗ ਟੇਬਲ 'ਤੇ ਇਕ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਰਖਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਘਰ ਵਿਚ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਵਿਮਿੰਗ ਪੂਲ ਦਾ ਹੈ। ਕੌਲ ਹੀ ਰਾਜੂ ਦੀ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਪਤਨੀ ਸ਼ੈਰਨ ਤੇ ਛੇ ਸਾਲ ਦੀ ਬੱਚੀ 'ਡੈਬੀ' ਹੈ। ਸਵਿਮਿੰਗ ਪੂਲ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਸ਼ੈਰਨ, ਡੈਬੀ, ਰਾਜੂ, ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਇੱਥੇ ਕੇਵਲ ਨਾਂ ਜਾਂ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ ਸਗੋਂ ਮੁੱਢ ਵਿੱਚ ਹੀ ਚਿਹਨ ਬਣ ਕੇ ਉਭਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਵਿਮਿੰਗ ਪੂਲ ਦੋਨਾਂ ਧਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਤਨਾਓ ਦਾ ਚਿਹਨ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸ਼ੈਰਨ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਜਿਸਨੂੰ ਰਾਜੂ ਪਰਨਾਮ ਹੀ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕਾ, ਡੈਬੀ ਜਾਂ ਬੱਚੇ ਇਸ ਵਿਸਥਾਰ ਦਾ ਚਿਹਨ ਵੀ ਹਨ ਤੇ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਉਸ ਧਿਰ ਦਾ ਚਿਹਨ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਪਰਿਵਾਰ ਕਰਕੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਪਰ ਅੰਤਰੀਵ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਤਨਾਓ ਵਿਚ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਛਿਣ-ਛਿਣ ਸਹਿੰਦੀ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਮਜਬੂਰੀ ਨੂੰ ਜਾਣਦੀ ਵੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਯਥਾਰਥ ਹੁਣ ਉਸ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀ ਮਜਬੂਰੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਤਨਾਓ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ। ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਉਦੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਜੜ੍ਹਾਂ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਬੱਝੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਠੇਸ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਠੇਸ ਅੰਤ ਤੇ ਲਗਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਭੁੱਪੀ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਫੋਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ :-

“ਭੁੱਪੀ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਸੀ, “ਭੈਣ ਜੀ! ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ...ਸੁਣਾਓ ਕੀ ਹਾਲ ਐ ?”

“ਠੀਕ ਐ ਭੁੱਪੀ...ਤੁਸੀਂ ਕਿੱਦਾਂ, ਸਾਰੇ ਠੀਕ-ਠਾਕ ਓ ?”

“ਹਾਂ...ਆਂ...ਠੀਕ ਈ ਐ...ਭੈਣ ਜੀ!...ਮੈਂ...ਮੈਂ ਅਸਲ 'ਚ ਏਸ ਕਰਕੇ ਫੋਨ ਕੀਤੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮੁਖਤਿਆਰਨਾਮਾ ਚਾਹੀਦੈ।”

“ਮੁਖਤਿਆਰਨਾਮਾ ? ਕਾਹਦੇ ਲਈ ?”

“ਗੱਲ ਏਦਾਂ ਆਂ...ਪਈ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਥੱਲਿਓਂ ਪਾਣੀ ਮੁੱਕ ਗਿਐ। ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚਕੇ ਮੈਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਜੁਗਾੜ ਫਿੱਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਨਾ।”

“ਚਾਚਾ ਜੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਾ ਤਾਂ।”

“ਉਹ ਬਿਮਾਰ ਨੇ।” ਭੁੱਪੀ ਦਾ ਉੱਤਰ ਸੀ।

ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਨੂੰ ਇੰਜ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਉਸਦਾ ਚਾਚਾ, ਫੋਨ ਦੇ ਲਾਗੇ ਹੀ, ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਪਿਆ ਹੁੰਗ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ।

ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਟੈਲੀਫੋਨ ਦੀ ਲਾਈਨ ਜਿਵੇਂ ਟੁੱਟ ਗਈ।

‘ਹੈਂ! ਜ਼ਮੀਨ ਥੱਲਿਓਂ ਪਾਣੀ ਮੁੱਕ ਗਿਐ... ਪਾਣੀ ਮੁੱਕ ਗਿਐ।’ ਸੁੱਤ ਉਨੀਂਦੀ ਹਾਲਤ 'ਚ ਬੁੜਬੁੜਾਉਂਦਿਆਂ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਕਿ ਫੋਨ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਆਇਆ ਸੀ ਜਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕੋਈ ਸੁਪਨਾ ਦੇਖਿਆ ਸੀ।”

ਇਉਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਅੰਤਲੀ ਘਟਨਾ ਇਕ ਪੂਰੀ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕਹਾਣੀ ਹੋਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਦਾ ਇਥੇ ਸਭ ਕੁਝ ਢਹਿ ਢੇਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਇਥੋਂ ਅਸੀਂ ਇਕ ਵਾਰੀ ਫੇਰ ਉਸ ਕਹਾਣੀ ਵੱਲ ਪਰਤਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਸ 'ਚੋਂ ਅਸੀਂ ਲੰਘ ਆਏ ਹਾਂ ਤੇ ਉਸਦਾ ਸੰਪੂਰਣ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਇਸ ਅੰਤਲੀ ਘਟਨਾ ਦੀ ਤੁਲਨਾਤਮਕਤਾ 'ਚੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ‘ਪਾਣੀ’ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਚਿਹਨ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਥੱਲਿਓਂ ਸੁਕ ਗਏ ਪਾਣੀ ਦੇ ਚਿਹਨ ਨਾਲ ਜੁੜਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਸ ਚਿਹਨ ਦਾ ਅਸਲ ਚਿਹਨਕੀ ਪਾਸਾਰਾ ਜੋ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਲਕਸ਼ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਡੇ ਸਾਹਵੇਂ ਸਾਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਕਸ਼ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਤੇ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਕਲਾ ਜਾਂ ਵਿਧੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ।

ਕਹਾਣੀ ਕੁਝ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ ਸਾਹਵੇਂ ਸਾਕਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕੁਝ ਉਸ ਚੇਤਨ ਪ੍ਰਵਾਹ ਦੀ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ 'ਚ ਅਕਸਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਰਾਜੂ ਨੇ ਜੋ ਸਵੀਮਿੰਗ ਪੂਲ ਬਨਾਉਣਾ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਉਹ ਕੁਝ ਖਰਚ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਤੋਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਰਾਜੂ ਦਾ ਚਾਚਾ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਠੋਕੇ 'ਤੇ ਜੋ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਪੈਸਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਉਸ ਨੂੰ ਸਵੀਮਿੰਗ ਪੂਲ ਲਈ ਪੈਸੇ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਥੋਂ ਹੀ ਕਹਾਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਸੀ। ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਡਾਲਰ ਪਿੰਡੋਂ ਮੰਗਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਘਰ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਰਾਜੂ ਪੈਸਾ ਮੰਗ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਆਖਦਾ ਹੈ :

“ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਐ ਕਿ ਆਪਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਜ਼ਮੀਨ ‘ਸੈੱਲ’ ਕਰ ਦੇਈਏ।”

‘ਸੈੱਲ’ ਸ਼ਬਦ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਬੰਬ ਵਾਂਗ ਫਟਿਆ। ਦਿਲ ਥੱਲੇ ਨੂੰ ਡਿਗਦਾ ਜਾਪਿਆ...ਸਰੀਰ ਤ੍ਰੇਲੀਓਂ-ਤ੍ਰੇਲੀ ਹੋ ਗਿਆ...ਉਸ ਨੂੰ ਇੰਜ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਉਸਦਾ ਪੁੱਤ ਉਸ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਖਰਚ ਕੇ ਕਿਸੇ ਗਾਰਬੇਜ ਦੇ ਟੋਏ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟਣੀ ਚਾਹ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ...ਪਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਉਸ ਦੀਆਂ ਨਸਾਂ 'ਚ ਟੈਨਸ਼ਨ ਆ ਵੜੀ।”

ਰਾਜੂ ਜਿਸ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਵਿਕਸਤ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਆਪਣੇ ਅਗਲੇਰੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਜੜ੍ਹਾਂ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਾਲੇ ਪਰਿਵਾਰ ਲਈ ਘਰ ਵਿਚ ਸਹੂਲਤ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਗੱਲ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦਾ ਪਿੰਡ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨਾਲ ਕੋਈ ਮੋਹ ਨਹੀਂ ਪਰ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਠੋਸ ਉਪਰੋਕਤ ਗੱਲ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਆਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਅੰਤ ਤੇ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਨਾਲ ਜੋ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਵਾਪਰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਤ ਕੇ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਇਕ ਤੁਲਨਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਇਕ ਮਾਨਸਿਕ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਵਿਚ ਲੜੀਵਾਰ

ਵਾਪਰੀਆਂ ਹਨ, ਤੇ ਉਹ ਲੜੀ ਸਾਡੀ ਚੇਤਨਾ ਵਿਚ ਇਕੋਰਾਂ ਹੀ ਫਿਰ ਜਾਗ ਉਠਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚਣ ਦੀ ਜੋ ਗੱਲ ਆਖੀ ਹੈ, ਉਸ ਮਾਨਸਿਕ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਦੀ ਲੜੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਕੜੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਦੀ ਇਸ ਮਾਨਸਿਕ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਨੂੰ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਸਿਰਜਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਲੜੀ ਬਣਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕਹਾਣੀ ਡੂੰਘੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਰਾਜੂ ਦੀ ਪਤਨੀ ਸ਼ੈਰਨ ਜਾਂ ਦੇਸੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਜਿਸ ਵਿਚ ਰਾਜੂ ਦੀ ਜੜ ਬਣੀ, ਉਸ ਨਾਲ ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ ਤਨਾਓ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ :

“ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਦੀ ਘਟ ਰਹੀ ਟੈਨਸ਼ਨ ਫਿਰ ਵਧਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਉਹ ਅੰਦਰ ਹੀ ਅੰਦਰ ਕੁੜਨ ਲੱਗੀ, ਮੈਨੂੰ ਲਾ ਕੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਏ...ਕਿੰਨੀ ਸ਼ੈਤਾਨ ਹੈ.... ਨਾ ਇਹ ਇਸ ਘਰ 'ਚ ਆਉਂਦੀ, ਨਾ ਸਵਿਮਿੰਗ-ਪੂਲ ਦਾ ਸਿਆਪਾ ਖੜ੍ਹਾ ਹੁੰਦਾ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦੋਂ ਦੀ ਰਾਜੂ ਨੂੰ ਪੱਟੀ ਪੜ੍ਹਾ ਰਹੀ ਏ। ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਮਾਧੋ ਉਹ। ਅਖੇ, ਮਾਮ ਤੁਹਾਡੀ ਜ਼ਮੀਨ.... ਕਿੱਥੇ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਜਾਨ ਦੇਣ ਆਲੇ ਮੇਰੇ ਚਾਚਾ ਜੀ ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਸਰੂਰ 'ਚ ਆਕੜੀ ਹੋਈ, ਦੂਜਿਆਂ 'ਚ ਨਾ ਭਿੱਜਣ ਆਲੀ ਇਹ ਸ਼ੈਰਨ...।”

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿਣੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਥਾਂਵਾਂ ਤੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਚੇਤਨਾ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਫੈਲਾਉਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਗੱਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਬਣਕੇ ਬੜੇ ਸਹਿਜ ਨਾਲ ਪ੍ਰਕਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ ਕਹਿਣ ਲਈ ਉਹ ਪਲ ਜਾਂ ਸਥਿਤੀ ਤਲਾਸ਼ਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਗੱਲ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਹਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਇਹ ਸਤਰਾਂ :

“ਪਿੱਛੇ ਜਿਹੇ ਐਦਾਂ ਹੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਰੋਹ 'ਚ ਆ ਕੇ ਬੋਲੀ ਸੀ, “ਤੁਸੀਂ ਗੋਰੇ ਲੋਕ ਸਾਨੂੰ ਇੰਮੀਗਰਾਂਟਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਆਂ ਪਈ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੀ ਕਲਚਰ 'ਚ ਭਿੱਜਦੇ ਨਹੀਂ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੀਆਂ ਕਲਚਰਾਂ 'ਚ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈਂਦੇ ਆਂ...ਤੈਨੂੰ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਲਫਜ਼ ਸਿਖਾ ਸਿਖਾ ਥੱਕ ਗਈ ਪਰ ਤੂੰ...।”

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਘਰ ਦੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ-ਮੋਟੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਬਿਆਨ ਕਰਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਹੀ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਪ੍ਰਤੀਕ 'ਪਾਣੀ' ਨੂੰ ਫਿਰ ਉਭਾਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਦੇ ਤਨਾਓ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਉਂ ਹੀ ਪਾਣੀ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਇਕ ਚਿਹਨਕੀ ਸਮਰੱਥਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਇਕ ਦਿਨ ਸ਼ੈਰਨ ਨੂੰ ਰੱਸੀ ਉੱਤੇ ਕਪੜੇ ਛੰਡ ਕੇ ਪਾਉਂਦੀ ਨੂੰ ਦੇਖਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਹਵੇਂ ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਕਸ ਘੁੰਮਣ ਲਗਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਜਬਾੜਿਆਂ ਤੇ ਲੰਬੂਤਰੀ ਗਰਦਨ ਵਾਲੀ ਮਸ਼ੀਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੈਕਯਾਰਡ ਨੂੰ ਕੁੱਟ ਰਹੀ ਹੋਵੇ। ਜਿਵੇਂ ਬਣ ਰਹੇ ਸਵਿਮਿੰਗ ਪੂਲ ਦੀਆਂ ਨੀਹਾਂ ਹੇਠ ਉਸ ਦੇ ਪੁਰਖਿਆਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੱਬੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੋਵੇ। ਜਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮੋਟਰਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਸੂਤ ਕੇ ਸਵਿਮਿੰਗ ਪੂਲ ਦੇ ਢਿੱਡ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਉਹ ਉਸ ਸਿਮਰਤੀ ਵਲ ਪਰਤਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੇ ਬਾਪੂ ਜੀ ਕਈ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਸਿੰਗਾਪੁਰੋਂ ਪਰਤੇ ਸਨ। ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਉਦੋਂ ਹਰੇ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਦਿਨ ਸਨ, ਟਿਊਬਵੈੱਲ ਟਰੈਕਟਰ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਬਹਾਰ ਆ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਇਉਂ ਉਸ ਦੇ ਚੇਤਨ ਪ੍ਰਵਾਹ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਜੋ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਵਸੀਅਤਨਾਮਾ ਪਿੰਡੋਂ ਮੁੜਦਿਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਕੇਵਲ ਬੈਂਕ ਦੀ ਕਾਪੀ ਚਾਚੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੱਖੀ ਸੀ ਤਾਂ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਪੈਸੇ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿਣ ਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਸਾਰਾ ਇਤਿਹਾਸ ਜਿਵੇਂ ਰਾਜੂ ਦੀ ਪਤਨੀ ਸ਼ੈਰਨ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਤੋਂ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਖੋਹਦੀ ਚਲੀ ਗਈ। ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਇਸ ਸਾਰੇ ਇਤੀਹਾਸ ਤਨਾਓ 'ਚੋਂ ਵੀ ਲੰਘੀ ਹੈ, ਪਰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਪਾਣੀ ਦੇ ਉਸ ਚਿਹਨਕ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ - ਇਕ ਸਮਾਜਕਤਾ, ਆਰਥਕਤਾ, ਉਸ ਦੇ ਡੂੰਘੇ ਤਨਾਓ, ਉਸਦਾ ਬਣਾਇਆ ਚੇਤਨ-ਅਵਚੇਤਨ।

ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਤਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬੱਝੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਛਿਲਤਰਾਂ ਤੋਂ ਕਹਾਣੀ ਚਿਹਨੀ ਯੋਗਤਾ ਨਾਲ ਹੀ ਬਾਹਰ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਇਕ ਦਿਨ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੇ ਘੁੰਮਣ-ਫਿਰਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰਾਜੂ ਦਾ ਪਿਤਾ ਜੋ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਆਖਦਾ ਹੈ-“ਇਹ ਸਾਹਮਣੇ ਦੇਖ ਲੈ, ਖੁੱਲੇ

ਆਸਮਾਨ ਥੱਲੇ ਲੋਕੀਂ ਕਿੱਦਾਂ ਐਨਜਾਇ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ!” ਤੇ ਇਉਂ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਉਸ ਅੰਦਰਲੀ ਘੁਟਣ ਤੇ ਇਸ ਬਾਹਰਲੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤਕ ਖੁੱਲ੍ਹ ਵਿਚ ਇਕ ਸਹਿਜ ਤੁਲਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਇਸ ਬਾਹਰਲੇ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਣੀ ਦੇ ਚਿਹਨਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਦੀ-ਜੁੜਦੀ ਫਿਰ ਉਸ ਅੰਦਰਲੇ ਵਲ ਪਰਤੇਗੀ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਸ ਦਾ ਤਨਾਓ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ :

“ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦੀ ਝੀਲ ਵੱਲ ਘੁੰਮੀ ਉਂਗਲ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਦੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਵੀ ਓਧਰ ਘੁੰਮ ਗਈ। ਦੂਰ ਦੁਮੇਲ ਤੱਕ ਪਸਰੇ ਅਸੀਮ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਸਫਰ ਕਰ ਰਹੇ ਛੋਟੇ-ਵੱਡੇ ਜਹਾਜ਼, ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਚੀਰਦੀਆਂ ਤੇ ਕੰਕਰਾਂ ਵਾਂਗ ਉਛਾਲਦੀਆਂ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨੀਆਂ ਬੋਟਾਂ, ਤੈਰਦੇ-ਖੇਡਦੇ ਅਤੇ ਮਸਤੀਆਂ ਮਾਰਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਲੋਕ-ਇੱਕ ਮੇਲਾ ਜਿਹਾ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਸਕੂਨ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹ ਬੁੜਬੁੜਾਈ, ‘ਇਹ ਰੌਣਕ-ਮੇਲਾ ਪਾਣੀ ਦਾ ਹੀ ਪਰਤਾਪ ਏ... ਪਾਣੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾਉਂਦਾ ਏ, ਜੋੜਦਾ ਏ...ਪਾਣੀ ਆਪ ਵੀ ਤਾਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਦੌੜ-ਦੌੜ ਮਿਲਦੇ ਨੇ.... ਕਿੱਥੋਂ-ਕਿੱਥੋਂ ਚੱਲ ਕੇ ਨਦੀਆਂ, ਨਾਲੇ ਤੇ ਦਰਿਆ ਇਸ ਸਮੁੰਦਰ ਜਿੱਡੀ ਝੀਲ ਵਿੱਚ ਆ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਨੇ। ਕੌਣ ਜਾਣਦੈ ਕਿ ਇਸ ਪਾਣੀ ਦੀ ਇੱਕ ਇੱਕ ਬੂੰਦ ਕਿੱਥੇ-ਕਿੱਥੇ ਜਨਮੀ ਸੀ।’ ਕੁਝ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀ ਰਹੱਸ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ‘ਚ ਵੀ ਵਾਪਰਿਆ ਸੀ...ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਜੰਮੀ-ਪਲੀ ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਸੱਤ ਸਮੁੰਦਰ ਪਾਰ ਇਸ ਧਰਤੀ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣੀ ਸੀ...ਮਨ ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਛੱਲਾਂ ‘ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋਈ ਉਹ ਪਿੰਡ ਪਹੁੰਚ ਗਈ...।’

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਾਹਰਲੇ-ਅੰਦਰਲੇ ਵਿਚ ਇਕ ਵਿਰੋਧ ਜੁੱਟ ਵੀ ਉਸਾਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਜੁੱਟ ਵੀ ਹੈ। ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੇ ਸਾਹਵੇਂ ਤਾਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਜਾਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਇਕਹਿਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉਸ ਲਈ ਇੰਨੇ ਵੱਡੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਲਈ ਬਾਹਰਲਾ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਜਾਂ ਉਹ ਪਾਣੀ ਬਹੁਤਾ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ। ਇਸ ਵਿਧੀ ਵਿਚੋਂ ਉਸਦਾ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਤਨਾਓ ਹੋਰ ਵਿਕਸਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ‘ਮੈਂ ਜ਼ਮੀਨ ਕਿਉਂ ਵੇਚਾਂ’ ਇਸ ਸੁਆਲ ਵਲ ਮੁੜ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਮੋਟਰ ਬੋਟ ਨਾਲ ਚੀਰ ਹੁੰਦੇ ਤੇ ਪਿਛਾਂਹ ਨੂੰ ਧਕੇਲੇ ਜਾਂਦੇ ਪਾਣੀ ਵੱਲ ਤੱਕਦਿਆਂ ਵੀ ਪਿਛਲੀ ਵਾਰ ਦਾ ਇੰਡੀਆ ਦਾ ਗੇੜਾ ਯਾਦ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਸੈਰਨ ਵੱਲ ਪਾਣੀ ਦਾ ਗਲਾਸ ਵਧਾਉਂਦਿਆਂ ਆਖਿਆ ਸੀ, ‘ਦੇਖ ਕਿੰਨਾ ਸੁਆਦ ਪਾਣੀ ਹੈ।’ ਇਉਂ ਉਸ ਦੇ ਚੇਤਨ ਪ੍ਰਵਾਹ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਜੋ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ ਹਨ, ਉਹ ਵੀ ਚਿਹਨ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ‘ਸੁਆਦ’। ਇਹ ‘ਸੁਆਦ’ ਸਿਰਫ ਉਸ ਪਾਣੀ ਦਾ ਹੀ ਸੁਆਦ ਨਹੀਂ, ਆਪਣੀ ਧਰਤੀ ਦੀ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਸੁਆਦ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਆ ਕੇ ਇਹ ‘ਸੁਆਦ’ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਉਸ ‘ਸੁਆਦ’ ਤੋਂ ਉਹ ਵਿਛੁੰਨੀ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਖੀਰ ਤੇ ਭੁੱਪੀ ਦਾ ਫੋਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਾਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਥੱਲੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਾਣੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਉਸ ਸਾਰੇ ‘ਸੁਆਦ’ ਦਾ ਸੋਮਾ ਸੀ ਤੇ ਜੇ ਉਹੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਥੱਲੇ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਜ਼ਮੀਨ ਵਿੱਚ ਗਈ ਤਾਂ ਰਹਿ ਕੀ ਗਿਆ? ਇਹ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਦਾ ਅੰਤ ਹੈ। ਇਉਂ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਇਕ ਚਿਹਨ ਰਾਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਇਕ ਵੱਡੇ ਸੁਆਲ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਹੈ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਵਰਤਮਾਨ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦਾ ਸੰਕਟ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਥੱਲੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਾਣੀ, ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹੈ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜੇ ਉਹੀ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਥੱਲੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਹ ਕੇਵਲ ਕਿਸਾਨੀ ਦਾ ਸੰਕਟ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅਸਤਿੱਤਵ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਹੈ। ਇਉਂ ਕਹਾਣੀ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਇਕ ਤਨਾਓ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ-ਕਰਦੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਇਸ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਇਸ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਬਾਰੇ ਆਪ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਆਖਿਆ। ਉਹ ਤਾਂ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਅਣਕਹੇ ਵਿਚ ਪਈ ਹੈ। ਇਉਂ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹ ਅਣਕਿਹਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਵ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਚਿਹਨਕੀ ਸਮਰੱਥਾ ਬਣਦੀ ਹੈ।

ਚੇਤਨ ਪ੍ਰਵਾਹ ਦੀ ਵਿਧੀ ਨੇ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਬਿਆਨਿਆ ਜੋ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਅੰਤ ਵੱਲ ਵਧਦਿਆਂ ਭੁੱਪੀ ਬਾਰੇ ਹਨ। ਜਿਸਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਦਿਆਂ ਲੇਖਕ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਉਸ ਚੇਤਨ

ਪ੍ਰਵਾਹ 'ਚੋਂ ਫਿਰ ਪਰਤਦਾ ਹੈ। ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਨੂੰ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਵਰਤਮਾਨ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਤੇ ਸ਼ੈਰਨ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਜਾਂ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਉਹ ਪਾਣੀ ਦੇ ਚਿਹਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਫਿਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸ਼ੈਰਨ ਆਖਦੀ ਹੈ, “ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਜੀਣ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ, ਸੋ ਜੋ ਮਜ਼ਾ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਕੁੱਦਣ, ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਖਹਿਣ-ਖੇਡਣ ਤੇ ਪਾਣੀ 'ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋਣ 'ਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਕਿਨਾਰੇ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ।” ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਪਾਣੀਆਂ ਦੇ ਅਮੁੱਲ ਖਜ਼ਾਨੇ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਦੋਂ ਹੀ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਲਾਵਾ ਫੁੱਟ ਕੇ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ :

“ਮੰਨਦੇ ਆਂ ਪਈ ਏਥੋਂ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰਾਂ, ਝੀਲਾਂ ਤੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਵਿਚ ਅਥਾਹ ਪਾਣੀ ਏ ਪਰ ਏਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਭੋਰਾ ਵੀ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਦੀਂਹਦਾ.... ਬੱਸ ਖੁਸ਼ਕੀ ਹੀ ਖੁਸ਼ਕੀ ਏ।”

ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਇਹ ਤਨਾਉ ਨਵਾਂ ਮੋੜ ਮੁੜਦਾ ਹੈ। ਅੰਤਲੀ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰਦੀ ਹੈ, ਭੁੱਪੀ ਦਾ ਫੋਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦਾ ਜੋ ਚਿਹਨ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਇਕ ਨਵੇਂ ਪਾਸਾਰ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਤਨਾਉ ਮਾਨਸਿਕ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਬਾਹਰਲੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਬੜੀ ਸਰਲ ਕਹਾਣੀ ਹੈ ਪਰ ਅੰਤਰੀਵ ਤੌਰ ਤੇ ਇਕ ਜਟਿਲ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਡੂੰਘੀਆਂ ਪਰਤਾਂ ਹਨ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਯਥਾਰਥ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀ ਵੀ ਨਿਰੋਲ ਪਰੰਪਰਕ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਕਈ ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਚੇਤਨਾ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚ ਰਲੀ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਗਲੋਬਲ ਚੇਤਨਾ ਅਤੇ ਮਾਨਵੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ : ਟਾਵਰਜ਼

ਜਗਬੀਰ ਸਿੰਘ (ਡਾ.)*

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਬੁੱਧ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਲੇਖਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਿਰਜਣਾਤਮਕ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਰਾਹੀਂ ਅਜੋਕੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋ ਰਹੀ ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਨੈਣ ਨਕਸ਼ ਉਲੀਕਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਤੋਂ ਸਾਡੀ ਮੁਰਾਦ ਸਿਰਫ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਪੰਜਾਬ ਸਮੇਤ ਵਿਸ਼ਵ ਭਰ ਵਿਚ ਰਚੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸਮੁੱਚੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਤੋਂ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਥਾ-ਯਾਤਰਾ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ 1981 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਆਪਣੀਆਂ ਲਘੂ ਆਕਾਰ ਸਰਲ ਕਥਾਨਕ ਵਾਲੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਸੀ'। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਹੁਣ ਤਕ ਉਸ ਦੇ ਚਾਰ ਹੋਰ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ - ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਮਨੁੱਖ, ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਣੀ, ਦੋ ਟਾਪੂ ਅਤੇ ਟਾਵਰਜ਼ - ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਗਲਪ-ਚੇਤਨਾ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਗਲਪ-ਸਿਰਜਣਾ ਦੇ ਪਿਛਲੇ 25 ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਹਾਣੀ-ਕਲਾ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪਰਿਵਰਤਨ ਵਾਪਰਿਆ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਇਕਹਿਰੇ ਸਰਲ ਬਿਰਤਾਂਤ ਤੋਂ ਜਟਿਲ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਲ ਹੈ। ਇਸ ਤੱਥ ਬਾਰੇ ਉਸਨੇ ਖੁਦ ਵੀ ਇਕ ਥਾਂ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ :

“ਆਪਣੇ ਸਾਹਿਤਕ ਸਫ਼ਰ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਇਕਹਿਰੀ ਕਹਾਣੀ ਲਿਖਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸਾਂ। ਮੇਰੇ ਪਹਿਲੇ ਕਥਾ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਮੈਨੂੰ ਕੀ' (1981) ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ 4 ਤੋਂ 6 ਸਫ਼ੇ ਦੀਆਂ ਸਨ। ਦੂਜੇ ਕਥਾ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਮਨੁੱਖ' (1983) 'ਚ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਲੰਬਾਈ 8 ਤੋਂ 13 ਸਫ਼ੇ ਤਕ ਦੀ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਕਥਾ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਣੀ' (1987) ਤਕ ਅਪੜਦਿਆਂ ਇਹ ਲੰਬਾਈ 20-25 ਸਫ਼ੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਤੇ ਉਹੀ ਲੰਬਾਈ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ 'ਦੋ ਟਾਪੂ' ਕਥਾ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਚ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹੋ। ਸੋ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਇਕਹਿਰਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਜਟਿਲ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ।”
(ਡਾ. ਗੁਰਮੀਤ ਕਲਰਮਾਜਰੀ, ਦੋ ਟਾਪੂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ, ਭਾਦਸੌਂ, ਪਟਿਆਲਾ, 2001)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਸੰਗਠਨ ਸਰਲ ਤੋਂ ਜਟਿਲ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਕਥਾ-ਸ਼ੈਲੀ ਵਿਚ ਮਨੋਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣੀ ਸੂਖਮਤਾ ਅਤੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਗਹਿਰਾਈ ਵੀ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਗੱਲਾਂ ਉਸ ਦੀ ਪਕੇਰੀ ਹੋ ਰਹੀ ਕਲਾਤਮਕ ਸੂਝ ਅਤੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਗਲਪ-ਚੇਤਨਾ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਮੰਨੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸੂਖਮਤਾ ਅਤੇ ਗਹਿਰਾਈ ਹੀ ਉਸਦੇ ਕਥਾ-ਜਗਤ ਨੂੰ ਹਕੀਕੀ ਗੌਰਵ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਕਹਾਣੀ-ਲੇਖਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਨਵੇਕਲੀ ਪਛਾਣ 1999 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਉਸ ਦੇ ਬਹੁ-ਚਰਚਿਤ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੋ ਟਾਪੂ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਸਾਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਬੰਦੇ ਦੀ ਹਸਤੀ ਤੇ ਹੋਂਦ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਅਨੁਭਵ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪਾਸਾਰਾਂ ਦਾ ਬਹੁ-ਪਰਿਪੇਖੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਉਸਾਰਨ ਵਲ ਰੁਚਿਤ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਹ ਕਹਾਣੀਆਂ ਪੱਛਮੀ ਜੀਵਨ-ਜਾਂਚ ਦੀ ਚੌਧਰ ਵਾਲੇ ਓਪਰੇ ਸਮਾਜ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਵਧ ਰਹੀ ਅੰਤਰ-ਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਵੀ ਮੂਰਤੀਮਾਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਡਾ. ਰਘਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸਿਰਜਣਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ

ਵਿੱਚ “ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸਮਾਜ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਰਲਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਕੌੜੇ ਮਿੱਠੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਪਾਸਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜਿਸ ਸ਼ਿੱਦਤ ਤੇ ਕਲਾਤਮਕਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ, ‘ਦੋ ਟਾਪੂ’ ਉਸ ਦੀ ਇਕ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧ ਮਿਸਾਲ ਸੀ।” ਇਹ ਕਹਾਣੀਆਂ ਆਪਣੇ ਨਵੇਕਲੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਸ ਦੇ ਜਟਿਲ ਯਥਾਰਥ ਅਤੇ ਮਾਨਵੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਬਦਲ ਰਹੀ ਨੁਹਾਰ ਨੂੰ ਮੂਰਤੀਮਾਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਿਰਜਿਤ ਸੰਸਾਰ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪਰੰਪਰਕ ਵਿਸ਼ਿਆਂ - ਘਰ-ਵੈਰਾਗ, ਉਦਰੇਵੇਂ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਪਛਾਣ ਦੇ ਸੰਕਟ-ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਿਰਜਣਾ ਦੇ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਤਿਮਾਨ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਲ ਰੁਚਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਉਸ ਅਗਲੇਰੇ ਪੜਾਉ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਇਸਦੇ ਵਿਧਾਗਤ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਸਿਖਰ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਵ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਇਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਗਲਪੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ ਲੰਮੇਰੇ ਆਕਾਰ ਵਾਲੀਆਂ ਪੰਜ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ ਜੋ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਸਮਕਾਲੀ ਯਥਾਰਥ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਿਭਿੰਨ ਮਸਲਿਆਂ ਤੇ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਹਨ। ਸੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਨਿਰੋਲ ਪ੍ਰਵਾਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਹਾਣੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਵਿਚਲੀਆਂ ਦੋ ਕਹਾਣੀਆਂ - ਟਾਵਰਜ਼ ਅਤੇ ਬਰਫ ਤੇ ਦਰਿਆ - ਤਾਂ ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਸਥਾਨਕ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਹੋਂਦ-ਮੁਖੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਕਹਾਣੀਆਂ - ਪਾਣੀ, ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ ਅਤੇ ਸੜਕਾਂ - ਪ੍ਰਤੱਖ ਜਾਂ ਪਰੋਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸਮਾਜ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਰਲਵੇਂ ਦੀ ਦਾਸਤਾਨ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਰਥਾਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਸ ਦਾ ਮਸਲਾ ਦੁਜੈਲੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਕਥਾ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਤੇ ਸਿਰਜਿਤ ਪ੍ਰਵਚਨ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਆ ਰਹੀ ਖੜੋਤ ਨੂੰ ਹੀ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸਗੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਮਾਨਵੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਅਤੇ ਗਲੋਬਲ ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਪਰਿਪੇਖ ਨਾਲ ਵੀ ਜੋੜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਚਨਾ-ਸੰਦਰਭ ਉੱਤਰੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਵਿਕਸਿਤ ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਅਰਥ-ਵਿਵਸਥਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵੱਜੋਂ ਉੱਤਰ ਰਿਹਾ ਉਹ ਨਵਾਂ ਨਜ਼ਾਮ ਹੈ ਜੋ ਸਾਮਾਜਿਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਵਿਚ ਆ ਰਹੇ ਡੂੰਘੇ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਮੁੱਖ-ਪਾਤਰ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਵੀ ਹਨ ਅਤੇ ਗ਼ੈਰ-ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਵੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਮੂਹ ਪਾਤਰਾਂ ਨੂੰ ਲੇਖਕ ਨੇ ਉੱਤਰੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਉਸ ਬਹੁ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਪੇਚੀਦਗੀਆਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਅੰਤਰ-ਵਿਰੋਧ ਹਨ।

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਅਤੇ ‘ਬਰਫ ਤੇ ਦਰਿਆ’ ਕਹਾਣੀਆਂ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਕਹਾਣੀ ਅਮਰੀਕਾ ਨਾਲ ਅਤੇ ਦੂਸਰੀ ਕੈਨੇਡਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਉੱਤਰੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਗ਼ੈਰ-ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਸਥਾਨਕ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਹੋਂਦ-ਮੁਖੀ ਮਸਲਿਆਂ ਅਤੇ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ। ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ-ਜੁਗਤ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੈਗਤ ਸਰੋਕਾਰ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪੋ ਆਪਣਾ ਮਹੱਤਵ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਦੀ ਖੂਬੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਲੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਵਿਧੀ, ਮਾਨਸਿਕ-ਭਾਵੁਕ ਬਣਤਰ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮਾਜ- ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਰਵਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਅਤੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਨਾਲ ਚਿਤਰਿਆ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਸ਼ਾਇਦ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਲੇਖਕ ਨੇ ਆਪਣੇ-ਪਰਾਏ ਦੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿੱਥ ਨੂੰ ਮੇਟ ਕੇ ਨਿਰੋਲ ਮਾਨਵੀ ਪਰਿਪੇਖ ਨੂੰ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਰੱਖਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਹਾਣੀ ‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਸਾਡੇ ਨਿਕਟ ਸਮਕਾਲੀ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਵਾਪਰੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਆਪੀ ਮਹੱਤਵ ਵਾਲੀਆ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਲਿਖੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਅਜੋਕੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਸਭਿਅਤਾਵਾਂ ਦੇ ਟਕਰਾਉ Clash of Civilization - ਦੀ ਅਲਾਮਤ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਨੌਂ ਸਤੰਬਰ 2001 ਨੂੰ ਮੂਲਵਾਦੀ ਇਸਲਾਮੀ ਸੰਗਠਨ (ਅਲਕਾਇਦਾ) ਦੇ ਆਤਮਘਾਤੀ ਦਸਤਿਆਂ ਵਲੋਂ ਵਰਲਡ ਟ੍ਰੇਡ ਸੈਂਟਰ ਨੂੰ ਤਹਿਸ-ਨਹਿਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਘਟਨਾ, ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ-ਉੱਤਰ ਵਜੋਂ ਅਮਰੀਕਾ ਵਲੋਂ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ

ਆਤੰਕਵਾਦ ਦਾ ਗੜ੍ਹ ਮੰਨੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਅਫ਼ਗ਼ਾਨਿਸਤਾਨ ਵਿਰੁੱਧ ਫੌਜੀ ਕਾਰਵਾਈ ਅਤੇ ਸਮੂਹਕ ਵਿਨਾਸ਼ ਵਾਲੇ ਜੈਵਿਕ ਹੱਥਿਆਰਾਂ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਬਣਾ ਕੇ ਇਰਾਕ ਵਿਰੁੱਧ ਛੇੜੀ ਜੰਗ ਦੀ ਘਟਨਾ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ।

ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਗਲਪੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਨਿਊਯਾਰਕ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਇਕ ਮੱਧਵਰਗੀ ਅਮਰੀਕੀ ਜੋੜੇ - ਵਿਲੀਅਮ ਅਤੇ ਐਂਜਲਾ - ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਪਾਤਰ ਵਰਲਡ ਟ੍ਰੇਡ ਸੈਂਟਰ ਉੱਤੇ ਆਤੰਕਵਾਦੀ ਹਮਲੇ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਲੋਂ ਇਰਾਕ ਵਿਰੁੱਧ ਛੇੜੀ ਜੰਗ ਦੀਆਂ ਉਪਰੋਕਤ ਘਟਨਾਵਾਂ ਕਾਰਣ ਦੂਹਰੇ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਦੁਖਾਂਤ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧੀ ਸਟੇਸੀ, ਜੋ ਵਰਲਡ ਟ੍ਰੇਡ ਸੈਂਟਰ ਦੇ 'ਗਗਨਚੁੰਮਦੇ, ਚਾਂਦੀ ਰੰਗੇ ਬੁਲੰਦ ਆਕਾਰੀ ਟਾਵਰ' 'ਚ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਸੀ, 'ਗਿਆਰਾਂ ਸਤੰਬਰ ਦੀ ਦੋਜ਼ਖੀ ਵਾਰਦਾਤ' ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਉਸੇ ਵਿਚ ਸੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬਾਦ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਡੈਨਿਸ, ਇਰਾਕ ਦੀ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਸ ਤ੍ਰਾਸਦਿਕ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਜਿੱਥੇ ਧਾਰਮਿਕ ਮੂਲਵਾਦ ਅਤੇ ਗਲੋਬਲ ਆਤੰਕਵਾਦ ਦਾ ਮਾਨਵ-ਦੋਖੀ ਚਿਹਰਾ ਨੰਗਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਥੇ ਸੋਵੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਦੇ ਢਹਿ-ਢੇਰੀ ਹੋ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਰਥਿਕ ਸੁਪਰ ਪਾਵਰ ਬਣੇ ਅਮਰੀਕੀ ਨਜ਼ਮ ਦੇ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਮਨਸੂਬਿਆਂ ਦਾ ਪਰਦਾ ਵੀ ਫ਼ਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਟੈਕਸਟ ਵਿਚ ਵਰਲਡ ਟ੍ਰੇਡ ਸੈਂਟਰ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਅਤੇ ਇਰਾਕ ਦੀ ਜੰਗ ਵਿਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਸਾਧਾਰਣ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਦੇ ਸਮਾਨੰਤਰ ਵੇਰਵੇ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਪ੍ਰਵਚਨ ਤਰਕਹੀਣ ਹਿੰਸਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮਾਰਾਮਿਕ ਬਿੰਬ ਉਸਾਰ ਕੇ ਡੂੰਘੀ ਮਾਨਵੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਨੂੰ ਵੀ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਆਰੰਭ ਇਸਦੇ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਵਿਲੀਅਮ ਦੀ ਉਦਾਸੀ ਭਰੀ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਸੋਚ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਇਸਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਮਾਹੌਲ ਉੱਤੇ ਫੈਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ :

“ਗੁੰਮ-ਸੁੰਮ ਜਿਹੀ ਸਵੇਰ ਸਾਡੇ ਕੰਡੋਮਿਨੀਅਮ ਦੀਆਂ ਸੁੰਨੀਆਂ ਸੁੰਨੀਆਂ ਕੰਧਾਂ 'ਤੇ ਆ ਲਮਕੀ ਹੈ। ... ਅਜੀਬੋ-ਗਰੀਬ ਝਉਲੇ ਪੈਣ ਲਗਦੇ ਨੇ... ਵਿੰਗ-ਤੜਿੰਗੇ ਕਰੂਪ ਜਿਹੇ ਦਰੱਖਤ, ਧਰਤੀ ਦੇ ਦਾਹਵੇਦਾਰ ਬਣੇ ਕੰਡਿਆਲੇ ਝਾੜ ਅਤੇ ਕਸੀਰੀ ਘਾਹ-ਬੂਟ.... ਬਤਾਲੀਵੀਂ ਮੰਜ਼ਿਲ ਤੇ ਸਥਿਤ ਸਾਡਾ ਖੂਬਸੂਰਤ ਕੰਡੋਮਿਨੀਅਮ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਖੰਡਰਾਤ-ਬੀਆਬਾਨ ਦੀ ਜੂਨੇ ਪੈ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਮੇਰੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹਉਕਾ ਉੱਠਦਾ ਏ ਪਰ ਆਦਰਾਂ ਵਿਚਲੇ ਕਾਂਬੇ ਕਾਰਣ ਮੁੜ ਅੰਦਰ ਹੀ ਡਿਗ ਪੈਂਦਾ ਏ।..ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਡੈਨਿਸ... ਡੈਨਿਸ... ਕਿੱਥੇ ਐਂ ਤੂੰ.... ਦੀ ਫੁਸਫੁਸਾਹਟ ਮੇਰੇ ਕੰਨਾਂ 'ਚ ਪੈਂਦੀ ਏ। ਮੇਰੀ ਨਿਗਾਹ ਬੈਂਡ-ਰੂਮ 'ਚ ਪਰਤ ਆਉਂਦੀ ਏ। ਐਂਜਲਾ ਨੀਂਦ 'ਚ ਬੁੜਬੁੜਾ ਰਹੀ ਏ।” (ਪੰਨਾ-7)

ਇਥੇ ਵਰਲਡ ਟ੍ਰੇਡ ਸੈਂਟਰ ਦੇ ਟਵਿੰਨ ਟਾਵਰਾਂ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਪਾਤਰ ਦੀ ਹੋਣਹਾਰ ਧੀ ਸਟੇਸੀ ਦੀ ਭਿਆਨਕ ਮੌਤ ਅਤੇ ਇਰਾਕ ਦੀ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਜਵਾਨ (ਫੌਜੀ) ਪੁੱਤਰ, ਡੈਨਿਸ ਦੀ ਗੁੰਮਸ਼ੁਦਗੀ ਅਤੇ ਸੰਭਾਵੀ ਮੌਤ ਦਾ ਪ੍ਰਛਾਵਾਂ ਮੰਡਰਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤ੍ਰਾਸਦਿਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਸਾਧਾਰਨ ਅਮਰੀਕੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਵਿਚਲੇ ਅੰਤਰ-ਦਵੰਦ ਅਤੇ ਸੰਭਾਵੀ ਪਰਿਵਰਤਨ ਵਲ ਵੀ ਸੰਕੇਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਸਿਰਜਿਤ ਬਿਰਤਾਂਤ ਫਲੈਸ਼ਬੈਕ ਅਤੇ ਚੇਤਨਾ-ਪ੍ਰਵਾਹ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਰਾਹੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਨੰਤਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਸਾਰਦਾ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਟੇਸੀ ਅਤੇ ਡੈਨਿਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੋਹ-ਪਿਆਰ ਵਾਲੀਆਂ ਝਾਕੀਆਂ ਵੀ ਮੁੱਖ-ਪਾਤਰ ਦੀ ਸਿਮਰਤੀ ਵਿਚ ਉੱਭਰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਹੋਰ ਗੂਹੜਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਸਦੇ ਨਵੇਕਲੀ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ-ਬਿੰਦੂ ਰਾਹੀਂ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਲੇਖਕ ਨੇ ਸਮੁੱਚੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚਲੇ ਮੁੱਖ-ਪਾਤਰ ਵਿਲੀਅਮ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ-ਬਿੰਦੂ ਤੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ-ਬਿੰਦੂ ਦੀ ਇਹ ਜੁਗਤ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਸਮੂਹ ਵੇਰਵਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਸੂਤਰ ਵਿਚ ਪਰੋਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਰਥ-ਸਾਰਥਕਤਾ ਦੇ ਪੈਟਰਨ ਉਸਾਰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਤਾਂ ਵੀ ਇਸਦੇ ਸਿਰਜਿਤ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਮੁੱਖ-ਪਾਤਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਸੋਚ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਵਾਲਾ ਇਕਹਿਰਾ ਬੋਲ ਸੁਣਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਸਗੋਂ ਇਸ ਵਿਚ ਹੋਰਨਾਂ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨੰਤਰ ਬੋਲ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੇਖਕ ਨੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਸੰਵਾਦੀ ਟੋਟਿਆਂ ਅਤੇ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਕੁਮੈਂਟੇਟਰਾਂ ਦੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੰਗਠਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਖੁਦ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦਾ, ਉਸ ਦੇ ਪਾਤਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਥਿਤੀਆਂ ਬੋਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਵਿੱਚ ਮੀਡੀਆ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਤਬਾਹੀ ਅਤੇ ਬਰਬਾਦੀ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਬੋਲਦੇ ਹਨ, ਰਾਜਨੀਤਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਕ ਅਤੇ ਟਿੱਪਣੀਕਾਰ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਥੇ ਕੋਲਾਜ ਵਾਂਗ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰਸਪਰ ਵਿਰੋਧੀ ਜੀਵਨ-ਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਸੋਚਾਂ ਦੀ ਤਰਜ਼ਮਾਨੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਹ ਸਮਾਨੰਤਰ ਬੋਲ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਓਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਬਹੁ-ਨਾਦੀ Polyphonic - ਚਰਿੱਤਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਵਲ ਅਜੋਕੇ ਗਲਪ-ਚਿੰਤਕ ਮਿਖਾਈਲ ਬਾਖਤਿਨ ਨੇ ਸੰਕੇਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਬਹੁ-ਨਾਦੀ ਚਰਿੱਤਰ ਵਾਲੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਖੂਬੀ ਇਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਇਕ ਜੀਵਨ-ਵਿਧੀ ਜਾਂ ਸੋਚ ਦੀ ਸਰਦਾਰੀ ਸਥਾਪਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਸਗੋਂ ਭਿੰਨਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵੱਖਰਤਾਵਾਂ ਦਾ ਆਦਰ ਕਰਨਾ ਸਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਰਣਾ ਪਾਠਕ ਦੇ ਹੱਥ ਸੌਂਪ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਐਟਲਾਂਟਿਕ ਨੂੰ ਵੀ ਇਕ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਪਾਤਰ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਇਸਦੇ ਮੁੱਖ-ਪਾਤਰ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਸਾਧਾਰਣ ਅਮਰੀਕੀ ਨਾਗਰਿਕ ਦੇ ਅਵਚੇਤਨ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਟੈਕਸਟ ਵਿੱਚ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਨਿਮਨ-ਅੰਕਿਤ ਪੰਗਤੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ :

“ਕਲਮੂੰਹੇ ਹੂੰਏਂ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਹੇਠ ਉਦਾਸਿਆ-ਵੈਰਾਗਿਆ ਐਟਲਾਂਟਿਕ ਜਿਵੇਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ‘ਟਾਵਰਾਂ ਦਾ ਕੀ ਸੀ, ਬੰਦੇ ਨਾ ਜਾਂਦੇ। ਟਾਵਰਾਂ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ ਖ਼ਦਸ਼ਾ ਸੀ...ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੁਲੰਦੀ ਵਿਚਲੇ ਬੌਨੇਪਨ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਸਾਂ... ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਸੋਚਾਂ ਉੱਚੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ, ਉੱਚਤਾ ਦੀਆਂ ਇਹ ਕਲਗੀਆਂ ਇੰਜ ਹੀ ਕਿਰਦੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ...ਲਪੇਟ 'ਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਬੈਠੇ-ਸੁੱਤੇ ਆਮ ਲੋਕ...ਅਜਿਹੇ ਟਾਵਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਉੱਚੇ-ਸੁੱਚੇ ਲੋਕ। ਸਟੇਸੀ ਤੇ ਉਸ ਵਰਗੇ ਜ਼ਹੀਨ, ਮੇਰੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਧੀਆਂ-ਪੁੱਤਰ ਮੌਤ ਦੇ ਨਹੀਂ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਸਨ।’”
(ਪੰਨਾ 22-23)

ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਦੂਸਰੀ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅਮਰੀਕੀ ਬਹੁ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਮਾਜ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਦਿਆਂ ਪ੍ਰਵਾਸੀਆਂ ਬਾਰੇ ਪਰਸਪਰ ਵਿਰੋਧੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਭਾਵਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਸੰਵਾਦ ਰਚਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਵੱਜੋਂ ਨਾਈਨ-ਅਲੈਵਨ ਦੇ ਅੱਤਵਾਦੀ ਹਮਲੇ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿਕਰਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪਾਤਰਾਂ - ਸ਼ਿਪਿੰਗ ਰਿਸੀਵਿੰਗ ਕਲਰਕ ਐਲਨ ਅਤੇ ਫੋਰਕ-ਲਿਫਟ ਓਪਰੇਟਰ ਮਾਰਕ- ਦੇ ਨਿਮਨ-ਅੰਕਿਤ ਸੰਵਾਦੀ ਟੋਟੇ ਦੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ :

“ਸਿਤਮ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕਾਰਾ ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਮੁਤਾਬਕ ਤਾਂ ਧਰਮ ਉਹ ਅਸੂਲ ਹਨ ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀ ਰਾਹੀਂ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ... ਸਾਡੇ ਇਥੋਂ ਦੇ ਸਮਾਜ 'ਚ ਦੇਖ ਲਓ ਪਈ, ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਅਕੀਦਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਨ।’”

“ਇਹ ਓਪਨ ਸੁਸਾਇਟੀ ਹੀ ਸਾਡੇ ਦੁਖਾਂਤ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣੀ ਏ। ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਤਕ ਇਹ ਜਾਣਨ ਦੀ ਕੋਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਕਿ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਵਸੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸਿੱਧਾਂਤ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੇ ਮਨੋਤਾਂ ਕੀ ਹਨ? ਤੇ ਅਗਾਂਹ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਕਿਹੋ-ਜਿਹੀ ਭੰਨ-ਘੜ ਹੋ ਰਹੀ ਏ। ਇਮੀਗਰਾਂਟ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਨੇ, ਪਾਰਟੀਆਂ 'ਚ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਖਾਂਦੇ-ਪੀਂਦੇ ਨੇ... ਅਗਲਿਆਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਹੀ ਦੇਸ਼ 'ਚ ਟਰੇਨਿੰਗਾਂ ਲਈਆਂ, ਸਾਡੇ ਹੀ ਜਹਾਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਬੰਬ ਬਣਾਇਐ... ਮੈਂ ਸਮਝਦਾਂ ਏਥੋਂ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਐਬਿਯੂਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।’” (ਪੰਨੇ - 26, 27)

ਇਹ ਸੰਵਾਦੀ ਟੋਟੇ ਅਮਰੀਕੀ ਸਮਾਜ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਦੇ ਅੰਤਰ-ਵਿਰੋਧੀ ਕਿਰਦਾਰ-ਓਪਨ ਸੋਸਾਇਟੀ ਵਾਲੀ ਸਹਿਨਸ਼ੀਲਤਾ ਅਤੇ ਸਾਮਰਾਜੀ ਹਉਮੈ ਵਿਚੋਂ ਉਪਜੀ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਬਿਰਤੀ - ਨੂੰ ਨਿਹਾਇਤ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਸਾਧਾਰਣ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਇਸ ਅੰਤਰ-ਵਿਰੋਧ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸਮਝ

ਅਤੇ ਸੂਝ ਵਿਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਵਾਪਰਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਇਰਾਕ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਬਾਰੇ ਮੀਡੀਆ ਰਾਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਅਤੇ ਸੰਵਾਦੀ ਟੋਟਾ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ :

“ਕੈਮਰੇ ਦੀ ਅੱਖ ਘੁੰਮਦੀ-ਘੁੰਮਦੀ ਅਲੀ ਇਸਮਾਈਲ ਅਬਾਸ ਨਾਂ ਦੇ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਟੁੰਡ ਹੋਏ ਡੌਲਿਆਂ 'ਤੇ ਰੁਕ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਰੋਹ ਅਤੇ ਦਰਦ 'ਚ ਚੀਖਦਾ ਅਲੀ ਆਖਦਾ ਏ, 'ਮੇਰੇ ਅੰਮੀ-ਅੱਬਾ ਸਮੇਤ ਸਾਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਅੱਠ ਜੀਅ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਕੀ ਵਿਗਾੜਿਆ ਸੀ ਅਸੀਂ ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ?'... ਅਲੀ ਨਾਲ ਕੁਝ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਬਾਅਦ ਰਿਪੋਰਟਰ ਪੁੱਛਦਾ ਏ, “ਤੇਰੀ ਇੱਛਾ?”

“ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਨੇ।” ਅਲੀ ਦੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਕੰਬਣੀ ਛੇੜ ਦਿੰਦੇ ਨੇ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਡੁਲ੍ਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚਲਾ ਵਿਰਲਾਪ ਏਨਾ ਚੀਰਵਾਂ ਤੇ ਰੂਹ-ਕੰਬਾਊ ਏ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ, ਮੇਰੇ ਮੂੰਹੋਂ ਕਿਵੇਂ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ, ‘ਬੇੜੀਆਂ ’ਚ ਵੱਟੇ ਪੈ ਗਏ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ, ਧਰਮ ਰੱਖਿਅਕਾਂ ਦੇ।’ (ਪੰਨਾ - 15, 16)

ਇਥੇ ਮੁੱਖ-ਪਾਤਰ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਧਰਮ-ਰੱਖਿਅਕਾਂ (ਮੂਲਵਾਦੀ ਜਨੂੰਨੀਆਂ) ਅਤੇ ਹਾਕਮਾਂ (ਅਮਰੀਕੀ ਨਜ਼ਮ) ਬਾਰੇ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਆਕਰੋਸ਼ ਜਾਗਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਹੋਣ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ। ਇਹ ਉਸੇ ਵਿਲੀਅਮ ਦੀ ਸੋਚ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ‘ਮੀਡੀਏ ’ਚ ਹੋ ਰਹੀ ਅਮਰੀਕੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਬੱਲੇ ਬੱਲੇ ਛਾਈ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਤੀਜੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਇਕ ਨੇਤਾ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਬਦੇਸ਼ੀ ਨੀਤੀ ਦੀ ਤਿੱਖੀ ਆਲੋਚਨਾ ਸੁਣ ਕੇ ਤਾਅ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿਚ ਵਾਪਰ ਰਹੇ ਇਸ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦਾ ਮੂਲ ਕਾਰਣ ਪਰਿਵਾਰਕ ਦੁੱਖਾਂਤ ਦੀਆਂ ਉਪਰੋਖਲੀ ਵਾਪਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਤਲਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਿਮਸ ਦੇ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਇਰਾਕੀ ਮੂਲ ਦੇ ਅਮਰੀਕੀ ਅਬਦੁੱਲ ਹਮੇਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਉਘੜਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਭਰਾ ਇਰਾਕ ਦੀ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੀਡੀਆ ਰਾਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਇਹ ਵੇਰਵੇ ਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਬੁਣਤਰ ਨੂੰ ਸੰਘਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਜੇ ਐਂਜਲਾ ਦੀ ਘੋਰ ਉਦਾਸੀ ਅਤੇ ਬੇਚੈਨੀ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਉਲੀਕਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਅੰਤ ਐਟਲਾਂਟਿਕ ਮਹਾਸਾਗਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਖਲੋਤੇ ਵਿਲੀਅਮ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਅੰਤਰ-ਸੋਚ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਤ੍ਰਾਸਦਿਕ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦੇ ਸੰਤਾਪ ਵਿੱਚੋਂ ਉੱਭਰਨ ਵਾਲੀ ਸਹਿਜ ਮਾਨਵੀ ਅਭਿਲਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਮੂਰਤੀਮਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ :

“ਕੋਈ ਜਿਵੇਂ ਮੇਰਾ ਮੋਢਾ ਬਪਥਪਾ ਰਿਹਾ ਏ... ਐਟਲਾਂਟਿਕ ਦੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਛੱਲ ਏ। ਮੇਰੀ ਨਜ਼ਰ ਮੀਲਾਂ ਤੱਕ ਪੱਸਰੇ ਨੀਲੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਜਾ ਮਿਲਦੀ ਏ। ਮੈਨੂੰ ਇੰਜ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੈ ਜਿਵੇਂ ਐਟਲਾਂਟਿਕ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ‘ਡੈਨਿਸ ਮੇਰੀਆਂ ਛੱਲਾਂ ਨਾਲ ਖੇਡਦਾ ਜਵਾਨ ਹੋਇਆ ਸੀ... ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੰਗਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡੇ ’ਤੇ ਵੀ ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਰ ਅੱਗ ਮਚਾਈ ਏ। ਲੱਖਾਂ ਛੈਲ ਛਬੀਲੇ ਡੈਨਿਸਾਂ ਤੇ ਜ਼ਹੀਨ-ਹੁਸੀਨ ਸਟੇਸੀਆਂ ਦਾ ਖੂਨ ਮੇਰੇ ਪਾਣੀ ’ਚ ਡੁਲ੍ਹਿਆ ਹੋਇਐ। ਮੇਰੀ ਆਤਮਾ ਅੱਜ ਵਾਂਗ ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਰ ਝੰਬੀ ਗਈ ਏ। ਪਰ ਮੈਂ ਕਦੀ ਵੀ ਰੁਕਿਆ ਨਹੀਂ । ਵਗਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਆਸ-ਉਡੀਕ ਰਹਿੰਦੀ ਏ ਕਿ ਸਮਾਂ ਬਦਲੇਗਾ...ਰੁੱਤਾਂ ਬਦਲਣਗੀਆਂ। ਹਰ ਪਾਸਿਓਂ ਲੋਕੀਂ ਆਉਣਗੇ। ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਜੱਫੀਆਂ ਪਾ-ਪਾ ਮਿਲਣਗੇ। ਮੇਰੇ ਪਾਣੀ ’ਚ ਤੈਰਨਗੇ...ਹੱਸਣਗੇ...ਖੇਡਣਗੇ...ਤੂੰ ਵੀ ਉੱਠ, ਜਾਹ...ਜਾ ਕੇ ਡੈਨਿਸ ਦੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆ...ਆਪਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਖਿਡਾਵਾਂਗੇ।’ (ਪੰਨਾ - 33,34)

ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਸਮਕਾਲੀ ਯਥਾਰਥ ਨੂੰ ਗਲੋਬਲ ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਵਾਚਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਇਕੋ ਵੇਲੇ ਧਾਰਮਿਕ ਮੂਲਵਾਦ ਦੇ ਜਨੂੰਨੀ ਕਿਰਦਾਰ ਅਤੇ ਸਾਮਰਾਜੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਤੇ ਬਸਤੀਵਾਦੀ

ਮਨਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਨੰਗਿਆਂ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਆਪੀ ਤ੍ਰਾਸਦਿਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿਚ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਰਾਜਨੀਤਕ ਅਵਚੇਤਨ ਨੂੰ ਵੀ ਫਰੋਲਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਨਵੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਉਸਾਰਦੀ ਹੈ।

ਗੈਰ-ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ-ਅਨੁਭਵ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਦੂਸਰੀ ਕਹਾਣੀ 'ਬਰਫ ਤੇ ਦਰਿਆ' ਵੀ ਘੱਟ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਣ ਅਤੇ ਵਪਾਰੀਕਰਣ ਦੀ ਮਾਰ ਹੇਠ ਆਏ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਬਦਲ ਰਹੀ ਨੁਹਾਰ ਦਾ ਸੂਖਮ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਲੇਖਕ ਨੇ ਪੱਛਮੀ ਮੂਲ ਦੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਆਬਾਦਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਮੂਲ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਮਨੋਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਨੂੰ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਮੁੱਖ-ਪਾਤਰ ਸੋਫੀਆ 'ਪਰਦੂਸ਼ਣ ਰੋਕੋ ਸੰਸਥਾ' ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਪਤੀ ਸ਼ੌਨ ਇਸੇ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਹੈ। ਇਕ ਦਿਨ ਅਚਾਨਕ ਸੋਫੀਆ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪੁਰਾਣਾ ਪਰ ਬੇਵਫਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਡੀਨ ਸੌਂਡਰਜ਼ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸੋਫੀਆ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਦੌਲਤ ਅਤੇ ਸ਼ਾਨੋ-ਸ਼ੌਕਤ ਦਾ ਝਲਕਾਰਾ ਦਿਖਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਲਾਲਸਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਕਤੀ ਜਿਹੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਤੋਂ ਬਾਦ ਕਿਧਰੇ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗਰਭਵਤੀ ਸੋਫੀਆ ਇਕ ਬੱਚੀ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਡਿਪਰੈਸ਼ਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਡਰੱਗਜ਼ ਦੀ ਵੀ ਆਦੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਖੀਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਕੂਲੀ ਸਹਿਪਾਠੀ ਸ਼ੌਨ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਡੀਨ ਐਸਟਰੋ ਦਰਿਆ ਤੇ ਨਿਪਸਨ ਪਹਾੜੀਆਂ ਦੇ ਲਾਗੇ 'ਸਨੋਅ ਐਂਡ ਵਾਟਰ ਗੇਮਜ਼' ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸਦੇ ਪਰਦੇ ਹੇਠਾਂ ਉਹ ਨਾਈਟ-ਕਲਬਜ਼ ਅਤੇ ਜੂਏਘਰ ਚਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਥਾਨਕ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਅਤੇ 'ਪਰਦੂਸ਼ਣ ਰੋਕੋ ਸੰਸਥਾ' ਲਈ ਇਹ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪਰਦੂਸ਼ਣ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੇ ਜਤਨ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਸ਼ੌਨ ਨੂੰ ਸੋਫੀਆ ਦੇ ਡੀਨ ਨਾਲ ਪਿਛਲੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਣਡਿੱਠ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸੋਫੀਆ ਨੂੰ ਅਪਣਾਇਆ ਹੈ। ਡੀਨ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਹੁਣ 'ਪਰਦੂਸ਼ਣ ਰੋਕੋ ਸੰਸਥਾ' ਦੀ ਮਾਰ ਹੇਠਾਂ ਆ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਿਵਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਸੋਫੀਆ ਡੀਨ ਪਾਸੋਂ ਆਪਣੇ ਭਾਵੁਕ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਉਸ ਉੱਤੇ ਮੁਕਦਮਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸ਼ੌਨ ਉਸ ਨੂੰ ਵਰਜਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੇਸ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਵੀ ਮੁੱਖ-ਪਾਤਰ (ਸੋਫੀਆ) ਹੀ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਰ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਸਸਪੈਂਸ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁੱਖ-ਪਾਤਰ ਦੇ ਵਰਤਮਾਨ ਅਤੇ ਅਤੀਤ ਵਿਚ ਫੈਲਦੀ ਤੁਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੀ ਇਹ ਜੁਗਤ ਮੁੱਖ-ਪਾਤਰ ਦੇ ਮਨੋਭਾਵਾਂ ਅਤੇ ਅਵਚੇਤਨ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦਾ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਅਤੇ ਸਫਾਈ ਨਾਲ ਚਿਤਰਣ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸਮਾਜ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਮਾਣਿਕ ਤਸਵੀਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵਿਭਿੰਨ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਓਥੋਂ ਦੀ ਪਰਮਿਸਿਵ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਸੋਫੀਆ, ਸ਼ੌਨ ਅਤੇ ਡੀਨ ਦੇ ਤਿਕੋਨੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵੀ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਦਿਆਂ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਮਸਨੂਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਨੈਤਿਕ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਯਥਾਰਥ ਦੀ ਵਾਸਤਵਿਕਤਾ ਨੂੰ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਰਿਸ਼ਤੇ ਉੱਤਰ-ਆਧੁਨਿਕ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਸੋਚ ਦੀ ਉਪਜ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਵਿਵੇਕ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਮੂਲ ਮਾਨਵੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜਿਸ ਸੂਖਮਤਾ ਅਤੇ ਸਫਾਈ ਨਾਲ ਚਿਤਰਿਆ ਹੈ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਕਲਾਤਮਕ ਸੂਝ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ।

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚਲੀਆਂ ਦੂਸਰੇ ਵਰਗ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹਨ - 'ਪਾਣੀ', 'ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ' ਅਤੇ 'ਸੜਕਾਂ'। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ, ਬਕੋਲ ਡਾ. ਰਘਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸਿਰਜਣਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸਮਾਜ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਰਲਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਚਿਤਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਪਾਤਰ ਵੀ ਹਨ ਅਤੇ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਅਸਿੱਧੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਵਾਸ ਦੇ ਮਸਲੇ ਵੀ ਹਨ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਅਰਥ-ਸਿਰਜਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਗੈਰ-ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਪਾਤਰ ਵੀ ਹਨ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਪਾਣੀ ਵਿਚਲੀ ਸ਼ੈਰਨ ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ

ਵਿਚਲੇ ਜੇਮਜ਼ ਅਤੇ ਜੁਲੀ ਅਤੇ ਸੜਕਾਂ ਵਿਚਲਾ ਜੈਕ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਪਰਿਵਾਰ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਪਾਤਰ ਪਿਆਰ, ਵਿਆਹ ਜਾਂ ਦੋਸਤੀ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਰਲੇਵੇਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਾਤਰ ਹਨ।

‘ਪਾਣੀ’ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਗੋਰੀ ਕੁੜੀ ਸ਼ੈਰਨ ਅਤੇ ਰਾਜੂ ਦੇ ਪਿਆਰ-ਵਿਆਹ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਰਾਜੂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਆਹ-ਸੰਬੰਧ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਸ਼ੁਰੂ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਇਸਦਾ ਹਲਕਾ ਜਿਹਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਫੇਰ ਪਰਿਵਾਰਕ ਹਿੱਤ ਵਿਚ ਇਸਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚਲੀ ਸ਼ੈਰਨ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਅਤੇ ਗ਼ੈਰ-ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੇ ਸੰਵਾਦ ਅਤੇ ਸੁਮੇਲ ਦੀ ਲਖਾਇਕ ਹੋ ਨਿਬੜਦੀ ਹੈ। ਇਕੋ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਦੋ ਜੀਵਨ-ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਸਹਿ-ਹੋਂਦ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਨਵਾਂ ਆਯਾਮ ਬਖਸ਼ਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਸਿਰਜਿਤ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਇਸ ਰਲੇਵੇਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦੇ ਵਿਗਠਨ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪ੍ਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਭਾਵੁਕ ਤੌਰ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾਪੁਰਖੀ ਵਿਰਸੇ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਪ੍ਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਦੂਸਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਲਈ ਇਸ ਭਾਵੁਕਤਾ ਦਾ ਕੋਈ ਅਰਥ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਪੀੜ੍ਹੀ ਭਾਵੇਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵਸਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ। ਇਸਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਨੂੰ ਵਿਰਸੇ ਵਿਚ ਮਿਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਵੇਚਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ। ਪਰ ਉਸਦਾ ਪੁੱਤਰ ਰਾਜੂ ਇਸ ਬੇਲੋੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਵੇਚ ਕੇ ਸਵਿਮਿੰਗ ਪੂਲ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਸਮੁੱਚੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਤਣਾਉ-ਭਰਪੂਰ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਤਣਾਉ ਦੀ ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਓਦੋਂ ਸਿਖਰ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਦੇ ਚਾਚੇ ਦਾ ਪੁੱਤਰ, ਭੂਪੀ ਉਸ ਦੀ ਇਸੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮੁਖਤਿਆਰਨਾਮਾ ਮੰਗਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਨਾਟਕੀ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸੰਵਾਦੀ ਟੋਟੇ ਰਾਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ :

(ਭੁੱਪੀ ਟੈਲੀਫੋਨ ਤੇ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ)

“ਭੈਣ ਜੀ!...ਮੈਂ.. ਅਸਲ ‘ਚ ਏਸ ਕਰਕੇ ਫੋਨ ਕੀਤੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮੁਖਤਿਆਰਨਾਮਾ ਚਾਹੀਦੈ।”

“ਮੁਖਤਿਆਰਨਾਮਾ? ਕਾਹਦੇ ਲਈ?”

“ਗੱਲ ਏਦਾਂ ਆਂ.. ਪਈ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਬੱਲਿਓਂ ਪਾਣੀ ਮੁੱਕ ਗਿਐ। ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚ ਕੇ ਮੈਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਜੁਗਾੜ ਫਿੱਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਨਾ।” (ਪੰਨਾ-56)

ਪਾਣੀ ਦਾ ਮੁੱਕ ਜਾਣਾ ਇਥੇ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਅਰਥ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗਰਜ਼ਾਂ ਅਤੇ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਮੋਹ-ਪਿਆਰ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਟੁੱਟਣ ਦਾ ਲਖਾਇਕ ਹੋ ਨਿਬੜਦਾ ਹੈ। ਆਰਥਕ ਹਿੱਤਾਂ ਦਾ ਦਬਾਉ ਹੋਵੇ ਭਾਵੇਂ ਖਪਤ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਲੋਭਨ, ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਸਹਿਜ ਮਾਨਵੀ ਮੋਹ-ਮੁਹੱਬਤ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਹਨ। ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਵਿਵੇਕ ਇਸੇ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਮੂਰਤੀਮਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਗਲੋਬਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਆਰਥਕ ਦਬਾਉ ਅਧੀਨ ਇਸ ਭਾਵੁਕਤਾ ਨੂੰ ਖੁਰਦਿਆਂ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਖਜੀਤ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵਾਸ ਦਾ ਉਦਰੇਵਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਆਖਰੀ ਕੜੀ ਵੀ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸੇ ਇਕ ਪਾਤਰ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਬਿੰਦੂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਸਗੋਂ ਨਿਰਪੱਖ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਰ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ-ਬਿੰਦੂ ਰਾਹੀਂ ਹਰ ਪਾਤਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਸੋਚ ਨੂੰ ਉਸਾਰਨ ਵਲ ਰੁਚਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਰੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਲੇਖਕ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਤੇ ਦੂਸਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀਆਂ ਅੰਤਰ-ਵਿਰੋਧੀ ਸੋਚਾਂ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਸੰਗਠਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ’ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਨੇ ਆਰਥਕ ਹਿੱਤਾਂ ਦੇ ਟਕਰਾ ਸਦਕਾ ਇਕ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਵਿਗੱਠਿਤ ਹੁੰਦਿਆਂ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਰਿਫਿਊਜੀ ਆਧਾਰ ‘ਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਆਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕਈ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਖੱਜਲ ਖੁਆਰੀ ਤੋਂ ਬਾਦ ਪੱਕਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਸਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਵੀ ਕੈਨੇਡਾ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ

ਸੈਟਲ ਵੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਪਰ ਆਖਰੀ ਉਮਰੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਔਲਾਦ ਦੀ ਖੁਦਗਰਜ਼ੀ ਭਰਪੂਰ ਬੇਰੁਖੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕੱਲੇ ਦਾ ਜੀਵਨ ਜਿਉਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੰਤਾਪ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਦੋਸਤ - ਜੁਲੀ ਕਾਰਟਰ ਅਤੇ ਜੇਮਜ਼ ਬੈਂਜਾਮਿਨ - ਉਸ ਦਾ ਸਾਥ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਵਲੋਂ ਮਿਲਿਆ ਬੇਗਰਜ਼ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਦੋਸਤੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸਕੂਨ ਪੁਚਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਮਜ਼ ਇਕ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਸੁਹਿਰਦ ਇਨਸਾਨ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਚੁਫ਼ੇਰੇ ਫੈਲੀ ਇਸ ਇਕੱਲੇ ਤੇ ਬੇਗਾਨਗੀ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਲੇਖਕ ਨੇ ਸੰਵਾਦ ਦੀ ਜੁਗਤ ਰਾਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਅਰਥ-ਸਾਰਥਕਤਾ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਧੁਰਾ ਹੈ :

“ਜੇਮਜ਼! ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਦੌੜ ਬੰਦੇ ਦਾ ਏਨਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰੀ ਜਾ ਰਹੀ ਏ ਤੇ ਬੰਦਾ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ।”

“ਸੋਚੋ ਤਾਂ ਤਾਂ ਜੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਤਾਂ ਗੁਆਚ ਚੁੱਕੇ... ਆਪਣੇ ਕੇਂਦਰੀ ਧੁਰੇ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਚੁੱਕੇ।” ਜੇਮਜ਼ ਬੈਂਜਾਮਿਨ ਨੇ ਆਖਿਆ ਸੀ।

“ਕਿਹੜਾ ਕੇਂਦਰੀ ਧੁਰਾ?” ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ।

“ਪ੍ਰੇਮ-ਪਿਆਰ ਦਾ।” ਵਿਰਲੀ-ਵਿਰਲੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਵਾਲੇ ਪਤਲੂ ਜਿਹੇ ਜੇਮਜ਼ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। (ਪੰਨਾ 65-66)

ਜੇਮਜ਼ ਦੀ ਆਖੀ ਹੋਈ ਇਹ ਗੱਲ ਅਸਲ ਵਿਚ ਉੱਤਰ-ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਕ ਬਣਤਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉੱਸਰ ਰਹੇ ਉਸ ਨਵੇਂ ਨਜ਼ਾਮ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਅੰਨ੍ਹੀ ਦੌੜ ਵਲ ਧੱਕ ਕੇ ਮਸ਼ੀਨ ਦਾ ਪੁਰਜ਼ਾ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਗੁਆਚੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸੂਖਮਭਾਵੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਉਸਾਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਤੇ ਗ਼ੈਰ-ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਦੋਵੇਂ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ।

ਇਸ ਵਰਗ ਦੀ ਤੀਸਰੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਹਾਣੀ ‘ਸੜਕਾਂ’ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਖ਼ੂਬੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਤੇ ਗ਼ੈਰ-ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਦੋਸਤੀ ਅਤੇ ਵਪਾਰਕ ਸਾਂਝ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਨਵੇਂ ਦੌਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਆਰੰਭ ਮੁੱਖ-ਪਾਤਰ ਅਜੀਤ ਦੇ ਹੋਣਹਾਰ ਜਵਾਨ ਪੁੱਤਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਦੁੱਖਦਾਈ ਮੌਤ ਦੀ ਤ੍ਰਾਸਦਿਕ ਸਿਮਰਤੀ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਰਨ ਹਾਈਵੇ ਕਊ. ਈ. ਡਬਲਯੂ ਉੱਤੇ ਹੋਏ ਇਕ ਹਾਦਸੇ ਵਿਚ ਟਰੱਕ-ਡਰਾਈਵਰ ਦੀ ਜਾਨ ਬਚਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਖ਼ੁਦ ਅੱਗ ਦੀਆਂ ਲਪਟਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤ੍ਰਾਸਦਿਕ ਅਹਿਸਾਸ ਨੂੰ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਟੈਕਸਟ ਵਿਚ ਇਉਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ :

“ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਵਾਹਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ੋਰ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਘੁਟਣ ਵਧਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਘੁਟਣ, ਜੋ ਪਿਛਲੇ ਚਾਰ-ਪੰਜ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਉਸ ਦੇ ਤਨ-ਮਨ ਨੂੰ ਨਪੀੜਦੀ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਕੱਲ੍ਹ ਦਾ ਤਾਂ ਇਸਦੇ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੀ ਵਿਆਕੁਲ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ... ਕੱਲ੍ਹ ਕਰਨ ਦਾ ਜਨਮ-ਦਿਨ ਸੀ।... ਤਾਜ਼ੀ ਹਵਾ ਤੇ ਹਰਿਆਵਲ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਚੈਨ ਮਿਲੀ। ਪਰ ਕੁਝ ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਬੀਆਬਾਨ ਉੱਗ ਸ਼ੁਕਣ ਲੱਗ ਪਿਆ... ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਉਹ ਅੰਦਰਲੀ ਤੋੜਾਖੋਹੀ ‘ਚ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਪਿੰਜ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ। ਤੇ ਫਿਰ ਚੁੱਪ ਜਿਵੇਂ ਅਸਹਿ ਹੋ ਗਈ... ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਟੋਲ੍ਹਣ ਲੱਗਾ, “ਸੁਰਿੰਦਰ!...ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਰ।” (ਪੰਨਾ 112)

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸਮਾਜਿਕ ਆਰਥਿਕ ਨਜ਼ਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਰਾਹੀਂ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆ ਰਹੀਆਂ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਜੀਵਨ-ਵਿਧੀਆਂ ਤੇ ਸੋਚਾਂ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਉਸਾਰਦੀ ਹੈ। ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵਿਆਹਿਆ ਹੋਇਆ ਵੱਡਾ ਪੁੱਤਰ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਮੀਨੂ ਦੀ ਇਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਨਵੀਂ ਸੋਚ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਵਿਧੀ ਕਾਰਣ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਦਿਨ ਮੀਨੂ ਆਪਣੇ ਸਹੁਰੇ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਬੋਲ ਪੈਂਦੀ ਹੈ :

“ਤੁਹਾਡਾ ਲਾਈਫ-ਸਟਾਈਲ ਆਪਣਾ ਏ ਤੇ ਮੇਰਾ ਆਪਣਾ।”

“ਮੀਨੂ! ਸ਼ਾਇਦ ਬੇਹਿਸਾਬੇ ਖਰਚ ਨੂੰ ਹੀ ਲਾਈਫ-ਸਟਾਈਲ ਸਮਝ ਰਹੀ ਏਂ। ਲਾਈਫ-ਸਟਾਈਲ 'ਚ ਤਾਂ ਬੜਾ ਕੁਝ ਹੁੰਦਾ ਏ... ਇਸ ਵਿਚ ਬੰਦੇ ਦੇ ਆਪਣੇ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਗੋਲ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਨੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਚੀਵ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦੈ।” ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ :

“ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਗੋਲਾਂ ਨਾਲ ਐਗਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਕੁਐਲਿਟੀ ਵੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਏ.. ਫਾਰ ਯੂ ਦਾ ਲਾਈਫ ਇਜ਼ ਈਟ, ਸਲੀਪ ਐਂਡ ਗੋ ਟੂ ਵਰਕ। ਬੱਟ ਫਾਰ ਮੀ ਦੇਅਰ ਇਜ਼ ਮੋਰ ਟੂ ਲਾਈਫ।” (ਪੰਨਾ - 125,126)

ਇਧਰ ਕਰਨ ਦਾ ਜੀਵਨ ਢੰਗ ਆਪਣਾ ਹੈ। ਉਹ ਪੱਛਮੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਦੀ ਸੋਚ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੋ ਕੇ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਦੀਵੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸਰੋਤਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁਰਖਿਆਂ ਦੇ ਜਾਤੀਗਤ ਅਵਚੇਤਨ (ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ) ਤੋਂ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਲੇਖਕ ਨੇ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਕ ਦਿਨ ਕਰਨ ਮੇਪਲ ਦਾ ਬੂਟਾ ਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਮੰਮੀ ਉਸ ਨੂੰ ਟੋਕਦੀ ਹੈ:

“ਪੁੱਤ ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਅੰਗੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਵੇਲਾਂ ਲਾਉਣ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ”... “ਛੱਡੋ ਮੰਮੀ, ਕਿਧਰ ਛੱਤ ਬਣਾਉਂਦੇ ਫਿਰਾਂਗੇ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਵੇਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਦਰੱਖਤ ਵਧੀਆ ਲਗਦੇ ਆ। ਕੋਈ ਸਪੋਰਟ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦੇ। ਆਪਣੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਤਣੇ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਆ। ਸਟਰੋਂਗ ਤਣੇ ਵਾਲਾ ਇਹ ਮੇਪਲ ਦਾ ਦਰੱਖਤ ਨਾਲੇ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਸੁਹਣਾ ਤੇ ਨਾਲੇ ਕਨੇਡਾ ਦਾ ਨੈਸ਼ਨਲ ਟਰੀ।”

“... ਡੈਡੀ! ਫਰੂਟ ਦਾ ਕੀ ਆ, ਸਟੋਰਾਂ 'ਚੋਂ ਜਿੰਨਾ ਮਰਜ਼ੀ ਖਰੀਦ ਲਓ। ਪਰ ਛਾਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਖਰੀਦੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੀ ਬੂਟੇ ਤੋਂ ਮਿਲਣੀ ਆਂ।” (ਪੰਨਾ - 118)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚਲਾ ਗ਼ੈਰ-ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਪਾਤਰ ਜੈਕ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਜੀਵਨ-ਵਿਧੀ ਦਾ ਧਾਰਣੀ ਹੈ ਜੋ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਲਖਾਇਕ ਹੈ। ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਅਤੇ ਲਗਨ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਜੈਕ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਧੁਰ ਅੰਦਰ ਹਰ ਹੀਲੇ ਕਾਮਯਾਬੀ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ‘ਅਮੈਰਿਕਨ-ਡਰੀਮ’ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਖਦਾ ਹੈ :

“ਐਜੀਤ! ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ 'ਚ ਅਮੈਰਿਕਨ-ਡਰੀਮ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੈ। ਅਮੈਰਿਕਨ-ਡਰੀਮ ਬਾਰੇ ਜਾਣਦਾ ਏਂ ਨਾ?... ਯਾਨੀ ਕੋਈ ਵੀ ਬੰਦਾ ਅਮੀਰ ਬਣ ਸਕਦੈ, ਬਿਜ਼ਨਿਸ 'ਚ ਆਪਣੀ ਧਾਂਕ ਜਮਾ ਸਕਦੈ।... ਤੂੰ ਦੇਖਦਾ ਏੀ ਐ ਕਿੰਨੇ ਮੌਕੇ ਨੇ ਇਥੇ। ਪਰ ਇਥੇ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਬਦਲਦਾ ਵੀ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਏ...।” (ਪੰਨਾ - 116)

ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਕਰਨ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਦ ਭਾਵੁਕ ਤੌਰ ਤੇ ਇਕੱਲਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੈਕ ਅੰਤਾਂ ਦੀ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਅਤੇ ਮੋਹ ਨਾਲ ਆਖਦਾ ਹੈ :

“ਔਲਰਾਈਟ ਐਜੀਤ! ਪਰ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ 'ਕੱਲਾ ਨਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰੀਂ।’ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਵਲ ਹੱਥ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਆਖਦਾ ਹੈ - “ਮੇਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਤੂੰ ਕਰਨ ਦੇ ਹੱਥ ਸਮਝੀਂ... ਆਪਾਂ ਕੰਪਨੀ ਚਲਦੀ ਰੱਖਾਂਗੇ।” (ਪੰਨਾ - 132)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਕਰਨ ਨੂੰ ਮਰਨੋਪਰਾਂਤ ਬਹਾਦਰੀ ਦਾ ਐਵਾਰਡ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਜੈਕ ਹੀ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਅਜੀਤ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਇਸ ਗੌਰਵ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਕ ਨੂੰ ਕਰਨ ਦਾ ਇਹ ਕਾਰਨਾਮਾ ਇਕ ਰੌਸ਼ਨ ਇਤਿਹਾਸ ਵਾਂਗ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਇਸੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਇਤਿਹਾਸ

ਦੀ ਕੰਨੀ ਫੜ ਕੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚੋਂ ਉੱਭਰਨ ਦਾ ਰਾਹ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਇਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ ਜੀਵਨ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਤੇ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਨੂੰ ਕਹਾਣੀ ਦੀਆਂ ਅੰਤਿਮ ਪੰਗਤੀਆਂ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਨਾਲ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ :

“ਪਰ ਸਾਡੇ ਇਤਿਹਾਸ 'ਚ ਤਾਂ ਹੁਣ ਹਨ੍ਹੇਰਾ ਹੀ ਹਨ੍ਹੇਰਾ ਏ।” ਸੁਰਿੰਦਰ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਦਰਦ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਜੈਕ ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਗੌਰਵ ਝਲਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਮਾਹ ਭਰੀ ਆਵਾਜ਼ 'ਚ ਉਹ ਬੋਲਿਆ, “ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਲੋਅ ਹੁੰਦੀ ਏ... ਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਲੋਅ।” (ਪੰਨਾ- 134)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਅਰਥ-ਸਾਰਥਕਤਾ ਦਾ ਬਹੁ-ਪਾਸਾਰੀ ਸੰਗਠਨ ਉਸਾਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਡੂੰਘੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਨੂੰ ਜਰਨ ਵਾਲੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਉਸਾਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਉਸ ਨਵੇਂ ਦੌਰ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਵੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਆਵਾਸ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵਾਸ ਦੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿੱਥ ਮਿਟ ਰਹੀ ਹੈ।

ਟਾਵਰਜ਼ : ਸੰਵਾਦਮੁੱਖ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦਾ ਸਿਰਜਣ

ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਖਾਹਰਾ (ਡਾ.)*

ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਗਲਪ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਦੋ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਉੱਘੇ ਨਾਂ ਹਨ - ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ (ਟਰਾਂਟੋ) ਅਤੇ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸੇਖਾ (ਵੈਨਕੂਵਰ)। ਬੰਦੇ ਦਾ ਨਾਂ ਰੱਖਣ ਸਮੇਂ ਉਸ ਨਾਲ ਬੜੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਸੁਪਨੇ ਜੋੜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਔਝੜ ਰਾਹਾਂ ਉੱਪਰ ਤੁਰਦਿਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੁਪਨਿਆਂ ਉੱਤੇ ਪੂਰਿਆਂ ਉਤਰਨਾ ਵੱਡੀ ਵੰਗਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਜਰਨੈਲਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਰਮ (ਲਿਖਤਾਂ) ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਨਾਂ ਦੀ ਲੱਜ ਪਾਲੀ ਹੈ। ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਪੂਰਬੀ (ਟਰਾਂਟੋ) ਤੇ ਪੱਛਮੀ (ਵੈਨਕੂਵਰ) ਕੰਢਿਆਂ 'ਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮੀਲ ਦੂਰ ਵੱਸਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਰਨੈਲਾਂ ਨੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਗਲਪ ਦੀ ਕਮਾਂਡ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਸੰਭਾਲੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਅਲੰਕਾਰਕ ਟਿੱਪਣੀ ਦੀ ਤਸ਼ਰੀਹ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲਪ-ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਘੋਖ ਕਰਨੀ ਲੋੜੀਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਘੋਖ ਇਕ ਵੱਖਰੇ ਵੱਡੇ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਰਾਹੀਂ ਸੰਭਵ ਹੈ। ਇਸ ਪੱਤਰ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਨਵੀਨਤਮ ਪੁਸਤਕ ਟਾਵਰਜ਼ (2005 ਈ.) ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਤੱਕ ਮਹਿਦੂਦ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਟਾਵਰਜ਼ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਨਾਂ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਧਾ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਦਾ ਸਵਾਲ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪੜ੍ਹਤ ਤੋਂ ਹੀ ਕਹਾਣੀ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੀਆਂ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਸੰਵਾਦ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਉਤਪੰਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਵਾਦ ਦਾ ਸਬੱਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਲੰਮੇ ਆਕਾਰ ਦੀਆਂ ਹਨ। (ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਪੰਜ ਰਚਨਾਵਾਂ 'ਟਾਵਰਜ਼', 'ਪਾਣੀ', 'ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ', 'ਬਰਫ ਤੇ ਦਰਿਆ' ਅਤੇ 'ਸੜਕਾਂ' ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਇਹ 128 ਪੰਨਿਆਂ ਉੱਪਰ ਅੰਕਿਤ ਹਨ।) ਨਿਸ਼ਚੈ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਧੇਰੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੰਬਾਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ, ਸੰਵਾਦ ਦਾ ਨੁਕਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਲੰਮੇ ਆਕਾਰ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕੋਈ ਗਲਪ-ਰਚਨਾ ਨਿੱਕੀ ਕਹਾਣੀ (short story) ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਦੀ ਵਸਤ ਕਿਵੇਂ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਗਲਪ-ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਵੇਰਵਿਆਂ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕਿਸ ਭਾਂਤ ਦੀ ਰੂਪ-ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਢਲੇ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਸੰਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਲਈ ਕਹਾਣੀ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਫੋਕਲ-ਬਿੰਦੂ (focal point) ਇਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਲੰਮੇ ਆਕਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਿਰਜੇ ਗਏ ਸਾਰੇ ਵੇਰਵੇ ਇਸ ਫੋਕਲ ਬਿੰਦੂ ਵੱਲ ਸੇਧਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਵੇਰਵਿਆਂ ਦਾ ਇਹ ਵਿਸਥਾਰ ਇਸ ਫੋਕਲ ਬਿੰਦੂ ਵੱਲ ਸੇਧਿਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਗਹਿਰਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਟਾਵਰਜ਼ ਵਿਚਲੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਕੀ ਹੈ? ਬੇਸ਼ੱਕ, ਪੁਸਤਕ ਵਿਚਲੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ ਪੰਜ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ; ਹਰ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਥੀਮਕ ਸਰੋਕਾਰਾਂ, ਪਾਤਰਾਵਲੀ, ਬਣਤਰ-ਬੁਣਤਰ ਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਹੈ। ਇਸ 'ਬਹੁਤ ਕੁਝ' ਨੂੰ ਅਤਿ ਗੁੰਝਲਦਾਰ (complex) ਭਾਂਤ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਿਰਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਪੜ੍ਹਤ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਧੀਮੀ ਗਤੀ ਨਾਲ ਕੀਤੀਆਂ ਇਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਪੜ੍ਹਤਾਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਪ੍ਰਥਮ ਰਚਨਾ ਟਾਵਰਜ਼ ਦਾ ਆਰੰਭ ਚਾਹੇ ਨਿਊਯਾਰਕ ਦੇ ਇਕ ਕੰਡੋਮਿਨੀਅਮ ਦੀ ਬਤਾਲਵੀਂ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਰਹਿੰਦੀ ਇਕ ਅਮਰੀਕੀ ਦੰਪਤੀ ਦੀ ਘੋਰ ਦੁਖਮਈ ਮਾਨਸਿਕ ਅਵਸਥਾ ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਬਿਰਤਾਂਤ ਅੱਗੇ ਵਧਦਾ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਫੈਲਾਉ ਤ੍ਰੈਕਾਲ ਦੀਆਂ ਕਈਆ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਗਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਿਲੀਅਮ ਤੇ ਐਂਜਲਾ ਦੇ ਜਵਾਨ ਧੀ ਪੁੱਤਰ ਸਟੇਸੀ ਤੇ ਡੈਨਿਸ ਨਾਈਨ ਅਲੈਵਨ ਦੇ ਹਾਦਸੇ ਅਤੇ ਇਰਾਕ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਮਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ 'ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਭਰਪੂਰਤਾ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ' ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਕਲਪਨਾ ਖੇਰੂ-ਖੇਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਸੰਤਾਪ ਨੂੰ ਡੂੰਘੀ ਮਾਨਵੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਨਾਲ ਨਿਰੂਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਨਿਰੂਪਨ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਲਾਵੇ ਵਿਚ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਚਪਨ, ਜਵਾਨੀ, ਵਿੱਦਿਆ, ਸੁਭਾਅ, ਕਿੱਤੇ ਅਤੇ ਆਪਸੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਬਾਰੀਕੀ ਨਾਲ ਉਲੀਕਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਿੱਕੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਅਕਸਰ ਚੰਦ ਵੇਰਵਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਬਦ-ਛੋਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਕਿਸੇ ਇਕ ਅੱਧ ਲੱਛਣ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਵੇਰਵਿਆਂ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਵੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਉਸ ਇਕ ਅੱਧ ਲੱਛਣ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਟਾਵਰਜ਼ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚ ਵਿਭਿੰਨ ਪਾਤਰਾਂ ਦਾ ਵਿਅਕਤਿਤਵ ਪੜਾਅ ਦਰ ਪੜਾਅ ਉੱਭਰਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਨਿੱਕੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਉਕਤ ਪਾਤਰ-ਚਿੱਤਰਣ ਦੀ ਗੀਤੀ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਪਾਤਰ-ਉਸਾਰੀ ਦੀ ਵਿਧੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਨਾਵਲਿਟ ਜਾਂ ਨਾਵਲ ਵਰਗੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ। ਟਾਵਰਜ਼ ਵੱਡੇ ਕੈਨਵਸ ਵਾਲਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਵਿਲੀਅਮ ਦੇ ਪਾਤਰ ਨੂੰ ਇਕ ਸੂਤਰਧਾਰ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਖੁਦ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਨਾਵਲਿਟ ਜਾਂ ਨਾਵਲ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪ੍ਰਕਰਣ ਵਿਚ ਰੂਪਮਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬਿਰਤਾਂਤ ਅਮਰੀਕੀ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਅਨੁਭਵੀ-ਵੇਰਵਿਆਂ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਜੋ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਲੇਖਕ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਅਮਰੀਕੀ ਜੀਵਨ-ਸ਼ੈਲੀ, ਸੋਚ, ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਦੀ ਸੰਕਲਪਨਾ, ਕੌਮੀ ਗੌਰਵ ਦਾ ਅਭਿਮਾਨ ਤੇ ਪੂਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਉੱਪਰ ਆਪਣੀ ਸਰਦਾਰੀ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਬਲ ਲਾਲਸਾ - ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਕਰਮਾਂ-ਪ੍ਰਤਿਕਰਮਾਂ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਤੇ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮੁੱਦਿਆਂ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ਵਿਚਾਰਾਂ ਆਦਿ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੂਰਤੀਮਾਨ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਮਰੀਕੀ ਪਾਤਰਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਰਾਕ, ਇਰਾਨ ਤੇ ਤੀਜੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਾਤਰ ਵੀ ਹਨ। ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚ ਜਦ ਵੀ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਅੰਤਰ-ਕਿਰਿਆ ਹੁੰਦੀ ਹੈ - ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦੀ ਸ਼ਾਸਤਾਰਥ ਦਾ ਪਿੜ ਬੱਝ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪਿੜ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕੀ ਨੀਤੀ ਦੇ ਦੋਗਲੇਪਣ, ਹੈੱਜਮੋਨੀ ਦੇ ਖੋਖਲੇਪਣ, ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਹੱਦਬੰਦੀਆਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਦੁਖਾਂਤ, ਇਮੀਗਰੈਂਟਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ, ਮੀਡੀਏ ਦੇ ਪੱਖਪਾਤੀ ਰੋਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਬਾਰੇ ਭਖਵੀਂ ਡੀਬੇਟ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੀ ਰੂਪ-ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਫੋਕਲ-ਬਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਸਿਰਜਣ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਫੋਕਲ-ਬਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਰਚਨਾ ਨਿੱਕੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਵਿਧਾਗਤ ਘੇਰੇ ਨੂੰ ਤੋੜਦੀ ਹੋਈ ਨਵੇਂ ਰਚਨਾਤਮਕ ਪ੍ਰਤਿਮਾਨ ਸਿਰਜਣ ਵੱਲ ਅਹੁਲਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਟਾਵਰਜ਼ ਰਚਨਾ ਦਾ ਸੂਤਰਧਾਰ ਵਿਲੀਅਮ - ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਐਂਜਲਾ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੇ ਮਨਮੋਹਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਾਂ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ ਮਨ-ਮਸਤਕ ਵਿਚ ਚਿਤਵਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਭਾਂਤ ਦਾ ਚਿਤਵਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਡੈਨਿਸ ਤੇ ਧੀ ਸਟੇਸੀ ਦੇ ਬਚਪਨ, ਜੋਬਨ, ਪ੍ਰੇਮ ਸਬੰਧਾਂ ਤੇ ਮਨਪਸੰਦ ਕਿੱਤਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਵੀ ਅੰਕਿਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਰੁਮਾਂਚਿਕ ਰੰਗਤ ਦੇ ਕੇ ਪੂਰੀ ਸਹਾਨੁਭੂਤੀ ਤੇ ਡਾਢੀ ਗੀਬ ਰਾਹੀਂ ਸਾਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਹਕੀਕਤ ਦੀ ਇਸ ਭਾਂਤ ਦੀ ਸੁਪਨਮਈ ਤਸਵੀਰਕਸ਼ੀ ਨਾਲ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਖੂਬਸੂਰਤ, ਹੁਲਾਸ ਭਰੀ ਤੇ ਜਿਉਣ ਯੋਗ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਬਾਰੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਖ਼ਾਬ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮੂਰਤ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮਾਨਵੀ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਚੰਗੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਆਸਥਾ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ, ਅਤਿ ਭਿਆਨਕ ਹਿੰਸਕ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਆਏ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਦੁਖਾਂਤਕ ਅੰਤ ਨਾਲ ਸੁਪਨੇ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੁਪਨੇ ਦਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਸਿਜਰਣ ਤੇ ਫਿਰ ਇਸ ਦੇ ਟੁੱਟਣ ਦਾ ਅਮਲ ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ ਵੱਡੇ ਆਕਾਰ ਦੇ ਨਾਵਲਿਟ ਜਾਂ ਨਾਵਲ ਰੂਪੀ ਆਧੁਨਿਕ ਗਲਪ ਦਾ ਹੀ ਉਘੜਵਾਂ ਲੱਛਣ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਵੀ ਨਿੱਕੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਗਤ ਸੀਮਾਵਾਂ ਟੁੱਟਦੀਆਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ।

ਟਾਵਰਜ਼ ਰਚਨਾ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਚਿਹਨ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਬੁਲੰਦੀ ਦੇ ਇਸ ਚਿਹਨ ਨੂੰ ਵਿਭਿੰਨ ਭਾਂਤ ਦੀਆਂ ਮਨੁੱਖੀ ਨਿਵਾਣਾਂ, ਨਿਘਾਰਾਂ ਦੇ ਸਨਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਕਲਾਤਮਿਕ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਦੀ ਘਾੜਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੀ ਕਲਾਤਮਿਕ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ। ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਧੇਰੇ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਲੰਮੇਰੀ ਕਿਸਮ ਅਥਵਾ ਨਾਵਲਿਟ/ਨਾਵਲ ਵਰਗੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਹਰ ਮਨੋ-ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਦਵੰਦ ਅਤੇ ਵਸਤੂ-ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਅੰਤਰ-ਵਿਰੋਧ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਰਚਨਾ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪੈਰੂ ਵਿਚ ਹੀ ਬਹੁ-ਮੰਜ਼ਿਲਾ ਖੂਬਸੂਰਤ ਕੰਡੋਮਿਨੀਅਮ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਖੰਡਰਾਤ - ਬੀਆਬਾਨ ਦੀ ਜੂਨੇ ਪੈਣਾ; ਐਟਲਾਂਟਿਕ ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਦਾ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕੂਲਾ-ਕੂਲਾ ਲੱਗਣ ਵਾਲਾ ਅਸੀਮ ਪਾਣੀ ਪਰ ਇਸ ਵਿਚਲੀ ਵਿਆਕੁਲਤਾ-ਕਲਾਤਮਿਕ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸਾ ਦੀ ਇਹ ਭਾਸ਼ਾ ਪਹਿਲੇ ਪੈਰੂ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਕੇ ਪੂਰੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੇ ਆਰ-ਪਾ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਅੱਗ ਅਤੇ ਪੂੰਏ ਵਿਚ ਢਹਿ ਢੇਰੀ ਹੋ ਰਹੇ ਵਰਲਡ ਟਰੇਡ ਸੈਂਟਰ ਦੇ ਗਗਨ ਚੁੰਮਦੇ, ਚਾਂਦੀ ਰੰਗੇ ਬੁਲੰਦ ਟਾਵਰਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸੀ ਚਿੱਤਰ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਮਹਾਂਸ਼ਕਤੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਵਿਡੰਬਨਾ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਜਾਗਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਲਮੁੰਹੋਂ ਪੂੰਏ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਹੇਠ ਉਦਾਸੇ ਵੈਰਾਗੇ ਕਲਪਿਤ ਪਾਤਰ ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਐਟਲਾਂਟਿਕ ਦੇ ਮੂਕ ਬੋਲ ਉਕਤ ਵਿਡੰਬਨਾ ਹੇਠ ਲੁਕੀ ਹੋਈ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਨੂੰ ਜੁਬਾਨ ਦੇ ਕੇ ਟਾਵਰਜ਼ ਦੀ ਰਚਨਾ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ :

“ਟਾਵਰਾਂ ਦਾ ਕੀ ਸੀ, ਬੰਦੇ ਨਾ ਜਾਂਦੇ। ਟਾਵਰਾਂ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ ਖਦਸ਼ਾ ਸੀ...ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੁਲੰਦੀ ਵਿਚਲੇ ਬੈਂਚੇਪਨ ਨੂੰ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਸਾਂ...ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਸੋਚਾਂ ਉੱਚੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ, ਉੱਚਤਾ ਦੀਆਂ ਇਹ ਕਲਗੀਆਂ ਇੰਜ ਹੀ ਕਿਰਦੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ...ਲਪੇਟ ‘ਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਬੈਠੇ-ਸੁੱਤੇ ਆਮ ਲੋਕ...ਅਜਿਹੇ ਟਾਵਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਉੱਚੇ ਸੁੱਚੇ ਲੋਕ। ਸਟੇਸੀ ਤੇ ਉਸ ਵਰਗੇ ਜ਼ਹੀਨ, ਮੇਰੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਧੀਆਂ-ਪੁੱਤਰ ਮੌਤ ਦੇ ਨਹੀਂ, ਜਿੰਦਗੀ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਸਨ।”

ਇਹ ਰਚਨਾ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਆਪੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੇ। ਇਸ ਵਿਚ ਅਜੋਕੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਦਰਪੇਸ਼ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵਡੇਰੀ ਮਾਨਵੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਨੁਕਤੇ ਤੋਂ ਮੁਖਾਤਿਬ ਹੋਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਕਲਾ ‘ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ’ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਉੱਤਰੀ ਅਮਰੀਕੀ ਸੰਦਰਭ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਦਰਭ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਹ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜੁਬਾਨ ਦੇ ਅਦਬ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਐਟਲਾਂਟਿਕ ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਟਾਵਰਜ਼ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਨੂੰ ਸਮੇਟਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੋਲਾਂ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਉਕਤ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਆਪੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਵਾਲੀ ਵਡੇਰੀ ਮਾਨਵੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਜੰਗਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ, ਸਾਰਥਕ ਤਬਦੀਲੀ ਦੀ ਅਕਾਂਖਿਆ ਅਤੇ ਡੈਨਿਸ ਦੇ ਬੱਚੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਉਜਲੇ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਨੂੰ ਜੀਵਤ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਜੀਵਨ ਮੁਖਤਾ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਹਨ, ਜੋ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਰਚਨਾ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਦੂਜੀ ਰਚਨਾ ‘ਪਾਣੀ’ ਵਿਚ ਸਿਰਲੇਖ ਚਿਹਨ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਮੈਟਾਫ਼ਰ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਹੁ-ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਵਿਸਫੋਟ ਦਾ ਵਸੀਲਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਰਸਰੀ ਨਜ਼ਰੇ ਤੱਕਿਆਂ ਰਚਨਾ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਕੈਨੇਡਾ ਵਸਦੇ ਇਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀਆਂ ਦੋ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੇ ਪਾੜੇ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਫੈਲਾਉ ਸਭਿਆਚਾਰੀਕਰਨ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਚਾਰ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੇ ਕਈ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਪਿਛੋਕੜ ਵਾਲੇ ਇਸ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਨੂੰਹ ਸ਼ੈਰਨ ਗੋਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਤੇ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਰਾਜੂ ਦਾ ਮਨਪਸੰਦ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੱਗੋਂ ਡੈਬੀ ਤੇ ਰਿਕਦੀਪ ਦੋ ਬੱਚੇ ਵੀ ਹਨ। ਤਤਕਾਲੀ ਸਮੱਸਿਆ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਨੂੰਹ ਪੁੱਤਰ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮਰ ਦਾ ਲੁਤਫ਼ ਲੈਣ ਲਈ ਘਰ ਸਵਿਮਿੰਗ ਪੂਲ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਉੱਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਖਰਚੇ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅੱਖ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਦੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਵੇਚਣ ਉੱਪਰ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਲਈ ਡੂੰਘੇ ਮਾਨਸਿਕ ਕਲੇਸ਼ ਦਾ ਸਬੱਬ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਗਲਪਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਕਲੇਸ਼ ਦੀ ਗੁੰਝਲ ਦੀਆਂ ਬਾਰੀਕੀਆਂ ਨੂੰ ਪਕੜਨ ਲਈ ਬਿਰਤਾਂਤ ਨੂੰ ਕਈ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਵੱਲ ਵਧਾਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਲੰਮੀ ਯਾਤਰਾ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਪਿਛੋਕੜ ਦੇ ਚਿੱਤਰਣ ਰਾਹੀਂ ਪਰੰਪਰਕ ਪੰਜਾਬੀ ਰਹਿਤਲ ਵਿਚ ਸਾਂਝੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਮੋਹਬੋਰੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ਕ ਮਾਡਲ ਉਲੀਕਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਦੇ ਚਾਚੇ ਪੰਜਾਬ ਸਿੰਘ ਦਾ ਚਰਿੱਤਰ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਨਿੱਧ ਨਮੂਨਾ ਹੈ। ਉਹ ਭਰਾ ਭਰਜਾਈ ਦੀ ਮੌਤ ਉਪਰੰਤ ਪੂਰੀ ਇਨਸਾਫ਼ ਪਸੰਦੀ ਨਾਲ ਸੁਖਜੀਤ ਦਾ ਜ਼ਮੀਨ ਜਾਇਦਾਦ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਉਸ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਭਤੀਜੀ ਪ੍ਰਤੀ ਉਸ ਦੇ ਮੋਹ ਭਾਵ ਵਿਚ ਕਦੇ ਵੀ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਇਸ ਭਾਂਤ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸੁਖਜੀਤ ਲਈ ਆਪਣੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਮੋਹਬੋਰੇ ਪੁਰਖਿਆਂ ਦੀ ਯਾਦ, ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਦੀ ਪਛਾਣ, ਜੜ੍ਹਾਂ

ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਦਾ ਸੰਸਕਾਰ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੁਖਜੀਤ ਦੇ ਪਤੀ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੈ। ਚਿਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਮਾਪੇ ਵਿਅਕਤੀਵਾਦੀ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਹਨ। ਉਹ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਦਖਲ ਦੇਣਾ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ਅਤੇ ਖੁਦ ਵੀ ਇਕੱਲੇ ਰਹਿ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਨ ਚੜ੍ਹੇ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦਾ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਹਰ ਤਜਵੀਜ਼, ਇੱਛਾ ਜਾਂ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤੀ ਰੱਖਣਾ ਅਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿਚ ਜੀਊਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਰਾਜੂ ਤੇ ਸ਼ੈਰਨ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਪਿਛੋਕੜਾਂ ਤੇ ਸੰਦਰਭਾਂ ਦੀ ਅੰਤਰ-ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਗਹਿਨ ਗਲਪ-ਬਿੰਬ ਉਸਾਰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਗਲਪ-ਬਿੰਬ ਵਿਚ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨੂੰਹ ਪੁੱਤ ਵਿਚਕਾਰ ਦੋ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਦਾ ਤਨਾਉ ਉਘੜਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਜਾਗਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਖਾਣ-ਪੀਣ, ਬੋਲੀ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹੋਰ ਕਈ ਪੱਖਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਦੇ ਕੇ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਦੀ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸਭਿਆਚਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਨਾਪਸੰਦਗੀ ਨੂੰ ਜਾਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸ਼ੈਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਕਰਣ ਵਿਚ। ਉਸ ਨੂੰ ਕਈ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ੈਰਨ ਚੰਗੀ ਵੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ; ਪਰੰਤੂ, ਪੰਜਾਬੀ ਰੰਗਤ ਦੀ ਘਾਟ ਅਕਸਰ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਸ਼ਾਦ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸਵਿਮਿੰਗ ਪੂਲ ਦੀ ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਅਤੇ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚਣ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਸਨਮੁੱਖ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ‘ਪਾਣੀ’ ਦਾ ਚਿਹਨ ਪਰੰਪਰਕ ਪੰਜਾਬੀ ਰਹਿਤਲ ਦੇ ਮੁੱਲਾਂ ਦੇ ਦੱਬ ਜਾਣ ਦਾ ਸੂਚਕ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :

“ਜਿਵੇਂ ਬਣ ਰਹੇ ਸਵਿਮਿੰਗ-ਪੂਲ ਦੀਆਂ ਨੀਹਾਂ ਹੇਠ ਉਸ ਦੇ ਪੁਰਖਿਆਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੱਬੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੋਵੇ...ਜਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮੋਟਰਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਸੂਤ ਕੇ ਸਵਿਮਿੰਗ ਪੂਲ ਦੇ ਢਿੱਡ ‘ਚ ਪਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ।”

ਸ਼ੈਰਨ ਦੇ ਆਪਣੀ ਸੱਸ ਨੂੰ ਕਹੇ ਬੋਲ ਵਿਭਿੰਨ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਦੇ ਚੰਗੇ ਪੱਖਾਂ ਦੇ ਸਮਿਨਵੈ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਸ਼ਿੱਦਤ ਨਾਲ ਮਾਨਣ ਦੀ ਲੋਚਾ ਨੂੰ ਇਕ ਵੱਖਰੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਚ ‘ਪਾਣੀ’ ਦੇ ਚਿਹਨ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਵੇਂ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਛੋਹ ਵੀ ਹੈ, ਜੋ ਬਿਰਤਾਂਤ ਨੂੰ ਕਲਾਤਮਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ :

“...ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕਿਨਾਰਿਆਂ ‘ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਜੀਣ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ...ਸੋ ਜੋ ਮਜ਼ਾ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਕੁੱਦਣ, ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਖਹਿਣ-ਖੇਡਣ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ‘ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋਣ ‘ਚ ਆਉਂਦਾ ਏ, ਉਹ ਕਿਨਾਰੇ ‘ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ।”

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੀਚ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵੱਲ ਤੱਕਦੀ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਨੂੰਹ ਦੀ ਟਿੱਪਣੀ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਏਨੀ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤੱਕ ਪਸਰੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਸਕੂਨ ਤਾਂ ਮਿਲਦਾ ਹੀ ਹੈ। ਉਹ ਬੁੜਬੁੜਾਉਂਦੀ ਹੋਈ ‘ਪਾਣੀ’ ਦੇ ਉਕਤ ਚਿਹਨ ਨੂੰ ਅਚੇਤ ਹੀ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਨਵੇਂ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦੇਂਦੀ ਹੈ :

“ਇਹ ਰੌਣਕ-ਮੇਲਾ ਪਾਣੀ ਦਾ ਹੀ ਪਰਤਾਪ ਏ...ਪਾਣੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾਉਂਦਾ ਏ, ਜੋੜਦਾ ਏ...ਪਾਣੀ ਆਪ ਵੀ ਤਾਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਦੌੜ-ਦੌੜ ਮਿਲਦੇ ਨੇ...ਕਿੱਥੋਂ ਕਿੱਥੋਂ ਚਲ ਕੇ ਨਦੀਆਂ, ਨਾਲੇ ਤੇ ਦਰਿਆ ਇਸ ਸਮੁੰਦਰ ਜੇਡੀ ਝੀਲ ਵਿਚ ਆ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਨੇ। ਕੌਣ ਜਾਣਦੈ ਕਿ ਇਸ ਪਾਣੀ ਦੀ ਇਕ ਇਕ ਬੂੰਦ ਕਿੱਥੇ ਕਿੱਥੇ ਜਨਮੀ ਸੀ। ਕੁਝ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਹੱਸ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਵੀ ਵਾਪਰਿਆ ਸੀ...ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਜੰਮੀ-ਪਲੀ ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਸੱਤ ਸਮੁੰਦਰ ਪਾਰ ਇਸ ਧਰਤੀ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣੀ ਸੀ।”

ਪਾਣੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮੂਲ ਆਧਾਰ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਚਿਹਨ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਯੋਗਾਂ ਰਾਹੀਂ ਡਾਇਆਸਪੋਰਾ ਦੇ ਸਮੱਸਿਆਕਾਰ ਨੂੰ ਮੁੱਲ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਟੱਕਰ ਰਾਹੀਂ ਭਾਵਪੂਰਤ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਟੱਕਰ ਦੀ ਜਟਿਲਤਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਦਿਆਂ ਇਸ ਦੇ ਬਹੁਪਰਤੀ ਰੈਸ਼ਨੇਲ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹ ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਸਨਮੁੱਖ ਖੁਰ ਰਹੀਆਂ ਮਾਨਵੀ ਕਦਰਾਂ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਉੱਪਰ ਆਲੋਚਨਾਤਮਿਕ ਟਿੱਪਣੀ ਜਾਂ

ਪ੍ਰਹਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਸਿਰਜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਸ ਦੀ ਹਰ ਰਚਨਾ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਥਮ ਰਚਨਾ ਟਾਵਰਜ਼ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਵਿਲੀਅਮ ਦਸਦਾ ਹੈ :

“ਮੇਰੇ ਸੁਪਨੇ ਮੈਨੂੰ ਨਿਊਯਾਰਕ ਲੈ ਆਏ ਸਨ। ਦੂਰ ਇਕ ਕਸਬੇ 'ਚੋਂ ਉਠ ਏਥੇ ਆਏ ਨੂੰ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਬੀਤ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗ ਰਿਹਾ। ਮੈਨੂੰ ਪਿਆਰ ਦੀ ਸਿੱਕ ਸੀ ਪਰ ਨਿਊਯਾਰਕ ਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਦਿਲ ਤਾਂ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਸਿੱਕ ਨੇ ਮੱਲੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਏਨਾ ਕਮਾਲ ਦਾ ਸ਼ਹਿਰ...ਪਰ ਦਿਲ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ।”

ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਇਕ ਪ੍ਰਕਰਣ ਵਿਚ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਪਾਣੀ ਦੇ ਚਿਹਨ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਆਖਦੀ ਹੈ :

“ਮੰਨਦੇ ਆਂ ਪਈ ਏਥੋਂ (ਕੈਨੇਡਾ) ਦੇ ਸਮੁੰਦਰਾਂ, ਝੀਲਾਂ ਤੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਵਿਚ ਅਥਾਹ ਪਾਣੀ ਏ ਪਰ ਏਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਭੋਰਾ ਵੀ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਦੀਂਹਦਾ...ਬਸ ਖੁਸ਼ਕੀ ਹੀ ਖੁਸ਼ਕੀ ਏ।”

ਮਨੁੱਖੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸਨੇਹ ਭਾਵ ਘਟਣ ਜਾਂ ਲੋਪ ਹੋਣ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਕੇਵਲ ਕੈਨੇਡਾ ਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਆਪੀ ਹੈ। ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੇ ਅੰਤ ਉੱਤੇ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਦੇ ਚਚੇਰੇ ਭਰਾ ਦੇ ਸਵਾਰਥੀ ਵਤੀਰੇ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ, ਮੋਹ ਦੀਆਂ ਕਦਰਾਂ ਦੇ ਪਤਨ ਦੀਆਂ ਕੰਨਸੋਆਂ ਦੇਸ਼ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਆਉਣ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ। ਚਾਚਾ ਪੰਜਾਬ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ, ਨਿਢਾਲਤਾ ਮੁੱਕ ਰਹੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਦਰਾਂ ਦੀਆਂ ਅਲਾਮਤਾਂ ਹੀ ਹਨ।

ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਸ ਵੇਲੇ ਉਪਭੋਗਤਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਖਪਤਵਾਦੀ ਰੁਝਾਨਾਂ ਨੇ ਪੂਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣੀ ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਪੱਛਮੀ ਯੂਰਪ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉੱਤਰੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਦੋ ਮੁੱਖ ਦੇਸ਼ਾਂ ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਕੁਝ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੀ ਬੋਲਾਬਾਲਾ ਹੈ। ‘ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ’ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਇਸ ਅਮਲ ਦੌਰਾਨ ਆਪਣੀ ਮੂਲ ਮਾਨਵਤਾ ਗਵਾ ਰਹੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਨੂੰ ਬਾਰੀਕੀ ਨਾਲ ਉਸਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਵਿਕਸਿਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਵਿਚ ਉਪਭੋਗਤਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਪਰਿਣਾਮ ਸਰੂਪ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਅਮਾਨਵੀਕਰਣ ਦੇ ਇਸ ਅਮਲ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਸੂਝ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਗਲਪੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੇ ਪੱਧਰ ਉੱਪਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਸਿਰਜਣ ਲਈ ਇਕ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਪਿਛੋਕੜ ਵਾਲੇ ਪਾਤਰ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਘਾੜਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਹ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਹੋਏ ਮੋਹ-ਭੰਗ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਪਰਿਵਾਰ/ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਉੱਜਲੇ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਕੈਨੇਡਾ ਦਾ ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਪੱਕਾ ਅਵਾਸੀ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰਿਫਿਊਜ਼ੀ ਕੇਸ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਗਿਆਰਾਂ ਵਰ੍ਹੇ ਲੰਮਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਪਿਛੋਕੜ ਦੇ ਵਿਸਥਾਰ ਚਿੱਤਰ ਜਿੱਥੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਵਿਵੇਕ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਇਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਤੀਤ ਨੂੰ ਵਰਤਮਾਨ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾਉਣ ਵਿਚ ਵੀ ਸਹਾਇਤਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਤੁਲਨਾ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਵਾਪਰਨ ਵਾਲੇ ਬਦਲਾਵਾਂ ਦੀ ਨੁਹਾਰ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਤੇ ਦਿਸ਼ਾ ਨੂੰ ਉਲੀਕਣ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਗਿਆਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ‘ਬਨਵਾਸ’ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਇਕਲਾਪੇ, ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਡੂੰਘੇ ਦਰਦ ਅਤੇ ਕੇਸ ਦੀਆਂ ਚਿੰਤਾਵਾਂ/ਖੱਜਲ ਖੁਆਰੀਆਂ ਦੇ ਸੰਤਾਪ ਵਿਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬਦਲਣ ਤੇ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦਾ ਪੱਲਾ ਫੜ ਕੇ ਇਸ ਸਭ ਕੁਝ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੁਖਮਈ ਪਰਿਵਾਰਕ ਜੀਵਨ ਤੇ ਸੱਚੀ ਸੁੱਚੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਤਰੱਕੀ - ਕਦਰਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਡੂੰਘੀਆਂ ਵਸੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਜਸਬੀਰ ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਪੁੱਤਰ ਸੁਹਿੰਦਰ ਤੇ ਮਨਜਿੰਦਰ ਕੈਨੇਡਾ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਉਕਤ ਕਦਰਾਂ ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਆਗਾਜ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਖੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀਆਂ ਝਾਕੀਆਂ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਫੁੱਲਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਵਿਖਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਅਨੰਦਿਤ ਹੁੰਦੇ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਗੌਰਵ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

‘ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ’ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚ ਸੁਪਨੇ ਦੇ ਭੰਜਨ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਉਦੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਦੀ ਉਪਰੰਤ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਰਾਹਾਂ ਉੱਪਰ ਤੁਰਨ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਯੁੱਗ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਅਨੁਕੂਲ ਨਿੱਜ ਹਿੱਤ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦੇਣ

ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਜਾਇਜ਼, ਨਾਜਾਇਜ਼ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੌਲਤ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨ ਦੀ ਦੌੜ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦੌਲਤ, ਸ਼ੋਹਰਤ ਤੇ ਤਾਕਤ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਧਰਮ, ਸਿਆਸਤ, ਅਖੌਤੀ ਸੇਵਾ, ਸ਼ੋਅ ਬਿਜ਼ ਸਭ ਇਸ ਦੇ ਵਸੀਲੇ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਂਝਾ ਪਰਿਵਾਰ ਟੁੱਟਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਮਨਜ਼ਿੰਦਰ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਵੀ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਵੇਰਵੇ ਦੀ ਬਾਰੀਕੀ ਨਾਲ ਤਨਜ਼ੀਆ ਸੁਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀ ਵਿਚ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਾਤਰ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਕਸਵੱਟੀ (critique) ਬਣ ਜਾਣ ਵਿਚ ਹੈ, ਜੋ ਤਰੱਕੀ ਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਦੇ ਇਸ ਮਾਡਲ ਦੇ ਅਮਾਨਵੀਕ੍ਰਿਤ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਬੇ-ਲਿਹਾਜ਼ ਹੋ ਕੇ ਬੇ-ਨਕਾਬ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਬਾਰੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਵਾਦ ਵੀ ਰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਉਲਟ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੰਵਾਦ ਅਕਸਰ ਤਕਰਾਰ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਚਕਨਾਚੂਰ ਹੋਏ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕੰਕਰਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਪੋਟਾ-ਪੋਟਾ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨੀਂਦ ਭੁੱਖ ਘੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਤਨਾਉ, ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਲਗਾਤਾਰ ਵਧਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਇਸ ਦੇ ਉਪਾਅ ਲਈ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਉਲਝਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਵੀ ਦੂਰੀ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਘਟਨਾ-ਚੱਕਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੁੜ ਪਰਿਵਾਰ ਤੋਂ ਵਿਜੋਗਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਦੇ ਭੰਜਨ ਦੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਡੂੰਘੀ ਮਾਨਵੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਨਾਲ, ਵੇਦਨਾ ਭਰਪੂਰ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਵਜੋਂ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ :

“ਹਸਪਤਾਲ 'ਚ ਹੋਏ ਟੈਸਟਾਂ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਹੋਸ਼ ਉੱਡ ਗਏ। ਉਸ ਦਾ ਲਿਵਰ ਜਵਾਬ ਦੇ ਗਿਆ ਸੀ।...ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਅੰਦਰਲਾ ਗੁਬਾਰ ਹੋਰ ਸੰਘਣਾ ਹੋਣ ਲਗ ਪਿਆ। ਬੇਚੈਨੀ, ਹਿਰਖ, ਝੋਰਾ, ਗੁੱਸਾ, ਦਰਦ ਤੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋਰ ਕੀ ਕੁਝ ਸੀ ਉਸ ਗੁਬਾਰ ਵਿਚ।...ਤਣਾਅ 'ਚ ਧੁਖਦਾ ਉਹ ਇੰਜ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਜਿਵੇਂ ਸੁੱਖ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਉਹ ਸਮੇਂ ਕੋਲੋਂ ਠੱਗਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਫਿਰ ਉਹ ਸੋਚਦਾ ਕਿ ਉਹ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ, ਕਿਸੇ ਬਿਗਾਨੇ ਤੋਂ ਨਹੀਂ, ਖਾਸ ਆਪਣਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਹੀ ਠੱਗਿਆ ਗਿਆ ਸੀ...ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖਾਤਰ ਸੱਤ ਸਮੁੰਦਰ ਪਾਰ ਆ ਕੇ ਉਹ ਅਤਿ ਕਰੜੇ ਤੇ ਦੁਖਦਾਈ ਵਕਤਾਂ ਨਾਲ ਜੁਝਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।”

ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਮਾਨਅੰਤਰ ਜੇਮਜ਼ ਬੈਂਜਾਮਿਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਪਾਤਰ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜੋ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੇ ਅਮਾਨਵੀਕਰਣ ਦੀ ਕਸਵੱਟੀ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਬੁੱਧਤਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਅਣਕਹੇ ਪੱਧਰ ਉੱਪਰ ਆਪਣੇ ਕਰਮ-ਖੇਤਰ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਦਾ ਵਿਕਲਪ ਵੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਦਿਨ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਲੰਚ ਰੂਮ ਵਿਚ ਬੈਠਿਆਂ ਆਪਣੇ ਕੁਲੀਗ ਜੇਮਜ਼ ਬੈਂਜਾਮਿਨ ਨੂੰ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੀ ਦੌੜ ਵਿਚ ਉਲਝੇ ਬੰਦਿਆਂ ਬਾਬਤ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ : ਜੇਮਜ਼! ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਆਂ ਕਿ ਇਹ ਦੌੜ ਬੰਦੇ ਦਾ ਏਨਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰੀ ਜਾ ਰਹੀ ਏ ਤੇ ਬੰਦਾ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ।” ਇਸ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਜੇਮਜ਼ ਆਖਦਾ ਹੈ :

“ਸੋਚੋ ਤਾਂ ਤਾਂ ਜੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ 'ਚ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਤਾਂ ਗੁਆਚ ਚੁਕੈ...(ਪ੍ਰੇਮ-ਪਿਆਰ ਦੇ) ਆਪਣੇ ਕੇਂਦਰੀ ਧੁਰੇ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਚੁਕੈ।”

ਉਪਭੋਗਤਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖੀ ਪ੍ਰੇਮ-ਪਿਆਰ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਕੀਮਤੀ ਜਜ਼ਬੇ ਦੀ ਨਫੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਥਾਂ ਵਸਤਾਂ ਨੇ ਮੱਲ ਲਈ ਹੈ। ਜੇਮਜ਼ ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਿਚ ਫੰਨ ਤੇ ਫੈਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ੌਕੀਨ ਆਪਣੀ ਮਿੱਤਰ ਇਸਤਰੀ ਜੁਲੀ ਕਾਰਟਰ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ :

“...ਜਿੰਨੀਆਂ ਮਰਜ਼ੀ ਡਰੈਸਾਂ ਲੈ ਲਾ, ਜਿੰਨੀਆਂ ਮਰਜ਼ੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕੱਠੀਆਂ ਕਰ ਲੈ, ਤੇਰੀ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਖਾਲੀ ਐਂ, ਖੋਖਲੀ ਐਂ..।”

ਜੇਮਜ਼ ਨੂੰ ਕਲਾਕਾਰੀ ਰੁਚੀਆਂ ਵਾਲੇ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪਾਤਰ ਵਜੋਂ ਉਸਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਲੋਕ-ਹਿਤ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਿਰਬਾਹ ਲਈ ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਕੇਵਲ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਦੇ ਚਾਰ ਦਿਨ

ਉਹ ਇਕ ‘ਰੰਗਮੰਚੀ ਸੰਸਥਾ’ ਤੇ ‘ਚਿਲਡਰਨ ਕੇਅਰ ਸੈਂਟਰ’ ਦੇ ਲੇਖੇ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸੈਂਟਰ ਵਿਚ ਤਲਾਕਸ਼ੁਦਾ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਮਨੋਰੋਗੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਸੈਂਟਰ ਰੰਗਮੰਚੀ ਸੰਸਥਾ ਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਆਮਦਨ ਨਾਲ ਚਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਵੇਰਵੇ ਜੇਮਜ਼ ਨੂੰ ਇਕ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਸਪਿਰਟ ਵਾਲੇ ਬਿੰਬ ਵਿਚ ਢਾਲਦੇ ਹਨ। ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਬਾਰੇ ਵਿਰੋਧੀ ਸੋਚਾਂ ਤੇ ਪਹੁੰਚਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਵਸਤਵਾਦੀ ਜੁਲੀ ਤੇ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਜੇਮਜ਼ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਤੇ ਜੇਮਜ਼ ਬਾਰੇ ਕੀਤੀ ਚਰਚਾ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਦਰਸ਼ਕ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਵਿਚਲੇ ਉਲਾਰਾਂ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰੇ ਵੀ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਪਰਿਵਾਰ ਤੋਂ ਵਿਜੋਗਿਆ ਤੇ ਇਕਲਾਪੇ ਦਾ ਸਤਾਇਆ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੇਮਜ਼ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਹੋਈ ਜੁਲੀ ਦੀ ਮਿੱਤਰਤਾ ਲਈ ਅਹੁਲਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਵਿਖਮ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਇਸਤਰੀ-ਸੰਗਤ ਦੀ ਲੋਚਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਜੋ ਤਰੀਕਾਕਾਰ ਅਪਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਸੋਚ ਤੇ ਵਿਹਾਰ ਵਿਚ ਅੰਤਰ-ਵਿਰੋਧ ਸਿਰਜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

“ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਦਦ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਸਟੈਂਗ (ਕਾਰ) ਖਰੀਦ ਦਿੱਤੀ। ਕਰਿਸਮੱਸ ਆਈ ਤਾਂ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਧੀਆ ਡਰੈੱਸਾਂ ਦੇ ਤੋਹਫੇ ਜੁਲੀ ਨੂੰ ਭੇਂਟ ਕੀਤੇ। ਗਦਗਦ ਹੋਈ ਜੁਲੀ ਨੇ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਲਈ ਬਾਹਾਂ ਪਾਸਾਰ ਦਿੱਤੀਆਂ।”

ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਵਿਅੰਗ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਜਿਸ ਉਪਭੋਗਤਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੁਲੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਉਸੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੀ ਜ਼ਦ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਦੇ ਵਿਅਕਤਿਤਵ ਵਿਚਲੇ ਇਸ ਅੰਤਰ-ਵਿਰੋਧ ਦਾ ਵਿਅੰਗ ਮੱਧ-ਸ਼੍ਰੇਣਿਕ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲਤਾ ਦੇ ਖਾਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਲਈ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਹੋਰ ਵੀ ਪੇਚੀਦਾ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੇ ਜੁਲੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਾਂ ਦਾ ਭੇਦ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਤਾਈ ਖੁਲ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਹੀਣਤਾ ਦਾ ਭਾਵ ਉਤਪੰਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ : “ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਭਰ ਕਮਾਏ-ਹੰਢਾਏ ਸਿਦਕ ਤੇ ਸਵੈਮਾਣ ਦਾ ਪਤਨੀ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਦਾਗ਼ੀ ਹੋ ਜਾਣਾ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਲਈ ਅਸਹਿ” ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੁਲੀ ਜੇਮਜ਼ ਵਿਚ ਉੱਚ-ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਅਭਿਮਾਨ ਤੇ ਅਗਲੇ ਤੇ ਭਾਰੂ ਹੋਣ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਦਾ ਉਲੇਖ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਕੁਝ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੰਟਰੋਲ ਹੇਠ ਕਰਨ ਦਾ ਆਦੀ ਸੀ। ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਕਾਬਲੀਅਤ ਨੂੰ ਓਨੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੰਦਾ। ਇਹ ਉਲਾਰ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਤੇ ਜੇਮਜ਼ ਨੂੰ ਯਥਾਰਥ ਆਭਾ ਵਾਲੇ ਕਿਰਦਾਰ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

‘ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ’ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੀ ਖੂਬੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਉੱਘੀ ਪਛਾਣ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਤਤਪਰ ਮਾਇਆਧਾਰੀ ਪਾਤਰ ਬਣੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਆਪਣੇ ਨੁਕਸਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵਡੇਰੇ ਮਾਨਵੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅਰਪਿਤ ਜੇਮਜ਼ ਕੱਦਾਵਰ ਹੋ ਨਿਬੜਦਾ ਹੈ। ਡਾਢੀ ਦੁਖਦਾਈ ਗੱਲ ਇਹ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਕਤਲ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਮਨੋਰੋਗੀ ਬੱਚੇ ਹੱਥੋਂ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਉਹ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸੰਭਾਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜੇਮਜ਼ ਦੀ ਕੱਦਾਵਰ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਮੌਤ ਉਪਰੰਤ ਬੁਲੰਦੀ ਦੇ ਇਕ ਹੋਰ ਆਯਾਮ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਅੰਗ ਦਾਨ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹਲਫ਼ਨਾਮਾ ਜਿਉਂਦੇ ਜੀਅ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਮਰ ਕੇ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਣ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਮੌਤ ਦੀ ਲੜਾਈ ਲੜ ਰਹੇ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਲਿਵਰ ਟਰਾਂਸਪਲਾਂਟ ਦਾ ਡੋਨਰ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਮਜ਼ ਮੌਤ ਉਪਰੰਤ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਟਦਾ। ਰਚਨਾ ਦਾ ਇਹ ਘਟਨਾ-ਪ੍ਰਸੰਗ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਤੇ ਜੁਲੀ ਦੋਵਾਂ ਲਈ ਹੀ ਸਵੈ-ਪੜਚੋਲ ਦਾ ਰਾਹ ਖੋਲ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਵਿਚ ਅਗਿਆਤ ਡੋਨਰ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾ ਹੈ :

“ਉਹ ਜੋ ਕੋਈ ਵੀ ਸੀ ਮੇਰੇ ਵਰਗਾ ਨਹੀਂ ਸੀ - ਟੱਬਰ ਦਾ ਲੇਖਾ ਦਿੰਦਿਆਂ ਹੀ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਗੁਆ ਲਿਆ।...ਡੋਨਰ ਦੇ ਬਾਕੀ ਅੰਗਾਂ ਨਾਲ ਹੋਰ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਵੀਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮਿਲ ਗਈ ਹੋਵੇਗੀ। ਉਹ ਆਪਣਾ ਜਨਮ ਸਫਲਾ ਕਰ ਗਿਆ।”

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਘਿਰੀ ਜੁਲੀ ਵੀ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪੈਂਡਿਆਂ ਦਾ ਲੇਖਾ-ਜੋਖਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬਿਰਤਾਂਤ ਆਪਣੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਮੂਲ ਧੁਰੇ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਗਵਾਚੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਨਮੁੱਖ ਰੱਖੇ ਰੋਸ਼ਨ ਤਲਾਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨਾਲ ਸੰਪੰਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

‘ਬਰਫ਼ ਤੇ ਦਰਿਆ’ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਾਤਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਿਰਤਕ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪਰਿਵੇਸ਼ ਮੁਕੰਮਲ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਹੈ। ਇਸ ਰਚਨਾ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਜ਼ਰੂਰ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ, ਪਰ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਤਾਸੀਰ ਸ਼ੁੱਧ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਭਾਅ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਇਸ ਰਚਨਾ ਦੇ ਮੁੱਖ ਚਿਹਨ ‘ਬਰਫ਼ ਤੇ ਦਰਿਆ’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤੇ ਫਰੈਂਚ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਫਿਕਸ਼ਨ ਵਿਚ ਵੀ ਭਰਪੂਰ ਮਾਤਰਾ ਵਿਚ ਹੋਈ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਤੁਲਨਾਤਮਿਕ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿਚ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ ਇਹ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਮੂਲ ਧਾਰਾ ਦੀ ਫਿਕਸ਼ਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਟਾਵਰਜ਼ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਰਚਨਾ ਵੀ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗਲਪ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਫੈਲਾਓ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀਆਂ ਦੂਜੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦਾ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਵੀ ਚਾਰ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਤੇ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਉੱਪਰ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਦੀਆਂ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਝਾਕੀਆਂ ਨਮੂਦਾਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੁੱਖ ਫੋਕਸ ਤਿੰਨ ਪਾਤਰਾਂ ਸ਼ੌਨ ਡਗਲਸ, ਸੋਫੀਆ ਤੇ ਡੀਨ ਸੌਂਡਰਸ ਉੱਪਰ ਹੈ। ਸ਼ੌਨ ਡਗਲਸ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਮੂਲ ਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਾਲਾ ਪਾਤਰ ਹੈ। ਪੂਰੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੰਢਿਆਂ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਸਹਿਜ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਹਿਣ ਵਾਲੇ ਦਰਿਆ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਪੇਂਡੂ ਪਿਛੋਕੜ ਵਾਲੇ ਸਾਦਗੀ ਭਰੇ ਤੇ ਸਾਂਝੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀਆਂ ਕਦਰਾਂ ਦੇ ਅਨੁਯਾਈ ਪਾਤਰ ਵਜੋਂ ਮੂਰਤੀਮਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਰਚਨਾਕਾਰ, ਸ਼ੌਨ ਡਗਲਸ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਮੂਲ ਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਿਰਤਕ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਨਾਲ ਇਕਸੁਰ ਤੇ ਮਾਨਵੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਵਾਲੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਚਿੱਤਰ ਉਲੀਕਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਕੂਲੀ ਵਿੱਦਿਆ ਹਾਸਲ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਖੇਡਾਂ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਸ਼ੌਨ ਦੇ ਅੰਦਰਲੀ ਊਰਜਾ ਦਾ ਜਲਵਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੀ ਹਮਜਮਾਤਣ ਸੋਫੀਆ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਸਬੰਧ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਬੰਧਾਂ ਦੇ ਰੁਮਾਂਚਿਕ ਤੇ ਸੁਪਨਮਈ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਰੀਝ ਨਾਲ ਸਾਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸਿੱਧੀ ਰੇਖਾ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਵਿਚ ਵਾਪਰਦੇ ਸਬੱਬਾਂ ਤੇ ਮੌਕਾ ਮੇਲਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਭੂਮਿਕਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸ਼ੌਨ-ਸੋਫੀਆ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਇਸ ਪੜਾਅ ਉੱਤੇ ਚਾਣਚੱਕ ਹੋਇਆ ਡੀਨ ਸੌਂਡਰਜ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਹਾਂ ਦਾ ਕਾਂਟਾ ਬਦਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚ ਵਿਗੜਦੇ ਬਣਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਤਿਕੋਣ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਅਕਸਰ ਨਾਵਲਿਟਾਂ/ਨਾਵਲਾਂ ਦੇ ਗਲਪ-ਬਿੰਬ ਦਾ ਅੰਗ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਡੀਨ ਗੋਰੀ ਨਸਲ ਦੇ ਉੱਚ ਭਾਵ ਵਾਲੇ ਇਕ ਬਿਲਡਰ ਵਪਾਰੀ ਦਾ ਇਕਲੌਤਾ ਪੁੱਤਰ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਚਮਕ-ਦਮਕ ਵਾਲੀ ਜੀਵਨ-ਸ਼ੈਲੀ ਸੋਫੀਆ ਲਈ ਤਿਲਕਣਬਾਜ਼ੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀ ਉਤਪੰਨ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਸ਼ੌਨ ਦੇ ਉਲਟ ਸੋਫੀਆ ਚੰਚਲ ਸੁਭਾਅ ਦੀ ਧਾਰਨੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਅਤੇ ਮਨੋਭਾਵਾਂ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੰਗਾਂ ਨੂੰ ਬਰਫ਼ ਦੇ ਬਹੁ-ਅਰਥੀ ਚਿਹਨ ਨਾਲ ਨਿਰੂਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸੋਫੀਆ ਨੂੰ ਡੀਨ ਦੀ ਸ਼ਾਨੋ ਸ਼ੌਕਤ ਵਾਲੀ ਉਪਭੋਗਤਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਇਸ ਕਦਰ ਮੋਹ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ੌਨ ਪਛੜਿਆ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸ਼ੌਨ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਡੀਨ ਨਾਲ ਅੱਯਾਸ਼ੀ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਨਣ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਉਸ ਨਾਲ ਸੁਖਮਈ ਵਿਆਹੁਤਾ/ਪਰਿਵਾਰਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਵੇਖਣ ਲੱਗਦੀ ਹੋ। ਸੋਫੀਆ ਇਸ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇ ਵਕਤੀ ਤੇ ਭਰਮ ਹੋਣ ਦੀ ਸੋਝੀ ਤੋਂ ਵਿਰਵੀ ਹੈ। ਡੀਨ ਲਈ ਫਰੈਂਡਸ਼ਿਪ ਦੇ ਅਰਥ ਔਰਤ ਨੂੰ ਇਕ ਵਸਤੂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੋਗਣ ਅਤੇ ਭੋਗਣ ਉਪਰੰਤ ਫਾਲਤੂ ਸਮਝ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦੇਣ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਉਸ ਲਈ ਬਾਪ ਦੀਆਂ ਆਰਕੀਟੈਕਟ ਬਣ ਕੇ ਬਿਜ਼ਨਿਸ ਵਧਾਉਣ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹਨ। ਉਹ ਇਸ ਮੰਤਵ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਗਰਭਵਤੀ ਸੋਫੀਆ ਨੂੰ ਦੱਸੇ ਪੁੱਛੇ ਬਗੈਰ ਹੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸ਼ਹਿਰ ਕਿਨਾਰਾ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਗਲਪਕਾਰ ਨੇ ਡੀਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਬਾਪ ਦੇ ਅਮਾਨਵੀ ਸ਼ੋਸ਼ਕ ਵਤੀਰੇ ਨੂੰ ਜਮਾਤੀ ਨੁਕਤੇ ਤੋਂ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸੱਤਾਸ਼ੀਲਾਂ ਦੀ ਇਸ ਜਮਾਤ ਲਈ ਰੁਤਬਾ, ਧਨ, ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਤਰੱਕੀ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੋਫੀਆ ਵਰਗੀਆਂ ਅੱਲ੍ਹੜ ਕੁੜੀਆਂ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਟੁੱਟ-ਭੱਜ ਕਾਰਨ ਵਾਪਰਦੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਦਾ ਕੋਈ ਦਰੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਡੀਨ ਦੇ ਪਾਤਰ ਦਾ ਦਖਲ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਕਰਣ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸ਼ੋਨ ਤੇ ਸੋਫੀਆ ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਹੀ ਲੀਹੋਂ ਲੱਥ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸ਼ੋਨ ਦਾ ਖੇਤਾਂ ਤੇ ਵਿੱਦਿਆ ਵਿਚ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤਾ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਸੋਫੀਆ ਦੇ ਛੱਡ ਜਾਣ ਉਪਰੰਤ ਅਧਵਾਟੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਡੀਨ ਦਾ ਸੋਫੀਆ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਧੋਖਾ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿੱਲਗ ਮਦਰਜ਼ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਰੂ-ਬ-ਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਵਿੱਦਿਆ ਰਾਹੀਂ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਅਗਾਂਹ ਵਧਣ ਦੀ ਸੋਚਾਂ ਪੁੱਜਤ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਧਰੀਆਂ ਧਰਾਈਆਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਡਿਪਰੈਸ਼ਨ, ਡਰੱਗ, ਕਰਾਈਮ ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਨਿਘਾਰ ਗ੍ਰਸ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ੋਨ ਦੀ ਭਟਕਣਾ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਡਰੱਗ ਵੱਲ ਲੈ ਤੁਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਪਿਆਰ-ਵਿਹੁਣੀ ਇਕਲਾਪੀ, ਸੰਤਾਪੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀਆਂ ਅਲਾਮਤਾਂ ਹਨ। ਪ੍ਰਤੀਕੂਲ ਹਾਲਤਾਂ ਕਾਰਨ ਨਾਰਮਲ ਜੀਵਨ ਦੀ ਲੀਹ ਤੋਂ ਲੱਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਸੁਧਰ ਜਾਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਰੂਪਮਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਮੌਕਾ ਮੇਲ ਦਾ ਸਿਰਜਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਡਰੱਗ ਟਰੀਟਮੈਂਟ ਸੈਂਟਰ ਵਿਚ ਸਬੱਬ ਵੱਸ ਹੋਇਆ ਸ਼ੋਨ ਤੇ ਸੋਫੀਆ ਦਾ ਸੰਪਰਕ ਇਕ ਨਵੇਂ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮੁੱਢ ਬੰਨ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਸ ਜੀਵਨ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਨੂੰ ਅੰਕਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਪ੍ਰਕਿਰਤਕ ਨਜ਼ਾਰਿਆ, ਰੁੱਖ-ਬੂਟਿਆਂ, ਪੰਛੀਆਂ, ਝੀਲਾਂ, ਦਰਿਆ, ਪਹਾੜੀਆਂ, ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਵਾਦੀ, ਮੌਸਮਾਂ ਦਾ ਮਨਮੋਹਕ ਵਾਯੂ ਮੰਡਲ ਉਸਾਰਿਆ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਭਰਪੂਰ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਦਾ ਆਸ਼ਕ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਰ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਹਰ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਇਹ ਪਹਿਲੂ ਮੋਟਿਫ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਨਿੱਜੀ/ਪਰਿਵਾਰਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸੰਤੁਲਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਕਰਤੱਵ ਦੀ ਲੋੜ ਨਵੇਂ-ਨਵੇਂ ਅਕਾਰ ਲੈ ਕੇ ਉੱਭਰਦੀ ਹੈ।

‘ਬਰਫ਼ ਤੇ ਦਰਿਆ’ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਵੀ ਸੋਫੀਆ ਤੇ ਸ਼ੋਨ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸਕ ਸੁਭਾਵਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਪਰਿਵਾਰਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਾਵੇਂਪਣ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਸੋਫੀਆ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਸ਼ੋਨ ਦੇ ਨਾਲ ‘ਪਰਦੂਸ਼ਣ ਰੋਕੇ ਸੰਸਥਾ’ ਦੀ ਮੈਂਬਰ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਪਹੁੰਚ ‘ਬਰਫ਼ ਤੇ ਦਰਿਆ’ ਦੇ ਚਿਹਨਾਂ ਦੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਵਿਚ ਘੁਲ-ਮਿਲ ਜਾਣ ਰਾਹੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਲਾਕਾਰੀ ਦਾ ਇਹ ਸੌਂਦਰਯ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਮਾਨਣਯੋਗ ਹੈ:

“ਬਰਫ਼ ਕੱਜੀਆਂ, ਨਿਪਸਨ ਪਹਾੜੀਆਂ ਦੀ ਖਾਮੋਸ਼ ਨੁਹਾਰ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਚੈਨ ਜਿਹੀ ਭਰ ਗਈ। ਦੁੱਧ-ਚਿੱਟੀ ਕੁਆਰੀ ਬਰਫ਼ ਵਾਲੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਨੂੰ ਏਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਤੇ ਠਹਿਰਾਅ ਦਾ ਸੋਮਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੇ ਸਵੱਛਤਾ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਹਰ ਬੰਦੇ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸੀ ਹੋਈ ਏ। ਇਹ ਨਾ ਤਾਂ ਆਪ ਇਸ ਬਰਫ਼ ਨਾਲ ਖੇਡਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਬਾਹਰਲੇ ਨੂੰ ਏਥੇ ਖੇਡਣ ਦੇਂਦੇ ਨੇ। ਮੋੜਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਹ ਬਰਫ਼ ਵੀ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਲੇਖੇ ਲਾ ਦਿੰਦੀ ਏ, ਐਸਟਰੋ ਦਰਿਆ ਦਾ ਨਿਰਮਲ ਜਲ ਬਣ ਕੇ...।”

‘ਪਰਦੂਸ਼ਣ ਰੋਕੇ ਸੰਸਥਾ’ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ‘ਮਨੋਰੰਜਕੀ ਖੇਡਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ’ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਦਰਪੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੇ ਤੀਜੇ ਮੌਕਾ ਮੇਲ ਦੇ ਤਹਿਤ ਐਸਟਰੋ ਦਰਿਆ ਦੀਆਂ ਨਿਪਸਨ ਪਹਾੜੀਆਂ ਉੱਤੇ ਉਸਰਨ ਵਾਲੇ ਇਸ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਦਾ ਮਾਲਕ ਡੀਨ ਸੌਂਡਰਜ਼ ਨਿਕਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਕਾਸ, ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਮੌਕਿਆਂ ਤੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਉਸਰਨ ਵਾਲੇ ਇਸ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਦੀ ਹਕੀਕਤ ਨਾਈਟ ਕਲੱਬਜ਼ ਜੁਏ ਘਰਾਂ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਰਾਹੀਂ ਮੂਲਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਸੁੰਦਰ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਤੇ ਨਿਰਛਲ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਸੋਫੀਆ ਅੰਦਰ ਡੀਨ ਪ੍ਰਤੀ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਕ੍ਰੋਧ ਤੇ ਘ੍ਰਿਣਾ ਭਾਵ ਰੋਹ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਉਸ ਤੋਂ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਹਿੱਤ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਜਾਣ ਲਈ ਕਾਹਲੀ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਸ਼ੋਨ ਉਸ ਦੀ ਇਸ ਕਾਹਲ ਨੂੰ ਸੰਸਥਾ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਨੂੰ ਖੀਣ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਸੋਫੀਆ ਵੱਲੋਂ ਨਿੱਜੀ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦੀ ਬੇਸਬਰੀ ਤੇ ਸ਼ੋਨ ਦਾ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਨੂੰ ਸੰਸਥਾਗਤ ਉਪਰਾਲੇ ਰਾਹੀਂ ਰੋਕਣ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦੇਣ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਇਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਸੁਭਾਵਾਂ ਵਿਚਲੇ ਅੰਤਰ ਦੇ ਉਭਰਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਉਤਪੰਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸ਼ੋਨ ਗੁੱਸੇ ਅਤੇ ਵਿਅੰਗ ਨਾਲ ਸੋਫੀਆ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਵਿਚਲੀ ਬੇਸਬਰੀ ਨੂੰ ‘ਹਵਾ’ ‘ਚ ਉੱਡਣ ਵਾਲੀ ਬਰਫ਼’ ਨਾਲ ਤਸ਼ਬੀਹ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਸੋਫੀਆ ਵੱਲੋਂ ਰੋਹ ਭਾਵ ਵਿਚ ਉਚਾਰੇ ਗਏ ਬੋਲ ਉਸ ਦੇ ਫਲਕਚੂਏਟਿੰਗ ਸੁਭਾਅ ਦੀ ਸਹੀ ਤਰਜ਼ਮਾਨੀ ਕਰਦੇ ਹਨ :

“ਹਾਂ ਮੈਂ ਬਰਫ ਹਾਂ...ਬਰਫ ਦਾ ਤੂਫਾਨ। ਮੈਂ ਉਸ ਕਮੀਨੇ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਪੈ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਨ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿਆਂਗੀ।...ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਹਾਂ ਤੋਂ ਉਖੇੜ ਦਿਆਂਗੀ...ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਏ ਮੈਨੂੰ? ਕਦੀ ਹਵਾ 'ਚ ਫਰਾਟੇ ਮਾਰਦੀ, ਮੈਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਅਤੇ ਪਹਾੜੀਆਂ 'ਚ ਵਗਦੇ ਦਰਿਆ ਤੋਂ ਦੂਰ ਉਡਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹਾਂ...ਤੇ ਕਦੀ ਦਰਿਆ ਵੱਲ ਨੂੰ ਖਿੱਚੀਂਦੀ...।”

ਇਹ ਸੋਫੀਆ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਨੂੰ ਨਿਰੂਪਿਤ ਕਰਦੇ ਪ੍ਰਗੀਤਕ ਵਿਰੋਧਭਾਸ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਹੈ ਜੋ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਕਲਾ ਦੇ ਇਕ ਹੋਰ ਲੱਛਣ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਥਾਵੇਂ-ਪ੍ਰਥਾਵੇਂ ਪ੍ਰਗੀਤਕ ਗਲਪ ਦੀ ਘਾੜਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸੁਹਜਮਈ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ, ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ 'ਬਰਫ ਤੇ ਦਰਿਆ' ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਨੂੰ ਸੋਫੀਆ ਦੇ ਉਕਤ ਬੋਲਾਂ ਨਾਲ ਚਾਣਚੱਕ ਸਮੇਟ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਇਹ ਬਿਰਤਾਂਤ ਕਿਸੇ ਵੱਡੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਭਾਗ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਪਾਠਕ ਅੰਤਲੇ ਪੰਨੇ ਨੂੰ ਉੱਥਲਦਾ ਅੱਗੋਂ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦੇ ਹੋਰ ਭਾਗ ਦੀ ਆਸ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਰਚਨਾ ਦਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਅੰਤ ਇਸ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਖੂਬੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

'ਸੜਕਾਂ' ਟਾਵਰਜ਼ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਆਖਰੀ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਇਹ ਰਚਨਾ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੰਦੇ ਦੇ ਉਸ ਹੱਡ-ਭੰਨਵੇਂ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਉਹ ਪਦਾਰਥਕ/ਦੁਨਿਆਵੀ ਤਰੱਕੀ ਦੀਆਂ ਸਿਖਰਾਂ ਨੂੰ ਛੋਹਣ ਲਈ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਜੀਤ ਆਪਣੀ ਮਿਹਨਤ ਸਦਕਾ ਗੋਰੇ ਪਾਰਟਨਰ ਜੈਕ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ 'ਹੁੰਦਲ ਐਂਡ ਹੈਰੀਸਨ ਟਰੱਕਿੰਗ ਕੰਪਨੀ' ਖੋਲ੍ਹ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਦੋਵਾਂ ਦੇ 'ਵਿਹਾਰ ਵਿਚਲੀ ਸਫਾਈ' ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਨੇੜੇ ਦੇ ਮੇਲ ਜੋਲ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ਕ ਮਾਡਲ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਰ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਬਹੁ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵਿਭਿੰਨ ਸਮੁਦਾਵਾਂ ਦੀ ਸੁਚਾਰੂ ਅੰਤਰ-ਕਿਰਿਆ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਅਜੀਤ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਇਕ ਨਾਮਵਰ ਟਰੱਕਰ ਬਣਨ ਦਾ ਹੈ। ਜੈਕ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਉੱਦਮੀ, ਸਿਰੜੀ ਤੇ ਮਿਹਨਤੀ ਸੁਭਾਅ ਵਿਚੋਂ 'ਅਮੈਰਿਕਨ ਡਰੀਮ' ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਦਿਨ ਜੈਕ ਇਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਅਜੀਤ ਨੂੰ ਆਖਦਾ ਹੈ :

“ਅਮੈਰਿਕਨ ਡਰੀਮ ਬਾਰੇ ਜਾਣਦਾ ਏਂ ਨਾ? ਯਾਅਨੀ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਅਮੀਰ ਬਣ ਸਕਦੈ, ਬਿਜ਼ਨਿਸ 'ਚ ਆਪਣੀ ਧਾਕ ਜਮਾ ਸਕਦੈ। ਦੇਖਦਾ ਏ ਐ ਕਿੰਨੇ ਮੌਕੇ ਨੇ ਏਥੇ।”

ਅਜੀਤ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਜੈਕ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਅਮੈਰਿਕਨ ਡਰੀਮ ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਜੋ ਰਾਹ ਚੁਣਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੀ ਕਦੇ ਵੀ ਨਾ ਮੁੱਕਣ ਵਾਲੀ ਦੌੜ ਹੈ। ਬੰਦੇ ਦੀਆਂ ਸੋਚਾਂ, ਵਿਉਂਤਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਫਰਕ ਰਹਿ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਵਿਸੰਗਤੀਆਂ ਕਾਰਨ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਗਰਾਫ਼ ਸਦਾ ਉੱਪਰ ਵੱਲ ਹੀ ਜਾਵੇ। ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਸਮੱਸਿਆ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੇ ਵੱਡੇ ਪੁੱਤਰ-ਨੂੰਹ ਲੱਖੀ ਤੇ ਮੀਨੂੰ ਮਾਪਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੇ ਜੀਵਨ ਸਟਾਈਲ ਦਾ ਸਵਾਲ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਅੱਡ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਦੋਵਾਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੀ ਸੋਚ ਵਿਚਕਾਰ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਵੱਖ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਬੇਹਤਰ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਵਿਚ ਸੰਯੁਕਤ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਟੁੱਟਣ ਤੇ ਇਕਹਿਰੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਸੁਭਾਵਿਕ ਅਮਲ ਹੈ। ਪੁਰਾਣੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਲਈ ਕੰਮ ਦੀ ਧੁਨ ਤੇ ਫੈਮਲੀ ਗੋਲਜ਼ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਲਈ ਫੰਨ, ਹੌਲੀਡੇਅਜ਼ ਮਨਾਉਣਾ, ਖਾਣ-ਪੀਣ, ਪਹਿਨਣ ਦੇ ਸ਼ੌਕ ਕੰਮ ਜਿੰਨੇ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਜੈਕ ਦੀ ਸਲਾਹ ਮੰਨ ਕੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਬਣਦਾ ਹਿੱਸਾ ਦੇ ਕੇ ਅੱਡ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਵਰਗਾ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਕਈ ਵਰ੍ਹੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਭਰਾ ਦਾ ਟਰੱਕਿੰਗ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਦਿਨ ਰਾਤ ਇਕ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਭਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣਾ ਭਾਈਵਾਲ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਹ ਇੰਡੀਆ ਵਿਚ ਸੜਕਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਕੌੜੇ ਅਨੁਭਵ ਕਰਕੇ ਹੀ ਕੈਨੇਡਾ ਮਾਈਗਰੇਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਿਛੋਕੜ ਦੇ ਇਸ ਕੌੜੇ ਅਨੁਭਵ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਅਜੀਤ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਪੁੱਤਰ ਸੰਗ ਨਿਆਇ ਨਾਲ ਵਰਤਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ

ਮਾਨਵੀ ਕਿਰਦਾਰ ਨੂੰ ਉਘਾੜਨ ਲਈ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ-ਜੁੱਟ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਿਛੋਕੜ ਦਾ ਚਿੱਤਰਣ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਪਰੰਤੂ, ਵੱਡੇ ਪੁੱਤਰ-ਨੂੰਹ ਦੇ ਅੱਡ ਹੋਣ ਨਾਲ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਨੂੰ ਠੇਸ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਉੱਪਰ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਹਾਵੀ ਹੋਣ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀ ਵਿਚੋਂ ਉਸ ਦਾ ਛੋਟਾ ਪੁੱਤਰ ਕਰਨ ਬਾਹਰ ਕੱਢਦਾ ਹੈ। ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਲਈ ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਤਸੱਲੀ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਾਪ ਦੇ ਪੈਰ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲਾ ਪਾਤਰ ਹੈ। ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਕਾਰੋਬਾਰ ਸੰਭਾਲਣ ਉਪਰੰਤ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੁਪਨੇ ਦੇ ਮੁੜ ਪੂਰਿਆਂ ਹੋਣ ਦੀ ਆਸ ਬੱਝ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਟਰੱਕਿੰਗ ਇੰਡਸਟਰੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸਮੱਸਿਆਕਾਰ ਹਨ। ਟਾਈਮ ਬਾਊਂਡ ਟਾਰਗੇਟਸ ਕਾਰਨ ਵਕਤ ਦੀ ਬੰਦਿਸ਼, ਕੰਮ ਦਾ ਦਬਾਉ, ਮੌਸਮ ਦੀ ਖ਼ਰਾਬੀ - ਕਈ ਪਹਿਲੂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਭਿੜ ਸਕਣਾ ਵੱਡੀ ਚੁਣੌਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚ ਚੋਖੇ ਮੁਨਾਫ਼ੇ ਵਾਲੇ ਕਾਂਟਰੈਕਟ ਨੂੰ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਕਰਿਸਮੱਸ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਹਫ਼ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਕਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਰਤ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਸ ਕਾਂਟਰੈਕਟ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਉੱਤਰੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਮੁਕਾਬਲੇ ਭਰੀ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਦਵੰਦ ਨੂੰ ਭਾਵਪੂਰਤ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ :

“ਡਰਾਈਵਰ ਤੇ ਦਫ਼ਤਰੀ-ਸਟਾਫ਼, ਆਪਣੇ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਜੈਕ ਹੈਰੀਸਨ ਤੇ ਅਜੀਤ ਹੁੰਦਲ ਦੀ ਡਾਲਰ ਕੁੱਟ ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਨਿੰਦਦੇ ਹੋਏ ਥੱਕਣ-ਟੁੱਟਣ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਵੀ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਓਵਰਟਾਈਮ ਅਤੇ ਬੋਨਸ ਦੇ ਲਾਲਚ 'ਚ ਦਿਹਾੜੀਆਂ ਵੀ ਨਾ ਛੱਡਦੇ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਨੀਂਦਰੇ ਕਾਰਨ ਕੁਝ ਡਰਾਈਵਰਾਂ ਦੀ ਬੇਬਸੀ ਹੋਣ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੈਸਟ ਦੇਣ ਲਈ ਅਜੀਤ, ਜੈਕ ਤੇ ਕਰਨ ਵੀ ਟਰੱਕਾਂ 'ਤੇ ਜਾਣ ਲੱਗੇ।”

ਉਪਰੋਕਤ ਪ੍ਰਕਰਣ ਵਿਚ ਇਕ ਅਤਿ ਭਿਆਨਕ ਟਰੱਕ ਹਾਦਸੇ ਦੌਰਾਨ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜਵਾਨ ਹੋਣਹਾਰ ਪੁੱਤਰ ਕਰਨ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਨੌਜਵਾਨ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਕਹਿਰ ਭਰੀ ਬੇਵਕਤ ਮੌਤ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਸੁਰਿੰਦਰ ਅਬਵਾ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਹਿਲਾ ਕੇ ਰੱਖ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚ ਗਹਿਰਾਈ ਨਾਲ ਇਸ ਸਦਮੇ ਦੀ ਬਾਹ ਪਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਵੀ ਮੌਤ ਦੇ ਦੁੱਖ ਦਾ ਚਿੱਤਰਣ ਟਾਵਰਜ਼ ਦੇ ਪੱਧਰ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਇਹ ਚਿੱਤਰਣ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਦੁਖਾਂਤ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ, ਕਰਨ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਦਾ ਬਲਵਾਨ ਮਾਨਵੀ ਪਹਿਲੂ ਇਸ ਦੁਖਾਂਤ ਨੂੰ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਤਿੰਨ ਜਾਨਾਂ ਬਚਾਉਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਖੁਦ ਮੌਤ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਜਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਕੈਨੇਡਾ ਸਰਕਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਗੌਰਵਮਈ ਕਰਤੱਵ ਲਈ ਮਰਨ ਉਪਰੰਤ ਮੈਡਲ ਆਫ਼ ਬਰੇਵਰੀ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਜੈਕ ਇਸ ਐਵਾਰਡ ਨੂੰ ‘ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਲੋਅ’ ਦਾ ਨਾਂ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਇਸ ਸਦਮੇ ਵਿਚੋਂ ਉਭਰਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਮੱਧਮ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਮਾਂ ਦੇ ਦਰਦ ਭਰੇ ਬੋਲਾਂ ਤੋਂ ਜਾਹਰ ਹੈ :

“ਜਦ ਸਾਡਾ ਸਰੂ ਵਰਗਾ ਜਵਾਨ ਪੁੱਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਕੀ ਕਰਨਾ ਇਸ ਐਵਾਰਡ ਨੂੰ।...ਸਾਡੇ ਇਤਿਹਾਸ 'ਚ ਤਾਂ ਹੁਣ ਹਨੇਰਾ ਹੀ ਹਨੇਰਾ ਏ।”

ਅਸਲ ਵਿਚ ਕਰਨ ਦੀ ਮੌਤ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਦੀ ਮੌਤ ਹੈ। ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਰ ਇਸ ਦੁਖਾਂਤਕ ਘਟਨਾ-ਪ੍ਰਸੰਗ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਅਮੈਰਿਕਨ ਡਰੀਮ ਦੀ ਮਿੱਥ ਦਾ ਭੰਜਨ ਕਰਦਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਕਰਨ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਪਾਸ ਤਾਂ ਟਾਵਰਜ਼ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡੈਨਿਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਖਿਡਾਉਣ ਵਰਗਾ ਕੋਈ ਸੁਪਨਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਰਚਨਾ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਡਾਲਰ ਕੁੱਟ ਬਿਰਤੀ ਦੇ ਜਾਨ ਲੇਵਾ ਹੋਣ ਦੀ ਧੁਨੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੀ ਉੱਘੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੋ ਨਿਬੜਦੀ ਹੈ।

ਟਾਵਰਜ਼ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਹਰ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਹੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਕੜੀਆਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਮੁਹਾਰਤ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ Association ਦੀ ਵਿਧੀ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਹਿਵਨ ਹੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੀ ਨਵੀਂ ਪਰਤ ਨੂੰ ਸਮੁੱਚੇ

ਬਿਰਤਾਂਤ ਦਾ ਜੀਵੰਤ ਭਾਗ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਮਦਦ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਕਥਾਨਕਾਂ ਨੂੰ ਜਟਿਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਵਿਚ ਬੁਣਨਾ ਪ੍ਰਭ ਕਲਾਤਮਿਕ ਯੋਗਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਰ ਰਚਨਾ ਇਕੋ ਵੇਲੇ ਕਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ-ਬਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਸਿਰਜਣ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ-ਬਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਸਨਮੁੱਖ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਖੜ੍ਹੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵਨ ਦੀ ਵਿਵਿਧ ਭਾਂਤ ਦੀ ਜਟਿਲਤਾ ਬਾਰੇ ਸੰਵਾਦ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਉਤਪੰਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਵਾਦ ਹਰ ਪਾਤਰ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਅੰਤਰ-ਵਿਰੋਧੀ ਸੋਚਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਬਣਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦੀ ਤਕਰਾਰ ਰਾਹੀਂ ਵੀ। ਇਹ ਨਾ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਸਰਲ ਸਿੱਧੇ ਹਾਈਪੋਥੀਸਿਸ ਨੂੰ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਇਕ ਸੂਤਰੀ ਹੱਲ ਉੱਪਰ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਕਾਹਲ ਹੈ। ਗਲਪੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚ ਢਲਿਆ ਇਹ ਸੰਵਾਦ ਆਪਣੀ ਇਤਿਹਾਸਮੁਖਤਾ, ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਕਾਰੀ ਬਿਰਤੀ, ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਸੁਰ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖਮੁਖੀ ਮਾਨਵੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਕੇ ਸਿਰਜਣ ਤੇ ਚਿੰਤਨ ਦਾ ਅਨੂਠਾ ਸੁਮੇਲ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

‘ਟਾਵਰਜ਼’ (ਕਹਾਣੀ) : ਕੁਝ ਪਾਠਮੂਲਕ ਅੰਤਰ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਆਂ

ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਡਾ.)*

ਟਾਵਰਜ਼ ਕਹਾਣੀ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਸੇ ਨਾਮ ਵਾਲੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਮਰੀਕੀ ਸ਼ਹਿਰ ਨਿਊਯਾਰਕ ਵਿਚਲੇ ਵਰਲਡ ਟਰੇਡ ਸੈਂਟਰ ਦੇ ਇਕ ਸੌ ਦਸ ਮੰਜ਼ਲੇ ਟਾਵਰਜ਼ ਦੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚੋਂ ਉੱਚੀ ਸ਼ਾਨ ਅਤੇ ਨਾਈਨ ਅਲੈਵਨ ਦੀ ਉਹ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਤਬਾਹੀ ਵਾਲੀ ਘਟਨਾ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਅਮਰੀਕੀ ਸ਼ਾਨ ਅਤੇ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਸੱਟ ਮਾਰੀ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਪਰਿਵੇਸ਼ ਘਟਨਾ-ਸਥੱਲ, ਘਟਨਾਵੀ ਵੇਰਵੇ, ਪਾਤਰ (ਸਿਰਫ਼ ਭਾਰਤੀ ਮੂਲ ਦੇ ਇਕ ਬਲਜਿੰਦਰ ਨਾਮੀ ਪਾਤਰ ਦੇ ਇਕ ਸੰਵਾਦ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ) ਭਾਵ ਸਮੁੱਚਾ ਸੰਦਰਭ ਪੰਜਾਬੀ ਨਹੀਂ। ਵਿਲੀਅਮ ਬੌਪਸਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਐਂਜਲਾ ਦੇ ਨਿੱਕੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਵਾਪਰੀਆਂ ਸਿਖਰਲੀਆਂ ਦਰਦਨਾਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਨਾਈਨ ਅਲੈਵਨ ਹਾਦਸੇ ਦੇ ਅਮਰੀਕੀਆਂ ਲਈ ਸਾਬਿਤ ਹੋਏ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਦਮੇ (Historical Trauma) ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਆਰ-ਪਾਰ ਆਮ ਸ਼ਹਿਰੀ ਲਈ ਉਤਪੰਨ ਬੇ-ਪਨਾਹ ਮੁਸੀਬਤਾਂ,

ਮੌਤਾਂ ਅਤੇ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਅਰਥ ਵਿਚ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਅਹਿਮ ਸਮਕਾਲੀ ਗਲੋਬਲੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ ਸਰਦਾਰੀ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਟਕਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਮਾਨਵੀ ਦੁੱਖਾਂ ਦੇ ਤੀਹਰੇ ਪ੍ਰਕਰਣ ਵਿਚੋਂ ਸੰਗੀਨ ਅਤੇ ਤ੍ਰਾਸਦਿਕ ਪਾਸਾਰਾਂ ਨੂੰ ਉਭਾਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਇਹ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਮੂਲੋਂ ਵਿਲੱਖਣ ਕਹਾਣੀ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਪੇਸ਼ ਸਥਲ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਨਿਊਯਾਰਕ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਤੇ ਸਰਦਾਰੀ ਦੇ ਟਾਵਰਜ਼ ਅਤੇ ਐਟਲਾਂਟਿਕ ਸਾਗਰ ਵੱਲ ਦਾ ਭਾਗ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿਚ ਅਫ਼ਗਾਨਿਸਤਾਨ ਅਤੇ ਇਰਾਕ ਵਿਚ ਵਾਪਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਇਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਪ੍ਰਤੀਯੁਨੀ ਵਜੋਂ ਹਾਜ਼ਰ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਕਥਾਨਕ ਨਾਈਨ ਅਲੈਵਨ ਦੀ ਘਟਨਾ ਦੀ ਹੌਲਨਾਕ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਤੇ ਕਥਾ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਵਿਲੀਅਮ ਥੌਪਸਨ ਦੀ ਧੀ ਸਟੇਸੀ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਘਟਨਾਵੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਦੋ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਉਭਰਦੇ ਮੂਲ ਤਰਕ ਅਤੇ ਮਾਨਵੀ/ਸੰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਸਿਰਜੀ ਗਈ ਹੈ। ਟਾਵਰਜ਼ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਵਾਲੀ ਨਾਈਨ ਅਲੈਵਨ ਦੀ ਘਟਨਾ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਖ਼ੁਧਾਰ ਅੰਨ੍ਹੇ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਵਜੋਂ ਅਫ਼ਗਾਨਿਸਤਾਨ ਅਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਇਰਾਕ ਉੱਤੇ ਅਮਰੀਕੀ ਹਮਲੇ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਕਥਾ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਕਮਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਇਕੋ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਤਬਾਹੀ ਵਾਲੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਹੇਠ ਆਉਂਦੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸਲਾਮੀ ਅਤਿਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲਾਈ ਜਾਂਦੀ ਨਾਈਨ ਅਲੈਵਨ ਦੀ ਘਟਨਾ ਵਿਚ ਵਿਲੀਅਮ ਥੌਪਸਨ ਅਤੇ ਐਂਜਲਾ ਦੀ ਨੌਜਵਾਨ ਧੀ ਸਟੇਸੀ ਮਾਰੀ ਗਈ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੁਆਰਾ ਇਰਾਕ 'ਤੇ ਕੀਤੇ ਹਮਲੇ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕੀ ਸੈਨਿਕ ਵਜੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਡੈਨਿਸ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਵੇਰਵੇ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਮਰੀਕੀ ਉੱਤਮਤਾ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵ-ਆਕਾਂਖੀ ਹਉਮੈ ਵਾਲਾ ਇਹ ਵਿਲੀਅਮ ਪਰਿਵਾਰ ਉਸ ਮਾਰੂ ਹਨੇਰੀ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਮਾਰੂ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਉਸ ਨੇ ਕਦੇ ਸੁਪਨਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਿਆ।

ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਅਜੋਕੇ ਇਕਧਰਵੀ ਹੋ ਗਏ ਸੰਸਾਰ ਸ਼ਕਤੀ ਸਬੰਧਾਂ ਵਿਚਲੇ ਉਸ ਤਬਾਹਕੁੰਨ ਅਤੇ ਅਟਾਲਵੇਂ ਭੇੜ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਉਤਪੰਨ ਤ੍ਰਾਸਦਿਕ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦਾ ਬਿੰਬ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਦੌਰ ਦੀ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਟਕਰਾਉ ਨੂੰ ਮੱਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਇਸ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਖ਼ੁਧਾਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੀਆਂ ਕਈ ਮਾਅਨੇਖੇਜ਼ ਲੁਕਵੀਆਂ ਪਰਤਾਂ ਉਭਾਰਨ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਹ ਅਮਰੀਕੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਦੀਆਂ ਅੰਦਰੂਨੀ ਲਾਲਚੀ ਪਰਤਾਂ (ਐਰਿਕ ਮਾਰਟਨ ਦੀ ਹਥਿਆਰ ਐਕਸਪੋਰਟ ਕੰਪਨੀ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ), ਲੋਟੂ, ਗੁੰਡਾਗਰਦੀਆਂ (ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਤੋਂ ਅਫ਼ਗਾਨਿਸਤਾਨ ਅਤੇ ਇਰਾਕ ਤੇ ਹਮਲੇ), ਅਮਰੀਕੀ ਅਖੌਤੀ ਮੱਦਦ ਦਾ ਹੀਜ-ਪਿਆਜ਼, ਦੂਸਰੇ ਮੁਲਕਾਂ ਨੂੰ ਡਰਾਉਣ ਧਮਕਾਉਣ ਅਤੇ ਈਨ ਮਨਾਉਣ ਦੀਆਂ ਚਾਲਾਂ, ਅਮਰੀਕਾ ਦੀਆਂ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀਆਂ ਅਖੌਤੀ ਨੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕੂਟ ਚਾਲਾਂ ਨੂੰ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਵਿਚ ਬੜੇ ਸਹਿਜ ਪਰ ਢੁਕਵੇਂ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਚ ਪਰੋਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧੀਕ ਉਹ ਸੂਖਮ ਛੋਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਨਾਇਕ ਵਿਲੀਅਮ ਥੌਪਸਨ ਰਾਹੀਂ ਆਮ ਅਮਰੀਕੀ ਸ਼ਹਿਰੀ ਦੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਉੱਤਮ ਵਿਅਕਤੀ ਮੰਨਣ ਦੀ ਹਉਮੈ ਭਰੀ ਸੋਚ ਦਾ ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਵਿਚ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦਾ ਇਹ ਦਰਸਾਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਖ਼ੋਫ਼ਨਾਕ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਵਿਚ ਅਛੋਪਲੇ ਹੀ ਵਿਲੀਅਮ ਵਰਗੇ ਅਮਰੀਕੀ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗਲਤ ਸੋਚਾਂ ਅਤੇ ਭਰਾਂਤੀਆਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਵੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ਸਾਮਰਾਜੀ ਸ਼ਾਸਕ ਪਤਵੰਤਾ ਵਰਗ ਮਨਲੁਭਾਉਣੀਆਂ ਤਰਕੀਬਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਚਾਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਡੈਨਿਸ ਦੇ ਫ਼ੌਜ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦੇ ਅਡਵੈਂਚਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪਿਛੋਕੜੀ ਮੌਕਿਆਂ, ਆਦਤਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਅਮਰੀਕੀ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਦੇ ਕਈ ਪਾਜ਼ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਹਿਜ ਭਾਅ ਖੋਲ੍ਹੇ ਹਨ। ਵਿਲੀਅਮ ਅਤੇ ਐਂਜਲਾ ਲਈ ਡੈਨਿਸ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਜਾਣਾ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਨਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਤਾਂ ਅਮਰੀਕਾ ਸਮੇਤ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਜੇਤੂ, ਜਿਉਂਦਾ ਅਤੇ ਵੱਸਦਾ ਹੀ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਭਾਵੇਂ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਉਜੜ ਜਾਵੇ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਡੈਨਿਸ ਦੀ ਇਸ ਮੁਕਤੀ ਜੰਗ ਦਾ ਦੋਹਰਾ ਅਤੇ ਦੋਗਲਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਬੜੀ ਵਧੀਆ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਜੁਗਤ ਨਾਲ ਉਭਾਰਿਆ ਹੈ। ਵਿਲੀਅਮ

ਅਮਰੀਕੀ ਧੌਂਸ ਅਤੇ ਉੱਤਮਤਾ ਦੇ ਮਾਈਂਡ ਸੈੱਟ ਦਾ ਏਨਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਾਫ਼ੀ ਪੀੜਿਆਂ ਜਮੀਲਾ ਅਤੇ ਹਨੀਫ਼ ਨਾਲ ਅਮਰੀਕੀ ਧੌਂਸ ਅਤੇ ਦੂਸਰਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਘ੍ਰਿਣਤ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਹਨੀਫ਼ ਦੇ ਉਜੜ ਗਏ ਮੁਲਕ ਅਤੇ ਘਰ ਤੇ ਘਰ ਦੇ ਜੀਆਂ ਦੇ ਮਾਰੇ ਜਾਣ ਦੇ ਦਰਦ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਇ ਅਮਰੀਕੀ ਸ਼ਹਿਰੀ ਦੀ ਉੱਤਮਤਾ ਅਤੇ ਉੱਚਤਾ ਦੀ ਹਉਂ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਬਦੁੱਲ ਦੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਜੋਂ ਵਿਲੀਅਮ ਦੇ ਬੋਲ ਇਸ ਦਰਦਨਾਕ ਦਰਾੜ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ :

“ਅਬਦੁੱਲ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਅਮਰੀਕਾ, ਇਰਾਕ ਦੇ ਘਰਾਂ, ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ, ਸਕੂਲਾਂ ਤੇ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਉੱਤੇ ਅੰਨ੍ਹੇਵਾਹ ਅੱਗ ਵਰ੍ਹਾ ਰਿਹੈ...ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਦਾ ਪੰਜਾਂ ਜੀਆਂ ਦਾ ਹੱਸਦਾ-ਵਸਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਸੀ। ਬੰਬਾਂ ਨੇ ਸੁੱਤਾ ਪਿਆ ਫ਼ਨਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।”

“ਅਬਦੁੱਲ! ਤੇਰੇ ਭਰਾ ਦਾ, ਸਾਨੂੰ ਦੁੱਖ ਏ। ਪਰ ਕੀਤਾ ਕੀ ਜਾਏ? ਲੋਕੀਂ ਸਿੱਧੇ ਵੀ ਏਦਾਂ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਆ।”

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਕਥਾਨਕੀ ਵਿਉਂਤ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕੀ ਪੈਂਤੜੇ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨਅੰਤਰ ਦੂਸਰੀ ਧਿਰ ਦਾ ਯਥਾਰਥ ਅਤੇ ਸੱਚ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਚੇਤ ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣੀ ਗਈ ਪ੍ਰਥਮ ਪੁਰਖ ਬਿਰਤਾਂਤਣ ਵਿਧੀ ਦੇ ਮੂਲ ਸਹਿਜ ਕਲੇਵਰ ਵਿਚ ਆਉਣਾ ਬਹੁਤਾ ਸੌਖਾ ਅਤੇ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਇਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਬਿਰਤਾਂਤ-ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਮਸਲਾ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੁਝ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਲੀਅਮ ਅਤੇ ਐਂਜਲਾ ਦੁਆਰਾ ਜਮੀਲਾ ਹਨੀਫ਼ ਦੀ ‘ਟਿਮ ਹੋਰਟਨ ਕਾਫ਼ੀ ਸ਼ੌਪ, (ਇਸੇ ਦੁਕਾਨ ਦਾ ਅਗਲੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਵੱਖਰਾ ਨਾਂ ‘ਟਿਮ ਹੋਰਟਨ’ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਇਹ ਭੁਲੇਖਾ ਜਾਂ ਫ਼ਰਕ ਇਕ ਉਕਾਈ ਹੈ) ਤੇ ਹਨੀਫ਼ ਅਤੇ ਜਮੀਲਾ ਨਾਲ ਮਿਲਣ/ਗੱਲਬਾਤ ਦੇ ਸੀਨ ਰਾਹੀਂ ਸਿਰਜਿਆ ਹੈ। ਦੂਸਰੀ ਜੁਗਤ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਦੀ ਵਰਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਰਾਕ ਵਿਚ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਤੇ ਵਖਾਉਂਦਿਆਂ ਅਲੀ ਇਸਮਾਇਲ ਅਬਾਸ ਨਾਂ ਦੇ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਟੁੰਡ ਹੋਏ ਡੌਲਿਆਂ ਦਾ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚਲੇ ਸੀਨ ਰਾਹੀਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ :

“ਮੇਰੇ ਅੰਮੀ-ਅੱਬਾ ਸਮੇਤ ਸਾਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਅੱਠ ਜੀਅ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਕੀ ਵਿਗਾੜਿਆ ਸੀ ਅਸੀਂ ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ?...ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਨੇ।”

ਅਲੀ, ਅਬਦੁੱਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਇਸਲਾਮਿਕ ਪਿਛੋਕੜ ਵਾਲੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਮਰੀਕੀ ਧੌਂਸ ਅਤੇ ਜੰਗ ਵਿਚਲੀ ਦੂਜੀ ਧਿਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਦਰਦ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਵਿਲੀਅਮ ਅਤੇ ਅਬਦੁੱਲ ਦੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਵਿਚ ਦੋਨਾਂ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਪੁਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੇ ਤਰਕ-ਵਿਤਰਕ ਦੇ ਕਈ ਪੱਖ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉਭਾਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਮੀਲਾ ਦਾ ਡੈਨਿਸ ਲਈ ਮਸਜਿਦ ਜਾ ਕੇ ਦੁਆ ਕਰਨ ਦਾ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਹੁੰਗਾਰਾ ਮਨੁੱਖੀ ਸਾਂਝ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ, ਪਰ ਵਕਤ ਦੀ ਜ਼ਾਲਮਾਨਾ ਸਿਆਸਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਖੰਡਰ ਉੱਪਰ ਆਪਣੇ ਟਾਵਰਜ਼ ਉਸਾਰਨਾ ਅਤੇ ਸਲਾਮਤ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਮੀਗਰਾਂਟਾਂ ਅਤੇ ਨੇਟਿਵਾਂ ਦੇ ਕਈ ਸਥਿਤੀਮੂਲਕ ਮਸਲੇ ਬੜੀ ਸੁਖੜਤਾ ਨਾਲ ਉਭਾਰੇ ਹਨ। ਪਰ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਆਂਤਰਿਕ ਵਿਵੇਕ ਦਰਦੀਲਾ ਹੈ। ਅਮਰੀਕੀ ਜੰਗ ਦੀ ਮਾਰ ਹੇਠ ਆਪਣੇ ਮੁਲਕ ਦੀ ਹੋਈ ਆਰਥਿਕ ਤਬਾਹੀ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧੀਕ ਅਬਦੁੱਲਾ ਦਾ ਮਨ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਰਾਸਤ ਤੋਂ ਬੇਜ਼ਾਰ ਅਤੇ ਬੇਦਾਰ ਹੈ: “ਇਹਦੀਆਂ ਫ਼ੌਜਾਂ ਤੇਲ ਦੇ ਖੂਹਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ’ਤੇ ਤਾਂ ਡੱਟ ਗਈਆਂ ਪਰ ਸਾਡੀ ਸਭਿਅਤਾ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ, ਸਾਡਾ ਅਜਾਇਬ-ਘਰ ਸ਼ਰੇਆਮ ਲੁਟਾ ਦਿੱਤਾ। ਮੇਰਾ ਉਹ ਕਈ ਵਾਰ ਦੇਖਿਆ ਹੋਇਐ। ਉਥੇ ਦੋ ਲੱਖ ਦੇ ਕਰੀਬ ਵਡਮੁੱਲੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਸਨ। ਸੋਨੇ, ਚਾਂਦੀ, ਪਿੱਤਲ ਤੇ ਤਾਂਬੇ ਦੀਆਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ, ਸਿੱਕੇ-ਮੁਹਰਾਂ, ਸਿਲਾਂ ’ਚ ਉੱਕਰੇ ਹੋਏ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਹੋਰ ਅਹਿਮ ਕਲਾ-ਕਿਰਤਾਂ। ਇਤਿਹਾਸਕ ਗਹਿਣੇ, ਵਸਤਰ, ਮਿੱਟੀ ਤੇ ਚੀਨੀ ਦੇ ਬਰਤਨ, ਕੀ-ਕੀ ਗਿਣਾਈਏ...।” ਅਬਦੁੱਲ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ’ਤੇ ਗੁੱਸੇ ਦੇ ਨਾਲ ਅਫ਼ਸੋਸ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਵੀ ਉੱਭਰ ਆਉਂਦੇ ਨੇ।”

ਟਾਵਰਜ਼ ਕਹਾਣੀ ਪ੍ਰਥਮ ਪੁਰਖ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚ ਲਗਭਗ ਅਠਾਈ ਪੰਨਿਆਂ ਦੀ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸ਼ਾਇਦ ਸੁਚੇਤ ਪੱਧਰ ਤੇ ਵਿਲੀਅਮ ਬੌਪਸਨ ਨੂੰ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਅਤੇ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਵਕਤਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੁੱਖ ਘਟਨਾਵਾਂ ਪਰਿਵਾਰਕ ਜੁੱਸੇ ਵਾਲੀਆਂ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਵਿਸ਼ਾਲ, ਗਲੋਬਲ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ। ਇਹੀ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ। ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਵਾਪਰੀਆਂ ਦੋਨੋਂ ਘੋਰ ਦੁਖਾਂਤਕ ਮੌਤ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨਿਰਣਾਇਕ ਗਲੋਬਲ ਸਥਿਤੀਆਂ, ਫੈਸਲਾਕੁੰਨ ਟਕਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਦੁਖਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਉਭਾਰਦੀਆਂ ਇਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਦੁਖਾਂਤ ਨੂੰ ਗਲੋਬਲੀ ਅਰਥ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਮੈਂ ਪਾਤਰ ਦੇ ਕਾਰਜਾਂ, ਕਰਮਾਂ, ਸੋਚਾਂ, ਸੰਵਾਦਾਂ ਦੀਆਂ ਬਿਰਤਾਂਤਕੀ ਜੁਗਤਾਂ ਨਾਲ ਉਸਾਰੀ ਗਈ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਵਿਸ਼ਵ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪਾਰ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵੱਡੇ ਗਲੋਬਲੀ ਘਟਨਾਵੀ ਚਿੱਤਰਪਟ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਥਮ ਪੁਰਖ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਵਿਧੀ ਵਿਚ ਸਿਰਜਣਾ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੁਚੇਤ ਕਲਾਤਮਕ ਚੋਣ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ ਪਰ ਇਹ ਚੋਣ ਅੱਗੋਂ ਨਵੇਂ ਬਿਰਤਾਂਤ-ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਮਸਲੇ ਉਤਪੰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਵਰਤਮਾਨ ਸਥਿਤੀ ਡੈਨਿਸ ਦੇ ਇਰਾਕ ਵਿਚ ਲਾਪਤਾ ਹੋਣ ਤੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮਾਂ ਬਾਪ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਲਾਪਤਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਉਤਪੰਨ ਘਬਰਾਹਟ, ਖੌਫ਼ ਅਤੇ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤਤਾ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਹੈ। ਪਰਿਵਾਰ ਗਹਿਰੇ ਸਦਮੇ ਵਿਚ ਹੈ। ਇਸ ਸਦਮੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਗਹਿਰਾ ਕਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨਾਈਨ ਅਲੈਵਨ ਭਾਵ ਅਮਰੀਕੀ ਟਾਵਰਜ਼ ਦੀ ਖੌਫ਼ਨਾਕ ਤਬਾਹੀ ਵਿਚ ਮਰ ਚੁੱਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧੀ ਸਟੇਸੀ। ਜੰਗ ਵਿਚ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਗੁੰਮਣ ਅਤੇ ਉਸ ਜੰਗ ਦੀ ਮੂਲ ਪ੍ਰੇਰਕ ਘਟਨਾ ਟਾਵਰਜ਼ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਵਿਚ ਸਟੇਸੀ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਜਾਣਾ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਲਾਤਮਕ ਘਾੜਤ ਦਾ ਸੁਚੱਜਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ। ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਤੇ ਵਿਖਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਮੈਂ ਪਾਤਰ ਰਾਹੀਂ ਕਈ ਪਾਸਾਰ ਉਭਾਰੇ ਗਏ ਹਨ। ਐਂਜਲਾ ਦੀ ਘੋਰ ਸਦਮੇ ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ, ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਲਾਪਤਾ ਹੋਣ ਪਰ ਲੱਭ ਜਾਣ ਨਾਲ ਆਸ ਬੱਝੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਸਦਮੇ ਵਿਚੋਂ ਦੋਨੋਂ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਧੀ ਦੇ ਦਰਦ ਸਮੇਤ ਗੁਜ਼ਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਵੱਥ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਟੀ.ਵੀ. ਅਤੇ ਫੋਨ ਨੂੰ ਇਕ ਜੁਗਤ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਹੈ। ਦੂਰ-ਦੂਰੇਡੇ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਟੀ.ਵੀ. ਰਾਹੀਂ ਅਤੇ ਪਾਤਰਾਂ ਨਾਲ ਰਾਬਤਾ ਫੋਨ ਰਾਹੀਂ ਵਿਉਂਤ ਕੇ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਚੱਕਰ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਡੈਨਿਸ ਦੇ ਮਾਰੇ ਜਾਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਕਥਾ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਸਿਖਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਘਟਨਾ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਵਿਲੀਅਮ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਪੁੱਤ ਇਰਾਕ ਵਿਚ ਮਾਰਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਅਤੇ ਧੀ ਨਾਈਨ ਅਲੈਵਨ ਦੇ ਟਾਵਰਜ਼ ਤਬਾਹ ਹੋਣ ਸਮੇਂ। ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਚੱਕਰ ਇਕ ਅਤਿ ਦਰਦਨਾਕ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਆਰ-ਪਾਰ ਉਸਰਦਾ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਰੀ ਦੇ ਮਸਲੇ ਨਾਲ ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਦੀ ਘਾੜਤ ਸਮੇਂ ਉਲਝਣਾ ਸੁਲਝਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਥਮ ਪੁਰਖ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਮੁਤਾਬਕ ਮੈਂ ਪਾਤਰ ਦਾ ਸਮੁੱਚੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਸਿੱਧਾ ਸਬੰਧਤ ਹੋਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਬਾਖ਼ਤਿਨ ਨੇ ਇਸੇ ਪ੍ਰਥਮ ਪੁਰਖ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਵਿਧੀ ਦੇ Monologic ਹੋ ਜਾਣ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਸਮਾਨੰਤਰ Dialogic ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਅਤੇ ਉਤਮਤਾ ਦੇ ਠੋਸ ਤਰਕ ਉਭਾਰੇ ਹਨ। ਇਥੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਟਾਵਰਜ਼ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਚੁਣੀ ਪ੍ਰਥਮ ਪੁਰਖ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਧੀ ਗ਼ਲਤ ਹੈ, ਘੱਟ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੈ। ਪਰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤੌਰ ਤੇ ਹੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਘਟਨਾਤਮਕ ਪਰਿਵੇਸ਼ ਮੈਂ ਪਾਤਰ ਦਾ ਸਾਰੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣਾ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਾ-ਵਾਸਤਾ ਹੋਣਾ ਸਮੱਸਿਆਗ੍ਰਸਤ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੈਂ ਮੂਲਕ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਜੁਗਤ ਤਿੰਨ ਵੱਡੇ ਸਮੱਸਿਆਕਾਰ ਉਤਪੰਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾ ਏਡੇ ਵੱਡੇ ਗਲੋਬਲੀ ਖ਼ੁਧਾਰ ਟਕਰਾਉ ਵਿਚ ਇਕੋ ਮੈਂ ਪਾਤਰ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਸਮੁੱਚੇ ਯਥਾਰਥ ਦਾ ਸਮੱਗਰ, ਭਰਪੂਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧ ਚਿੱਤਰ ਪਕੜਨਾ (ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਟੀ.ਵੀ. ਅਤੇ ਫੋਨ ਜੁਗਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਆ ਹੈ), ਦੂਸਰਾ ਏਨੇ ਘਟਨਾਵੀ ਕ੍ਰਮ ਵਿਚ ਮੈਂ ਪਾਤਰ ਦਾ ਧਰੁਵੀਕ੍ਰਿਤ ਰੋਲ ਵੀ ਕਹਾਣੀ ਸੰਦਰਭਾਂ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀਆਂ ਲਈ ਨਵੀਆਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਹਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦਾ ਮੈਂ ਦੇ ਪ੍ਰਿਜ਼ਮ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਸਤੁਤ

ਹੋਣਾ ਸੁਚੇਤ-ਅਚੇਤ ਪਾਸੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਤਿਅੰਤ ਸੁੱਘੜ ਅਤੇ ਸੁਚੇਤ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਤਾਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਪਰ ਤਦ ਵੀ ਦੋ ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਜਿਹੇ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਥਮ ਪੁਰਖ ਬਿਰਤਾਂਤ ਮੰਨਣਾ ਔਖਾ ਹੈ:

- “...ਨੌਂ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਟਰੇਨਿੰਗ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਡੈਨਿਸ ਛੇ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਆਇਆ ਤਾਂ ਕੁਝ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਸੀ...”
- “...ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਬਾਰੇ ਸੂ ਕੱਢ ਲਈ ਸੀ, ਅਫ਼ਗਾਨਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਡੇਰੇ ਜਮਾਈ ਬੈਠੇ ਸਨ ਉਹ...”

ਤੀਸਰੀ ਸਮੱਸਿਆ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੱਡੋ-ਅੱਡ ਸਥਿਤੀਆਂ, ਧਿਰਾਂ, ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਉਸ ਸਾਪੇਖਕ, ਜਾਨਦਾਰ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦੀ ਹੈ ਜੋ ਟਾਵਰਜ਼ ਵਰਗੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਪਰਿਵੇਸ਼ ਬਣਨਾ ਲੋੜਦੀ ਹੈ। Monologic ਹੋਣ ਦੀ ਬਜਾਇ ਅਜਿਹੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ Dialogic ਹੋਣਾ ਇਸ ਦੇ ਅੰਤਰੀਵ ਯਥਾਰਥ, ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾਕ੍ਰਮ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਟਾਕਰਵੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਦੇ ਸਹੀ ਉਭਾਰ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਥਮ ਪੁਰਖ ਏਨੀ ਸੌਖੀ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਵਿਧੀ ਨਹੀਂ, ਜਿੰਨੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਮੰਨ ਲਈ ਗਈ ਹੈ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਟਾਵਰਜ਼ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਸਿਰਜਣਾਤਮਕ ਸੰਦਰਭ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸ਼ੈਲੀ ਪੱਖੋਂ ਵੀ ਨਵੇਂ, ਵਿਲੱਖਣ ਅਤੇ ਦਿਲਚਸਪ ਪਹਿਲੂ ਉਭਾਰਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਬਲਜਿੰਦਰ ਨਾਮੀ ਭਾਰਤੀ/ਪੰਜਾਬੀ ਮੂਲ ਦੇ ਪਾਤਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਾਰੇ ਪਾਤਰ ਦੂਸਰੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹਨ। ਅਜਿਹੀ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਵੱਲੋਂ ਵਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅੱਡੋ-ਅੱਡ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਭਾਈਚਾਰਕ ਪਾਤਰਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੋਣੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਵੇਂ ਸਮੱਸਿਆਕਾਰ ਉਤਪੰਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਗ਼ੈਰ-ਪੰਜਾਬੀ ਗਲੋਬਲ ਪਰਿਵੇਸ਼ ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਤੌਰ ਤੇ ਚੁਣਿਆ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਇਸ ਪਰਿਵੇਸ਼ ਅਥਵਾ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਬਾਰੇ ਵੀ ਚੇਤੰਨ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਗੌਰੇ ਪਾਤਰ ਪੰਜਾਬੀ ਰਲੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸ਼ਬਦ, ਸੰਬੋਧਨ, ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਵਾਕ ਵਰਤਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਵੀ ਹਨ ਤੇ ਢੁਕਵੇਂ ਵੀ :

“ਬੀ ਬਰੇਵ ਮਾਈ ਪਰੈਸ਼ੀਅਸ ਚਾਈਲਡ।” ਐਂਜਲਾ ਨੇ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ ਦਿੱਤੀ।

“ਮੈਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਲਈ ਪੂਰਾ ਤਾਣ ਲਾ ਰਹੀ ਆਂ...ਪਰ ਕੀ ਪਤੈ। ਪਰੇਅ ਫਾਰ ਮੀ।” ਐਂਜਲਾ ਦੇ ਕੰਨ ਨਾਲ ਲੱਗੇ ਰਿਸੀਵਰ 'ਚੋਂ ਕਿਰਦੇ ਸ਼ਬਦ, ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਧੀਮੇ-ਧੀਮੇ ਸੁਣਾਈ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ, “ਮਾਮ! ਆਈ ਲਵ ਯੂ, ਆਈ ਲਵ ਡੈਡ, ਆਈ ਲਵ ਡੈਨਿਸ, ਆਈ ਲਵ ਰਿਚਰਡ ਵੈਰੀ ਮ...” ਤੇ ਸਟੈਸੀ ਦੇ ਸੈੱਲ-ਫੋਨ ਦਾ ਕੁਨੈਕਸ਼ਨ ਟੁੱਟ ਗਿਆ।”

ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਸੰਗ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਇਸ ਪਾਰ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਮਸਲੇ ਦੀ ਵੰਗਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਜੱਗ ਹੋਣ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਤਾਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਕਈ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਗ਼ੈਰ-ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਤਰ ਠੇਠ ਦੁਆਬੀ ਮੁਹਾਵਰੇ ਵਿਚ ਸੰਵਾਦ ਜਾਂ ਮਨੋਬਚਨੀ ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਗ਼ੈਰ-ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕੋਲ ਅਤੇ ਪਾਤਰਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਿਰਜੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਨਵੇਂ ਸਮੱਸਿਆਕਾਰ ਉਭਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਸਹੀ ਅਤੇ ਉੱਤਮ ਕਲਾਤਮਕ ਬਦਲ ਤਲਾਸ਼ਣੇ ਅਤੇ ਸਿਰਜਣੇ ਨਵੀਂ ਵੰਗਾਰ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹ ਵੰਗਾਰ ਕਬੂਲੀ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਦੇ ਠੋਸ ਬਦਲਾਂ-ਪ੍ਰਤਿਬਦਲਾਂ ਦਾ ਇਕ ਠੋਸ ਪੈਟਰਨ ਸਿਰਜਿਆ ਹੈ। ਇਹੀ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਵੱਡੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਪਾਰ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮੂਹਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਬਦਲਦੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਵੀ ਦਿਲਚਸਪ ਨਮੂਨਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਲੱਗੇ ਜਾਂ ਨਾ ਲੱਗੇ, ਬਦਲਦੇ ਗਲੋਬਲ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਲਈ ਇਹ ਬਦਲਾਵ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਮਸਲਾ ਏਡੀ ਛੇਤੀ, ਸਹੀ ਅਤੇ ਸੰਪੂਰਨ ਭਾਂਤ ਨਿਜਿੱਠਿਆ ਜਾਣਾ ਸੰਭਵ ਵੀ ਨਹੀਂ।

ਟਾਵਰਜ਼ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪਾਠ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਦਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸ਼ਬਦ ਚੋਣ, ਸ਼ਬਦ ਜੜ੍ਹਤ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਜੋੜਾਂ ਦੀ ਦਰੁੱਸਤ ਤੇ ਚੇਤਨ ਵਰਤੋਂ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੋਹਿਆ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਆਂਤਰਿਕ, ਪ੍ਰਗੀਤਕ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਸੁਰਤਾਲ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਪਕੜ ਹੈ। ਸਹਿਮੇ, ਡਰੇ, ਦੁਖੀ, ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ, ਖੁਸ਼, ਹਰੇਕ ਨਿਖੜਵੀਂ ਮਨੋਸਥਿਤੀ ਲਈ ਉਸ ਪਾਸ ਜਾਨਦਾਰ ਭਾਸ਼ਾਈ ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੈ। ਕਿਤੇ-ਕਿਤੇ ਕਾਵਿਕ ਰਵਾਨਗੀ ਭਰੇ ਬੋਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਗਹਿਰਾਈ ਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਤੋਖ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਜੋੜਾਂ ਪ੍ਰਤਿ ਖਾਸ ਚੇਤਨਤਾ ਵਰਤੀ ਹੈ, ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲ, ਜ, ਼, (ਅੱਧਾ ਹ) ਅਤੇ ਿ (ਅੱਧਕ) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਬੰਧੀ। ਉਹ ਲ ਅਤੇ ਲ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਮੁਤਾਬਕ ਲਿਖਣ ਵਿਚ ਵਖਰਿਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕੂਲਾ-ਕੂਲਾ, ਨਾਲ, ਵਾਲ, ਭਾਲ, ਕਾਲਾ, ਵਾਲੀ। ਇਵੇਂ ਹੀ ਪੈਰੀਂ ਅੱਧਾ ਹ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਐਨ੍ਹ, ਹਾਮੀ ਵਰਤੇ ਹਨ। ਪਰ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤਿ ਇਹ ਲੋੜੇਂ ਵਧੇਰੇ ਸਤਰਕਤਾ ਨੇ ਨਵੇਂ ਮਸਲੇ ਉਤਪੰਨ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਉਹ ਮਿਲਦੇ, ਮਿਲਿਆ, ਕੰਡਿਆਲੇ, ਦੋਜਖੀ, ਅਜ਼ੀਬ, ਅਜ਼ੀਬੋ-ਗਰੀਬ, ਇੱਕ, ਵਿੱਚ, ਦਿੱਤੀ, ਨੌਨਸੈਸ, ਗਰਲ ਫਰੈਂਡ, ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਕ, ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ, ਸੈੱਲ-ਫੋਨ ਆਦਿਕ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਮਸਲੇ ਉਤਪੰਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਂਝ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਾਰੇ ਏਨਾ ਚੇਤਨ ਹੋਣਾ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਣ ਲਈ ਸ਼ੁਭ ਲਗਨ ਹੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਟਾਵਰਜ਼ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਅੰਤ ਮੈਂ ਪਾਤਰ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਮੌਤ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਨਾਲ ਸਿਖਰ ਵੱਲ ਅਹੁਲਦਾ ਹੈ। ਵਿਲੀਅਮ, ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਗਰਲ ਫਰੈਂਡ ਜੀਨ ਦੇ ਡੈਡੀ ਦੇ ਫੋਨ ਰਾਹੀਂ ਡੈਨਿਸ ਦੀ ਮੌਤ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣ ਕੇ ਐਂਜਲਾ ਪਾਸ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵੱਲ ਜਾਣ ਦੀ ਬਜਾਇ ਐਟਲਾਂਟਿਕ ਸਾਗਰ ਵੱਲ ਹੋ ਤੁਰਦਾ ਹੈ। ਐਟਲਾਂਟਿਕ ਸਾਗਰ ਜੋ ਪਿਛਲੇ ਕਥਾ ਵੇਰਵਿਆਂ ਮੁਤਾਬਕ ਵਿਲੀਅਮ ਦਾ ਮਨਭਾਉਂਦਾ, ਚਾਵਾਂ ਲੱਧਾ, ਸੁਪਨੇ ਜਗਾਉਂਦਾ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰੇਰਕ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਉਂ ਘੋਰ ਦੁੱਖ ਦੇ ਇਸ ਮੌਕੇ ਸਮੁੰਦਰ ਉਸ ਦਾ ਮੋਢਾ ਥਪਥਪਾਉਂਦਾ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ :

“...ਮੈਨੂੰ ਆਸ-ਉਡੀਕ ਰਹਿੰਦੀ ਏ ਕਿ ਸਮਾਂ ਬਦਲੇਗਾ...ਰੁੱਤਾਂ ਬਦਲਣਗੀਆਂ, ਹਰ ਪਾਸਿਓਂ ਲੋਕੀਂ ਆਉਣਗੇ। ਇਕ-ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਜੱਫੀਆਂ ਪਾ-ਪਾ ਮਿਲਣਗੇ। ਮੇਰੇ ਪਾਣੀ 'ਚ ਤੈਰਨਗੇ...ਹੱਸਣਗੇ...ਖੇਡਣਗੇ...ਤੂੰ ਵੀ ਉੱਠ, ਜਾਹ...ਜਾ ਕੇ ਡੈਨਿਸ ਦੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆ...ਆਪਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਖਿਡਾਵਾਂਗੇ।”

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਅੰਤ 'ਤੇ ਇਹ ਐਟਲਾਂਟਿਕ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਮਾਨਵੀਕਰਨ ਦੀ ਜੁਗਤ ਰਾਹੀਂ ਸਿਰਜੀ ਇਕਬਚਨੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਕਈ ਸੰਭਾਵਿਤ ਅੰਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਤ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਘੋਰ ਵਿਨਾਸ਼ਕ, ਦਰਦਨਾਕ ਅਤੇ ਤ੍ਰਾਸਦਿਕ ਪਾਸਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਸੰਕੇਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅੰਤ 'ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰਤਾ, ਸੁਖਾਵੀਂ ਤਬਦੀਲੀ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਜਸ਼ਨਾਵੀ ਭਵਿੱਖੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਡੈਨਿਸ ਦੇ ਬੱਚੇ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਵੰਸ਼ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਘੋਰ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਦੁੱਖ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸਮੁੰਦਰ ਜੀਵਨ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਦਾ ਸੰਵਾਹਕ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਅੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ, ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਸੋਚ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ ਅਤੇ ਭਿਆਨਕ ਮੌਕੇ ਖੌਫ਼ਨਾਕ ਤਬਾਹੀ ਅਤੇ ਨੇੜਲੇ ਮਾਨਵੀ ਸਾਕਾਂ ਦੀ ਬੇਵਕਤ ਮੌਤ ਦਾ ਉਦਾਸ ਅਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਠਕ ਮਨ ਉੱਤੇ ਨਾ ਛੱਡਣ ਦੀ ਮਨਸ਼ਾ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਿਰਤਾਂਤਕ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਸੁਚੇਤ ਚੋਣ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਦੀ ਇਹ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਸੰਕੇਤਕ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਗਤ ਤਾਂ ਹੈ ਪਰ ਅਮਰੀਕੀ ਸਾਮਰਾਜੀ ਮਨਸੂਬਿਆਂ, ਜੰਗਾਂ, ਤਬਾਹੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਮਾਨਵੀ ਤਰਕੀਬਾਂ ਦੇ ਕਿਹੜੇ ਸੰਭਾਵੀ ਸੁੱਖਦ ਪਰਿਣਾਮ ਨਿਕਲਣਗੇ ਜਾਂ ਇਸ ਦਰਾੜ ਮੂੰਹ ਆਈ ਲੋਕਾਈ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਕੀ ਹੋਏਗਾ? ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਉਭਾਰਨ ਵਿਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਵਿਖਾਉਣ ਦਾ ਸਾਹਿਤਕ ਫ਼ਰਜ਼ ਨਿਭਾਉਣਾ ਹੀ ਆਪਣਾ ਮੰਤਵ ਸਮਝਦੀ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣਾ ਅਤੇ ਰੱਖਣਾ ਤਾਂ ਮੁਲਵਾਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੈ ਪਰ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਰਫ਼ਤਾਰ, ਕੇਂਦਰੀ ਸਰੋਕਾਰ ਅਤੇ ਖੌਫ਼ਨਾਕ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਖੜ੍ਹੇ ਕੀਤੇ ਸਵਾਲ ਤਾਂ ਜਿਉਂ ਤਿਉਂ ਸਗੋਂ ਹੋਰ ਖੌਫ਼ਨਾਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਾਇਮ ਹਨ। ਜਾਪਦਾ ਹੈ

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਪਾਸ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਪ੍ਰਤੀਕਮਈ ਸੁਖਾਂਤਕ ਹੱਲ ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪਾਠਗਤ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਉਤਪੰਨ ਇਹ ਇਕ ਕੇਂਦਰੀ ਵੰਗਾਰ ਭਰਪੂਰ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਸਵਾਲ ਉਭਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਉਂ ਦਾ ਤਿਉਂ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਲੋਕਾਈ ਦਾ ਮੂੰਹ ਚਿੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ।

ਟਾਵਰਜ਼ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਸਿਰਜਣਾਤਮਕ ਹਾਸਿਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਨਮੱਤੇ ਦਿਖਦੇ ਉੱਚੇ ਟਾਵਰਾਂ ਦੀ ਪੁੱਠੀ ਹਕੀਕਤ ਅਤੇ ਟੇਢੇ ਸੱਚ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਸਮੂਹ ਮਾਨਵੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ, ਬਿਰਤਾਂਤਕੀ ਕਲਾਤਮਕ ਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਵਿਲੱਖਣਤਾਵਾਂ ਸਦਕਾ ਇਹ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਅਤਿਅੰਤ ਮੁੱਲਵਾਨ ਕਹਾਣੀ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਰੱਖਦੀ ਹੈ।

‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਪ੍ਰਭਾਵ

ਕਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਡਾ.)*

ਡਾ. ਕਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਦੋ ਕੁ ਵਾਰੀ ਮੇਲ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਵਨ ਵਿਚ ਹੀ। ਮੇਰੇ ਮਨ ਉੱਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੀ ਛਾਪ ਕੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬੜਾ ਮਿੱਠਬੋਲੜਾ ਤੇ ਖਲੂਸ ਵਾਲਾ ਸਾਊ ਬੰਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਸਦਭਾਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੀ ਲਿਆ ਹੈ। ਵਰਨਾ ਏਨੀ ਸੰਖੇਪ ਜਿਹੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਉਹ ਏਨੇ ਦਾਈਏ ਨਾਲ ਫੋਨ ਕਰਕੇ ਇਹ ਤਕਾਜ਼ਾ ਨਾ ਕਰਦਾ ਕਿ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਹਾਣੀ-ਕਲਾ ਬਾਰੇ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਸੰਪਾਦ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਪੁਸਤਕ ਲਈ ਮੈਂ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਛੋਟਾ ਮੋਟਾ ਲੇਖ ਜਾਂ ਟਿੱਪਣੀ ਜ਼ਰੂਰ ਲਿਖ ਕੇ ਦੇਵਾਂ। ਗੱਲ ਉਸ ਨੇ ਕੁਝ ਇਸ ਅੰਦਾਜ਼ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੈਂ ਫਟਾਫਟ ਹਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਇਹ ਸੋਚਿਆ ਹੀ ਨਾ ਕਿ ਸਮੇਂ ਵੱਲੋਂ ਮੁਸ਼ਕਲ ਤਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਿਰਫ ਉਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਹੀ ਸੁਣੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਛਪੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਟਾਵਰਜ਼ ਉੱਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਵਨ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਇਕ ਗੋਸ਼ਟੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਹ ਸਭ ਗੱਲਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਨ ਲਈ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਪਿਛਲੇ ਢਾਈ ਤਿੰਨ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਕਹਾਣੀ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸਥਾਪਤ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਗਿਣਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਨਵੇਂ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ‘ਟਾਵਰਜ਼’

ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅੱਜ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸਾਡੇ ਚੋਟੀ ਦੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ ਕੁਲ ਪੰਜ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਪੰਜੇ ਹੀ ਇਕ ਤੋਂ ਇਕ ਵੱਧ ਉੱਤਮ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਲੰਮੀ ਕਹਾਣੀ ਲਿਖਣ ਦਾ ਉਸਤਾਦ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਾਣੀਆਂ ਬਹੁ-ਪਰਤੀ ਵੀ ਹਨ ਅਤੇ ਬਹੁ-ਆਯਾਮੀ ਵੀ, ਇਹ ਬਾਹਰੀ ਯਥਾਰਥ ਦੀ ਜਟਿਲਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਦੀਆਂ ਉਲਝੀਆਂ ਤੰਦਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬੜੀ ਬਾਰੀਕਬੀਨੀ ਨਾਲ ਚਿਤਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਕ ਪਾਠਕ ਜਾਂ ਆਲੋਚਕ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਪਾਠ ਦੀ ਪੁਨਰ-ਸਿਰਜਣਾ ਇਕ ਕਠਿਨ ਤੇ ਲੰਮੇਰਾ ਕਾਰਜ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਛੁਹਣ ਦਾ ਇਸ ਵੇਲੇ ਨਾ ਸਮਾਂ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਇਰਾਦਾ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਬਾਰੇ ਕੇਵਲ ਇਕ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕਰਨ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾਇਆ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਬਾਅਦ ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹੋ ਉੱਠਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਕਿਸ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ? ਇਸ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦੇਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੂਰ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਜਾ ਵੱਸਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਇਹ ਗੱਲ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਮੰਨ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਪਰਵਾਸੀ ਲੇਖਕ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨਣ ਤੇ ਲਿਖਣ ਵੇਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਅਖਾਣ ਯਾਦ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ‘ਕੰਧ ਓਹਲੇ ਪ੍ਰਦੇਸ’। ਫੇਰ ਪਰਦੇਸੀ ਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਦੀ ਕੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ? ਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਲੇਖਕ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਉਹਦੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਪਰਦੇਸ ਵਿਚ ਜਾ ਵੱਸੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਉਮੰਗਾਂ, ਅਕਾਂਖਿਆਵਾਂ, ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ, ਮਜ਼ਬੂਰੀਆਂ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਗਮੀਆਂ ਨੂੰ ਚਿਤਰਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਰਾਏ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲ ਉੱਤੇ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨੀ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ-ਭਾਈਆਂ ਨੂੰ ਪਾਤਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਹਨ : ‘ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ’, ‘ਪਾਣੀ’ ਅਤੇ ‘ਸੜਕਾਂ’।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਤਰ ਉਸ ਸਮਾਜ ਤੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਤੋਂ ਅਲੱਗ-ਥਲੱਗ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਰਹੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਜਾ ਵੱਸੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਥਾਨਕ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਕੇਵਲ ਰਚਮਿਚ ਕੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਿਭਿੰਨ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚ ਬੱਝ ਕੇ ਜੀਅ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ (‘ਸੜਕਾਂ’ ਵਿਚ ਜੈਕ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ (‘ਪਾਣੀ’ ਵਿਚ ਸੁਖਜੀਤ ਤੇ ਬਲਦੇਵ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਰਾਜੂ ਸ਼ੈਰਨ ਨਾਲ) ਰਚਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇੰਜ ਪੂਰਬ ਤੇ ਪੱਛਮ ਦੀ ਪਰਿਵਾਰਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਤੇ ਭਾਈਚਾਰਕ ਸਾਂਝ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਰੱਖਣ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਤੇ ਇਹ ਕਹਾਣੀਆਂ ਆਪਣੇ ਅੰਤਰੀਵੀ ਚਰਿੱਤਰ ਸਦਕਾ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਅੱਜ ਤੋਂ ਚਾਰ ਪੰਜ ਦਹਾਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਬਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚ, ਜਾ ਕੇ ਵੱਸਣ ਵਾਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਲਿਖੀਆਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਆਪਣੇ ਵਤਨ ਦੀ ਸਹਿਕ, ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਤੜਪ ਤੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਤਾਂਘ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਮਾਨਸਿਕ ਘੁਟਨ ਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਦਮਨ ਦੇ ਚਿੱਤਰ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਦੂਜੀ ਵੱਡੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਜਾਪੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਵਿਸ਼ਾ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਤੰਤਰ ਦੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਨਿੱਜੀ ਤੇ ਸਮੂਹਕ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਵਿਕਾਸ (ਆਰਥਿਕ ਉਥਾਨ) ਅਤੇ ਵਿਨਾਸ਼ (ਆਤਮਕ ਪਤਨ) ਦਾ ਦਵੰਦ ਜਾਂ ਤਣਾਓ ਹੈ। ਇਸ ਤਣਾਓ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਚੂਹੇ ਦੌੜ ਵਿਚ ਗ੍ਰਸਤ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਭਿਆਨਕ ਸਰੀਰਕ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਘਾਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਮਾਨਵੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦਾ। ਬਹੁਤੀ ਵਾਰੀ ਹਾਲਤ ਉਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਇਸ ਸ਼ਿਅਰ ਵਿਚ ਸ਼ਾਇਰ ਨੇ ਬਿਆਨ ਕੀਤੀ ਹੈ : ਨਾ ਖੁਦਾ ਹੀ ਮਿਲਾ ਨਾ ਵਿਸਾਲ-ਇ-ਸਨਮ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਮਾਨਵੀ-ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ

ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦਾ ਬੜਾ ਮਾਰਮਿਕ ਚਿੱਤਰ ਉਲੀਕਿਆ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ‘ਸੜਕਾਂ’ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਇਹੋ ਦਸ਼ਾ ਚਿਤਰੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚ ਕੇ ਕੈਨੇਡਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਟਰੱਕਰ ਬਣ ਗਿਆ, ਪਰ ਇਸ ਚੂਹੇ ਦੌੜ ਵਿਚ ਉਹ ਆਪਣਾ ਜੁਆਨ ਪੁੱਤਰ ਗੁਆ ਬੈਠਾ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਆਯਾਮ ਉਹ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ-ਪਾੜਾ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵੈਸੇ ਤਾਂ ਇਸ ਅਹਿਸਾਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਹਰ ਦੇਸ਼ ਕਾਲ ਵਿਚ ਹੰਢਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਪਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵੱਸਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਰ ਵੀ ਡੂੰਘਾ ਇਸ ਲਈ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਦੋ ਭਿੰਨ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ਬੱਝ-ਉਲਝ ਕੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦਾ ਟਕਰਾਓ ਅਤੇ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦਾ ਅੰਤਰ ਹਾਲਾਤ ਦੀਆਂ ਚੋਭਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਵਿਹੁਲਾ ਬਣਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਉੱਭਰਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਓਦੋਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕਮਈ ਅਰਥਾਂ ਦੀਆਂ ਤਹਿਆਂ ਖੁਲ੍ਹਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ ‘ਪਾਣੀ’ ਪ੍ਰਤੀਕ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਅਤੇ ਗੁਣਾਂ-ਲੱਛਣਾਂ ਦਾ ਜਿਹੜੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚੋਂ ਅਲੋਪ ਹੁੰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੀ ਘਾਟ ਸੁਖਜੀਤ ਨੂੰ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਨੂੰਹ ਸ਼ੈਰਨ ਨੂੰ ਆਖਦੀ ਹੈ :

“ਮੰਨਦੇ ਆਂ ਪਈ ਏਥੋਂ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰਾਂ, ਝੀਲਾਂ ਤੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਵਿਚ ਅਥਾਹ ਪਾਣੀ ਏ ਪਰ ਏਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਭੋਰਾ ਵੀ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਦੀਂਹਦਾ...ਬਸ ਖੁਸ਼ਕੀ ਹੀ ਖੁਸ਼ਕੀ ਏ।”

ਪਰ ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਵਿਕਸਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਵਿਕਾਸ ਕਰ ਰਹੇ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਤੰਤਰ ਵਿਚ ਵੀ ਹਾਲਤ ਇਸ ਤੋਂ ਬਹੁਤੀ ਵੱਖਰੀ ਨਹੀਂ। ਜ਼ਮੀਨ ਹੜੱਪਣ ਦੇ ਲਾਲਚੀ ਭੂਪੀ ਦੇ ਇਹ ਬੋਲ ਵੀ ਇਹੋ ਕੁਝ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ :

“ਗੱਲ ਏਦਾਂ ਆਂ...ਪਈ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਖੱਲਓ ਪਾਣੀ ਮੁੱਕ ਗਿਆ। ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚ ਕੇ ਮੈਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਜੁਗਾੜ ਫਿੱਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਨਾ।”

‘ਸੜਕਾਂ’ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਸੜਕਾਂ ਵੀ ਮਨੁੱਖੀ ਲੋਭ-ਲਾਲਸਾ ਦੀਆਂ ਤਰੰਗਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੋ ਨਿਬੜਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਤਰੰਗਾਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਸਬਰ ਸੰਤੋਖ ਨਾਲ ਟਿਕ ਕੇ ਬਹਿਣ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੀਆਂ। ਦੁਰਘਟਨਾ ਵਿਚ ਹੋਈ ਆਪਣੇ ਹੋਣਹਾਰ ਪੁੱਤਰ ਕਰਨ ਦੀ ਮੌਤ ਮਗਰੋਂ ਹਾਈਵੇ ‘ਤੇ ਟਰੱਕ ਭਜਾਈ ਜਾਂਦੇ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:

“ਸੜਕਾਂ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਹਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਮਕਸਦ ਹੁੰਦਾ ਏ। ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੁੜਾਈ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ। ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਮੂਹਰੇ ਜਾਣ ਨੂੰ ਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਬਣਾ ਦੇਂਦੀਆਂ ਨੇ...”

ਧਨ-ਦੌਲਤ, ਗਲੈਮਰ, ਸੱਤਾ ਦੀ ਇਸ ਚੂਹੇ ਦੌੜ ਵਿਚ ਮਦਹੋਸ਼ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ‘ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ’ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਉਸ ਪੁਰੇ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਖਲੋ ਕੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਸਕੂਨ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦਾ ਨਿਮਨ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਉਸ ਬਿੰਦੂ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ :

“ਸੋਚੋ ਤਾਂ ਜੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ‘ਚ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਤਾਂ ਗੁਆਚ ਚੁੱਕੈ...ਆਪਣੇ ਕੇਂਦਰੀ ਪੁਰੇ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਚੁੱਕੈ।” ਜੇਮਜ਼ ਬੈਂਜਾਮਿਨ ਨੇ ਆਖਿਆ ਸੀ।

“ਕਿਹੜਾ ਕੇਂਦਰੀ ਪੁਰਾ ?” ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ।

“ਪ੍ਰੇਮ-ਪਿਆਰ ਦਾ।” ਵਿਰਲੀ ਵਿਰਲੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਵਾਲੇ ਪਤਲੂ ਜਿਹੇ ਜੇਮਜ਼ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਇਸ ਪੁਰੇ ਤੋਂ ਕੋਈ ਇਕ ਮਨੁੱਖ ਟੁੱਟਾ ਹੁੰਦਾ, ਕੋਈ ਇਕ ਪਰਿਵਾਰ ਟੁੱਟਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੋਰ ਸੀ। ਪੂਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਉੱਤੇ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰਿਆਂ ਅਹਿਸਾਸ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਦੇਸ਼, ਸਮਾਜ ਤੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦਾ ਇਕ ਵੱਡਾ ਭਾਗ, ਇਸ ਪੁਰੇ ਤੋਂ ਟੁੱਟ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਸਮਾਜ ਦਾ ਉਹ ਭਾਗ ਜਿਸ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਵਾਗਡੋਰ ਹੈ। ਪੂਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਸਰਦਾਰੀ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕਾ ਵਰਗੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਦੇਸ਼ ਨੇ ਬਾਕੀ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੀ ਤਬਾਹੀ ਦੀ ਜਿਸ ਦੰਦੀ

‘ਤੇ ਲਿਆ ਖੜ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਖੂਬਸੂਰਤ ਕਲਾਤਮਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਧਾਰਮਿਕ ਕੱਟੜਤਾ ਦੀ ਉਪਜ ਅੱਤਵਾਦ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਆਤੰਕ ਦੀ ਕਰੂਰਤਾ ਨੂੰ ਬੜੇ ਮਾਰਮਿਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਸਿਰਮੌਰ ਕਹਾਣੀ ਆਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ ਤੇ ਘਟਨਾ-ਸਥਲ ਦੇ ਪਾਸਾਰ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਵੱਡੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਲਾਵੇ ਵਿਚ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਵਿਉਂਤਣ ਅਤੇ ਨਵੀਆਂ-ਨਵੀਆਂ ਜੁਗਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨ ਦਾ ਉਸਤਾਦ ਹੈ। ‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਬਿਜਲਈ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਸਾਧਨ ਦਾ ਇਕ ਜੁਗਤ ਵਜੋਂ ਬੜੀ ਸਫਲਤਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਭਵਨ ਵਿਚ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਬਾਰੇ ਗੋਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਇਕੋ ਕਹਾਣੀ ‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਹੀ ਪੜ੍ਹੀ ਸੀ ਤੇ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਗੋਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਕੁਝ ਕਹਿਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਯੋਗਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪੂਰਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਪੜ੍ਹ ਚੁੱਕਣ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਵੱਡਾ ਗੁਣ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਹ ਹੈ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਮਨੋ-ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ, ਪਕੜਨ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਢਾਲ ਸਕਣ ਦੀ ਕੁਸ਼ਲਤਾ/ਕੁਝ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਪੇਸ਼ ਹਨ - ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਡੈਨਿਸ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਅਤੇ ਧੀ ਸਟੇਸੀ ਦੇ ਸੰਤਾਪ ਵਿਚ ਗ੍ਰਸਤ ਵਿਲੀਅਮ ਬੋਪਸਨ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦਾ ਬਿਆਨ ਉਸ ਇੰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ। “ਮੇਰੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹੁਕਾ ਉਠਦਾ ਏ ਪਰ ਅੰਦਰਾਂ ਵਿਚਲੇ ਕਾਂਬੇ ਕਾਰਨ ਮੁੜ ਅੰਦਰ ਹੀ ਡਿਗ ਪੈਂਦਾ ਏ।” ਅਤੇ ਡੈਨਿਸ ਦੇ ਮਰ ਜਾਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਮਨੋਸਥਿਤੀ ਦਾ ਬਿਆਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ - “ਕਲਹਿਣੀ ਖ਼ਬਰ ਕੰਨਾਂ ਥਾਣੀਂ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਪਾਰੇ ਵਾਂਗ ਡਿਗਦੀ ਏ।” ‘ਬਰਫ ਤੇ ਦਰਿਆ’ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਹੀ ਲੀਜ਼ਾ ਦੀ ਮਾਂ ਡੀਨ ਸੌਂਡਰਸ ਨੂੰ ਅਚਾਨਕ ਜਦੋਂ ਵੇਖਦੀ ਹੈ ਤਾਂ “ਮੈਨੂੰ ਇੰਜ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਮੇਰੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਕੋਈ ਬਾਰੂਦੀ-ਸੁਰੰਗ ਫਟ ਗਈ ਹੋਵੇ ਤੇ ਮੈਂ ਲਹੂ-ਲਹਾਣ ਹੋਈ ਹਵਾ ‘ਚ ਉਛਲ ਗਈ ਹੋਵਾਂ...ਸਿਰ ਨੂੰ ਚੱਕਰ ਜਿਹਾ ਆਇਆ ਤੇ ਮੈਂ ਲਾਗਲੇ ਬੈਂਚ ‘ਤੇ ਢਹਿ ਪਈ।” ਲਫਜ਼ ‘ਢਹਿ ਪਈ’ ਦੀ ਥਾਂ ‘ਬਹਿ ਗਈ’ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਮਨੋਸਥਿਤੀ ਦਾ ਸਹੀ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਸਕਣਾ। ਇਹ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੇਸੁਮਾਰ ਵਾਕ ਵਿਉਂਤਣ ਸਮੇਂ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਇਕਾਗਰਤਾ ਦੀ ਲੋੜ ਪਈ ਹੋਵੇਗੀ, ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਉਤਰਨਾ ਪਿਆ ਹੋਵੇਗਾ, ਇਸ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਉਣਾ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਗੱਲ ਨਹੀਂ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ

ਧਨਵੰਤ ਕੌਰ (ਡਾ.)

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਮ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮਰੱਥ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ੁਮਾਰ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਰੂਪਾਇਤ ਡਾਇਸਪੋਰਿਕ ਸੰਵੇਦਨਾ ਨੂੰ ਹੇਰਵਿਆਂ ਹਾੜਿਆਂ ਵਿਗੋਚਿਆਂ ਝੋਰਿਆਂ ਦੇ ਹਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਇਕ ਕਾਊਂਟਰ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰਵਚਨ ਦੇ ਪਿੜ ਵਿਚ ਦਾਖ਼ਲ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਸੰਜੀਦਾ ਹੰਭਲਾ ਮਾਰਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਪੰਜ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਮੈਨੂੰ ਕੀ' (1981), 'ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਮਨੁੱਖ' (1983), 'ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਣੀ' (1987), 'ਦੋ ਟਾਪੂ' (1999) ਅਤੇ 'ਟਾਵਰਜ਼' (2005) ਉਸ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਮੂਡ ਦੇ ਪੁਖਤਾ ਪ੍ਰਤੱਖਣ ਅਤੇ ਸਮਰੱਥ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਪਰ ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿਆਂ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਨਿਕਟ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੂੰ ਜਿੰਨੀ ਪਰਿਪੱਕਤਾ ਤੇ ਨੀਝ ਨਾਲ ਪਕੜਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਡਾਇਸਪੋਰਿਕ ਸੰਵੇਦਨਾ ਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਚੇਤਨਾ ਦਾ ਵੀ ਇਕ ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹਾਸਿਲ ਹੈ।

ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਲੋਕੋਲ ਕੈਨੇਡਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫੋਕਸ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਿਵਾਰਾਂ 'ਤੇ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਟਾਵਰਜ਼ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਬਦੇਸ਼ੀ ਪਾਤਰਾਂ ਨਾਲ ਮੇਜ਼ਮਾਨ ਸਮਾਜ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਕਲੇਵਰ ਵਿਚ ਲਿਆ ਹੈ। 'ਟਾਵਰਜ਼' ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀਆਂ ਦੋ ਕਹਾਣੀਆਂ 'ਟਾਵਰਜ਼' ਅਤੇ 'ਬਰਫ਼ ਤੇ ਦਰਿਆ' ਗ਼ੈਰ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਤਰਾਂ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੋਕਸ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ

ਲੈਂਦੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਤਿਮਾਨਾਂ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਦਮਿਆਂ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸੰਕਟਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਰੂਪਮਾਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਟਾਵਰਜ਼ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਨਾਈਨ ਇਲੈਵਨ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਹਾਦਸੇ ਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਅਤੇ ਇਰਾਕ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕਾ ਵਲੋਂ ਲੜੀਆਂ ਖੁੰਬਾਰ ਜੰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਤ੍ਰਾਸਦਿਕ ਅਤੇ ਮਾਨਵੀ ਅਹਿਸਾਸਾਂ ਨਾਲ ਲਬਰੇਜ਼ ਸਥਿਤੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਗਲੋਬਲ ਹੋ ਰਹੇ ਮਨੁੱਖੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਬਹੁਰੰਗੀ ਤਸਵੀਰ ਵੀ ਵੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਦੇ ਖੂਬਸੂਰਤ ਤੇ ਰੋਮਾਂਟਿਕ ਹਵਾਲਿਆਂ, ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬੰਦੇ ਦੀਆਂ ਬਹੁਸੰਦਰਭੀ ਖਿੱਚਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਨਾਖਤੀ ਸੰਕਟਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਮਕਾਲ ਦਾ ਉਹ ਲੇਖਾ-ਜੋਖਾ ਵੀ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਚ ਇਕੋ ਇਕ ਰਾਜਸੀ, ਆਰਥਿਕ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਉਤਮਤਾ ਦੇ ਸ਼ਕਤੀ ਕੇਂਦਰ ਵਜੋਂ ਆਪਣੀ ਧੌਂਸ ਜਮਾਉਣ ਵਜੋਂ ਮੂਰਤੀਮਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਇਕੋ ਧਰਾਤਲ 'ਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬੰਦੇ ਦੀ ਹੋਂਦ ਅਤੇ ਹੋਣੀ ਪੱਖੋਂ ਵਿਚਾਰਿਆਂ ਇਹ ਸੰਦਰਭ ਤੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸ਼ੋਰੀਲੇ ਅਤੇ ਸੰਕਟੀ ਹਨ ਪਰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਰੀ ਦਾ ਨਿਆਰਾਪਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਬਣਤਰ ਤੇ ਬੁਣਤਰ ਪੱਖੋਂ ਅਤਿ ਸਹਿਜ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮਰਕਜ਼ ਪਰਿਵਾਰਕ ਇਕਾਈ ਹੈ। ਪਤੀ/ਪਤਨੀ ਮਾਪੇ/ਬੱਚੇ ਸਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਤਿ ਨਿਕਟੀ, ਅਤਿ ਨਿੱਜੀ ਅਤੇ ਅਤਿ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸਾਂਝ ਦੀ ਜੁਗਤ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਫੋਕਸ ਵਿਚ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਲਈ, ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਾਜ ਲਈ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਗੌਰਵਮਈ ਇਤਿਹਾਸ ਲਈ ਸੰਤੁਲਿਤ ਤੇ ਉਚਿਤ ਸਮੀਕਰਣਾਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਦੀ ਜੁਸਤਜੂ ਰੱਖਦੀ ਹੈ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਰਵਾਸੀ ਅਨੁਭਵ ਵਾਲੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਕੈਨੇਡਾ ਵਰਗੇ ਵਿਕਸਿਤ ਦੇਸ਼ ਵੱਲ ਪਰਵਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਉਕਸਾਉਂਦੇ ਪ੍ਰੇਰਕ, ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਹੂਲਤਾਂ, ਪਰਾਏ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਮਿਹਨਤ ਮੁਸ਼ਕਤ ਅਤੇ ਸਾਹਸ ਨਾਲ ਜੁਟਾਈਆਂ ਪਦਾਰਥਕ ਸਫਲਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਬਹੁਲਤਾਵਾਂ, ਆਪਣੀ ਜੰਮਣ ਭੋਏ ਅਤੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਪ੍ਰਤਿ ਮੋਹ ਖੋਰੀ ਭਾਇਆਸਪੋਰਿਕ ਸੰਵੇਦਨਾ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਰਮੀ ਹੋਈ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਕਥਾ ਸੰਵੇਦਨਾ ਦੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬੰਦੇ, ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਅਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਵਰਤਮਾਨ ਨੂੰ ਝੁੰਜਲਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖਮੁਖੀ ਵੰਗਾਰਾਂ ਦੀ ਟੋਹ ਲਾਉਂਦੇ ਅਤਿ ਨਿਜਭਾਵੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਹੈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਖੋਰੂ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਛੱਲਾਂ ਵਾਲੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਸਥਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਸੈਲਾਬ ਵਿਚ ਰੁੜ੍ਹ ਜਾਣ ਦਾ ਝੋਰਾ ਝੁਰਨਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਚਨਾ ਮਨੋਰਥ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਇਸ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਯਥਾਰਥ ਅਤੇ ਸੱਚ ਨੂੰ ਕਈ ਪਰਤਾਂ, ਪੱਧਰਾਂ ਤੇ ਫਰੋਲਦਾ 'ਤੇ ਬਿਆਨਦਾ ਹੈ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਮੂਡ ਵਿਕਸਿਤ ਸਮਾਜਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਨੂੰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮਾਜਾਂ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਹੋਣ ਲਈ ਮਿਲਦੇ ਮੌਕਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਤਸਲੀਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਉਸ ਹਸਤੀ ਚੇਤਨਾ ਦਾ, ਉਸ ਸਵੈ ਮਾਣ ਦਾ, ਉਸ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦਾ ਵੀ ਨਿਰਸੰਦੇਹ, ਕਾਇਲ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਪੱਛਮ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਵਾਦ ਨੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਸਾਹਿਤ ਚੇਤਨਾ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਅਵੇਸਲੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਨੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਨਿੱਜਤਾ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਸੰਕਲਪ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖੀ ਫ਼ਿਤਰਤ ਦੇ ਬਹੁਕੋਣੀ ਸ਼ਕਤਿਆਂ ਅਤੇ ਬਹੁਸੂਰੀ ਜਵਾਬਦੇਹੀਆਂ ਕਰਕੇ, ਸੰਸਕਾਰਗ੍ਰਸਤ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦੇ ਚੇਤਨੀ/ਅਵਚੇਤਨੀ ਦਬਾਵਾਂ ਅਤੇ ਦੁਬਿਧਾਵਾਂ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਹੋਂਦ ਦੇ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿਹਨੀ/ਜਿਸਮੀ ਪ੍ਰੇਰਕਾਂ ਕਰਕੇ ਏਨਾ ਜਟਿਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਮਾਜ ਵਿਚ, ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ, ਨਿੱਜੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚ ਪਰਸਪਰ ਸਹਿਹੋਂਦ ਲਈ ਚੁਣੌਤੀ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੱਛਮ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਵਾਦ ਵੱਲੋਂ ਐਲਾਨੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸਨਮੁੱਖ ਸਮਾਜਿਕਤਾ ਦੀ ਥਿੜਕ ਰਹੀ ਸਾਂਝ ਦਾ ਪ੍ਰਤੱਖਣ ਉਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਚੇਤਨਾ ਨੂੰ ਕੁਝ ਅਹਿਮ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਕੇਂਦਰਤ ਕਰਦਾ ਹੈ :

- ਸਾਂਝ ਤੇ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦਾ ਕਿਹੜਾ ਅੰਦਾਜ਼, ਕਿਹੜਾ ਅਨੁਪਾਤ ਸਾਵੇਂ ਸੰਤੁਲਿਤ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਜਨਮਦਾਤਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

- ਬੰਦੇ ਦਾ ਨਿੱਜ ਕਿਸ ਓੜਕ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਬੰਦੇ ਨਾਲੋਂ ਤੋੜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ?
- ਇਕ ਸੰਤੁਲਿਤ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਮਾਣ, ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਂ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਟੇਕ ਲੋੜੀਂਦੀ ਹੈ ?

ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉਸ ਦੇ ਗਾਲਪਨਿਕ ਵੇਰਵਿਆਂ ਦੇ ਆਰ ਪਾਰ ਫੈਲੇ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਸਭਿਅਕ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਸਬੰਧ ਮਨੁੱਖੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਵਿਆਕਰਣ ਦਾ ਮੂਲ ਜੁਜ਼ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਦੀਆਂ ਕਦੀਮੀ ਤਾਘਾਂ ਦਾ ਅਜ਼ੀਮ ਮਰਕਜ਼ ਵੀ ਹਨ। ਸਮਾਜਿਕ ਝਮੇਲਿਆਂ, ਜਵਾਬਦੇਹੀਆਂ ਤੇ ਤੰਦਾਂ ਤਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਉਲਝੇ ਇਹ ਸਬੰਧ ਜਿੰਨੇ ਸਥੂਲ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਫਿਤਰਤੀ ਗਹਿਰਾਈਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਉਨੇ ਹੀ ਸੂਖਮ ਤਰਲ ਤੇ ਰਮਜ਼ਮਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। 'ਦੋ ਟਾਪੂ' ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀਆਂ ਦੋ ਕਹਾਣੀਆਂ 'ਦੋ ਟਾਪੂ' ਅਤੇ 'ਪ੍ਰਛਾਵੇਂ' ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਵੇਰਵਿਆਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਨਵੀਆਂ ਸਮੀਕਰਣਾਂ ਵੱਲ ਅਗ੍ਰੇ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਸਬੰਧਾਂ ਨਾਲ ਹੈ। ਹਸਤੀ ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਤਿਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਲੈਸ, ਵਿਅਕਤੀਵਾਦ ਦੇ ਨਵੇਂ ਮਿਆਰਾਂ ਤੋਂ ਪਰਿਚਿਤ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀ ਖੁਲ੍ਹ ਦੇ ਨਵੇਂ ਸੰਦਰਭਾਂ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਅੰਤਮ ਰੂਪ ਵਿਚ 'ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਹਸਤੀ ਦੇ ਮਾਲਕ' ਦੋ ਟਾਪੂਆਂ ਵਾਲੀ ਹੋਂਦ ਸਥਿਤੀ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੇ ਮਰਦ ਔਰਤ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਰ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਬੜੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮਰਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜਿਕਤਾ ਅਤੇ ਮਰਦ ਦੀ ਹੋਂਦ ਚੇਤਨਾ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਇਕਾਈ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ, ਮੁਹਤਬਰੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਕਰਕੇ ਹੱਕਾਂ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਇਕ ਵੱਡੀ ਖੋਪ ਮਾਣਦੀ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਔਰਤ ਆਪਣੀ ਸੰਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਰਪਿਤ ਨਿਰਭਰ ਹੋਂਦ ਕਰਕੇ ਦੁਜੈਲੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਵਿਵੇਕ ਹੰਢਾਉਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਨੇ ਔਰਤ ਪ੍ਰਤਿ ਹਮਦਰਦੀ ਅਤੇ ਔਰਤ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦਾ ਰਵੱਈਆ ਅਪਣਾ ਕੇ ਔਰਤ ਦੀ ਹੋਂਦ ਚੇਤਨਾ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਜ਼ਾਵੀਏ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਉਪਰੋਕਤ ਦੋਵੇਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਇਸ ਨਵੀਂ ਹੋਂਦ ਚੇਤਨਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਣਾਈਆਂ ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਕੋਡ ਦੇ ਜ਼ਬਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਬੜੇ ਸੁਸ਼ਕਤ ਅਤੇ ਸੰਤੁਲਿਤ ਬਿੰਬ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ 'ਪ੍ਰਛਾਵੇਂ' ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਨਾਇਕਾ ਬਲਬੀਰ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਿਹਨਤ, ਲਗਾਓ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸਹੁਰੇ ਘਰੋਂ ਆਲਸ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਗਹਿਣੇ ਵੇਚ ਕੇ ਚੰਗੇਰੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਲਈ, ਪਤੀ ਨੂੰ ਕੈਨੇਡਾ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਚੰਗੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਆਸ ਵਿਚ ਅੱਖੇ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਰ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਵਸਦਿਆਂ ਜਦੋਂ ਬਲਬੀਰ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਪਤੀ ਨੀਲੂ ਵੱਲ ਝੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਪਤੀ ਦੀ ਹਸਤੀ ਵਿਚੋਂ ਮਨਫੀ ਹੋਏ ਆਪੋ ਦੀ ਪੀੜ ਵਿਚ ਫਨਾਹ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਮੇਟ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਵਿਵੇਕ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਸਮੇਟਦੀ ਹੈ:

- ਮੈਂ ਜੱਜ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਗੋਲੀ ਵੀ ਨਾ ਸਮਝ ਰੱਖਿਓ।
ਤੁਹਾਡੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਦਰਜਾ ਰੱਖਦੀ ਆਂ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੁੱਛਣ ਦਾ ਹੱਕ ਵੀ..
ਜੋ ਵੀ ਬਣੂੰ ਜਾਂ ਵਿਗੜੂ ਮੇਰਾ ਕੱਲੀ ਦਾ ਨਹੀਂ...ਤੁਹਾਡਾ ਵੀ ਨਾਲ ਹੀ...

ਘਰ ਵਸਦਾ ਰੱਖਣ ਲਈ ਗਿੜਗਿੜਾਉਣ ਜਾਂ ਸਮਝੌਤਿਆਂ ਵਿਚ ਪੈਣ ਦੀ ਥਾਂ ਉਹ ਸਾਫ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਹਿ ਦੇਂਦੀ ਹੈ :

“ਘਰ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਠੋਕੇ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਅਸੂਲਾਂ 'ਤੇ ਚਲਦੇ ਆ। ਉਹ ਅਸੂਲ ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਨਜ਼ੂਰ ਤਾਂ ਪਾਸੇ ਹੋਵੇ।”

ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਹਸਤੀ ਦਾ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ 'ਦੋ ਟਾਪੂ' ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਤਾਰਕਿਕਤਾ ਤੇ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਨਾਲ ਰੂਪਾਇਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਪੂਰਕ ਹੋ ਕੇ, ਮੋਢੇ ਨਾਲ ਮੋਢਾ ਡਾਹ ਕੇ, ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਮੁਹਰੇ ਨਿਕਲ ਜਾਣ ਦੇ ਚਾਅ 'ਚ ਨਾ ਮਿਆਉਂਦੇ ਬਲਰਾਜ ਅਤੇ ਪਾਸ਼ੀ ਦੀ ਵਿਆਹੁਤਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਡਗਮਗਾਉਣ ਲਗਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸ਼ਿਸਤ ਲਾਈ ਬੈਠੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਸਤੀ ਚੇਤਨਾ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਨਿਜਤਾਵਾਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ, ਹੀਣਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਉਣਤਾਵਾਂ ਬਾਹਰ ਆਉਣ

ਲੱਗੀਆਂ ਹਨ। ਕੰਪਿਊਟਰ ਪ੍ਰੋਗਰੈਮਿੰਗ ਦੇ ਡਿਪਲੋਮੇ ਉਪਰੰਤ ਮਿਲੀ ਪਾਸ਼ੀ ਦੀ ਵਧੀਆ ਜੋਬ, ਪਾਸ਼ੀ ਦੀ ਪੁੱਛ ਪ੍ਰਤੀਤ ਅਤੇ ਪਾਸ਼ੀ ਦੀ 'ਹੁਸ਼ਿਆਰ' ਕੁੜੀ ਵਜੋਂ ਸਲਾਹੁਤਾ ਬਲਰਾਜ ਦੀਆਂ ਹੀਣਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇੰਜ ਉਕਸਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਦੀ ਤਲਾਫੀ ਲਈ ਆਪਣੇ ਸਹੁਰਿਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪਾਸ਼ੀ ਨਾਲ ਵੀ ਖਿਝਣ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਪਾਸ਼ੀ ਦੇ ਘਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਘਰੋਂ ਨਹੀਂ ਕੱਢਦਾ, ਪਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਕੁੱਟ ਕੇ ਆਪਣੀ ਮਰਦ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਪੱਠੇ ਪਾਉਣ ਤੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਧਰ ਪਾਸ਼ੀ ਬਲਰਾਜ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਨਾਲ, ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਧੌਂਸ ਨਾਲ ਇੰਨੀ ਸਤ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸੈਪਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਰਾਹ ਤੁਰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਹ 'ਤੇ ਤੁਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਉਹ ਆਪਣੀ ਹਸਤੀ ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ ਨੂੰ ਇਉਂ ਚਿਤਵਦੀ ਵਿਖਾਈ ਗਈ ਹੈ :

- ਆਪਣੀ ਨਿਰਖ ਪਰਖ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਨੇਡੀਅਨਾਂ ਦੀ ਛੱਬ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਵਾਦ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰ ਆਈਆਂ ਸਨ ਤੇ ਪਾਸਕਲ, ਕੋਬੋਲ, ਆਰ.ਪੀ.ਜੀ. ਆਦਿ ਕੰਪਿਊਟਰ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਛੱਬ ਦਾ ਪਰਛਾਵਾਂ ਲੁਕ-ਲੁਕ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਵੀ ਟੁਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ।
- ਕਦੇ-ਕਦੇ ਅਚੇਤ ਹੀ ਪਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮੋਢਾ ਉੱਚਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ।
- ਉਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਕੀਤੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਅਪਣੱਤ ਵੱਲੋਂ ਤਿਲਕ ਕੇ ਹਿਸਾਬੀ-ਕਿਤਾਬੀ ਬਣ ਜਾਇਆ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ - ਸਾਂਝਾ ਬਿਜਨਸ ਕਰਦੇ ਦੋ ਹਿੱਸੇਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਰਗੀਆਂ।
- ਤਲਾਕ ਹੋ ਜਾਣ 'ਤੇ ਪਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਇੰਜ ਲੱਗਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੇ ਰਿਮੋਟ ਕੰਟਰੋਲ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀ ਨਵੀਂ ਸਮਰੱਥਾ ਸਿਰਜ ਲਈ ਹੋਵੇ।

ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਕਥਾਨਕੀ ਵੇਰਵੇ ਇਹ ਦਰਸਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਬਲਰਾਜ ਤੇ ਪਾਸ਼ੀ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਆਪਸੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੇ ਜਿਸ ਸ਼ਿਖਰ ਨੂੰ ਹੰਢਾਇਆ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧੜਕਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦਾ ਬਦਲ ਲੱਭਣ/ਚਿਤਵਣ ਦੀ ਕੋਈ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ ਛੱਡੀ। ਤਲਾਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਉਹ ਧੁਰ ਅੰਦਰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਲੋੜ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਹ ਬੱਚਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਬੱਝੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਸਗੋਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਸੁਭ ਚਿੰਤਕ ਵੀ ਹਨ। ਪਰ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਅੰਤਮ ਵਿਵੇਕ ਵਿਚ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਕੋਲ-ਕੋਲ ਖਲੋਤੇ ਪਰ ਆਪੋ-ਆਪਣੀ ਹਸਤੀ ਦੇ ਕਾਇਲ ਦੋ ਟਾਪੂ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਪੱਛਮ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਵਾਦ ਨੇ, ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਮਾਰੋਲ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਸਤੀ ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਪ੍ਰਤਿਮਾਨ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਉਹ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਸਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਵਧਦੇ ਕਦਮਾਂ ਦਾ ਅੱਗੇ ਹੋ ਮਾਣ ਰੱਖਣ ਦੀਆਂ ਸੂਖਮ ਤਰਬਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਨਣੋਂ ਉਕ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਾਂਝ ਅਤੇ ਸਹਿਯੋਗ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਮਾਣ ਦੇ ਅਤਿ ਮਹੀਨ ਤਰਕ ਅਤੇ ਅਤਿ ਡਾਵਾਂਡੋਲ ਸੰਤੁਲਨ ਨੂੰ ਦੋ ਸੁਹਿਰਦ ਪਰ ਅਸਾਵੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਨਜਿੱਠਦੀ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚਲੀ ਔਰਤ ਵਿਚ ਉਪਜ ਨਵੀਂ ਹੋਂਦ ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਭ੍ਰਾਂਤਿਕ ਨਿੱਜ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਪ੍ਰਤਿਮਾਨ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਪਕੜ ਰਹੀ ਹੈ।

ਪਰਵਾਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਰਹਿਤਲ ਨੂੰ ਅਤਿ ਖੁਲ੍ਹੀਆਂ ਬਣਤਰਾਂ ਵਾਲੀ ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਦੇ ਸਮਵਿਥ ਵਿਚਰਨ ਦਾ ਅਵਸਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਇੱਧਰੋਂ ਪਲ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਜਾ ਰਹੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਪੂਰਬੀ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਦੋਹਰੇ ਪਰਿਪੇਖ ਹੰਢਾ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਉਧਰ ਹੀ ਜੰਮਪਲ ਰਹੀ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਾ ਭਾਵ ਬੋਧ ਨਵੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ, ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਤਿਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਤਰਕਾਂ ਨਾਲ ਲੈਸ ਹੈ। ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸੁਤੰਤਰਤਾ, ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਜ਼ਿੰਦਗੀ, ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਉੱਤਮਤਾ ਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਹਿੱਤ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਚ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਉਡਾਣ ਨੂੰ ਏਨਾ ਮਹੱਤਵ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਧਰ ਪਲ ਰਹੀ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਇਸ ਉਡਾਣ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਵੀ ਭਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। 'ਸੜਕਾਂ', 'ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ', 'ਪਾਣੀ', 'ਪਛਾਣ', 'ਭਵਿੱਖ' ਅਤੇ 'ਪੰਧ ਕਥਾ' ਨਾਮੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਇਸ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਭਾਵ ਬੋਧ ਨੂੰ ਗਲਪਨਿਕਤਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਇਕੋ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਅੱਡੋ-ਅੱਡ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਪਣਾਏ ਅੱਡੋ-ਅੱਡ ਰਵੱਈਆਂ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਵੱਈਆਂ ਵਿਚੋਂ ਉਪਜੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਗਲਪਨਿਕ ਬਿੰਬ ਹਨ। ਸਮੱਸਿਆ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਪੱਛਮ ਦੇ

ਵਿਅਕਤੀਵਾਦ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਜ਼ੋਰ ਆਕਰਸ਼ਣ ਦੀ ਹੈ। ਜਵਾਨੀ ਦਾ ਜੋਸ਼ ਅਤੇ ਐਡਵੈਂਚਰ, ਸਮਾਜਿਕ ਮਾਹੌਲ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹ ਖਿੱਚ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿ, ਪਰਿਵਾਰਕ ਮਾਹੌਲ ਵਾਲੇ ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ ਦੀ ਉਪੇਖਿਆ ਅਤੇ ਗ਼ੈਰ-ਤਾਰਕਿਕ ਘੁਟਨ ਏਸ਼ੀਅਨ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਪੂਰਬੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਉਤਮਤਾ ਦ੍ਰਿੜਾਉਣੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਕਥਾਨਕੀ ਵੇਰਵੇ ਇਹ ਦਰਸਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਕੈਨੇਡਾ ਆਉਣ, ਇੱਥੇ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਪੈਰ ਜਮਾਉਣ ਦੀ ਜੱਦੋ-ਜਹਿਦ ਵਿਚ ਖਪਤ ਹੋਏ ਭਾਰਤੀ ਮਾਪੇ ਆਪਣੇ ਰੁਝੇਵਿਆਂ, ਆਪਣੇ ਲਾਲਚਾਂ, ਆਪਣੀਆਂ ਕਾਹਲੀਆਂ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਤੰਗ ਦਿਲੀਆਂ ਕਾਰਨ ਘਰ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਉਹ ਸੰਤੁਲਨ ਸਿਰਜਣੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜਾ ਸੰਤੁਲਨ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਪੂਰਬੀ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਰਾਹੀਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਰਾਹੀਂ ਸੰਚਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਵਿਅਕਤੀਗਤਤਾ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰੀ ਤੂਫਾਨ ਵਿਚ ਘਿਰੇ ਉਹ ਨਿਰੋਲ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਦੀ ਸਮੁੰਦਰ ਵੱਲ ਖੁਲ੍ਹਦੀ ਖਿੜਕੀ ਨੂੰ ਬੰਦ ਰੱਖ ਕੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਪਰਵਾਸੀ ਮਾਹੌਲ ਦੀ ਫਿਜ਼ਾ ਵਿਚ ਸਾਹ ਲੈਂਦੀ, ਕਚਰ-ਕਚਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਦੀ, ਸਭ ਸਹੂਲਤਾਂ ਮਾਣਦੀ ਪਰ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਵੀ ਰੋਕ-ਟੋਕ ਨੂੰ ਅਪ੍ਰਵਾਨਦੀ ਇਸ ਪੀੜ੍ਹੀ ਲਈ 'ਨਿੱਜ' ਹੀ ਅਹਿਮ ਹੈ। 'ਸੜਕਾਂ' ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਸਾਂਝਾ ਪਰਿਵਾਰ ਜਦੋਂ ਮੀਨੂੰ ਨੂੰ ਨਵੀਆਂ ਡਰੈੱਸਾਂ, ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਖਾਣਿਆਂ ਜਾਂ ਹੋਲੀਡੇਅਜ਼ ਲਈ ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਲਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਬੇਹਿਸਾਬ ਖਰਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ 'ਗੋਲ੍ਹ' ਨੂੰ 'ਅਚੀਵ' ਕਰਨ ਲਈ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੀਨੂੰ ਦਾ ਨਿੱਜ ਬੇਕਿਰਕ ਹੋਕੇ ਤਰਕ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ :

“ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਗੋਲਾਂ ਨਾਲ ਐਗਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਕੁਐਲਿਟੀ ਵੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਏ - ਫਾਰ ਯੂ ਲਾਈਫ ਇਜ਼ ਈਟ, ਸਲੀਪ ਐਂਡ ਗੋ ਟੂ ਵਰਕ। ਬਟ ਫਾਰ ਮੀ ਦੇਅਰ ਇਜ਼ ਮੋਰ ਟੂ ਲਾਈਫ।”

‘ਪਾਣੀ’ ਨਾਮੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਮਾਂ ਦੀ ਇੰਡੀਆ ਵਿਚਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚ ਕੇ ਸਵਿਮਿੰਗ ਪੂਲ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਰਾਜੂ ਤੇ ਸ਼ੈਰਨ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ :

“ਸਵਿਮਿੰਗ ਪੂਲ ਬਿਨਾ ਸਮਰ ਬੜੀ ਡੱਲ ਜਿਹੀ ਲੰਘਦੀ ਏ, ਏਦਾਂ ਫੀਲ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਆ ਪਈ ਜਿੱਦਾਂ ਅਸੀਂ ਲਾਈਫ ਦਾ ਇਕ ਵੱਡਾ ਫੰਨ ਮਿਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ।”

ਅਤੇ ‘ਆਪਣੇ ਮਤਲਬ ਲਈ’ ਉਹ ਜਿਸ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਵੇਚਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਖੁਸ਼ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ‘ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਲਗਦੀ ਹੈ।’ ਪਰ ਆਪਣੇ ‘ਲਾਈਫ ਸਟਾਈਲ’ ਨੂੰ ਹੱਕਾਂ, ਫਰਜ਼ਾਂ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਵਿਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਇਸ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਵਲਗਣਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾਈ ਰੱਖਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ, ਬਲਕਿ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤਾ ਕਰਕੇ ਅਜਿਹੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਅਜਬ ਡਰ ਅਤੇ ਜ਼ਲਾਲਤ ਵੀ ਭੋਗਣੀ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹਨ ਕਿ ‘ਪਛਾਣ’ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਘਰ ਦੇ ਲਿਵਿੰਗ ਰੂਮ ਵਿਚ ਗੋਰੇ ਮੁੰਡੇ ਦੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਵਿਚ ਲਿਪਟੀ ਪੈਮ ਦਾਦੇ ਵੱਲੋਂ ਪਕੜੇ ਜਾਣ ਤੇ ਨਮੋਸ਼ੀ ਝੱਲਣ ਦੀ ਥਾਂ ਬਿਫਰਦੀ ਹੈ:

“ਹੂ ਦਾ ਹੌਲ ਯੂ ਆਰ ਟੂ ਸਟੋਪ ਅਸ। ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰੋ। ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕਿਸੇ ਹੋਂਡ ਦੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਦੀ। ਮੇਰੀ ਆਪਣੀ ਇੰਡੀਵਿਯੂਅਲ ਲਾਈਫ ਆ।”

ਅਤੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸਮਾਜ ਦੇ ਕਾਇਦੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਵਿਚ ਬੱਝਿਆ ਪਿਓ ਧੀ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ ਪਿਓ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਰਿਹਾ ਹੈ :

“ਏਥੇ ਕੈਨੇਡਾ 'ਚ ਏਦਾਂ ਰੋਕਿਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਮੁੰਡੇ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਬਾਗੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਆਂ। ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਆਪਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਝੜਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਮੈਨੂੰ ਲਗਦੈ ਪੈਮੀ ਦੀ ਹੁਣ ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਕਾਉਂਸਲਿੰਗ ਕਰਵਾਉਣੀ ਪੈਣੀ ਐ।”

ਲਾਲਸਾਵਾਂ ਤੇ ਚੰਮ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਵਿਚ ਰੜ੍ਹ ਗਈਆਂ ਪਰ ਅਸਲ ਯਥਾਰਥ ਦੇ ਥਪੇੜਿਆਂ ਵਿਚ ਝੰਬੀਆਂ ਗਈਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੜਕੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਗਲਪ ਬਿੰਬ ‘ਬਰਫ ਤੇ ਦਰਿਆ’ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਹਾਸਿਲ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਕਾਉਂਸਲਰ ਦੇ ਵਕਤੀ ਰੋਲ ਬਾਰੇ ਉਥੋਂ ਦੇ ਮੇਜ਼ਮਾਨ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਇਸ ਦੀ ਕਥਾ ਨਾਇਕਾ ਦਾ ਇਕਸ਼ਾਫ ਹੈ :

“ਘਰ ਪਰਤੀ।...ਮੇਰੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਚਿਤਾਰਦੇ ਮਾਮ ਡੈਡ ਹੋਰ ਵੀ ਬਿਗਾਨੇ ਲਗਣ ਲੱਗੇ...।”

“ਮੇਰੀ ਕਾਊਂਸਲਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਮੈਨੂੰ ਆਸਰਾ ਦੇ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਤੇ ਜਚ ਵੀ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਕਾਊਂਸਲਰ ਅਨੁਸਾਰ, ਮੈਂ ਮਾਂ ਬਣ ਕੇ ਇਕ ਵੱਖਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸਾਂ। ਇਹੀ ਤੇ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸਾਂ, ਆਪਣੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵੱਖਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਊਣਾ...ਮਾਂ ਪਿਉ ਦਾ ਰਵੱਈਆ ਮੇਰੇ ਨਿੱਜ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਕਾਊਂਸਲਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਮੇਰੇ ਨਿੱਜ ਨੂੰ ਤਕੜਾ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ...ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿੰਗਲ ਮਦਰਜ਼ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ, ਜੋ ਸਰਕਾਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਤੇ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਾ ਲਾਭ ਉਠਾਉਂਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ, ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਦਿਨ ਕਟੀ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਤਰੱਕੀ ਵੱਲ ਲੈ ਗਈਆਂ ਸਨ।”

ਕਾਊਂਸਲਰ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨਾਲ ਸ਼ੈਲਟਰ ਹੋਮ ਵਿਚ ਮੁਵ ਕਰਦੀ, ਬੱਚੀ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦੀ, ਡਿਪਰੈਸ਼ਨ ਵਿਚ ਗੋਤੇ ਖਾਂਦੀ, ਫੰਨ ਤੇ ਕਮਾਈ ਲਈ ਡਰੱਗ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਪਾਉਂਦੀ, ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਕਾਬੂ ਆਉਂਦੀ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਕਥਾ ਨਾਇਕਾ ਸੋਫੀਆ ਇਸ ਰਾਹ ਤੁਰੀ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਇਕ ਬਦਤਰ ਪਰਤ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਵਿਅਕਤੀਵਾਦ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰਦੀ ਇਸ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਭਾਵਬੋਧ ਦੀ ਦੂਜੀ ਪਰਤ ‘ਭਵਿੱਖ’ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਥੀਮਕ ਸਰੋਕਾਰ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਰਸਮਾਂ ਰਿਵਾਜ਼ਾਂ ਦੀ ਜਕੜ ਵਿਚ ਬੰਨ੍ਹੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੇ ਭਾਰਤੀ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਧੀ ਨਵਜੋਤ ਪਿੰਜਰੇ ਦੇ ਕੈਦੀ ਵਾਂਗ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਭਰਪੂਰਤਾ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਸਮਝਣ ਦੇ ਮੌਕਿਆਂ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਕਤਾ ਇਉਂ ਅੰਕਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ :

“ਉਸ ਦਾ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਕਿ ਡੈਡ ਨੂੰ ਪੁੱਛੇ ਕਿ ਕੀ ਉਸ ਦੇ ਕੈਨੇਡਾ ਆਉਣ ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜੱਦੋ-ਜਹਿਦ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਇਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਔਲਾਦ ਨੂੰ ਡੱਬੀ ਵਿਚ ਬੰਦ ਰੱਖੇ।”

ਉਸ ਦੀ ਵਿਦਿਅਕ ਚੇਤਨਾ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਉੱਤਮਤਾ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀਬੱਧ ਹੈ। ਸਮਾਜਿਕ ਮਾਹੌਲ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਉੱਡਣ ਦਾ ਹੱਕ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਉਸ ਦੀ ਰਖਵਾਲੀ ਦੀ ਪੂਰੀ ਹਾਮੀ ਵੀ ਭਰਦਾ ਹੈ। ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਗੋਰੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਲਾਈਆਂ ਟਾਚਾਂ, ਪਰਿਵਾਰਕ ਘੁਟਣ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਖੜੋਤ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆਈ ਨਵਜੋਤ ਹੋਰ ਏਸ਼ੀਅਨ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਹਿ ਨਾਲ ਮਾਪਿਆਂ ਤੋਂ ਚੋਰੀ ਰਨਬੀਰ ਨਾਲ ਮੌਜ ਮਸਤੀ ਕਰਨ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਹਿਣ ਦੇ ਅਸਲ ਯਥਾਰਥ ਦਾ ਤੌਖਲਾ ਉਸ ਨੂੰ ਰਨਬੀਰ ਬਾਰੇ ਸੂਹ ਕੱਢਣ ਲਈ ਚੇਤੰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਅਤੇ ਜੌਬ ਬਾਰੇ ਝੂਠ ਬੋਲਦੇ ਰਨਬੀਰ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ‘ਆਤਮਾ ਥੂ ਥੂ ਕਰ ਉਠਦੀ’ ਹੈ। ਸਕੂਲ ਵੱਲੋਂ ਅਰੇਂਜ ਕੀਤੀ ਕਾਊਂਸਲਿੰਗ ਉਸ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦੀ ਮੁੜ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਖਾਨਦਾਨ ਦੇ ਕਲੰਕਿਤ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆਇਆ ਪੰਜਾਬੀ ਪਿਓ ਉਸ ਦੀਆਂ ਮਿੰਨਤਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਸ ਨੂੰ ਮੌਕਾ ਦੇਣ ਅਤੇ ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਪਿਓ ਦੇ ਕ੍ਰੋਧ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਉਹ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਮਦਦ ਅਤੇ ਸ਼ੈਲਟਰ ਹੋਮ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਨਵਜੋਤ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚੋਂ ‘ਸਾਂਭਣਯੋਗ’ ਅਤੇ ‘ਸੁੱਟਣਯੋਗ’ ਦੇ ਨਿਖੇੜੇ ਉਪਰੰਤ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੀ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਟੇਕ ਅਤੇ ਮੋਹ ਮਾਣ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਦਿੱਤੇ ਬਿਆਨਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਪਿਓ ਨੂੰ ਦੋ ਹਫ਼ਤੇ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਦਾ ਲਈ ਘਰੋਂ ਪੈਰ ਪੁੱਟ ਚੁੱਕੀ ਨਵਜੋਤ ਨੂੰ ‘ਸੈਕਿੰਡ ਸਟੇਜ ਹਾਊਸਿੰਗ’ ਵਿਚ ਪਨਾਹ ਲੈਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸਮਾਜ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਲਾਈਫ਼ ਸਕਿਲਜ਼ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਨ, ਵਿਗਸਣ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਓ ਜੀਵਨ ਆਰੰਭਣ ਦੇ ਮੌਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁੜ ਪੈਰ ਸਿਰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਰਵੱਈਏ ਬਾਰੇ, ਭਾਰਤੀ ਮੂਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਦਵੰਦ ਬਾਰੇ ਡੋਰਥੀ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਉਸ ਦੇ ਚੇਤਨਾ ਬੋਧ ਦਾ ਲਖਾਇਕ ਬਣਦਾ ਹੈ :

“ਸਾਡੇ ਮਾਪੇ ਸਾਡੇ ’ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਸ਼ੈਮਾਣ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ। ਸਾਨੂੰ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਅਸਲ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਸਾਡੀਆਂ ਈਮੋਸ਼ਨਲ ਲੋੜਾਂ ਸਾਨੂੰ ਬਾਹਰ ਝਾਕਣ ਲਾ ਦੇਂਦੀਆਂ ਨੇ...ਅਸੀਂ ਘਰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਚੋਰੀ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਆਂ।...”

ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਕਾਉਂਸਲਿੰਗ ਲਈ ਆਈ ਉਸ ਦੀ ਛੋਟੀ ਭੈਣ ਹਰਜੋਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕੁੜੀਆਂ ਭਾਵੇਂ ਭਾਰਤੀ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਹੱਠੀ ਰਵੱਈਏ ਵਿਚੋਂ ਉਪਜਦੀ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਵਿਆਪਕ ਹੋਣ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਉਹ ਸੰਵਾਦ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਉਸ ਨੇ ਨਵਜੋਤ ਦੇ ਚੇਤਨਾ ਬੋਧ ਰਾਹੀਂ ਸਿਰਜਿਆ ਹੈ। ਪੱਛਮ ਵਿਚ ‘ਰੂਹ ਦਾ ਬੰਦਾ ਲੱਭ ਕੇ ਉਡਾਣ ਭਰਨ’ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸਮਝਦੇ, ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਸਹਿਹੋਂਦ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੀ ਤਹਿਸ-ਨਹਿਸ ਕਰਕੇ ਇਕੱਲਤਾ ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਹੰਢਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਖਪਤ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਵਸਤ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਵਟਦੇ ਪੱਛਮੀ ਬੰਦੇ ਬਾਰੇ ਨਵਜੋਤ ਦੀ ਸੂਝ ਇਕ ਸਸ਼ਕਤ ਪ੍ਰਵਚਨ ਸਿਰਜਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਈ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਵਾਚਣਯੋਗ ਹਨ ਜਿਵੇਂ :

“ਆਜ਼ਾਦੀ ਸਾਂਝ ਨੂੰ ਪਿਛਾਂਹ ਛੱਡਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।”

“ਇਸ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਲੋਕ ਵਸਤਾਂ ਪਿੱਛੇ ਦੌੜ ਰਹੇ ਹਨ ਜਾਂ ਵਸਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਪਿੱਛੇ ਜਾਂ ਵਸਤਾਂ, ਵਸਤਾਂ ਪਿੱਛੇ...ਨਵਜੋਤ ਜਾਣਦੀ ਸੀ ਕਿ ਬੰਦੇ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਸਤੂ ਬਣ ਜਾਣ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ।”

ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤਤਾ ਦੀ ਇਹੀ ਸਮੱਸਿਆ ‘ਪੰਥ ਕਥਾ’ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਗਲਪਨਿਕ ਵਿਸਤਾਰ ਸਿਰਜਦੀ ਹੈ। ਪਰਿਵਾਰਕ ਜ਼ਬਤ ਵਾਲੀ ‘ਡੱਲ ਲਾਈਫ’ ਵਿਚ ‘ਫੰਨ’ ਤੇ ‘ਥ੍ਰਿਲ’ ਭਰਨ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਕਥਾ ਨਾਇਕ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਬੱਚਾ ਰਵੀ ‘ਸਟ੍ਰਿਪ ਕਲੱਬ’, ਸੈਕਸ ਤੇ ਮਾਰ ਧਾੜ ਵਾਲੀਆਂ ਫਿਲਮਾਂ ਅਤੇ ਫੰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਡਾਲਰਾਂ ਲਈ ਗੈਂਗਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਥ੍ਰਿਲਿੰਗ ਮਿਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਉਲਝਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੈਂਗ ਵਿਚ ਮਿਲਦੀ ਚੌਧਰ ਅਤੇ ਐਸ਼ ਉਸ ਨੂੰ ਥ੍ਰਿਲ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਿਓ ਤੋਂ ਚੋਰੀਆਂ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿੰਦਾ ਰਵੀ ਅਚੇਤ ਹੀ ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਧਸਦਾ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਉਲਝਣ ਉਪਰੰਤ ਇਸ ‘ਫੰਨ’ ਦੀ ਸਮਝ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਜਾ ਕੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਡੈਂਡ ਵੱਲੋਂ ਅਪਣਾਏ ਅਤਿ ਦੁੱਖ ਭਰਪੂਰ ਪਰ ਸੰਤੁਲਿਤ ਰਵੱਈਏ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬੀਤੇ ਦੀ ਨਮੋਸ਼ੀ ਕਰਕੇ ਉਹ ਗੈਂਗ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਜਾਂ ਗੈਂਗ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਹੀ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੈਂਗ ਦੀਆਂ ਕੂਟ ਨੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਮਾਫੀਆ ਗੈਂਗ ਵੱਲੋਂ ਮਿਲੇ ਚੈਲੇਂਜ ਕਰਕੇ ਉਹ ਇਕ ਹੋਰ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਉਲਝ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲੱਤਾਂ ਗੁਆ ਬਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਕੀਮਤਾਂ ਸਦਕਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਕੁਝ ਗੁਆ ਚੁੱਕੇ ਰਵੀ ਨੂੰ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਪਿਓ ਅਤੇ ਗੈਰੈਬ ਸਿਸਟਮ ਇੰਜ ਸੰਭਾਲਦਾ, ਦੁਬਾਰੇ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਓਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਹੋਣੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਇਉਂ ਪ੍ਰੇਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵੀਲੂ ਚੇਅਰ ’ਤੇ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਆਪੰਗ ਡਾਂਸ ਕਲਾਕਾਰ ਹੋਣ ਦਾ ਖਿਤਾਬ ਹਾਸਿਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਹਸ ਉਸ ਦੀ ਡੈਮੋਜ਼ ਹੋਈ ਨਾੜੀ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸਾਰੂ ਰੋਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ‘ਬਰਫ ਤੇ ਦਰਿਆ’ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਸੋਫੀਆ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸ਼ੌਨ ਉਸ ਨੂੰ ਆਸਰਾ ਦੇ ਇਸ ਡੁੰਮੂ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਸੋ, ਇਹ ਕਹਾਣੀਆਂ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚਲੀ ਲੀਹੋਂ ਲੱਥੀ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਾ ਚਿੱਤਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਗੈਰੈਬ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਅੱਡੋ-ਅੱਡ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਤਰਕ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਜਾਪਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰਵਾਸੀ ਮਾਰੋਲ ਵਿਚ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਵਿਆਪਕ ਹੋਣ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪਰਵਾਸੀ ਗਲਪ ਵਿਚ ਬਹੁਤਾਤ ਵਿਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਪਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਆਕਰਸ਼ਣਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ੈਮਾਣ ਦੇ ਸਮਵਿਥ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਰਵੱਈਏ ਅਤੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਫਰਜ਼ਾਂ ਦੇ ਸਹੀ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿਚ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਘੱਟ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਸੰਤੁਲਿਤ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਅਤੇ ਸਾਵੇਂ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ

ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਲਈ ਇਸ ਠੋਸ ਅਤੇ ਪਰਸਪਰ ਸਬੰਧਤ ਸੰਦਰਭ ਨੂੰ ਪਕੜਨਾ ਅਤਿ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਥਾ ਵਿਵੇਕ ਦਾ ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ ਗੌਲਣਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਗਲੈਮਰ ਨੂੰ, ਇਸ ਸਮਾਜ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਸਾਰੀਆਂ ਕ੍ਰਾਂਤੀਆਂ ਅਤੇ ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਅਤਿ ਵੱਲੋਂ ਹੋ ਮੁੜਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਬੜੇ ਠੋਸ, ਤਾਰਕਿਕ ਅਤੇ ਸਹੀ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨੋਂ ਉਕਦਾ ਨਹੀਂ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ :

“ਇੰਡੀਆ ਦੀਆਂ ਭੀੜ ਭਰੀਆਂ ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਸਨ, ਕੈਨੇਡਾ ਦੀਆਂ ਇਹ ਕੋਰਟਾਂ। ਤਲਾਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭਾਈਚਾਰਕ ਦਖਲ-ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਪਾਸ਼ੀ ਇਹ ਵੀ ਜਾਣਦੀ ਸੀ ਕਿ ਚੁਪ-ਚਾਪ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕੋਰਟਾਂ ਨੇ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਬਖਸ਼ਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਤਲਾਕ ਦੇ ਕੇਸਾਂ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਪਈਆਂ ਸਨ ਫੈਮਿਲੀ ਕੋਰਟਾਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੇਸਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸੋਸ਼ਲ ਵਰਕਰਜ਼ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਮਲਾ ਇਸ ਸਿਸਟਮ ਵਿਚੋਂ ਡਾਲਰ ਕੁੱਟ ਰਿਹਾ ਸੀ...ਤੇ ਕਦੀ ਕਦੀ ਤਾਂ ਪਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਇੰਜ ਲਗਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਖਪਤ ਕਲਚਰ ਦੇ ਜੌਬਾਂ ਦੀ ਮੰਡੀ ਚਲਦੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਤਲਾਕ ਨੂੰ ਇਕ ਆਮ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ।” (ਦੋ ਟਾਪੂ)

“ਇਹ ਕਿੱਥੋਂ ਦੀ ਸਿਆਣਪ ਆ, ਪਹਿਲਾਂ ਬੰਦੇ ਵਿਗਾੜ ਲਓ ਤੇ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਉਂਸਲਿੰਗ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਫਿਰੋ ?” (ਪਛਾਣ)

“ਆਪਣੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਜਿਉਣ ਵਾਲੀ ਇਹ ਗੱਲ ਏਨੀ ਸਿੱਧੀ ਨਹੀਂ - ਬੰਦੇ ਅੰਦਰ ਖੁਸ਼ਕੀ ਭਰਨ ਲਈ ਇਹ ਮੰਡੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਚਾਲ ਐ - ਮੈਂ ਮਨਦਾਂ ਪਈ ਇਸ ਨਾਲ ਬੰਦੇ ਦਾ ਸ਼੍ਰੀਮਾਣ ਵਧਿਆ ਪਰ ਹੁਣ ਇਹ ਗੱਲ ਏਨੀ ਓੜਕ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਐ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਬੰਦੇ ਨਾਲੋਂ ਤੋੜ ਦਿੱਤੇ।”

ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਰਵੀ ਇਹ ਦਲੀਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੰਡੀਆ ਤੋਂ ਆਈ ਪੀੜ੍ਹੀ ਮੁਕਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਗਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ‘ਆਪਣੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਜਿਉਣ’ ਤੇ ‘ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ’ ਕਰਨੋਂ ਹਟ ਜਾਵੇਗੀ ਤਾਂ ਰਵੀ ਦੇ ਡੈਡ ਦਾ ਤਰਕ ਹੈ :

“ਇਹ ਕੀ ਪਤਾ ? ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਇਕੱਲਤਾ 'ਚ ਥੱਕ ਹਾਰ ਚੁੱਕਾ ਬੰਦਾ ਸ਼ਾਇਦ ਮੁੜ ਪਰਿਵਾਰ ਤੇ ਸਮਾਜ ਨਾਲ ਆ ਜੁੜੇ। ਬੰਦੇ 'ਚ ਪਿਆਰ ਹਮਦਰਦੀ ਤਰਸ ਅਜੇ ਖ਼ਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋਏ।” (ਪੰਧ ਕਥਾ)

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਜਗਤ ਵਿਚ ਸੰਵਾਦਾਂ ਜਾਂ ਖ਼ਿਆਲਾਂ ਵੱਜੋਂ ਅੰਕਿਤ ਇਹ ਅਤੇ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਹੋਰ ਅਨੇਕ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਵਿਕਸਿਤ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਉਲਝੇ ਵਰਤਮਾਨ ਅਤੇ ਸੰਕਟਗ੍ਰਸਤ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਕੰਨਸੋ ਦੇ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਨਿਰੰਕੁਸ਼ ਖੁੱਲ੍ਹ ਦੇ ਕੇ ਬੰਦੇ ਨਾਲੋਂ ਤੋੜਦੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਕਾਉਂਸਲਿੰਗ, ਰੀਹੈਬੀਲੀਟੇਸ਼ਨ ਜਾਂ ਸੋਸ਼ਲ ਸਿਕਿਓਰਿਟੀ ਰਾਹੀਂ ਬੰਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਇਸ ਸਮਾਜ ਦੇ ਬਾਹਰੀ ਦਿਸਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਅਤੇ ਅੰਦਰਲੀ ਕਰੂਰਤਾ ਤੋਂ ਉਹ ਭਲੀ-ਭਾਂਤ ਵਾਕਫ਼ ਹੈ। ‘ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ’ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹੀ ਥੀਮ ਇਕ ਨਵੀਂ ਪਰਤ ਲੈ ਕੇ ਉਭਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਕਥਾ ਨਾਇਕ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜਿਸ ਨੇ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਟੱਬਰ ਬੁਲਾਉਣ, ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ, ਜੌਬਾਂ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਵੱਡੀ ਮੁਸ਼ੱਕਤ ਅਤੇ ਮਾਣਯੋਗ ਸਫ਼ਲਤਾ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿਚ ‘ਹਨੇਰ ਗੜੱਚੇ ਦਿਲ ਦਿਮਾਗ’, ‘ਲਿਸੇ ਨਿਰਾਸ਼ੇ ਸਰੀਰ’, ‘ਸੁਕੇ ਬੇਰੋਣਕੇ ਚਿਹਰੇ’ ਤੇ ‘ਅੰਦਰਲੀ ਕੁੜੱਤਣ’ ਨਾਲ ਸੁੰਨ ਪਸਰੇ ਬੇਸਮੈਂਟ ਵਿਚ ਬੇਚੈਨੀ, ਹਿਰਖ, ਝੋਰੇ, ਗੁੱਸੇ ਦਰਦ ਦੇ ਗੁਬਾਰ ਵਿਚ ਘਿਰਿਆ ਇਕਲਾਪਾ ਭੋਗ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਬਿਜਨਿਸ ਵਿਚ, ਆਪਣੀ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਵਿਚ ਅਤੇ ਫਿਰ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਸ਼ੁਹਰਤ, ਤਾਕਤ, ਵਡਿਆਈ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਨੇ ਅਤੇ ਜਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪਾ ਰਹੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਢੰਗਾਂ-ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਮੁੱਢੋਂ ਵਿਰੋਧ ਹੈ। ਘਰ ਦੇ ਜਿਸ ਸੁੱਖ ਦਾ, ਨਿੱਘ ਦਾ, ਮਨੁੱਖੀ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਸਵੈਮਾਣ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਤਸੱਵਰ ਉਸ ਕੋਲ ਹੈ, ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਾ ਉਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਾਹ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ। ਆਪਣੇ ਸੁਪਨਿਆਂ, ਅਕਾਂਖਿਆਵਾਂ, ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਤੇ ਮੰਤਵਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਪੂਰਾ

ਕਰਨਾ ਚਾਹ ਰਹੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਵੀ ਗਲਤ ਜਾ ਗ਼ੈਰ ਵਾਜਬ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ। ਤਰੱਕੀਆਂ, ਵਡਿਆਈਆਂ, ਮਾਣਾਂ, ਪੁਜੀਸ਼ਨਾਂ ਗੱਲ ਕੀ ਸਫਲ ਸਮਾਜਿਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਤਸੱਵਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਹੈ, ਉਹ ਆਮ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਲੁਭਾਉਂਦਾ, ਉਕਸਾਉਂਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਹੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇਕੱਲਤਾ ਨੂੰ ਭਰਨ ਲਈ ਨਾਲ ਸਿਰਜਿਆ ਤਿੜਕਿਆ ਰਿਸ਼ਤਾ ਸਮਾਜ ਦੇ ਅਸਲੋਂ ਆਰਜ਼ੀ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਕੰਨਸੇ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਫਲਤਾਵਾਂ ਹੱਥੋਂ ਠੱਗੇ ਜਾ ਰਹੇ ਉਸ ‘ਘਰ ਦੇ ਸੁਖ, ਚੈਨ, ਭਵਿੱਖ’ ਵਿਚ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਸਾਰ ਲੈਣ ਲਈ ਇਸ ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਕੋਲ ਕੋਈ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਚ ਰਹੀ। ਇਹ ਆਲੋਚਨਾਤਮਿਕ ਪਰ ਸੰਤੁਲਿਤ ਰਵੱਈਆ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਭਵਿੱਖਾਰਥੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸੋਝੀ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ‘ਜੜ੍ਹਾਂ’ ਪਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਦਰਪੇਸ਼ ਇਕ ਹੋਰ ਅਹਿਮ ਸਮੱਸਿਆ ‘ਨਸਲਵਾਦ’ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਸਮੂਹ ਮਾਨਵਤਾ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤਾ ਦਾ ਰਾਮ ਰੋਲਾ ਪਾਉਂਦੇ ਅਤਿ ਵਿਕਸਿਤ ਸਮਾਜਾਂ ਵਿਚ ਰੰਗਾਂ ਨਸਲਾਂ ਦੇ ਵਿਤਕਰੇ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਉਸ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਅਤਿ ਕੋਝੀਆਂ ਅਤੇ ਹੇਚ ਕੀਮਤਾਂ ਦਾ ਲਖਾਇਕ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਅਕਾਦਮਿਕਤਾ ਨਾਲ ਬਰ ਮੋਚਦੇ ਅਤੇ ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਦੀ ਜੋਬ ਕਰਦੇ ਕੁਲਵਰਨ ਨੂੰ ਵੀ ਸਹਿਕਰਮੀ ਗੋਰਿਆਂ ਦੀ ਨਸਲੀ ਨਫ਼ਰਤ ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਭੋਗਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਚਿੱਟੀ ਚਮੜੀ ਨੂੰ ਉਤਮ ਸਮਝਣ ਵਾਲੇ ਸਹਿਕਰਮੀ ਉਸ ਦੇ ਮੇਲ ਬਾਕਸ ਵਿਚ ਸਾਬਣ ਦੀ ਟਿੱਕੀ ਪਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਐਸੋਸ਼ੀਏਟ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਬਣਾਉਣ ਵੇਲੇ ਉਸ ਦੀ ਕਾਬਲੀਅਤ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਮਿਆਰ ਵਾਲੇ ਪਰ ਗੋਰੇ ਐਨਥਨੀ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਨਸਲਵਾਦ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਇਸ ਵਿਤਕਰੇ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਰੂਪਾਂ, ਵਿਭਿੰਨ ਪਹਿਲੂਆਂ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿ ਦਿੰਦੇ, ਪਾਵਰ ਦਿੰਦੇ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਲਾਉਂਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਰਵੱਈਏ, ਆਰਥਿਕ ਢਾਂਚੇ ਜਾਂ ਸੱਤਾ ਨੂੰ ਵਿਆਪਕ ਫਲਕ ‘ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਿਚ ਹੈ। ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਧਰਤੀ ‘ਤੇ ਆਪਣੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਪਣੀ ਅਗਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਗੁਆ ਕੇ ਜੀਣ ਦੇ ਸੰਤਾਪ ਨੂੰ ਤਿਲਾਂਜਲੀ ਦਿੰਦਾ ਕੁਲਵਰਨ ਵਾਪਸ ਭਾਰਤ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਕਾਨਵੈਂਟ ਸਕੂਲ ਦੀ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲਸ਼ਿਪ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਢੁਕਵੀਂ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਗੱਡਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਮੋੜ ਦੇਣ ਦੀ ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਤਮੰਨਾ ਨਿੱਕੀ-ਨਿੱਕੀ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਦਾਅ ਪੇਚਾਂ ਹੱਥੋਂ ਮਾਰ ਖਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦਾ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਮਨਬੀਰ, ਬੇਕਸੂਰ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਫੜ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ‘ਤੁਸੀਂ ਵਾਰਦਾਤਾਂ ਕਰਾਣ ਲਈ ਕੈਨੇਡਾ ਤੋਂ ਆਏ ਹੋ।’ ਕਾਂਗਰਸੀ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਏਸ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦੇ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਇਕ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਪੋਤੇ ਨੂੰ ਸਕੂਲੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਕਾਲੀਆਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੋਟਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਕ ਨਾਲਾਇਕ ਜਿਹੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਦਾਖਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕੁਨੈਕਸ਼ਨਜ਼ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਤੰਤਰ ਜਿਹੜਾ ਵਿਤਕਰਾ ਉਸ ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਰੇਸਿਜ਼ਮ ਹੱਥੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਜਲਾਲਤ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਬਦਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਘਰ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ, ਕਿਸੇ ਸਰਕਾਰੀ ਉੱਚ-ਅਧਿਕਾਰੀ, ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਪੁਲਿਸ ਅਫ਼ਸਰ, ਕਿਸੇ ਸਿਆਸੀ ਘਾਗ, ਕਿਸੇ ਸਮਾਜ ਸੇਵੀ ਨੇਤਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਧਾਰਮਿਕ ਪੁਰਸ਼ ਵਿਚੋਂ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਦੇ ਨਾਂ ਲਗਵਾ ਆਪਣੀ ਹੀ ਜੰਮਣ ਭੋਂਏ ਤੋਂ ਬੇਸਿਰਨਾਵਾਂ ਹੋਇਆ ਤ੍ਰਾਹ-ਤ੍ਰਾਹ ਕਰਦਾ ਕੁਲਵਰਨ ਕੈਨੇਡਾ ਪਰਤ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਿਰਾਦਰੀ ਨੂੰ ਉਹ ਵਿਤਕਰਿਆਂ ਦੇ ਕਿਸ ਵਰਗ ਵਿਚ ਰੱਖੇਗਾ? ਇਹ ਵਿਅੰਗ ਸਥਿਤੀ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬੰਦੇ ਨਾਲ ਬਿਗਾਨੀ ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਜੰਮਣ ਭੋਂਏ ‘ਤੇ ਹੁੰਦੇ ਵਿਤਕਰਿਆਂ ਦੀ ਸੰਤਾਪੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਬੜੀ ਤੀਖਣਤਾ ਨਾਲ ਬੋਧ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨੀਂਹ ਤੋਂ ਟਪਰੀਵਾਸਾਂ ਦੀ ਛੰਨ ਵਰਗੇ ਘਰ ਦੀ ਹੋਣੀ ਹੰਢਾਉਂਦੀ ਪਰਵਾਸੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦਾ ਭਰਪੂਰ ਕਾਲਪਨਿਕ ਬਿੰਬ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਵਿਤਕਰਿਆਂ ਦਾ ਇਕ ਸਸ਼ਕਤ ਪ੍ਰਵਚਨ ਸਿਰਜਦੀ ਹੈ। ਨਾਈਨ ਇਲੈਵਨ ਦੇ ਹਾਦਸੇ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਉਹ ਪਰਵਾਸੀ ਸਮਾਜਾਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸੰਕਟਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਬੜੀ ਪੁਖਤਗੀ ਨਾਲ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਸਮਕਾਲੀ ਦੌਰ ਵਿਚ ਸ਼ਕਤੀ ਪਰਪੰਚ ਦੀਆਂ ਰਾਜਸੀ, ਆਰਥਿਕ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਖੋਫ਼ਨਾਕ ਪਰਤਾਂ

ਨੂੰ ਵੀ ਬੜੀ ਕਲਾਤਮਕਤਾ ਨਾਲ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਵਰਲਡ ਟਰੇਡ ਸੈਂਟਰ ਦੇ ਇਕ ਸੌ ਦਸ ਮੰਜਲੀ ਟਾਵਰਜ਼ ਦੀ ਤਬਾਹੀ, ਅਫ਼ਗਾਨਿਸਤਾਨ ਅਤੇ ਈਰਾਕ ਦੀਆਂ ਖੁੰਘਾਰ ਜੰਗਾਂ ਦਾ ਪਰਿਵੇਸ਼ ਗਲੋਬਲ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਦਰਪੇਸ਼ ਕਈ ਸੰਕਟਾਂ ਨੂੰ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਅਗਰਭੂਮਿਤ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਫੋਕਸੀਕ੍ਰਿਤ ਵਿਲੀਅਮ ਬੌਪਸਨ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਆਪਣੀ ਧੀ ਸਟੇਸੀ ਦੇ ਵਰਲਡ ਟਰੇਡ ਸੈਂਟਰ 'ਤੇ ਹਮਲੇ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਟਾਵਰਜ਼ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਹਾਦਸੇ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਆ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਡੈਨਿਸ ਦਾ ਅਮਰੀਕੀ ਫ਼ੌਜ ਵਿਚ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਅਫ਼ਗਾਨਿਸਤਾਨ ਜੰਗ ਲਈ ਜਾਣਾ ਤੇ ਫਿਰ ਇਰਾਕ ਜੰਗ ਲੜਦਿਆਂ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣਾ ਇਸ ਖੁੰਘਾਰ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਰੁਪਾਇਤ ਕਰਨ ਦਾ ਕਥਾਨਕੀ ਸਬੱਬ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਜੰਗਾਂ, ਦਹਿਸ਼ਤਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਆਏ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਦੁਖਾਂਤ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨ ਦੀ ਮਾਨਵੀ ਹਮਦਰਦੀ ਅਰਜ਼ਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਵਿਲੀਅਮ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ, ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ, ਕਰਮਾਂ-ਪ੍ਰਤਿਕਰਮਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਧੌਂਸ, ਆਕਰਮਣ, ਗੁਮਾਨ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਵ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ, ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਅਤੇ ਤਹਿਜ਼ੀਬ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਸਵੈ ਸਿਰਜੀ ਚੌਧਰ ਦੇ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਮਾਣ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਨਸਲਾਂ, ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸ਼ਕਤੀ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਦਰਪੇਸ਼ ਸੰਕਟਾਂ ਦੀ ਭਰਪੂਰ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਦਾਮ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਸਮੁੱਚੇ ਇਰਾਕ ਨੂੰ ਲਹੂ ਲੁਹਾਣ ਕਰਦੇ ਪਰ ਤੇਲ ਦੇ ਖੂਹਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਡਟਦੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਸਮਾਚਾਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੰਨਸੋਆਂ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਮਕਾਲੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਨਿਕਟ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿਚ ਸਥਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਸਵੈ ਘੋਸ਼ਿਤ ਸਰਵੋਤਮਤਾ ਦੇ ਪਾਜ਼ ਏਨੇ ਸਹਿਜ ਪਰ ਏਡੀ ਜੁਗਤ ਨਾਲ ਉਘੇੜਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਰਵਾਸੀ ਸਮਾਜਾਂ ਦੀ ਡਾਇਸਪੋਰਿਕ ਸੰਵੇਦਨਾ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਸੰਰਚਨਾ ਵਿਚ ਪਈ ਅਸੁਰੱਖਿਅਤਾ, ਬੇਚੈਨੀ, ਖੌਫ਼, ਅਨਿਸ਼ਚਿਤਤਾ ਅਤੇ ਹੀਣਤਾ ਖੁਦ-ਬਖੁਦ ਨਸ਼ਰ ਹੋਣ ਲਗਦੀ ਹੈ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਕਥਾ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸੀ ਮਾਹੌਲ ਦਾ ਜਿੰਨੀ ਬਾਰੀਕੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੱਖਣ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਰੀ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਵਕਤੇ ਦੀ ਬਾਹਰਬਿਆਨੀ ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਓਨੀ ਮਹੀਨ ਤਾਰਕਿਕ ਸੰਵੇਦਨਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਵਿਚ ਵੀ ਸਫਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਕਲਾ ਦਾ ਵਾਚ ਨਿਮਨਪੁਰਖੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੁਗਤ ਸੰਵਾਦੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਉਤਮਪੁਰਖੀ 'ਮੈਂ' ਦੀ ਥਾਂ ਨਿਮਨਪੁਰਖੀ 'ਉਸ' ਨੂੰ ਕਥਾ ਨਾਇਕ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਸੰਚਾਰ ਵਕਤਾ ਦੇ ਸਰਬੱਗ ਵਰਣਨ ਵਿਚ ਰੁਪਾਇਤ ਹੁੰਦਾ ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ ਵੇਰਵਿਆਂ ਨੂੰ ਉਪ-ਘਟਨਾਵਾਂ, ਸੰਵਾਦਾਂ ਅਤੇ ਪਿਛਲਝਾਤਾਂ ਦੀ ਜੁਗਤ ਰਾਹੀਂ ਸਮੇਟਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਰਿਦਮ ਲੰਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਸਿਰਜਕ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ ਉਹ ਹੁਨਰੀ ਕਹਾਣੀ ਵਾਂਗ ਆਦਿ ਮਧ ਅੰਤ ਵਾਲਾ ਲਕੀਰੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਸਿਰਜ ਕੇ ਇਕ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸਿਖਰ ਸਿਰਜਣ ਦੀ ਥਾਂ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮੱਠਾਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਅਪਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਕਾਹਲ ਤੋਂ ਬੇਨਿਆਜ਼ ਉਸ ਦੀ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਰੀ ਅੰਦਰੋਂ ਕਾਹਲੇ ਪਏ ਸਮਾਜ ਬਾਰੇ ਬੜੀਆਂ ਮਠਾਰ-ਮਠਾਰ ਬਾਤਾਂ ਪਾ ਰਹੀ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਆਪਣੀ ਧੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਵਿਚ ਪੱਲੇ ਦੀ ਰਸਮ ਅਦਾ ਕਰਨ ਆਇਆ ਕਥਾ ਨਾਇਕ ਜਨਮੀਤ 'ਪਰਛਾਵੇਂ' ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਫੋਕਸ ਵਿਚ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿਚ, ਤਲਾਕ ਲੈ ਕੇ ਪਤਨੀ ਬਲਬੀਰ, ਧੀ ਇੰਦੂ ਅਤੇ ਪੁੱਤ ਤੇਜ ਤੋਂ ਨਿਖੜਿਆ, ਜਨਮੀਤ ਧੀ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਵਿਆਹ ਵਿਚ ਸ਼ਰੀਕ ਹੋਣ ਲਈ ਆਇਆ ਹੈ। ਲਾਵਾਂ ਤੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਉਹ ਪਾਰਕ ਵਿਚ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਧੀ ਨੂੰ ਤੌਰਨ ਲਈ ਏਅਰਪੋਰਟ 'ਤੇ ਪੁੱਜਾ ਉਹ ਧੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸਹੁਰਿਆਂ ਵੱਲ ਅਤੇ ਪਤਨੀ ਦੇ ਇੰਡੀਆ ਵੱਲ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਜਾਣ 'ਤੇ ਟਰਮੀਨਲ ਕੋਲ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਕਹਾਣੀ ਆਪਣੇ ਕਲੇਵਰ ਵਿਚ ਜਨਮੀਤ ਦੇ ਆਪਣੇ ਵਿਆਹ, ਇੰਡੀਆ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਜਨਮੀਤ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮਾਹੌਲ ਦੀਆਂ ਤੰਗੀਆਂ-ਤੁਰਸ਼ੀਆਂ, ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਬਲਬੀਰ ਦੀ ਸਾਹਸੀ, ਕਾਮੀ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜ ਹੌਂਸਲੇ ਵਾਲੀ ਸਿਆਣਪ ਦੀਆਂ ਬਾਤਾਂ, ਫਿਰ ਕੈਨੇਡਾ ਆਉਣ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਵਸਣ ਲਈ ਕੀਤੀਆਂ ਮੁਸ਼ੱਕਤਾਂ, ਸਪੌਂਸਰਸ਼ਿਪ ਮਿਲਣ 'ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮਿਲ ਬੈਠਣ ਦੇ ਚਾਵਾਂ, ਜਨਮੀਤ ਦੇ ਸਾਹਿਤਕ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਪਾਉਣ ਦੇ ਜ਼ਿਕਰਾਂ, ਸਾਹਿਤ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿਚ ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਰਖਦੀ ਸ਼ਰਬਤੀ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲੀ ਨੀਲੂ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿਚ ਆਉਣ

ਦੀਆਂ ਕੰਨਸੋਆਂ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਵੱਲ ਝੁਕਣ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ, ਪਰਿਵਾਰਕ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪਸਰਦੇ ਤਣਾਵਾਂ, ਫਿਰ ਸਮਝੌਤਿਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਨਿਖੜਦੇ ਰਾਹਾਂ, ਜਨਮੀਤ ਦੇ ਨੀਲੂ ਦੇ ਸਾਥ ਵਿਚੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਜ਼ਗੀ, ਫਿਰ ਉਕਤਾਅ ਤੇ ਫਿਰ ਹਰਪਾਲ ਦੀ ਆਮਦ ਨਾਲ ਨਮੋਸ਼ੀ ਝੱਲਣ ਉਪਰੰਤ ਯੈਲੋਨਾਈਫ ਵੱਲ ਮੂਵ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਸਵੈ-ਨਿਰੀਖਣ ਵੱਲ ਮੁੜੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਨਿਗੂਣਤਾਵਾਂ ਹੱਥੋਂ ਜ਼ਲੀਲ ਹੋਏ ਜਨਮੀਤ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕਥਾ ਵਾਰਤਾ ਹਰ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਤਰਕ ਬੜੀ ਬਰੀਕੀ ਨਾਲ ਸਮੇਟੀ ਬੈਠੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਕਿਸੇ ਸਿਖਰ ਵੱਲ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸਿੱਟੇ ਵੱਲ ਵਧਣ ਦੀ ਥਾਂ ਇਕ ਪਿਛੋਕੜ ਦਾ ਬੜਾ ਤੀਖਣਤਾ ਨਾਲ ਡੂੰਘਾ ਸੰਵੇਦਨਾਵੀ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਫੋਕਸੀਕ੍ਰਿਤ ਪਾਸਾਰ ਵਿਚੋਂ ਸਹਿਜੇ-ਸਹਿਜੇ ਸੰਕਟ/ਸਮੱਸਿਆ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਵਾਉਣੀ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਦਾ ਕਾਰਨਾਂ, ਸਿੱਟਿਆਂ ਤੇ ਸੰਭਾਵੀ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਵੇਲੇ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਸਮੇਟਣਾ ਉਸ ਦੇ ਕਥਾਨਕੀ ਮਾਡਲ ਦਾ ਅਸੂਲ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਕਿਉਂਕਿ ਅਤਿ ਨਿਕਟ ਪਰਿਵਾਰਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਤੰਦਾਂ ਨਾਲ ਵਾਬਸਤਾ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਬੜੇ ਸੂਖਮ ਅਹਿਸਾਸਾਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ਿੱਦਤੀ ਸੰਚਾਰ ਬਿਨਾਂ ਇਸ ਦੀ ਰਸਾਈ ਸੰਭਵ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਦੀ ਕਾਵਿਕ ਭਾਸ਼ਾ, ਆਪਣੀ ਲਾਖਣਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਅਹਿਸਾਸਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਭਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਦਰਭਾਂ ਨੂੰ ਨਵਿਆਉਂਦੀ ਵੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ :

“ਉਸ ਨੂੰ ਇੰਜ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਕਾਹਲ ਨੂੰ ਉੱਘ ਆ ਗਈ ਹੋਵੇ...ਕਾਹਲ ਜੋ ਕੈਨੇਡਾ ਆ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਚੜ੍ਹੀ ਕੀ ਪੋਟੇ-ਪੋਟੇ ਵਿਚ ਉੱਤਰ ਗਈ ਸੀ।” (ਚੋ ਟਾਪੂ)

“ਉਸ ਨੂੰ ਇੰਜ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਦਾ ਘਰ ਕਾਰ ਵਰਗਾ ਹੋਵੇ, ਤੁਰਦਾ ਫਿਰਦਾ। ਟੱਪਰੀਵਾਸਾਂ ਦੀ ਛੰਨ ਵਰਗਾ, ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨੀਂਹ ਤੋਂ...ਤੇ ਉਸ ਦਿਨ ਜਲੰਧਰ ਆਪਣੇ ਦਰਾਂ 'ਤੇ ਖਲੋਤੇ ਪੁਲਸੀਏ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਇੰਜ ਲੱਗਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਨੀਂਹ ਤੇ ਕੋਈ ਸੱਬਲ ਵੱਜਾ ਹੋਵੇ।” (ਜੜ੍ਹਾਂ)

ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਾਮਨ ਹੈ ਕਿ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚ ਅਣਕਹੇ ਪਰ ਆਮ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਮਾਣਾ ਤ੍ਰਾਣਾਂ ਨੂੰ ਸੰਚਾਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਸਮਰੱਥਾ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਹੀ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਸਾਂਝ ਨੂੰ ਪਿਛਾਹ ਛੱਡਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੇ ਸਮਵਿੱਥ ਮੋਹ ਮਾਣ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤਾ ਦੇ ਸਸ਼ਕਤ ਬਿੰਬ ਉਸਾਰ ਸਕਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਬੋਲਚਾਲ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਬਹੁਤਾਤ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਮੁਹਾਵਰੇ ਨੂੰ ਬਾਖੂਬੀ ਪਕੜਦੀ ਹੈ। ‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਅਤੇ ‘ਬਰਫ ਤੇ ਦਰਿਆ’ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਬਦੇਸ਼ੀ ਰਹਿਤਲ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਮੁਹਾਵਰੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਨਵਾਂ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬੰਦੇ ਦੇ ਬਹੁਵੰਨੇ ਅਨੁਭਵਾਂ, ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬਹੁਧਰਾਤਲੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ, ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਰਹਿਤਲ ਦੇ ਬਹੁਦਿਸ਼ਾਵੀ ਸੰਕਟਾਂ ਅਤੇ ਗਲੋਬਲ ਹੋ ਰਹੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਬਹੁਰੰਗੀ ਤਸਵੀਰ ਹਨ।

‘ਟਾਵਰਜ਼’ : ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਮੂਲਕ ਅਧਿਐਨ

ਲਾਲ ਸਿੰਘ*

ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਸਮੀਖਿਆਕਾਰਾਂ ਨੇ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਵਸਤੂਗਤ ਅਧਿਐਨ ਕਰਦਿਆਂ, ਇਸ ਦੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਦੇ ਤੈਅ ਹੋਏ ਤਿੰਨਾਂ ਪੜਾਵਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਪੜਾਅ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਦਰੇਵੇਂ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਪੜਾਅ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਹੈ?। ਇਸ ਪੜਾਅ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰੇ ਦੀ ਚੋਭ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤੱਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮੀਖਿਆਕਾਰਾਂ ਇਹ ਅੰਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਬਸਤੀਵਾਦ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਵਿਚੋਂ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਪੁਰਖਿਆਂ ਨੇ ਹੀ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਪਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਰਿਸਾਂ ਨੇ ਫਿਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਸਵੈ-ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਕੇਵਲ ਪਦਾਰਥਕ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਲਈ ਸਹੇੜੀ। ਇਸ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ ਨੇ ਹੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਮੁੱਖ-ਪਾਤਰਾਂ ਵਿਚ ਗੁਨਾਹ-ਭਾਵਨਾ ਭਰੀ। ਬਰਤਾਨੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਗੁਨਾਹ-ਭਾਵਨਾ ਬੜੀ ਤੀਬਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਅਮਰੀਕਾ-ਕੈਨੇਡਾ ਅਤੇ ਅਫ਼ਰੀਕੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਗਈ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਨਾਂਹ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਉਦਰੇਵੇਂ ਦੀ ਹੁਕ ਹੈ।

ਪਰਵਾਸ ਚੁੰਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਰੁਚੀਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬਦਲਵੇਂ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਆਪਣੀ ਜਨਮਭੂਮੀ ਵਾਲੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਈ ਰੱਖਣ ਦੀ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਘਰਸ਼ਮਈ

ਜੀਵਨ ਸਥਿਤੀ, ਇਸ ਥਾਂ ਬਦਲੀ ਦਾ ਮੂਲ ਦਵੰਦ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਅੰਦਰ ਇਹ ਦਵੰਦ, ਗ਼ੈਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਦੇਖਣ ਦੀ ਰੁਚੀ ਨਾਲੋਂ ਕਿਧਰੇ ਵੱਧ ਆਪਣੀ ਅਰਧ-ਜਾਗੀਰੂ ਅਰਥ-ਵਿਵਸਥਾ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ, ਖੁੜ੍ਹਾਂ, ਤੰਗੀਆਂ, ਤੁਰਸ਼ੀਆਂ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਚਾਹਤ ਨਾਲ ਵਧੇਰੇ ਜੁੜਦਾ ਹੈ। ਮੁੱਢਲੇ ਦੌਰ ਦੇ ਪਰਵਾਸਧਾਰੀ ਕਾਮਿਆਂ ਨੇ ਅਣਪੜ੍ਹਤਾ ਕਾਰਨ ਜਾਂ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹੋਰਨਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਨਾ-ਮਾਤਰ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਰੱਖਦੇ ਹੋਣ ਦੀ ਸੀਮਾਂ ਕਾਰਨ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਪਰਵਾਸ, ਗੁੰਗੇ-ਬੋਲੇ, ਗੁਲਾਮ ਜੀਅ-ਜੰਤੂਆਂ ਵਾਂਗ ਹੱਡਾਂ ਤੇ ਹੰਢਾਇਆ। ਪਰ, ਅਗਲੇ ਦੌਰ ਦੇ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਵਰਗ ਦੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਪਰਵਾਸੀਆਂ (ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ) ਨੇ ਪੱਛਮ ਦੇ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰੇ ਦੀਆਂ ਤਲਖੀਆਂ ਹੰਡਾਉਂਦੇ ਭਾਰਤੀ ਏਸ਼ੀਆਈਆਂ ਦੀ ਪੀੜਾ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸਦਿਆਂ ਬਦਲਵੇਂ ਢੰਗ ਦੇ ਵਸਤੂਗਤ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗਤ ਪਾਸਾਰ ਰੂਪਮਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਉਪਰਾਲੇ ਆਰੰਭ ਦਿੱਤੇ।

ਬਰਤਾਨੀਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੈਨੇਡਾ-ਅਮਰੀਕਾ ਆਦਿ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਪੁੱਜੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਪੀੜਾ ਨੂੰ ਚਿੱਤਰਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵੀ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਪੁੱਜੇ ਲੋਕ ਜਾਗੀਰੂ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿਚੋਂ ਇਕਦਮ ਵਿਕਸਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪਦਾਰਥਕ ਸੁੱਖ-ਸੁਵਿਧਾ ਵਾਲੇ ਨਵੇਂ ਚੌਗਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨ ਕਾਰਨ ਬਰਤਾਨਵੀ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਵਾਂਗ ਭੂ-ਹੋਰਵੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਤਾਂ ਹੋਏ, ਪਰ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰਾ ਤੀਖਣ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਸਮੀਖਿਆਕਾਰ ਇਸ ਦੌਰ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪੱਛਮੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਤੀਖਣ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਝੱਲਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਪਰਵਾਸੀ ਆਪਣੀ ਆਰਥਿਕ ਦਸ਼ਾ ਸੁਧਾਰਨ ਵੱਲ ਰੁਚਿਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਪੜਾਅ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਡਾ. ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਪੜਾਅ ਦੀ ਕਹਾਣੀ, ਜਿੱਥੇ ਉਦਰੇਵੇਂ ਦੀ ਭ੍ਰਾਂਤੀ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵੱਲ ਰੁਚਿਤ ਹੈ, ਉਥੇ ਮਰਦ-ਔਰਤ ਦੇ ਸਬੰਧਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਟੈਬੂ-ਚੇਤਨਾ ਅਤੇ ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਲਿੰਗ-ਖੁਲ ਨੂੰ ਵਿਅੰਗ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਰੂਪਮਾਨ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਤੀਮਾਨ ਤਲਾਸ਼ਣ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੈ। ਇਹ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਤੀਮਾਨ ਹੰਢਣਸਾਰ ਭਾਵੇਂ ਨਾ ਵੀ ਹੋਣ ਤਾਂ ਵੀ ਇਹ ਕਹਾਣੀ-ਲੇਖਣੀ ਦੇ ਅਗਲੇ ਭਾਵ ਤੀਜੇ ਵਿਕਾਸ ਪੜਾਅ ਦੀ ਆਧਾਰਸ਼ਿਲਾ ਜ਼ਰੂਰ ਬਣਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਤੀਜਾ ਪੜਾਅ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਨੌਵੇਂ ਦਹਾਕੇ ਨੇੜੇ-ਤੇੜੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪੜਾਅ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਅਮਰੀਕੀ-ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੇ ਤੀਖਣ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਉੱਤੇ ਖੜੇ ਹੋਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਅਤੇ ਲਿੰਗ-ਖੁਲ ਵਾਲੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਕਾਰਨ ਦੰਪਤੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਤਣਾਅ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਾਰ-ਵਲਗਣ ਅੰਦਰ ਸਮੋਈ, ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪੱਛਮੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਨਾਲ ਸੰਵਾਦ ਰਚਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵੱਲ ਰੁਚਿਤ ਹੋਈ ਹੈ।

ਡਾ. ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਪਰੋਕਤ ਤਿੰਨਾਂ ਪੜਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੂਤਰ-ਬੱਧ ਕਰਦਿਆਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ - ਪਹਿਲਾ ਪੜਾਅ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਏ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਰੁਮਾਂਟਿਕ ਯਾਦ ਦਾ ਸੀ, ਦੂਜਾ ਪੜਾਅ ਪਰਾਈ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਆਰਥਿਕ ਸਫਲਤਾ ਲਈ ਕਠੋਰ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਅਤੇ ਤੀਜਾ ਪੜਾਅ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਟੱਕਰ ਦਾ ਸੀ।

ਵਿਚਾਰਅਧੀਨ ਪੁਸਤਕ **ਟਾਵਰਜ਼** ਦੇ ਲੇਖਕ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਕਹਾਣੀ-ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਪੜਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਵਾਚਣਾ ਤਰਕਸੰਗਤ ਰਹੇਗਾ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸ 20ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਦਹਾਕੇ ਦੌਰਾਨ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਕਾਸ ਪੜਾਅ ਦੇ ਤੀਜੇ ਦੌਰ ਦੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਦੇ ਰੂ-ਬ-ਰੂ ਸੀ। ਭਾਵ ਇਸ ਸਮੇਂ ਇਕ ਤਾਂ ਭਾਰਤੀ/ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਰਤਾਰੇ ਦਾ ਆਪਸੀ ਟਕਰਾਓ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਪੱਛਮੀ ਅਤੇ ਪੂਰਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਰਹਿਤਲਾਂ ਅੰਦਰਲੀ, ਸੁਖਾਂਤਕ ਅਤੇ ਦੁਖਾਂਤਕ ਵਿਵਹਾਰਕਤਾ ਵੀ ਵਿਦਮਾਨ ਸੀ। **ਟਾਵਰਜ਼**

ਨਾਮੀਂ ਪੁਸਤਕ ਅੰਦਰਲੀਆਂ 'ਪਾਣੀ' ਅਤੇ 'ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ' ਨਾਮੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਟਕਰਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਰਾਟ ਰੂਪ ਪੜ੍ਹਨ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। 'ਪਾਣੀ' ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ, ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਤੇ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਰਾਜੂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪੱਛਮ ਦੀ ਜੰਮਪਲ ਪਤਨੀ ਸ਼ੈਰਨ ਦੀ, ਆਪਣੇ ਖੁਲ੍ਹੇ-ਭੁੱਲ੍ਹੇ ਘਰ ਦੀ ਪਿਛਵਾੜੀ ਇਕ ਸਵਿਮਿੰਗ ਪੂਲ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਵਿਮਿੰਗ ਪੂਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ 'ਸਮਰ ਡੱਲ ਜਿਹੀ ਲੰਘਦੀ ਏ।' ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਲਾਈਫ਼ ਦਾ ਇਕ ਵੱਡਾ ਫੰਨ ਮਿੱਸ' ਹੋ ਰਿਹਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਦਾ ਫ਼ਿਕਰ ਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਘਰ ਦੀਆਂ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਚੁੱਕਤੀਆਂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭੁਗਤਾਨ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਠੇਕਾ, ਕਈ ਵਾਰ ਅਗਾਂਓ ਵੀ ਵਸੂਲਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਸਵਿਮਿੰਗ ਪੂਲ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਨਾ-ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਦੋਨਾਂ ਧਿਰਾਂ ਅਪਣਾ-ਅਪਣਾ ਪੱਖ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਲਾਈਫ਼-ਸਟਾਈਲ ਅਨੁਸਾਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ, ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਦੇ ਨੂੰਹ ਅਤੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ, ਪਿੰਡ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਸੇਲ ਕਰਕੇ ਪੂਲ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸਲਾਹ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਬੰਬ ਦੇ ਫਟਣ ਵਾਂਗ ਡਿਗਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਬੰਬ ਦੀਆਂ ਕਿਰਚਾਂ ਉਸ ਅੰਦਰ ਹੋਰ ਵੀ ਡੂੰਘੀਆਂ ਖੁੱਭ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਦ ਉਸ ਦੇ ਚਾਚੇ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਭੂਪੀ ਨੇ ਉਸ ਤੱਕ ਪਿੰਡ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੇਠਲੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਮੁੱਕ-ਮੁੱਕ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚ ਕੇ ਕੋਈ ਹੋਰ 'ਜੁਗਾੜ ਫਿੱਟ ਕਰਨ' ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਅੱਪੜਦੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਇਉਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਵਿਡੰਬਨਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਨਾ ਤਾਂ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਪੁੱਤਰ, ਨੂੰਹ, ਪੋਤਰੀ, ਪੋਤਰੇ ਦੀ ਪਾਣੀ ਅੰਦਰ ਅਠਖੇਲੀਆਂ ਕਰਨ ਦੀ ਖੁਸ਼ਗਵਾਰ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਅੱਖੋ-ਪਰੋਖੇ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਪਤੀ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਪਿੰਡ ਵਾਲੀ ਡੱਕਰੇ-ਵਰਗੀ ਉਪਜਾਊ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚਣ ਅਤੇ ਚਾਚੇ-ਚਾਚੀ ਦੇ ਮੋਹ-ਪਿਆਰ ਵਾਲੇ ਅਤਿ ਨੇੜਲੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਾਲ ਤੋੜ-ਵਿਛੋੜਾ ਕਰਨ ਦੀ ਹਾਮੀਂ ਭਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਪਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਧਰਤੀ ਹੇਠਲੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਅਥਾਹ ਖਜਾਨਾ, ਹੁਣ ਉਸ ਦੇ ਵੱਡੇ ਘਰ ਦੀ ਪਿਛਵਾੜੀ 35x20x9 ਫੁੱਟ ਦੇ ਆਕਾਰ ਵਾਲੇ ਸਵਿਮਿੰਗ ਪੂਲ ਤੱਕ ਸਿਮਟ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਪੁਰਖਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ, ਚਾਚੇ-ਚਾਚੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਤੋਂ ਵਾਂਝੀ ਹੋ ਕੇ ਲਾਚਾਰਗੀ ਅਤੇ ਬੇਬਸੀ ਦੇ ਆਲਮ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਗਈ ਹੈ।

ਇਵੇਂ ਹੀ ਭਲੇ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਆਸ-ਉਮੀਦ ਨੂੰ ਬੜੀ ਹੀ ਸ਼ਿੱਦਤ ਨਾਲ ਸੰਭਾਲ ਕੇ, ਦੱਸ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਸਮਾਂ ਗੀਫ਼ਿਊਜ਼ੀ ਬਣ ਕੇ ਬੜੇ ਕਠਿਨ ਹਾਲਤਾਂ ਅੰਦਰ ਰਹਿੰਦੇ ਰਹੇ ਸਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ (ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ) ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਜੀਆਂ, ਪਤਨੀ ਜਸਬੀਰ ਕੌਰ, ਪੁੱਤਰ ਸੁਹਿੰਦਰ ਅਤੇ ਮਨਜਿੰਦਰ ਨੂੰ ਕੈਨੇਡਾ ਅੱਪੜਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਵਿਤੋਂ ਵੱਧ ਮਿਹਨਤ-ਮੁਸ਼ੱਕਤ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਹੈ। ਵਿਆਹੇ-ਵਰ੍ਹੇ ਉਹ ਦੋਨੋਂ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਰੁਝੇਵਿਆਂ ਅੰਦਰ ਗੁਸ ਕੇ ਸਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਕੱਲਾ ਛੱਡ ਜਿਵੇਂ ਪੱਛਮੀ ਰਹਿਤਲ ਦੀ ਡਾਲਰ ਦੌੜ ਅੰਦਰ ਗੁਆਚ ਹੀ ਗਏ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਵੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਾਇਆ ਦੀ ਮੈਲਾਬਿਨ-ਦੌਲ ਦੇ ਧੁੰਦਲਕੇ ਅੰਦਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਆਚ ਚੁੱਕੇ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਪੱਛਮੀ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਹੁਣ ਵੀ ਜੁਲੀ ਅਤੇ ਜੇਮਜ਼ ਵਰਗੇ ਅਨੇਕਾਂ ਕਿਰਦਾਰ ਜ਼ਿੰਦਾਦਿਲੀ ਦੇ ਸਬੂਤ ਲੈ ਕੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹਨ, ਜਦ ਕਿ ਮਾਨਵੀ ਮੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਹੇਜ ਜਗਾਉਣ ਵਾਲੀ ਸਭਿਅਤਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬਾਸ਼ਿੰਦੇ, ਪੱਛਮ ਦੀ ਚਮਕ-ਦਮਕ ਅੰਦਰ ਵਿਚਰਦੇ ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਪਿਓ ਤੱਕ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੁਜੈਲੇ ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਪਤਨੀ ਸਮੇਤ ਨੂੰਹਾਂ-ਪੁੱਤਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਅਣਗੌਲੇ ਸਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਲਈ ਜੁਲੀ ਅਤੇ ਜੇਮਜ਼ ਜਿਵੇਂ ਮਸੀਹੇ ਬਣ ਕੇ ਬਹੁੜਦੇ ਹਨ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਟੈਕਸਟ ਦੋਨਾਂ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੀਆਂ, ਪੂਰਬ-ਮਿੱਥਕ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਓਂ ਸਿਰਜਦੀ, ਇਹ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੈ ਕਿ ਧਰਤੀ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖਿੱਤਿਆਂ 'ਚ ਵਸਦੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਨੇੜਤਾ, ਹਮਦਰਦੀ, ਮੋਹ-ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਮਾਨਵੀ ਮੁੱਲਾਂ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰੀ ਹੋਣ ਨਾਲ ਬਣਦੀ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਕੌਮਾਂ, ਨਸਲਾਂ, ਧਰਮਾਂ, ਮਜ਼ਹਬਾਂ ਜਾਂ ਫਿਰਕਿਆਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਹੋਣ ਨਾਲ। ਅਮਰੀਕੀ ਵਿਸ਼ਵਕੋਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਸਭਿਆਚਾਰ ਕਿਸੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਵਿਹਾਰ-ਵਸਤੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਹਾਰ-ਵਸਤੂ ਕੋਈ ਇਕਹਿਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਸਗੋਂ ਸਮਕਾਲੀ ਯਥਾਰਥ ਦੇ ਹਰ ਖੇਤਰ, ਹਰ ਅੰਗ ਨਾਲ ਅੰਤਰ ਸਬੰਧਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਮਕਾਲੀ ਯਥਾਰਥ, ਜੀਵਨ ਦਾ

ਯਥਾਰਥ ਉਦੋਂ ਬਣਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਜੀਵਨ ਦੀ ਵਾਸਤਵਿਕਤਾ, ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਭਾਵ ਜਦੋਂ ਉਹ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਦੀ ਹੈ (ਡਾ. ਰਜਨੀਸ਼ ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ)। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਪੂਰਬ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ, ਪੱਛਮ ਦੀ ਵਾਸਤਵਿਕਤਾ ਨਾਲ ਅਜਿਹੇ ਟਕਰਾਵੇਂ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਦੋਨਾਂ ਦਾ ਹੀਜ਼-ਪਿਆਜ਼ ਵੀ ਪਾਠਕੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਸਾਹਮਣੇ ਨੰਗਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੋਨਾਂ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੇ ਕਰਤਾਰੀ ਗੁਣ ਵੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੋਣ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ‘ਪਾਣੀ’ ਅਤੇ ‘ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ’ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਾਤਰ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਖਰੇਵਿਆਂ ਅਤੇ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਪਦਾਰਥਕ ਯੁੱਗ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਸੰਦਰਭ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦੇਣ ਵੱਲ ਰੁਚਿਤ ਹਨ। ‘ਪਾਣੀ’ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਸੁਖਜੀਤ ਅੱਗੇ ਆਪਣੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਉਪਜਾਊ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚਣ ਲਈ ਮੂਕ ਸਹਿਮਤੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ ਬਚਦਾ ਅਤੇ ‘ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ’ ਦੀ ਜਸਬੀਰ ਕੌਰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਲੜਕੇ ਮਨਜਿੰਦਰ ਦੇ ਅਸੈਂਬਲੀ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋਈ, ਪਤੀ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਕੱਲਿਆਂ ਛੱਡ ਕੇ ਪੋਤਰੇ ਗੋਲਡੀ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਟਕਰਾਓ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਇਉਂ ਜਾਪਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੱਛਮ ਦੇ ਗਰੀਨ-ਹਾਊਸ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੇ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਲੱਤ ਹੇਠੋਂ ਦੀ ਲੰਘਾ ਕੇ ਹੀਣੇ-ਬਾਉਣੇ ਬਣਾ ਕੇ ਨਿਰੋਲ ਡਾਲਰੀ ਕਲਚਰ ਦੇ ਗੁਲਾਮ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਯਥਾ-ਸਥਿਤੀ, ਯਥਾਰਥ ਦੀ ਹੂ-ਬ-ਹੂ ਹੋਈ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਾਰਨ ਹੋਈ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਕਲਮ ਦਾ ਮੋਹ ਘਰ-ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਅਤੇ ਪੱਛਮ ਦੇ ਵਲਗਰ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਖ਼ਲਤ-ਮਲਤ ਹੁੰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਮਾਨਵੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਸਲਾਮਤੀ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਵੱਲ ਉਸ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ ਰੂਪਮਾਨ ਹੋਇਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਨੋਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਪਰਵਾਸੀ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪੱਛਮੀ ਵਿਕਸਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਅਰਥਚਾਰੇ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨ ਲਈ ਦਰਪੇਸ਼ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨਾਲ ਝੁਜਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪੱਛਮੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਖ਼ਪਤ ਹੋਈ ਜਾ ਰਹੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਕਾਰਨ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਤਣਾਅ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਰਪੇਸ਼ ਹੈ। ਤਾਂ ਵੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਅੰਦਰ ਦੋਨਾਂ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਮਾਨਵੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਵਾਦ ਰਚਾ ਸਕਣ ਦੇ ਆਧਾਰ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਇਹ ਸੰਵਾਦ ਭਾਵੇਂ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ‘ਤੇ ਪੇਤਲੀ ਪੱਧਰ ਵੀ ਅਖ਼ਤਿਆਰ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ - “ਮੰਨਦੇ ਆਂ ਪਈ ਏਥੇ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰਾਂ, ਝੀਲਾਂ ਤੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਵਿਚ ਅਥਾਹ ਪਾਣੀ ਏ, ਪਰ ਏਥੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਭੋਰਾ ਵੀ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ...ਬੱਸ ਖੁਸ਼ਕੀ ਹੀ ਖੁਸ਼ਕੀ ਹੈ।” (ਪਾਣੀ)...“ਪਰ ਫਿਰ ਉਹ ਸੋਚਦਾ ਕਿ ਉਹ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ, ਕਿਸੇ ਬਿਗਾਨੇ ਤੋਂ ਨਹੀਂ, ਖ਼ਾਸ ਅਪਣਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਹੀ ਠੱਗਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।” (ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ)।...ਤਾਂ ਵੀ, ਅਜਿਹੇ ਸੰਵਾਦ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਈ ਸਾਰੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਕਤੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਵਧੇਰੇ ਗੌਲਣਯੋਗ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਮੇਂ, ਸਥਾਨ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ ਲੰਘ ਕੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਵਡੇਰੇ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ - “ਸੋ ਜੋ ਮਜ਼ਾ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਕੁੱਦਣ, ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਖਹਿਣ-ਖੇਡਣ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ‘ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋਣ ‘ਚ ਆਉਂਦਾ ਏ, ਉਹ ਕਿਨਾਰੇ ‘ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ” (ਪਾਣੀ)...“ਸ਼ੈਮ, ਅੱਜ ਲੋਕੀਂ ਤੁਹਾਡੀ ਪਛਾਣ ਤਾਂ ਹੀ ਕਬੂਲਦੇ ਐ, ਜੇ ਸੁਹਰਤ ਦੇ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਢੇਰ ਸਾਰੇ ਡਾਲਰ ਵੀ ਹੋਣ...ਡਾਲਰਾਂ ਬਿਨਾਂ ਤਾਂ ਲੋਕੀਂ ਤਾਂ ਕੀ ਘਰ ਦੇ ਬੰਦੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਗਿਣਤੀ ‘ਚ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ...।” “ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿਆਂ ਤੂੰ ਚੰਗੇ ਵੇਲੇ ਨਿਕਲ ਗਿਆਂ, ਏਥੇ ਤਾਂ ਹੁਣ ਹਰ ਪਾਸੇ ਹੀ ਏਨਾ ਨਿਘਾਰ...।” (ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ)...ਪਰ, ਕਈ ਵਾਰ ਅਜਿਹਾ ਜਾਪਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਲੇਖਕ ਦੀ ਨਿੱਜ ਦੀ ਵਿਵਹਾਰਕਤਾ ਉੱਤੇ ਪੱਛਮ ਦੀ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਲੋੜੋਂ ਵੱਧ ਭਾਰੂ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਇਵੇਂ ਉਹ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਸੀਪਨ ਨੂੰ ਸਾਹਿਤ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਆਰਥਿਕ ਮੁੱਲਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਆਰਿਫ਼ ਡਿਰਲਿਕ ਨੇ ਸਾਡੇ ਇਸ ਖ਼ਦਸ਼ੇ ਨੂੰ “ਯੂਰਪੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਬੌਧਿਕ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰਵਚਨ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਗਲੋਬੀਕਰਨ” ਹੋ ਜਾਣਾ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ “ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮਾਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਿਰਫ਼ ਬਹੁਲਤਾ ਦੇ ਸਬੰਧ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।” ਅਜਿਹੇ ਸਬੰਧਾਂ ਦੀ ਲੋੜੋਂ ਵੱਧ ਵਕਾਲਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਬਲੈਕ ਆਲੋਚਕ ਕਵਾਮੇ ਐਂਥਨੀ ਅਪਿੱਅਰ ਨੇ

“ਦਲਾਲ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ” ਦੀ ਉਪਾਧੀ ਬਖ਼ਸ਼ ਕੇ ਨਿਵਾਜਿਆ ਹੈ। ਪਰ, ਸੰਤੋਖ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠ ਕਥਾਕਾਰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਇਸ ਨਵੇਂ ਬੌਧਿਕ-ਫੈਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਬੇ-ਸਿਰ ਪੈਰ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਦੀ ਚੁੰਗਲ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਫਸਿਆ, ਜਿਹੜੀਆਂ “ਮਾਨੁੱਖੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ, ਉਸ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਸੱਚ, ਉਸ ਸੱਚ ਦੇ ਗਿਆਨ, ਉਸ ਗਿਆਨ ਦੇ ਵਿਵੇਕ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਵੇਕ ਦੀ ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਅੰਤ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।” (ਡਾ. ਮੈਨੇਜਰ ਪਾਂਡੇ)। ਇਸ ਦੇ ਵਿਪਰੀਤ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਕਿਤ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਸਰੋਕਾਰ ਤਾਂ ਪੂਰਬ ਅਤੇ ਪੱਛਮ ਦੇ ਜੀਵਨ ਮੁੱਲਾਂ ਵਿਚਕਾਰਲੇ ਟਕਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਤੱਕ ਦੀ ਸੀਮਤ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਟਕਰਾਵਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਕਿਧਰੇ ਵਿਆਖਿਆ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵੱਲ ਜੇ ਕਿਧਰੇ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਲਮ ਤੁਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਲਗਾਓ ਭਾਰਤੀ/ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਨਾਲ ਹੇਜ਼ ਜਾਗਣ ਵਰਗਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ – “ਸਾਡੇ ਏਥੇ ਸਮੁੰਦਰ-ਝੀਲਾਂ ਭਾਵੇਂ ਨਹੀਂ ਹਨ ਪਰ ਧਰਤੀ ਹੇਠ ਬੜਾ ਪਾਣੀ ਏ...ਤੇ ਇਵੇਂ ਹੀ...ਸਮਝ ਲੈ ਪਈ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਰੂਹ ਅੰਦਰ ਵੀ ਬੜਾ ਪਾਣੀ ਏ।”...“ਚੱਕਿਓ ਸਵਿਮਿੰਗ ਪੂਲ ਦੇ। ਕਿੱਥੇ ਮੇਰੇ ਬਾਪੂ ਜੀ ਦੀ ਡੱਕਰੇ ਵਰਗੀ ਜ਼ਮੀਨ...ਕਿੱਥੇ ਮੇਰੇ ਤੇ ਜਾਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮੇਰੇ ਚਾਚਾ ਜੀ ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਸਰੂਰ 'ਚ ਆਕੜੀ ਹੋਈ, ਦੂਜਿਆਂ 'ਚ ਨਾ ਭਿੱਜਣ ਆਲੀ ਇਹ ਸ਼ੈਰਨ...” (ਪਾਣੀ)।... “ਸਟੇਜ ਤੇ ਗਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਗੀਤ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਹਲਾ ਹੀ ਘਟੀਆ ਜਿਹਾ ਲੱਗਾ। ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ 'ਚ ਆਈ ਉੱਚੀ ਦੇਣੀ ਆਖੇ – ਬੰਦ ਕਰੋ ਇਹ ਸ਼ੋਰ! ਆਓ ਗੱਲਾਂ ਕਰੀਏ...ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਦੀ ਸਾਰ ਲਈਏ।” (ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ)...“ਮੱਮੀ! ਗੋਲਡੀ ਨੂੰ ਏਨਾ ਪਿਆਰ ਕਰੋ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦਾ ਚੇਤਾ ਹੀ ਭੁੱਲ ਜਾਏ। ਗੋਲਡੀ ਨੂੰ ਆਪਾਂ ਸੈਂਡੀ ਦੇ ਹੱਥਾਂ 'ਚ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦੇਣਾ।” (ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ)...“ਉਹ ਲੋਕਾਂ 'ਚ ਕਹਿ ਸਕਣਗੇ ਕਿ ਮੈਂ ਫੈਮਿਲੀ-ਵੈਲਯੂਜ਼ ਦਾ ਮੁੱਦਈ ਹਾਂ। ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ, ਪੁੱਤ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਕਰ ਰਿਹਾ। ਸੈਂਡੀ ਨਾਲ ਵਿਗਾੜ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਉਹ ਦੱਸਣਗੇ ਪਈ ਉਹ ਫੈਮਿਲੀ-ਵੈਲਯੂਜ਼ ਨੂੰ ਨਕਾਰਦੀ ਏ।” (ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ)

ਅਜਿਹੀਆਂ ਅੰਤਰ-ਵਿਰੋਧੀ ਪੇਸ਼ ਹੋਈਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਿਸੇ ਇਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਰਹਿਣ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਰਗ ਵਿਵੇਸ਼ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੀਬੱਧ ਹੋਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਮਾਨਵ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੀਬੱਧ ਰਹਿਣ ਦੀ ਚਾਹੁਤ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕਾਰਨ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਵੇ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਟਕਰਾਵੇਂ ਵਿਚਾਰ, ਦੋਨਾਂ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਅੰਦਰ ਇਕ ਸਿਹਤਮੰਦ ਸੰਵਾਦ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਉਲੀਕਣ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਸਫਲ ਹੋਏ ਹਨ।

ਇਹ ਸੰਵਾਦ ਸਿੱਧੇ-ਅਸਿੱਧੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ‘ਬਰਫ਼ ਤੇ ਦਰਿਆ’ ਅਤੇ ‘ਸੜਕਾਂ’ ਵਿਚ ਵੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਕਥਾਨਕ, ਪੱਛਮ ਦੇ ਵਿਕਸਿਤ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਕਈਆਂ ਛੋਟੀਆਂ-ਵੱਡੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰਤਨ ਜਾਂ ਇਬਾਰਤਨ ਅਪਣੇ ਕਲੇਵਰ ਅੰਦਰ ਸਮੋਂਦਾ ਹੈ। ‘ਬਰਫ਼ ਤੇ ਦਰਿਆ’ ਦਾ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਸ਼ੌਨ ਡਗਲਸ ਅਤੇ ‘ਸੜਕਾਂ’ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਜੈਕ ਹੈਰੀਸਨ ਭਾਰਤੀ/ਪੰਜਾਬੀ ਮਹਾਂ-ਕਾਵਿਕ ਪਾਤਰਾਂ ਵਾਂਗ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਰੂ-ਬ-ਰੂ ਹਨ। ਸ਼ੌਨ ਡਗਲਸ ਸੱਤ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਤੋਂ ਮਾਂ-ਪਿਓ ਬਾਹਰਾ ਹੋਇਆ ਅਪਣੀ ਦਾਦੀ ਵੈਂਡੀ ਦੀ ਦੇਖ-ਰੇਖ ਹੇਠ ਵੱਡਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ ਸੋਫੀਆ ਵੀ ਡੀਨ ਨਾਮੀਂ ਆਵਾਰਾ ਕਿਸਮ ਦੇ ਅਮੀਰ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਉਹ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਬਿਹਤਰੀ ਲਈ ਅਪਨਾਏ ਮਿਸ਼ਨ-ਐਂਟੀ ਡਰਗਜ਼ ਕੰਪੇਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਨ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਕਰਨ ਵਰਗੇ ਬਰਫ਼ੀਲੇ ਰਾਹਾਂ ਨੂੰ ਹਮਵਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਬਤ-ਕਦਮੀਂ ਤੁਰਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸੋਫੀਆ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਬੱਚੀ ਲੀਜ਼ਾ ਵੀ ਉਸ ਦੀਆਂ ਹਮਸਫ਼ਰ ਆ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਵੇਂ ਹੀ ‘ਸੜਕਾਂ’ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਜੈਕ ਹੈਰੀਸਨ ਹੈ। ਉਹ ਸਵੈ-ਅਨੁਸਾਸ਼ਤ ਹੈ। ਉਹ ਮੌਜ-ਮੇਲੇ ਦੀ ਸ਼ੌਕੀਨ ਆਪਣੀ ਬੀਵੀ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੰਜਮੀ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਅਨੁਕੂਲ ਪ੍ਰੇਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ, ਸਾਂਝੇ ਟਰੱਕ-ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁਰਕਾਰ ਕੇ ਕੱਢੇ ਕੈਨੇਡਾ ਪੁੱਜੇ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਲਈ ਆਸਰਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ ਸਗੋਂ ਉਸ ਨਾਲ ਸਕੇ ਸਬੰਧੀਆਂ ਵਰਗਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਜੋੜ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਵੱਡਾ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟਰ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬੇਹੱਦ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਹੋਏ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਾਰਨ, ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਅੰਦਰ ਪੈ ਗਏ ਕਲੇਸ਼

ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕਰਾਉਣ ਵਿਚ ਵੀ ਜੈਕ ਦਾ ਅਹਿਮ ਰੋਲ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਛੋਟੇ ਪੁੱਤਰ ਕਰਨ ਦੇ ਇਕ ਭਿਆਨਕ ਹਾਦਸੇ ਕਾਰਨ, ਟਰੱਕਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਫਸੇ ਡਰਾਈਵਰਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਂਦੇ ਦੀ ਹੋਈ ਮੌਤ ਪਿੱਛੋਂ, ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੂੰ ਜੇ ਕਿਧਰੇ ਕੋਈ ਆਸਥਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਕੇਵਲ ਤੇ ਕੇਵਲ ਜੈਕ ਹੈਰੀਸਨ 'ਤੇ ਹੀ ਹੈ।

ਪੱਛਮ ਦਾ ਖਪਤ ਸਭਿਆਚਾਰ, ਜਿਸ ਅੰਦਰ ਮਨੁੱਖ ਮਾਤਰ ਨੂੰ ਇਕ ਮਸ਼ੀਨੀ ਪੁਰਜ਼ੇ ਵਜੋਂ ਫਿੱਟ ਹੋਇਆ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਡਾਲਰੀ ਵੇਗ ਸਾਹਮਣੇ ਮਾਨਵੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਲਾਚਾਰ ਅਤੇ ਅਰਥਹੀਣ ਹੋਈਆਂ ਸਮਝੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਸ ਸਮਾਜਿਕ ਵਰਤਾਰੇ ਅੰਦਰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਾਤਰ ਸ਼ੌਨ ਅਤੇ ਜੈਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਵਡੇਰੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਸਨਮੁੱਖ ਹੋ ਕੇ ਸਾਜ਼ਗਾਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀਣ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹਨ ਕਿ ਮਾਨਵੀ ਮੁੱਲਾਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਇਕ ਦੇਸ਼, ਕੌਮ, ਮੁਲਕ, ਧਰਮ, ਮਜ਼ਹਬ ਜਾਂ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਰਤਾਰੇ ਦੀ ਗੁਲਾਮਦਾਰੀ ਕੋਈ ਸ਼ਰਤ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ। ਇਸ ਦੇ ਵਿਪਰੀਤ, ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਅੰਤਰੀਵ ਵੇਦਨਾ, ਉਸ ਦਾ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਆਪਾ, ਸਮਾਜਿਕਤਾ, ਆਰਥਿਕਤਾ ਜਾਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕੂਲ ਦਬਾਵਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਆਪਣੀ ਨਿਵੇਕਲੀ ਹੋਂਦ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵੀ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਅਜੋਕੀ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਆਮ ਕਰਕੇ, ਪੱਛਮ ਦੇ ਖਪਤ ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅਰਧ-ਜਾਗੀਰੂ ਤੇ ਸਾਮੰਤੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿਚਕਾਰਲੇ ਟਕਰਾਅ ਕਾਰਨ ਦੰਪਤੀ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਘਰਾਂ-ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਅੰਦਰ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਤਣਾਅ ਲਈ ਇਕੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫਾਰਮੂਲੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਉੱਸਰੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਅਤੇ ਹੋਣੀ ਨੂੰ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਇਕੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਕਾਨਕੀ ਮਾਡਲ ਰਾਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਵੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਇਸ ਉਸਾਰ ਮਾਡਲ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ। ਟਾਵਰਜ਼ ਨਾਮੀਂ ਪੁਤਸਕ ਅੰਦਰਲੀ ਕਹਾਣੀ 'ਪਾਣੀ' ਦਾ ਰਾਜੂ 'ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ' ਦੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਅਤੇ ਮਨਜਿੰਦਰ, 'ਸੜਕਾਂ' ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਲੱਖੀ ਨਿੱਜਭਾਵੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸੇ ਮਾਡਲ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਪ੍ਰੀਚਤ ਹੋਏ ਹਨ। ਪਰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕਹਾਣੀ ਉਸਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਸਪਾਟ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਸਗੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਹੋ ਕੇ ਵਿਚਰੇ ਉਸ ਦੇ ਪਾਤਰ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ (ਪਾਣੀ) ਜਸਬੀਰ ਕੌਰ, ਰਛਪਾਲ ਅਤੇ ਸੰਦੀਪ (ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ) ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਬਿੰਦਰ ਅਤੇ ਕਰਨ (ਸੜਕਾਂ) ਪੱਛਮ ਦੇ ਆਰਥਿਕ ਉਸਾਰ ਦੇ ਮੁਦੱਈ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦੁਬਿਧਾਗ੍ਰਸਤ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਵਸਤੂ ਸਥਿਤੀ ਨਾਲ ਸੰਵਾਦ ਰਚਾਉਣ ਲਈ ਪੁਰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਹਨ। ਸੁਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਲਾ ਆਲੋਚਕ ਜੀ.ਵੀ. ਪਲੈਖਾਨੋਵ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਪਾਤਰ - "ਸਮਕਾਲ ਦੇ ਮੁਕਤੀਦਾਇਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਰਚਾਉਣ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹਨ।"

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਅੰਦਰ ਅੰਕਿਤ ਕਹਾਣੀ ਟਾਵਰਜ਼ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਉਪਰੋਕਤ ਚਰਚਾ ਦੇ ਕਲੇਵਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਮੋਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦੇ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀ ਚਿਹਰੇ ਨੂੰ ਨੰਗਾ ਕਰਦੀ ਇਕ ਮਿਸਾਲੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਪੁਸਤਕ ਹੋਈ ਲੇਖਕ ਦੀ ਵਿਸ਼ਵ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕੇਵਲ ਸ਼ਿਲਪ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੱਕ ਮਹਿਦੂਦ ਨਹੀਂ ਰਹੀ, ਸਗੋਂ ਸਮੁੱਚੇ ਸੰਸਾਰ ਲਈ ਅਮਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦੀ, ਪਸਾਰਵਾਦੀ ਜੰਗਬਾਜ਼ਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਇਕ ਕਰਾਰੀ ਚੁਪੇੜ ਬਣ ਕੇ ਵੱਜਣ ਦਾ ਸਾਹਸ ਵੀ ਰੱਖਦੀ ਹੈ।

ਟਾਵਰਜ਼ : ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਅਨੁਭਵ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਦਾ ਗਲਪ

ਮਨਮੋਹਨ (ਡਾ.)*

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਵਾਂ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਟਾਵਰਜ਼' ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਮੁੱਚੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹਸਤਾਖਰਾਂ ਦੀ ਪੰਕਤੀ 'ਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਕ ਪੱਧਰ ਦੀ ਆਰਥਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਕ ਚੇਤਨਾ ਸਹਿਤ ਪ੍ਰਸਤੁੱਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਚੇਤਨਾ ਨੂੰ ਸੁਦ੍ਰਿੜ ਆਧਾਰ ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਤੋਂ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਵਰਨਣਾਤਮਕਤਾ ਤੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਟਾਵਰਜ਼ ਵਿਚ ਪੰਜੋਂ ਕਹਾਣੀਆਂ 'ਟਾਵਰਜ਼', 'ਪਾਣੀ', 'ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ', 'ਬਰਫ ਤੇ ਦਰਿਆ' ਤੇ ਸੜਕਾਂ ਇਸ ਟਿੱਪਣੀ ਦੀ ਸ਼ਾਹਦੀ ਭਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਵਰਤਮਾਨ ਦੌਰ ਦੀ ਬਹੁਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਵਰਜਿਤ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ, ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਕਾਮ ਵਿਹਾਰਾਂ, ਵਿਅਕਤੀਵਾਦੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਕਾਰਨ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਜੀਵਨ ਵਿਧੀ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਉਪਜੀਆਂ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਤੇ ਵਿਸ਼ਾਦ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਧਾਰ ਬਣਾਉਂਦੀ ਦਿਸ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਕੋਈ ਮਾੜੀ ਰੁਚੀ ਨਹੀਂ। ਅਜਿਹੇ ਵਿਸ਼ੇ ਜੀਵਨ ਯਥਾਰਥ ਦੀ ਜਟਿਲਤਾ ਤੇ ਮਾਨਵੀ ਮਨ ਦੀ ਗੁੰਝਲਤਾ ਤਾਂ ਫੜਦੇ ਹਨ ਪਰ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਸਮਾਜਕ ਸਰੋਕਾਰਾਂ/ਪਰਿਪੇਖਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸਦੇ ਕਾਰਨ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਹਨ ਕਿ ਬਹੁਤੇ ਲੇਖਕ ਰੀਸੇ ਰੀਸੇ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਕਾਮ ਵਿਹਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਬਾਰੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਲਿਖ ਰਹੇ ਹਨ ਜਦ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਬਹੁਤ ਅਨੁਭਵ ਨਹੀਂ। ਦੂਜਾ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਵਿਸ਼ਵਕ ਪੱਧਰ ਦੀ ਆਰਥਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਕ ਚੇਤਨਾ ਦੀ ਕਮੀ ਹੈ ਅਤੇ ਤੀਜਾ ਕਾਰਨ ਹੈ ਅਨੁਭਵ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਦੀ ਗ਼ੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਉਚਾਰ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਸੰਵਾਦ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀਆਂ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਤਰਕਪੂਰਨ ਉਚਾਰ ਅਵਚੇਤਨ ਗੁੰਝਲਾਂ ਦੀ ਸੁਚੇਤ ਸਮਝ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਕੀ ਲਹਿਜ਼ੇ

‘ਚ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਕ ਤੇ ਡਾਇਸਪੋਰਿਕ ਪੱਧਰ ’ਤੇ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਸਮਾਜਕ, ਰਾਜਨੀਤਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਕਾਰਨਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਤੇ ਚੇਤਨਾ ਕਾਰਨ ਆਪਣਾ ਹੱਟਵਾਂ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਉਤਰ-ਸਥਿਤੀਆਂ ਤੋਂ ਸਮਝਦਿਆਂ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਉਸ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ/ਕਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਤਲਾਸ਼ਦਾ ਹੈ। ‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਕਹਾਣੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ।

ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਐਂਜਲਾ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਗੁੰਝਲ ਦੇ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਉਸਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ 9/11 ਦੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਕ, ਆਰਥਿਕ ਸਮਾਜਕ ਪਰਿਪੇਖਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦੀ/ਪਛਾਣਦੀ ਹੋਈ ਇਕ ਸਰੋਕਾਰਮੁਖੀ ਬੌਧਿਕ ਚੇਤਨਤਾ ਦਾ ਪਰਿਚੈ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇਹ ਚੇਤਨ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਜਾਂ ਉਧਾਰਾ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਅਨੁਭਵ ’ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਇਹ ਮਹਿਜ਼ ਪਹਿਲੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ/ਭਾਰਤੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਸ ਵਿਚ ਤੀਜੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਯਥਾਰਥ ਦੀ ਚੇਤਨਤਾ ਵੀ ਝਲਕਦੀ ਹੈ। ਟਾਵਰਜ਼ ਕਹਾਣੀ ਉਸ ਪਤੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਸ਼ਾਦ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਹੈ ਜਿੰਨ੍ਹਾ ਦੀ ਧੀ ਵਰਲਡ ਟਰੇਡ ਸੈਂਟਰ ਦੀ ਘਟਨਾ ’ਚ ਮਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਪੁੱਤਰ ਡੈਨਿਸ ਜੋ ਅਮਰੀਕੀ ਮੈਰੀਨ ਹੈ ਤੇ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ’ਤੇ ਫ਼ਤਿਹ ਪਾ ਕੇ ਪਰਤ ਆਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਇਰਾਕ ਦੀ ਜੰਗ ਵਿਚ ਗੁੰਮ ਹੈ। ਪਤੀ ਨੇ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸਥਿਤੀ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਪਤਨੀ ਅਜੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਸਥਿਤੀ ’ਤੇ ਕਾਬੂ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੀ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਸ਼ਾਦ/ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੈ। 9/11 ਵਾਪਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੇ ਅਮਰੀਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪੂਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਦੀ ਦਹਿਸ਼ਤਵਾਦ ਪ੍ਰਤਿ ਸਮਝ ਨੂੰ ਮੋਕਲਿਆਂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਦਹਿਸ਼ਤਵਾਦ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਬਾਰੇ ਵੀ ਬਹਿਸ ਛੇੜ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਬਦਲੇ ’ਚ ਦਹਿਸ਼ਤਵਾਦ ’ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਲਈ ਅਮਰੀਕਾ ਵਲੋਂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸੰਘ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਤੱਜ ਕੇ, ਇਰਾਕ ਨੂੰ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਦਿਵਾਉਣ ਦੇ ਪਰਦੇ ਵਿਚ ਲੁਕੇ ਤੇਲ ਬਾਜ਼ਾਰ ’ਤੇ ਅਮਰੀਕੀ ਦਾਬਾ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਲਈ ਇਰਾਕ ਉੱਪਰ ਜੰਗ ਵਿੱਢ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਕਹਾਣੀ ਇਸ ਪਸਮੰਜ਼ਰ ’ਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਪਰਤ ਦਰ ਪਰਤ ਆਪਣਾ ਆਪ ਖੋਲ੍ਹਦੀ ਹੈ। ਮਾਂ ਐਂਜਲਾ ਤੇ ਪਤੀ ਵਿਲੀਅਮ ਅਜੇ ਵੀ ਸਟੇਸੀ ਤੇ ਡੈਨਿਸ ਦੇ ਪਰਤ ਆਉਣ ਦੀ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਦਾ ਬਿਆਨ ਕਰਦਿਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ/ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਦੀ ਸੰਵਾਦਕ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਇੰਝ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨਤਾਵਾਂ ਤੇ ਵਿਰੋਧਤਾਵਾਂ ਬੜੇ ਸਹਿਜ ਭਾਵ ਦੇ ਸੂਝਪੂਰਣ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਚਲੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। 9/11 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਮਰੀਕੀ ਹਉਂ ਤੇ ਝੁੰਝਲਾਹਟ ਦੀ ਝਲਕ, ਪਿਤਾ ਵਿਲੀਅਮ ਤੇ ਪੁੱਤਰ ਡੈਨਿਸ ਦੇ ਸੰਵਾਦ ’ਚੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ :

“ਏਦਾਂ ਦੀ ਘਟਨਾ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਖਾਬੇ ਖ਼ਿਆਲ ਵਿਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਡੈਨਿਸ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ’ਚ ਝੰਬੀ ਪਈ ਸੀ। “ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੁਪਰਮੇਸੀ, ਸਾਡੀ ਮਹਾਨਤਾ ਨੂੰ ਘੱਟੇ ’ਚ ਰੋਲ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਅਮਰੀਕੀ ਫ਼ੌਜਾਂ ਨੂੰ ਅਲਟਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।”

ਡੈਨਿਸ ਦੇ ਗੁੰਮ ਹੋ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਤਸਕ ਪਿਤਾ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਟੀ.ਵੀ. ਚੈਨਲ ਬਦਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਇਕ ਅਰਬੀ ਚੈਨਲ ’ਤੇ ਰੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਰੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਅਜੇ ਵੀ ਅਮਰੀਕੀ ਹਉਮੋਂ ਤੇ ਦਾਬੇ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਇਮ ਹੈ :

“ਬਗਦਾਦ ਦਾ ਇਕ ਹਸਪਤਾਲ ਏ। ਕੈਮਰੇ ਦੀ ਅੱਖ ਘੁੰਮਦੀ-ਘੁੰਮਦੀ ਅਲੀ ਇਸਮਾਇਲ ਨਾਮ ਦੇ 12 ਸਾਲ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਟੁੰਡ ਹੋਏ ਡੌਲਿਆਂ ’ਤੇ ਰੁਕ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਰੋਹ ਤੇ ਦਰਦ ’ਚ ਚੀਖਦਾ ਅਲੀ ਵੀ ਆਖਦਾ ਹੈ, “ਮੇਰੇ ਅੰਮੀ-ਅੱਬੂ ਸਮੇਤ ਸਾਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਅੱਠ ਜੀਅ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਕੀ ਵਿਗਾੜਿਆ ਸੀ ਅਸੀਂ ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ?

“ਓਏ ਕਮਲਿਆ! ਜੰਗਾਂ ’ਚ ਹੋਰ ਕੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਏ। ਮੇਰੇ ਅੰਦਰਲਾ ਅਮਰੀਕੀ ਗੁਮਾਨ ਉਛਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।”

ਅਬਦੁੱਲ ਇਹ ਇਰਾਕੀ ਹੈ ਜੋ ਵਿਲੀਅਮ ਦਾ ਦੋਸਤ ਹੈ, ਇਰਾਕੀ ਹਮਲੇ 'ਚ ਅਮਰੀਕੀ ਬਰਬਰਤਾ 'ਤੇ ਰੋਸ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਵਿਲੀਅਮ ਦੀ ਇਹ ਮਨਬਚਨੀ ਵੀ ਅਮਰੀਕੀ ਹਉਮੈਂ ਦੀ ਝਲਕ ਦਿੰਦੀ ਹੈ :

“ਹੂੰ ਮੈਂ ਆਕੜ ਜਿਹੀ 'ਚ ਸਿਰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਮੀਡੀਏ 'ਚ ਹੋ ਰਹੀ ਅਮਰੀਕੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਬੱਲੇ ਬੱਲੇ ਹੋਈ ਸੀ। ਸੋਚ 'ਚ ਘੁੰਮ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਡੈਨਿਸ ਤੋਂ ਅਮਰੀਕੀ ਫੌਜ ਦੀਆਂ ਵਿਉਂਤਾਂ ਤੇ ਬਹਾਦਰੀ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ।”

ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਕਿਤੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸਗੋਂ ਸਥਿਤੀਆਂ/ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਰਾਹੀਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਉਸ ਨੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਇਰਾਕ 'ਤੇ ਕੀਤੇ ਹਮਲੇ ਦੀ ਅਨਉਚਿਤਤਾ ਦਰਸਾਉਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਟੀ.ਵੀ. ਚੈਨਲ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟਰ ਰਾਹੀਂ ਕਰਵਾਈ ਹੈ :

“ਟਾਵਰਾਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਅਤਿਵਾਦਿਆਂ ਦਾ ਅਤਿ ਘਿਨਾਉਣਾ ਕਾਰਾ ਸੀ... ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਬੇਗੁਨਾਹ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹੱਤਿਆ। ਅਮਰੀਕਾ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਏਡੀ ਵੱਡੀ ਵਾਰਦਾਤ ਦੇ ਕਾਰਨ ਲੱਭਦਾ। ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਕੋਧ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਬਰੂਦੀ ਹਨ੍ਹੇਰੀਆਂ ਵਰ੍ਹਾ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਪਹਿਲਾਂ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ 'ਚ ਤੇ ਹੁਣ ਇਰਾਕ 'ਚ। ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਹਰ ਇਨਸਾਫ-ਪਸੰਦ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਏ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਦੂਜੇ ਮੁਲਕਾਂ ਦੀਆਂ ਅੰਦਰੂਨੀ ਤੇ ਬਾਹਰੀ ਲੜਾਈਆਂ 'ਚ ਸਹੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਹੀਂ ਨਿਭਾਅ ਰਿਹਾ..।”

ਉਸ ਨੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾਈ ਪ੍ਰਤੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਤੇ ਸੁਚੇਤ ਸੂਝ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸੱਤਾ, ਬਾਜ਼ਾਰ, ਵਿਉਪਾਰ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਅੰਤਰ ਸੰਬੰਧਾਂ ਤੇ ਪਰਦੇਦਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ।

“ਸਦਾਮ ਹੁਸੈਨ ਨੂੰ ਤਾਕਤਵਰ ਬਣਾਇਆ ਵੀ ਤਾਂ ਅਮਰੀਕਾ ਨੇ ਹੀ ਸੀ... ਤੇ ਹੁਣ ਉਸੇ ਸੱਦਾਮ ਨੂੰ ਲਾਹੁਣ ਵਾਸਤੇ ਸਾਰਾ ਇਰਾਕ ਹੀ ਲਹੂ-ਲੁਹਾਣ ਕਰਾ ਛੱਡਿਆ ਹੈ।”

ਜਾਂ ਫਿਰ ਇਹ ਸੰਵਾਦ ਕਨੇਡੀਅਨ ਚੈਨਲ ਦੇ ਇਰਾਕ-ਅਮਰੀਕਾ ਜੰਗ ਬਾਰੇ ਤਬਸਰੇ ਨੂੰ ਬਿਰਤਾਂਤਕਤਾ ਦਾ ਜਦੋਂ ਉਹ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। “ਕੈਨੇਡਾ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ਸਾਥ ਦੇਣ ਦੀ ਪਾਲਿਸੀ ਨੂੰ ਬਹੁ ਗਿਣਤੀ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਲੋਕ ਠੀਕ ਕਰਾਰ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਰ ਬਹੁ ਗਿਣਤੀ ਮਸਾਂ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਪਰਸੈਂਟ ਦੇ ਫਰਕ ਵਾਲੀ ਤੇ... ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਦਲੀਲ ਹੈ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਅਮਰੀਕਾ, ਕਨੇਡਾ ਦੇ ਮਾਲ ਦੀ ਮੁੱਖ ਮੰਡੀ ਏ, ਇਸ ਪਾਲਿਸੀ ਦਾ ਕਨੇਡਾ ਦੇ ਵਣਜ ਵਿਉਪਾਰ ਤੇ ਮਾੜਾ ਅਸਰ ਪਏਗਾ।” ਇਹੀ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਦਾ ਹੀ ਨਤੀਜਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ, ਉਚਿਤ ਤੇ ਤਰਕਪੂਰਣ ਪਰਿਪੇਖ ਤੋਂ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਅੰਤ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਅਬਦੁੱਲ ਨੂੰ ਜਿਸਦੇ ਭਰਾ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਇਰਾਕ ਵਿਚ ਬੰਬ ਬਾਰੀ 'ਚ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਡੈਨਿਸ ਦੇ ਲਾਪਤਾ ਹੋਣ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਵਿਲੀਅਮ ਤੇ ਐਂਜਲਾ ਪ੍ਰਤਿ ਦੁੱਖ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅੰਤ ਇਕ ਹੋਰ ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ ਨੋਟ 'ਤੇ ਵਿਲੀਅਮ ਦੀ ਮਨਬਚਨੀ 'ਚ ਖੁੱਲ੍ਹਦਾ ਹੈ, “ਜਦੋਂ ਐਟਲਾਂਟਿਕ ਸਾਗਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਤੂੰ ਵੀ ਉਠ ਜਾਹ... ਜਾ ਕੇ ਡੈਨਿਸ ਦੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਲੈ ਆ... ਆਪਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਖਿਡਾਵਾਂਗੇ।” ਇਹ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਸੁਚੇਤ ਸਹਿਜ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸਰੋਕਾਰ ਹੀ ਹਨ ਜੋ ਟਾਵਰਜ਼ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਮਾਜਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਕ, ਆਰਥਿਕ ਕਾਰਨਾਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵਿਸ਼ਵਕ ਚੇਤਨਤਾ ਅਧੀਨ ਇਕ ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ ਨੋਟ ਦੇ ਅੰਤ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਾਂਦੇ ਹਨ।

ਜਿਥੇ ‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਕਹਾਣੀ ਸਮਾਜਿਕ ਰਾਜਨੀਤਕ ਤਣਾਉ ਵਿਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਵਿਸ਼ਾਦ ਤੇ ਆਸ਼ਾਵਾਦ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ ਉਥੇ ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਦੂਜੀ ਕਹਾਣੀ ‘ਪਾਣੀ’ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਜੀਵਨ ਮੁੱਲਾਂ ਤੇ ਸੋਚਾਂ ਦੇ ਟਕਰਾਉ ਤੇ ਤਣਾਉ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਬਹੁਚਰਚਿਤ ਪਾਸਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ‘ਪਾਣੀ’ ਕਹਾਣੀ ਪਾਣੀ ਦੇ ਮੈਟਾਫਰ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਸ਼ਿਤ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਅਜਿਹੀ ਚਿਹਨਾਤਮਕਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਵਰਤਮਾਨ ਜੀਵਨ

ਦੇ ਕਈ ਸੰਕਟਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਸੁਖਜੀਤ ਸਾਧਾਰਣ ਪੰਜਾਬੀ ਪੇਂਡੂ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਚਿਰ ਤੋਂ ਵੱਸਦੇ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਵਿਆਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੁਖਜੀਤ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ 'ਕੱਲੀ ਕਾਰੀ' ਧੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਕੁਝ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਵੀ ਹਿੱਸੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਉਸਦਾ ਚਾਚਾ ਪਰਿਵਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਏਧਰ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਉਹਦਾ ਪੁੱਤਰ ਰਾਜੂ ਤੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਮੂਲ ਦੀ ਨੂੰਹ ਸ਼ੈਰਨ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਕ ਘਰ ਵਿਚ ਸਵਿਮਿੰਗ ਪੂਲ ਵੀ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੁਖਜੀਤ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਕਾਰਜ ਵਾਸਤੇ ਪੈਸੇ ਦੇ ਦੇਵੇ। ਤਣਾਉ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੱਛਮੀ ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਨੰਦ/ਫੰਨ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਪੂਰਬੀ ਜੀਵਨ ਸੋਚ, ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸੰਜਮ ਤੇ ਸਹਿਜ 'ਚ ਜੀਉਣ ਦੀ ਕਾਇਲ ਹੈ। ਇਸ ਤਣਾਉ ਦਾ ਪਰਿਚੈ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਐਨ ਆਰੰਭ 'ਚ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :

“ਹਾਂ ਮਾਮ! ਹਟਾ ਤਾਂ ਦਿੱਤੀ ਸੀ”, ਰਾਜੂ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਵਿਚ ਹਲਕੀ ਜਿਹੀ ਘਬਰਾਹਟ ਵੀ ਸੀ ਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਵੀ,
 “ਪਰ... ਪਰ ਸਵਿਮਿੰਗ-ਪੂਲ ਬਿਨਾ ਸਮਰ ਬੜੀ ਡੱਲ ਜਿਹੀ ਲੰਘਦੀ ਏ... ਏਦਾਂ ਫੀਲ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਆ ਪਈ ਜਿੱਦਾਂ ਅਸੀਂ ਲਾਈਫ਼ ਦਾ ਇਕ ਵੱਡਾ ਫੰਨ ਮਿੱਸ ਕਰ ਰਹੇ ਆਂ...”

ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਦੀ ਘਟ ਰਹੀ ਟੈਂਸ਼ਨ ਫਿਰ ਵਧਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਉਹ ਅੰਦਰ ਹੀ ਅੰਦਰ ਕੁੜਨ ਲੱਗੀ, ਮੈਨੂੰ ਲਾ ਕੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਏ... ਕਿੰਨੀ ਸ਼ੈਤਾਨ ਹੈ... ਨਾ ਇਹ ਇਸ ਘਰ 'ਚ ਆਉਂਦੀ, ਨਾ ਹੀ ਸਵਿਮਿੰਗ-ਪੂਲ ਦਾ ਸਿਆਪਾ ਖੜ੍ਹਾ ਹੁੰਦਾ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦੋਂ ਦੀ ਰਾਜੂ ਨੂੰ ਪੱਟੀ ਪੜ੍ਹਾ ਰਹੀ ਏ। ਉਹੋ ਜਿਹੀ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਮਾਧੋ ਉਹ। ਅਖੇ, ਮਾਮ ਤੁਹਾਡੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚ... ਚੱਕਿਓ ਸਵਿਮਿੰਗ ਪੂਲ ਦੇ। ਕਿੱਥੇ ਮੇਰੇ ਬਾਪੂ ਦੀ ਡੱਕਰੇ ਵਰਗੀ ਜ਼ਮੀਨ... ਕਿੱਥੇ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਜਾਨ ਦੇਣ ਆਲੇ ਮੇਰੇ ਚਾਚਾ ਜੀ ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਸਰੂਰ 'ਚ ਆਕੜੀ ਹੋਈ, ਦੂਜਿਆਂ 'ਚ ਨਾ ਭਿੱਜਣ ਆਲੀ ਇਹ ਸ਼ੈਰਨ...”

ਪਰ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਇਹ ਤਣਾਓ ਅੰਤ ਤੇ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਨੋਟ 'ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਸੁਖਜੀਤ ਦੇ ਜ਼ਮੀਨ ਮੋਹ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਦੁਚਿੱਤੀ (delirium) ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸੁਖਜੀਤ ਨੂੰ ਉਸਦਾ ਚਾਚੇ ਦਾ ਪੁੱਤ ਭਰਾ ਭੂਪੀ ਫੋਨ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ :

“ਮੈਂ ਅਸਲ 'ਚ ਫੋਨ ਕੀਤੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮੁਖਤਿਆਰਨਾਮਾ ਚਾਹੀਦਾ।”

“ਮੁਖਤਿਆਰਨਾਮਾ ਕਾਹਦੇ ਲਈ?”

“ਗੱਲ ਏਦਾਂ ਆਂ... ਪਈ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਥੱਲਿਉਂ ਪਾਣੀ ਮੁੱਕ ਗਿਆ। ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚ ਕੇ ਮੈਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਜੁਗਾੜ ਫਿਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਨਾ।”

“ਹੈਂ। ਜ਼ਮੀਨ ਥੱਲਿਉਂ ਪਾਣੀ ਮੁੱਕ ਗਿਐ... ਪਾਣੀ ਮੁੱਕ ਗਿਆ।” ਸੁੱਤ ਉਨੀਂਦੀ ਹਾਲਤ 'ਚ ਬੁੜਬੁੜਾਉਂਦਿਆਂ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਕਿ ਫੋਨ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਆਇਆ ਸੀ ਜਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕੋਈ ਸੁਪਨਾ ਦੇਖਿਆ ਸੀ।

ਇੰਝ ‘ਪਾਣੀ’ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਅੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਅਜਿਹੀ ਦੁਚਿੱਤੀ ਦੇ ਨੋਟ 'ਤੇ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਮੋਹ ਦੇ ਪਰਦੂਸ਼ਣ ਨੂੰ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਦੇ ਮੈਟਾਫ਼ਰ ਰਾਹੀਂ ਪਰਿਆਵਰਣ ਦੇ ਸੰਕਟ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਲੇਖਕ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਅਨੁਭਵ ਦੀ ਵਿਸਤਾਰਤਾ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਬਰਫ਼ ਤੇ ਦਰਿਆ’ ਕਹਾਣੀ ਵੀ ਜਿਥੇ ਡੀਨ ਸੌਂਡਰਸ, ਸੋਫੀਆ ਤੇ ਸ਼ੋਨ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਨੂੰ ਪਰਿਆਵਰਣ ਦੇ ਲਹਿਜੇ ਵਿਚ ‘ਬਰਫ਼ ਤੇ ਦਰਿਆ’ ਦੇ ਚਿਹਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਅਭਿਵਿਅਕਤ ਕਰਦਿਆਂ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ

ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਦਾ ਪਰਿਚੈ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਡੀਨ ਸੌਂਡਰਸ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਧੋਖਾ ਖਾਧੀ ਹੋਈ ਸੋਫੀਆ ਵਿਸ਼ਾਦ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਵਲੋਂ ਠੁਕਰਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸ਼ੋਨ ਹੀ ਸੋਫੀਆ ਨੂੰ ਸਹਾਰਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਵਿਰੋਧੀ ਮੁਹਿੰਮ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਨ ਦਾ ਜੀਵਨ ਉਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਬਦਲੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਫਾਬੀ ਜਦੋਂ ਸੋਫੀਆ ਉਸ ਡੀਨ ਸੌਂਡਰਸ, ਜੋ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਦਾ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਤਿ ਬਦਲਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸ਼ੋਨ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ :

“ਦੇਖ ਸੋਫੀਆ! ਡੀਨ ਤੇਰੇ ਕੇਸ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਸੰਸਥਾ ਵਿਰੁੱਧ ਹਥਿਆਰ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਰਤੇਗਾ। ਪਤਾ ਏ ਉਹ ਕੀ ਕਰੇਗਾ? ਉਹ ਇਹ ਸਟੈਂਡ ਲਏਗਾ ਕਿ ਮਸਲਾ ਪਰਦੂਸ਼ਣ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ‘ਪਰਦੂਸ਼ਣ ਰੋਕੋ ਸੰਸਥਾ’ ਦੇ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਵੱਲੋਂ ਉਸ ਵਿਰੁੱਧ ਕਿੜ ਕੱਢਣ ਦਾ ਏ। ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਲੋਕਾਂ 'ਚ ਏਹੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਗੇ।”

ਇੰਝ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਨੂੰ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਦੇਖਦਾ ਹੋਇਆ ਪਰਿਆਵਰਣ ਦੇ ਸੰਕਟ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਵਿਸਤਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਦੋਨਾਂ ਮਸਲਿਆਂ ਪ੍ਰਤਿ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਅਨੁਭਵ ਦਾ ਪਰਿਚੈ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ।

‘ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ’ ਪੀੜ੍ਹੀ ਪਾੜੇ ਰਾਹੀਂ ਜੀਵਨ ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਠੁਕਰਾਉ ਤੇ ਤਣਾਉ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਸੰਵਾਦ ਕਾਰਨ ਬੰਦਾ ਕਿਵੇਂ ਸਮਾਜਿਕ ਉਦਾਸੀਨਤਾ ਤੇ ਵਿਸ਼ਾਦ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਵੱਡੇ ਮਾਨਵੀ ਮੁੱਲਾਂ ਤੇ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਦੇ ਅਜੇ ਵੀ ਕਿਤੇ ਬਣੇ ਰਹਿਣ ਕਾਰਨ ਮੁੜ ਜੀਵਨ ਦੇ ਆਸ਼ਾਵਾਦ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ‘ਔਲਾਦ’ ਦੇ ਚਿਹਨ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣਿਆਂ ਤੇ ਬਿਗਾਨਿਆਂ ਵਿਚਲੀ ਰਿਸ਼ਤਗੀ ਦੇ ਪ੍ਰਵਚਨ ਨੂੰ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਇਸ ਮਨ ਬਚਨੀ ਰਾਹੀਂ ਉਸਾਰਿਆ ਹੈ :

“ਭਲਾ ਹੋਵੇ ਤੇਰਾ, ਤੇਰੀ ਔਲਾਦ ਦਾ, ਮੈਨੂੰ ਨਵੀਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆ।” ‘ਔਲਾਦ’ ਸ਼ਬਦ ਉਸ ਨੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਕੁੜਤਣ ਜਿਹੀ ਘੋਲ ਗਿਆ। ਤੇ ਜਿਉਂ ਹੀ ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਸੁਣੇ ਹਸਪਤਾਲ ਦੇ ‘ਟ੍ਰਾਂਸਪਲਾਂਟ ਸੈਂਟਰ’ ਦੇ ਫੋਨ ਦਾ ਆਖਰੀ ਵਾਕ, “ਮਿਸਟਰ ਗਿੱਲ! ਤੂੰ ਇਹ ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ਆਪਣੇ ਟੱਬਰ ਨਾਲ ਵੀ ਸਾਂਝੀ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਉਸ ਦੀ ਸੋਚ ਵਿਚ ਘੁੰਮਿਆ, ਉਸ ਅੰਦਰਲੀ ਕੁੜਤਣ ਅਤਿ ਸੰਘਣੇ ਗੁਬਾਰ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਗਈ। “ਕਿਹੜਾ ਟੱਬਰ?” ਉਹ ਚਿੱਲਾਇਆ।”

ਦਰਅਸਲ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋ ਕਈ ਹੀਲਿਆਂ ਤੇ ਜਫ਼ਰ ਜਾਲਣ ਬਾਅਦ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਪੱਕਾ ਹੋਣ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਤੇ ਦੋ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗੁਆਚੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਮੁੜ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜਦੋਂ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ ਘੱਟ ਤੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਵੈਭਵ ਤੇ ਪੈਸਾ ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਦੋੜ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਭੁੱਲਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਵਿਸ਼ਾਦ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਖੁੰਦ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਜੁਲੀ ਤੇ ਜੇਮਜ਼ ਦੀ ਸੰਗਤ ਮੁੜ ਆਸ਼ਾਵਾਦ ਨਾਲ ਜੋੜਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਇਹ ਉਹੀ ਜੇਮਜ਼ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਦਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਾ ਲੱਗਦਾ ਹੋਇਆ, ਆਪਣਾ ਲੀਵਰ ਦਾਨ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਅੰਤ ਵੀ ਆਪਣੀ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਾਹੀਂ ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ ਨੋਟ 'ਤੇ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਸਮਾਜਿਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਰਸਾਇਣ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਦਾ ਪਰਿਚੈ ਦੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅੰਤਿਮ ਕਹਾਣੀ ‘ਸੜਕਾਂ’ ਵੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਤੇ ਅਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਵਿਚਾਲੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਵਿਸਤਾਰਦੀ ਹੈ। ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇਕ ਪੁੱਤਰ ਕਰਨ ਮਰਨ ਉਪਰਾਂਤ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਨਸਿਕ ਤੇ ਭਾਵੁਕ ਸਹਾਰਾ ਦੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਬਹਾਦਰੀ ਦਾ ਇਨਾਮ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਪੁੱਤਰ ਸਮਾਜਿਕ ਤਰੱਕੀ ਤੇ ਸਵਾਰਥ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਵਿਚਾਲੇ

ਛੱਡ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵਿਸ਼ਾਦ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਵਿਸ਼ਾਦ ਭਰੇ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣ ਦੇ ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ ਨੋਟ “ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਵਿਚ ਵੀ ਲੋਅ ਹੁੰਦੀ ਏ...ਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਲੋਅ” ਨਾਲ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਅੰਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਲੇਖਕ ਵਜੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਬੁੱਧ/ਬਾਲਗ ਬੁੱਧ ਵਾਂਗ ਆਰ ਪਾਰ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਥਿਤੀਆਂ/ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ 'ਤੇ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਵਾਂਗ ਟਿੱਪਣੀ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿਕਰਮ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕੋਲ ਬੜਾ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਅਨੁਭਵ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵਕ/ਡਾਇਸਪੋਰਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਕ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਚੇਤਨਾ ਨਾਲ ਯੁਕਤ ਅਨੁਭਵ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੇ ਵੱਡੇ ਮਾਨਵੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਦੀ ਹੈ। ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸੰਯਮ ਤੇ ਕਹਾਣੀ ਜੁਗਤਾਂ ਦਾ ਸਹੀ ਸੰਤੁਲਿਤ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪਿੱਛਲਝਾਤ, ਮਨਬਚਨੀ/ਸਵੈ-ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਜਾਂ ਹੋਰ ਜੁਗਤਾਂ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਜਾਂ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ ਪਰ ਇਹ ਕਈ ਵਾਰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਅਤੇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਅਨੁਭਵ ਦੀ ਗ਼ੈਰ ਹਾਜ਼ਰੀ ਕਾਰਨ ਸ਼ਬਦ ਆਡੰਬਰ ਤੇ ਅਸੰਵਾਦ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਲਈ ਇਹ ਜੁਗਤਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਬਣਤਰ/ਬੁਣਤਰ ਸੁਸੰਗਠਿਤ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇੰਝ ‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਦੀ ਆਮਦ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਯੋਗਦਾਨ ਸਾਬਿਤ ਹੁੰਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ

ਵਨੀਤਾ (ਡਾ.)*

ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ 'ਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਚਰਚਾ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਬਾਰੇ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਟਾਵਰਜ਼ ਦੀ ਜੋ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ, ਉਸਦਾ ਰਾਜਨੀਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੀ ਅਜੇ ਤਕ ਚਰਚਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਦੁਖਾਂਤ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਵਾਪਰਿਆ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਅਫ਼ਗਾਨਿਸਤਾਨ, ਇਰਾਕ ਜਾਂ ਅੱਤਵਾਦ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਯੁੱਧ ਉਸੇ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਸਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਯੁੱਧ ਹੋਰ ਤਿੱਖਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਘਟਨਾ ਬਾਰੇ ਜੋ ਕੁਝ ਲਿਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਉਹ ਵੀ ਚਰਚਾ ਵਿਚ ਰਹੇਗਾ। ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਲਿਖੀ ਗਈ ਕਹਾਣੀ ਚਰਚਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਈ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਗਈ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਇਸੇ ਲਈ ਇਕ ਮਹੱਤਵਯੋਗ ਅਤੇ ਵਿਲੱਖਣ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣੀ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਉਭਰਣ ਦਾ ਦੂਜਾ ਕਾਰਣ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕੁਝ ਜੋ ਚਰਚਿਤ ਕਹਾਣੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਵਧੇਰੇ ਸਥਾਨਕ ਮਸਲਿਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਇਕ ਅੰਤਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਸਲੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ। ਤੀਜਾ ਕਾਰਣ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਵਰਿਆਮ ਸੰਧੂ ਜਾਂ ਉਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਹੋਰ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਇਕ ਚੰਗੀ ਲੰਮੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਕਹਾਣੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਛੇਤੀ ਸਵੀਕਾਰ ਹੋ ਗਈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਤਰ ਨਹੀਂ ਤੇ ਇਉਂ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਲਿਖੀ ਗਈ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਧਿਅਮ ਵਿਚ ਦੂਜੇ ਪਾਤਰਾਂ ਤੇ ਦੂਜੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਇਹ ਵੱਖਰੇ ਰੂਪ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਬਣ ਗਈ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੂਜੇ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਦੂਜੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਇਕ ਵੱਡੀ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਇਕ ਵਿਲੱਖਣ ਕਹਾਣੀ ਹੈ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਕਟਾਖ਼ਸ਼ ਦੀ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਕਾਇਮ ਕਰ ਆਇਆ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਆਰੰਭ ਹੀ ਅਜਿਹੇ ਕਟਾਖ਼ਸ਼ੀ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, “ਬਤਾਲੂਵੀਂ ਮੰਜ਼ਿਲ ਤੇ ਸਥਿਤ ਸਾਡਾ ਖੂਬਸੂਰਤ ‘ਕੰਡੋਮਿਨੀਅਮ’ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਖੰਡਰਾਤ ਬੀਆਬਾਨ ਦੀ ਜੂਨੇ ਪੈ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।” ਲੇਖਕ ‘ਬਤਾਲੂਵੀਂ ਮੰਜ਼ਿਲ’ ਤੇ ਖੂਬਸੂਰਤ ‘ਕੰਡੋਮਿਨੀਅਮ’ ਨੂੰ ਚਿਹਨ ਦੇ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਵਰਤਦਾ ਹੈ। ਜਿਥੋਂ ਇਕ ਉੱਤਰ ਆਧੁਨਿਕ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਣ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਖੂਬਸੂਰਤ ਕੰਡੋਮਿਨੀਅਮ ਜੋ ਬਹੁਮੰਜ਼ਲੀ ਇਮਾਰਤ ਬਣੀ ਸੈਂਕੜੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਘਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਗੁਆਚੇ ਘਰ, ਗੁਆਚੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਚਿਹਨਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪਾਤਰ ਲਈ ਵਾਪਰੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਕਰਕੇ ਘਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਗਿਆ, ਖੰਡਰਾਤ ਬੀਆਬਾਨ ਦੀ ਜੂਨੇ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਕਟਾਖ਼ਸ਼ੀ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਅਗਲੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਵਿਚ ਜਾਗਦੀ ਹੋਰ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਪੜਦੇ ਹਾਂ – “ਵਿਆਕੁਲ ਹੋਇਆ ਮੈਂ ਬੈੱਡ ਤੋਂ ਉੱਠ ਪੈਂਦਾ ਹਾਂ। ਪਿਛਲੀ ਖਿੜਕੀ ਖੋਲ੍ਹਦਾ ਹਾਂ। ਆਹਲਾ ਦਰਜੇ ਦੀ ਪੰਜਾਹ ਮੰਜ਼ਲੀ ਇਸ ਕੰਡੋਮਿਨੀਅਮ-ਬਿਲਡਿੰਗ ਤੋਂ ਪਿਛਾਂਹ ਹਟਵੇਂ ਐਟਲਾਂਟਿਕ ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਦਾ ਅਸੀਮ ਪਾਣੀ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕੂਲਾ-ਕੂਲਾ ਲਗਦਾ ਏ ਪਰ ਚੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਦੀਆਂ ਛੱਲਾਂ ‘ਚ ਖੋਲਦੇ-ਰਿੜਕ ਹੁੰਦੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੀਂ ਵਿਆਕੁਲਤਾ ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਆ ਵੜਦੀ ਏ।”

ਅਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਏ ਹਾਂ ਕਿ ਵਾਪਰੀ ਕਿਸੇ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਕਾਰਣ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਪਾਤਰ ਵਿਆਕੁਲ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰਲੇ ਉਠਦੇ ਹਾਉਕੇ ਕਾਰਣ ਬਾਹਰ ਕੁਝ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਘਰ ਦੀ ਪਿਛਲੀ ਖਿੜਕੀ ਖੋਲਦਾ ਹੈ। ਪਿੱਛੇ ਐਟਲਾਂਟਿਕ ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਹੈ। ਕੁਝ ਪਲ ਉਸਦਾ ਪਾਣੀ ਕੂਲਾ ਕੂਲਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਚੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਇਉਂ ਵਿਆਕੁਲਤਾ ਫਿਰ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਉਣ ਵੜਦੀ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਹੋਰ ਚਿਹਨ ਐਟਲਾਂਟਿਕ ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਦਾ ਸਿਰਜ ਲਿਆ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵ ਹੈ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਮਨੁੱਖ ਉਸਦਾ ਸਮਾਜ ਰਾਜਨੀਤੀ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਜੁੱਟ ‘ਚੋਂ ਸਿਰਜੀ ਗਈ ਹੈ। ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਜੁੱਟ। ਇਸ ਵਿਚ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਕਿੰਨੇ ਭਿਆਨਕ ਰੂਪ ‘ਚ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਪਰ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਤੁਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਜੁੜਦਾ-ਅਜੁੜਦਾ ਹੈ, ਕੀ ਸਿੱਖਦਾ ਹੈ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਟਾਵਰਜ਼ ਦੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਨੂੰ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸਗੋਂ ਮਨੁੱਖ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਇਸ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਕਈ ਪਰਤਾਂ ਵਾਲੀ ਕਹਾਣੀ ਬਣ ਗਈ, ਨਾ ਕਿ ਕੇਵਲ ਇਕ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕਹਾਣੀ।

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਇਹ ਪਰਤ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਟਰੇਡ ਸੈਂਟਰ ਦੇ ਦੋ ਮਿਨਾਰ ਆਤੰਕਵਾਦੀ ਹਮਲੇ ਵਿਚ ਢਹਿ ਢੇਰੀ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਪਰ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਦਾ ਮਕਸਦ ਕੇਵਲ ਇਸ ਦੁਰਘਟਨਾ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਜਾ ਸੁਨਾਉਣਾ ਨਹੀਂ। ਇਸਨੂੰ ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਣਾ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ, ਸਾਰਾ ਵਿਸਥਾਰ ਦੇ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ, ਟੈਲੀਵੀਜ਼ਨ ‘ਤੇ ਉਸ ਦੁਖਾਂਤ ਦਾ ਹਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਜੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਇਸੇ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰੇ ਤਾਂ ਉਹ ਅਖ਼ਬਾਰੀ ਰਿਪੋਰਟਜ਼ ਬਣੇਗਾ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇਟੀ ਸਟੇਸੀ ਇਸ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਵਿਚ ਮਾਰੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਰਾਕ ਦੀ ਜੰਗ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਡੈਨਿਸ ਲਾਪਤਾ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਮਰ ਚੁੱਕਾ ਐਲਾਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਉਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਦੋ ਟਾਵਰਜ਼ ਢਹਿ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸਭ ਕੁਝ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਉਂ ਟਾਵਰਜ਼ ਦਾ ਚਿਹਨ ਜੋ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਚਿਹਨ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਅਰਥ ‘ਸਟੇਸੀ ਤੇ ਡੈਨਿਸ’ ਹੀ ਹਨ। ਟਾਵਰਜ਼ ਸਿਰਫ ਟਰੇਡ ਸੈਂਟਰ ਦੇ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਚਿਹਨਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਇਕ ਪਰਿਵਾਰ, ਘਰ, ਇਕ ਸਮਾਜ, ਸਭਿਆਚਾਰ ਢਹਿ ਗਿਆ ਹੈ। ਟਾਵਰਜ਼ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਇਸ ਸਭ ਕੁਝ ਨੂੰ ਚਿਹਨਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਇਸ ਚਿਹਨਿਤ ਪਾਸਾਰ ਦਾ ਬਾਕੀ ਸਮਾਜਕ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਵਿਸਥਾਰ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਉਂ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਕਿੰਨੇ ਕੁਝ ਨੂੰ ਜੋੜ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਇਸ ਸੰਯੁਕਤੀ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਉਭਰਦਾ ਹੈ।

ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਕਈ ਵਾਰ ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਦੀ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਦੀ ਵਿਧੀ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ 'ਚ ਅਕਸਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਬੜੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਰੂਪ 'ਚ ਅਪਣਾਇਆ ਹੈ। ਡੈਨਿਸ ਦਾ ਪਿਤਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਟੀ.ਵੀ. ਤੇ ਕਦੇ ਖ਼ਬਰਾਂ ਵਿਚ ਤਲਾਸ਼ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਚੇਤਨਾ ਵਿਚ ਇਰਾਕ ਦੀ ਜੰਗ ਉਸਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਦੀ ਜੰਗ, ਉਸ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਸਵਾਲ, ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਇਹ ਸਭ ਉਘੜਦੇ ਹਨ। ਕਹਾਣੀ ਫਿਰ ਆਪਣੀ ਉਸ ਸਥਿਤੀ ਵਲ ਪਰਤਦੀ ਹੈ। ਟਾਵਰਜ਼ ਵਿਚ ਤਬਾਹ ਹੋ ਰਹੀ ਸਟੇਸੀ ਕਦੋਂ ਤਕ ਉਸਦਾ ਸੰਵਾਦ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਤੇ ਡੈਨਿਸ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹੈ ਤੇ ਕਦੋਂ ਤੱਕ ਡੈਨਿਸ ਆਪਣੇ ਘਰ ਫੋਨ ਤੇ ਇਤਲਾਹ ਦਿੰਦਾ ਰਿਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਇਉਂ ਕਈ ਧਰਾਤਲ ਹਨ। ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਵਿਚ ਹੀ ਕਈ ਧਰਾਤਲ ਫੈਲੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਡੈਨਿਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮਾਪੇ ਆਪਣੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪਤਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਹ ਡੈਨਿਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਪਤਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਚੇਤਨ ਪ੍ਰਵਾਹ ਦਾ ਇਕ ਇਹ ਵੀ ਧਰਾਤਲ ਹੈ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ 'ਅਲੀ' ਨਾਲ ਕੀ ਸੰਵਾਦ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਅਮਰੀਕਨ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਆ ਕੇ ਵੱਸੇ ਹੋਏ ਏਸ਼ਿਆਈ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਤਨਾਓ ਕਿਵੇਂ ਉਘੜਦਾ ਸੀ। ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਦੀ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਹੀ ਲੇਖਕ ਇਸ ਨੂੰ ਉਘਾੜਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਉਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਦਾ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ, ਉਸ ਦੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸਮੱਸਿਆਕਾਰਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਇਹ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਪਏ ਹਨ। ਲੇਖਕ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦਾ ਜੋ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਸਿੱਧੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਉਂ ਕਹਾਣੀ ਹੈਟ੍ਰਿਕ ਜਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਵੀ ਰੂਪ ਧਾਰ ਜਾਵੇਗੀ। ਉਹ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਵਿਧੀ ਤਲਾਸ਼ਦਾ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਤੇ ਐਂਜਲਾ ਕਾਫ਼ੀ ਪੀਣ ਗਏ ਹਨ। ਇਰਾਕ ਜੰਗ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਚਲ ਪਈਆਂ ਹਨ। ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਅਬਦੁਲ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਰੁੱਝ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ :

“ਅਬਦੁਲ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਅਮਰੀਕਾ, ਇਰਾਕ ਦੇ ਘਰਾਂ, ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ, ਸਕੂਲਾਂ ਤੇ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਉੱਤੇ ਅੰਨ੍ਹੇਵਾਹ ਅੱਗ ਵਰ੍ਹਾ ਰਿਹੈ.....ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਦਾ ਪੰਜਾਂ ਜੀਆਂ ਦਾ ਹੱਸਦਾ-ਵਸਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਸੀ। ਬੰਬਾਂ ਨੇ ਸੁੱਤਾ ਪਿਆ ਫਨਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।”

“ਅਬਦੁਲ! ਤੇਰੇ ਭਰਾ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਦੁੱਖ ਏ। ਪਰ ਕੀਤਾ ਕੀ ਜਾਏ? ਲੋਕੀਂ ਸਿੱਧੇ ਵੀ ਏਦਾਂ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਆ।”

ਅਬਦੁਲ ਅੱਖਾਂ ਝਪਕਦਾ ਪਰੇ ਨੂੰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ।

“ਤੁਹਾਨੂੰ ਏਨਾ ਕੁਰੱਖਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬੋਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ”, ਕੌਫੀ ਦਾ ਕੱਪ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਹਟਾਉਂਦਿਆ ਐਂਜਲਾ ਬੋਲੀ ਸੀ, “ਅਬਦੁਲ ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਏ। ਲੰਮਾ ਅਰਸਾ ਬਗਦਾਦ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ 'ਚ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਰਿਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਆਪੇ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਓ ਪਈ ਅਬਦੁਲ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰਨਾ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਏ।”

ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਤੇ ਐਂਜਲਾ (ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ) ਦੋਵੇਂ ਅਮਰੀਕਨ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਅਮਰੀਕਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਅਬਦੁਲ ਅਮਰੀਕਨ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਬਗਦਾਦ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ 'ਚ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਰਿਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਰਾਹੀਂ ਮੱਧ ਪੂਰਬ ਤੇ ਹੋਰ ਏਸ਼ਿਆਈ ਮੁਲਕਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਲਾ ਤਨਾਓ ਯਥਾਰਥਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਘੜ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਉਂ ਲੇਖਕ ਪਾਠਕ ਦੇ ਸਾਹਵੇਂ ਉਸ ਸਮੱਸਿਆਕਾਰ ਦਾ ਸੱਚ ਲੱਭਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਣ ਇਹ ਟਾਵਰਜ਼ ਢੱਠੇ ਸਨ ਜਾਂ ਜਿਸ ਕਾਰਣ ਇਕ ਅਮਰੀਕਨ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਟਾਵਰਜ਼ ਢਹਿ ਗਏ ਹਨ।

ਇਉਂ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਜੋ ਵਿਧੀ ਉਘੜ ਆਈ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਉਸ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਦੀਆਂ ਕੇਵਲ ਘਟਨਾਵਾਂ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਗੋਂ ਉਸ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਵੀ ਉਘੜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤੇ ਕਹਾਣੀ ਘਟਨਾਵਾਂ ਤੇ ਉਸ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠਿਆਂ ਹੀ ਫੈਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਬਦੁਲਾ ਅਤੇ ਅਲੀ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਪਿਛੋਂ ਇਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਕ ਆਖਦਾ ਹੈ :

“ਅਮਰੀਕਾ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਏਡੀ ਵੱਡੀ ਵਾਰਦਾਤ ਦੇ ਕਾਰਨ ਲੱਭਦਾ। ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਕ੍ਰੋਧ 'ਚ ਆਕੇ ਬਰੂਦੀ ਹਨੇਰੀਆਂ ਵਗਾ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਪਹਿਲਾਂ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਤੇ ਹੁਣ ਇਰਾਕ 'ਚ। ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਹਰ ਇਨਸਾਫ-ਪਸੰਦ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਏ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਦੂਜੇ ਮੁਲਕਾਂ ਦੀਆਂ ਅੰਦਰੂਨੀ ਤੇ ਬਾਹਰੀ ਲੜਾਈਆਂ ਵਿਚ ਸਹੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਹੀਂ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ....।”

ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਆਪਣੀ ਵਿਧੀ ਬਾਰੇ ਚੇਤਨ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਇਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਕ ਤੋਂ ਅਖਵਾਈਆਂ ਹਨ। ਤੇ ਕੁਝ ਦੇਰ ਵਿਲੀਅਮ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਘਟਨਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਜਦੋਂ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਵਿਧੀ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣੀ ਹੈ। ਉਹ ਸੋਚਦਾ ਹੈ :

“ਕਾਹਨੂੰ ਹਿਸਾਬ ਦੇਂਦੇ ਨੇ ਇਹ ਹਾਕਮ। ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਬੈਠਿਆਂ ਸੁੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਭੁਗਤਣੀਆਂ ਪੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ। ਹਾਕਮਾਂ ਦਾ ਕੀ ਗਿਆ ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਤਾਜ ਚਮਕਾ ਲਏ.... ਤੇ ਧਰਮ-ਰੱਖਿਅਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਅੱਗ ਉਗਲਛ ਲਈ।”

ਇਉਂ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਜਦੋਂ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇਕ ਸਥਿਤੀ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿਰਜਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਚੁੱਪ ਦੀ ਸਪੇਸ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਧੀ ਵਟਾਂਦਰੇ ਵਿਚ ਇਕ ਸਹਿਜ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਆਪਣੇ ਪਾਤਰ ਨੂੰ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਮੱਧ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ 'ਤੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਟਾਵਰਜ਼ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਫੈਲੇ ਹਨ। ਤੇ ਉਹ ਫਿਰ ਨਿਊਯਾਰਕ, ਸਟੈਚੂ ਆਫ ਲਿਬਰਟੀ ਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਦੀ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਬਿਆਨਦਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਐਂਟਲਾਂਟਿਕ ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਦੇ ਚਿਹਨ ਨੂੰ ਸਿਰਜਿਆ ਸੀ, ਇਥੇ ਫਿਰ ਇਕ ਪਾਸੇ ਨਿਊਯਾਰਕ ਦਾ ਯਥਾਰਥ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦਾ ਚਿਹਨ ਐਂਟਲਾਂਟਿਕ ਮਹਾਂਸਾਗਰ। ਦੋਨਾਂ ਵਿਚ ਤਨਾਓ ਸਿਰਜਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਫਿਰ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ :

“ਬੱਸ ਜਦੋਂ ਸ਼ੋਰ ਪਾਰਕਵੇਅ ਸੜਕ 'ਤੇ ਮੁੜੀ ਤਾਂ ਐਂਟਲਾਂਟਿਕ ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਉਛਲ ਪਿਆ...ਸੀਨੇ 'ਚ ਆਪਣੇਪਨ ਦੀ ਛੱਲ ਉਤਰ ਆਈ। ਪਰ ਫਿਰ ਇੰਜ ਜਾਪਿਆ ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਛੱਲ ਐਂਟਲਾਂਟਿਕ ਨੇ ਭੇਜੀ ਹੋਵੇ, ਜੋ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰਲੇ ਨੂੰ ਕਹਿ ਰਹੀ ਸੀ - ਧੀਰਜ ਰੱਖ! ਐਂਟਲਾਂਟਿਕ ਖੁਦ ਵੀ ਗਮਗੀਨ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਉਦਾਸ ਉਪਰਾਮ ਛੱਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੋਈ ਮੇਰੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਬੰਦਰਗਾਹ ਦੀ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਬਿਲਡਿੰਗ 'ਤੇ ਜਾ ਪਈ...ਇਸ ਬਿਲਡਿੰਗ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਸਮਾਂ ਮੇਰੀ ਸੋਚ 'ਚ ਘੁੰਮ ਗਿਆ...ਏਥੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਸੀ ਮੇਰੀ ਐਂਟਲਾਂਟਿਕ ਨਾਲ ਸਾਂਝ...ਮੇਰੇ ਸੁਪਨੇ ਮੈਨੂੰ ਨਿਊਯਾਰਕ ਲੈ ਆਏ ਸਨ।”

ਹੁਣ ਤੱਕ ਨਿਊਯਾਰਕ ਅਤੇ ਐਂਟਲਾਂਟਿਕ ਦੋਨਾਂ ਵਿਚਲਾ ਤਨਾਓ ਵਿਸਤਰਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਰੇਖਾਂਕਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਇਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦਾ ਇਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਉਘੜ ਰਹੀ ਜਾਂ ਵਿਸਤਰਿਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਆਪਮੁਹਾਰੇ ਹੀ ਇਕ ਸੁਆਲ ਉਘੜਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਕਹਾਣੀ ਕੇਵਲ ਪਾਤਰਾਂ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਹੈ ਜਾਂ ਕੋਈ ਧਿਰ ਜੋ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਲੁਪਤ ਹੈ ਉਹ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਦੀ ਵੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਜਿਸਨੇ ਉਸ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪੈਰਾਡਾਈਮ ਨੂੰ ਬਨਾਉਣਾ ਹੈ। ਕੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਕਹਾਣੀ 'ਚੋਂ ਗੈਰ ਹਾਜ਼ਿਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਹ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਪੈਰਾਡਾਈਮ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਸਹਾਇਤਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਨੇ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਪੁੱਜਦਿਆਂ, ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਤਨਾਓ ਉਘਾੜਦਿਆਂ, ਕਹਾਣੀ ਵਿਚਲੇ ਵਿਰੋਧ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪਣੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਪੈਰਾਡਾਈਮ ਅਜੇ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਉਹ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਮੱਧ ਵਿਚ ਟਾਵਰਜ਼ ਦੇ ਬਰਬਾਦ ਹੋਣ ਦੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਮਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਇਰਾਕ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਬਾਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਦਾ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਉਦਯੋਗ ਤੇ ਕੀ ਅਸਰ ਪਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਕੇਤਦਾ ਹੈ। ਯੂ.ਐਨ.ਓ. ਵਿਚ ਉਦੋਂ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਚਲ ਰਹੀ ਸੀ, ਉਸਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ

ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਅੰਤ ਵਲ ਮੋੜ ਦੇਣਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਨੂੰ ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕਿ ਡੈਨਿਸ ਮਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਫਿਰ ਸਾਹਵੇਂ ਹੈ ਐਟਲਾਂਟਿਕ ਦੇ ਅਤੇ ਨਿਊਯਾਰਕ ਦੇ :

“ਕੁਲਹਿਣੀ ਖ਼ਬਰ ਕੰਨਾ ਥਾਂਵੀ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਪਾਰੇ ਵਾਂਗ ਡਿੱਗਦੀ ਏ। ਸਰੀਰ ਦਾ ਪੋਟਾ-ਪੋਟਾ ਨਿਰਜਿੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਏ...ਲੱਤਾਂ-ਬਾਹਾਂ ਕਿਰਨ ਲੱਗਦੀਆਂ ਨੇਂ...ਮੁਰਦਿਆਂ ਹਾਰ ਹੋਇਆ ਮੈਂ ਰੇਤ 'ਚ ਢਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ...ਟੁੱਟਦੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਆਸਰਾ ਦੇਣ ਲਈ ਨਿੱਘੀ ਕੂਲੀ ਰੇਤ ਨਾਲ ਹਿੱਕ ਜੋੜਦਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਧਰਤ ਜਿਵੇਂ ਠੰਢਾ ਯੱਖ ਪੱਥਰ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਏ। ਐਟਲਾਂਟਿਕ ਵੱਲੀਂ ਤੱਕਦਾ ਹਾਂ...ਛੱਲਾਂ ਜਿਵੇਂ ਉਛਲ ਨਹੀਂ, ਗੋਤੇ ਖਾ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣ। ਨਿਗ੍ਹਾ ਨਿਊਯਾਰਕ ਸ਼ਹਿਰ ਵੱਲ ਉਠਦੀ ਏ...ਸਭ ਕੁਝ ਖੰਡਰਾਤ-ਬੀਆਬਾਨ...।”

ਡੈਨਿਸ ਦੀ ਮੌਤ ਦੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਨੂੰ ਅੱਤ ਡੂੰਘਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪਾਤਰ ਲਈ ਨਿਊਯਾਰਕ ਖੰਡਰਾਤ ਬੀਆਬਾਨ ਹੈ, ਆਪ ਉਹ ਮੁਰਦਿਆਂ ਹਾਰ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਜਾਰਜ ਬੁੱਸ ਤੇ ਟਾੱਨੀ ਬਲੇਅਰ ਦਾ ਉਹ ਜਹਾਜ਼ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਇਰਾਕ ਜੰਗ ਜਿੱਤ ਦਾ ਜਸ਼ਨ ਮਨਾਉਂਦੇ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਾਸ਼ਿੰਗਟਨ ਤੋਂ ਨਿਊਯਾਰਕ ਆਏ ਹਨ ਤਾਂ ਉਸ ਅੰਦਰ ਇਕ ਤੂਫਾਨ ਝੁੱਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਕੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਹੀ ਖ਼ਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਪਰ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੋਵੇਗਾ ਕੇਵਲ ਵਿਰੋਧ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ 'ਤੇ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਐਟਲਾਂਟਿਕ ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਦਾ ਉਸ ਨੇ ਮਹੱਤਵਯੋਗ ਚਿਹਨ ਸਿਰਜਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਡੈਨਿਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਮਿਲ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਕਿ ਜੈਨੀ (ਡੈਨਿਸ ਦੀ ਪਤਨੀ) ਨੇ ਇਕ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਬੱਚਾ ਵੀ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਇਕ ਮਹੱਤਵਯੋਗ ਚਿਹਨ ਹੈ, ਅਜੇ ਉਸ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੇ ਵੀ ਉਘੜਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਪੈਰਾਡਾਈਮ ਉਦੋਂ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਿਹਨਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਵੀ ਸੰਪੂਰਣ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਘੜ ਆਉਣਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੀਆਂ ਅੰਤਲੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਇਸ ਪੈਰਾਡਾਈਮ ਨੂੰ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

“ਕੋਈ ਜਿਵੇਂ ਮੇਰਾ ਮੋਢਾ ਥਪਥਪਾ ਰਿਹਾ ਏ...ਐਟਲਾਂਟਿਕ ਦੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਛੱਲ ਏ। ਮੇਰੀ ਨਜ਼ਰ ਮੀਲਾਂ ਤੱਕ ਪਸਰੇ ਨੀਲੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਜਾ ਮਿਲਦੀ ਏ। ਮੈਨੂੰ ਇੰਜ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਜਿਵੇਂ ਐਟਲਾਂਟਿਕ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ‘ਡੈਨਿਸ ਮੇਰੀਆਂ ਛੱਲਾਂ ਨਾਲ ਖੇਡਦਾ ਜਵਾਨ ਹੋਇਆ ਸੀ...ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੰਗਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡੇ 'ਤੇ ਵੀ ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਰ ਅੱਗ ਮਚਾਈ ਏ। ਲੱਖਾਂ ਛੈਲ-ਛਬੀਲੇ ਡੈਨਿਸਾਂ ਤੇ ਜ਼ਹੀਨ ਹੁਸੀਨ ਸਟੇਸੀਆਂ ਦਾ ਖੂਨ ਮੇਰੇ ਪਾਣੀ 'ਚ ਡੁੱਲ੍ਹਿਆ ਹੋਇਐ। ਮੇਰੀ ਆਤਮਾ ਅੱਖਾਂ ਵਾਂਗ ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਰ ਝੰਬੀ ਗਈ ਏ। ਪਰ ਮੈਂ ਕਦੇ ਵੀ ਰੁਕਿਆ ਨਹੀਂ। ਵਗਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਆਸ ਉਡੀਕ ਰਹਿੰਦੀ ਏ ਕਿ ਸਮਾਂ ਬਦਲੇਗਾ... ਰੁੱਤਾਂ ਬਦਲਣਗੀਆਂ। ਹਰ ਪਾਸਿਓਂ ਲੋਕੀ ਆਉਣਗੇ। ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਜੱਫੀਆਂ ਪਾ-ਪਾ ਮਿਲਣਗੇ। ਮੇਰੇ ਪਾਣੀ 'ਚ ਤੈਰਨਗੇ...ਹੱਸਣਗੇ...ਖੇਡਣਗੇ...ਤੂੰ ਵੀ ਉੱਠ ਜਾਹ...ਜਾ ਕੇ ਡੈਨਿਸ ਦੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆ...ਆਪਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਖਿਡਾਵਾਂਗੇ।”

ਅੰਤ ਤੇ ਐਟਲਾਂਟਿਕ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਲੇਖਕ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਇੱਕਮਿਕ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਬਣਦਾ ਢਹਿੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਘੋਰ ਤ੍ਰਾਸਦੀਆਂ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਤੇ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਹੈ। ਇਸਲਈ ਡੈਨਿਸ ਦਾ ਬੱਚਾ ਉਹ ਭਵਿੱਖ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਉਡੀਕ ਹੈ ਤੇ ਐਟਲਾਂਟਿਕ ਉਸ ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਤ੍ਰਾਸਦੀ 'ਚ ਡੁੱਬੇ ਡੈਨਿਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਉਂ ਕਹਾਣੀ ਇਕ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਮਨ ਉੱਤੇ ਉਲੀਕ ਵੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਵੀ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਨਾਲ ਜੋੜਕੇ ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਤੱਕ ਸਦੀਵੀਂ ਤੌਰ ਤੇ ਸੀਮਤ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿੰਦੀ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ‘ਟਾਵਰਜ਼’: ਉਤਰ-ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਪਰਿਪੇਖ

ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ (ਡਾ.)*

ਡਾਇਸਪੋਰਾ ਜਾਂ ਪਰਵਾਸ ਸ਼ਬਦ ਆਪਣੀ ਮਾਤ-ਭੂਮੀ ਤੋਂ ਉਖੜੇ ਅਤੇ ਬੇਗਾਨੀ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਜੜ੍ਹਾਂ ਲਾਉਣ ਲਈ ਯਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਵਾਲਾ ਬਹੁਮੁਖੀ ਸੰਕਲਪ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਬਹੁਮੁਖਤਾ ਪਰਵਾਸੀ ਬੰਦੇ ਦੇ ਹੋਰਵੇ (Nostalgia), ਹੀਣ-ਭਾਵਨਾ (Inferiest Complex) ਓਪਰੇਪਣ (otherness) ਉਖੜੇਵੇਂ (Dislocation), ਟੁੱਟ-ਭੱਜ (Fragmentation), ਹਾਸ਼ੀਆਗ੍ਰਸਤ ਸਥਿਤੀ (Marignalization), ਹੋਂਦ ਦੇ ਸੰਕਟ (Identityh Crisis), ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰੇ (Racial hatered), ਅੰਤਰ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਦੁਫੇੜ (Inter-cultural clashes) ਆਦਿ ਸਮੂਹ ਪਾਸਾਰਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਅਰਥਾਂ ਅਨੁਕੂਲ ਪਰਵਾਸੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸੰਕਟਗ੍ਰਸਤ ਹੋਂਦ ਅਤੇ ਹੋਣੀ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵੀ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀ ਨਹੀਂ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਰਵਾਸੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਦਾ ਇਕ ਨਿਵੇਕਲਾ ਪਾਸਾਰ ਵੀ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਹੂਦੀਆਂ ਜਾਂ ਮੁੱਢਲੇ ਅਫਰੀਕਨ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਜਲਾਵਤਨੀ- ਸੰਵੇਦਨਾ ਤੋਂ ਵੱਖਰਿਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵੱਖਰੇਵਾਂ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਦੇ ਮੂਲ ਪ੍ਰੇਰਕਾਂ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਪਰਵਾਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਜ਼ਬਰੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸਵੈ-ਇਛੱਤ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਆਪਣੀ ਮਾਤ-ਭੂਮੀ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਵਸੋਬੇ ਵਜੋਂ ਚੁਣਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਪਰਵਾਸ ਦੀਆਂ ਦੁਸ਼ਵਾਰੀਆਂ ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਵੀ ਡਾਢੀਆਂ ਹੋਣ, ਫਿਰ ਵੀ ਪਰਵਾਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਵਧੀਆ ਮੌਕਾ (opportunity) ਹੈ। ਬੇਗਾਨਾ ਮੁਲਕ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ “ਚੰਗੀ ਗੁਜ਼ਰ-ਬਸਰ ਦਾ ਸਥਾਨ” (Greener Pastures) ਹੋ ਨਿਬੜਦਾ ਹੈ।¹

ਇਸ ਕਰਕੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਛੇਤੀ ਆਪਣੇ ਵਤਨ-ਵਾਪਸੀ ਦੇ ਮੋਹ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਪਰਵਾਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੱਕੇ ਵਸੇਬੇ ਲਈ ਚੁਣ ਲਿਆ ਅਤੇ ਕਰਮ-ਭੂਮੀ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਸਥਿਤ ਕਰ ਲਿਆ। ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਨੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਬੇਗਾਨੇ, ਭਾਰੂ (Hegemonic) ਅਤੇ ਜਟਿਲ ਪੱਛਮੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਸੰਵਾਦ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਆ। ਫਲਸਰੂਪ ਉਹ ਹੁਣ ਉਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਜਿਥੇ ਉਹ ਨਿਸ਼ਕ੍ਰਿਆ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਤਾ (Passive Object) ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸਕ੍ਰਿਆ ਹੋਂਦ (Active Subject) ਵਜੋਂ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹਨ।²

ਇਸ ਸੰਵਾਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਪੇਸ਼ਕਾਰ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹੈ। ਕੈਨੇਡਾ ਵਾਸੀ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਦਾ ਇਕ ਚਰਚਿਤ ਅਤੇ ਸਥਾਪਤ ਨਾਂ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਇਸ ਗੱਲ ਉਤੇ ਟਿਕੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਅਜੋਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਵਾਸੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਦੇ ਬਦਲਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਸਮੱਗਰਤਾ ਵਿੱਚ ਫੜਨ ਦਾ ਅਤੇ ਕਲਾਤਮਕ ਗਲਪ-ਬਿੰਬ ਰਾਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਣ ਵਿੱਚ ਸਫਲਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰਕੇ ਸਮੂਹ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠਕਾਂ ਅਤੇ ਆਲੋਚਕਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਇਸ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਾਸਾਰ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੋ ਟਾਪੂ (1999) ਰਾਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਦਾ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਟਾਵਰਜ਼ (2005) ਵਿਚਲੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨਾਲ ਇਕ ਨਵੀਂ ਸਿਖਰ ਛੋਹੀ ਹੈ।

ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਟਾਵਰਜ਼ ਵਿੱਚ ਕੁਲ ਪੰਜ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮੁੱਚੇ ਵਿਚ ਇਕ ਟੈਕਸਟ ਵਾਂਗ ਪੜ੍ਹੀਏ ਤਾਂ ਪਰਵਾਸੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਦੇ ਜਿਹੜਾ ਸਰੂਪ ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰੇ ਹੀ ਉਭਰਦਾ ਮੂਰਤੀਮਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸੰਵਾਦੀ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਇਹ ਸੰਵਾਦ ਪੱਛਮੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਦਵੰਦਾਤਮਕ ਸਬੰਧਾਂ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰਵਾਸ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਰਾਹੀਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਅਨੁਭਵ ਦਾ ਮੂਲ ਪਛਾਣ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਅਜਿਹੀ ਦੁਵੱਲੀ ਚੇਤਨਾ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਵਿਅਕਤੀ ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਵਸੇਬੇ ਦੀ ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਮਾਤ-ਭੂਮੀ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਪੈਂਡਲੂਮ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਟਕਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਅੰਤਰ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਹੋਂਦ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਇਕਹਿਰੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪਛਾਣ ਵਿਚ ਸ਼ਰਨ ਨਹੀਂ ਲੈਣ ਦਿੰਦੀ। ਦੋਹਰੀ ਤੀਹਰੀ ਪਛਾਣ ਨਾਲ ਨਿਰੰਤਰ ਬਣਿਆ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਤਣਾਓ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਖਿਚਾਓ ਉਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਅਤੇ ਹੋਣੀ ਦਾ ਨਿਰਧਾਰਤਕਾਰ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਤਣਾਓ ਦਾ ਸਿਰਜਾਣਤਮਕ ਪਹਿਲੂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਉਸ ਦੀ ਕਲਾ-ਚੇਤਨਾ ਨੂੰ ਆਰ ਲਾ ਕੇ ਹੋਰ ਤੇਜ ਅਤੇ ਤਿੱਖਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਜੁਸਤਜੂ ਇਹ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਵਿਭਿੰਨ ਪਛਾਣਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਕਿਸੇ ਹੰਢਣਸਾਰ ਸੰਤੁਲਨ ਦੀ ਕਾਇਮੀ ਹੋ ਸਕੇ। ਇਹ ਤਲਾਸ਼ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਮਾਰਗ ਹੋ ਨਿਬੜਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਪਰਵਾਸੀ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸੀ ਵਿਅਕਤਿੱਤਵ ਦੀ ਪਰਤ-ਦਰ-ਪਰਤ ਫਰੋਲ ਕੇ ਪਾਠਕ ਅੱਗੇ ਪਰੋਸਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ। ਕੁਝ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਪਰਵਾਸੀ ਹੋਂਦ ਪਾਤਰ-ਰੂਪ 'ਚ ਪਰਵਾਸੀ- ਸੰਵੇਦਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਵਿਚ ਇਹ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਪਾਤਰ-ਕਾਰਜ ਦੇ ਸੰਚਾਲਕ ਬਣੇ ਲੇਖਕ ਦੀ ਰਚਨਾ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਾਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

‘ਪਾਣੀ’, ‘ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ’ ਅਤੇ ‘ਸੜਕਾਂ’ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਪਾਤਰ-ਰੂਪ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਉਚਾਰ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਰਾਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਅਤੇ ‘ਬਰਫ ਤੇ ਦਰਿਆ’ ਦੋ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਮਹੱਤਤਾ ਵਾਲੇ ਉਤਮ-ਪੁਰਖੀ ਪਾਤਰ ਪੱਛਮੀ ਮੂਲ ਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਟੈਕਸਟ ਦੀ ਮੂਲ ਧੁਨੀ ਵਿਚੋਂ ਪਛਾਣਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬੰਦੇ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਹਰੇਕ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਪੱਛਮੀ ਪ੍ਰਵਚਨ ਨਾਲ ਤਰਕ-ਵਿਤਰਕ ਸਿਰਜਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹੀ ਗੱਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਵਚਨ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਕਹਾਣੀ 'ਪਾਣੀ' ਦੀ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਕੈਨੇਡਾ ਦਾ ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਪੱਛਮੀ ਰਹਿਤਲ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਪਰ ਆਪਣੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਅਰਥਾਤ ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚਲੀ ਜੱਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਚਾਚੇ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਵੀ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਡੂੰਘੇ ਸੰਕਟ ਵਿਚ ਫਸੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਰਾਜੂ ਗੋਰੀ ਨੂੰ ਸ਼ੈਰਨ ਅਤੇ ਪੋਤਰਾ-ਪੋਤਰੀ ਆਪਣੀ ਸਵਿਮਿੰਗ ਪੂਲ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਪਿਤਾ-ਪੁਰਖੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚਣ ਦੀ ਜਿੱਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਦੀ ਹੋਂਦ ਹੀ ਡਗਮਗਾਉਣ ਲਗਦੀ ਹੈ :

“ਸੈੱਲ” ਸ਼ਬਦ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਬੰਬਾਂ ਵਾਂਗ ਫਟਿਆ। ਦਿਲ ਥੱਲੇ ਨੂੰ ਡਿਗਦਾ ਜਾਪਿਆ... ਸਰੀਰ ਤੇਲੀਓ-ਤੇਲੀ ਹੋ ਗਿਆ...ਉਸ ਨੂੰ ਇੰਜ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਉਸਦਾ ਪੁੱਤ ਉਸਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਖੁਰਚ ਕੇ ਕਿਸੇ ਗਾਰਬੇਜ਼ ਦੇ ਟੋਏ ਵਿੱਚ ਸਿੱਟਣੀ ਚਾਹ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ...ਪਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਉਸਦੀਆਂ ਨਸਾਂ ਵਿੱਚ ਟੈਨਸ਼ਨ ਆ ਵੜੀ।”³

ਜ਼ਮੀਨ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਲਈ ਨਿਰੋਲ ਧਨ-ਸੰਪਤੀ ਜਾਂ ਮੁਨਾਫ਼ੇ ਦਾ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਮੋਹ-ਤੇਹ ਵਾਲੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਜੋਡਨ ਵਾਲੀ ਸਾਂਝੀ ਤੰਦ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਕਿਸਾਨੀ-ਅਵਚੇਤਨ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਗੌਰਵਤਾ ਨਾਲ ਡੂੰਘੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਨਿਰੋਲ ਉਪਭੋਗੀ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਆਪਾ ਕਿਰਨ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਸਵਿਮਿੰਗ ਪੂਲ ਦਾ ਸੁਖ ਮਾਨਣ ਵਾਲਾ ਵੀ ਉਸਦਾ ਆਪਣਾ ਪਰਿਵਾਰ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਪਰ ਆਪਣੀ ਨੂੰ ਸ਼ੈਰਨ ਅਤੇ ਪੁੱਤ ਰਾਜੂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿਚੋਂ ਅਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਨਿੱਘ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖਾਤਰ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵਿਰਵੀ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਕੈਨੇਡਾ ਦਾ ਵਸੋਬਾ ਛੱਡ ਕੇ ਵਤਨ-ਵਾਪਸੀ ਲਈ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਰਖਦੀ। ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਪਦਾਰਥਕ ਬਹੁਲਤਾ, ਪ੍ਰਾਕਿਰਤਕ ਸੋਹਜ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਤੰਦ ਕਈ ਵਾਰ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੇ “ਨੂੰਹ ਪੁੱਤ ਵਿਰੁੱਧ ਮਨ ਦੀ ਕੁੜੱਤਣ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਮਿਠਾਸ ਵਿਚ ਬਦਲ” ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਅੰਤ ਉਤੇ ਜਦ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਦੇ ਚਾਚੇ ਦਾ ਪੁੱਤ ਭੁੱਪੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੇਠ ਪਾਣੀ ਮੁੱਕਣ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਬਣਾ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚਣ ਲਈ “ਮੁਖ਼ਤਿਆਰਨਾਮਾ ਮੰਗ” ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਦਾ ਆਪਣੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਣ ਦਾ ਭਰਮ ਵੀ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸੱਚ ਅਤੇ ਸੁਪਨੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰ ਸਕਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵਕਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਉਸਦੀ ਦਵੱਲੀ ਝਾਕ ਦਾ ਸੰਕਟ ਮੁੱਕ ਗਿਆ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਹ ਖ਼ਲਾਅਵਾਸੀ ਹੋਣ ਦਾ ਦਰਦਨਾਕ ਅਹਿਸਾਸ ਭੋਗਦੀ ਹੈ। ਪਦਾਰਥਕ ਬਹੁਲਤਾਵਾਂ ਵਾਲੀ ਪੱਛਮੀ ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਨਿੱਘੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਇਕੋ ਵੇਲੇ ਚਾਹਤ ਰੱਖਣਾ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਲੁਭਾਉਣਾ ਆਦਰਸ਼ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਸਹਿਜ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਸੇ ਲਈ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਨਵ-ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਉਪਭੋਗੀ ਮਾਣਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਮੋਹ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਕੋਈ ਸੰਤੁਲਨ ਸਿਰਜ ਸਕਣ ਦੀ ਪ੍ਰਬਲ ਇੱਛਾ ਦਾ ਰਚਨਾ-ਵਿਵੇਕ ਸਿਰਜਣ ਵਾਲੀ ਕਹਾਣੀ ਹੋ ਨਿਬੜਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਜਦੋਂ-ਜਹਿਦ ਪਰਵਾਸੀ ਬੰਦੇ ਦੀ ਹੋਂਦ-ਸਥਾਪਤੀ ਲਈ ਅਤੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਕਹਾਣੀ 'ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ' ਦੇ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵੀ ਕਈ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਵਰਗੀ ਹੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹ ਨਿਰੰਤਰ ਮੁਸ਼ੱਕਤੀ ਜੀਵਨ ਜਿਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਉਹ ਸਫਲ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤਰੱਕੀ ਦੀ ਦੌੜ ਵਿਚ ਪਏ ਉਸ ਦੇ ਨੂੰਹ-ਪੁੱਤ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਅਗਾਂਹ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਦੌੜ ਕਾਰਨ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਇਕਾਈ ਖਿੰਡ ਗਈ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਖੂਨ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨਿੱਘ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮਸਲਾ ਇਥੇ ਵੀ ਨੂੰਹ-ਪੁੱਤ ਦੇ ਪੱਛਮੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਅਤੇ ਸੁੱਖ-ਸਹੂਲਤਾਂ ਵੱਲ ਖਿੱਚੇ ਜਾਣ ਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਖਿੱਝ ਅੰਤ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕੱਲਾ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਲੇਖਾ-ਜੋਖਾ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹ ਸੋਚਦਾ ਹੈ :

“ਤਣਾਅ 'ਚ ਧੁਖਦਾ ਉਹ ਇੰਜ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਜਿਵੇਂ ਸੁਖ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਉਹ ਸਮੇਂ ਕੋਲੋਂ ਠੱਗਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਪਰ ਫਿਰ ਉਹ ਸੋਚਦਾ ਕਿ ਉਹ ਸਮੇਂ ਕੋਲੋਂ ਨਹੀਂ, ਖਾਸ ਆਪਣਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਠੱਗਿਆ ਗਿਆ ਸੀ... ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਸੱਤ ਸੁਮੰਦਰ ਪਾਰ ਆ ਕੇ ਉਹ ਅਤਿ ਔਖ, ਕਰੜੇ ਤੇ ਦੁਖਦਾਈ ਵਕਤਾਂ ਨਾਲ ਗਿਆਰਾਂ ਸਾਲ ਜੁਝਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।”⁴

ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਜਨਬੀਅਤ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵਤਨ-ਵਾਪਸੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਸਿਮਰਤੀ ਵਿਚ ਉਹ ਪਲ-ਛਿਣ ਜ਼ਰੂਰ ਉਭਰਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਇਸ ਕਦਰ ਟੁੱਟਿਆ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ। ਉਸ ਦੀ ਇੱਛਾ ਵੀ ਨਵ-ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਚੇਤਨਾ, ਮਾਨਵੀ ਗੌਰਵ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਇਕਸੁਰਤਾ ਦਰਮਿਆਨ ਕੋਈ ਹੰਢਣਸਾਰ ਸੰਤੁਲਨ ਸਿਰਜ ਸਕਣ ਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਤਮੰਨਾ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਮਾਨਵੀ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਸੂਚਕ ਹੈ ਪਰ ਮੌਜੂਦਾ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਵਹਾਰਕ ਰੂਪ ਦੇ ਸਕਣਾ ਕੋਈ ਸਹਿਜ ਅਤੇ ਸੌਖਾ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਆਦਰਸ਼ ਨੂੰ ਹੁਣ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਵੀ ਬੂਰ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦਾ ਫਿਰ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਸਿਮਰਤੀ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਕੀਤੀ “ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਸੁਖਾਵੀਂ ਨੌਕਰੀ” ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਆ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਆਦਰਸ਼ ਜਾਂ ਸੁਪਨੇ ਅਤੇ ਵਾਸਤਵਿਕਤਾ ਵਿਚ ਡੂੰਘੀ ਖਾਈ ਸਮੇਤ ਜਿਉਣਾ ਅਤੇ “ਗੁਆਚੇ ਲੋਕਾਂ” ਦੀ ਜੂਨ ਹੰਢਾਉਣਾ ਹੀ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵਰਤਮਾਨ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕਹਾਣੀ ‘ਸੜਕਾਂ’ ਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵੀ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਪਰਵਾਸ ਵਿੱਚੋਂ ਟ੍ਰਾਂਸਪੋਰਟ ਦੇ ਕਿੱਤੇ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਭਰਵੀਂ ਤਰੱਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਥੋਂ ਦੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵਿਚ ਗੌਰਵਮਈ ਪਛਾਣ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਸਾਥ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸੁਪਨਮਈ ਉਡਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਉੱਚਾ ਕਰਦਾ ਹੈ :

“ਆਪਦੇ ਬਰਾਬਰ ਤੁਰ-ਫਿਰ ਰਹੇ ਕਰਨ, ਲੱਖੀ ਤੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦੇ ਸੰਗ-ਸਾਥ ਉਹ ਡਾਢਾ ਖੁਸ਼ ਸੀ। ਭਾਂਤ-ਸੁਭਾਂਤੇ ਰੰਗਾਂ ਰੂਪਾਂ ਵਾਲੇ ਫੁੱਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ 'ਚ ਜਿਵੇਂ ਸੁਗੰਧੀਆਂ ਭਰ ਰਹੇ ਹੋਣ।”⁵

ਤਰੱਕੀ ਦੀ ਸਿਖਰ ਹੰਢਾ ਰਹੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਬਿਖਰਾਵ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਅਰਧ-ਸਾਮੰਤੀ ਭਾਂਤ ਦੀ ਸਮੂਹਿਕ ਚੇਤਨਾ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਰਹਿਤਲ ਨਾਲ ਵਰੋਸਾਈ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸੋਚ ਟਕਰਾਅ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਲੱਖੀ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਦਾ ਆਪਣਾ “ਲਾਈਫ ਸਟਾਈਲ” ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ “ਬੇਹਿਸਾਬੇ ਖ਼ਰਚੇ” ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ :

“ਲਾਈਫ ਸਟਾਈਲ 'ਚ ਬੜਾ ਕੁਝ ਹੁੰਦਾ ਏ... ਇਸ ਵਿਚ ਬੰਦੇ ਦੇ ਆਪਣੇ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਗੋਲ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਚੀਵ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦੈ।”

ਪਰ ਉਸਦੀ ਨੂੰਹ ਮੀਨੂੰ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਹਨ :

“ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਗੋਲਾਂ ਨਾਲ ਐਗਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਕੁਐਲਟੀ ਵੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਏ... ਫਾਰ ਯੂ ਦਾ ਲਾਈਫ ਇਜ਼ ਈਟ, ਸਲੀਪ ਐਂਡ ਗੋ ਟੂ ਵਰਕ। ਬਟ ਫਾਰ ਮੀ ਦੇਅਰ ਇਜ਼ ਮੋਰ ਟੂ ਲਾਈਫ।”⁶

ਨੂੰਹ-ਪੁੱਤ ਦੇ ਤਰਕਾਂ ਅੱਗੇ ਹਾਰਦਾ ਬੇਬੱਸ ਹੋਇਆ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ, “ਕਿਥੇ ਗੁਆਚ ਗਏ ਉਹ ਮੁਸਕਰਾਹਟਾਂ ਤੇ ਹਾਸੇ?”... ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਅਤੇ ਸੁਖੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਅੰਤ ਉਸਦੀ ਸਿਮਰਤੀ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕਦੇ ਕਦੇ ਉਸ ਦੇ ਅਵਚੇਤਨ ਵਿਚੋਂ ਧੁਰਲੀ ਮਾਰ ਕੇ ਉਠਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਹਕੀਕਤ ਵਿੱਚ ਉਹ ਨੂੰਹ-ਪੁੱਤ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਦਿਸਦੇ ਕਠੋਰ ਵਰਤਮਾਨ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਤ੍ਰਾਸਦਕ ਵੇਦਨਾ ਨੂੰ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਦੋਸਤ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀ ਕਰਦਾ ਹੈ :

“ਜੈਕ ਤੂੰ ਜਾਣਦਾ ਈ ਏਂ... ਸਾਡੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਈਫ ਸਟਾਈਲ 'ਚ ਕਿੰਨਾ ਫਰਕ ਏ... ਚਲੋ ਉਹ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਖੁਸ਼ ਰਹਿਣ ਤੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਜਿਵੇਂ ਵੀ ਹਾਂ... ਠੀਕ ਹਾਂ।”⁷

ਉਪਰੋਕਤ ਤਿੰਨਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਰਚਨਾ-ਵੇਰਵੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਫੁੱਲ ਉਮਰ ਦੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਤਰਾਂ ਦਾ ਸੰਕਟ ਵਧੇਰੇ ਗਹਿਰਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਹ ਨੇਪਰੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਦੇ। ਪ੍ਰਫੁੱਲ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਲਈ ਮੂਲ ਮਸਲਾ ਗੌਰਵਮਈ ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦਾ ਹੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਗਹਿਰੇ ਆਰਥਕ ਸੰਕਟ ਕਾਰਨ ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਸਬੰਧੀ ਕੋਈ ਠੋਸ ਵੇਰਵੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰੀ ਸਥਾਨ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਵਧੇਰੇ ਥਾਈਂ ਇਸ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਨੂੰ ਖਲਨਾਇਕੀ ਭੂਮਿਕਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮਜ਼ਬੂਰੀਆਂ ਵਾਲੇ ਪੱਖ ਨੂੰ ਵੀ ਉਭਾਰਨ ਦੇ ਪੂਰੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਵਸਤੂ-ਯਥਾਰਥਕ ਪਹਿਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀ ਅੱਖ ਰਾਹੀਂ ਵਧੇਰੇ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਤ੍ਰਾਸਦਕ ਵੇਦਨਾ ਦੀ ਭਾਗੀ ਵੀ ਪਹਿਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਹੀ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਵੇਰਵਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪਹਿਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਆਪਣੇ ਵਤਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਆਮ ਜਿਹੀ ਸਮੱਸਿਆ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ, ਚੰਗੇ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਜਾਂ ਵਿਆਹ-ਬੰਧਨ ਦੇ ਸਬੱਬ ਨਾਲ ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬੇਗਾਨੀ ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਓਪਰੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀਆਂ ਦੁਸ਼ਵਾਰੀਆਂ ਸਹਿ ਕੇ ਵੀ ਉਹ ਸਫਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਆਰਥਕ ਤਰੱਕੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਪਦਾਰਥਕ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਖਲਾਅ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਸੁਖਾਵੀਆਂ ਸਿਮਰਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸੰਯੁਕਤ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸੁਖ ਨਾਲ ਭਰਨਾ ਲੋਚਦੇ ਹਨ। ਜਦ ਇਸ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਤਾਂ ਤ੍ਰਾਸਦਕ ਵੇਦਨਾ ਦੇ ਭਾਗੀ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਵੇਦਨਾ ਜਾਂ ਸਿਮਰਤੀਆਂ ਦਾ ਛਲਾਵਾ ਏਨਾ ਪ੍ਰਭਾਵਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਵਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਪਰਵਾਸੀ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਵਤਨ-ਵਾਪਸੀ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਸਕੇ। ਉਹ ਪਲ-ਛਿਨ ਦੇ ਹੋਰਵੇ ਪਿਛੋਂ ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦਿਆਂ ਪੱਛਮੀ ਰਹਿਤਲ ਦੀਆਂ ਬਰਕਤਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਭੁਗਤਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਪਰਵਾਸੀ ਬੰਦੇ ਦੇ ਸੰਤਾਪ ਦਾ ਹੁਲਾਸ ਵਿੱਚ ਰੂਪਾਂਤਰਤ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਚੇਤ ਕਾਰਜ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਬਹੁਤੀ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਜੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਇਸ ਪਾਸਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਮੂਲੋਂ ਚੁੱਪ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਉਭਾਰੀ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀ ਘੁਟਨ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਕੁਝ ਉਲਾਰਮਈ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵੀ ਉਭਾਰਿਆ ਹੋਵੇ ਪਰ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਪੱਛਮੀ ਰਹਿਤਲ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕਸੁਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਾਇਦ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਧਖੜ ਉਮਰ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਹੋਣ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਸੰਕਟ ਜਾਂ ਤਾਂ ਵਧੇਰੇ ਉਲੇਖਯੋਗ ਨਹੀਂ ਜਾਪੇ ਅਤੇ ਜਾਂ ਸਮਝੋਂ ਬਾਹਰੇ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ। ਆਪਣੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਇਸ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਾ ਕੀ ਨਜ਼ਰੀਆ ਹੈ? ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਾਣੀਆਂ ਘੱਟ ਹੀ ਫੋਕਸ ਅਧੀਨ ਲਿਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਦਾ ਇਹ ਪਾਸਾਰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ।

ਕਹਾਣੀ ‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਅਤੇ ‘ਬਰਫ਼ ਤੇ ਦਰਿਆ’ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਮਹੱਤਤਾ ਵਾਲੇ ਪਾਤਰ ਪੱਛਮੀ ਮੂਲ ਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਦੀ ਥਾਹ ਤਾਂ ਹੀ ਪਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਖ/ਅਪ੍ਰੋਖ ਸੰਚਾਲਕ/ਲੇਖਕ ਦੇ ਫੋਕਸੀਕਰਨ ਦੀ ਜੁਗਤ ਨੂੰ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਸਾਰੇ ਗੌਰੇ ਨਸਲੀ ਭੇਦ-ਭਾਵ ਦੇ ਹਮਾਇਤੀ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੁੱਧ-ਧੋਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਦੀ ਮਿੱਥ ਨੂੰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਤੋੜਦੀਆਂ ਹਨ ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਉਹ ਪੱਛਮੀ ਨਵ-ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਅਤੇ ਸਿਆਸਤ ਦੀ ਹੈਜ਼ਮਨੀ ਪ੍ਰਤੀ ਪੁਨਰ-ਚਿੰਤਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿਚ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਕਹਾਣੀ 'ਟਾਵਰਜ਼' ਦਾ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਵਿਲੀਅਮ ਅਮਰੀਕਨ ਸੋਚ ਵਾਲਾ ਪਾਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨਾਲ ਵਾਪਰੇ ਭਿਆਨਕ ਦੁਖਾਂਤ ਦੇ ਸਦਮੇ ਉਪਰੰਤ ਉਸ ਦੀ ਕਾਇਆ-ਕਲਪ ਹੋਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। 9/11, 2001 ਨੂੰ ਵਰਲਡ ਟਰੇਡ ਸੈਂਟਰ ਉਤੇ ਹੋਏ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਹਮਲੇ ਨਾਲ ਹੋਈ ਤਬਾਹੀ ਵਿਚ ਵਿਲੀਅਮ ਦੀ ਧੀ ਸਟੇਸੀ ਮੌਤ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਚ ਪੈ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਪੁੱਤ ਡੈਨਿਸ ਪਹਿਲਾਂ ਅਫ਼ਗਾਨਿਸਤਾਨ ਦੀ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਇਰਾਕ ਦੀ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਲਾਪਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਲੀਅਮ ਦੀ ਪਤਨੀ ਐਂਜਲਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਦਮਿਆਂ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਮਾਨਸਿਕ ਤਵਾਜ਼ਨ ਗੁਆਉਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੁੱਚੇ ਘਟਨਾ-ਕ੍ਰਮ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਨੇ ਜਿਵੇਂ ਜੋੜਿਆ ਬੀੜਿਆ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਵਾਸੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਛਾਪ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਉਸਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਸੋਝੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਪੂਰੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦੀ ਵਿੱਥ ਤੋਂ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਵੇਖ ਸਕੇ। ਉਹ ਪਹਿਲੇ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨੂੰ ਤਰਕ ਦੀ ਤੱਕੜੀ ਨਾਲ ਵਾਰ ਵਾਰ ਤੋਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਇਰਾਕੀ ਅਮਰੀਕਨ ਪਾਤਰ ਅਬਦੁਲ ਦੀ ਓਟ ਵਿਚ ਇਹ ਸੱਚ ਨਿਤਾਰਦਾ ਹੈ :

“ਜੇ ਅਮਰੀਕਾ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਵਿਸ਼ਵ ਸ਼ਾਂਤੀ, ਜ਼ਮਹੂਰੀਅਤ ਅਤੇ ਤਹਿਜ਼ੀਬ ਬਾਰੇ ਫਿਕਰਮੰਦ ਹੈ ਤਾਂ ਦੋਹਰੀ ਨੀਤੀ ਕਿਉਂ ? ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਇਹ ਅਤਿਵਾਦ ਵਿਰੁੱਧ ਜੰਗਾਂ ਲੜ ਰਿਹੈ ਪਰਾ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਅਤਿਵਾਦ ਉਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਮੁਲਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਭਾਈਵਾਲ ਬਣਾਇਆ...।”⁸

ਅਮਰੀਕੀ ਨਵ-ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਸਿਆਸਤ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਆਮ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਘਾਣ ਦੀ ਸੋਝੀ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਵਿਲੀਅਮ ਨੂੰ ਵੀ ਹੋਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਮਕਾਨਕੀ ਸੋਚ ਦਾ ਜੰਗਾਲ ਉਤਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਾਨਵੀ ਧਰਾਤਲ ਤੇ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਵਸਤੂ-ਯਥਾਰਥ ਨੂੰ ਨਿਹਾਰਨ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅਮਰੀਕੀ ਹਮਲੇ ਵਿਚ ਇਕ ਅਲੀ ਨਾਂ ਦੇ ਇਰਾਕੀ ਦੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਬਾਹਾਂ ਭੇਟ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਟੀ.ਵੀ. ਰਿਪੋਰਟ ਨੂੰ ਦਿਲ-ਵਿੰਨ੍ਹਵੀ ਹੂਕ ਨਾਲ ਆਖਦਾ ਹੈ, “ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ।” ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵੇਖ ਕੇ ਭਾਵੁਕ ਹੋਇਆ ਵਿਲੀਅਮ ਸੋਚਦਾ ਹੈ :

“ਬੇੜੀਆਂ 'ਚ ਵੱਟੇ ਪੈ ਗਏ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ, ਧਰਮ ਰੱਖਿਅਕਾਂ ਦੇ।”⁹

ਵਿਲੀਅਮ ਨੂੰ ਨਵ-ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ਕਰੂਰ ਚਿਹਰਾ ਉਸ ਦਿਨ ਹੋਰ ਵੀ ਨੰਗੇ-ਚਿੱਟੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਿਨ ਉਸ ਦਾ ਬੌਸ ਉਸ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਕੰਮ ਉੱਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ ਲਈ ਆਖਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ 9/11 ਦੀ ਘਟਨਾ ਪਿੱਛੋਂ ਨਸਲਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਹਮਲੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਉਤੇ ਵਧ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬਚਾਓ ਲਈ ਉਹ ਧੜਾ-ਧੜਾ ਹਥਿਆਰ ਖਰੀਦਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਬੌਸ ਦਾ ਅਸਲੇ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਇਕਦਮ ਚਮਕ ਉਠਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਵਿਲੀਅਮ ਨਾਲ ਵਾਪਰੇ ਸਦਮੇ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਦਰਦ ਨਹੀਂ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ। ਵਿਲੀਅਮ ਨੂੰ ਜਦ ਅਮਰੀਕੀ ਸਾਮਰਾਜ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਜ਼ਾਲਮਾਨਾ ਹਕੀਕਤ ਜ਼ਾਹਰਾ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਲਗਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਅਮਰੀਕਣ ਗੌਰਵਤਾ ਦਾ ਭਰਮ ਟੁੱਟਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਇਰਾਕ ਉਤੇ ਅਮਰੀਕੀ ਜਿੱਤ ਦਾ ਜਸ਼ਨ ਮਨਾ ਰਹੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਬੁੱਸ਼ ਅਤੇ ਬਰਤਾਨਵੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਟੋਨੀ ਬਲੇਅਰ ਦੇ ਜਹਾਜ਼ ਵੱਲ ਹਕਾਰਤੀ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖਦਿਆਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ :

“ਜਹਾਜ਼ ਵੱਲ ਤੱਕਦਿਆਂ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਬਲ ਉਠਦੀਆਂ ਨੇ। ਮੁੱਠਾਂ ਮੀਚੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ। ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਤੁਫਾਨ ਡੁੱਲ ਪੈਂਦਾ ਏ।”¹⁰

ਵਿਲੀਅਮ ਦੀ ਇਹ ਕਾਇਆ-ਕਲਪ ਇਕ ਪਾਸੇ ਆਮ ਅਮਰੀਕੀ ਵਿਅਕਤੀ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕੀ ਸਥਾਪਤੀ ਵਿਚਕਾਰ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਉਥੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਉਸ ਰਾਜਸੀ ਸੋਝੀ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਸਦਕਾ ਉਹ ਗੋਰੇ ਅਤੇ ਸ਼ਾਸਕ ਨੂੰ ਨਿਖੇੜ ਕੇ ਵੇਖ ਸਕਣ ਦੇ ਕਾਬਲ ਬਣ ਸਕੇ ਹਨ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਵਿਚ ਵਧ ਰਹੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਦਖਲ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਦੇ ਪੁਨਰ-ਮੁਲੰਕਣ ਦੇ ਰਾਹ ਵੀ

ਤੋਰਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਇਹ ਰਹੱਸ-ਉਦਘਾਟਨ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਵ-ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਸਾਮਰਾਜ ਦਾ ਪਾਸਾਰਾ ਤੀਸਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਘਾਣ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ ਪਰ ਇਹ ਆਮ ਅਮਰੀਕਣ ਬੰਦੇ ਦੇ ਹੱਕ 'ਚ ਭੁਗਤਣ ਵਾਲਾ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਨਵ-ਬਸਤੀਵਾਦ ਦੀਆਂ ਬਸਤੀਆਂ ਬਣਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਦਾ ਯਤਨ ਇਕ ਪਾਸੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਵਾਸੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਹਾਸਲ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕਹਾਣੀ 'ਬਰਫ਼ ਤੇ ਦਰਿਆ' ਦੇ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਸੋਫੀਆ, ਸ਼ੋਨ ਅਤੇ ਡੀਨ ਸੈਂਡਰਸ ਵੀ ਪੱਛਮੀ ਮੂਲ ਦੇ ਪਾਤਰ ਹਨ। ਡੀਨ ਸੈਂਡਰਸ ਸਪੱਸ਼ਟ ਭਾਂਤ ਨਵ-ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਪੱਛਮੀ ਸਾਧਨ-ਸੰਪੰਨ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਪਾਤਰ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਮੰਤਵ ਮੁਨਾਫ਼ਾ, ਤਾਕਤ ਅਤੇ ਉਪਭੋਗੀ ਰੁਚੀਆਂ ਦੀ ਬੇਖੋਫ਼ ਪੂਰਤੀ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸ਼ੋਨ ਨਿਮਨ ਮੱਧਵਰਗੀ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਪੇਂਡੂ ਪਿਛੋਕੜ ਵਾਲਾ ਪਾਤਰ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਰੁਝਾਣ ਜੀਵਨ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀਪਣ ਅਤੇ ਗੌਰਵਮਈ ਜੀਵਨ-ਮੁੱਲਾਂ ਦਾ ਪੱਖ ਪੂਰਨ ਵੱਲ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਅਨੁਸਾਰ, "ਸਵੱਸ਼ ਨੀਲੇ ਪਾਣੀ ਵਾਲਾ ਦਰਿਆ ਐਸਟਰੋ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਰੂਹ 'ਚ ਰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।"11

ਆਪਣੀ ਸਕੂਲੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸੋਫੀਆ ਨਾਂ ਦੀ ਮੁਟਿਆਰ ਸੁਤੇ-ਸਿਧ ਹੀ ਆਪਣੇ ਜਮਾਤੀ ਸ਼ੋਨ, ਜੋ ਕਿ ਇਕ ਉਤਮ ਖਿਡਾਰੀ ਅਤੇ "ਨਿਰਛਲ ਮੁਸਕਰਾਹਟ" ਵਾਲਾ ਖੂਬਸੂਰਤ ਨੌਜਵਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਤੀ ਖਿੱਚੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਕੰਢਿਆਂ 'ਚ ਬੱਝ ਕੇ ਵਗਣ ਵਾਲੇ ਦਰਿਆ ਵਰਗਾ ਲੱਗਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਡੀਨ ਸੈਂਡਰਸ ਵੱਲ ਰੁਚਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੋਫੀਆ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ :

"...ਡੀਨ ਦੇ ਸੁਖਾਂ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਬਕਾਇਦਾ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਾਗੀਦਾਰ ਬਣਨ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਘਰ ਕਰਦੀ ਚਲੀ ਗਈ।"12

ਅੰਤ ਜਦੋਂ ਡੀਨ ਸੈਂਡਰਸ ਆਪਣੇ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਚਰਿੱਤਰ ਅਨੁਕੂਲ ਸੋਫੀਆ ਨੂੰ ਇਕ ਉਪਭੋਗੀ ਵਸਤੂ ਵਾਂਗ ਵਰਤ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰ੍ਹੇ ਵਗਾਹ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸੋਫੀਆ ਸ਼ੋਨ ਅਤੇ ਡੀਨ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕਰਦਿਆਂ ਵਸਤੂ-ਯਥਾਰਥ ਦੀਆਂ ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਪਰਤਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਹੀ ਉਹ ਐਸਟਰੋ ਦਰਿਆ ਵਰਗੇ ਸ਼ੋਨ ਦੀਆਂ ਡੂੰਘਾਈਆਂ ਦੀ ਥਾਹ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਡੀਨ ਸੈਂਡਰਸ ਦੀ ਮੰਡੀਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਉਸ ਨੂੰ ਡੀਨ ਵੱਲੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਾਹੇ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਦੇ ਮਨੋਰੰਜਕੀ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਦੀ ਦਿੱਖ ਅਤੇ ਹਕੀਕਤ ਵੀ ਸਮਝ ਆਉਂਦੀ ਹੈ :

"ਇੰਪਰੀਅਲ ਇੰਟਰਪ੍ਰਾਈਜ਼' ਕੰਪਨੀ ਦਾ ਅਸਲ ਮੰਤਵ ਬਿਜਨਿਸ ਏ, ਬਿਜਨਿਸ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂਦਾ ਜਿਹਾ। ਖੇਡਾਂ ਦੀ ਓਟ ਵਿਚ, ਕੰਪਨੀ ਅਮੀਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੌਲੀਡੇਇੰਗ ਵਾਸਤੇ ਅੱਯਾਸ਼ੀ ਦੇ ਅੱਡੇ ਬਣਾ ਕੇ ਡਾਲਰ ਕੁੱਟਣੇ ਚਾਹੁੰਦੀ ਏ। ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਬਿਜਨਿਸ ਜੇ ਪਰਦੂਸ਼ਣ ਨਹੀਂ ਖਿਲਾਰੇਗਾ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕੀ ਕਰੇਗਾ..."13

ਇਸ ਮੁਲਾਂਕਣੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੋਫੀਆ ਮੁੜ ਸ਼ੋਨ ਦੀ ਹੋ ਕੇ "ਪਰਦੂਸ਼ਣ ਰੋਕੋ ਸੰਸਥਾ" ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਡੀਨ ਸੈਂਡਰਸ ਦੇ ਕਾਰਨਾਮਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਢਦੀ ਹੈ।

ਸੋਫੀਆ ਦੀ ਪਦਾਰਥ ਸੁੱਖਾਂ-ਸਾਧਨਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਬੇਮੁਹਾਰ ਖਿੱਚ, ਫਿਰ ਇਸ ਉਪਭੋਗੀ ਜਗਤ ਵਿਚ ਖੁਦ ਭੋਗੇ ਜਾਣ ਦੀ ਪੀੜ ਵਿੱਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਸੂਝ ਅਤੇ ਵਿਦਰੋਹ ਦੀ ਚੇਤਨਾ ਕਾਫੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਵਲੰਧਰੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਅਤੇ ਰਾਜਸੀ ਅਵਚੇਤਨ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਜਗਤ ਪ੍ਰਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁਢਲੀ ਖਿੱਚ ਪਦਾਰਥਕ ਬਹੁਲਤਾਵਾਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਹੈ। ਪਰਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਜਦ ਨਵ-ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਮਨੁੱਖੀ ਗੌਰਵ ਵਾਲੀ ਪਛਾਣ ਦਾ ਰੂਪਾਂਤਰਨ ਮਕਾਨਕੀ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਲਗਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਪਾਸੇ ਸਿਮਰਤੀਆਂ ਸਹਾਰੇ ਅਤੀਤ 'ਚੋਂ ਗੌਰਵ ਦੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਕਿਣਕੇ ਤਲਾਸ਼ਣ ਦੀ ਗੀੜ ਉਸਲਵੱਟੇ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਨਵ-ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਪ੍ਰਤੀ ਰੋਹ-ਵਿਦਰੋਹ ਦੇ ਭਾਵ ਉਭਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਝੰਜੋੜਵਾਂ ਅਹਿਸਾਸ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜਸੀ ਪ੍ਰਵਚਨ ਵੱਲ ਰੁਚਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਦੀ ਇਸ ਰੂਪਾਂਤਰਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬੜੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਅਤੇ ਅਰਥਪੂਰਨ ਚਿਹਨ-ਪ੍ਰਬੰਧ

ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਨਵ-ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਸਿਸਟਮ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਸੂਖਮ ਭ੍ਰਾਂਤੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਕੁਦਰਤੀ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੋਤਾਂ ਉੱਤੇ ਕਾਬਜ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਦਰੋਹੀ ਪ੍ਰਵਚਨ ਸਿਰਜਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵਿਕਸਤ ਹੋ ਰਹੇ ਉਤਰ-ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਚਿੰਤਨ ਦੇ ਸਹਿਜ-ਬੋਧ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਰਚਨਾ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਚਿੰਤਨ ਪੂਰੇ ਖਿੜਾਓ ਵਿਚ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਕ ਪਾਸੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਬਹੁਮੁਖੀ ਪਛਾਣ ਦੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਪੁਨਰ-ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਨਿਹਾਰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਅਜੋਕੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਸਲਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਰਾਜਸੀ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਪ੍ਰਵਚਨ ਸਿਰਜਦੀਆਂ ਹਨ।

ਪਰਵਾਸੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਦੀ ਇਸ ਨਵੀਂ ਕਰਵਟ ਅਤੇ ਬਦਲਦੇ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨੇ ਜਿਥੇ ਪਰਵਾਸੀ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵਸਤੂ-ਯਥਾਰਥ ਦੀਆਂ ਅਛੋਹ ਪਰਤਾਂ ਦੇ ਰੂ-ਬ-ਰੂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਥੇ ਨਵੀਂ ਬਿਰਤਾਂਤ ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਲੜ ਲਾਇਆ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਚਿੰਤਨੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਨੁਕੂਲ ਸੰਵਾਦੀ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਅਪਣਾਇਆ ਹੈ। ਟਾਵਰਜ਼ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਰੂਪ-ਚੇਤਨਾ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਨੁਭਵ ਅਧਾਰਿਤ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੀ ਥਾਂ ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ ਮੁੱਦਾ-ਪ੍ਰਧਾਨ (Issue based) ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਭਖਦੇ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਉਹ ਕਹਾਣੀ-ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਰੁਝਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਅਧਾਰਿਤ ਵੇਰਵਿਆਂ ਦੀ ਰੰਗਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁੱਦੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਵਿਭਿੰਨ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਟਕਰਾਵੇਂ ਤਰਕਾਂ (cross-examination) ਰਾਹੀਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਲਿਆ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਚਿਹਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਵੀ ਇਉਂ ਹੀ ਵਿਭਿੰਨ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਬਣ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਰਜੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਕਹਾਣੀ 'ਬਰਫ ਤੇ ਦਰਿਆ' ਵਿਚ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਚਿਹਨ ਸ਼ੌਨ ਅਤੇ ਡੀਨ ਸੈਂਡਰਸ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੋ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਚਿਹਨ ਅਨੇਕਾਂ ਥਾਵਾਂ ਉੱਤੇ ਰਲਗਡ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸੁਤੰਤਰ ਹਸਤੀ ਵੀ ਬਣਾਈ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟਾਵਰਜ਼ ਦਾ ਚਿਹਨ ਨਵ-ਬਸਤੀਵਾਦ ਦੀ ਚੜ੍ਹਤ ਅਤੇ ਉਸ ਪ੍ਰਤੀ ਵਧਦੇ ਗੌਰਵਮਈ ਪ੍ਰਤੀਰੋਧ (Resistance), ਦੋਵਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਵ-ਬੋਧ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਸਮੋਈ ਬੈਠਾ ਹੈ।

ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਟਾਵਰਜ਼ ਵਿਚਲੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਭੂ-ਹੋਰਵੇ ਅਤੇ ਨਸਲੀ ਭੇਦ-ਭਾਵ ਦੇ ਪੇਤਲੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਤੋਂ ਅਗਲੇਰੇ ਪੰਧ ਉੱਤੇ ਪਈ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਦੇ ਨਿਰੰਤਰ ਬਦਲ ਰਹੇ ਤੇਵਰਾਂ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਪ੍ਰਗਟਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ। ਉਸ ਨੇ ਉੱਤਰ-ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਚੇਤਨਾ ਸਦਕਾ ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸੰਕਟਾਂ ਨਾਲ ਆਮ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜਟਿਲ ਪਛਾਣ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਭਰਵਾਂ ਸੰਵਾਦ ਰਚਾਇਆ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਅਹਿਮ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਚਿੰਤਨ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਇਕ ਢੁਕਵੀਂ ਅਨੁਪਾਤ ਵਿਚ ਗੁੰਨ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਨਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਹਵਾਲੇ ਅਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ

1. Another dimension to the life in exile was added in the postcolonial situation with people from the third world countries leaving their home lands on their own accord for greener pastures in the developed countries".

Preface, Tejinder Kaur and N.K. Neb, **Perspectives on Diaspora Indian fiction in English**, Nirman Publication, Jalandhar, 2005

2. It may be useful to look at the whole phenomenon as a transaction... as an interactive, dialogic, two-way process rather than a simple active-passive one; as a process involving complex negotiation and exchange."

H.Trivedi, **Colonial Transactions : English Literature and India**, Papyrus, Calcutta, 1993, P.15.

3. ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ, ਟਾਵਰਜ਼, ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਲੁਧਿਆਣਾ, 2005, ਪੰਨਾ 37.
4. ਉਗੀ, ਪੰਨਾ 81
5. ਉਗੀ, ਪੰਨਾ 114.
6. ਉਗੀ, ਪੰਨਾ 125.
7. ਉਗੀ, ਪੰਨਾ 132.
8. ਉਗੀ, ਪੰਨਾ 30-31.
9. ਉਗੀ, ਪੰਨਾ 16.
10. ਉਗੀ, ਪੰਨਾ 33.
11. ਉਗੀ, ਪੰਨਾ 92.
12. ਉਗੀ, ਪੰਨਾ 97.
13. ਉਗੀ, ਪੰਨਾ 98.

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗਲਪ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ

ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ (ਡਾ.)*

ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸਮਕਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਕੁਝ ਕੁ 'ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ' ਹਸਤਾਖਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਹੈ। ਇਕ ਸੁਚੇਤ ਕਥਾਕਾਰ ਵਜੋਂ ਉਸ ਦੀ ਵਧੇਰੇ ਪੜ੍ਹਤ 1999 ਈ. 'ਚ ਛਪੇ ਉਸ ਦੇ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਦੋ ਟਾਪੂ' ਨਾਲ ਬਣੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਦੇ ਤਿੰਨ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਮੈਨੂੰ ਕੀ' (1981), 'ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਮਨੁੱਖ' (1983), 'ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਣੀ' (1987) ਉਪਰੋਥਲੀ ਛਪੇ। ਉਹ 1988 ਈ. 'ਚ ਕੈਨੇਡਾ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਪਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਦੁਸ਼ਵਾਰੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕ ਰਚਨਾਕਾਰ ਵਜੋਂ ਨਵੀਆਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਵੀ ਸਨ। ਤੀਸਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਅਰਧ-ਵਿਕਸਤ ਮੁਲਕਾਂ 'ਚੋਂ ਪਰਵਾਸ ਕਰਕੇ ਗਏ ਸਮੂਹਿਕ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਤੇ ਸਾਮੰਤੀ ਨੈਤਿਕਤਾ ਵਾਲੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਵਾਂਗ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੱਛਮ ਦੇ ਵਿਕਸਿਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਗਲੈਮਰ ਵੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਨਾਂਹ-ਮੁਖੀ ਅਲਾਮਤਾਂ ਜਿਵੇਂ - ਵਿਅਕਤੀਵਾਦ, ਬੇਗਾਨਗੀ, ਮਹਾਂਨਗਰੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਇਕੱਲਤਾ, ਖਪਤ ਤੇ ਪਦਾਰਥਕ ਖੋਹ-ਖੱਸ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਆਦਿ ਵੀ ਸਨ। ਇਸ ਨਵੀਂ ਵੰਗਾਰ ਦੇ ਸਨਮੁੱਖ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਵਿਸਥਾਪਿਤ (displaced) ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਟੁੱਟ-ਭੱਜ, ਪੱਛਮੀਸਮਾਜਾਂ 'ਚ ਰਸਣ-ਵਸਣ ਦੀ ਤਾਂਘ ਤੇ ਦੁਧਿਅ ਅਤੇ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਨੈਤਿਕਤਾ ਤੋਂ ਉਤਪੰਨ ਮਾਨਵੀ ਵਿਹਾਰ ਦੀਆਂ ਪੇਚੀਦਾ ਗੁੰਝਲਾਂ ਨੂੰ ਜਟਿਲ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਾਲੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਰੂਪਮਾਨ ਕੀਤਾ। 'ਦੋ ਟਾਪੂ' ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਉਹ ਪੂਰਬੀ ਤੇ ਪੱਛਮੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਮੁੱਲ-ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਟਕਰਾਵਾਂ ਕਾਰਨ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਮਾਨਸਿਕ ਉਲਝਣਾਂ ਨੂੰ ਰੇਖਾਂਕਿਤ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜਾਂ ਦੇ ਬਹੁ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ (multi cultural) ਮੁੱਲਾਂ ਦੇ ਸੰਵਾਦ ਕਾਰਨ ਪੂਰਬੀ ਜਾਂ ਏਸ਼ੀਆਈ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿਚ ਆ ਰਹੇ ਬਦਲਾਉ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਥਾ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪੂਰਬੀ ਜਾਂ ਪੱਛਮੀ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇਕ ਦੇ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਹੋਣ ਦਾ ਫ਼ਤਵਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਇਕ ਰਚਨਾਕਾਰ ਵਜੋਂ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਾਠਕ ਦੀ 'ਸਾਹਿਤ-ਯੋਗਤਾ' ਉੱਪਰ ਖਾਸਾ ਭਰੋਸਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ 'ਖੁੱਲੇ ਅੰਤ' ਵਾਲੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਦਰਪੇਸ਼ ਮਸਲੇ ਬਾਰੇ ਅੰਤਿਮ-ਪੱਖੀ ਜਾਂ ਬਣੀ-ਬਣਾਈ ਗਾਇ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ, ਪਾਤਰਾਂ ਤੇ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦੀ ਜਟਿਲਤਾ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਵਿਵੇਕ ਦਾ ਬੋਧ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਸਿਰਜਤ ਗਲਪ-ਜਗਤ ਦਾ ਸੰਦ੍ਰਿਸ਼ ਇਕ-ਤਰਫ਼ੇ ਵਿਵਾਦ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ, ਪਾਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਵਾਦ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਵੀਆਂ ਵੰਗਾਰਾਂ ਤੇ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਰਘਬੀਰ ਢੰਡ ਵਾਂਗ ਉਹ ਵੀ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦੀ ਕਥਾ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ, ਇਕਹਿਰੇ ਗਲਪ-ਬਿੰਬ ਤੇ ਸਰਲ ਲਕੀਰੀ-ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੀ ਕਥਾ-ਜੁਗਤ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। 'ਦੋ ਟਾਪੂ' ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਪੂਰਵਲੀ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਾਂਗ ਭੂ-ਹੇਰਵੇ, ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰੇ, ਪੀੜ੍ਹੀ-ਪਾੜੇ, ਇਕੱਲਤਾ, ਬੇਗਾਨਗੀ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਟੁੱਟ-ਭੱਜ ਆਦਿ ਦਾ ਥੀਮਕ ਦੁਹਰਾਉ ਤੇ ਇਕਹਿਰਾ ਗਲਪ-ਬਿੰਬ ਨਹੀਂ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਪੱਛਮ ਦੇ ਵਿਕਸਿਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਮੁਲਕਾਂ ਦੇ ਬਹੁ-ਕੌਮੀ ਤੇ ਬਹੁ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤਾਣੇ-ਬਾਣੇ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਪਰਵਾਸੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਮਨੋਦਸ਼ਾ, ਸਾਮੰਤੀ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਗ੍ਰਸਤ ਅਵਚੇਤਨ ਅਤੇ ਵਿਖੰਡਤ-ਆਪੇ ਦੇ ਵਿਵੇਕ ਨੂੰ ਪਕੜਣ ਲਈ ਸਮਾਨਾਂਤਰ ਕਥਾ-ਲੜੀਆਂ ਵਾਲੇ ਟੁੱਟਵੇਂ ਬਿਰਤਾਂਤ, ਟਾਕਰਵੇਂ ਸੁਭਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਪਾਤਰਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ, ਚੇਤਨਾ-ਪ੍ਰਵਾਹ ਦੇ ਅੰਤਰ-ਦਵੰਦ ਤੇ ਫਲੈਸ਼-ਬੈਕ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਗਟਾਅ-ਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਮਿਸ਼ਰਤ/ਖਿਚੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਸੰਚਾਰ-ਜੁਗਤਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗਲਪ-ਸੰਗਠਨ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਵਰਤਦਾ ਹੈ। ਇਉਂ ਉਹ ਬਹੁ-ਸਭਿਆਚਾਰੀ ਸਮਾਜਿਕ ਸੰਰਚਨਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਵੰਗਾਰਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਦੇ ਪਰਵਾਸੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਬਦਲ ਰਹੇ ਅਵਚੇਤਨ ਨੂੰ ਇਕ ਨਵੀਂ ਕਥਾ-ਵਿਧੀ (ਸਮਾਨਾਂਤਰ ਕਥਾ-ਲੜੀਆਂ ਵਾਲਾ ਟੁੱਟਵਾਂ ਜਟਿਲ ਬਿਰਤਾਂਤ) ਅਤੇ ਮਿਸ਼ਰਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸੰਚਾਰ-ਜੁਗਤ ਰੂਪਮਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਨਾ ਕੇਵਲ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ, ਸਗੋਂ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਵੀ ਇਕ ਨਵਾਂ ਅਧਿਆਇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਵਾਂ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਟਾਵਰਜ਼ ਕਥਾ-ਵਸਤੂ ਅਤੇ ਸ਼ਿਲਪਕਾਰੀ ਪੱਖੋਂ ਉਸ ਦੀ ਗਲਪ-ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਅਗਲੇਰੇ ਤੇ ਸਿਫਤੀ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਉਹ ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਮਸਲਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਅਜੋਕੇ ਗਲੋਬਲੀ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਰਾਜਸੀ, ਆਰਥਿਕ, ਸਮਾਜ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤੇ ਨੈਤਿਕ ਵੰਗਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ-ਉੱਤਰ ਤਲਾਸ਼ਦਾ ਹੈ। ਨਿਰਸੰਦੇਹ, ਇਹ ਕਥਾ-ਰਚਨਾਵਾਂ ਪਰਵਾਸੀ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦੇ ਪੱਛਮੀ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਸਮਾਜਾਂ ਨਾਲ ਤਨਾਉ ਤੇ ਸੰਵਾਦ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿਚ ਪੈਣ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸਮੁੱਚੇ ਵਿਸ਼ਵ ਨੂੰ ਦਰਪੇਸ਼ ਵਡੇਰੇ ਮਾਨਵੀ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮੁਖ਼ਾਤਬ ਹਨ। ਪਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਜ਼ਾਹਰਾ ਤੌਰ ਤੇ ਤਿੰਨ ਕਹਾਣੀਆਂ-- 'ਪਾਣੀ, 'ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ' ਅਤੇ 'ਸੜਕਾਂ' ਦੀ ਪਿੱਠ ਭੂਮੀ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵੀ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜਾਂ ਦੇ ਆਰਥਿਕ-ਸਮਾਜਿਕ ਸਾਰ ਵਿਚ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ, ਨਸਲੀ/ਜਾਤੀ ਅਵਚੇਤਨ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਰੂਪਾਂਤਰਣ ਦੇ ਅਮਲ ਦਾ ਬਹੁ-ਆਯਾਮੀ ਚਿੱਤਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਟਾਵਰਜ਼ ਅਤੇ ਬਰਫ ਤੇ ਦਰਿਆ ਨਾਮੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਰਾਜਸੀ ਤੌਰ ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਚੇਤਨ ਹੁੰਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਦੀ ਨਵ-ਪਾਸਾਰਵਾਦੀ ਨੀਤੀ, ਸੱਤਾ-ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਬਦਲਦੇ ਸਮੀਕਰਨ, ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ, ਉਦਾਰੀਕਰਨ ਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ-ਬਾਜ਼ਾਰ ਦੀਆਂ ਭਰਮਾਉ ਆਰਥਿਕ ਨੀਤੀਆਂ ਕਾਰਨ ਤੀਸਰੇ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਅਵਿਕਸਿਤ ਮੁਲਕਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਲੁੱਟ, ਖੇਤਰੀ/ਸਥਾਨਕ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਤੇ ਗਰੀਬ ਮੁਲਕਾਂ ਦੇ ਪਰਿਆਵਰਣ (ਵਾਤਾਵਰਣ) ਨੂੰ ਦੂਸ਼ਿਤ ਕਰ ਦੀ ਸਾਮਰਾਜੀ ਸਾਜਿਸ਼, ਬਾਜ਼ਾਰਵਾਦ ਤੇ ਅੰਨ੍ਹੀ ਖਪਤ-ਰੁਚੀ ਕਾਰਨ ਵਧਦੀਆਂ ਲੰਪਟ ਲਾਲਸਾਵਾਂ ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਬਦਲਦੀ ਵਿਆਕਰਣ, ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਸੁਪਰ-ਪਾਵਰ ਹੋਣ ਅਤੇ ਪੱਛਮ ਦੀ ਬੌਧਿਕ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸਰਦਾਰੀ (hegemony) ਦੀ ਮਿੱਥ ਆਦਿ ਦੇ ਥੀਮ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਅਗਰਭੂਮੀ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸਹਿਜ-ਮਤੇ ਲਿਖਣ ਵਾਲਾ ਕਥਾਕਾਰ ਹੈ। ਉਹ ਸੁਚੇਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਚੌਖਟੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾਕਾਰੀ ਦਾ ਸੂਤਰ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦਾ ਕਿਸੇ ਪੂਰਵ-ਨਿਸਚਿਤ ਨਿਰਣੇ ਜਾਂ ਇਕਾਰਥੀ ਵਿਚਾਰ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਤਾਬਿਆ ਵਿਚ ਤੁਰਨਾ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰਜਣ-ਧਰਮ ਦਾ ਨੇਮ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕਦਾਚਿਤ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਸ ਕੋਲ ਵਸਤਾਂ, ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ-ਮਨੁੱਖੀ ਅਮਲ ਦੇ ਵਿਵੇਕ ਨੂੰ ਪਕੜਣ ਵਾਲੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਹੀਂ। ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਹਾਰ ਦੀਆਂ ਦਿਸਦੀਆਂ-ਅਣਦਿਸਦੀਆਂ ਅਵਚੇਤਨੀ ਪਰਤਾਂ ਅਤੇ ਵਸਤੂ-ਸਥਿਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਵੇਕ ਨੂੰ ਉਹ ਕਿਸੇ ਇਕ ਕੋਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦਾ। ਮਨੁੱਖੀ ਫਿਤਰਤ ਤੇ ਸਮਾਜ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਇਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੁੰਗਾਰੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਸਮਾਨਾਂਤਰ ਕਥਾ-ਲੜੀਆਂ ਤੇ ਟਕਰਾਉਂਦੇ ਪਾਤਰਾਂ-ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਹੀ ਖੱਸ ਨਹੀਂ ਕਥਾ ਦੇ ਬਦਲਦੇ ਸੰਦਰਭਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਵਾਸਤਵਿਕਤਾ ਪ੍ਰਤੀ ਹੁੰਗਾਰਾ ਵੀ ਬਦਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਸੰਰਚਨਾ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਇਕ ਘਟਨਾ ਜਾਂ ਵਰਤਾਰੇ ਬਾਰੇ ਬਹੁ-ਨਾਦੀ ਧੁਨੀਆਂ ਤੇ ਕਾਟਵੇਂ ਪ੍ਰਤਿ-ਹੁੰਗਾਰੇ ਇਕ ਕੋਲਾਜ ਵਾਂਗ ਰਮੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਮਾਣ ਵਜੋਂ ਉਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਟਾਵਰਜ਼ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਲਾਤਮਕ ਸੁਹਜ ਦਾ ਸਿਖਰ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕੀ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦ ਦੀਆਂ ਪਸਾਰਵਾਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅਮਰੀਕਰਨ, ਈਰਾਨੀ ਅਤੇ ਈਰਾਕੀ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਮੁੱਦਿਆਂ ਤੇ ਟਕਰਾਉਂਦੀਆਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਆਂ ਤੋਂ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਮਰੀਕਨ ਦੰਪਤੀ ਵਿਲੀਅਮ ਥੌਪਸਨ ਅਤੇ ਐਂਜਲਾ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਬੱਚੇ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 11 ਸਤੰਬਰ 2001 ਦੇ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦਾਂ ਦੇ ਹਮਲੇ ਅਤੇ ਇਰਾਕੀ ਜੰਗ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਮਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ ਸਟੇਸੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਾਂਗ ਵਰਲਡ ਟਰੇਡ ਸੈਂਟਰ ਉੱਪਰ ਹੋਏ ਹਮਲੇ ਦੌਰਾਨ ਮਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੁੱਤਰ ਡੈਨਿਸ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਇਰਾਕ ਉੱਪਰ ਹਮਲੇ ਸਮੇਂ ਚਾਰ ਹੋਰ ਕਮਾਂਡਰਾਂ ਨਾਲ ਗੁੰਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਰਾਕੀ ਹਮਲੇ ਸਮੇਂ ਬਗਦਾਦ ਵਾਸੀ ਅਲੀ ਇਸਮਾਈਲ ਅਬਾਸ ਦੇ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਅੱਠ ਜੀਆਂ ਸਮੇਤ ਜੰਗ ਦੀ ਭੇਂਟ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਬਾਹਵਾਂ ਕੱਟੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਈਰਾਕੀ ਮੂਲ ਦੇ ਅਮਰੀਕਨ ਨਾਗਰਿਕ ਅਬਦੁਲ ਹਮੇਦੀ ਦੇ ਭਰਾ ਦਾ ਪੰਜ ਜੀਆਂ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਇਰਾਕ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤਿੰਨੇ ਪਰਿਵਾਰ ਫਿਰਕੂ ਜਨੂੰਨ, ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦੀ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਨ ਸਾਮਰਾਜ ਦੀ ਨਵ-ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਨੀਤੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਿੰਨਾਂ ਦੀ ਪੀੜ ਵੀ ਸਾਂਝੀ ਹੈ। ਪਰ ਅਮਰੀਕਨ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦ ਦੀ ਨਵ-ਬਸਤੀਵਾਦੀ (ਪਸਾਰਵਾਦੀ) ਨੀਤੀ ਬਾਰੇ ਤਿੰਨਾਂ ਦਾ ਵਤੀਰਾ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਨਹੀਂ।

ਅਮਰੀਕੀ ਜੋੜਾ ਵਿਲੀਅਮ ਥੌਪਸਨ - ਐਂਜਲਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨੌਜਵਾਨ ਫੌਜੀ ਬੇਟਾ ਡੈਨਿਸ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਉੱਚਤਾ ਸ਼ਕਤੀ, ਮਹਾਨਤਾ ਤੇ ਸੁਪਰਮੇਸੀ ਦੀ ਮਿੱਥ ਦੇ ਭਰਮ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹਨ। ਅਮਰੀਕੀ ਨਾਗਰਿਕ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਅਤੇ ਮੀਡੀਏ ਦੁਆਰਾ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਸੁਪਰ-ਪਾਵਰ ਹੋਣ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਉਹ ਗੱਲ ਗੱਲ ਤੇ ਅਮਰੀਕੀ ਗੌਰਵ ਦੀ ਦੁਹਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅੰਧ-ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਹਰ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਵਰਲਡ ਟਰੇਡ ਸੈਂਟਰ ਉੱਤੇ ਹੋਇਆ ਹਮਲਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ 'ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੁਪਰਮੇਸੀ ਤੇ ਮਹਾਨਤਾ ਘੱਟੇ ਵਿਚ ਰੋਲਣ' ਦੇ ਸਮਾਨ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਅਫ਼ਗਾਨਿਸਤਾਨ ਤੇ ਇਰਾਕ ਯੁੱਧਾਂ ਸਮੇਂ ਡੈਨਿਸ ਆਪਣੀ ਫੌਜ ਦੇ ਕਾਰਨਾਮਿਆਂ ਦਾ ਬੜੇ ਗੌਰਵਮਈ ਅੰਦਾਜ਼ 'ਚ ਬਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਟੇਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪਤੀ ਵਰਲਡ ਟਰੇਡ ਸੈਂਟਰ ਦੀ ਸ਼ਾਨਾਮੱਤੀ ਇਮਾਰਤ ਵਿਚ ਇਕਾਸੀਵੀਂ ਮੰਜ਼ਿਲ ਤੇ ਆਪਣੇ ਦਫ਼ਤਰ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਫ਼ਗਾਨ-ਇਰਾਕ ਯੁੱਧਾਂ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਣ ਲਈ ਵਿਲੀਅਮ ਥੌਪਸਨ ਅਲੀ ਇਸਮਾਈਲ ਅਬਾਸ ਤੇ ਅਬਦੁਲ ਹਮੇਦੀ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਉੱਪਰ ਅਫ਼ਸੋਸ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ; "ਪਰ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ? ਲੋਕ ਸਿੱਧੇ ਵੀ ਏਦਾਂ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਆ।" (ਟਾਵਰਜ਼, ਪੰਨਾ - 16) ਸੌੜੇ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਤੇ ਤਥਾ-ਕਥਿਤ ਅਮਰੀਕੀ ਗੌਰਵ ਦੀ ਝਲਕ ਵਿਲੀਅਮ ਥੌਪਸਨ ਦੀ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਕਲਰਕ ਐਲਨ ਤੇ ਲਿਫ਼ਟ ਓਪਰੇਟਰ ਮਾਰਕ ਦੇ ਨਿਮਨ ਲਿਖਤ ਸੰਵਾਦ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਸਿਖਰ ਅਬਦੁਲ ਹਮੇਦੀ ਨੂੰ ਕਹੇ ਵਿਲੀਅਮ ਥੌਪਸਨ ਦੇ ਬੋਲ ਹਨ :

ਮਾਰਕ : ਇਹ ਓਪਨ ਸੁਸਾਇਟੀ ਹੀ ਸਾਡੇ ਦੁਖਾਂਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੀ ਏ। ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਤੱਕ ਇਹ ਜਾਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਕਿ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਵਸੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸਿਧਾਂਤ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੇ ਮਨੋਤਾਂ ਕੀ ਹਨ? ਤੇ ਅਗਾਂਹ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਭੰਨ-ਘੜ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇੰਮੀਗਰਾਂਟਸ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਨੇ, ਪਾਰਟੀਆਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਖਾਂਦੇ-ਪੀਂਦੇ ਨੇ, ਕੁਝ ਸਾਡੇ ਦੋਸਤ ਵੀ ਹਨ। ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਖੈਰਖਾਹ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ ਦੇ...ਅਗਲਿਆਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਹੀ ਦੇਸ਼ 'ਚ ਟਰੇਨਿੰਗਾਂ ਲਈਆਂ, ਸਾਡੇ ਹੀ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਤੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਬੰਬ ਬਣਾਇਆ...ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਏਥੋਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਐਬਿਊਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। (ਟਾਵਰਜ਼, ਪੰਨੇ - 25,26)

ਵਿਲੀਅਮ ਥੌਪਸਨ: ਇਹੀ ਅਮਰੀਕਾ ਜਦੋਂ ਯੂ.ਐਨ.ਓ., ਵਰਲਡ ਬੈਂਕ ਤੇ ਹੋਰ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਲੋੜਵੰਦ ਮੁਲਕਾਂ ਨੂੰ ਮਾਲੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿੰਦੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਾਲੀ ਠੂਠਿਆਂ 'ਚ ਰੋਟੀ ਪਾਉਂਦੈ, ਉਦੋਂ ਤਾਂ ਚੰਗੇ ਪਰ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਇਸ਼ੂ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਸਟੈਂਡ ਲੈਂਦਾ ਉਦੋਂ ਮਾੜਾ। (ਟਾਵਰਜ਼, ਪੰਨਾ - 31)

ਅਮਰੀਕੀ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦ ਦੀ ਪਾਸਾਰਵਾਦੀ (ਨਵ-ਬਸਤੀਵਾਦੀ) ਪਹੁੰਚ, ਅਵਿਕਸਿਤ ਤੇ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਸੰਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਅੰਨ੍ਹੀ ਲੁੱਟ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਤੇ ਸਥਾਨਕ/ਕੌਮੀ ਪਛਾਣਾਂ ਨੂੰ ਮਿਟਾਉਣ ਦੇ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਰੁਝਾਨ ਅਤੇ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੌੜੇ ਹਿੱਤਾਂ ਖਾਤਰ ਕਹਾਣੀ ਲੁਕਵੀਂ ਹਮਾਇਤ ਦੇਣ ਦੀ ਸਾਜਿਸ਼ ਨੂੰ ਅਬਦੁਲ ਹਮੇਦੀ, ਅਲੀ ਇਸਮਾਈਲ ਆਬਾਸ, ਜਮੀਲਾ ਤੇ ਹਨੀਫ਼ ਆਦਿ ਦੇ ਸਮਾਨਾਂਤਰ ਕਥਾ-ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਅਤੇ ਸੰਵਾਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸਮਾਨਾਂਤਰ ਕਥਾ-ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਤੇ ਕਾਟਵੇਂ ਸੰਵਾਦ ਅਮਰੀਕਨ ਡੈਮੋਕਰੇਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮਹਾਂ-ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਣ ਦੀ ਮਿੱਥ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਰਾਕ ਜੰਗ ਵਿਚ ਅਲੀ ਇਸਮਾਈਲ ਅਬਾਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਤੇ ਅਬਦੁਲ ਹਮੇਦੀ ਦੇ ਭਰਾ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦਾ ਕਤਲੇਆਮ ਅਮਰੀਕਨ ਡੈਮੋਕਰੇਸੀ ਦੇ ਹੀਜ਼-ਪਿਆਜ਼ ਨੂੰ ਨੰਗਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਆਪਣਾ ਅੱਠ ਜੀਆਂ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਤੇ ਦੋਹੇਂ ਬਾਹਵਾਂ ਗੁਆ ਚੁੱਕੇ ਅਲੀ ਇਸਮਾਈਲ ਅਬਾਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ-ਵੇਧਕ ਬੋਲ - “ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੀਆਂ ਬਾਹਵਾਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ।” (ਪੰਨਾ 16) ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹਨ, ਕਿ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦ ਆਮ ਬੰਦੇ ਤੋਂ ਉਸ ਦੀ ਧਰਤੀ, ਕੁਦਰਤੀ ਸੰਸਾਧਨ, ਰੁਜ਼ਗਾਰ (ਬਾਹਵਾਂ), ਆਬਰੂ, ਪਛਾਣ, ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਆਦਿ ਸਭ ਕੁਝ ਖੋਹ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਲੰਮਾ ਅਰਸਾ ਬਗਦਾਦ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਅਧਿਆਪਕ ਰਿਹਾ ਜ਼ਹੀਨ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ (ਜੋ ਹੁਣ ਅਮਰੀਕਨ ਨਾਗਰਿਕ ਹੈ) ਅਬਦੁਲ ਹਮੇਦੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਇਰਾਕ ਦੇ ਤੇਲ ਧਨ 'ਤੇ ਸੀ, ਇਸੇ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਵਰਲਡ ਟਰੇਡ ਸੈਂਟਰ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦੀ ਦੀ ਆੜ ਹੇਠ ਇਰਾਕ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਥੌਪਸਨ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਦੌਰਾਨ ਅਬਦੁਲ ਹਮੇਦੀ ਦੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦੀ ਫ਼ਿਤਰਤ, ਉਸ ਦੀ ਤਬਾ-ਕਥਿਤ ਜ਼ਮਹੂਰੀਅਤ, ਵਿਸ਼ਵ-ਸ਼ਾਂਤੀ, ਵਿਕਾਸ ਤੇ ਤਹਿਜ਼ੀਬ ਬਾਰੇ ਫ਼ਿਕਰਮੰਦੀ ਸਬੰਧੀ ਤਲਖ-ਤੇਜ਼ਾਬੀ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਧਿਆਨ ਯੋਗ ਹਨ :

“ਇਹ ਜੱਗ ਜਾਹਰ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਅੱਖ ਇਰਾਕ ਦੇ ਤੇਲ ਧਨ ਤੇ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਅਮਰੀਕਾ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਮਹਿੰਗਾ ਪਏਗਾ।”

“ਡਿਕਟੇਟਰ ਸੱਦਾਮ ਹੁਸੈਨ ਜ਼ਾਲਮ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਮੂਰਖ ਵੀ ਸੀ।...ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਰੱਖਣ ਜਾਂ ਲਾਹੁਣ ਦੀ ਸਿਰਦਰਦੀ ਇਰਾਕ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਤੇ ਜੇ ਅਮਰੀਕਾ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਵਿਸ਼ਵ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਜ਼ਮਹੂਰੀਅਤ ਅਤੇ ਤਹਿਜ਼ੀਬ ਬਾਰੇ ਫ਼ਿਕਰਮੰਦ ਹੈ ਤਾਂ ਦੋਹਰੀ ਨੀਤੀ ਕਿਉਂ? ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਇਹ ਅਤਿਵਾਦ ਵਿਰੁੱਧ ਜੰਗਾਂ ਲੜ ਰਿਹੈ ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਅਤਿਵਾਦ ਉਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਮੁਲਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਭਾਈਵਾਲ ਬਣਾਇਆ।” (ਪੰਨੇ - 30,31)

“ਦੇਖ ਵਿਲੀਅਮ! ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ਗਰੀਬ ਤੇ ਲੋੜਵੰਦ ਮੁਲਕਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਦਾ ਕਾਰਜ ਸਲਾਹੁਣਯੋਗ ਏ ਪਰ ਇਹਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਨੂੰ ਜਿੱਥੇ ਮਰਜ਼ੀ, ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰਨ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਛੁੱਟੀ ਏ। ਸੱਦਾਮ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਖਤਮ ਕਰਨ ਬਾਅਦ ਉਥੋਂ ਦੇ ਲਾਅ ਐਂਡ ਆਰਡਰ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਸੀ। ਇਹਦੀਆਂ ਫ਼ੌਜਾਂ ਤੇਲ ਦੇ ਖੂਹਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ 'ਤੇ ਤਾਂ ਡਟ ਗਈਆਂ ਪਰ ਸਾਡੀ ਸਭਿਅਤਾ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ, ਸਾਡਾ ਅਜਾਇਬ-ਘਰ ਸ਼ਰੇਆਮ ਲੁਟਾ ਦਿੱਤਾ।” (ਟਾਵਰਜ਼, ਪੰਨਾ - 31)

ਧਾਰਮਿਕ ਮੂਲਵਾਦ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਅਮਰੀਕਾ ਆ ਵਸਿਆ ਹਨੀਫ਼ ਤੇ ਜਮੀਲਾ ਦਾ ਇਰਾਨੀ ਜੋੜਾ ਅਮਰੀਕਾ ਦੁਆਰਾ ‘ਪਹਿਲਾਂ ਇਰਾਕ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਨ ਤੇ ਹੁਣ ਮੁੜ-ਉਸਾਰੀ ਦਾ ਹੇਜ ਪਾਲਣ’ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਟੇਸੀ ਤੇ ਡੈਨਿਸ ਦੀਆਂ ਮੌਤਾਂ ਬਾਅਦ ਵਿਲੀਅਮ ਥੌਪਸਨ ਤੇ ਐਂਜਲਾ ਦੀ ਅਮਰੀਕਨ ਸੁਪਰਮੇਸੀ ਦੀ ਮਿੱਥਿਕ ਧਾਰਨਾ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਭਾਵਨਾ ਟੁੱਟਦੀ ਹੈ। ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਸੱਤਾ-ਸਿਆਸਤ ਦੀ ਹੈਜਮਨੀ, ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਬੁਲੰਦੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਟਾਵਰਜ਼ ਦੇ ਢਹਿ-ਢੇਰੀ ਹੋਣ ਸਮੇਂ ਦੀ ਵਿਲੀਅਮ ਥੌਪਸਨ ਦੀ ਇਹ ਮਨੋ-ਬਚਨੀ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ :

“ਟਾਵਰਾਂ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ ਖਦਸ਼ਾ ਸੀ...ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੁਲੰਦੀ ਵਿਚਲੇ ਬੈਂਚੇਪਨ ਨੂੰ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਸਾਂ।...ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਸੋਚਾਂ ਉੱਚੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਉੱਚਤਾ ਦੀਆਂ ਇਹ ਕਲਗੀਆਂ ਇੰਜ ਹੀ ਕਿਰਦੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ...ਲਪੇਟ 'ਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਬੈਠੇ-ਸੁੱਤੇ ਆਮ ਲੋਕ...ਅਜਿਹੇ ਟਾਵਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਉੱਚੇ-ਸੁੱਚੇ ਲੋਕ।” (ਟਾਵਰਜ਼, ਪੰਨਾ 23)

ਇਰਾਕ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦਾਮ ਦੀ ਡਿਕਟੇਟਰਸ਼ਿਪ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਵਾਉਣ ਦੇ ਅਮਰੀਕਨ ਡਿਫੈਂਸ ਸੈਕਟਰੀ ਦੇ ਦਾਹਵੇ ਵਿਰੁੱਧ ਐਂਜਲਾ ਦੀ ਇਹ ਟਿੱਪਣੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਤੇ ਜ਼ਮਹੂਰੀਅਤ ਬਾਰੇ ਫਿਕਰਮੰਦੀ ਦਾ ਪੋਲ ਖੋਲਦੀ ਹੈ; “ਹੇਖਾਂ! ਵੱਡੇ ਫਿਕਰਮੰਦ ਲੋਕਾਂ ਦੇ...ਜਿਹੜੇ ਮਾਵਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤ ਤੁਹਾਡੀ ਜੰਗ ਨੇ ਖਾ ਲਏ ਜਾਂ ਲੱਭ ਨਹੀਂ ਰਹੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਕੌਣ ਕਰੇਗਾ?” (ਟਾਵਰਜ਼, ਪੰਨਾ 25)

ਪੱਛਮ ਦੇ ਬੌਧਿਕ, ਤਹਿਜ਼ੀਬੀ ਅਤੇ ਪਦਾਰਥਕ ਸੁੱਖ-ਸਾਧਨਾਂ ਪੱਖੋਂ ਵਿਕਸਿਤ ਸਮਾਜ ਹੋਣ ਦੀ ਮਿੱਥ ਦਾ ਖੰਡਨ ‘ਬਰਫ਼ ਤੇ ਦਰਿਆ’ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਵੀ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸੋਫੀਆ ਤੇ ਡੀਨ ਸੌਂਡਰਜ਼ ਅਤੇ ਸੋਫੀਆ ਤੇ ਸ਼ੌਨ ਡਗਲਸ ਦੇ ਪਿਆਰ-ਸਬੰਧਾਂ ਦੇ ਦੂਰੇ ਕਥਾ-ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਾਲੀ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉੱਭਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਂ-ਨਗਰੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕੰਟਰੀਸਾਈਡ ਦੇ ਭੋਲੇ-ਭਾਲੇ ਲੋਕ ਪੱਛੜੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ? ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਸਥਾਨਕ (ਨੋਟਵਿਜ਼) ਅਤੇ ਮਹਾਂਨਗਰੀ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੇ ਕੀਮਤ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ ਵਿਚਲੇ ਖੜ੍ਹੇ-ਦਾਅ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਦਾ ਚਿੱਤਰਣ ਕਟਾਖ਼ਸ਼ੀ ਸੁਰ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਸੋਫੀਆ (ਮੈਂ ਪਾਤਰ) ਦੇ ਡੀਨ ਤੇ ਸ਼ੌਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨਾਂਤਰ ਕਥਾ-ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਅਤੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਦੀ ਤੁਲਨਾਵੀ ਰਚਨਾ-ਵਿਧੀ ਦੁਆਰਾ ਵਿਕਸਿਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਸਮਾਜਾਂ ਦੀ ਮਨੁੱਖੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਕਠੋਰਤਾ ਅਤੇ ਨਿਰਲੱਜ ਨੈਤਿਕਤਾ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸ਼ੌਨ ਡਗਲਸ ਵਰਗੇ ਦਿਹਾਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਾਦਗੀ ਭੋਲੇਪਣ, ਮਨੁੱਖੀ ਸਬੰਧਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਤੇ ਭਾਵਾਤਮਕ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਨੂੰ ਦਰਿਆ ਦੀ ਰਵਾਨੀ ਦੇ ਚਿਹਨ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਹੈ। ਮਹਾਂਨਗਰੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਬਾਹਰੀ ਚਮਕ-ਦਮਕ, ਮਾਨਵੀ ਸੰਵੇਦਨਾਵਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਨਿਸ਼ਠੁਰਤਾ, ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਤਿਲਕਵੇਂ ਵਿਵਹਾਰ, ਬੇਵਿਸਾਹੀ, ਖੁਦਗਰਜ਼ੀ, ਧੋਖਾਧੜੀ ਅਤੇ ਲੰਪਟ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦੀ ਵਹਿਸ਼ੀ ਪੂਰਤੀ ਵਾਲੀ ਤਬਾਕਥਿਤ ਆਧੁਨਿਕ ਨੈਤਿਕਤਾ ਨੂੰ ਬਰਫ਼ ਦੀ ਪਥਰਾਈ ਸੁੰਨ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

‘ਬਰਫ਼ ਤੇ ਦਰਿਆ’ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਕਥਾ-ਵਸਤੂ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਮੂਲ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਪਿਛੋਕੜਾਂ ਤੋਂ ਉਪਜੀਆਂ ਗੁੰਝਲਾਂ, ਮਾਨਸਿਕ ਉਲਾਰਾਂ ਤੇ ਬਦਲੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦੁਆਲੇ ਉਸਰਿਆ ਹੈ। ਉੱਤਮ-ਪੁਰਖੀ ਸ਼ੈਲੀ 'ਚ ਕਥਾ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ‘ਮੈਂ’ ਪਾਤਰ (ਸੋਫੀਆ) ਦੀ ਮਾਂ ਦਾ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਡਾਰਲ ਹੌਪਰ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ

ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਜਾਹਨ ਰੀਡ ਨੂੰ ਤਲਾਕ ਦੇ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਮਤਰਏ ਪਿਤਾ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਸੋਫੀਆ ਬੇਗਾਨਗੀ ਦਾ ਤਿੱਖਾ ਅਹਿਸਾਸ ਭੋਗਦੀ ਹੈ। ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਜਮਾਤੀ ਸ਼ੌਨ ਡਗਲਸ ਵੱਲ ਖਿੱਚੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸ਼ੌਨ ਦਾ ਸਟੋਰ 'ਚ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦਾ ਪਿਤਾ ਇਕ ਨੌਜਵਾਨ ਲੜਕੀ ਦੇ ਪਿਆਰ 'ਚ ਪੈ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਦੂਰ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਉੱਚੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਾਲੀ ਨੋਟਿਵ-ਇੰਡੀਅਨ ਮਾਂ ਸਕੂਲ 'ਚ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਮਾਜ-ਭਲਾਈ ਦੇ ਕੰਮਾਂ 'ਚ ਵੀ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਕਾਰ-ਹਾਦਸੇ 'ਚ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਬਾਅਦ ਸ਼ੌਨ ਦੀ ਦਾਦੀ ਵੈਂਡੀ ਡਗਲਸ ਉਸ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪੋਤਰੇ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਖਾਤਰ ਉਹ ਬੰਡਰ ਬੇਅ ਲਾਗੇ ਪੈਂਦੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਐਲਗਿਨ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਟਰਾਂਟੋ ਨਾਮੀ ਮਹਾਂਨਗਰ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਠਰੁਮੇ ਵਾਲਾ ਸ਼ੌਨ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਪੱਖੋਂ ਕਾਫੀ ਸੰਕੋਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਸੋਫੀਆ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਸੰਜਮੀ ਵਿਹਾਰ ਉਕਾਉ ਲੱਗਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਸ਼ੌਨ ਦਾ ਭਾਵਨਾਤਮਿਕ ਸੰਕੋਚ ਤੇ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਠੰਡਾਪਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿਚ ਤੜਕ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਸੋਫੀਆ ਦੀ ਇਸ ਮਨੋ-ਵਚੀ ਵਿਚ ਹੈ :

“...ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਉਸ ਦਰਿਆ ਵਰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਜੋ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣੇ ਕੰਢਿਆਂ 'ਚ ਬੱਝ ਕੇ ਹੀ ਵਗਣਾ ਜਾਣਦਾ ਸੀ...ਉਸ ਦੇ ਕੰਢਿਆਂ ਉੱਪਰ ਵਿਛੀ ਹੋਈ ਬਰਫ਼ ਉਸ ਵਿਚ ਖੁਰਨ ਲਈ ਬੇਤਾਬ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਖਬਰ ਨਹੀਂ ਸੀ।” (ਟਾਵਰਜ਼, ਪੰਨਾ 95)

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਪੂਰੇ ਜਲੌਅ ਵਿਚ ਮਾਣਨ ਦੀ ਚਾਹਵਾਨ ਸੋਫੀਆ ਆਪਣੇ ਇਕ ਨਵੇਂ ਆਏ ਜਮਾਤੀ ਡੀਨ ਸੌਂਡਰਜ਼ ਵੱਲ ਖਿੱਚੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਡੀਨ ਦਾ ਪਿਤਾ ਸਰਕਾਰੇ-ਦਰਬਾਰੇ ਪਹੁੰਚ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਅਮੀਰ ਬਿਲਡਰ ਹੈ। ਡੀਨ ਦੀ ਅਮੀਰੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਦਾਰਥਕ ਸੁੱਖ-ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਣਨ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਕਰਕੇ ਸੋਫੀਆ ਭੋਲੇ-ਭਾਲੇ ਸ਼ੌਨ ਤੋਂ ਬੇਮੁੱਖ ਹੁੰਦੀ ਗਈ। ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਤੇ ਸਹੇਲੀ ਦੀ ਤਾੜਨਾ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸੋਫੀਆ 'ਅਮੀਰ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦੀ ਦੋਸਤੀ ਦੇ ਗਰੂਰ' ਵਿਚ ਹਵਾਵਾਂ 'ਚ ਉੱਡਣ ਲੱਗੀ। ਡੀਨ ਉਸ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦੇ ਕੇ ਅਚਾਨਕ ਵਿਨੀਪੈਂਗ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੋਫੀਆ ਗਰਭਵਤੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲੱਭਦੀ ਹੈ। ਡੀਨ ਵਿਆਹ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿਚ ਬੱਝਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਘਰ ਪਰਤੀ ਸੋਫੀਆ ਦੇ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਉਸ ਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਚਿਤਾਰਦੇ ਹਨ। ਕਾਂਊਸਲਰ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰਕੇ ਸੋਫੀਆ ਮਾਂ ਬਣਨ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸ਼ੈਲਟਰ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਮੈਟਰਨਿਟੀ ਹੋਮ ਵਿਚ ਇਕ ਬੱਚੀ ਲੀਜ਼ਾ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਅਪਾਰਟਮੈਂਟ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਉਸ ਦਾ ਮੇਲ ਆਪਣੇ ਵਰਗੀ ਇਕ ਹੋਰ ਸਿੰਗਲ ਮਦਰ 'ਐਮੀ' ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਸੋਫੀਆ ਨੂੰ ਡਰਗਜ਼ ਲੈਣ ਦੀ ਆਦਤ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਆਪਣੀ ਆਮਦਨ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਉਹ ਡਰੱਗ ਵੇਚਣ ਦਾ ਧੰਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਡਾਨਸ ਕਲੱਬਾਂ ਵਿਚ ਜਾਣ ਲੱਗਦੀ ਹੈ, ਫੜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਡਰੱਗ ਟਰੀਟਮੈਂਟ ਸੈਂਟਰ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਇਕ ਸੈਮੀਨਾਰ ਵਿਚ ਸ਼ੌਨ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸ਼ੌਨ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ ਦੀ ਬੇਵਫ਼ਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਈ ਬੀਤੀ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਡਿਪਰੈਸ਼ਨ ਕਾਰਨ ਉਹ ਵੀ ਡਰੱਗ ਲੈਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਦਾਦੀ ਹਾਰਟ ਅਟੈਕ ਹੋਣ ਬਾਅਦ ਸ਼ੌਨ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਵਾਪਸ ਐਲਗਿਨ ਚਲੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਥੇ ਉਹ ਸੰਭਲਦਾ ਹੈ। ਪਲੰਬਿੰਗ ਦਾ ਕੋਰਸ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਨਵਾਂ ਜੀਵਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਡਰੱਗ ਸੈਂਟਰ ਦੇ ਸੈਮੀਨਾਰ ਵਿਚ ਸੋਫੀਆ ਨਾਲ ਮੁਲਕਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਸੰਪਰਕ ਵਧਦਾ ਹੈ। ਸੋਫੀਆ ਉਸ ਕੋਲ ਐਲਗਿਨ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਬੇਨ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਕਥਾ ਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਵੇਰਵੇ ਪੱਛਮ ਦੇ ਵਿਕਸਿਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਸਮਾਜਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਹਾਂ ਦੇ ਅਕਸਰ ਟੁੱਟਣ, ਪਦਾਰਥਵਾਦੀ ਰੁਚੀਆਂ ਤੇ ਉਪਭੋਗੀ ਲਾਲਸਾਵਾਂ ਕਾਰਨ ਭਾਵਨਾਤਮਿਕ ਸਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀਆਂ ਤੜਕਾਂ, ਬੇਗਾਨਗੀ, ਡਿਪਰੈਸ਼ਨ ਤੇ ਹੋਰ ਮਾਨਸਿਕ ਤਣਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਡਰੱਗਜ਼ ਲੈਣ ਦਾ ਰੁਝਾਨ, ਅਣਵਿਆਹੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਦੀ ਤ੍ਰਾਸਦਿਕ ਸਥਿਤੀ, ਬੇਬੀ-ਸਿਟਿੰਗ ਸੈਂਟਰਾਂ 'ਚ ਰੁਲਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਆਦਿ ਅਲਾਮਤਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਪਰੋਕਤ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਕਹਾਣੀ 'ਚੋਂ ਇਹ ਧੁਨੀ ਉੱਭਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਜੋਕਾ ਵਿਕਾਸ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਦਾਰਥਕ ਸੁੱਖ-ਸਾਧਨ ਤਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਮਾਨਵੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਦੁਵੱਲੇ ਲਗਾਓ, ਭਾਈਚਾਰਕ ਸਾਂਝ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਤੇ ਆਤਮਿਕ ਅਮੀਰੀ ਦੀ ਬਲੀ ਮੰਗਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖੀ

ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ਕ ਪੜਾਅ ਕਿਸ ਨੂੰ ਮਿੱਥਿਆ ਜਾਵੇ? ਬਾਹਰੀ ਲਿਸ਼ਕ-ਪੁਸ਼ਕ ਵਾਲੇ ਆਧੁਨਿਕ ਮਹਾਂਨਗਰੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਜਾਂ ਸਾਦ-ਮੁਰਾਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤਕ ਛੁਹ ਵਾਲੀ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਨੂੰ? ਕਹਾਣੀ 'ਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਤਰਕ ਅਨੁਸਾਰ ਮਹਾਂਨਗਰੀ ਜੀਵਨ ਵਿਅਕਤੀਵਾਦੀ ਘੁਟਨ ਤੇ ਲੰਪਟ ਲਾਲਸਾਵਾਂ ਦੀ ਅੰਨ੍ਹੀ ਗੁਫਾ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਵਾਂਗ ਹੈ। ਸ਼ੌਨ ਡਗਲਸ ਅਤੇ ਸੋਫੀਆ ਲਈ ਟੋਰਾਂਟੋ ਵਰਗਾ ਮਹਾਂਨਗਰ ਉਜਾੜੇ ਦਾ ਮੁਕਾਮ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਆਂਤਰਿਕ ਸਕੂਨ ਐਲਗਿਨ ਵਰਗੀ ਦਿਹਾਤੀ ਵਸੋਂ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਸੋਫੀਆ ਦਾ ਇਹ ਕਥਨ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਆਮ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਝੁਠਲਾਉਂਦਾ ਹੈ :

“ਪਰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਐਲਗਿਨ ਮੂਵ ਹੋਈ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਕਾਇਆ ਹੀ ਕਲਪ ਹੋ ਗਈ...ਦੂਰ ਦੂਰ ਤੱਕ ਪਸਰੇ ਹਰੇ-ਭਰੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਚਰਦੇ ਘੋੜੇ ਤੇ ਗਾਈਆਂ, ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਸਾਫ਼ ਹਵਾਵਾਂ ਤੇ ਸੁਥਰੇ ਅੰਬਰਾਂ 'ਚ ਉਡਦੇ ਸਪੌਟਿਡ ਸੈਂਡਪਾਈਪਰ ਤੇ ਓਸਪਰੇ ਵਰਗੇ ਭਾਂਤ-ਸੁਭਾਂਤੇ ਪੰਛੀ, ਬਰਡੋਕ, ਫੁੰਗੀ ਤੇ ਲਿਕਨਜ਼ ਵਰਗੇ ਪਲਾਂਟਸ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੈਰਾਨੀ 'ਚ ਡਬੋ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਰੰਗ-ਬਰੰਗੇ ਫੁੱਲ ਮੈਂ ਟੀ.ਵੀ. ਤੇ ਹੀ ਦੇਖੇ ਸਨ। ਪਰ ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਤੇ ਸਵੱਛ ਪਾਣੀ ਵਾਲੇ ਐਸਟਰੋ ਦਰਿਆ ਦੀਆਂ ਛੱਲਾਂ ਵਿਚੀਂ ਨਵੇਂ ਸੁਪਨੇ ਬੁਣਦਿਆਂ ਡਰੱਗ ਤੋਂ ਬਦਬੂ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਈ।”
(ਟਾਵਰਜ਼, ਪੰਨਾ - 108)

ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਕਥਾ-ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੀ ਇਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਲੜੀ ਡੀਨ ਸੈਂਡਰਜ਼ ਦੀ ਕੰਪਨੀ ਦੇ 'ਸਨੋਅ ਐਂਡ ਵਾਟਰ ਗੇਮਜ਼ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ' ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ। ਡੀਨ ਦੀ ਇੰਪੀਰੀਅਲ ਇੰਟਰਪ੍ਰਾਈਜ਼ ਨਾਮੀ ਕੰਪਨੀ ਐਸਟਰੋ ਦਰਿਆ ਤੇ ਨਿਪਸਨ ਪਹਾੜੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਾਂਤ ਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਵਾਲੇ ਰਮਣੀਕ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਬਰਫ਼ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਵਾਲਾ ਇਕ ਮਨੋਰੰਜਕ ਕੰਪਲੈਕਸ ਉਸਾਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕੰਪਨੀ ਦਾ ਅਸਲੀ ਮਕਸਦ ਬਿਜ਼ਨਸ ਤੇ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਹੈ। ਖੇਡਾਂ ਦੀ ਆੜ ਹੇਠ ਕੰਪਨੀ ਅਮੀਰਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਅਯਾਸ਼ੀ ਲਈ ਜੁਆ-ਘਰ ਅਤੇ ਨਾਈਟ ਕਲੱਬਾਂ ਖੋਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਥਾਨਕ ਲੋਕ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੰਪਨੀ ਆਪਣੇ ਬਿਜ਼ਨਸ ਖਾਤਰ ਸਵੱਛ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਿਤ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉੱਚੀਆਂ ਇਖ਼ਲਾਕੀ ਨੈਤਿਕ ਕੀਮਤਾਂ ਵਾਲੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਗੰਧਲਾ ਕਰੇਗੀ। ਇਸ ਲਈ ਸਥਾਨਕ ਲੋਕਾਂ ਦੀ 'ਐਕਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ' ਇਸ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਰੂਲਿੰਗ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਟੋਨੀ ਪੋਵੈਲ ਤੇ ਕਰੇਗ ਪੈਟਰਸਨ ਵਰਗੇ ਕੁਝ ਨੇਤਾ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਇਸ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕੰਪਨੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੁਨਾਫ਼ੇ ਖਾਤਰ ਰੂਲਿੰਗ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਖਾਤੇ ਫੰਡ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਤਿੱਖੀ ਨੋਕ-ਝੋਕ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਵਣਜ ਤੇ ਮੁਨਾਫ਼ੇ ਖਾਤਰ ਸਥਾਨਕ (ਦਿਹਾਤੀ) ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਸਥਾਨਕ ਰਵਾਇਤਾਂ, ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਖਿਲਵਾੜ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਸਗੋਂ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਸਵੱਛ ਤੇ ਨਿਰਮਲ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਵੀ ਦੂਸ਼ਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਇਕ ਤਿੱਖਾ-ਤੱਤਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਮਸਤਕ ਵਿਚ ਜਾਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਥਾਨਕ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਉੱਚੀਆਂ ਇਖ਼ਲਾਕੀ ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ ਸਥਾਨਕ ਰਵਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਮਿੱਧ ਮਸਲ ਕੇ ਅਤੇ ਸਵੱਛ/ਨਿਰਮਲ ਪਰਿਆਵਰਣ ਨੂੰ ਪਲੀਤ ਕਰਕੇ ਕੀਤਾ ਵਿਕਾਸ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦਾ ਕੁਝ ਸੁਆਰੇਗਾ? ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਮਾਡਲ ਨੂੰ ਹੀ ਕਾਟੇ ਹੇਠ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੀ, ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੀ ਬਰਬਰਤਾ ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਤਿਲਕਵੇਂ ਵਿਹਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ।

'ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ' ਅਤੇ 'ਪਾਣੀ' ਨਾਮੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਮਾਰਗ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦਾ ਇਕੋ ਵੇਲੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ 'ਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਿਵੇਕ ਅਨੁਸਾਰ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਆਰਥਿਕ-ਸਮਾਜਿਕ ਸੰਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਪਦਾਰਥਕ ਵਿਕਾਸ ਹੀ ਵਧੇਰੇ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸਗੋਂ ਇਕ ਨਵਾਂ ਮਨੁੱਖ ਵੀ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖੀ ਬਿਰਤਵ, ਹੋਂਦ ਅਤੇ ਮਾਨਵੀ ਉਮੰਗਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਚੇਤਨ ਤੇ ਕਰਮਸ਼ੀਲ ਹੈ। ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਵਿਕਾਸ ਨੇ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਪਦਾਰਥਕ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦੇ

ਅਵਚੇਤਨੀ ਧਰਾਤਲ ਨੂੰ ਵੀ ਬਦਲਿਆ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਭਰਪੂਰਤਾ ਵਿਚ ਮਾਣਨ ਦੀ ਜੁਸਤਜੂ ਪੱਖੋਂ ਪੱਛਮੀ ਮਨੁੱਖ ਵਧੇਰੇ ਆਗ੍ਰਹਿਸ਼ੀਲ ਹੈ। ਸਾਮੰਤੀ ਤਰਜ਼ ਦੇ ਜੜ੍ਹ ਸਮਾਜਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਕਸਿਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਨੇ ਵਧੇਰੇ ਉਤਪਾਦਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਵੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਖਪਤ ਦੀ ਰੁਚੀ ਨੂੰ ਵੀ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੂਰਬੀ ਤੇ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਪਦਾਰਥਕ ਸਥਿਤੀਆਂ ਤੇ ਜੀਵਨ-ਜਾਚਾਂ ਦਾ ਤੁਲਨਾਤਮਿਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਦਿਆਂ ਇਹ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪੱਛਮ ਦੇ ਵਿਕਸਿਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਸਭ ਕੁਝ ਮਾੜਾ ਨਹੀਂ। ‘ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ’ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਇਕ ਪਾਸੇ ਪਰਵਾਸੀ ਭਾਰਤੀ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸੁਆਰਥੀ ਨੂੰਹ-ਪੁੱਤ, ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਢੀਂਡਸਾ ਵਰਗੇ ਲਾਲਚੀ ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂ ਤੇ ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਘੁੰਮਣ ਵਰਗੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਰਾਜਸੀ ਨੇਤਾ ਹਨ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜੇਮਜ਼ ਬੈਂਜਾਮਿਨ ਵਰਗੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਲੋਕ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਆਪਣਾ ਸਰੀਰ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਖਾਤਰ ਦਾਨ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ‘ਪਾਣੀ’ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਪੂਰਬੀ ਤੇ ਪੱਛਮੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿਚਲੇ ਫ਼ਰਕ ਨੂੰ ਸੁਖਜੀਤ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਨੂੰਹ ਸ਼ੈਰਨ ਦੇ ਵਤੀਰੇ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਰਾਹੀਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ‘ਚੋਂ ਇਹ ਤੱਥ ਉੱਭਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਮਾਣਨ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਪੱਛਮੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸੋਚ ਸਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗੀ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਭਾਰਤੀ/ਏਸ਼ੀਅਨ ਲੋਕ ਪੈਸੇ ਬਚਾਉਣ, ਜਾਇਦਾਦ ਨਾਲ ਚੰਬੜੇ ਰਹਿਣ ਜਾਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰਨ ਦੇ ਆਦੀ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਪੱਛਮੀ ਮਨੁੱਖ ਸ਼ੈਰਨ ਵਾਂਗ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਜਸ਼ਨ ਵਿਚ ਪੂਰੇ ਜੋਸ਼ੋ-ਖਰੋਸ਼ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਵਿਚਲਾ ਸਵਿਮਿੰਗ-ਪੂਲ ਤੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਠਿੱਲ੍ਹਣ ਦਾ ਚਿਹਨ ਪੱਛਮੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਨਿਰਸੰਕੋਚ ਵਤੀਰੇ ਤੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਭੋਗ-ਵਿਲਾਸ ਦੇ ਅਮੋੜ ਚਾਅ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਸੱਸ ਸੁਖਜੀਤ ਨੂੰ ਕਹੇ ਸ਼ੈਰਨ ਦੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਪੂਰਬ ਦੀ ਵਰਜਣਾ-ਮੁਖੀ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੀ ਸੀਮਾ ਵੱਲ ਹੀ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹਨ

“ਮਾਮ!...ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕਿਨਾਰੇ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਜੀਣ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ...ਜੋ ਮਜ਼ਾ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਕੁੱਦਣ, ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਖਹਿਣ-ਖੇਡਣ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋਣ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਏ, ਉਹ ਕਿਨਾਰੇ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ।”
(ਟਾਵਰਜ਼, ਪੰਨਾ - 54)

‘ਪਾਣੀ’ ਅਤੇ ‘ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ’ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਥੀਮ ਵਿਕਸਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਸਮਾਜਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਪਰਵਾਸੀ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਦਰਪੇਸ਼ ਸਮਾਜ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਚੁਣੌਤੀਆਂ, ਭਾਵੁਕ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਕਟਾਂ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਤੇ ਸੰਵਾਦ ਦੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ। ਸਮੂਹਿਕ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਵਾਲੇ ਪੂਰਬੀ/ਏਸ਼ੀਆਈ ਸਮਾਜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗਏ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਸਨਾਤਨੀ ਸੰਸਕਾਰ ਗ੍ਰਸਤ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਤੇ ਸਾਮੰਤੀ ਮੁੱਲਾਂ ਦੀ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਵਾਲੀ ਵਰਜਣਾ ਮੁੱਖ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦਾ ਵਾਹ ਜਦੋਂ ਵਿਅਕਤੀਵਾਦੀ ਰੁਚੀਆਂ, ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਦੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦੀ ਨਿਰਸੰਕੋਚ ਪੂਰਤੀ ਵਾਲੀ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਨੈਤਿਕਤਾ ਵਾਲੇ ਸਮਾਜਾਂ ਨਾਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਮਾਨਸਿਕ ਤਣਾਓ ਤੇ ਗੁੰਝਲਾਂ ਜਨਮ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੱਛਮ ਦੀ ਵਿਅਕਤੀ ਕੇਂਦਰਤ ਸੋਚ ਤੇ ਵੱਖਰੀ sex morality ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਪਰਿਵਾਰ ਟੁੱਟਦੇ ਹਨ, ਬੱਚੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦੇ ਉਲਟ ਦੂਜੇ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਜਿਨਸੀ ਮਰਿਆਦਾ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਿੱਕੀ-ਨਿੱਕੀ ਗੱਲ ਤੇ ਵਿਆਹ ਟੁੱਟਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ (ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ), ਸੁਖਦੀਪ ਕੌਰ (ਪਾਣੀ) ਅਤੇ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਸੜਕਾਂ) ਵਰਗੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਪੱਛਮ ਦੇ ਵਿਕਸਿਤ ਸਮਾਜ ਵੀ ਨਰਕ ਲੱਗਣ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੇ ਲੰਪਟ ਲਾਲਸਾਵਾਂ ਦੀ ਭਟਕਾਈ ਹੋਈ ਔਲਾਦ ਜਦੋਂ ਮਾਪਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਫ਼ਰਜ਼ਾਂ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮਰਿਆਦਾ ਤੋਂ ਬੇਮੁੱਖ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਪਰਵਾਸੀ ਠੱਗੇ ਗਏ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰਿਵਾਰ ਤੇ ਭਾਵੁਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਤਿੜਕਣ ਕਾਰਨ ਬੇਸਮੇਂਟਾਂ ਦੀ ਸੁੰਨ, ਇਕੱਲਤਾ ਤੇ ਬੇਗਾਨਗੀ ਭੋਗਦੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦਾ ਨਾਹਰਾ ਮਹਿਜ਼ ਭਰਮ-ਜਾਲ ਜਾਪਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

‘ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ’ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਜਸਵੀਰ ਕੌਰ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਆਰਥਿਕ ਪੱਖੋਂ ਵਿਕਾਸ ਪਰ ਪਰਿਵਾਰਕ ਤੇ ਭਾਵੁਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਤਿੜਕਣ ਦੇ ਸੂਤਰ ਦੁਆਲੇ ਉਸਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅਧਿਆਪਕ

ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਨਿਰਮਲ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਭਲਾਈ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਰੁਚੀ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਸਾਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹ ਨਿਰਮਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਦਾ ਸਰਪੰਚ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਨਿਰਮਲ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਐਮ.ਬੀ.ਬੀ.ਐਸ. ਵਿਚ ਦਾਖਲੇ ਖਾਤਰ ਪੁਰਾਣੇ ਸਰਪੰਚ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਸੁਆਰਥੀ ਵਿਵਹਾਰ ਤੋਂ ਉਚਾਟ ਹੋਇਆ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਕੈਨੇਡਾ ਆ ਵੜਿਆ। ਗਿਆਰਾਂ ਸਾਲ ਦੇ ਗੀਫਿਊਜ਼ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਕੈਨੇਡਾ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਦੋਹਾਂ ਜੀਆਂ ਦੀ ਲੱਕ-ਤੋੜਵੀਂ ਮਿਹਨਤ ਅਤੇ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਬੱਚਿਆਂ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਇਕ ਵੱਡੇ ਘਰ ਵਿਚ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਸੁੱਖ ਭੋਗਦਾ ਹੈ। ਦੋਹਾਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਬਾਅਦ ਘਰ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਤ੍ਰੇੜ ਛੋਟੇ ਪੁੱਤਰ ਮਨਜਿੰਦਰ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਸੈਂਡੀ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਵਾਦੀ ਵਤੀਰੇ ਕਾਰਨ ਉੱਭਰਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਬਿਜ਼ਨਿਸ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਖਾਤਰ ਉਹ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਤੇ ਸਾਂਝੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾ ਬਿਜ਼ਨਿਸ ਪਾਰਟੀਆਂ ਤੇ ਆਪਦੇ ਦੋਸਤਾਂ ਵੱਲ ਵਧੇਰੇ ਧਿਆਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਜਸਬੀਰ ਕੌਰ ਦਾ ਆਪਣੀ ਸੰਤਾਨ ਨਾਲ ਇਕ ਵੱਡੇ ਘਰ ਵਿਚ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਉਦੋਂ ਟੁੱਟਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸੈਂਡੀ ਤੇ ਮਨਜਿੰਦਰ ਆਪਣਾ ਵੱਖਰਾ ਘਰ ਲੈ ਕੇ ਉਥੇ ਮੂਵ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੱਸ-ਸਹੁਰੇ ਦੇ ਉਲਾਂਭੇ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਜੋਂ ਸੈਂਡੀ ਇਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ :

“ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਾਂ ਖੁਸ਼ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਆਪਾਂ ਗਰੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ।” (ਟਾਵਰਜ਼, ਪੰਨਾ 64)

ਮਨਜਿੰਦਰ ਤੇ ਸੈਂਡੀ ਆਪਣੀ ਫਾਈਨੈਂਸ ਕੰਪਨੀ ਬਣਾ ਕੇ ਲੋੜਵੰਦ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬੇਤਹਾਸ਼ਾ ਲੁੱਟ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਰਜ਼ਾ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਹਰਦੇਵ ਬਾਠ ਵਰਗੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ੂਆਂ ਤੇ ਸਹਿਚਾਰ ਵਾਲੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਰਿਆਇਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਕਮਿਊਨਿਟੀ 'ਚ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਬਣਾਉਣ ਤੇ ਬਿਜ਼ਨਿਸ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਉਹ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਸਪਾਂਸਰ ਕਰਨ, ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਦੇ ਕੰਮਾਂ 'ਚ ਵੱਧ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ, ਰੇਡੀਓ/ਟੀ.ਵੀ. ਨੂੰ ਐਡਜ਼ ਦੇਣ ਅਤੇ ਵੱਡੀਆਂ-ਵੱਡੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਕਰਨ ਜਿਹੇ ਹੱਥਕੰਡੇ ਵਰਤਦੇ ਹਨ। ਬਿਜ਼ਨਿਸ ਦੀ ਅੰਨ੍ਹੀ ਦੌੜ 'ਚ ਉਹ ਖੁਦ ਅੰਦਰੋਂ ਵੀ ਭੁਰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਧਾਰਮਿਕ ਰੁਚੀਆਂ ਵਾਲਾ ਪੁੱਤਰ ਸੁਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਜੋ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਸੇਵਾ ਦੇ ਆਸ਼ੇ ਨਾਲ ਜਾਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਢੀਂਡਸਾ ਨਾਲ ਬੈਠਣ-ਉੱਠਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਕੇ ਉਹ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੇ ਭਰਾ ਬਲਵੀਰ ਸਿੰਘ ਢੀਂਡਸਾ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਆਟੋ-ਗੈਰਾਜ ਖੋਲ੍ਹ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਉਹ ਵੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਿਆਸਤ ਵਿਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਉੱਪਰ ਫੰਡਾਂ ਦੀ ਘਪਲੇਬਾਜ਼ੀ ਦੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਡਟ ਕੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਢੀਂਡਸਾ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੀ ਲੁਕਵੀਂ ਮਦਦ ਨਾਲ ਬਲਵੀਰ ਸਿੰਘ ਢੀਂਡਸਾ ਤੇ ਸੁਹਿੰਦਰ ਨੇ ਆਪਣਾ ਬਿਜ਼ਨਿਸ ਨਵੀਂ ਥਾਂ ਸ਼ਿਫਟ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਰਿਪੇਅਰ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਫੋਰਡ ਕਾਰਾਂ-ਵੈਨਾਂ ਵੇਚਣ ਦੀ ਏਜੰਸੀ ਖੋਲ੍ਹ ਲਈ। ਸੁਹਿੰਦਰ ਅਤੇ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਵਿਚਕਾਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੇ ਅਧਰਮੀ ਵਿਵਹਾਰ ਕਾਰਨ ਤਣਾਓ ਵਧਦਾ ਗਿਆ। ਬਿਜ਼ਨਿਸ ਵਾਲੀ ਨਵੀਂ ਥਾਂ ਕੋਲੇ ਘਰ ਲੈਣ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਸੁਹਿੰਦਰ ਨੇ ਆਪਣਾ ਨਵਾਂ ਘਰ ਖਰੀਦ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਪਰ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਸਬੀਰ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਵੇਂ ਘਰ ਵਿਚ ਜਾਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਬੈਸਮੈਂਟ ਵਿਚ ਅਲੱਗ ਰਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੇ ਸੁਹਿੰਦਰ ਤੇ ਮਨਜਿੰਦਰ ਵਿਚ ਸੁਲਾਹ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀ। ਪਦਾਰਥਵਾਦੀ ਸੋਚਾਂ ਦੇ ਰਾਹ ਪਏ ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ ਪਿਤਾ ਤੋਂ ਦੂਰ ਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੁੰਦੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਮਨਜਿੰਦਰ ਤੇ ਸੈਂਡੀ ਵਿਚਕਾਰ ਅਣਬਣ ਹੋ ਗਈ, ਉਹ ਰੁੱਸ ਕੇ ਪੇਕਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਚਲੀ ਗਈ। ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਤੇ ਜਸਬੀਰ ਨੇ ਨੂੰਹ-ਪੁੱਤ ਦੀ ਸੁਲ੍ਹਾ ਲਈ ਯਤਨ ਕੀਤੇ, ਪਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨਾਲ ਮਨਜਿੰਦਰ ਅਤੇ ਸੁਹਿੰਦਰ ਸਮਝੌਤਾ ਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਅੜ ਗਏ। ਮਨਜਿੰਦਰ ਆਪਣੇ ਪੈਸੇ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਅਤੇ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੇ ਗਰੁੱਪ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਐਮ.ਪੀ. ਦੀ ਚੋਣ ਲੜਦਾ ਹੈ। ਸੁਹਿੰਦਰ ਦੀ ਸਾਊ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲੀ ਪਤਨੀ ਪਾਲੀ ਵੀ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਨਜਿੰਦਰ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਫੋਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ ਸੱਤਾ ਅਤੇ ਧਨ ਹਥਿਆਉਣ ਲਈ ਹਰ ਹਰਬਾ ਵਰਤਦੇ ਹਨ। ਧਨ ਅਤੇ ਸੱਤਾ ਦੀ ਇਸ ਚੂਹਾ-ਦੌੜ ਵਿਚ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਟੱਬਰ ਬਿਖਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੈਂਡੀ ਤੇ ਮਨਜਿੰਦਰ ਦੇ ਈਗੋ-ਕਲੈਸ਼ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਸੂਮ ਬੇਟਾ ਗੋਲਡੀ ਰੁਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

‘ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ’ ਵਿਚਲੇ ਇਸ ਕਥਾ-ਬਿਰਤਾਂਤ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੱਛਮ ਦੀਆਂ ਵਿਅਕਤੀਵਾਦੀ ਕਦਰਾਂ ਤੇ ਖਪਤ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਸੁਹਿੰਦਰ ਤੇ ਪਾਲੀ ਵਰਗੇ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦੀ ਰੁਚੀਆਂ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਚ ਸਕਦੇ। ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜਾਂ ਦਾ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਤਰਜ਼ ਦਾ ਇਹ ਵਿਕਾਸ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਟੱਬਰ ਵਾਂਗ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਟੁੱਟਣ ਤੇ ਮਾਨਵੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਦੇ ਪਥਰਾਅ ਜਾਣ ਦੀ ਬਲੀ ਮੰਗਦਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਵਿਚਲੀ ਇਹ ਧੁਨੀ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਵਿਕਾਸ ਮਾਰਗ ਬਾਰੇ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਿਧਾਂਤਕ ਸਮਝ ਅਤੇ ਰਾਜਸੀ ਚੇਤਨਾ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ।

‘ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ’, ‘ਪਾਣੀ’ ਅਤੇ ‘ਸੜਕਾਂ’ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜਾਂ ਅੰਦਰ ਪਰਿਵਾਰਕ ਇਕਾਈ ਦੇ ਟੁੱਟਣ, ਭਾਵਨਾਤਮਿਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਪਥਰਾਅ ਜਾਣ ਤੇ ਬੰਦੇ ਦੇ ਸਮਾਜ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਤੋਂ ਵਿਸੰਗਤ (alienate) ਹੁੰਦੇ ਜਾਣ ਦੇ ਅਮਾਨਵੀ ਵਰਤਾਰੇ ਦਾ ਮਹਿਜ਼ ਚਿੱਤਰਣ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਆਰਥਿਕ-ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਸਥਾ ਅਤੇ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤੇ ਟੱਕਰਾਵੀਆਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਆਂ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਵੀ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਅਰਥ-ਵਿਵਸਥਾ ਦੀਆਂ ਅਲਾਮਤਾਂ - ਜਿਵੇਂ ਵਿਅਕਤੀਵਾਦ, ਬਾਜ਼ਾਰਵਾਦ, ਅੰਨ੍ਹੀ ਖਪਤ-ਰੁਚੀ ਅਤੇ ਲਾਲਸਾਵਾਂ ਦੀ ਵਹਿਸ਼ੀ ਅਨੈਤਿਕ ਪੂਰਤੀ ਆਦਿ - ਏਨੀਆਂ ਮਾਰੂ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਸਮੂਹਿਕ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ, ਇਕ ਦੂਜੇ ਲਈ ਕੁਰਬਾਨੀ ਤੇ ਤਿਆਗ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ-ਸਾਥੀ ਲਈ ਵਚਨਬੱਧ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਪੂਰਬੀ ਨੈਤਿਕਤਾ ਅਤੇ ਆਦਰਸ਼ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਚ ਸਕਦੇ। ਵਿਕਸਿਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਮੁੱਲ-ਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੀ ਵਿਡੰਬਨਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ‘ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ’ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਸਾਹੀਂ ਜਿਉਣ ਵਾਲਾ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਤੇ ਜਸਬੀਰ ਦਾ ਜੋੜਾ ਭਾਵੁਕ ਤੌਰ ਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਏਨਾ ਦੂਰ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਾਪਸੀ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੀ। ਨੂੰਹ-ਪੁੱਤਾਂ ਅਤੇ ਜਸਬੀਰ ਤੋਂ ਭਾਵੁਕ ਤੌਰ ਤੇ ਦੂਰ ਹੋ ਕੇ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਜੁਲੀ ਨਾਲ ਸਰੀਰਕ ਸਬੰਧ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਪੁੱਤਾਂ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਕਰਦੇ ਤੇ ‘ਮੈਂਬਰ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਬਣਿਆ ਦੇਖਣ ਤੇ ਫ਼ਤੂਰ ਵਿਚ’ ਜਸਬੀਰ ਕੌਰ ਆਪਣੇ ਮਰਨ ਕਿਨਾਰੇ ਪਏ ਪਤੀ ਨੂੰ ਸਾਂਭਣ ਪ੍ਰਤੀ ਅਵੇਸਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਲਿਵਰ ਦੀ ਭਿਆਨਕ ਬੀਮਾਰੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਵੀ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਦੋਹਾਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਜਾਣ ਨਾਲੋਂ ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਬੇਸਮੈਂਟ ਵਿਚ ਇਕੱਲਾ ਰਹਿਣ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ‘ਪਾਣੀ’ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਨਾਇਕਾ ਸੁਖਜੀਤ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਤੇ ਪੁੱਤਰ ਰਾਜੂ ਦੇ ਭਰੇ-ਪੂਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਧੁਰ ਅੰਦਰੋਂ ਇਕੱਲੀ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਤੇ ਪੁੱਤਰ ਪ੍ਰਤੀ ਮਨ ਅੰਦਰ ਇਕ ਮੂਕ ਜਿਹਾ ਰੋਸ ਪਾਲਦੀ ਹੈ। ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਵਸਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਸ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਜਾਂ ਮਨ ਦੀਆਂ ਤੰਦਾਂ ਅਜੇ ਆਪਣੇ ਪਿਛਲੇ ਪਿੰਡ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਹੀ ਜੁੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਰਾਜੂ ਤੇ ਸ਼ੈਰਨ ਦੀ ਪਿੰਡ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਉਸ ਅੰਦਰ ਆਪਣੀ ਜੜ੍ਹ ਪੁੱਟੇ ਜਾਣ ਦਾ ਤੌਖਲਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕੈਨੇਡਾ ਦਾ ਪ੍ਰਕਿਰਤਕ ਸੁੰਦਰਤਾ, ਤਹਿਜ਼ੀਬੀ ਅਮੀਰੀ ਅਤੇ ਹੁਲਾਸ ਭਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਉਸ ਦੀ ਉਦਾਸੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀਆਂ ਬਰਕਤਾਂ ਤੇ ਪਾਣੀਆਂ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਦੀ ਉਸਤਤੀ ਕਰਦੀ ਸ਼ੈਰਨ ਨੂੰ ਟੋਕਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਧੁਰ ਅੰਦਰਲੀ ਪੀੜ ਹੀ ਬੋਲਦੀ ਹੈ :

“ਮੰਨਦੇ ਆਂ ਪਈ ਏਥੋਂ ਦੀ ਸਮੁੰਦਰਾਂ, ਝੀਲਾਂ ਤੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਵਿਚ ਅਥਾਹ ਪਾਣੀ ਏ, ਪਰ ਏਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਭੋਰਾ ਵੀ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਦੀਂਹਦਾ...ਬੱਸ ਖੁਸ਼ਕੀ ਹੀ ਖੁਸ਼ਕੀ ਏ।” (ਟਾਵਰਜ਼, ਪੰਨਾ 55)

‘ਸੜਕਾਂ’ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚਲੀ ਪਰਵਾਸੀ ਦੰਪਤੀ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੁਹਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸਥਿਤੀ ਵੀ ਭਾਵੁਕ ਅਲਗਾਵ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਪੁੱਤਰ ਕਰਨ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਾਰਟਨਰ ਜੈਕ ਦੀ ਇਸ ਰਾਇ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੇਟੇ ਲੱਖੀ ਤੇ ਮੀਨੂੰ ਨਾਲ ਇਕੋ ਘਰ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਜਾਣ। ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਤੇ ਨੂੰਹ ਦੇ ਲਾਈਫ਼ ਸਟਾਈਲ ਵਿਚ ਏਨਾ ਫ਼ਰਕ ਆ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਇਕ ਛੱਤ ਥੱਲੇ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ। ਬਿਗਾਨੀ ਧਰਤੀ ਉੱਪਰ ਆਪਣੀ ਕਰੜੀ ਮਿਹਨਤ, ਸਿਆਣਪ ਅਤੇ ਦਿਆਨਤਦਾਰੀ ਨਾਲ ਇਕ ਸਫ਼ਲ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟਰ ਬਣਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਹੁੰਦੇ-ਸੁੰਦਿਆਂ ਧੁਰ ਅੰਦਰੋਂ ਇਕੱਲਾ ਹੈ। ਜੈਕ ਦੇ ਭਰਾਵਾਂ ਵਰਗੇ ਸਾਥ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਨਿੱਘੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਅਜੀਤ ਦੀ ਪਤਨੀ ਸੁਹਿੰਦਰ ਨੂੰ

ਹਰ ਪਾਸੇ 'ਹਨੇਰਾ ਹੀ ਹਨੇਰਾ' ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਰਮਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਤਰਜ਼ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਬੰਦੇ ਦੇ ਮਾਨਸਿਕ ਸਕੂਨ, ਹੁਲਾਸ ਅਤੇ ਭਾਈਚਾਰਕ ਸਾਂਝ ਵਾਲੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਜ਼ਾਮਨੀ ਨਹੀਂ ਭਰਦਾ।

ਅਜੋਕੇ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਪਾਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਵਾਦ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹੁਲਾਰਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਵਿੱਤੀ ਪੂੰਜੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਮਨੁੱਖੀ ਕਿਰਤ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਵੀ ਵਧਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਭਾਵੇਂ ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਮੁਲਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਉਦਯੋਗਾਂ ਦਾ ਰੁਖ਼ ਤੀਸਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਅਵਿਕਸਿਤ ਮੁਲਕਾਂ ਵੱਲ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਲੇਬਰ ਸਸਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਅਜੇ ਵੀ ਵਿਕਸਿਤ ਮੁਲਕਾਂ ਵੱਲ ਤਕਨੀਕੀ ਪੱਖੋਂ ਹੁਨਰਵੰਦ ਕਾਮਿਆਂ ਦਾ ਪਰਵਾਸ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਓਪਰੇ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ਦਿਲੋਂ ਰਸ-ਵਸ ਨਾ ਸਕਣ ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਅਤੇ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰੇ ਪ੍ਰਤੀ ਰੋਸ ਦੀ ਮੁਦਰਾ ਭਾਰੂ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜਾਂ ਵਿਚ ਰਚਣ-ਮਿਚਣ ਦੇ ਅਮਲ, ਉਸ ਦੀਆਂ ਬਹੁ-ਅਯਾਮੀ ਦੁਸ਼ਵਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦੂਰਗਾਮੀ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਦਾ ਚਿਤੇਰਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਪੱਛਮ ਦੇ ਬਹੁ-ਸਭਿਆਚਾਰੀ ਸਮਾਜਾਂ ਨਾਲ ਖਹਿਸਰਦੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਮਨੋ-ਸਮਾਜਿਕ ਤਣਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸੰਵਾਦ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਉੱਪਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। 'ਸੜਕਾਂ' ਨਾਮੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਉਹ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਜੈਕ ਹੈਰੀਸਨ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਕਥਾ-ਬਿਰਤਾਂਤ ਰਾਹੀਂ ਪੂਰਬੀ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੇ ਸੰਵਾਦ ਅਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਦੋਹਾਂ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੀ ਹਿਲਜੁਲ ਨੂੰ ਸੰਕੇਤਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਚਿੱਤਰਦਾ ਹੈ। ਸੜਕਾਂ ਦਾ ਚਿਹਨ ਬਹੁ-ਤਰਫ਼ੇ ਸੰਵਾਦ ਤੋਂ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦੀਆਂ ਅਸੀਮ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁ-ਕੌਮੀ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੇ ਨਵੇਂ ਮਨੁੱਖੀ ਅਵਚੇਤਨ ਨੂੰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਮਿਸ਼ਰਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸੰਚਾਰ-ਜੁਗਤ ਰਾਹੀਂ ਨਵਾਂ ਪਾਸਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਬਹੁ-ਕੌਮੀ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੀ ਭਿੜੰਤ ਨਾਲ ਬਣ ਰਹੇ ਨਵੇਂ ਅਵਚੇਤਨ ਨੂੰ ਖਿਚੜੀ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਤੱਥ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਬਹੁਤ ਤੀਖਣ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੰਖੇਪ ਵਿਚ ਸਮਾਨਾਂਤਰ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਦਵੰਦ-ਸਬੰਧ ਨਾਲ ਬਣ-ਵਟ ਰਹੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦੇ ਜਟਿਲ ਸੱਚ ਨੂੰ ਸਮਾਨਾਂਤਰ ਕਥਾ-ਲੜੀਆਂ ਵਾਲੇ ਬਿਰਤਾਂਤ, ਖਹਿਸਰਦੇ ਪਾਤਰਾਂ-ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਅਤੇ ਮਿਸ਼ਰਤ ਭਾਸ਼ਾਈ ਉਚਾਰ ਦੀਆਂ ਜੁਗਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਰੂਪਮਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਹੋ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਗਲਪ-ਸੰਗਠਨ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਹੈ।

‘ਟਾਵਰਜ਼’ : ਸੰਤਾਪ ਅਤੇ ਦੁਖਾਂਤ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ

ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਡਾ.)*

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ (ਕੈਨੇਡਾ) ਨੇ ‘ਦੋ ਟਾਪੂ’ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਨਿਵੇਕਲੀ ਪਛਾਣ ਬਣਾ ਲਈ ਸੀ। ਟਾਵਰਜ਼ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਨਿਵੇਕਲੀ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਦਿਆਂ ਕੁਝ ਅਹਿਮ ਗੱਲਾਂ ਉੱਭਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਹੁਣ ਪਰਵਾਸੀ ਮਨੁੱਖ ਭੂ-ਹੋਰਵੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਤਨ ਨੂੰ ਮੁੜ ਪਰਤ ਆਉਣ ਦੀ ਫਿਊਡਲੀ ਚੇਤਨਾ ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ ਲੰਘ ਆਇਆ ਹੈ। ਦੂਸਰਾ, ਹੁਣ ਉਹ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਭੇਦੀਕਰਨ (Cultural Assimilation) ਦੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਇਕ ਨਵੀਂ ਭਾਈਚਾਰਕ ਇਕਾਈ ਸਿਰਜਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਪੂਰਵਲੇ ਜਾਤੀਗਤ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੁਕਤੀ ਉਸ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਜੀਵਨ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਹਕੀਕਤ ਬਣ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਇਹ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਕਸਿਤ ਮੁਲਕਾਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਕਦਰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਕਰਮ ਭੂਮੀ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਤੀਸਰਾ, ਹੁਣ ਪਰਵਾਸੀ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਪੂਰਵਲੀ ਸਕੁੰਚਿਤ ਜੀਵਨ-ਸ਼ੈਲੀ ਅਤੇ ਭਾਈਚਾਰਕ ਜਕੜ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉੱਠ ਕੇ ਗਲੋਬਲ ਚੇਤਨਾ ਅਤੇ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਘੋਖਣ ਪਰਖਣ ਦੇ ਰਸਤੇ ਤੁਰਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਵਾਸੀ ਮਨੁੱਖ ਸਿਰਫ ਡਾਲਰਾਂ ਦੀ ਚੂਹੇ ਦੌੜੀ ਖਲਜਗਣ ‘ਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਚ ਹੋ ਵਾਪਰ ਰਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਅਣਭਿੱਜ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਵੰਗਾਰਮੁਖੀ ਸੁਆਲ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਟਾਵਰਜ਼ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ‘ਚੋਂ ਉੱਭਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਟਾਵਰਜ਼ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚ ਸੰਤਾਪ ਅਤੇ ਦੁਖਾਂਤ ਦੀ ਧੁਨੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਪੰਜ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਵਸਤੂਗਤ ਵੇਰਵੇ ਅੰਤਿਮ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਸੰਤਾਪ ਅਤੇ ਦੁਖਾਂਤ ਨੂੰ ਸਿਰਜਦੇ ਇਹ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਵਿਚ ਹਨ ਕਿ ਕਿਧਰੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਆਤੰਕ ਸਦਕਾ ਦੁਖਾਂਤ ਹੈ ਕਿਧਰੇ ਧਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਗੁਆਚ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਪੰਜ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੰਤਾਪ ਅਤੇ ਦੁਖਾਂਤ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਪਰਤਾਂ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤਕੀ ਰੂਪਾਂਤਰਣ ਹੈ।

ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਭੇਦੀਕਰਨ (Cultural Assimilation) ਦਾ ਮਸਲਾ ਬਹੁਤ ਅਹਿਮ ਹੈ। ਉਂਜ ਗਲਪ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੌਰ ਤੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰਦਿਆਂ ਸਮਾਜੀ ਕਦਰ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਸਮਝਣ-ਸਮਝਾਉਣ ਦਾ ਯਥਾਰਥਕ ਰਸਤਾ ਅਪਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਹਰ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਸਥਾ ਵਿਚ ਬਣਤਰ ਅਤੇ ਬੁਣਤਰ ਪੱਖੋਂ ਵੱਖਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਉਤਪਾਦਨੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਕਾਰੀ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਰਿਸ਼ਤੇ ਮਹਿਜ਼ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨੁੱਖ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਸਗੋਂ ਸਮਾਜੀ ਉਤਪਾਦਨ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਉਗਮੇਂ ਵਿਗਸੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਸਬੰਧੀ ਆਦਰਸ਼ ਨਜ਼ਰ ਹਕੀਕਤੀ ਪ੍ਰਪੰਚ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵਿਕਸਿਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਬਣਦੇ ਬਿਨਸਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਸਾਮੰਤੀ ਆਦਰਸ਼ਕ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾਣਾ ਗ਼ੈਰ ਯਥਾਰਥਕ ਅਤੇ ਗ਼ੈਰ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਜਿਹੜੇ ਸੋਚਵਾਨ ਵਿਕਸਿਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤਾ-ਨਾਤਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਕਹਿ ਕੇ ਤੱਜ ਦੇਣ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਦੇ ਆਸਰੇ ਡੰਗ ਟਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਹੀ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਬਣੇ-ਬਣਾਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ, ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸੰਚਿਆਂ ਨਾਲ ਗੁਜ਼ਰ ਬਸਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ‘ਪਾਣੀ’ ਕਹਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਅਜਿਹੇ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਉਭਾਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਸੁਖਜੀਤ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਪਰਵਾਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਦਾ ਪਿਤਾ ਇਸੇ ਆਰਥਿਕ ਖਲਜਗਣ ਦੇ ਚੱਕਰਵਿਊ ‘ਚ ਸਿੰਘਾਪੁਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਪਰਵਾਸ ਦੀ ਉਸ ਆਰੰਭਲੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਬਰਮਾ, ਸਿੰਘਾਪੁਰ, ਮਲਾਇਆ ਆਦਿਕ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਆਪ ਪਰਵਾਸੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕਰਕੇ ਵਾਪਸ ਧਰਤੀ ‘ਤੇ ਪਰਤਦੇ ਸਨ। ਸੁਖਜੀਤ ਨੂੰ ਪਿਤਾ ਦੇ ਇਸ ਪਰਵਾਸ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਸੰਜੋਗਵਸ ਸੁਖਜੀਤ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਵਾਸੀ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਪਹਿਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਪਰਵਾਸੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਵਿਕਸਿਤ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਬਲਦੇਵ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ‘ਚ ਵਿਕਸਿਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਉਹ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਸੰਵਾਹਕ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਆਦਰਸ਼ਕ ਮਾਨਵਤਾ ਦਾ ਮਾਡਲ ਹੈ। ਸੁਖਜੀਤ ਤੇ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੁੱਤ ਰਾਜੂ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਮੂਲ ਦੀ ਕੁੜੀ ਸ਼ੈਰਨ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਆਹ ਪ੍ਰਤੀ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਵਿਚ ਜੋ ਸੰਸਕਾਰੀ ਵਿਚਾਰ ਆਪਣਾ ਫਣ ਚੁੱਕਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਫਿਊਡਲੀ ਅਵਸ਼ੇਸ਼ ਹਨ। ਉਹ ਸਮਝੌਤਾ ਤਾਂ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਉਹ ਫਿਊਡਲੀ ਅਵਚੇਤਨ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਦੇ ਸਮਝੌਤੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਰਾਜੂ ਦਾ ਇਕੋ ਇਕ ਪੁੱਤ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸੰਭਲਣ ਪਿੱਛੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਕਸਿਤ ਸਮਾਜੀ ਕਦਰ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਰਾਸਤ ਹੈ। ਸ਼ੈਰਨ ਅਤੇ ਰਾਜੂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਭੇਦੀਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਪਰਤ ਹੈ ਜੋ ਯਥਾਰਥਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰਨੀ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਪਰਤ ਵਿਚ ਰਾਜੂ ਵਰਗਾ ਮਨੁੱਖ ਇਤਿਹਾਸਕ ਜਾਤੀਗਤ ਵਿਰਾਸਤ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਵਿਕਸਿਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦੀ ਵਰਤਮਾਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਥਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ‘ਚ ਮੁੱਖ ਮਸਲਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੈਰਨ ਅਤੇ ਰਾਜੂ ਘਰ ਵਿਚ ਸਵਿਮਿੰਗ ਪੂਲ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਪੂਲ ਲਈ ਪੈਸੇ ਦਾ ਮਸਲਾ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਦੀ ਜੱਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਵੇਚ ਕੇ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਦਲੀਲ, ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਚਲਿਤ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਰਾਜੂ ਲਈ ਪਰਵਾਸ ਦੀ ਪਿੱਠ-ਭੂਮੀ, ਇਤਿਹਾਸਕਤਾ ਅਤੇ ਵਿਰਾਸਤ ਪ੍ਰਤੀ ਨਾ ਮੋਹ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਅਰਥ ਹੈ। ਉਸ ਲਈ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਮਹਿਜ਼ ਆਰਥਿਕਤਾ ਹੈ। ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਲਈ ਵਿਰਾਸਤ ਆਰਥਿਕਤਾ ਨਹੀਂ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਮੋਹ ਦਾ ਸਾਮੰਤੀ ਆਦਰਸ਼ ਹੈ। ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਸਿਰਫ਼ ਸੁਖਜੀਤ ਹੀ ਤਣਾਓਗ੍ਰਸਤ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੇ ਅਵਚੇਤਨੀ ਸੰਸਕਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਪਰਿਵਰਤਿਤ ਹੋਣ ਲਈ ਰਾਹ ਰੋਕਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਰਾਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵੰਗਾਰ ‘ਚ ਬਦਲ ਕੇ ਦੁਖਾਂਤ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਦੀ ਫਿਊਡਲੀ ਆਦਰਸ਼ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਤਿੜਕਦਾ ਹੈ। ਸੰਤਾਪ ਤੋਂ ਦੁਖਾਂਤ ਤੱਕ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਵਿਚ ਇਸ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੀ ਧੁਨੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਵਿਡੰਬਨਾਤਮਿਕ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਲਿਖਦਾ ਹੈ :

“ਹੈਂ! ਜ਼ਮੀਨ ਥੱਲਿਓਂ ਪਾਣੀ ਮੁੱਕ ਗਿਐ...ਪਾਣੀ ਮੁੱਕ ਗਿਐ।”

ਸੁਖਜੀਤ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਧਰਤੀ ਦੇ ਉਪਰਲੇ ਪਾਣੀ 'ਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਧਰਤੀ ਹੇਠਲੇ ਪਾਣੀ 'ਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ। ਧਰਤੀ ਉਪਰਲੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤ ਰਾਜੂ ਤੋੜਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਹੇਠਲੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਉਸ ਦੇ ਚਾਚੇ ਪੰਜਾਬ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੁੱਤ ਭੁੱਪੀ ਤੋੜਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕੀ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਫਿਊਡਲੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਕਦਰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਟੁੱਟਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਨਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਜਾਰੇਦਾਰ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਵਿਚ ਟੁੱਟਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਟੁੱਟਣ ਦੀਆਂ ਸੰਚਨਾਵਾਂ ਹਨ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਬਣਾਉਣ ਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜਨ, ਝਰੀਟਣ, ਛਿੱਲਣ ਅਤੇ ਚਰੁੰਡਣ ਵਾਲੀ ਮੁੱਖ ਸ਼ਕਤੀ ਧਨ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਇਹ ਸ਼ਕਤੀ ਭੁੱਪੀ ਦੀ ਹੈ, ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਇਹ ਸ਼ਕਤੀ ਰਾਜੂ ਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਟੁੱਟਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਮਾਨਵਤਾ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਉੱਠ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਅਜਿਹੇ ਸੂਖਮ ਨੁਕਤਿਆਂ ਨੂੰ ਬਿਰਤਾਂਤ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਾ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਕਥਾ-ਬਿਰਤਾਂਤ 'ਚੋਂ ਇਹ ਵੀ ਉੱਭਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਵਾਸ ਦਾ ਅਭੇਦੀਕਰਨ ਦਾ ਮਸਲਾ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਅਜਾਰੇਦਾਰ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦੇ ਸੰਚੇ ਵਿਚ ਢਾਲ ਕੇ ਸੰਵੇਦਨਹੀਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸਗੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਰਤਿਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਸਵੈ-ਸੁੱਖ ਅਤੇ ਉਪਭੋਗਤਾ ਵਿਚੋਂ ਨਿੱਤ-ਪ੍ਰਤੀ-ਦਿਨ ਸਵੈ-ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਵੈ-ਕੇਂਦਰਿਤ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਮੁਖੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਵਿਰਵਾ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਰਾਜੂ ਵਿਰਵਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਪਾਤਰ ਹੈ। ਸ਼ੈਰਨ ਸਵੈ-ਕੇਂਦਰਿਤ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹੈ। ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਵਰਗਾ ਪਾਤਰ ਮਾਨਵਤਾ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਸਾਮੰਤੀ ਆਦਰਸ਼ਤਾ ਅਤੇ ਵਿਕਸਿਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦੀ ਪਾਟੋਝੀਟ ਵਿਚ ਤਰਲੋਮੱਛੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਉਂ ਇਸ ਕਥਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸੀ ਮਨੁੱਖ ਅਭੇਦੀਕਰਨ 'ਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਕੇ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਾ ਸਿਰਜਣ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਮਾਨਵੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਮੁਕਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਵਿਆਕਰਨ ਸਿਰਜ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਸਿਰਫ ਉਪਭੋਗ-ਕੇਂਦਰਿਤ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੈ। ਇਹ ਬਿਰਤੀ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਪਦਾਰਥਕਤਾ ਵਿਚ ਖਚਿਤ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਕਦਰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦਾ ਖਮਿਆਜਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਰੋਧ ਸੁਖਜੀਤ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੀ, ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ ਕਦਰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦਾ ਅਨੁਸਾਰੀ ਹੈ। ਅਭੇਦੀਕਰਨ ਦੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਇਸ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਉਪਭੋਗਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਬਣ ਗਈ ਹੈ। ਇਉਂ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਪਾਣੀ' ਕਹਾਣੀ 'ਚ ਭਵਿੱਖੀ ਵੰਗਾਰਾਂ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤ ਟੋਹ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਦਬਾਓ ਅਜਾਰੇਦਾਰ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦਾ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ ਓਨਾ ਪ੍ਰਤੀਰੋਧ ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ ਉੱਠਣ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਵਿਚ ਖਚਿਤ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸੰਤਾਪ...ਦੁਖਾਂਤ 'ਚ ਪਰਿਵਰਤਿਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਰਾਜਨੀਤਕ ਚੇਤਨਤਾ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰਚਨਾਕਾਰ ਰਘਬੀਰ ਢੰਡ, ਸਵਰਨ ਚੰਦਨ ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਵੀ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਚਨਾਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿਰਜਣਾਤਮਿਕ ਜੜ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਅਜੋਕਾ ਕਥਾਕਾਰ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਕੰਨੀ ਕਤਰਾ ਕੇ ਵਧੇਰੇ ਜਟਿਲਤਾ ਅਤੇ ਯਥਾਰਥ ਨੂੰ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਚੁੱਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਾਹਿਤਕ ਸਰਗਰਮੀ ਦੇ ਇਕ ਗੰਭੀਰ ਅਰਥ ਰਾਜਨੀਤਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਵੀ ਜੁੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਾਹਿਤ ਕਿੰਨਾ ਵੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਚੇਤਨਾ ਜਾਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਦਿਖੇ ਪਰੰਤੂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰੂਪ 'ਚ ਅੰਤਿਮ ਤੌਰ ਤੇ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਰ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦਾ ਸੰਵਾਹਕ ਜ਼ਰੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਰਚਨਾਕਾਰ ਹੈ। ਉਹ ਵਿਕਸਿਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦੇ ਭੰਨੇ ਤੋੜੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਸਿਰਜਣ ਵਾਲਾ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਕਥਾਕਾਰ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਉਹ ਵਿਕਸਿਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਕਥਾ ਟਾਵਰਜ਼ ਰਾਜਨੀਤਕ ਵਿਸ਼ੇ ਵਾਲੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਰਾਜਨੀਤਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਅਮਰੀਕੀ ਸਾਮਰਾਜ ਪ੍ਰਤੀ ਨਫ਼ਰਤ ਅਮਰੀਕੀ ਪਾਤਰ ਵਿਲੀਅਮ ਬੌਪਸਨ ਆਦਿ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਾਤਮਾ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਲੀਅਮ ਅਤੇ ਐਂਜਲਾ ਦੀ ਧੀ ਸਟੇਸੀ 9/11 ਦੀ ਆਤੰਕੀ ਘਾਅਲਾ ਵਿਚ ਮਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਡੈਨਿਸ ਅਮਰੀਕਾ ਵਲੋਂ ਈਰਾਕ ਉੱਪਰ ਕੀਤੇ ਹਮਲੇ ਵਿਚ ਗੁੰਮ ਗੁਆਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੋਵੇਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਖੋ ਜਾਣ ਬਾਅਦ ਹੀ ਵਿਲੀਅਮ ਅਤੇ ਐਂਜਲਾ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਪ੍ਰਤੀ ਸੰਦੇਹ, ਨਫ਼ਰਤ, ਕੌੜ ਆਦਿ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਫ਼ਰਤ, ਕੌੜ ਅਤੇ ਦੁੱਖ 'ਚੋਂ ਕਈ ਭਾਵਪੂਰਤ ਸੰਕੇਤ ਇਸ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਵਿਲੀਅਮ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਦੁੱਖ ਵਿਚ ਬੋਲਦਾ ਹੈ :

“ਮੇਰੇ ਦੇਸ਼ ਦੀਏ ਬਲਵਾਨ ਸਰਕਾਰੇ! ਕਿੱਥੇ ਹੈ ਸਾਡਾ ਡੈਨਿਸ? ਸਾਡੇ ਜਿਗਰ ਦਾ ਟੋਟਾ...ਏਨੇ ਦਿਨ ਹੋ ਗਏ ਨੇ ਅਜੇ ਤੱਕ ਲੱਭਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ? ਕਿੱਡਾ ਕੁ ਵੱਡਾ ਕੰਮ ਹੈ ਇਹ? ਕੀ ਉਸ ਨਾਲ ਤੈਨੂੰ ਏਨਾ ਕੁ ਹੀ ਮਤਲਬ ਸੀ?...ਕਾਹਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੈ ਸੈਨਿਕ ਦੀ।”

ਅਮਰੀਕਾ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਬਲਵਾਨ ਮੁਲਕ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਪੱਕੀ ਹੋਈ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਦੀ ਸਿਖਰ ਹੈ। ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਵਿਲੀਅਮ ਸੋਚਦਾ ਹੈ। ਅਮਰੀਕਾ ਨੂੰ ਉਸ ਨਾਲ ਏਨਾ ਹੀ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਖਾਤਰ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ 9/11 ਦੀ ਘਟਨਾ ਬਾਅਦ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਤਾਕਤ ਦੇ ਆਤੰਕ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਮੰਨਵਾਏ। ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਹਿੰਸਕ ਬਿਰਤੀ ਦੇ ਅਫ਼ਗਾਨਿਸਤਾਨ ਅਤੇ ਈਰਾਕ ਉੱਪਰ ਜੰਗ ਦੇ ਕਈ ਮਨਸ਼ੇ ਹਨ। ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਤੰਕ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਸਾਧਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ-ਚਿਤ ਵਿਚ ਹਿੰਸਾ ਦੀ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀ ਤਾਕਤ ਦਾ ਲੋਹਾ ਮੰਨਵਾ ਕੇ ਗ਼ੁਲਾਮ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਆਤੰਕੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਇਹ ਵੀ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਰੁੱਧ ਜੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਕਿੱਡਾ ਵੱਡਾ ਖਮਿਆਜ਼ਾ ਭੁਗਤਣਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦੂਸਰਾ, ਵਿਲੀਅਮ ਦਾ ਇਹ ਸੋਚਣਾ, ‘ਕਾਹਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੈ ਸੈਨਿਕ ਦੀ?’ ਵਿਅੰਗ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ ਗਲਘੋਟੂ ਨਿਜ਼ਾਮ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵੀ ਕੋਈ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਹ ਧਨ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਸੰਪੰਨ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸਾਰਗਰਭਿਤ ਸੰਕੇਤ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਚਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਵਿਲੀਅਮ ਸੋਚਦਾ ਹੈ “ਕਾਹਨੂੰ ਹਿਸਾਬ ਦਿੰਦੇ ਨੇ ਇਹ ਹਾਕਮਾ ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਬੈਠਿਆਂ ਸੁੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਭੁਗਤਣੀਅ ਪੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ। ਹਾਕਮਾਂ ਦਾ ਕੀ ਗਿਆ? ਉਹਨਾ ਆਪਣੀ ਅੱਗ ਉਗਲੱਛ ਲਈ।” (ਪੰਨਾ 17)

ਵਿਲੀਅਮ ਸੋਚਦਾ ਹੈ “ਮੈਨੂੰ ਪਿਆਰ ਦੀ ਸਿੱਕ ਸੀ ਪਰ ਨਿਊਯਾਰਕ ਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਦਿਲ ਤਾਂ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਸਿੱਕ ਨੇ ਮੱਲੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਏਨਾ ਕਮਾਲ ਦਾ ਸ਼ਹਿਰ...ਪਰ ਦਿਲ ਤੋਂ ਬਗੈਰ।” (ਪੰਨਾ 19)

ਵਿਲੀਅਮ ਸੋਚਦਾ ਹੈ, “ਟਾਵਰਾਂ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ ਖਦਸ਼ਾ ਸੀ...ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੁਲੰਦੀ ਵਿਚਲੇ ਬੈਠੇਪਣ ਨੂੰ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਸਾਂ...ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਸੋਚਾਂ ਉੱਚੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ, ਉੱਚਤਾ ਦੀਆਂ ਇਹ ਕਲਗੀਆਂ ਇੰਜ ਹੀ ਕਿਰਦੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ...ਲਪੇਟ 'ਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਨ ਸੁੱਤੇ ਬੈਠੇ ਆਮ ਲੋਕ...” (ਪੰਨਾ 23)

ਇਹ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਸੰਕੇਤ ਬਿਰਤਾਂਤ ਨੂੰ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਵਿਲੀਅਮ ਮੁੜ-ਮੁੜ ਸਵੈ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕੀ ਨਿਜ਼ਾਮ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਇਹ ਸੋਚਣਾ ਹੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਜੋ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਸਾਧਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸੋਚਣ ਤੋਂ ਵਰਜ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਉਸ ਦੇ ਸਾਧਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ, ਹੋਰਨਾਂ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ ਲੱਗੇ ਹਨ। ਵਿਲੀਅਮ ਦਾ ਇਹ ਸੋਚਣਾ ਕਿ ਨਿਊਯਾਰਕ ਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਦਿਲ ਤਾਂ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਸਿੱਕ ਨੇ ਮੱਲੇ ਹੋਏ ਨੇ, ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਨਿਊਯਾਰਕ ਲਈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਮੁੱਚੇ ਸਾਮਰਾਜ ਬਾਰੇ ਟਿੱਪਣੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਵਰੋਸਾਇਆ ਮਨੁੱਖ ਮਨ ਚਿੱਤ 'ਚ ਚੀਜ਼ਾਂ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਮਨੁੱਖ ਹੋਣ ਦੀਆਂ ਸਭ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮਰ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਆਪਣੇ ਦੁੱਖ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮਸਲਾ ਸਵੈ ਤੋਂ ਪਰ ਵੱਲ ਵਧਣ ਦਾ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਸੰਕੇਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜਦੋਂ ਵਿਲੀਅਮ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੈਠੇਪਣ ਨੂੰ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਸਾਂ...ਪਰ ਬੈਠੇਪਣ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਉਠਾਇਆ। ਜਦੋਂ ਆਮ ਲੋਕ ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਤਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉਠਾਇਆ। ਇਉਂ ਇਹ ਕਥਾ ਅੰਤਰ-ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਸੁਭਾਅ ਦੀ ਬਣਦੀ ਹੈ।

ਅੰਤਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰਮੁਖਤਾ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਹੈ। ਇਹ ਸਫ਼ਰ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਦੀ ਦੇਣ ਹੈ, ਇਹ ਕਦੇ ਵੀ ਬਾਹਰੀ-ਅੰਤਰਮੁਖਤਾ ਵਿਚ ਪਲਟ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਟਾਵਰਜ਼ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚ ਦੁਖਾਂਤਕ ਵੇਰਵੇ, “ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਨੇ” ਵੀ ਉਸਾਰਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਵੇਰਵੇ ਦੁਖਾਂਤਕ ਵਿਡੰਬਨਾ ਦੇ ਮਾਰਮਿਕ ਹੋ ਕੇ ਤੇ ਜਦੋਂ ਵਿਲੀਅਮ ਵੱਲੋਂ ਐਟਲਾਂਟਿਕ ਦੀਆਂ ਛੱਲਾਂ ਦੇ ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ ਰੂਪਾਂਤਰਣ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਆਸਣ ਬਦਲ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਇਸ ਕਥਾ-ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚ ਰਾਜਨੀਤਕ ਆਤੰਕ 'ਚੋਂ ਉਤਪੰਨ ਵਿਹਾਰਕ ਦੁੱਖ ਦੀ ਵਿੱਥਿਆ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਸਿਰਜਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੁੱਖ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਨੇ ਮੁੱਲਵਾਨ ਉਸ ਸਮੇਂ ਬਣਨਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸਾਮਰਾਜੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਅੰਤਰ-ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਗਰਭ ਵਿਚੋਂ ਅਰਥ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੇ ਹਨ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਵਿਹਾਰ 'ਚੋਂ ਪਾਠ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਪਹੁੰਚ ਨੂੰ ਕੁਰੇਦਦਾ ਹੈ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਚਿੰਤਨ ਅਤੇ ਸੰਵਾਦ ਨੂੰ ਉਠਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਪਰੰਤੂ ਉਹ ਗਲੋਬਲ ਚੇਤਨਾ ਦੀ ਉਸ ਪਰਤ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਫ਼ਲ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਪਰਤ ਪਰਵਾਸੀ ਗਲਪਕਾਰ/ਚਿੰਤਕ/ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਮਨੁੱਖ ਕੋਲੋਂ ਲੋੜੀਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੁੱਖ ਤੋਂ ਸੰਤਾਪ ਤੱਕ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਹੈ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਇਸ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕਨ ਸਾਮਰਾਜ ਦੇ ਮਾਨਵਦੋਖੀ ਵਿਹਾਰ ਨੂੰ ਉਭਾਰਦਾ ਹੈ। ਜਮੀਲਾ ਅਤੇ ਅਬਦੁਲ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਵੇਰਵੇ ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਹੋਰ ਸੂਖਮਤਾ ਉਭਾਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ 'ਚੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਧਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਦੂਜੇ ਮਨੁੱਖ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦੇਸ਼, ਕੌਮ, ਧਰਮ, ਨਸਲ ਦਾ ਟੇਢਾ ਵਰਤਾਰਾ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਗੰਢ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ ਸਗੋਂ ਉਹ ਮਾਨਵੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਣਾਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਉਪਰ ਕੋਈ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਸਬੰਧੀ ਫਿਕਰਮੰਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਅਮਰੀਕਾ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਜੰਗੀ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਮੁਲਕ ਅਤੇ ਕੌਮ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਰਾਸਤ ਅਤੇ ਧਰੋਹ ਨੂੰ ਖੇਰੂ-ਖੇਰੂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਮਰਾਜ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਸਹਾਮਣੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਈਰਾਕੀ ਮੂਲ ਦਾ ਅਮਰੀਕਨ ਪਰਵਾਸੀ ਅਬਦੁਲ ਜਦੋਂ ਵਿਲੀਅਮ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ :

“ਦੇਖ ਵਿਲੀਅਮ! ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ਗਰੀਬ ਅਤੇ ਲੋੜਵੰਦ ਮੁਲਕ ਦੀ ਮੱਦਦ ਦਾ ਕਾਰਜ ਸਲਾਹੁਣਯੋਗ ਏ ਪਰ ਇਹਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਨੂੰ ਜਿੱਥੇ ਮਰਜ਼ੀ, ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰਨ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਛੁੱਟੀ ਏ। ਸਦਾਮ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਬਾਅਦ ਉਥੋਂ ਦੇ ਲਾਅ ਐਂਡ ਆਰਡਰ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਸੀ। ਇਹਦੀਆਂ ਫ਼ੌਜਾਂ ਤੇਲ ਦੇ ਖੂਹਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ 'ਤੇ ਤਾਂ ਡਟ ਗਈਆਂ ਪਰ ਸਾਡੀ ਸਭਿਅਤਾ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ, ਸਾਡਾ ਅਜਾਇਬ ਘਰ ਸ਼ਰੇਆਮ ਲੁਟਾ ਦਿੱਤਾ। ਮੇਰਾ ਉਹ ਕਈ ਵਾਰ ਦੇਖਿਆ ਹੋਇਆ। ਉਥੇ ਦੋ ਲੱਖ ਦੇ ਕਰੀਬ ਵਡਮੁੱਲੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਸਨ। ਸੋਨੇ, ਚਾਂਦੀ, ਪਿੱਤਲ ਤੇ ਤਾਂਬੇ ਦੀਆਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ, ਸਿੱਕੇ-ਮੁਹਰਾਂ, ਸਿੱਲਾਂ 'ਚ ਉੱਕਰੇ ਹੋਏ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਹੋਰ ਅਹਿਮ ਕਲਾ ਕਿਰਤਾਂ। ਇਤਿਹਾਸਕ ਗਹਿਣੇ, ਵਸਤਰ, ਮਿੱਟੀ ਤੇ ਚੀਨੀ ਦੇ ਬਰਤਨ, ਕੀ-ਕੀ ਗਿਣਾਈਏ...।”

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਰ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰਜਣ ਰਾਹੀਂ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਮਾਨਵਦੋਖੀ ਅਤੇ ਦਮਨਕਾਰੀ ਬਿਰਤੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਾਧਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਅੰਦਰ ਦੱਬੀ ਪਈ ਹੂਕ ਦਾ ਰੂਪਾਂਤਰਣ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਰ ਅਤਿ-ਘਿਨਾਉਣੀਆਂ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚ ਵਿਲੀਅਮ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਐਟਲਾਂਟਿਕ ਦੀਆਂ ਛੱਲਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਰਾਹੀਂ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਜਿਊਣ ਦੀ ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ ਸੁਰ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਚਨਾ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਇਕ ਪਛਾਨਣਯੋਗ ਪਹਿਲੂ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਟਾਵਰਜ਼ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹ ਜੀਵਨ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਮਸਲਾ ਹੈ। ਇਸ 'ਚੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉੱਠਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੱਲ ਰਾਜਨੀਤਕ ਚੇਤਨਾ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਜੀਵਨ ਦੀ ਆਦਰਸ਼ਕਤਾ ਨਾਲ। ਪਰੰਤੂ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਟਾਵਰਜ਼ ਕਹਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਵਿਕਸਿਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦੀਆਂ ਘਿਨਾਉਣੀਆਂ ਚਾਲਾਂ, ਦਮਨਕਾਰੀ

ਬਿਰਤੀ, ਮਾਨਵਤਾ ਦਾ ਘਾਣ ਅਤੇ ਸਾਧਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਕਤਲੋਗਾਰਤ ਆਦਿ ਦੇ ਰੂਪਾਂਤਰਣ ਵਿਚ ਉਹ ਗਲੋਬਲ ਪੱਧਰ ਉੱਪਰ ਰਾਜਸੀ ਵੰਗਾਰ ਨੂੰ ਸਫਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਠਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਵਿਕਸਿਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹਮਲਾ ਪਰਿਵਾਰਕ ਇਕਾਈ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਪਰਿਵਾਰਕ ਇਕਾਈ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨ ਦਾ ਭਾਵ ਸਮਾਜਿਕ ਕਦਰ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਤਹਿਸ-ਨਹਿਸ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਭਰਮ ਚੇਤਨਾ ਰਾਹੀਂ, ਮਨੁੱਖ ਨਾਲੋਂ ਤੋੜਨਾ ਹੈ। ਵਿਕਸਿਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦੀ ਦਮਨਕਾਰੀ, ਜ਼ੁਲਮਕਾਰੀ ਬਿਰਤੀ ਸਿਰਫ ਆਰਥਿਕਤਾ ਦੇ ਖੇਤਰ 'ਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਉਹ ਪਰਿਵਾਰਕ ਇਕਾਈਆਂ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨੁੱਖ ਨਾਲ ਸਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਵੀ 'ਘਰ' ਕਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਅੱਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਹਾਣੀ 'ਬਰਫ ਤੇ ਦਰਿਆ' ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਲੋਕਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਪਰਵਾਸੀ ਮਨੁੱਖ ਨਾਲ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਵਿਕਸਿਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦੇ ਸਿਰਜੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ, ਮਾਨਸਿਕਤਾ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ, ਵਿਹਾਰ, ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਸੋਫੀਆ ਜਿਹੜੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਟੁੱਟੇ ਪਰਿਵਾਰ (Broken family) 'ਚੋਂ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਉਸ ਦਾ ਦੋਸਤ (ਜੋ ਬਾਅਦ 'ਚ ਪਤੀ ਵੀ ਬਣਦਾ ਹੈ) ਸ਼ੌਨ ਵੀ ਟੁੱਟੇ ਪਰਿਵਾਰ 'ਚੋਂ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਹੀ ਸਭ ਨਾਲੋਂ ਵੱਡਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੈ ਕਿ ਵਿਕਸਿਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦੀ ਅਖਾਉਤੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ 'ਚ ਤਿੜਕਣ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਉਂ? ਇਸ ਤਿੜਕਣ ਪਿੱਛੇ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਕਾਮੁਕ ਸਬੰਧ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਮੁਕ ਸਬੰਧਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ 'ਚੋਂ ਹੀ ਬਿਨ ਵਿਆਹੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁੱਖ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇਣ ਪਿੱਛੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਮਕਸਦ ਹੈ।

ਸੋਫੀਆ ਪਿਆਰ ਤਾਂ ਸ਼ੌਨ ਨੂੰ ਕਰਦੀ ਸੀ ਪਰੰਤੂ ਡੀਨ ਦੀ ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਨਾਂ ਚਕਾਚੌਂਧ ਵਿਚ ਜਿਨਸੀ ਸਬੰਧ ਬਣਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਗਰਭਵਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਭਾਲਦੀ-ਭਾਲਦੀ ਡੀਨ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਡੀਨ ਝਟਕੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਤੋੜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਬੱਚੇ ਦੀ ਮਾਂ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪਨਾਹ ਸਹੂਲਤ ਲੈ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਡਰੱਗ ਦੇ ਧੰਦੇ 'ਚ ਫਸ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਹਿਲਾ ਦੋਸਤ ਮੁਹੱਬਤ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਡਰੱਗ 'ਚ ਫਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਥਿਤੀ ਵੱਸ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਮੇਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅੰਤ ਨੂੰ ਦੋਨੋਂ ਵਿਆਹ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ 'ਚੋਂ ਜੋ ਮਸਲੇ ਉਦੈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵੱਡਾ ਮਸਲਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਵਿਕਸਿਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਨੂੰ ਵਰੋਸਾਇਆ ਮਨੁੱਖ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਹਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਦਮਨਕਾਰੀ ਅਤੇ ਜ਼ੁਲਮਕਾਰੀ ਬਿਰਤੀ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਡੀਨ ਸੈਂਡਰਜ਼ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਲਗਾ ਕੇ ਜਿੱਥੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਖਤਰਨਾਕ ਬਣਾਉਣ ਪਿੱਛੇ ਆਪਣਾ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਉਹ ਸੋਫੀਆ ਦੇ ਜਿਸਮ ਨਾਲ ਖੇਡ ਕੇ ਸਿਰਫ ਅਯਾਸ਼ੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਐਸਟਰੋ ਦਰਿਆ ਅਤੇ ਨਿਪਸਨ ਪਹਾੜੀਆਂ ਉੱਪਰ ਲਾਇਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੂਏਬਾਜ਼ੀ ਅਤੇ ਵੇਸਵਾਗਮਨੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਤ ਕਰੇਗਾ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮੁੱਚੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿਚ ਅਨਾਚਾਰ ਫੈਲ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਅਨਾਚਾਰ ਡੀਨ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਵਿਚ ਫੈਲ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ। ਸ਼ੌਨ ਜਿਸ ਐਨ.ਜੀ.ਓ. ਦਾ ਕਾਰਜਕਰਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਮਾਜਿਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਚੰਗਿਆਈ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਲਿਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੰਸਥਾ ਹੈ। ਸੋਫੀਆ ਨਿੱਜੀ ਕਿੜ ਕੱਢਣ ਦੀ ਮਾਰੀ ਡੀਨ ਨਾਲ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦਸਤਪੰਜਾ ਲੈਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ। ਪਰ ਸੁਆਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਇਕੱਲਾ-ਕਾਰਾ ਵਿਅਕਤੀ ਸਮਾਜਿਕ ਬੁਰਾਈਆਂ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਰੂਪ 'ਚ ਵੰਗਾਰ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਜਾਂ ਸਮਾਜੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਜਿਸ ਨੇ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਨਿਖੇੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਉਸ ਵਿਰੁੱਧ ਇਕੱਲੇ-ਇਕੱਲੇ ਲੜਨਾ ਹੀ ਬਣ ਗਿਆ? ਇੱਥੇ ਖੂਬਸੂਰਤ ਨੁਕਤਾ ਜੋ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਉਠਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਮਾਜੀ-ਵਿਰੋਧਾਂ, ਬੁਰਾਈਆਂ ਤੇ ਘਿਨਾਉਣੀਆਂ ਬਿਰਤੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੀਰੋਧ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਰੋਧ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਹੀ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਰਚਨਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਲਖਾਇਕ ਹੈ। ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਵੰਗਾਰ ਪ੍ਰਤੀਕੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਗੁੱਸੇ ਦੀ ਉੱਡਣੀ ਬਰਫ ਬਣਨਾ ਹੈ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤੀਰੋਧ ਦਾ ਵਗਦਾ ਦਰਿਆ ਬਣਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਸ਼ੌਨ ਅਤੇ ਸੋਫੀਆ ਦੋ ਪ੍ਰਤੀਕੀ ਪਾਤਰ ਹਨ। ਸ਼ੌਨ ਦਾ ਇਹ ਕਹਿਣਾ :

“ਮੈਂ ਉੱਡਣਾ ਨਹੀਂ ਵਗਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਪਾਣੀ ਵਾਂਗ।”

ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਗਿਰੀ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਤੀਰੋਧ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਦਰਿਆ ਦੇ ਪਾਣੀ (ਸਮੂਹਕਤਾ) ਬਣਨਾ ਹੋਵੇਗਾ ਨਾ ਕਿ ਉਡਦੀ ਬਰਫ਼ ਦੇ ਵਿਦਰੋਹੀ ਤੋਂਦੇ। ਸੋਫੀਆ ਆਪਣੇ ਸਵੈ ਸੰਕਟ ਵਿਚ ਵਿਦਰੋਹ ਦਾ ਤੋਦਾ ਬਣਦੀ ਹੈ ਸ਼ੌਨ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਤੀਰੋਧ ਦਾ ਦਰਿਆ। ਇੱਥੇ ਇਹ ਬਹੁਤ ਅਹਿਮ ਮਸਲਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਰਫ਼ (ਸੋਫੀਆ ਦਾ ਰਸਤਾ) ਜਾਂ ਦਰਿਆ (ਸ਼ੌਨ ਦੁਆਰਾ ਸੁਝਾਇਆ ਰਸਤਾ), ਦੋਵਾਂ 'ਚੋਂ ਕੀ ਬਣਨਾ ਹੈ।

ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਵਿਕਸਿਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦੀ ਧਨ-ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਕੇ ਇਹ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਧਨ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਜੋ ਪਾਰਟੀ, ਸੰਸਥਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦਲ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ 'ਇੰਪੀਰੀਅਲ ਇੰਟਰਪ੍ਰਾਈਜ਼' ਤੇ ਐਮ.ਪੀ. ਕਰੇਗ ਪੈਟਰਸਨ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਵਿਕਸਿਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਵਿਚ ਸਿਧਾਂਤ ਰਹਿਤ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੀ ਖਰੀਦੋ ਫਰੋਖਤ ਵਸਤਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਰਥਾਂ ਅਤੇ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਬਦਲ ਗਏ ਹਨ। ਰਾਜਨੀਤਕ ਅਰਥ ਅਤੇ ਵਰਤਾਰੇ ਮਹਿਜ਼ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉੱਠ ਕੇ ਕਿੱਤਾਗਤ ਰੂਪ 'ਚ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਕਿੱਤੇ ਵਿਚ ਲਾਭ-ਹਾਨੀ ਦੇਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਜਨ ਹਿੱਤ ਦੀ ਭਾਵਨਾ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਵਿਚ ਤਿੜਕਾ ਆਉਣਾ ਸੰਭਵ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ, ਤਿੜਕਾ ਸ਼ੌਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸੰਸਥਾ ਵਿਚ ਵੀ ਵਾਪਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅੰਤ ਉੱਪਰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜਦੋਂ ਸੋਫੀਆ ਦੇ ਪਾਤਰ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਤੀਕੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ "ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਮੈਨੂੰ? ਕਦੀ ਹਵਾ 'ਚ ਫਰਾਟੇ ਮਾਰਦੀ, ਮੈਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਅਤੇ ਪਹਾੜੀਆਂ 'ਚ ਵਗਦੇ ਦਰਿਆ ਤੋਂ ਦੂਰ ਉੱਡਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹਾਂ...ਤੇ ਕਦੀ ਦਰਿਆ ਵੱਲ ਨੂੰ ਖਿੱਚੀਂਦੀ..." ਤਾਂ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਚਿੰਤਨ ਦਾ ਮਸਲਾ ਉਤਪੰਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਮੁੱਚੇ ਮੁਆਸ਼ਰੇ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਤਾਕਤਾਂ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿਰੋਧੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਸੰਭਾਲੇ। ਇਹ ਮਸਲਾ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਹਾਲਤ ਦਾ ਸੰਕਟ-ਭਰਪੂਰ ਮਸਲਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਥਾਨਕ, ਕੌਮੀ ਅਤੇ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਪੱਧਰ ਉੱਪਰ ਬਣੇ ਬਣਾਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣਾਂ ਦੇ ਹੱਲ ਨੇ ਚਿੰਤਨ ਦੇ ਰਸਤੇ ਹੀ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਸਗੋਂ ਲਹਿਰ, ਸੰਗਠਨ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਖੋਰਾ ਲਾਇਆ ਹੈ। ਬਰਫ਼ ਅਤੇ ਦਰਿਆ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸਿਰਫ਼ ਵਿਕਸਿਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦੇ ਹੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਮੁੱਚੀ ਦੁਨੀਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਨ।

ਵਿਕਸਿਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਪਦਾਰਥਕਤਾ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਖਚਿਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਸਗੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬੇਕਾਰ ਸ਼ੈਅ ਵੀ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਪਦਾਰਥਕਤਾ ਵਿਚ ਧਸ ਕੇ ਗੁਆਚੇ ਮੁਲਕ 'ਚੋਂ ਪਛਾਣੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਗੁਆਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ, ਮਨੁੱਖ ਨਹੀਂ ਧਨ, ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਰੁਤਬੇ ਦਾ ਪ੍ਰਾਇਵਾਚੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਡੰਬਨਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ, ਮਨੁੱਖ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਉਹ ਧਨ, ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਰੁਤਬਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ' ਕਥਾ ਵਿਚ ਸਮਾਜੀ ਸੱਚ ਨੂੰ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਵੇਰਵਿਆਂ 'ਚ ਰੂਪਾਂਤਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ, ਬੰਦਾ ਬਣਿਆ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਇਕ ਪੜਾਅ ਉੱਪਰ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਖ਼ਪਤ ਦਾ ਕਿਵੇਂ ਖਮਿਆਜ਼ਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਥਾ ਬਿਰਤਾਂਤ 'ਚੋਂ ਉਭਾਰਦਾ ਹੋਇਆ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚ ਦੁੱਖ ਤੋਂ ਸੰਤਾਪ ਤੱਕ ਦੇ ਲੰਮੇ ਸਫ਼ਰ ਦਾ ਰਾਹੀ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜਿਹੜਾ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਸੀ ਪਰੰਤੂ ਸੰਗੀਆਂ-ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆ ਕੇ ਕੈਨੇਡਾ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰੀਫਿਊਜ਼ੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਤੀਤ ਕਰਦਿਆਂ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਪਰਵਾਸੀ ਸੰਤਾਪ ਹੰਢਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਅੰਤ ਨੂੰ ਸੰਕਟਾਂ ਉਪਰੰਤ ਉਹ ਵਿਕਸਿਤ ਮੁਲਕ ਦਾ ਸ਼ਹਿਰੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰਿਵਾਰ ਕੈਨੇਡਾ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੋ ਪੁੱਤਰ ਹਨ। ਮਨਜਿੰਦਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ 'ਚ ਪੜ੍ਹਦਾ ਆਪਣੀ ਸਹਿਪਾਠਣ ਸੰਦੀਪ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਕੇ ਬਿਜ਼ਨੈੱਸ 'ਚ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੁਹਿੰਦਰ ਜਿਸ ਵਿਚ ਥੋੜ੍ਹੀ-ਮੋਟੀ ਮਾਨਵੀ ਹਮਦਰਦੀ ਕਾਇਮ ਸੀ, ਉਹ ਵੀ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਸਿਸਟਮ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਆਤੰਕ ਇਹ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜਿਸ ਘਰ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਖਾਤਰ ਜ਼ਫ਼ਰ ਜਾਲਦਾ ਹੈ ਉਹ ਹੀ ਘਰ ਪਰਿਵਾਰ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਵਿਕਸਿਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਖੋਹ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਤਨੀ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤ ਦੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸਾਂਭਣ ਲਈ ਤੁਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਦੇ ਅਵਚੇਤਨ ਵਿਚ ਪਏ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਵਿਚਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਖਪਤੀ ਸਮਾਜ ਵੱਲੋਂ ਬਣਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਤੀ ਨਫ਼ਰਤ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ

ਮਨਜਿੰਦਰ ਅਤੇ ਸੁਹਿੰਦਰ ਪ੍ਰਤੀ ਨਿਰਲੇਪ ਹੀ ਤਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮਨੁੱਖਤਾ, ਮਾਨਵਤਾ ਪਸਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਅਪਾਣੇ ਪੁੱਤ ਦੇ ਘਰ ਰਹਿਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਬੇਸਮੈਂਟ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਵਧੇਰੇ ਪਸੰਦ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਇਕ ਹੋਰ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਵੇਰਵਾ (ਜੇਮਜ਼ ਅਤੇ ਜੁਲੀ) ਸੰਰਚਿਤ ਕਰਕੇ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਸੂਖਮ ਅਤੇ ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਮਜ਼ ਸਿਆਣਾ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਸੇਵੀ ਮਨੁੱਖ ਹੈ। ਜੁਲੀ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ। ਜੁਲੀ ਅਜਿਹੀ ਵਿਵਹਾਰੀ ਔਰਤ ਹੈ ਜੋ ਵਿਕਸਿਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦ 'ਚ ਉਪਜੀ-ਵਿਗਸੀ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਜੇਮਜ਼ ਵਿਕਸਿਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਇਹ ਕਥਨ ਵਧੇਰੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ :

“ਸ਼ੈਮ! ਅੱਜ ਲੋਕੀ ਤੁਹਾਡੀ ਪਛਾਣ ਤਾਂ ਹੀ ਕਬੂਲਦੇ ਐ ਜੇ ਸ਼ੁਹਰਤ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਢੇਰ ਸਾਰੇ ਡਾਲਰ ਵੀ ਹੋਣ... ਡਾਲਰਾਂ ਬਿਨਾਂ ਲੋਕੀਂ ਤਾਂ ਕੀ, ਘਰ ਦੇ ਬੰਦੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਗਿਣਤੀ 'ਚ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ। ਜੁਲੀ ਮੈਥੋਂ ਦੁਖੀ ਏ ਅਖੇ - ਤੇਰੀ ਏਨੀ ਤਾਲੀਮ, ਏਨੀ ਅਕਲ ਕਿਸ ਕੰਮ? ਆਪਣਾ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਅਪਾਰਟਮੈਂਟ, ਉਹ ਵੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਖੁਣੋਂ ਸੱਖਣਾ... ਨਾ ਮਨਭਾਉਂਦੀਆਂ ਡਰੈੱਸਾਂ ਨਾ ਕੋਈ ਫੰਦਾ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਨਾਂ ਪਈ ਜਿੰਨੀਆਂ ਮਰਜ਼ੀ ਡਰੈੱਸਾਂ ਲੈ ਲਾ, ਜਿੰਨੀਆਂ ਮਰਜ਼ੀ ਚੀਜ਼ਾਂ 'ਕੱਠੀਆਂ ਕਰ ਲੈ, ਤੇਰੀ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਖਾਲੀ ਐਂ, ਖੋਖਲੀ ਐਂ...।”

ਜੇਮਜ਼ ਦੇ ਇਸ ਕਥਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਵਿਕਸਿਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦੀ ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਸਮਝਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਧਨ-ਕੇਂਦਰਿਤ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਬਾਕੀ ਸਭ ਸ਼ੁਹਰਤਾਂ, ਗਿਆਨ, ਸੇਵਾ, ਬੁੱਧੀਮਤਾ ਦਾ ਕੋਈ ਅਰਥ ਨਹੀਂ। ਧਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੁਹਾਡੀ ਸ਼ੁਹਰਤ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀਮਤਾ ਦਾ ਲੋਹਾ ਮੰਨਵਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਜੇਮਜ਼ ਸਿਆਣਾ ਅਤੇ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਜੁਲੀ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਤੰਗ ਹੀ ਤਾਂ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵਿਕਸਿਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਉਪਭੋਗਤਾ ਦਾ ਵਿਹਾਰੀ ਮਨੁੱਖ ਨਹੀਂ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਜੁਲੀ ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਵੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਜੁਲੀ ਵਿਹਾਰਕਤਾ 'ਚੋਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਭਾਲਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਮਸਲਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਜਟਿਲ ਅਤੇ ਟੇਢਾ ਹੈ। ਵਿਕਸਿਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦਾ ਸਿਰਜਿਆ ਮਨੁੱਖ ਉਪਭੋਗਤਾ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅੰਤਿਮ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਭਾਵੇਂ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਮੂਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਪਰਵਾਸੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ, ਇਕ ਬਰਾਬਰ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਮਨਜਿੰਦਰ ਅਤੇ ਸੁਹਿੰਦਰ ਰਾਹੀਂ ਪਰਵਾਸੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਖਚਿਤ ਹੁੰਦਾ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਨਿਜ਼ਾਮ 'ਚ ਉਪਜੀ-ਨਿਪਜੀ ਜੁਲੀ ਨੂੰ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਉਪਭੋਗਤਾ ਦੀ ਆਤੰਕੀ ਹਨੇਰੀ ਵਿਚ ਰਿਸ਼ਤੇ ਗੁੰਮ ਗੁਆਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮਨੁੱਖ ਆਤਮਿਕ ਸਕੂਨ ਲਈ ਤੜਪਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਰਿਸ਼ਤੇ 'ਚੋਂ ਅਪਣੱਤ ਦੀ ਚਿਣਗ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਉਥੇ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਛੱਡ ਛੁੱਡ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਹੋ ਜਾਣਾ ਲੋਚਦਾ ਹੈ। ਜੁਲੀ ਅਤੇ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਦੇ ਬਣੇ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਿਚ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਅੰਤਿਮ ਠਾਹਰ ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਇਸ ਕਥਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚ ਇਕ ਮਕਾਨਕੀ ਧੁਨੀ ਨੂੰ ਉਠਾਉਣ ਦੇ ਪ੍ਰਯਤਨ ਵਿਚ ਹੈ। ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਜਿਸ ਦਾ ਲਿਵਰ ਖਰਾਬ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਦਾਨ ਕੀਤਾ ਲਿਵਰ ਮਿਲਣ ਤੇ ਉਹ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜੇ ਵੀ ਲੋਕ ਹਨ ਜੋ ਦੂਸਰਿਆਂ ਲਈ ਕੁਝ ਕਰ ਗੁਜ਼ਰਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਜੇਮਜ਼ ਦਾ ਕਿਰਦਾਰ ਤਾਂ ਇਸ ਮਾਨਵੀ ਧੁਨੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਨਿੱਧਤਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਪਾਤਰ ਹੈ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਵਿਕਸਿਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦੀ ਉਪਭੋਗਤਾ ਵਿਚ ਖਚਿਤ ਲੋਕ ਜੋ ਵੱਡੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਬਣ ਕੇ ਜਾਂ ਵੱਡੇ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਬਣ ਕੇ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ ਦੀ ਸੰਗਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਲਿਵਰ ਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਣਪਛਾਤੇ ਜਾਂ ਜੇਮਜ਼ ਵਰਗੇ ਸਮਾਜ-ਮੁੱਖ ਲੋਕ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਉਪਭੋਗੀਕਰਨ ਦਾ ਟੇਢੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤਿਰੋਧ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਪਛਾਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੰਗਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਥਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚੋਂ ਕਈ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਸੂਤਰਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਵਿਕਸਿਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਵਿਚ ਕੁਛ ਵੀ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਜਾਂ ਸਮਾਜਮੁਖੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸਗੋਂ ਇਸ ਵਿਚ ਸੁਆਰਥ, ਸਵੈ-ਕੇਂਦਰਿਤ ਅਤੇ ਧਨ ਇਕੱਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਤਹਾ ਲਾਲਸਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਾਲਸਾ ਲਈ ਨਾ ਰਾਜਨੀਤੀ ਮਾਨਵੀਕ੍ਰਿਤ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਨਾ ਧਰਮ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮਨੁੱਖੀ ਰਿਸ਼ਤੇ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਵਿਕਸਿਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ

ਸਮਾਜ ਮਾਨਵੀਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਅਮਾਨਵੀਕਰਨ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਪ੍ਰਤੀਰੋਧਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਰਸਤਾ ਹੈ (ਜਿਵੇਂ ਜੇਮਜ਼ ਦਾ) ਇਹ ਤਰਲੋਮੱਛੀ ਮਾਨਵੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਸਕੂਨ ਤਾਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਅਮਾਨਵੀ ਸਮਾਜ ਦਾ ਤਰਕਸੰਗਤ ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ’ ਕਥਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਜਾਂ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਕੁਝ ਕਰ ਗੁਜ਼ਰਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਹੈ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਸੂਖਮ ਧੁਨੀ ‘ਸੜਕਾਂ’ ਦੇ ਕਥਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚ ਵੀ ਸਮਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਇਸ ਕਥਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚ ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਵੱਖਰੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੰਚਾਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਥਾ ਵਿਚ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਕਰਨ ਜੋ ‘ਫਰੀਜ਼ਿੰਗ ਰੇਨ’ ਸਮੇਂ ਦੁਰਘਟਨਾ ਵੱਸ ਟਰੱਕਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗੀ ਅੱਗ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਨੂੰ ਬਚਾਉਂਦਿਆਂ ਆਪ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਬਹਾਦਰੀ ਭਰੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦੇ ਭਾਵ ਮਾਨਵੀ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਨਾਲ ਲਬਰੇਜ਼ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਾਨਵਮੁਖੀ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚੋਂ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

‘ਸੜਕਾਂ’ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ‘ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ’ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਵਾਂਗ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੀ ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤ ਵਿਚੋਂ ਨਾਇਕ ਬਣਦਾ ਵਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੋ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਨਾਲ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਟਰੱਕਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ‘ਸਾਂਝੀਵਾਲ’ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਕਾਮਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖਿਆ। ਉਹ ਭਰਾ ਦੀ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਤੰਗ ਆ ਕੈਨੇਡਾ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੋਰਨਾਂ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਵਾਂਗ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਬੁਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਪਰਿਵਾਰ ਤਿੜਕਣ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਤੋਂ ਇਹ ਪਰਿਵਾਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਚਦਾ। ਉਸ ਦਾ ਵੱਡਾ ਮੁੰਡਾ ਵਿਆਹ ਉਪਰੰਤ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਤਣਾਓ/ਟਕਰਾਓ ਵਿਚੋਂ ਅਲੱਗ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਰਨ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਕੰਮ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦੇਖਦਾ ਅਤੇ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁੜ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਪੁਜੀਸ਼ਨ ਉੱਪਰ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸੰਗ-ਸਾਥ ਉਸ ਦਾ ਮਿੱਤਰ ਜੈਕ ਵੀ ਹੈ। ਦੋਵੇਂ ਸਾਂਝੀ ਕੰਪਨੀ ਬਣਾ ਕੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸਮੇਂ ‘ਚ ਮੁਕਾਉਣ ‘ਚ ਜੁਟੇ ਟਰੱਕਿੰਗ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਇਹ ਕਰਤਾ-ਧਰਤਾ ਖੁਦ ਡਰਾਈਵਰਾਂ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੈਂਠ ਬਣੀ ਰਹਿ ਸਕੇ। ਇਸੇ ਕੰਮ-ਧੰਦੇ ਦੀ ਖਲਜਗਣ ਵਿਚ ‘ਫਰੀਜ਼ਿੰਗ ਰੇਨ’ ਵਾਲੀ ਘਟਨਾ ਵਿਚ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਰਨ ਦੂਸਰਿਆਂ ਬਚਾਉਂਦਾ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਹਾਦਤ ਪਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੈਨੇਡਾ ਸਰਕਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਮਰਨ ਉਪਰੰਤ ‘ਮੈਡਲ ਆਫ਼ ਬਰੇਵਰੀ’ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਜੋਸ਼ ਅਤੇ ਮਾਣ ਭਰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਫਿਰ ਪੁੱਤ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਘਾਟੇ ਕਾਰਨ ਦੁੱਖ ਵਿਚ ਵੀ ਪ੍ਰਵਰਤਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਕਥਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚੋਂ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਕੁਝ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੂਖਮ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਸੂਤਰਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਆਹਰ ਵਿਚ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਦੀਆਂ ਪੂਰਵਲੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਬਦਲਵੇਂ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਵੇਰਵਿਆਂ ਅਤੇ ਪਰਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਾਹਮਣੇ ਹਨ। ਪਰਿਵਾਰਕ ਤਿੜਕਣ ਇਸ ਕਥਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚ ਵੀ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ‘ਪਾਣੀ’ ਵਿਚ ਹੈ। ਪਰਿਵਾਰਕ ਤਣਾਓ ਕਦਰ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣਾਂ ਦੇ ਟਕਰਾਉ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿੱਧ ਕਥਨ ਹੈ :

“ਡੈਡੀ! ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੋਚ ਹੀ ਠੀਕ ਲੱਗਦੀ ਆ। ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਲਿਸਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਸੀ ਕਿ ਹੋਰ ਟਰੱਕ ਅਜੇ ਨਾ ਪਾਓ, ਪਹਿਲਾਂ ਪਿਛਲਾ ਲੋਨ ਲਾਗੇ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਆਂ। ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਕੀਤੀ। ਨਵਾਂ ਟਰੱਕ ਹੋਰ ਪਾ ਲਿਆ।”

ਪਰਵਾਸੀ ਮਨੁੱਖ ਸਰਫ਼ਾ ਕਰਕੇ, ਬਚਾਉਣ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਬਚਾ ਕੇ ਬਹੁਲਤਾ ਲਈ ਲੜਦਾ ਹੈ। ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿੱਧਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਵਿਕਸਿਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਮਨੁੱਖ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਉਪਭੋਗੀ-ਮਾਨਵ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਨਿੱਧ ਹੈ। ਮੀਨੂੰ ਇਸ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਮੀਨੂੰ ਦਾ ਇਹ ਕਥਨ :

“ਫਾਰ ਯੂ ਦਾ ਲਾਈਫ ਇਜ਼ ਈਟ, ਸਲੀਪ ਐਂਡ ਗੋ ਟੂ ਵਰਕ। ਬਟ ਫਾਰ ਮੀ ਦੇਅਰ ਇਜ਼ ਮੋਰ ਟੂ ਲਾਈਫ।”

ਜੀਵਨ ਤਾਂ ਜੀਵਨ ਹੈ ਪਰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅੰਤਰ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਖਾਣਾ-ਪੀਣਾ, ਸੌਣਾ ਤੇ ਕੰਮ ਹੀ ਕੰਮ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਰਥਿਕ ਬਦਹਾਲੀ 'ਚੋਂ ਗਿਆ ਪਦਾਰਥਕ, ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਤੇ ਸੁਪਨੇ ਨੂੰ ਅੰਤਿਮ ਮੰਨ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖਲਜਗਣ ਜ਼ਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਵਿਕਸਿਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਮਨੁੱਖ ਖਲਜਗਣ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਉਪਭੋਗਤਾ ਨੂੰ ਮਾਨਵ ਦੇ ਰਸਤੇ ਉੱਪਰ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਆਂਚ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦਿੰਦਾ। ਇਉਂ ਕਦਰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣਾਂ ਦੇ ਟਕਰਾ ਵਿਚੋਂ ਪਰਿਵਾਰਕ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਤਿੜਕਣਾ ਅਨਿਵਾਰੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ। ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਵਿਡੰਬਨਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਵੀ ਧਿਰ ਪਰਿਵਾਰਕ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਨਹੀਂ। ਆਪਣੇ ਅਵਚੇਤਨ, ਮਾਨਸਿਕਤਾ, ਵਿਹਾਰ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਤੇ ਸੁਭਾਅ ਕਾਰਨ ਤਣੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਤਾਰਕਿਕ ਅਤੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਉੱਤਰ ਇਹੋ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋ ਸਮਾਜੀ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਿਜਰੇ-ਨਿਪਜੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਇਕ ਥਾਂ ਰਹਿਣਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ। ਦੂਸਰਾ, ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੂਰਵਲੇ ਸਮਾਜੀ ਪੜਾਓ ਤੇ ਸਿਰਜੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ। ਵਿਦਰੋਹ ਕਰਕੇ ਨਵੇਂ ਸਮਾਜ ਦਾ ਮਨੁੱਖ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੂਰਵਲੇ ਪੜਾਅ ਦਾ ਮਨੁੱਖ ਨਵੇਂ ਪੜਾਅ ਦੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਸਫਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ' ਹੋਵੇ ਜਾਂ 'ਸੜਕਾਂ' ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਇਹੋ ਤਰਕ ਉੱਭਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਭਵਿੱਖਾਰਥੀ ਅਰਥ ਬਹੁਤ ਗਹਿਰਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਮੰਤੀ-ਜਾਗੀਰੂ ਵਿਵਸਥਾ ਜੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਨਾ-ਅਜਾਰੇਦਾਰਾਨਾ ਵਿਵਸਥਾ ਵਿਚ ਭੰਗ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਅਜਿਹੇ ਤਣਾਓ/ਵਿਰੋਧੀ/ਟਕਰਾਉ ਨੂੰ ਸਿਰਜੇਗੀ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮੁਕਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵੀ ਕਰੇਗੀ।

'ਸੜਕਾਂ' ਦੇ ਕਥਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚੋਂ ਦੂਸਰਾ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਪਹਿਲੂ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਮਾਨਵਤਾ 'ਚੋਂ ਉਤਪੰਨ ਹੋਇਆ ਆਦਰਸ਼ਕ ਸੋਚ ਬਿਰਤੀ ਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰਚਨਾਕਾਰ ਭਾਰਤੀ ਮਾਨਵਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਿੱਧ ਕਰਕੇ ਅਵਚੇਤਨੀ-ਸੁੱਖ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਸੰਚਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੈਕ ਜੋ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਮੂਲ ਦਾ ਹੈ, ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਉਸ ਕੋਲ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਸਾਂਝੀਵਾਲ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੈਕ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਹਰ ਵਰ੍ਹੇ ਛੁੱਟੀਆਂ ਮਨਾਉਣ ਬਾਹਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਛੁੱਟੀਆਂ ਮਨਾਉਣਾ ਵਿਕਸਿਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਵਿਹਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਅੰਗ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਜਦੋਂ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਲਾਹੁਤਾ ਉੱਪਰ ਜੈਕ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਛੁੱਟੀਆਂ ਮਨਾਉਣ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਵਿਧੀ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਸਹਿਜ, ਸੁੱਖ ਭਰਿਆ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾਉਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਸਗੋਂ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਸੰਪੰਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅਵਚੇਤਨੀ ਸੰਸਕਾਰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਬਣਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿਚ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਸਬਰ-ਸੰਤੋਖ ਅਤੇ ਆਦਰਸ਼ਤਾ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹਨ। ਜੈਕ ਦਾ ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਇਉਂ ਬਦਲਣਾ ਅਚੰਭਾਜਨਕ ਹੈ। ਪਰ ਪੱਛਮ ਪੂਰਬ ਵੱਲ ਪਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਅਚੰਭਾਜਨਕ ਨਹੀਂ ਵਿਵਹਾਰਕ ਯਥਾਰਥ ਦਾ ਅੰਗ ਹੈ। ਇਹ ਸੋਚ-ਸਿਧਾਂਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦਾ ਲਖਾਇਕ ਹੈ।

ਇਸ ਕਥਾ ਬਿਰਤਾਂਤ 'ਚੋਂ ਤੀਸਰਾ ਨੁਕਤਾ ਉਸ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ-ਬਿੰਦੂ ਦਾ ਹੀ ਜਾਣਿਆ-ਪਛਾਣਿਆ ਨੁਕਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਹੈ ਆਜ਼ਾਦੀ ਮਾਨਵਤਾ ਦਾ। 'ਸੜਕਾਂ' ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਨਿੱਧ ਪਾਤਰ ਤਾਂ ਕਰਨ ਹੈ ਪਰ ਰਹਿੰਦੇ ਖੱਪਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਵਾਲਾ ਜੈਕ ਹੈ। ਕਥਾ ਦੇ ਅੰਤ ਉੱਪਰ ਉਸ ਦਾ ਇਹ ਕਥਨ :

“ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਵਿਚ ਵੀ ਲੋਅ ਹੁੰਦੀ ਏ...ਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਲੋਅ।”

ਇਸੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਸੂਤਰ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸੁਹਿਰਦ, ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਰਚਨਾਕਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਜੀਵਨ 'ਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਦਾ ਕਥਾਕਾਰ ਹੈ। ਇਹ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਦਾ ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ ਮਸਲਾ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੱਤਭੇਦ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕਈ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਵੱਖਰੇ ਨਿਬੰਧ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਮਾਜਿਕ-ਰਾਜਸੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉੱਠ ਰਹੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਧੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਤਥਾਕਥਿਤ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਸਥਿਤ

ਸੰਰਚਨਾ 'ਚ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਣਾ ਅਨਿਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਡੀਬੇਟ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ, ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਸਮੁੱਚਾ ਪੱਛਮ, ਲੈਟਿਨ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਮਹਾਂਦੀਪ ਦੇ ਚਿੰਤਕ ਵੀ ਸੋਚ ਰਹੇ ਹਨ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕਥਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਟਾਵਰਜ਼ ਪੰਜਾਬੀ ਕਥਾ ਵਿਚ ਘਟਨਾ ਨਹੀਂ। ਘਟਨਾ ਉਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਦੋ ਟਾਪੂ' ਸੀ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਵਿਕਸਿਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸੰਸਥਾ ਪਰਿਵਾਰਕ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਤਿੜਕਾਉ ਦੀਆਂ ਗੰਭੀਰ ਪਰਤਾਂ ਉੱਠੀਆਂ ਸਨ। ਟਾਵਰਜ਼ ਕਥਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਰਤਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਥੇ ਗਹਿਨਤਾ ਮਿਲੀ ਹੈ ਉਥੇ ਕਈ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਤਰਕਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਵੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਸ ਕਥਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਚੋਂ ਇਹ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਿਵਾਰਕ ਖਿੰਡਾਉ ਵਿਕਸਿਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦੀ ਉੱਭਰਵੀਂ ਪਛਾਣ ਹੈ। ਜਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਉਤਪਾਦਨੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਅਤੇ ਉਤਪਾਦਨੀ ਸਾਧਨਾਂ ਵਿਚ ਅੰਤਰ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਿਵਾਰਕ ਸੰਸਥਾ 'ਚ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ। ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਦੀ ਉਤਪਾਦਨੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨਿਊਕਲੀਅਰ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਅਜਾਰੇਦਾਰਾਨਾ (ਵਿਕਸਿਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦ) ਇਕੱਲਤਾ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਔਰਤ ਅਤੇ ਮਰਦ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵੀ ਇਕੱਲਤਾ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਮਾਜੀ ਨੈਤਿਕਤਾ/ਵਿਆਕਰਣ ਅਨੁਸਾਰ ਸਬੰਧਾਂ 'ਚ ਨਹੀਂ ਬੱਝਦੇ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਜੁਲੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਸੋਫੀਆ, ਬਹੁਤ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ।

ਦੂਸਰਾ, ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਮਾਨਵੀਅਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਣਾਇਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਕਥਾ-ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੇ ਅੰਤ 'ਚ ਮਾਨਵੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ। 'ਟਾਵਰਜ਼' ਅਤੇ 'ਸੜਕਾਂ' ਕਥਾ-ਬਿਰਤਾਂਤ ਦਾ ਅੰਤ ਆਦਰਸ਼ਕ ਮਾਨਵੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ।

ਸਮੁੱਚੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਕਥਾ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਵਿਧੀ 'ਚ ਉਸਾਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਭੂਤ-ਵਰਤਮਾਨ-ਭਵਿੱਖ ਆਪਸ 'ਚ ਬੱਝਿਆ ਹੋਇਆ ਤੁਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਫਲੈਸ਼ ਬੈਕ ਦੀ ਵਿਧੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਰੀਵਰਸੀਵਲ ਦੀ ਵਿਧੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਚੇਤਨਾ-ਪ੍ਰਵਾਹ ਕਹਿਣਾ ਵੀ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਅਵਚੇਤਨ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲਦਾ ਕਥਾ-ਬਿਰਤਾਂਤ ਹੈ ਅਵਚੇਤਨ 'ਚ ਫੈਂਟਸੀ ਵਾਂਗ ਵਾਪਰਦਾ ਕਥਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਕਥਾ-ਵਿਧੀ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਚਰਚਾ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹਨੂੰ ਨਾ ਤਾਂ ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ ਪੈਟਰਨ ਤੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਨਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਪੱਖੋਂ ਅਵਚੇਤਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਹ ਮਾਨਵੀ ਹੋਂਦ, ਸੁਹਿਰਦਤਾ, ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਉੱਪਰ ਪਹਿਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਅਜਿਹਾ ਕਥਾਕਾਰ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਥਾ ਨੂੰ ਸਥਿਰਤਾ ਕਥਾ ਸੰਰਚਨਾ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।

‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਅੰਦਰਲੇ ਬੌਣੇਪਨ ਦੀ ਬਾਤ ਪਾਉਂਦੀ ਪੁਸਤਕ : ਟਾਵਰਜ਼

ਸੁਖਪਾਲ ਸਿੰਘ ਥਿੰਦ (ਡਾ.)*

ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਗਲਪਕਾਰੀ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜੇ ਕੁਝ ਇੱਕ ਲੇਖਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੁਕਾਮ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਟਰਾਂਟੋ ਵੱਸਦੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੀ ਬੜੇ ਮਾਨ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਚਿੱਤਰਪੱਟ ਉੱਪਰ ਮੌਜੂਦਗੀ ਉਸ ਦੀ ਹਰ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਣ ਨਾਲ ਹੋਰ ਡੂੰਘੀ ਅਤੇ ਉੱਘੜਵੀਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਹ ਧੀਮੀ ਰਫ਼ਤਾਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੰਤੂ ਬੜੀ ਡੂੰਘੀ ਅਤੇ ਕਲਾਤਮਿਕ ਕਹਾਣੀ ਸਿਰਜਣ ਵਾਲਾ ਕਥਾਕਾਰ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ‘ਦੋ ਟਾਪੂ’ 1999 ਵਿੱਚ ਛਪੀ ਸੀ। ਇਹ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚਲੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਲਾਤਮਿਕ ਕਲਾਵੇ ਵਿੱਚ ਪਰੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਸੀ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨਾਲ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅਨੁਭਵਾਂ ਦਾ ਹੀ ਇੱਕ ਵੱਖਰਾ ਰੂਪ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਨ ਦੀ ਮੁਹਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇੱਕ ਲੰਮੀ ਪੁਲਾਂਘ ਨੂੰ ਸਭ ਸਿਆਣੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੇ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਉਸ ਦੀ ਤਕਰੀਬਨ ਹਰ ਸਾਲ ਇੱਕ ਕਹਾਣੀ ਛਪਦੀ ਰਹੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਛੇ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਵਕਫੇ ਉਪਰੰਤ ਪੰਜ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਾਲੀ ਚਰਚਾ ਅਧੀਨ ਪੁਸਤਕ ‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਕਹਾਣੀ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਛਪਣ ਨਾਲ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਗਲਪ ਦੇ ਸਿਰੋਂ ਇਹ ਉਲਾਹਮਾ ਕਾਫੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਲੱਥਦਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੱਚੀ-ਪੱਚੀ, ਤੀਹ-ਤੀਹ ਸਾਲ ਤੋਂ ਬਚੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਲੇਖਕ ਅਜੇ ਵੀ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਏ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਹੀ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਮਾਰੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨਾਲ ਰਚਮਿਚ ਕੇ ਜਿਹੜੀ ਨਵੀਂ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਉੱਸਰੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਕੜ ਰਹੇ। ਪਰਵਾਸ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮੂਲ ਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਰਾਹੀਂ ਵਿਸ਼ਵ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਸਲੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਅਤੇ ਅਵੇਸਲੇ ਹਨ। ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਵਿਕਸਤ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਡਿਕਟੇਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ‘ਸਰ੍ਹੋਂ ਦਾ ਸਾਗ ਅਤੇ ਮੱਕੀ ਦੀ ਰੋਟੀ’ ਹੀ ਪਰੋਸੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਯਨ ‘ਘਰ’ ਜਾਂ ‘ਕੰਮ ਦੇ ਸਥਾਨ’ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਫੈਲਦਾ। ‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਪੁਸਤਕ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਪਾਠ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ ਭਲੀਭਾਂਤ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਦੀ ਹਰ ਕਹਾਣੀ ਔਸਤਨ ਪੱਚੀ ਪੰਨਿਆਂ ਦੇ ਆਰ-ਪਾਰ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਹੈ। ‘ਟਾਵਰਜ਼’, ‘ਪਾਣੀ’, ‘ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ’, ‘ਬਰਫ ਤੇ ਦਰਿਆ’ ਅਤੇ ‘ਸੜਕਾਂ’ ‘ਨਾਮਕ ਪੰਜ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਬੁਲੰਦੀ’ 127

ਪੰਨਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਵੀ 'ਦੋ ਟਾਪੂ' ਵਾਂਗ ਲੰਮੇ ਅਕਾਰ ਵਾਲੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਹੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਜੇ ਪੰਜਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਿਆਂ ਆਪਣੇ ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਰੱਖੀਏ ਤਾਂ ਜਿਹੜਾ ਪਹਿਲੂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਵੀ ਕਹਾਣੀ ਅਜਿਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੋ ਨਿਰੋਲ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਤਰਾਂ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੋਵੇ। ਕਹਾਣੀ 'ਪਾਣੀ', 'ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ' ਅਤੇ 'ਸੜਕਾਂ' ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਈ ਇੰਡੋ-ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿੱਚੋਂ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਵਾਲੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪਾਤਰਾਂ ਨਾਲ ਬਣਦੇ, ਉਸਰਦੇ ਅਤੇ ਤਣਾਅ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਕਰਮਭੂਮੀ ਉਪਰ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਸੰਸਾਰ ਉਸਰਦਾ ਹੈ। ਟਾਈਟਲ ਕਹਾਣੀ 'ਟਾਵਰਜ਼' ਅਤੇ 'ਬਰਫ਼ ਤੇ ਦਰਿਆ' ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਨਿਰੋਲ ਅਮਰੀਕਨ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਬੁਣਤ ਬੁਣੀ ਗਈ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਸਾਰਾ ਮਾਹੌਲ ਅਮਰੀਕਨ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਕੁਝ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਹੈ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਜਾਂ ਇਹ ਸਭ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ।

ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਕਹਾਣੀ 'ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ' ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚਲਾ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕੀ ਵਰਗੀ ਸੁਖਾਵੀਂ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਜੋਟੀਦਾਰ ਨਿਰਮਲ ਸਿੰਘ ਨਾਲ 'ਨੌਜਵਾਨ ਸਭਾ' ਬਣਾ ਕੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ-ਬਾਹਰੋਂ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੁਗਾੜਬਾਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਘਿਰਿਆ ਉਹ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਉਪਰਾਮ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਿਆਂ ਕੈਨੇਡਾ ਦਾ ਰਫ਼ਿਊਜ਼ੀ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਘੋਰ ਮੁਸ਼ਕੱਤ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਪੱਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਈ ਬੀਵੀ ਅਤੇ ਦੋ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਕੋਲ ਬੁਲਾ ਕੇ ਸਾਰਾ ਪਰਵਾਰ ਹੀ ਪੱਕੇ ਪੈਰੀਂ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਪੱਕੇ ਪੈਰ ਅੰਦਰੋਂ-ਅੰਦਰ ਕਿੰਨੇ ਕੱਚੇ ਹਨ, ਇਸ ਸਭ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਜਵਾਨ ਹੋਣ ਤੇ ਵਿਆਹਾਂ ਵਿੱਚ ਬੱਝਣ ਉਪਰੰਤ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚੋਂ ਇਹ ਚਿੰਤਨੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉਗਮਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੰਦੇ ਦਾ ਜੀਵਨ ਮਨੋਰਥ ਕੀ ਆਪਣੇ ਟੱਬਰ ਦੇ ਲੇਖੇ ਲੱਗਣ ਤੱਕ ਹੀ ਹੈ? ਕੀ ਪਰਵਾਰ ਦੀ ਪਦਾਰਥਕ ਬੁਲੰਦੀ ਦੀ ਟਾਵਰੀ ਪਛਾਣ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਅੰਤਮ ਸੱਚ ਹੈ? ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਉਪ ਕਥਾ ਦੇ ਪਾਤਰ ਵਜੋਂ ਹਾਜ਼ਰ ਜੇਮਜ਼ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਤੌਰ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਖੜੇ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦਾਨ ਕੀਤੇ ਲਿਵਰ ਦੀ ਗਾਥਾ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਨਾਲੋਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵਧੇਰੇ ਫਿਕਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜੇਮਜ਼ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਕੰਮ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਵੀ ਸੋਚਣ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ :

“ਜੇ ਹਰੇਕ ਬੰਦਾ, ਆਪਣੀ ਹੀ ਦੌੜ ਵਿੱਚ ਪਿਆ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਦੂਜਿਆਂ ਵੱਲ ਕੌਣ ਦੇਖੂ।”

ਕਹਾਣੀ ਇਸ ਕੇਂਦਰੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਬੜੀ ਕਲਾਤਮਿਕਤਾ ਨਾਲ ਉਭਾਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਬੰਦਾ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਝੂਠੀ ਟਾਵਰੀ ਪਛਾਣ ਉਸਾਰਨ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿੱਚ ਆਪਸੀ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਰ ਦੇ ਸੂਤਰ ਤੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਮਲਬੇ ਹੇਠ ਗੁੰਮ, ਗੁਆਚ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਝੂਠੇ ਟਾਵਰਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਅਸਲ ਟਾਵਰ ਜੇਮਜ਼ ਵਰਗੇ ਸਮੂਹਿਕ ਹਿੱਤਾਂ ਲਈ ਸੋਚਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਹਨ, ਪਰ 'ਟਾਵਰਜ਼' ਕਹਾਣੀ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਟਾਈਟਲ ਕਹਾਣੀ ਹੈ, ਵਿੱਚ ਇਹ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪਾਸਾਰ ਆਪਣੇ ਸਮੂਹ ਕੋਨਾਂ ਸਮੇਤ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਲੀਅਮ ਨਾਂ ਦੇ ਅਮਰੀਕਨ ਮੂਲ ਦੇ ਬੰਦੇ ਰਾਹੀਂ ਅਮਰੀਕਨ ਟਾਵਰਾਂ ਦੇ ਮਲੀਆਮੇਟ ਹੋਣ ਦੀ ਬਾਤ ਪਾਉਂਦਿਆਂ ਲੇਖਕ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗਲਪ ਵਿੱਚ ਢਾਲਦਾ ਹੈ। ਸਮੁੱਚੇ-ਪੰਜਾਬੀ ਗਲਪ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪਿਛੋਕੜ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾਉਂਦੀ ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਵਿਚਲਾ ਪਾਤਰ ਵਿਲੀਅਮ ਅਮਰੀਕਨ ਮਹਾਨਤਾ ਅਤੇ ਸੁਪਰਮੇਸੀ ਦੀ ਮਿੱਥ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਲਤਾਨ ਹੈ, ਪਰ ਜਦ ਨਿਊਯਾਰਕ ਵਿਚਲੇ ਟਾਵਰ ਢਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਉਸ ਦੀ ਧੀ ਸਟੇਸੀ ਦਮ ਤੋੜਦੀ ਹੈ। ਅਫ਼ਗਾਨਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਫ਼ਤਿਹ ਹਾਸਲ ਕਰਕੇ ਮੁੜਿਆ ਪੁੱਤਰ ਜਦ ਇਰਾਕ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੁਹਾਜ਼ 'ਤੇ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਵਿਲੀਅਮ ਅੰਦਰਲਾ ਅਸਲ ਮਨੁੱਖ ਅਮਰੀਕਨ ਲਿਬਾਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਕੇ ਸਾਰੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਦਾ ਹੈ :

“ਕਾਹਨੂੰ ਹਿਸਾਬ ਦੇਨੇ ਨੇ ਇਹ ਹਾਕਮ। ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਬੈਠਿਆਂ, ਸੁੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਭੁਗਤਣੀਆਂ ਪੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ। ਹਾਕਮਾਂ ਦਾ ਕੀ ਗਿਆ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਤਾਜ ਚਮਕਾ ਲਏ.. ਤੇ ਧਰਮ ਰੱਖਿਅਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਅੰਗ ਉਗਲ ਲਈ।”
(ਟਾਵਰਜ਼, ਪੰਨਾ 17)

ਕਹਾਣੀ ਅਚੇਤੇ ਹੀ ਇਹ ਸੰਚਾਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬੰਦਾ ਉਹ ਵੇਲੇ ਤੱਕ ਆਪਣੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਸਥਾਪਤ ਤੇ ਭਾਰੂ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਵੱਲੋਂ ਫੈਲਾਈਆਂ ਮਿੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਫਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਤੱਕ ਅੱਗ ਦੀਆਂ ਲਪਟਾਂ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਨੂੰ ਸਾੜ ਕੇ ਫਨਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀਆਂ ਹੈਂਕੜ ਭਰੀਆਂ ਬਦੇਸ਼ ਨੀਤੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਏਸ਼ੀਅਨ ਅਤੇ ਅਰਥ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਕਲਾਤਮਿਕ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿੱਚੋਂ ਉਭਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਵਰਤਾਰਾ ਸਹਿਜ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਸਰਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਘੜਿਆ ਹੋਇਆ ਵਧੇਰੇ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਇਲੈਕਟ੍ਰਾਨਿਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਏ ਨੇ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਪੰਜਾਬੀ ਦਰਸ਼ਕ/ ਪਾਠਕ ਤੱਕ ਬਿਲਕੁੱਲ ਇਸੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਪ੍ਰਵਾਸੀ-ਪੰਜਾਬੀ ਗਲਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਬਣੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੰਦੇ ਦੀ ਪਰਵਾਸ ਦੀ ਧਰਤ 'ਤੇ ਸੈਟਲ ਹੋਣ ਦੀ ਗਾਥਾ ਬਿਆਨਦਿਆਂ ਉਸ ਦੇ ਸਮੂਹ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਬਾਤ ਪਾਉਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਭ ਵਿੱਚ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਤਣਾਓ ਦਾ ਸੂਤਰ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਗਲਪ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਸੂਤਰ ਬਣਨਾ ਹੈ, ਪਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸੂਤਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕਥਾਕਾਰ ਕਿਵੇਂ ਅਤੇ ਕਿਸ ਪੁਖਤਗੀ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਗਲਪ ਵਿੱਚ ਢਾਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਕਹਾਣੀ “ਪਾਣੀ” ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਪਿਛੋਕੜ ਵਾਲੀ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਲਈ ਪਿਛਲੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚਲੀ ਜਮੀਨ ਇਸ ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਪਿਛੋਕੜ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਸਾਂਝ ਦੀ ਤੰਦ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵਾਨ ਚੜ੍ਹੇ ਪੁੱਤਰ ਰਾਜੂ ਅਤੇ ਗੋਰੀ ਨੂੰ ਸ਼ੈਰਲ ਲਈ ਇਸ ਦੀ ਕੋਈ ਭਾਵੁਕ ਮਹੱਤਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਵੇਚ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਸਵੀਮਿੰਗ ਪੂਲ ਬਣਾਉਣਾ ਵਧੇਰੇ ਫ਼ਨ ਭਰਪੂਰ ਹੈ।

ਇਸ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਤਣਾਓ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਉੱਸਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਹਾਣੀ ਦੀਆਂ ਉਪ-ਕਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੋਹ-ਮੁਹੱਬਤ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਬਣੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮੁਰਝਾਏ, ਸਗੋਂ ਪਦਾਰਥਵਾਦ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਦੀ ਅੰਨ੍ਹੀ ਦੌੜ ਦੀ ਸੁੰਡੀ ਨੇ ਇੱਧਰਲੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਰਸ ਚੂਸ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਤਣਾਅ ‘ਸੜਕਾਂ’ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਾਰਪਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਘਰ ਵਿੱਚ ਆਈ ਨਵੀਂ ਨੂੰ ਮੀਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਹੁਰੇ ਵੱਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਟੋਕੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਆਖਦੀ ਹੈ :

“ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਐਗਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਕੁਆਲਿਟੀ ਵੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਏ... ਫਾਰ ਯੂ ਦਾ ਲਾਈਫ ਇਜ਼ ਈਟ, ਸਲੀਪ ਐਂਡ ਗੋ ਟੂ ਵਰਕ ਬੱਟ ਫਾਰ ਮੀ ਦੇਅਰ ਇਜ਼ ਮੋਰ ਟੂ ਲਾਈਫ।” (ਪੰਨਾ - 126)

‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ‘ਵਾਤਾਵਰਣ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ’ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਿਰਜਣ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਕਲਾਤਮਿਕ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗਲਪ ਲਈ ਇਸ ਨੀਰਸ ਜਿਹੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਦਿਲਚਸਪ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ‘ਮਨੁੱਖੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ’ ਦੇ ਤਾਣੇ-ਪੋਟੇ ਨੂੰ ਮੂਲ ਮੁੱਦੇ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਫੈਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਦੋਵਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਦੀਆਂ ਤੰਦਾਂ ਦੇ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਉਲਝਣ ਨਾਲ ਕਹਾਣੀ ਚਮਕ ਉੱਠਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਇਸ ਡੂੰਘੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਤ ਕਰਕੇ ਕੀਤਾ ਵਿਕਾਸ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ? ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਅੰਦਰੂਨੀ ਤਰਕ ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਰੱਦਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਸਭ ਨਾਲ ਭਿੜਨ ਦਾ ਪੈਂਤੜਾ ਵੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀਆਂ ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਧੁਨੀ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਗੱਲ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਉੱਭਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸਲ ਟਾਵਰ ਕਿਹੜੇ ਹਨ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਲਾਤਮਿਕਤਾ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਭਾਰੂ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਉਲਟ ਮਨੁੱਖਵਾਦੀ ਪੈਂਤੜੇ ਤੋਂ ਮਿੱਥਕ ਟਾਵਰਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਖੋਖਲੇਪਣ ਨੂੰ ਚਿੱਤਰ ਕੇ ਅਸਲ ਟਾਵਰੀ ਚਿਹਨਾਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰਵਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਟਾਵਰਜ਼ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਲੱਛਣ ਇਹ ਵੀ ਉੱਭਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਵ-ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿੱਚ ਆਏ ਸਭ ਮਨੁੱਖ ਅਸਲੋਂ ਹੀ ਨਿਸੱਤੇ ਅਤੇ ਸਾਹ-ਸਤ ਹੀਣ ਹੋ ਕੇ ਅੰਦਰੀਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਵੜੇ, ਉਹ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਹੀ ਸਹੀ, ਪਰ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਅਤੇ ਸਥਾਪਤੀ ਲਈ ਗਠਿਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਥਾਕਾਰੀ ਨੂੰ ਜਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਜਾਨ ਬਖਸ਼ਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਜੋਕੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਕਥਾਕਾਰੀ ਵਾਂਗ ਉਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕਹਾਣੀ ਗਾਇਬ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਉਸ ਕੋਲ ਕਹਿਣ ਲਈ ਗੀਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ। ਉਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਗਲਪ ਵਸਤੂ ਜਦ ਆਪਣੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਅਨੁਰੂਪ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਢਲਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਬਹੁਤ ਥਾਈਂ ਢੁਕਵੇਂ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਡੂੰਘੀ ਉਭਰਦੀ ਤੁਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਟਾਵਰਜ਼ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਸੰਬੰਧੀ ਆਪਣੀ ਚਰਚਾ ਨੂੰ ਅੰਤਮ ਨੁਕਤੇ ਵੱਲ ਲਿਜਾਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਨਾਲ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਗਲਪਕਾਰੀ ਨੇ ਅਗਲੀ ਪੁਲਾੰਘ ਪੱਟੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਹੋਂਦ ਮਨ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ।

ਉਮੀਦ ਕਰਨੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਗਲੋਬਲ ਵਿਲੇਜ ਵਿਚਲੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਸਮਾਜੀ ਅਤੇ ਰਾਜਸੀ ਪੇਚੀਦਕੀਆਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਕਲਾਤਮਿਕਤਾ ਨਾਲ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪਾਠਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਏਗਾ। ਮਿੱਥਕ ਟਾਵਰ ਅੰਦਰਲੇ ਬੌਣੇਪਣ ਦੀ ਬਾਤ ਪਾਉਂਦੀ ਉਸ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਟਾਵਰਜ਼ ਪੰਜਾਬੀ ਗਲਪ ਦਾ ਹਾਸਲ ਹੈ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਟਾਵਰਜ਼' : ਇਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਟਿੱਪਣੀ

ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਡਾ.)*

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸਮਕਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਇਕ ਸਥਾਪਿਤ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਰਚਨਾਕਾਰ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਦੇ ਦੋ ਮੂਲ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ। ਇਕ ਦਾ ਸਬੰਧ ਰਚਨਾਕਾਰ ਦੀ ਕਲਾਤਮਕ ਸਮਰੱਥਾ ਨਾਲ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ। ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਹਰ ਸਮਰੱਥ ਲੇਖਕ ਹੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਹਰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਲੇਖਕ ਵਿਚ ਰਚਨਾਤਮਕ ਸਮਰੱਥਾ ਵੀ ਹੋਵੇ। ਕਿਸੇ ਸਾਹਿਤਕ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਚ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋਣ ਲਈ ਸਮਰੱਥਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਹੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਲਾ ਲੇਖਕ ਸਥਾਪਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੁੰਦਾ। ਸਥਾਪਿਤ ਲੇਖਕ ਸਾਹਿਤਕ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਪਛਾਣ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਲੇਖਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਰਚਨਾਕਾਰ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਪਿੱਛੇ ਜਿੱਥੇ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਕਮਾਈ ਹੋਈ ਸਾਹਿਤਕ/ਕਲਾਤਮਕ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਜਾਂ ਸਮਰੱਥਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉੱਥੇ ਉਸ ਸਾਹਿਤਕ ਸਮਾਜ ਦੀ ਚੇਤਨਾ ਵੀ ਖ਼ਾਮੋਸ਼ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਟੁੱਬ ਕੇ ਉਹ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਹਾਸਿਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇੰਝ ਸਥਾਪਤੀ ਸਾਹਿਤਕ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਚੇਤਨਾ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਲੇਖਕ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਮਿਲਣ ਬਿੰਦੂ ਹੈ। ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਜਿੱਥੇ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਕ ਕਥਾਕਾਰ ਵਜੋਂ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਣਾਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਸਿਰਜਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਉੱਥੇ ਉਸ ਦੀ ਇਸ ਸਿਰਜਣ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿਚ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਪੰਜਾਬੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦੀ ਪਛਾਣ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਚਰਚਾ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਾਰਥਕ ਮੁਕਾਮ ਉੱਤੇ ਲਿਜਾਣ ਲਈ ਇਹ ਵਧੇਰੇ ਯੋਗ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਗੱਲ ਉਸ ਦੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਤਕਨੀਕ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਕਿਸੇ ਗਲਪਕਾਰ ਦੀ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਤਕਨੀਕ (narrative technique) ਨੂੰ ਜਾਣ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਥੀਮਕ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾਈ ਪਾਸਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਨਿੱਗਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਪਰਵਾਸ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਜਿਉਂਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੰਦੇ ਦੇ ਯਥਾਰਥ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਧਰਤੀਆਂ ਦੀ ਹੋਂਦ-ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਲੰਮੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਰੂਪ-ਵਿਧਾਈ ਚੌਖਟੇ ਵਿਚ ਢਾਲਣ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਕੀਤੇ ਹਨ। (ਹਰ ਕਹਾਣੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਇਕ ਰਚਨਾਤਮਕ ਤਜਰਬਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।) ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਪਿਛਲੇ ਲਗਭਗ ਪੰਦਰਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਲੰਮੀ ਕਹਾਣੀ ਇਕ ਵਿਲੱਖਣ ਰੂਪ-ਵਿਧਾ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਭਰੀ ਅਤੇ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਲੰਮੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਕਾਲ ਵਿਉਂਤ ਪੱਖੋਂ ਨਿਰੰਤਰ ਪਿੱਛੇ-ਅੱਗੇ ਤੁਰਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਹਰ ਵੇਰਵੇ, ਕਾਰਜ, ਘਟਨਾ ਅਤੇ ਬੋਲ ਨਾਲ ਸੰਘਣਾ ਹੁੰਦਾ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਸ਼ਿੱਦਤ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵੀ ਖੁੱਲ੍ਹਦੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਲੰਮੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੀ ਇਕ ਲੜੀ ਜੋ ਵਰਤਮਾਨਮੁਖੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿੰਨੀਆਂ ਹੀ ਹੋਰ ਲੜੀਆਂ, ਜੋ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਅਤੀਤ ਦੇ ਅਨੁਭਵਾਂ, ਯਾਦਾਂ, ਘਟਨਾਵਾਂ, ਸੋਚਾਂ, ਬੋਲਾਂ, ਸਥਿਤੀਆਂ ਦਾ ਸਿਰਜਣ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਵਰਤਮਾਨਮੁਖੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੇ ਵੇਰਵਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਘਣਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇੰਝ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਅਰਥ ਸਿਰਜਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਜਟਿਲ ਅਤੇ ਬਹੁ-ਅਰਥੀ ਹੁੰਦੀ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਕੇ ਅਜੋਕੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਜਟਿਲਤਾ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਪੱਖੋਂ ਲੰਮੀ ਕਹਾਣੀ ਵਧੇਰੇ ਸਮਰੱਥਾ ਵਾਲੀ ਰੂਪ-ਵਿਧਾ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਭਰਦੀ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਕ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋਣ ਪਿੱਛੇ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਇਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਣ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਲੰਮੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਪਰਵਾਸੀ ਅਨੁਭਵ ਅਤੇ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਸਿਰਜਣ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਲੋੜੀਂਦੀ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਅਤੇ ਯੋਗਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਸਿਰਜਣ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚਲੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਾਂਗੇ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਦਿਆਂ ਸਾਡਾ ਫੋਕਸ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਿਲਪਕਾਰੀ ਉੱਪਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਥੀਮਕ ਗਹਿਰਾਈਆਂ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾਈ ਚੇਤਨਾ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਵੀ ਕਰਾਂਗੇ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਹੁ-ਚਰਚਿਤ ਕਹਾਣੀ 'ਟਾਵਰਜ਼' ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਕਥਾ ਜਗਤ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਪਾਤਰ ਵਿਲੀਅਮ ਦੇ ਪ੍ਰਥਮ ਪੁਰਖੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚੋਂ ਆਕਾਰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰੋਚਕ ਪੱਖ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ੀ ਅਮਰੀਕੀ ਮੂਲ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਬਿੰਬ ਨੂੰ ਉਭਾਰਨ ਵਾਲੇ ਕੇਂਦਰੀ ਪਾਤਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਥਮ ਪੁਰਖੀ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਰ ਵਜੋਂ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਣ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਦੁਆਬੀ ਉਪ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਬੁਲਾਰੇ ਦੀ ਉਚਾਰਣੀ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿਚ ਉੱਸਰਦਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵਿਚ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਥਮ-ਪੁਰਖੀ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਰ ਕੇਂਦਰੀ ਪਾਤਰ ਉਸ ਤ੍ਰਾਸਦਿਕ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਬਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਵਰਲਡ ਟਰੇਡ ਸੈਂਟਰ ਦੇ ਟਾਵਰਾਂ ਨੂੰ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਇਸਲਾਮੀ ਅਤਿਵਾਦੀ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਹਮਲੇ ਨਾਲ ਤਬਾਹ ਹੋਣ ਸਮੇਂ ਆਪਣੀ ਧੀ ਸਟੇਸੀ ਨੂੰ ਗਵਾ ਬੈਠਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਘਟਨਾ ਕ੍ਰਮ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿਕਰਮ ਵਜੋਂ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀਆਂ ਫੌਜੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਰਾਕ ਵਿਰੋਧੀ ਫੌਜੀ ਮੁਹਿੰਮ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਡੈਨਿਸ ਦੀ ਗੁੰਮਸ਼ੁਦਗੀ ਦੇ ਸੰਤਾਪ ਅਤੇ ਸੰਸੇ ਨੂੰ ਹੰਢਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਅਤੇ ਵਰਤਮਾਨਮੁਖੀ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਲੜੀ ਦਾ ਫੋਕਸ ਵਿਲੀਅਮ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਐਂਜਲਾ ਦੀ ਦੁਖਮਈ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਸਿਰਜਣ ਉੱਪਰ ਹੈ। ਵਿਲੀਅਮ ਅਤੇ ਐਂਜਲਾ ਦਾ ਦੁਖਾਂਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧੀ ਸਟੇਸੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਵਰਲਡ ਟਰੇਡ ਸੈਂਟਰ ਉਪਰ ਹੋਏ ਅਤਿਵਾਦੀ ਹਮਲੇ ਵਿਚ ਹੋਰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਮਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਹੌਲਨਾਕ ਤਬਾਹੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿਕਰਮ ਵਜੋਂ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀਆਂ ਫੌਜੀ ਮੁਹਿੰਮਾਂ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲੈ ਰਿਹਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਡੈਨਿਸ ਈਰਾਕ ਵਿਚ ਲਾਪਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਲੜੀ ਵਿਚ ਦੁਖਾਂ ਦੀ ਝੰਬੀ ਐਂਜਲਾ ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਬੜਬੜਾਉਂਦੀ ਅਤੇ ਕਦੇ ਉੱਭੜਵਾਹੇ ਉੱਠਦੀ ਹੈ, ਵਿਲੀਅਮ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਵਿਚ ਫੌਜੀ ਮੁਹਿੰਮਾਂ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੇਖਦਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਡੈਨਿਸ ਨੂੰ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਹ ਦੁਖ ਦੇ ਸੰਘਣੇਪਨ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ ਤੇ ਈਰਾਨੀ ਮੂਲ ਦੇ ਹਨੀਫ਼ ਅਤੇ ਜਮੀਲਾ ਦੀ ਕੌਫ਼ੀ ਸ਼ਾਪ 'ਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਪੀਣ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਈਰਾਕੀ ਮੂਲ ਦੇ ਅਬਦੁਲ ਹਮੇਦੀ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਮਰੀਕੀ ਹਮਲੇ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਦੇ ਦਰਦ ਨਾਲ ਵਿਨ੍ਹਿਆ ਹਮੇਦੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦਾ ਸਖ਼ਤ ਆਲੋਚਕ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਅਮਰੀਕੀ ਰਾਸ਼ਟਰ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਭਰੇ ਵਿਲੀਅਮ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਤਿੱਖੀ ਬਹਿਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਹਿਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਿਰੇ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਵਿਲੀਅਮ ਜੋੜੀ ਘਰ ਵਲ ਜਾਣ ਲਈ ਉੱਠ ਖੜ੍ਹਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਹਮੇਦੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਡੈਨਿਸ ਉੱਥੇ ਲਾਪਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਵਿਲੀਅਮ ਜੋੜੀ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੋੜਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਹ ਵੀ ਹਮੇਦੀ ਦੇ ਭਰਾ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਮੌਤ ਤੇ ਦੁਖ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇੰਝ ਉਹ ਆਪਸੀ ਹਮਦਰਦੀ ਭਰੇ ਬੋਲਾਂ ਨਾਲ ਵਿਛੜਦੇ ਹਨ। ਐਂਜਲਾ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਭਾਗ

ਲੈਣ ਲਈ ਛੱਡ ਕੇ ਆ ਰਹੇ ਵਿਲੀਅਮ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕੀ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਡੈਨਿਸ ਨੂੰ ਮ੍ਰਿਤਕ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੁਖਾਂਤਕ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਗਹਿਰ ਵਿਚੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਡੈਨਿਸ ਦੀ ਗਰਭਵਤੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਜਨਮ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਕੁਝ ਰੌਸ਼ਨੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਲੜੀ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਕਈ ਟੋਟਿਆਂ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਰਮਿਆਨ ਵਿਲੀਅਮ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਕਹਾਣੀ ਸਾਕਾਰ ਹੁੰਦੀ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੁਭਾਵਿਕ ਅਮਰੀਕੀ ਸਵੈ-ਅਭਿਆਨ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਭਗਤੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਭਰੇ ਇਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਬਿੰਬ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਉਭਰਦਾ ਹੈ। ਵਿਲੀਅਮ ਦੀ ਧੀ ਸਟੇਸੀ ਵਰਲਡ ਟਰੇਡ ਸੈਂਟਰ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮਤ ਤੇ ਮਾਣ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਟਾਵਰਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਗਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਡੈਨਿਸ ਵੀ ਅਮਰੀਕੀ ਫ਼ੌਜ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀ ਵਾਂਗ ਉਸ ਦੀਆਂ ਫ਼ੌਜੀ ਮੁਹਿੰਮਾਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੋਣ ਤੇ ਗੌਰਵ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਧੀ-ਪੁੱਤਰ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਤੇ ਵਿਲੀਅਮ ਅਤੇ ਐਂਜਲਾ ਆਨੰਦ-ਪ੍ਰਸੰਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਰੌਚਕ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਵਿਲੀਅਮ ਜੋੜੇ ਦੀ ਇਹ ਮਨੋਸਥਿਤੀ ਉਦੋਂ ਤਿੜਕਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਡੈਨਿਸ ਈਰਾਕ ਵਿਚ ਲਾਪਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਟੇਸੀ ਦੀ ਮੌਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਥਾਹ ਦੁਖ ਤਾਂ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਦੁਖ ਦੇ ਹੰਝੂਆਂ ਵਿਚੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਯਥਾਰਥ ਦਾ ਬੋਧ ਹਾਸਿਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਡੈਨਿਸ ਦੀ ਗੁੰਮਸ਼ੁਦਗੀ ਦੇ ਦੁਖ ਦੇ ਹੰਝੂਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਉਹ ਬਾਹਰ ਵਲ ਦੇਖਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਵਿਲੀਅਮ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਉੱਤੇ ਈਰਾਕ ਫ਼ਰੰਟ ਤੋਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਉੱਤੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਮਿਲਣੀ ਸਮੇਂ ਅਬਦੁਲ ਹਮੇਦੀ ਦੇ ਭਰਾ ਦੇ ਮਾਰੇ ਜਾਣ ਉੱਤੇ ਉਪਰਲੇ ਮਨੋ ਦੁਖ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ 'ਇਹ ਲੋਕ ਸਿੱਧੇ ਵੀ ਏਦਾਂ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਨੇ'। ਪਰ ਡੈਨਿਸ ਦੇ ਲਾਪਤਾ ਹੋਣ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਗਵਾ ਚੁੱਕੇ ਅਲੀ ਅੱਬਾਸ ਨਾਮ ਦੇ ਈਰਾਕੀ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਦੁਖ ਵਿਚੋਂ ਸਮਝ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹਾਕਮ ਅਤੇ ਧਰਮ ਰੱਖਿਅਕ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਵਿਰੋਧੀ ਹਨ।

ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਵਿਉਂਤ ਦੇ ਦੋ ਹਿੱਸੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾ ਹਿੱਸਾ ਡੈਨਿਸ ਦੇ ਲਾਪਤਾ ਹੋਣ ਤਕ ਦੇ ਵੇਰਵਿਆਂ ਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਮਿੱਥ ਦੇ ਮੋਹ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਭਗਤੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਲਬਰੇਜ਼ ਵਿਲੀਅਮ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਬਿੰਬ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਡੈਨਿਸ ਦੇ ਲਾਪਤਾ ਹੋਣ ਉਪਰੰਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁਖ ਦੇ ਨਿਰੰਤਰ ਗਹਿਰੇ ਹੁੰਦੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਅੰਤ ਡੈਨਿਸ ਦੀ ਮੌਤ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਨਾਲ ਸਿਖਰ ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਤਕ ਦੇ ਵੇਰਵਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਬਿਰਤਾਂਤ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਹਿੱਸਾ ਦੂਜੇ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਦੁਖਾਂਤਕ ਅਨੁਭਵ ਵਿਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰ ਰਹੇ ਵਿਲੀਅਮ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਬਿੰਦੂ ਤੋਂ ਹੀ ਉਸਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਵਿਚ ਪੂਰਬਲੀ ਸਵੈ-ਅਭਿਆਨੀ ਮਨੋ-ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਕੁਝ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇੰਝ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਮਿੱਥ ਦੇ ਮੋਹ ਨਾਲ ਸਰਾਬੋਰ ਰਾਸ਼ਟਰ ਭਗਤੀ ਦੇ ਤਿੜਕਣ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਦੁਖਾਂਤਕ ਨਿੱਜੀ ਅਨੁਭਵ ਵਿਲੀਅਮ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਪੜਾਅ ਤੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਮੁੱਚੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਟ ਤੋਂ ਪਰਖ-ਪੜਚੋਲ ਸਕੇ। ਨਿੱਜੀ ਅਨੁਭਵ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਹ ਮੀਡੀਏ ਰਾਹੀਂ ਈਰਾਕ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੇਖਦਾ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਆਲੋਚਕਾਂ ਦੀ ਰਾਇ ਬਾਰੇ ਜਾਣੂੰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਗੈਰ-ਅਮਰੀਕੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਵਾਦ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ। ਚਿਹਨਾਤਮਕ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਉਭਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਮਰੀਕੀ ਬੰਦਾ ਹੋਰਾਂ ਜਾਂ ਬੇਗਾਨਿਆਂ ਦੀ ਹੋਂਦ-ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਜਾਣ ਕੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਸੰਵਾਦ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਹੀ ਸਮੁੱਚੀ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਤਾਰਕਿਕ, ਮਨੁੱਖਵਾਦੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਧਾਰਣੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਭ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਹ ਅਮਰੀਕੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਮਿੱਥ ਦੇ ਖੋਲ ਵਿਚ ਬੰਦ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਅਖੀਰ 'ਤੇ ਅਮਰੀਕੀ ਬੰਦੇ ਦੇ ਮਾਨਵਵਾਦੀ-ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਰੂਪਾਂਤਰਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਲੋੜੋਂ ਵੱਧ ਗੂੜ੍ਹਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਕੁਝ ਵਧੇਰੇ ਹੀ ਵਿਉਂਤਬੱਧ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਡੈਨਿਸ ਦੀ ਮੌਤ ਦੀ ਪੀੜ ਵਿਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਦਾ ਵਿਲੀਅਮ ਸਿਰ ਉਪਰੋਂ ਜਹਾਜ਼ ਲੰਘਣ ਦੇ ਸ਼ੋਰ ਨਾਲ ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਹਾਜ਼ ਬਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਸੁਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਟ ਦਾ ਜਹਾਜ਼ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਜਾਰਜ ਬੁਸ਼ ਅਤੇ ਟੋਨੀ ਬਲੇਅਰ ਈਰਾਕ ਜੰਗ ਦੀ ਜਿੱਤ ਦੇ ਜਸ਼ਨ ਮਨਾਉਂਦੇ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਾਸ਼ਿੰਗਟਨ ਤੋਂ ਨਿਯੂਯਾਰਕ

ਆਏ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਬਲ ਉੱਠਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਮੁੱਠੀਆਂ ਮੀਚੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਿਰੋਂ ਲੰਘਦੇ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈਂਦੇ ਕਿ ਫ਼ਲਾਂ ਜਹਾਜ਼ ਵਿਚ ਕੌਣ ਕਿੱਥੋਂ ਕੀਹਦੇ ਨਾਲ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਬਾਰੇ ਜਾਣਦੇ ਅਮਰੀਕੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਅਕਸ ਸੰਭਵਤਾ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਇੱਛਿਤ ਯਥਾਰਥ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿਚ ਜਾ ਵੜਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਬਗ਼ਾਵਤੀ ਨਾਅਰਾ ਮਾਰਨ ਲਈ ਮੁੱਠੀਆਂ ਮੀਚੀ ਤਿਆਰ ਖੜ੍ਹੇ ਵਿਲੀਅਮ ਦਾ ਇੱਛਿਤ-ਆਦਰਸ਼ਕ ਬਿੰਬ ਉਸਾਰਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਅਜਿਹੇ ਗਲਪੀ ਵੇਰਵੇ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਪਰ ਆਦਰਸ਼ਕ ਸਥਿਤੀ ਸਿਰਜਣਾ ਇਸ ਇਕ ਵੇਰਵੇ ਤਕ ਮਹਿਦੂਦ ਨਹੀਂ।

ਸਮੁੱਚੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲਿਆਂ ਇਕ ਹੋਰ ਤੱਥ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਸਬੰਧ ਦੋ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਲੜੀਆਂ ਵਿਚ ਘਟਨਾਵੀ ਕਾਰਜ ਦੀ ਅਨੁਪਾਤ ਨਾਲ ਹੈ। ਵਰਤਮਾਨਮੁਖੀ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਲੜੀ ਵਿਚ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੀ ਟੇਕ ਤਾਂ ਦਿਖਾਉਣ (showing) ਦੀ ਵਿਧੀ ਉਪਰ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਕੁਝ ਦਿਖਾਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸੁਣਾਇਆ ਵਧੇਰੇ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਕਾਰਜ ਦੀ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਵਾਦ-ਚਰਚਾ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ ਹੈ। ਅਤੀਤ ਦੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਅਤੇ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਟੇਕ ਭਾਵੇਂ ਦੱਸਣ (telling) ਦੀ ਵਿਧੀ 'ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਵਿਚ ਵਿਚ ਦਿਖਾਉਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਵੀ ਵਰਤੀ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਘਟਨਾਵੀ ਕਾਰਜ ਸੰਘਣਾ ਹੈ। ਇੰਝ ਵਿਲੀਅਮ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰ ਭਗਤੀ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਮਿੱਥ ਦੇ ਮੋਹ ਨਾਲ ਭਰੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦਾ ਬਿੰਬ ਕਾਰਜ ਦੇ ਵੇਰਵਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਰੂਪ ਧਾਰਣ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਵਧੇਰੇ ਸਥੂਲ ਅਤੇ ਹਕੀਕਤ ਦੇ ਨੇੜੇ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦਾ ਮਾਨਵਵਾਦੀ-ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਰੂਪਾਂਤਰਣ ਮੁਖ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਾਰਜ ਦੀ ਘਾਟ ਅਤੇ ਸੰਵਾਦ ਦੀ ਬਹੁਤਾਤ ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਵਾਦਾਂ ਵਿਚ ਇਕੱਲਾ ਅਮਰੀਕੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਇਕ ਆਦਰਸ਼ਕ ਜਿਹੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸਾਰਥਕਤਾ ਨਹੀਂ ਉਪਜਾਉਂਦਾ। ਇੰਝ ਵਿਲੀਅਮ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਵਿਚਲਾ ਰੂਪਾਂਤਰਣ ਲੇਖਕ ਦੀ ਆਦਰਸ਼ਕ-ਇੱਛਿਤ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਸਿਰਜਣ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਦੀ ਅਲਾਮਤ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਵਿਲੀਅਮ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਐਟਲਾਂਟਿਕ ਦੇ ਅਬੋਲ ਸੁਨੇਹੇ ਵਿਚੋਂ ਰੂਪ ਧਾਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਭਵਿੱਖ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਪ੍ਰੇਰਕ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਹਾਸਿਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇੰਝ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਯਥਾਰਥਕ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਬੋਧ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਇੱਛਿਤ ਸਥਿਤੀ ਲਈ ਸੁਭਕਾਮਨਾ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਅਮਰੀਕੀ ਮੂਲ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਬਿੰਬ ਵਜੋਂ ਵਿਲੀਅਮ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਉਚਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਦੁਆਬੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਸੁਭਕਾਮਨਾ ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਵਿਸਤਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਧਾਰਣਾ ਦਾ ਆਧਾਰ ਇਹ ਅਨੁਮਾਨਿਤ-ਤੱਥ ਹੈ ਕਿ ਹਾਲੇ ਤਕ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਅਜਿਹੀ ਕਹਾਣੀ ਲਿਖੀ ਗਈ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਤੀਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਪਾਤਰ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ-ਬਿੰਦੂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਥਮ-ਪੁਰਖੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ। ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਉਚਾਰਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਆਪਣਾ ਇਕ ਵਿਧਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬੇਗ਼ਾਨੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਗੈਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ੀ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਸੰਵਾਦ ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਹੋਣਗੇ ਤਾਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋਣਗੇ ਪਰ ਇਹ ਪੰਜਾਬੀ ਕਿਸੇ ਖਿੱਤੇ ਦੀ ਸਥਾਨਕ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ਇਹ ਇਕ ਟੇਢਾ ਸਵਾਲ ਹੈ।

ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਟਾਵਰਜ਼ ਦੀ ਦੂਜੀ ਕਹਾਣੀ 'ਪਾਣੀ' ਅੰਤਰ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤਣਾਓ ਦਾ ਅਨਯ-ਪੁਰਖੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਹੈ। ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਜੰਮੇ ਪਲੇ ਰਾਜੂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪਤਨੀ ਸ਼ੈਰੇਨ ਦੀ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਅਤੇ ਸਰੋਕਾਰ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ ਹਨ ਜੋ ਹਾਲੇ ਤਕ ਆਪਣੀ ਮਿੱਟੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਜਾਇਦਾਦ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਪਤੀ ਬਲਦੇਵ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਦੂਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਾ ਬੰਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪਿੱਛੇ ਨਾਲ ਏਨਾ ਨਹੀਂ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਪਾਤਰ ਸੁਖਜੀਤ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਅਤੇ ਮਨੋਸਥਿਤੀ ਬਣਨ ਦੇ ਗਲਪੀ ਸੰਦਰਭਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਪਿੱਛਲਝਾਤ ਦੀ ਜੁਗਤ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਪਿਤਾ ਵਲੋਂ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਮਿਹਨਤ-ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕਰਕੇ ਬਣਾਈ ਜ਼ਮੀਨ ਇਕਲੌਤੀ ਔਲਾਦ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਪਿਤਾ ਖੱਟੀ-ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ

ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨਿਭਾਅ ਕੇ ਆਪਣੀ ਬਾਕੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਤਨ-ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਹੀ ਬਿਤਾਉਣ ਲਈ ਵਿਦੇਸ਼ੋਂ ਵਾਪਿਸ ਮੁੜ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਧੀ ਦੁਆਰਾ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ ਭੇਜਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਸ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਇੰਝ ਦੇ ਵੇਰਵਿਆਂ ਨਾਲ ਸੁਖਜੀਤ ਦਾ ਆਪਣੀ ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਮੋਹ ਨਿਆਂ ਉਚਿੱਤ ਸਿੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਰਾਜੂ ਅਤੇ ਸ਼ੈਰਨ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚ ਕੇ ਘਰ ਵਿਚ ਸਵਿਮਿੰਗ ਪੂਲ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਮੌਜ ਮਸਤੀ ਕਰ ਸਕਣ। ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਕਥਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਨੂੰ ਸਿਰਜਦਿਆਂ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਦੇ ਜ਼ਮੀਨ ਜਾਇਦਾਦ ਪ੍ਰਤਿ ਮੋਹ ਨੂੰ ਮਿੱਟੀ ਪ੍ਰਤਿ ਮੋਹ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਭਾਰਦਾ ਪਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਆਨੰਦ ਲੈਣ ਦੇ ਮੁਤਲਾਸ਼ੀ ਰਾਜੂ ਅਤੇ ਸ਼ੈਰਨ ਨੂੰ ਮੋਹ ਦੇ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਜੋਂ ਸਿਰਜਦਾ ਹੈ। ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਦੇ ਮੋਹ-ਭੰਗ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਚਾਚੇ ਦੇ ਪੁੱਤ-ਭਰਾ ਭੁੱਪੀ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ ਨਾਂ-ਪੱਖੀ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਉਭਾਰਨ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਅੰਤ ਵਿਚ ਭੁੱਪੀ ਵਲੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚਕੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਜੁਗਾੜ ਕਰਨ ਲਈ ਮੰਗੀ ਗਈ ਇਜਾਜ਼ਤ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਨੂੰ ਇਹ ਸੋਚਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਮੋਹ ਮੁੱਕਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇੰਝ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਉਸ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਿੱਟੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨਾਲ ਮੋਹ ਜਾਲ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਸਕੇ। ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਅਤੇ ਸ਼ੈਰਨ (ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤਣਾਓ ਦੀਆਂ ਮੁਖ ਧਿਰਾਂ) ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿਚਲੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਖੁਲ੍ਹਾ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਸ਼ੈਰਨ ਨਾਲ ਤਣਾਓ ਵਿਚ ਤਾਂ ਹੈ ਪਰ ਮੁਕੰਮਲ ਟਕਰਾਓ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਉਸ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿਚ ਭਾਰਤੀ ਨੂੰਹਾਂ ਕੋਈ ਵਧੇਰੇ ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀਆਂ। ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਅੰਤਰ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤਣਾਓ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਇਕ ਮਸ਼ਵਰਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਵਾਸ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਿਛਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਜਾਇਦਾਦ ਨਾਲ ਮੋਹ ਤਿਆਗ ਕੇ ਉੱਥੋਂ ਦੀ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਢੁੱਕਵਾਂ ਸੁਮੇਲ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਣਾਓ ਰਹਿਤ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਤੀਤ ਕਰਨੀ ਹੈ।

ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਤੀਜੀ ਕਹਾਣੀ 'ਗਵਾਚੇ ਲੋਕ' ਥੀਮ ਦੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਮੋਹ ਦੇ ਖਤਮ ਹੋਣ ਅਤੇ ਉੱਥੋਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋਣ ਲਈ ਨੈਤਿਕਤਾ/ਸਚਿਆਰ ਦੇ ਤਕਾਜ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਹੈ। ਅਨਯ ਪੁਰਖ ਵਿਚ ਸਿਰਜੇ ਗਏ ਬਿਰਤਾਂਤ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਪਾਤਰ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਬਿੰਦੂ ਤੋਂ ਉਸਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਰ ਸਮੁੱਚੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਨੂੰ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜੀਵਨ ਸਰੋਕਾਰਾਂ, ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਹਿਤਾਂ ਦੇ ਅਤਿ ਨੇੜੇ ਹੋ ਕੇ ਸਿਰਜਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼, ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ, ਮੁਸ਼ਕਤਾਂ, ਉਚੇਰੀਆਂ ਨੈਤਿਕ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਅਤੇ ਉੱਚੇ ਸੁੱਚੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਾਲੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਬਿੰਬ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਰਾਟ ਤੋਂ ਵਿਰਾਟਤਰ ਹੁੰਦਾ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਮਾਨਾਂਤਰ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਹਿਮੀਅਤ ਨਾ ਦੇ ਕੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਕੰਮੀਂ-ਧੰਦੀਂ ਰੁੱਝ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਹੋਰ ਸਫਲ ਹੋਣ ਲਈ ਹਰ ਢੰਗ ਵਰਤਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਤਨੀ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਜਾਏ ਆਪਣੀ ਔਲਾਦ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਉਹ ਇਕੱਲਾ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲੀਵਰ ਖਰਾਬ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੌਤ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚੇ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੱਦਦ ਲਈ ਜੇ ਕੋਈ ਬਹੁੜਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਹਨ ਜੁਲੀ ਅਤੇ ਜੇਮਜ਼। ਜੇਮਜ਼ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਲਿਵਰ ਦਾਨ ਕਰਕੇ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ। ਇੰਝ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਪਰਵਾਸੀ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਛੱਡ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬੇਗਾਨੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਬੇਗਾਨੇ ਜਾਂ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਮੂਲ ਦੇ ਬੰਦੇ ਉਸ ਦੀ ਬਾਂਹ ਫੜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇੰਝ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਆਪਣਿਆਂ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀ ਮਿੱਥ ਨੂੰ ਤੋੜ ਕੇ ਸਥਾਨਕ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ, ਮੋਹਬੋਰੀ ਅਤੇ ਈਮਾਨਦਾਰ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨੂੰ ਉਭਾਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮੂਲ ਸਰੋਕਾਰ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਮੂਲ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਪ੍ਰਤਿ ਬਣੇ ਸਾਡੇ ਰਵੱਈਏ ਨੂੰ ਬਦਲਣਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਾਡੇ ਪਰਵਾਸੀ ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਨਿੱਖੜੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧ/ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਹੀ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਇਸ ਸਭ ਦੀ ਟੇਕ ਜਿਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਵਿਉਂਤ ਉਪਰ ਹੈ ਉਸ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਕੁਝ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਹਨ। ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਰ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ-ਬਿੰਦੂ ਇਸ ਕਦਰ ਕੇਂਦਰੀ

ਪਾਤਰ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਤਿ ਸਮਰਪਿਤ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਹਰ ਕਾਰਜ, ਬੋਲ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਨਿਆਂ ਉਚਿੱਤ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਂ ਤਾਂ ਰਚਨਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰੇਰਕ ਸੰਦਰਭਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰਦਾ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਸੰਦੇਹ ਪੈਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੰਦਾ- ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚੋਂ ਅਜਿਹੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਖਾਰਿਜ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੀ ਦਿਸਦੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤਿਬੱਧਤਾ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੀ ਜਾਚੇ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨੈਤਿਕ ਆਦਰਸ਼ਾਂ, ਮੋਹਵਾਨਤਾ ਅਤੇ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਦਾ ਨਾ ਕੋਈ ਅਤੀਤ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਭਵਿੱਖ। ਉਹ ਵੀ ਸਫਲ ਹੋਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਮਾਂ ਬਾਪ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਪਰਦੇਸ ਆ ਟਿਕਿਆ ਸੀ ਤੇ ਮੁੜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛੀ। ਉਸ ਦੇ ਮਾਂ ਬਾਪ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਕੋਈ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਵੇਰਵਾ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਨਿਰਮਲ ਦੇ ਸਥਾਨਕ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤੇ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਮੰਨ ਕੇ ਜੀਵਨ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਵਿਦੇਸ਼ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੰਝ ਉਸ ਦੇ ਵਰਤਮਾਨ ਮੋਹ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਅਤੀਤ ਨਹੀਂ। ਹੁਣ ਜੇ ਉਸ ਦੀ ਔਲਾਦ ਆਪਣੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ ਨਾਲ ਵਧੇਰੇ ਜੁੜ ਕੇ ਸਫਲਤਾ ਦੀਆਂ ਪੁਲਾਘਾਂ ਪੁੱਟਣ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਪੀੜ ਨਿਰੋਲ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਭਾਂਤ ਦੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਜੜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਹਨ। ਇੰਝ ਹੀ ਉਹ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਤੋਂ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਖਫਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਦੀਆਂ ਖਾਣ-ਸੌਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਕੇ ਔਲਾਦ ਦੀ ਔਖ ਕਟਾਉਣ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਨਿੱਜ ਵਧੇਰੇ ਅਹਿਮੀਅਤ ਵਾਲਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਕੁਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਉਸ ਦਾ 'ਮੋਹ' ਅਤੇ 'ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੇ ਸਰੋਕਾਰ' ਉਸ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅਹੰ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇਰੇ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਸਿਰਜਦੇ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਆਪਣਿਆਂ ਦੇ ਬੇਗਾਨੇ ਹੋਣ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਨੂੰ ਸਿਰਜਦਿਆਂ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਹੋਰ ਬਿਰਤਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਖਾਮੋਸ਼ ਕਰਦਾ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰਹਾਂ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਸੁੰਗੜਦੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਦਾ ਮੰਤਵ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਿਰਤਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁੰਗੜ ਕੇ 'ਬੇਗਾਨਿਆਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੋਣ' ਦੇ ਸੰਖੇਪ ਬਿਰਤਾਂਤ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਵਿਰਾਟ ਅਤੇ ਗੌਰਵਸ਼ਾਲੀ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਜਾਚੇ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਸਥਾਨਕ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇਪਨ ਨੂੰ ਉਭਾਰਨ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਆਪਣਿਆਂ ਨੂੰ ਬੇਗਾਨੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਮੂਹਕ ਅਵਚੇਤਨ ਵਿਚ ਬੈਠੀ ਆਪਣੇ ਬੇਗਾਨੇ ਦੀ ਪਰੰਪਰਕ ਵੰਡ ਇੱਥੇ ਵੀ ਆਪਣਾ ਅਸਰ ਦਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਪ੍ਰਬੁੱਧ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਇਸ ਨੂੰ ਮਹਿਜ ਉਲਟਾ ਤਾਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਹੋਰ ਦਿਸ਼ਾ, ਵਿਸਤਾਰ ਜਾਂ ਡੂੰਘਾਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਉਂਜ ਵੀ ਸਾਧਾਰਣ ਅਨੁਭਵ ਯਥਾਰਥ ਦੀ ਬਜਾਏ ਜਦੋਂ ਕਥਾ ਸਿਰਜਣਾ ਦੀ ਟੇਕ ਆਦਰਸ਼-ਇੱਛਿਤ ਯਥਾਰਥ ਉੱਤੇ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਟਾਕਰਵੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਸਥਾਨਕ ਪਰਿਵੇਸ਼ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਆਸਥਾ ਬਣਾਉਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਉਸ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਅੱਪੜ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਤੀਤ ਦੇ ਮੋਹ ਅਤੇ ਭੂਹੇਰਵੇ ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ ਲੰਘ ਕੇ ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਸਿਰਜੇ ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦਿਆਂ ਮਾਤ-ਭੂਮੀ, ਅਤੀਤ ਜਾਂ ਆਪਣਿਆਂ ਨੂੰ ਨਕਾਰਨ ਦੀ ਮੁੱਦਰਾ ਬਹੁਤੀ ਸਾਰਥਕ ਨਹੀਂ। ਇੰਝ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਵੀ ਇੱਛਿਤ ਆਦਰਸ਼ਕ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਕਾਲਪਨਿਕ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਸਤੂ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਬੋਧ ਨੂੰ ਮੱਧਮ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਅਗਲੀ ਕਹਾਣੀ 'ਬਰਫ ਤੇ ਦਰਿਆ' ਆਪਣੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਹੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਮੂਲ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਪ੍ਰਥਮ-ਪੁਰਖੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਸੰਦਰਭਾਂ ਦਾ ਰੌਚਕ ਮਿਸ਼ਰਣ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਕਈ ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਅੰਤਰ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਆਂ ਸੰਚਾਰਦਾ ਹੈ। ਸੋਫੀਆ ਇਸ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਪਾਤਰ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਰ ਵੀ। ਸੋਫੀਆ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ੋਨ ਦੀ ਮੁਹੱਬਤ ਵਿਚ ਗ਼ਰਿਫਤਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਈਮਾਨਦਾਰ, ਸਿੱਧਾ ਸਾਦਾ, ਪੇਂਡੂ ਪਿਛੋਕੜ ਅਤੇ ਤਕੜੇ ਜੁੱਸੇ ਵਾਲਾ ਖਿਡਾਰੀ ਮੁੰਡਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੁਦਰਤ ਵਰਗੀ ਨਿਰਛੱਲਤਾ ਹੈ। ਸੋਫੀਆ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਸਹਿਜ ਸੁਹਜ ਤੇ ਸਮਰੱਥਾ ਦੀ ਸਾਕਾਰ ਮੂਰਤ ਸ਼ੋਨ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਸ਼ਾਇਸਰੀ ਦੇ ਮੂਜੱਸਮੇ ਤੇਜ਼ ਤਰਾਰ ਅਮੀਰ ਮੁੰਡੇ ਡੀਨ ਸੈਂਡਰਜ਼ ਵੱਲ ਖਿੱਚੀ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਅੰਤ ਉਸ ਦੀ ਦੇਹ ਦਾ ਸਵਾਦ ਚਖ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗਰਭਵਤੀ ਕਰ ਕੇ ਛੱਡ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ੋਨ ਤੇ ਸੋਫੀਆ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਥਾਈਂ ਧੋਖੇ ਤੇ ਬੇਵਫਾਈ ਦੀ ਪੀੜ ਨੂੰ ਸਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਰਾਹੋਂ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈ ਕੇ ਨਸ਼ੇਖੋਰੀ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ

ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਇਤਫ਼ਾਕ ਨਾਲ ਨਸ਼ਾ ਛਡਾਉ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਮੁੜ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਨੂੰ ਸੰਵਾਰਦੀ ਨਿਖਾਰਦੀ ਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਹਿਤਾਂ ਲਈ ਵਰਤਣ ਦਾ ਮਨਸੂਬਾ ਲੈ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਮੁੜ ਪਰਤੇ ਸੈਂਡਰਜ਼ ਨਾਲ ਉਹ ਟਕਰਾਓ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਕੁਦਰਤ ਅਤੇ ਮੁਹੱਬਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਡੀਨ ਸੈਂਡਰਜ਼ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਟਕਰਾਓ ਡੂੰਘੇ ਅਰਥ ਉਪਜਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਪਿੰਡ, ਕੁਦਰਤ ਅਤੇ ਮੁਹੱਬਤ ਨੂੰ ਇਕ ਸਮੁੱਚੇ ਅਰਥ-ਇਕਾਈ ਵਿਚ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰ, ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਅਤੇ ਬੇਵਫ਼ਾਈ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਾਲੀ ਦੂਜੀ ਇਕਾਈ ਨਾਲ ਟਕਰਾਓ ਵਿਚ ਦਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਸੋਫ਼ੀਆ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਡੋਲਦੀ ਇਕ ਸੰਤੁਲਨ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਆਹਰ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਵਿਚ ਕੁਦਰਤ ਵਰਗਾ ਸਹਿਜ ਅਤੇ ਠਹਿਮਾਂ ਹਾਲੇ ਮੁਕੰਮਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਸੇ ਲਈ ਉਹ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਲੜੀ ਜਾ ਰਹੀ ਲੰਮੀ ਲੜਾਈ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਆਵਾਜ਼ਾਰ/ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਸੈਂਡਰਜ਼ ਤੋਂ ਤਟਫੱਟ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦੀ ਮੂੰਹ-ਜ਼ੋਰ ਨਿੱਜੀ ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਵੇਗ ਵਿਚ ਵਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਆਖਰੀ ਕਹਾਣੀ 'ਸੜਕਾਂ' ਵਿਚ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਅੰਦਰ ਓਪਰੀ ਧਰਤੀ ਕੈਨੇਡਾ ਪ੍ਰਤੀ ਜਾਗ ਰਹੀ ਰਾਸ਼ਟਰ ਭਗਤੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਸਿਰਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਬਿਰਤਾਂਤ ਨੂੰ ਸੰਘਣਾ ਅਤੇ ਦੀਰਘ ਅਰਥਾਂ ਵਾਲਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਮੌਜ ਮਸਤੀ ਅਤੇ ਖਾਉ-ਹੰਢਾਉ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿਚ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮਕਸਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਨੂੰ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਤਿਮਾਨ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿਚ ਹਿੱਸੇਦਾਰ ਬਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮੂਲ ਕੈਨੇਡਾ ਨਿਵਾਸੀ ਜੈਕ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਕੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਅਤੇ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਮਾਨ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਇਕ ਪੁੱਤਰ ਜਿੱਥੇ ਫ਼ਾਲਤੂ ਖਰਚ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਮੀਨੂੰ ਦੇ ਆਖੇ ਲੱਗ ਕੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਰੋੜਾ ਬਣਦਾ ਹੈ ਉੱਥੇ ਦੂਜਾ ਪੁੱਤਰ ਕਰਨ ਪਿਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿਮਾਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਚਰਦਾ, ਸਿਰਫ਼ ਅਤੇ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਮੁਸ਼ੱਕਤ ਕਰਦਾ ਇਕ ਸੜਕ ਦੁਰਘਟਨਾ ਵਿਚ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਮੂਲ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ਉਸ ਦੇ ਇਸ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਮ ਕਾਰਣ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਸੁਨਹਿਰੀ ਪੰਨਿਆਂ ਤੇ ਉਕਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰਉਪਕਾਰ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਅਜੀਤ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਜੈਕ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਦੋ ਕਦਮ ਅੱਗੇ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਕ ਨੂੰ ਦੁਰਘਟਨਾਗ੍ਰਸਤ ਟਰੱਕ ਵਿਚੋਂ ਕਰਨ ਕੱਢਦਾ ਹੈ। ਇੰਝ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਅੰਦਰ ਕੈਨੇਡਾ ਪ੍ਰਤਿ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋ ਰਹੀ ਰਾਸ਼ਟਰ ਭਗਤੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਬਿੰਬ ਉਸਾਰਦੀ ਹੋਈ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਅਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਚਿਤਾਰਦੀ ਹੈ। ਕੈਨੇਡਾ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਐਵਾਰਡ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕਰਦਾ ਅਜਿਹਾ ਹੁੰਗਾਰਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ-ਸਥਿਤੀ ਵਿਚਲੇ ਅੰਤਰ-ਵਿਰੋਧਾਂ ਦੇ ਹੱਲ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇੰਝ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਪਰਵਾਸ ਦੀਆਂ ਜ਼ਹਿਮਤਾਂ ਦੇ ਭਾਵਬੋਧ ਨੂੰ ਰੂਪਾਂਤਰਿਤ ਕਰਕੇ ਪਰਵਾਸ ਦੀਆਂ ਨਿਆਮਤਾਂ ਦੇ ਭਾਵਬੋਧ ਨੂੰ ਉਪਜਾਉਣ ਦਾ ਰਚਨਾਤਮਕ ਕਾਰਜ ਨਿਭਾਉਂਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਬਸ਼ਰਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੰਦਾ ਖਾਉ-ਹੰਢਾਉ ਬਿਰਤੀ ਦੀ ਥਾਂ ਈਮਾਨਦਾਰ ਮੁਸ਼ੱਕਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੀ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਨੂੰ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨਿਰਮਾਣ ਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਮੰਨ ਕੇ ਚੱਲੇ ਅਤੇ ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਕੋਈ ਵੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੋਵੇ। ਇੰਝ ਉਹ ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਦੁਖਾਂਤ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਰੋਜ਼ੀ ਰੋਟੀ ਅਤੇ ਸੁਖ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਭੌਂ ਨਾਲ ਜੀਵੰਤ ਨਾਤਾ ਬਣਾ ਕੇ ਗੌਰਵਸ਼ਾਲੀ ਪਛਾਣ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਤਕਨੀਕੀ-ਦਹਿਸ਼ਤਵਾਦ ਦਾ ਦੁਖਾਂਤ : 'ਟਾਵਰਜ਼' ਕਹਾਣੀ

ਭੀਮ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਡਾ.)*

ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਟਾਵਰਜ਼' ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਸਾਮਰਾਜ ਵੱਲੋਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਤਕਨੀਕੀ-ਦਹਿਸ਼ਤਵਾਦ (Techno-Terrorism) ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਉਤਪੰਨ ਹੋਏ ਦੁਖਾਂਤ ਨੂੰ ਕਲਾਤਮਿਕ ਰੰਗਤ ਰਾਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਐਂਜਲਾ ਤੇ ਵਿਲੀਅਮ ਦੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਨੂੰ ਬਿਆਨਦੀ ਹੋਈ ਸਮਕਾਲੀਨ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਦਾ ਚਿਤਰਨ ਬੜੇ ਹੀ ਭਾਵਪੂਰਨ, ਕਲਾਤਮਿਕ ਅਤੇ ਯਥਾਰਥਕ ਵੇਰਵਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਜਾਂ ਅਪ੍ਰਤੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਸਿਆਸੀ, ਸਮਾਜਿਕ, ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿਚ ਸਮੇਟਦੀ ਹੋਈ ਸਾਧਾਰਨ ਅਮਰੀਕੀਆਂ ਦੀ ਤਰਸਯੋਗ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀਆਂ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦੀ ਤਾਕਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਉੱਪਰ ਥੋਪੇ ਗਏ ਇਰਾਕ ਯੁੱਧ, ਅਫ਼ਗਾਨਿਸਤਾਨ ਯੁੱਧ ਅਤੇ ਟਾਵਰਜ਼ ਹਮਲੇ ਦੌਰਾਨ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਾਧਾਰਣ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦੁਖਾਂਤ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਅਮਰੀਕਨ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਦੀਆਂ ਲੋਕ-ਮਾਰੂ ਕੂਟਨੀਤੀਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਪਰਦਾ ਚੁਕਦੀ ਹੈ। ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਵਿਚ ਵਾਪਰੇ ਸੰਕਟ ਅਤੇ ਇਸ ਸੰਕਟ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀਆਂ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਆਤੰਕਵਾਦ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਆਧਾਰ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਤਕਨੀਕ ਦੇ ਵਿਕਸਤ ਹੋਣ ਨਾਲ ਇਹ ਸੰਕਟ ਕਿੰਨਾ ਭਿਆਨਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਵੀ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਵੇਖੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਵਧ ਰਹੇ ਤੇਲ ਦੇ ਸੰਕਟ ਅਤੇ ਇਸ ਸੰਕਟ ਕਾਰਨ ਅਮਰੀਕੀ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਰਾਕ ਦੇ ਤੇਲ ਸੋਮਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਲੈਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਵੀ ਬਿਆਨਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਨੂੰ ਮੌਜੂਦਾ ਸਿਆਸੀ, ਸਮਾਜਿਕ, ਆਰਥਿਕ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਹਾਲਾਤ ਬਾਰੇ ਜਾਣਨਾ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪਾਠ ਵਿਚਲੇ ਅੰਤਰ-ਸੰਬੰਧਾਂ ਅਤੇ ਅੰਤਰ-ਵਿਰੋਧਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕੀਏ। ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮੁੱਖ-ਪਾਤਰ ਵਿਲੀਅਮ ਜਿਥੇ ਅਮਰੀਕਨ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਟੈਕਨੋ-ਟੈਰੋਰਿਜ਼ਮ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਸਰਦਾਰੀ (Ideological-Hegemony) ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਉਹ ਗੈਰ-ਅਮਰੀਕੀ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਸਾਧਾਰਨ ਅਮਰੀਕੀ ਕੋਲੋਂ ਮੰਗ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਆਪਣੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਸਰਦਾਰੀ ਵਜੋਂ ਹੀ ਉਥੋਂ ਦੀਆਂ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਅੱਤਵਾਦ ਅਤੇ ਜੰਗ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਹਿਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਹਾਣੀ ਵਿਚਲੇ ਵੇਰਵੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹਨ ਕਿ ਉਥੋਂ ਦੀਆਂ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਆਪਣੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ-ਸਰਦਾਰੀ ਰਾਹੀਂ ਸਾਧਾਰਨ ਅਮਰੀਕਨਾਂ ਨੂੰ ਜਿਹਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗੁਲਾਮ ਬਣਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਵੇਖੀਆਂ ਜਾ

ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵਿਲੀਅਮ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਸਰਦਾਰੀ ਸਦਕਾ ਅਮਰੀਕਾ ਵੱਲੋਂ ਇਰਾਕ ਉੱਪਰ ਕੀਤੇ ਹਮਲੇ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਂਦਾ ਹੈ :

“ਇਰਾਕ ’ਤੇ ਛਾ ਚੁੱਕੇ ਅਮਰੀਕਨ ਫੌਜੀਆਂ ਦੇ ਚਿਹਰਿਆਂ ਉੱਪਰ ਝਲਕਦੇ ਹੁਲਾਸ ਤੇ ਠਾਠ ਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰੋਂ ਸਾੜਾ ਜਿਹਾ ਉਠਦਾ ਏ... ਇਨ੍ਹਾਂ ਫੌਜੀਆਂ ’ਚ ਜੇ ਅੱਜ ਡੈਨਿਸ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਬਗਦਾਦ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ’ਤੇ ਮੇਲ੍ਹਦੇ ਟੈਂਕ ਵੇਖਦਿਆਂ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ’ਚ ਤਾਰੇ ਚਮਕ ਪੈਣੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਐਂਜਲਾ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਫੌਜੀਆਂ ਦੀਆਂ... ਡੈਨਿਸ ਦੀਆਂ ਸਿਫਤਾਂ ਕਰਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਥੱਕਣਾ।” (ਪੰਨਾ-8)

ਜਾਂ

“ਉਏ ਕਮਲਿਆ! ਜੰਗਾਂ ’ਚ ਹੋਰ ਕੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਏ।” ਮੇਰੇ ਅੰਦਰਲਾ ਅਮਰੀਕੀ ਗੁਮਾਨ ਉਛਲ ਪੈਂਦਾ ਏ। (ਪੰਨਾ-15)

ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਨੇ ਵਿਲੀਅਮ ਨਾਂ ਦੇ ਪਾਤਰ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਿਤਰਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਪਾਸੇ ਉਹ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਸਰਦਾਰੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਉਹ ਅਮਰੀਕਨ ਹਾਕਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲੋਕਾਂ ਉੱਪਰ ਜੰਗ ਨੂੰ ਬੋਧੇ ਜਾਣ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਇਸ ਜੰਗ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਇਰਾਕ ਜੰਗ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਬੇਟੇ ਨੂੰ ਗੁਆ ਬੈਠਦਾ ਹੈ। ਵਿਲੀਅਮ ਦੇ ਇਸ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਸੰਕਟ ਤੇ ਦਵੰਦ ਦਾ ਪਤਾ ਸਾਨੂੰ ਕਹਾਣੀ ਦੀਆਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਤੋਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ 9/11 ਦੀ ਘਟਨਾ ਸੰਬੰਧੀ ਆਪਣਾ ਡਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ :

“ਕਾਹਨੂੰ ਹਿਸਾਬ ਦੇਂਦੇ ਨੇ ਇਹ ਹਾਕਮ। ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਬੈਠਿਆਂ-ਸੁੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਭੁਗਤਣੀਆਂ ਪੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ। ਹਾਕਮਾਂ ਦਾ ਕੀ ਗਿਆ ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਤਾਜ ਚਮਕਾ ਲਏ... ਤੇ ਧਰਮ ਰੱਖਿਅਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਅੱਗ ਉਗਲਣ ਲਈ’ ਸਾਨੂੰ ਹੀ ਪਤੈ ਓਦਣ ਗਿਆਰਾਂ ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਜਾਨ ਕਿਵੇਂ ਮੁੱਠੀ ’ਚ ਆਈ ਹੋਈ ਸੀ।” (ਪੰਨਾ-17)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਭਾਵੇਂ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ 9/11 ਦੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਘਟਨਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦੀ ਮੁਲਕ ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ਸਿਆਸੀ, ਫੌਜੀ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਏਜੰਡਾ ਬਾਖੂਬੀ ਝਲਦਾ ਹੈ। ਅਮਰੀਕਾ ਦੀਆਂ ਸਾਮਰਾਜੀ ਤਾਕਤਾਂ ਇਹ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਾਣਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਦਹਿਸ਼ਤਵਾਦ ਅਤੇ ਯੁੱਧ ਦੀ ਕੂਟਨੀਤੀ ਜਨਤਾ ਦੀਆਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਲੋੜਾਂ ਲਈ ਉਠੇ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਦਾ ਇਕ ਕਾਰਗਰ ਹਥਿਆਰ ਹੈ। ਸਾਮਰਾਜੀ ਤਾਕਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਜਾਣਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਦਹਿਸ਼ਤਵਾਦ ਅਤੇ ਯੁੱਧ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਚੇਤਨਾ ਖੁੰਫੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਸਮਾਜਿਕ, ਸਿਆਸੀ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਮਹੌਲ ਵਿਕਸਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖਤਾ ਸਾਹਮਣੇ ਕੇਵਲ ਖੌਫ਼ਨਾਕ ਵਰਤਮਾਨ ਤੇ ਭਵਿੱਖ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਹਿਸ਼ਤਵਾਦ ਅਤੇ ਯੁੱਧ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦੀ ਤਾਕਤਾਂ ਦੀ ਸਿਆਸੀ ਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਹੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਭ ਕਾਸੇ ਦੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਉਦਾਹਰਣ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਤਲਾਸ਼ੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਕਹਾਣੀ ਵਿਚਲਾ ਇਕ ਪਾਤਰ ਅਬਦੁਲ ਅਮਰੀਕੀ ਸਾਮਰਾਜ ਦੀ ਇਸ ਕੂਟਨੀਤੀ ਬਾਰੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਦਾ ਹੈ :

“ਜੇ ਅਮਰੀਕਾ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਵਿਸ਼ਵ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ, ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਅਤੇ ਤਹਿਜੀਬ ਬਾਰੇ ਫਿਕਰਮੰਦ ਹੈ ਤਾਂ ਦੌਰਗੀ ਨੀਤੀ ਕਿਉਂ ? ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਇਹ ਅਤਿਵਾਦ ਵਿਰੁੱਧ ਜੰਗਾਂ ਲੜ ਰਿਹੈ ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਅੱਤਵਾਦ ਉਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਮੁਲਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਭਾਈਵਾਲ ਬਣਾਇਆ।” (ਪੰਨਾ-31)

ਅਮਰੀਕਨ ਸਾਮਰਾਜ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਕੂਟਨੀਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਅਮਰੀਕਨ- ਆਰਥਿਕਤਾ ਵਿਚ ਪਏ ਹਨ ਜਿਸਦੇ ਵੇਰਵੇ ਵੀ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਭਲੀ-ਭਾਂਤ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਮਰੀਕਨ ਸਾਮਰਾਜ ਕੋਲ ਪੂੰਜੀ ਤਾਂ ਹੈ ਪਰ ਪੂੰਜੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਤਰਕ ਕਾਰਨ ਇਸ ਸਮੇਂ ਉਹ ਇਸ ਪੂੰਜੀ ਨੂੰ ਪੈਦਾਵਾਰ, ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਅਤੇ ਨਿਵੇਸ਼ ਲਈ ਨਹੀਂ ਵਰਤ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ

ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਣਾਏ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਮਾਲ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀ। ਇਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਇਹ ਪੂੰਜੀ ਹੁਣ ਸੱਟੋਬਾਜ਼ੀ ਵਿਚ ਲੱਗ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਅਮਰੀਕਨ ਲੋਕ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਵਿਲੀਅਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਧੀ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਮਾਲਕ ਕੋਲੋਂ ਤਾੜਨਾ ਭਰੇ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਨੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :

“ਮੈਂ ਗੁੱਸੇ ਜਿਹੇ 'ਚ ਆਪਣਾ ਸੋਰੀ ਫਿਰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਪਰ ਮਾਲਕ ਦੀ ਤਾੜਨਾਮਈ ਸੁਰ ਨੇ ਮੈਥੋਂ ਇਕਦਮ ਹੀ ਓ.ਕੇ. ਕਹਾ ਦਿੱਤਾ। ਜੌਬ ਖੁਸ਼ਣੀ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਖੁਸ਼ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੀ।” (ਪੰਨਾ-26)

ਅਮਰੀਕਨ ਸਾਮਰਾਜ ਦੀ ਇਸ ਆਰਥਿਕ-ਮੰਦੀ ਕਾਰਨ ਹੀ ਉਥੋਂ ਦੀਆਂ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਵੰਡਣ ਲਈ ਹਰ ਸੰਭਵ ਯਤਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਚਾਹੇ 9/11 ਦੀ ਘਟਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਚਾਹੇ ਇਰਾਕ ਅਤੇ ਅਫ਼ਗਾਨਿਸਤਾਨ ਨਾਲ ਯੁੱਧ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਅਮਰੀਕੀ-ਸਾਮਰਾਜ ਇਰਾਕ ਦੇ ਤੇਲ ਸਾਧਨਾ ਉੱਪਰ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਵਧ ਰਹੀ ਤੇਲ ਦੀ ਖ਼ਪਤ ਨੂੰ ਸਸਤੇ ਭਾਅ ਅਤੇ ਬੇ-ਰੋਕ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰ ਹੀਲਾ-ਵਸੀਲਾ ਵਰਤਦੀ ਹੈ। ਅਮਰੀਕਨ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦ ਇਰਾਕ ਕੋਲ ਸਮੂਹ ਵਿਨਾਸ਼ ਦੇ ਹਥਿਆਰ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਇਰਾਕ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਤੋਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :

“ਇਰਾਕ ਕੋਲ ਪਰਮਾਣੂ, ਰਸਾਇਣਕ ਤੇ ਜੈਵਿਕ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦਾ ਭੰਡਾਰ....। ਇਸਨੂੰ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਲਈ ਖ਼ਤਰਾ ਕਰਾਰ ਦੇ ਰਹੇ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਇਸਦੇ ਭਾਈਵਾਲ ਇੰਗਲੈਂਡ ਨੇ ਯੂ.ਐਨ.ਓ. ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਰਾਕ ਵਿਰੁੱਧ ਜੰਗ ਐਲਾਨਿਆ ਜਾਏ। ਪਰ ਸਕਿਉਰਟੀ ਕਾਂਊਂਸਲ ਦੇ ਬਾਕੀ ਮੈਂਬਰ-ਦੇਸ਼ ਨਾ ਮੰਨੇ। ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਘਾਤਕ ਹਥਿਆਰਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਂਚ-ਪੜਤਾਲ ਕਰ ਰਹੇ ਯੂ.ਐਨ.ਓ. ਦੇ ਹਥਿਆਰ-ਨਿਰੀਖਕਾਂ ਨੂੰ ਅਜੇ ਤਕ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਹਥਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲਿਆ। ਪਰ ਅਮਰੀਕਾ ਤੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਹਾਕਮ ਆਪਣੇ ਸੱਚ ਨੂੰ ਅਸਲ ਸੱਚ ਕਰਾਰ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ.... ਦੋਨਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਧੜਾ-ਧੜ ਇਰਾਕ ਦੀਆਂ ਸਰਹੱਦਾਂ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲੱਗੀਆਂ।” (ਪੰਨੇ - 28, 29)

ਕਹਾਣੀ ਦੀਆਂ ਉਪਰੋਕਤ ਸਤਰਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੈ ਕਿ ਦਹਿਸ਼ਤਵਾਦ ਕਾਰਨ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਖ਼ਤਰੇ ਦਾ ਢੰਡੋਰਾ ਭਾਵੇਂ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦੀ ਤਾਕਤਾਂ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ-ਸ਼ੋਰ ਨਾਲ ਪਿੱਟਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਦਹਿਸ਼ਤਵਾਦ ਹਕੀਕੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੋਈ ਖ਼ਤਰਾ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਅਫ਼ਗਾਨਿਸਤਾਨ ਅਤੇ ਇਰਾਕ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕੀ ਸਾਮਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਦਹਿਸ਼ਤਵਾਦ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿਆਸੀ, ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਹੋ ਸਕੇ। ਇਸ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਫੋਰਕ-ਲਿਫਟ ਓਪਰੇਟਰ ਮਾਰਕ ਰੋਹ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਅੱਤਵਾਦ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਤਲਾਸ਼ਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ 'ਓਪਨ ਸੁਸਾਇਟੀ' (ਖੁੱਲਾ ਸਮਾਜ) ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਮੰਨ ਬੈਠਦਾ ਹੈ। ਮਾਰਕ ਦੀਆਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਤੋਂ ਇਹੋ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ :

“ਇਹ ਓਪਨ ਸੁਸਾਇਟੀ ਹੀ ਸਾਡੇ ਦੁਖਾਂਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੀ ਏ। ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਤੱਕ ਜਾਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਕਿ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਵੱਸੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸਿਧਾਂਤ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੇ ਮਨੋਤਾਂ ਕੀ ਹਨ? ਤੇ ਅਗਾਂਹ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਭੰਨ-ਘੜ ਹੋ ਰਹੀ ਏ। ਇੰਮੀਗਰਾਂਟ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਨੇ, ਪਾਰਟੀਆਂ 'ਚ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਖਾਂਦੇ-ਪੀਂਦੇ ਨੇ, ਕੁਝ ਸਾਡੇ ਦੋਸਤ ਵੀ ਹੈਨ ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਉਹ ਖੈਰਖਾਹ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ ਦੇ... ਅਗਲਿਆਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਹੀ ਦੇਸ਼ 'ਚ ਟਰੇਨਿੰਗਾਂ ਲਈਆਂ, ਸਾਡੇ ਹੀ ਜਹਾਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਬੰਬ ਬਣਾਇਐ... ਮੈਂ ਸਮਝਦਾਂ ਏਥੋਂ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਐਥਿਉਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਐ।”

ਅਜਿਹੀ ਭੁਲੇਖਾ-ਪਾਉ ਸਥਿਤੀ ਤੱਤ ਰੂਪ 'ਚ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਲਈ ਅਮਨ-ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੋਈ ਹਕੀਕੀ ਸਮੱਸਿਆ ਖੜੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਸਗੋਂ ਇਹ ਸਾਮਰਾਜੀ ਤਾਕਤਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਹੀ ਪੂਰਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦ ਭਾਵੇਂ ਆਪਣੀ ਕੱਟੜ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਰਾਹੀਂ 'ਮਾਰੋ ਤੇ ਮਰ ਜਾਓ' ਦੀ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਂਦਿਆਂ

ਆਪਣੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਕੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਭਾਵ ਅਮਰੀਕੀ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦ ਦੇ ਹੀ ਹੱਕ ਵਿਚ ਭੁਗਤਦੇ ਹਨ। ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਇਸ ਨੁਕਤੇ ਸੰਬੰਧੀ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਲਿਖਦਾ ਹੈ :

“ਰੱਖਿਅਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉੱਚੇ-ਸੁੱਚੇ ਅਕੀਦੇ ਉਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਖ਼ਤਰੇ ਝੁੱਲ ਪਏ ਸਨ.... ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਹੀ ਢੰਗ ਦੀ ਜੁਗਤ ਈਜ਼ਾਦ ਕੀਤੀ ਸੀ - ਹਿੰਸਕ ਤੇ ਦਹਿਸ਼ਤੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ। ਰੱਖਿਅਕਾਂ ਦਾ ਅਹੁਤੀ ਸਿਧਾਂਤ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਬੰਦਾ ਆਪਣੇ ਦੀਨ ਅਤੇ ਨਸਲ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਬਾਰੂਦ ਨਾਲ ਜਾਨਾਂ ਉੜਾਵੇ ਜਾਂ ਖ਼ੁਦ ਬਾਰੂਦ ਬਣੇ ਜਾਂ ਸਵੈ ਸਮੇਤ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਬਾਰੂਦ ਬਣਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਬਹਿਸ਼ਤੀ ਜਾ ਪਹੁੰਚਦੈ।... ਆਪਣੇ ਲਈ ਸਦੀਵੀ ਚਾਨਣ ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ ਕਦੀ ਨਾ ਮੁੱਕਣ ਵਾਲੀਆਂ ਘੁੱਪ ਹਨੇਰੀਆਂ ਰਾਤਾਂ।” (ਪੰਨਾ-21)

ਸੋ, ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੈ ਕਿ ਦਹਿਸ਼ਤਵਾਦ ਸਾਧਾਰਣ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਲੋੜਾਂ ਦੇ ਹਕੀਕੀ ਹੱਲ ਲੱਭਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗਲਤ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਤੇ ਲਹਿਰਾਂ ਵੱਲ ਪ੍ਰੇਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਲਹਿਰਾਂ ਅੰਤ ਨੂੰ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਭੁਗਤ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦ ਆਪਣੇ ਮੁਲਕ ਨੂੰ ਅਸਥਿਰ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕੀ ਜਾਬਰ ਰਾਜ ਦੇ ਦੰਦ ਹੋਰ ਤਿੱਖੇ ਕਰਨ ਵੱਲ ਹੀ ਅਹੁਲਦੇ ਹਨ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਦਹਿਸ਼ਤਵਾਦ ਲਗਾਤਾਰ ਡੂੰਘੇ ਹੋ ਰਹੇ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਆਰਥਿਕ ਸੰਕਟ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਬੇਚੈਨੀ ਦੀ ਮਾਰ ਹੇਠ ਆਏ ਅਮਰੀਕੀ ਹਾਕਮਾਂ ਲਈ ਵਰਦਾਨ ਸਾਬਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀਆਂ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਜਦੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੀਆਂ ਤਾਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਦਹਿਸ਼ਤਵਾਦ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਖੜਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸਮਝ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਸੀਂ ਇਸ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਵੀ ਪੁੱਜਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਦੌਰ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਦੇ ਗੁਬਾਰੇ ਦੀ ਫੂਕ ਨਿਕਲ ਗਈ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ, ਨਵੀਂ-ਤਕਨੀਕ, ਸੂਚਨਾ ਕ੍ਰਾਂਤੀ, ਲੋੜੋਂ ਵੱਧ ਨਿਵੇਸ਼, ਗੈਰ-ਜ਼ਰੂਰੀ ਉਤਪਾਦਨ, ਸੱਟਾ ਬਜ਼ਾਰ ਆਦਿ ਕਾਰਨ ਭਾਵੇਂ ਅਮਰੀਕਨ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਉਨਤੀ ਵੱਲ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਅੱਜ ਇਸਨੇ ਅਮਰੀਕਨ ਆਰਥਿਕਤਾ ਨੂੰ ਤਹਿਸ-ਨਹਿਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀਆਂ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਵੰਡਣ ਲਈ ਹਰ ਸੰਭਵ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਦਹਿਸ਼ਤਵਾਦ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪਾਤਰ ਜਿਵੇਂ ਐਂਜਲਾ, ਵਿਲੀਅਮ, ਡੈਨਿਸ, ਸਟੇਸੀ, ਰਿਚਰਡ ਡਾਰਵਿਨ, ਜਮੀਲਾ, ਹਨੀਫ਼, ਅਬਦੁਲ ਹਮੇਦੀ, ਜੀਨ, ਸਟੀਵਨ ਆਦਿ ਇਸ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਮਰੀਕਨ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਬੜੀ ਚਲਾਕੀ ਨਾਲ ਲੋਕ-ਪੱਖੀ ਲੜਾਈਆਂ ਨੂੰ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹਿਤਾਂ ਲਈ ਸਾਧਾਰਨ ਜਨਤਾ ਦੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਦੀ ਬਲੀ ਦੇ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੰਗ ਜਾਂ ਦਹਿਸ਼ਤਵਾਦ ਹਾਕਮਾਂ ਲਈ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਅਤੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਭਿਆਨਕ ਤੇ ਦਰਦਨਾਕ ਭਵਿੱਖ ਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਦਾ ਸਮੱਸਿਆਕਾਰ

ਅਕਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੌਰ (ਡਾ.)*

ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਇਕ ਸਥਾਪਿਤ ਹਸਤਾਖਰ ਹੈ। ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਚਰਚਿਤ ਲੇਖਕ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਹਿਚਾਣ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰ ਲਈ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਤਿੰਨ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਮੈਨੂੰ ਕੀ (1981), ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਮਨੁੱਖ (1983), ਸਮੇਂ ਦੇ ਗਾਣੀ (1987) ਲੇਖਕ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਸਦਾ ਚੌਥਾ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੋ ਟਾਪੂ (1999) ਜੋ ਕਿ ਪਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ-ਯਥਾਰਥ ਨਾਲ ਤਾਅਲੁੱਕ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤਕ ਤੇ ਅਕਾਦਮਿਕ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚ ਭਰਪੂਰ ਹੁੰਗਾਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਆਪਣੇ ਪੰਜਵੇਂ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਟਾਵਰਜ਼ (2005) ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਕਹਾਣੀਆਂ “ਪਾਣੀ”, “ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ” ਤੇ “ਸੜਕਾਂ” ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ’ਤੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਅਣਡਿੱਠ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਸਮੱਸਿਆਕਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਜਿੱਥੇ ਪਰਵਾਸੀ ਵਿਡੰਬਨਾ ਨੂੰ ਕਈ ਨਵੇਂ ਪਾਸਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਕਹਾਣੀਆਂ “ਟਾਵਰਜ਼” ਤੇ “ਬਰਫ਼ ਤੇ ਦਰਿਆ” ਰਾਹੀਂ ਸੰਸਾਰ ਪੱਧਰ ’ਤੇ ਵਾਪਰ ਰਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਦੁਖਾਂਤ ਨੂੰ ਸਿਰਜਦਾ ਹੋਇਆ ਵਿਸ਼ਵ ਚੇਤਨਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਦੋ-ਭਿੰਨ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਮਿਲਨ-ਬਿੰਦੂ ਤੇ ਵਿਭਿੰਨ ਸਥਿਤੀਆਂ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਸਭਿਆਚਾਰੀਕਰਣ/ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਪਰਕ ਦਾ ਇਹ ਅਮਲ ਬੇਹੱਦ ਜਟਿਲ ਤੇ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ। ਸਭਿਆਚਾਰੀਕਰਣ ਦੇ ਇਸ ਅਮਲ ਵਿਚ ਅਨੁਕੂਲੀਕਰਣ (Adaptation) , ਵਿਲੀਨੀਕਰਣ (Assimilation), ਤੇ ਸੰਸ਼ਲੇਸ਼ਣ (synthesis) ਜਿਹੀਆਂ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਵੀ ਉਜਾਗਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਵਿਵਹਾਰਕ ਪੱਧਰ ’ਤੇ ਇਹ ਇੰਨੀਆਂ ਸਰਲ ਤੇ ਸਹਿਜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਜਿੰਨੀਆਂ ਕਿ ਸਿਧਾਂਤਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਇਸ ਅਮਲ ਵਿਚ ਨਿਰੰਤਰ ਤਣਾਅ ਹੀ ਭੋਗਦੇ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਪਰਵਰਤਿਤ ਮਾਹੌਲ, ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਅਨੁਕੂਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਢਾਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਤਬਦੀਲੀ ਇਕਦਮ ਨਹੀਂ ਵਾਪਰ ਸਕਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਗੁਰੂਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪਿਛੋਕੜ ਨਾਲ ਲਗਾਤਾਰ ਜੋੜੀ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਫਲਸਰੂਪ ਇਹ ਪਰਵਾਸੀ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਬਚਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਨਿਰੰਤਰ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਹੀ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਭਾਗੀ ਕਹਾਣੀ “ਪਾਣੀ” ਦੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਬਣਦੀ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੱਸ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਦਾ ਟਕਰਾਉ ਪੱਛਮੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਨੂੰ ਸ਼ੈਰਨ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਗੌਣ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਟਕਰਾਉ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤਨਾਉ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ; ਜਿਸਦੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਕਈ ਵਾਰ ਹੁੰਦੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿਚਲਾ ਇਹ ਅੰਤਰ-ਵਿਰੋਧ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ, ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ, ਖਾਣ-ਪੀਣ ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਉਭਰਦਾ ਹੈ। ਸ਼ੈਰਨ ਨੂੰ ਸੱਸ ਦੇ ਸਮਾਜਕ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨਾਲ ਮੇਲ-ਜੋਲ ਰੱਖਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ‘ਬੋਰੀਅਤ’ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਖਜੀਤ ਨੂੰ ਘਰ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਆਪਣੇ ਬੇਪਛਾਣ ਹੋਣ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰਹ ਦੀ ਅਧੂਰੀ ਰਹਿ ਗਈ

ਅਕਾਂਖਿਆ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਉਸ ਦੇ ਸਨਮੁੱਖ ਖੜ੍ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿਚਲੀ ਇਹ ਕਸ਼ਮਕਸ਼ ਹਰ ਵੇਲੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੂੰ ਹੀ ਤੁਲਨਾ ਇਕ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਨਾਲ ਕਰਦੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਤਸੱਵਰ ਕਰਦੀ ਹੈ :

“ਉਹ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਪਲ ਹੁੰਦੇ ਜੇ ਇਸ ਵਕਤ ਉਹ ਨੂੰ-ਸੱਸ ਰਲ ਕੇ ਸਰੋਂ, ਪਾਲਕ ਤੇ ਬਰੋਕਲੀ ਨੂੰ ਛਿੱਲ-ਚੀਰ ਕੇ ਸਾਗ ਬਣਾ ਰਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ.... ਤੇ ਨਾਲ ਦੀ ਨਾਲ ਬੀਤੇ ਹਫ਼ਤੇ ਦੀਆਂ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੋਈਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵੀ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ... ਪਰ ਕਿੱਥੇ... ਨਾ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦੀ ਸਾਂਝ ਤੇ ਨਾ ਬੋਲੀ ਦੀ।”¹

ਸੁਖਜੀਤ ਦਾ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਵਚੇਤਨ ਇਹ ਤਸਲੀਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੈਰਨ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਕ ਵਧੀਆ ਨੂੰ ਸਾਬਿਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧ ਸ਼ੈਰਨ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਭਾਰਤੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੱਸ ਨੂੰ ਸੁਆਰਥ ਝਲਕਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਓਪਨ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦੀ ਉਪਜ ਸ਼ੈਰਨ ਸੁਖਜੀਤ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ, ਆਗਿਆਕਾਰੀ, ਪ੍ਰੇਮ-ਭਾਵ ਵਾਲੀ ਤੇ ਘਰੇਲੂ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨ ਨੂੰ ਦੇ ਮਾਡਲ ਤੇ ਪੂਰੀ ਉਤਰਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਹੈ। ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਵਿਡੰਬਨਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੁਖਜੀਤ ਤੇ ਸ਼ੈਰਨ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਇਕ-ਦੂਸਰੇ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਬੇਮੁੱਖ ਹਨ।

ਪਰਿਵਾਰਕ ਇਕਾਈ ਵਿਚ ਵਾਪਰ ਰਹੀ ਇਸ ਅੰਦਰੂਨੀ ਟੁੱਟ-ਭੱਜ ਵਿਚ ਸੁਖਜੀਤ ਇਕੱਲੀ ਇਕ ਪਾਸੇ ਹੈ ਤੇ ਬਾਕੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ। ਸੁਖਜੀਤ ਦਾ ਪਤੀ ਬਲਦੇਵ ਆਪਣੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤਿ ਕੋਈ ਗਿਲਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਉਸ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਸੋਚ ਪਿੱਛੇ ਉਸਦਾ ਪਰਿਵਾਰਕ ਪਿਛੋਕੜ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹੈ। ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਵੱਸੇ ਉਸ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਹੀ ਅਪਨਾਈ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਵੈਸਟ-ਇੰਡੀਅਨ ਕੁੜੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਤੇ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਅੱਗੇ ਪੱਛਮ ਦੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਹੀ ਇੱਛਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਲਦੇਵ ਤੇ ਸੁਖਜੀਤ ਅਲੱਗ ਘਰ ਵਿਚ ਰਹਿਣ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਨੇ ਬਲਦੇਵ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਇਆ ਪਰੰਤੂ ਉਪਰੋਕਤ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੀ ਸੁਖਸੀਅਤ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਖਜੀਤ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਰਾਜੂ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਧਰਤੀ ਦਾ ਹੀ ਜੰਮਪਲ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਸਥਾਨਕ ਵਿਵਸਥਾ ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਸਹਿਪਾਠਨ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸ਼ੈਰਨ ਨਾਲ ਦੋਸਤੀ ਤੇ ਫਿਰ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਅੰਤਰ-ਨਸਲੀ ਵਿਆਹ ਸੰਬੰਧ ਨੂੰ ਸਵੀਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇਣਾ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਲਈ ਕੋਈ ਆਸਾਨ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਇਸਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਆਪਣੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਦੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਨੂੰ ਤਿਲਾਂਜਲੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਇਕਲੌਤੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਰਜ਼ਾਮੰਦੀ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮੁਦਾਇ ਦੇ ਕੁੱਝ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿਕਰਮ ਨੂੰ ਵੀ ਲੇਖਕ ਨੇ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਆਹ-ਸੰਬੰਧਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਪੱਛਮੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਦੇ ਆਪਸੀ ਟਕਰਾਉ ਦਾ ਆਭਾਸ ਰਚਨਾ ਦੇ ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਹੀ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫਲਸਰੂਪ ਪਰਿਵਾਰਕ ਇਕਾਈ ਵਿਚ ਟੁੱਟ-ਭੱਜ, ਤਨਾਉ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਰਾਜੂ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਸ਼ੈਰਨ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਘਰ ਵਿਚ ਸਵਿਮਿੰਗ-ਪੂਲ ਬਣਵਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਪੱਛਮੀ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਅਨੁਸਾਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਭਰਪੂਰ ਮਜ਼ਾ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਸਵਿਮਿੰਗ-ਪੂਲ ਦੀ ਇਹ ਯੋਜਨਾ ਜਦੋਂ ਸੁਖਜੀਤ ਦੇ ਅੱਗੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਚਿਤੰਤ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉਠਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਘਰ ਤੇ ਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੱਠ ਹਜ਼ਾਰ ਪੈਂਡ ਹੋਰ ਦੀ ਕਿਸਤ ਉਤਾਰਨ ਲਈ ਪੈਸੇ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇਗਾ? ਪੁੱਤਰ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਸੁਖਜੀਤ ਲਈ ਗਹਿਰਾ ਤਨਾਉ ਤੇ ਸੰਕਟ ਉਤਪੰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਵਿਚਲੀ ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦੀ ਹੋਂਦ ਤੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਨਾਖਤ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਨੂੰ- ਪੁੱਤ ਲਈ ਕੇਵਲ ਉਹ

ਅਜਿਹਾ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਟੁਕੜਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਵੇਚ ਕੇ ਸਵਿਮਿੰਗ-ਪੂਲ ਲਈ ਪੈਸਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪੁੱਤਰ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ਮੀਨ “ਸੈੱਲ” ਕਰ ਦੇਣ ਦੇ ਮਸ਼ਵਰੇ ਉਪਰੰਤ ਸੁਖਜੀਤ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਲੇਖਕ ਨੇ ਬਾਖੂਬੀ ਚਿਤਰਿਆ ਹੈ :

“ਸੈੱਲ ਸ਼ਬਦ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਬੰਬ ਵਾਂਗ ਫਟਿਆ...। ਉਸ ਨੂੰ ਇੰਜ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਉਸਦਾ ਪੁੱਤ ਉਸ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਖੁਰਚ ਕੇ ਕਿਸੇ ਗਾਰਬੇਜ਼ ਦੇ ਟੋਏ ਵਿਚ ਸੁੱਟਣੀ ਚਾਹ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ.. ਪਲਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਉਸ ਦੀਆਂ ਨਸਾਂ 'ਚ ਟੈਨਸ਼ਨ ਆ ਵੜੀ।... ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਬੱਸ ਆਪਣੇ ਮਤਲਬ ਹੀ ਦੀਂਹਦੇ ਆ... ਅਗਲੇ ਦੀ ਭਾਵੇਂ ਹੋਂਦ ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਲੱਗੇ।”

ਪੰਜਾਬੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਇਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਸ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ, ਵਜੂਦ, ਪਹਿਚਾਣ ਤੇ ਰੁਤਬੇ ਨੂੰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਬਿੰਦੂ ਹੈ। ਸੁਖਜੀਤ ਲਈ ਇਸਨੂੰ ਵੇਚਣਾ ਨਾ ਕੇਵਲ ਜੜ੍ਹਹੀਣ ਹੋਣ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਭੋਗਣਾ ਹੈ ਬਲਕਿ ਮਾਂ-ਬਾਪ, ਚਾਚੇ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ/ਰੁਤਬੇ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਕੇ ਉਸ ਭੂਤਕਾਲ ਤੋਂ ਮਹਿਰੂਮ ਹੋਣਾ ਵੀ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਨਿਰੰਤਰ ਸਿਮਰਨ ਉਸ ਦੇ ਵਜੂਦ ਦਾ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਗ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਡਾਇਸਪੋਰਾ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਵਿਚ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਕਾਇਮ ਕਰਦੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਲੇਖਕ ਨੇ ਉਸ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਤੋਂ ਤਾਂ ਇਹ ਆਸ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਥਾਨਕ ਸੁੱਖ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਪਨਾ ਲੈਣ ਪਰੰਤੂ ਮੁੱਖ ਸਭਿਆਚਾਰ ਖ਼ੁਦ ਗੱਠ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਇਕ ਪਾਸੜ ਕਿਉਂ? ਮੁੱਖ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਉਸ ਦੀ ਨੂੰਹ ਸ਼ੈਰਨ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੋਈ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦਿਲਚਸਪੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੀ? ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ :

“ਤੁਸੀਂ ਗੋਰੇ ਲੋਕ ਸਾਨੂੰ ਇੰਮੀਗਰਾਂਟਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਆਂ ਪਈ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੀ ਕਲਚਰ 'ਚ ਭਿੱਜਦੇ ਨਹੀਂ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੀਆਂ ਕਲਚਰਾਂ 'ਚ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈਂਦੇ ਆਂ... ਤੈਨੂੰ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਲਫਜ਼ ਸਿਖਾ-ਸਿਖਾ ਥੱਕ ਗਈ ਪਰ ਤੂੰ... ਸੱਤਾਂ ਸਾਲਾਂ 'ਚ ਸਿਰਫ਼ ਚਾਲੀ ਪੰਜਾਹ ਲਫਜ਼, ਉਹ ਵੀ ਜਿਹੜੇ ਤੇਰੇ ਕੰਮ ਦੇ ਆ।”

ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਪੜਾਅ ਦੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਆਰਥਿਕ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਹਿੱਤ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪਰਵਾਸ ਨੂੰ ਸੁਖਜੀਤ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਪਹਿਲੇ ਪੜਾਅ ਦੇ ਉਸ ਪਰਵਾਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਅਧੀਨ ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਵਤਨ ਵਾਪਿਸ ਪਰਤ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਸੁਖਜੀਤ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪਾਣੀ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਚਿਹਨ ਜਾਂ ਮੈਟਾਫ਼ਰ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਭਿੰਨ ਸਥਾਨਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਨਦੀ, ਨਾਲੇ, ਦਰਿਆ, ਸਮੁੰਦਰ, ਝੀਲਾਂ ਆਦਿ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਕੱਠਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਭਿੰਨ, ਧਰਤੀਆਂ, ਦੇਸ਼ਾਂ, ਸਥਾਨਾਂ ਦੇ ਇਨਸਾਨ ਵੀ ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਦਾ ਜੀਵਨ ਵੀ ਇਸਦੀ ਇਕ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ। ਉਹ ਜੰਮਪਲ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਵਿਆਹ ਉਪਰੰਤ ਸੱਤ ਸਮੁੰਦਰ ਪਾਰ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਧਰਤੀ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪਾਣੀ ਮੈਟਾਫ਼ਰ ਹੈ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚਲੇ ਆਪਸੀ ਮੋਹ-ਪਿਆਰ, ਅਪਣੱਤ ਦਾ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਸੁਖਜੀਤ ਸ਼ੈਰਨ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ :

“ਸਾਡੇ ਇੱਥੇ ਸਮੁੰਦਰ ਝੀਲਾਂ ਭਾਵੇਂ ਨਹੀਂ ਹਨ ਪਰ ਧਰਤੀ ਹੇਠ ਬੜਾ ਪਾਣੀ ਏ... ਤੇ ਇਵੇਂ ਵੀ.... ਸਮਝ ਲੈ ਪਈ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਅੰਦਰ ਵੀ ਬੜਾ ਪਾਣੀ ਏ।”⁴

ਇਸਦੇ ਵਿਪਰੀਤ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਖੁਸ਼ਕੀ ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਜਿਥੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਮੈਟਾਫ਼ਰ ਨੂੰ ਲੈ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਭਾਵ ਸਵਿਮਿੰਗ ਪੂਲ ਦੀ ਹੋਂਦ ਵੀ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ; ਤੇ

ਇਹ ਸਵਿਮਿੰਗ ਪੂਲ ਇਸ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚ ਪਰਿਵਾਰਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚਲੀ ਟੁੱਟ-ਭੱਜ ਤੇ ਤਨਾਉ ਨੂੰ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦਾ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਵੀ ਸੁਖਜੀਤ ਦੇ ਚਚੇਰੇ ਭਰਾ ਭੁੱਪੀ ਦਾ ਇਹ ਕਹਿਣਾ, “ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਖੱਲਿਓਂ ਪਾਣੀ ਮੁੱਕ ਗਿਆ ਹੈ।”⁵ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਖੁਰ ਰਹੀ ਪਹਿਚਾਣ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇ ਮੈਟਾਫਰ ਰਾਹੀਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਚਾਚਾ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਭਰਾ ਤੇ ਭਤੀਜੀ ਲਈ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣਿਆਂ ਬੰਦਿਆ ਨੂੰ ਕੈਨੇਡਾ ਭੇਜਣ ਦੇ ਚੱਕਰ ਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਜਾਇਦਾਦ ਹੱਫ਼ਪਣ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਵੱਲ ਵੀ ਕਹਾਣੀ ਅੰਤ ਵਿਚ ਸੰਕੇਤ ਕਰ ਗਈ ਹੈ।

ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਮਨੁੱਖ ਜਦੋਂ ਆਪਣੀ ਮੂਲ ਪਹਿਚਾਣ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਦੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਪਾਰ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤੇ ਅੰਤਰ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਦਾ ਹੈ। ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਇਹ ਅੰਤਰ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਥਿਤੀ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਚੁਣੌਤੀ ਭਰਪੂਰ ਸਰੂਪ ਅਖ਼ਤਿਆਰ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਥੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਬਸਤੀਵਾਦੀ, ਸਾਮਰਾਜੀ ਪਿਛੋਕੜ ਵਾਲਾ ਅਤਿਵਿਕਸਿਤ ਉਦਯੋਗੀ-ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਸਮਾਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਾਲਾ ਦੇਸ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਅਤੀਤ ਵਿਚ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੀ ਹੋਣੀ ਨੂੰ ਭੋਗ ਚੁੱਕਾ, ਅਰਧ-ਸਾਮੰਤੀ ਤੇ ਵਿਕਸਿਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ਸਮਾਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਦਾ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਮਨੁੱਖ ਜਿਥੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਮੁੱਖ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਵਿਲੱਖਣ ਪਹਿਚਾਣ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਲਈ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹੈ ਉਥੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਦਾਇਰੇ, ਪਰਿਵਾਰਕ ਇਕਾਈ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਮਸਲਿਆਂ ਦੇ ਸਨਮੁੱਖ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਸਥਿਤੀ ਦਰਪੇਸ਼ ਹੈ ਕਹਾਣੀ “ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ” ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਅੱਗੇ। ਪੱਛਮ ਦੀ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਨੇ ਕਿਸ ਕਦਰ ਪਰਿਵਾਰਕ ਇਕਾਈ, ਮਨੁੱਖੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ‘ਤੇ ਨਾਂਹ-ਪੱਖੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਇਆ; ਦੇ ਸਮੱਸਿਆਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਆਪਣਾ ਵਸਤੂ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਵਸਤਾਂ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਵੀ ਇਕ ਵਸਤ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲ ਹੋਇਆ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀਆਂ ਰਾਜਸੀ, ਧਾਰਮਿਕ, ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਕੜੀਆਂ ਵਿਕਸਿਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀਆਂ ਮੂਲ ਅਲਾਮਤਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਹੀ ਪਾਤਰ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਰਹੀ ਪਹਿਚਾਣ ਦੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਨੂੰ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਪਾਤਰ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਸਮਾਜ-ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ‘Push-Pull’⁶ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਦੋਸਤ ਦੇ ਸੁਆਰਥੀ ਚਰਿੱਤਰ ਤੋਂ ਉਦਾਸੀਨ ਹੋ ਕੇ, ਔਲਾਦ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਹਿੱਤ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਸਮਿੱਧ ਹੋਣ ਖਾਤਿਰ ਰਿਫ਼ਿਊਜ਼ੀ ਕੇਸ ਅਧੀਨ ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਪਰਵਾਸ ਦੂਸਰੇ ਪੜਾਅ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੇਸ਼ ਵਾਪਿਸ ਪਰਤਣ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਇੱਛਾ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਸਗੋਂ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਕੈਨੇਡਾ ਬੁਲਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਆਮਦ ਉਪਰੰਤ ਘਟਨਾਕ੍ਰਮ ਸੁਖਦ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਭਰਪੂਰ ਹੈ। ਬਿਗਾਨੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਪਰਿਵਾਰ ਇਕ-ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਸਾਥ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਲੇਖਕ ਨੇ ਨਵੇਂ ਘਰ ਦੀ ਹੋ ਰਹੀ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ :

“ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਛੇਆਂ ਜਣਿਆਂ ਨੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਹੱਥ ਫੜ ਕੇ, ਥਿਰਕਦੇ ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਗੋਲ-ਦਾਇਰਾ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਇੰਜ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਜਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜੁੜੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਘਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਬਾਹਰ ਤੱਕ ਫੈਲ ਗਈਆਂ ਹੋਣ, ਘਰ ਦੇ ਚਾਰ-ਚੁਫੇਰੇ, ਕਿਸੇ ਕਿਲੇ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕੰਧ ਵਾਂਗ।”⁷

“ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ” ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਚਿਹਨ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਪੰਜਾਬੀ ਡਾਇਸਪੋਰਾ ਦੀ ਰੂਪ-ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਪਹਿਚਾਨਣ ਅਤੇ ਬਿਰਤਾਂਤਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪੁੱਤਰ ਸੁਰਿੰਦਰ ਅਤੇ ਮਨਜਿੰਦਰ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਬਣਤਰ ਦੀ

ਮੂਲ ਇਕਾਈ ਸਾਕਾਚਾਰੀ ਦੇ ਵਾਹਕ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਭਾਈਚਾਰਕ ਸਮੂਹ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਹੋਣੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸੁਭਾਅ ਸਾਕਾਚਾਰੀ ਦੇ ਵਿਸਤਾਰ ਰਾਹੀਂ ਭਾਈਚਾਰਕ ਵਿਸਤਾਰ ਦੀ ਪਰਿਕਲਪਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦੀ ਡਾਇਸਪੋਰਿਕ ਚੇਤਨਾ ਦੀ ਇਹ ਸਫਲ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਹੀ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਵਚੇਤਨ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਬਜ਼ਿਦ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਵਿਡੰਬਨਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਉਸ ਦੀ ਇਸ ਖਾਹਿਸ਼ ਦੇ ਵਿਪਰੀਤ ਪਰਿਵਾਰ ਟੁਕੜਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਛੋਟੇ ਨੂੰਹ-ਪੁੱਤ ਸੰਦੀਪ ਤੇ ਮਨਜਿੰਦਰ ਪੱਛਮੀ ਚਮਕ-ਦਮਕ ਤੇ ਪੂੰਜੀ ਦੀ ਦੌੜ ਵਿਚ ਇੰਨੇ ਗੁਆਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਫਤੇ ਦੇ ਅਖੀਰ ਤੇ ਵੀ ਉਹ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਸਮਾਂ ਬਤੀਤ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਬੈਂਕ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਮੀਟਿੰਗ, ਕਲਚਰਲ-ਸ਼ੋਅ, ਮੀਡੀਏ ਨਾਲ ਮੇਲ-ਮਿਲਾਪ ਤੇ ਬਿਜ਼ਨਿਸ-ਪਾਰਟੀਆਂ ਵਿਚ ਵਿਅਸਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪੂੰਜੀ ਇਕੱਤਰੀਕਰਣ ਦੀ ਦੌੜ ਵਿਚ ਉਹ ਆਪਣੇ ਹੀ ਸਮੁਦਾਇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਆਰਥਿਕ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵੀ ਗੁਰੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਪਰਿਵਾਰ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਪਰੰਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਵੀ ਖੰਡਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮੁਦਾਇ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਵਪਾਰੀਕਰਨ, ਜਾਤ-ਪਾਤ, ਚੌਧਰਪੁਣੇ, ਹੇਰਾਫੇਰੀ, ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਦੂਸ਼ਿਤ ਰਾਜਨੀਤੀ ਆਦਿ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਉਦਾਰਵਾਦੀ, ਧਰਮ-ਨਿਰਪੱਖ ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਅਕਸ ਨੂੰ ਠੇਸ ਪਹੁੰਚਾਈ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਉਤਪੰਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਦੋਹਰੇ ਮਿਆਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਿਵੇਂ ਮੁੱਖ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਢੀਂਡਸਾ ਦੇ ਪਾਤਰ ਰਾਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਫੰਡਾਂ 'ਚ ਘਪਲੇਬਾਜ਼ੀ ਕਰਾਕੇ ਵੱਡੀ ਰਕਮ ਸੁਰਿੰਦਰ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਵਾਲੇ ਬਿਜ਼ਨਿਸ ਵਿਚ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸੁਰਿੰਦਰ ਦੀ ਇਸ ਬਿਜ਼ਨਿਸ ਵਿਚ ਭਾਈਵਾਲੀ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਣ ਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰੇਲੂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ, ਪਿਤਾ-ਪੁੱਤਰ ਵਿਚਕਾਰ ਡੂੰਘੀ ਵਿੱਥ ਦੇ ਕਾਰਨ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਫਲਸਰੂਪ ਪਰਿਵਾਰ ਇਕ ਹੋਰ ਵਾਰ ਟੁੱਟਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਪਤਨੀ ਸਮੇਤ ਇਸ ਪੁੱਤਰ ਤੋਂ ਵੀ ਅਲੱਗ ਇਕ ਬੇਸਮੇਂਟ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਲੈ ਕੇ ਰਹਿਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਜਸਬੀਰ ਕੌਰ ਲਗਾਤਾਰ ਪੁੱਤਾਂ ਤੇ ਪਤੀ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਲਗਭਗ ਹਰ ਸੰਭਵ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਪਤਨੀ ਦੁਆਰਾ ਔਲਾਦ ਦਾ ਪੱਖ ਲੈਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਵੰਡਾਉਣ ਤੇ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਤਿ ਵਰਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਕਾਰਨ ਉਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਔਰਤ ਜੁਲੀ ਕਾਰਟਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਅਜਿਹਾ ਵਿਵਹਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਨੀ ਸਮੇਤ ਪੂਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਦੋਸ਼ੀ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤਾਪ ਨੂੰ ਭੋਗਦਿਆਂ ਉਹ ਲਿਵਰ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੀ ਰੋਗੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅੰਤਰ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ, ਜੇਮਜ਼ ਤੇ ਜੁਲੀ ਦੀ ਆਪਸੀ ਸਾਂਝ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇਮਜ਼ ਨੂੰ ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਕ ਰੋਲ ਮਾਡਲ ਵਜੋਂ ਚਿਤਰਿਆ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਇਨਸਾਨ ਜੋ ਕੇਵਲ ਤੇ ਕੇਵਲ ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਹਿੱਤ ਹੀ ਸੋਚਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਸੁਭਾਅ ਕਾਰਨ ਦੋਹਰੀ ਨੀਤੀ ਵਾਲੇ ਲੀਡਰਾਂ ਤੇ ਮੈਨਜ਼ਮੈਂਟ ਨੂੰ ਅੱਖਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਸਾਥੀ ਕਾਮਿਆਂ ਦੀ ਪਸੰਦ ਬਣਦਾ ਹੋਇਆ 'ਰੰਗਮੰਚੀ ਸੰਸਥਾ' ਤੇ 'ਚਿਲਡਰਨ ਕੇਅਰ ਸੈਂਟਰ' ਆਦਿ ਰਾਹੀਂ ਲੋਕ ਭਲਾਈ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮਰਨ ਉਪਰੰਤ ਵੀ ਉਹ ਆਪਣਾ ਲਿਵਰ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦਾਨ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮੂਲ ਸਰੋਕਾਰ ਵੀ ਉਜਾਗਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਜੋਕੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਗੁਆਚ ਚੁੱਕੀ ਸਨਾਖਤ ਬਾਰੇ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, "ਸੋਚੋ ਤਾਂ ਜੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ 'ਚ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਤਾਂ ਗੁਆਚ ਚੁੱਕੇ... ਆਪਣੇ ਕੇਂਦਰੀ ਧੁਰੇ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਚੁੱਕੇ।"⁸

ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਵਿਡੰਬਨਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਆਚੇ ਹੋਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਜੀਅ ਉਸ ਨੂੰ ਮਨਜਿੰਦਰ ਦੇ ਘਰ ਕੇਵਲ ਇਸ ਲਈ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਐਮ.ਪੀ. ਦੀ ਚੋਣ ਲੜ ਰਹੇ ਇਸ ਪਾਤਰ ਦਾ ਅਕਸ ਪਰਿਵਾਰਕ-ਮੁੱਲਾਂ ਦੇ ਮੁੱਦਈ, ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਕਰ ਰਹੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਉਘਾੜਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਉਸ ਦੀ

ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ। ਇਸੇ ਦੇ ਸਮਵਿੱਥ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵੀ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹਨ ਜੋ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਜਾਣ-ਪਹਿਚਾਣ, ਸਾਂਝ, ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਇਕ ਲਿਵਰ ਕੇਅਰ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਉਪਰਾਲੇ ਕਾਰਨ ਉਸ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੇਖਕ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਰਾਹੀਂ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਵਿਚ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਖੁਰ ਰਹੀ ਪਹਿਚਾਣ ਤੇ ਚਿੰਤਾ ਵਿਅਕਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਘਰ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੋਹਾਂ ਤੋਂ ਮਹਿਰੂਮ ਹੋ ਕੇ ਜਿਉਣਾ ਵਿਅਕਤੀ ਵੀ ਹੋਣੀ ਹੋ ਨਿਬੜਦਾ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮੁਦਾਇ ਵਿਚ ਬਜ਼ੁਰਗ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀ ਹੋ ਰਹੀ ਅਵਹੇਲਨਾ ਵੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੀ ਸਮੁਦਾਇ ਤੇ ਮੁੱਖ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਸਥਾਪਤੀ ਦਾ ਜ਼ਰੀਆ ਕੇਵਲ ਪੂੰਜੀ ਇਕਤਰੀਕਰਣ ਨੂੰ ਹੀ ਸਮਝਣ ਦੀ ਭੁੱਲ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਮਨੋਰਥ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਹਿੱਤ ਉਹ ਦੰਭ ਰਚਦੇ, ਹਥਕੰਡੇ ਵਾਰਤਦੇ, ਅਖੌਤੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਲਾਉਂਦੇ, ਦੂਸ਼ਿਤ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿਚ ਵੀ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸਮਾਜ-ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਦੇਖਿਆਂ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਪਹਿੜੇ ਪੜਾਅ ਦੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਜਿਥੇ ‘ਅਪਾਰਥੀਡ’ ਦੇ ਮਾਡਲ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪੱਛਮੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਮੁੱਖਧਾਰਾ ਨਾਲੋਂ ਤਕਰੀਬਨ ਅਲਹਿਦਾ ਹੋਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਸਨ ਉਥੇ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਮੁੱਖਧਾਰਾ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਵਿਵਹਾਰਕ ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸਾਂਝ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਦੇ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸਦੀ ਮਿਸਾਲ “ਸੜਕਾਂ” ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਤਰ ਅਜੀਤ ਤੇ ਮੁੱਖਧਾਰਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪਾਤਰ ਜੈਕ ਦੇ ਆਪਸੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਪਾਤਰ ‘ਹੁੰਦਲ ਐਂਡ ਹੈਰੀਸਨ ਟਰਕਿੰਗ ਕੰਪਨੀ’ ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਇਕੱਠੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਦੇ, ਆਪਸੀ ਸਾਂਝ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਹਰੇਕ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਚੁਣੌਤੀ ਦਾ ਵੀ ਇਕੱਠੇ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਇਕ-ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਦੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਜਗਿਆਸਾ ਰੱਖਦੇ ਅਤੇ ਸੰਕਟਮਈ ਸਥਿਤੀਆਂ ਸਮੇਂ ਇਕ-ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਸਹਾਰਾ ਦਿੰਦੇ ਵੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਵਰਤਾਰੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਤੇ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਇਸੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਹੀ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ‘ਚ ਸੇਵਾ ਤੇ ਈਸਾਈ ਧਰਮ ‘ਚ ਚੈਰਿਟੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਮੇਲਤਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ‘ਜਿਨ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਓ ਤਿਨ ਹੀ ਪ੍ਰਭ ਪਾਇਓ’ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਹੈ ਉਥੇ ਈਸਾਈ ਮਤ ਵਿਚ ‘ਲਵ ਇਜ਼ ਗੌਡ’ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਵੰਡ ਛਕੋ’ ਦੇ ਸਮਵਿੱਥ ਹੀ ਫੂਡ-ਬੈਂਕਾਂ ਦੇ ਮਨੋਰਥ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਪਿੱਠਭੂਮੀ ਵਿਚ ਸਕੇ ਭਰਾ ਤੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਸੁਆਰਥ ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਭਰੇ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਕਾਰਨ ਵਜੋਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੈਨੇਡਾ ਪਹੁੰਚਣ ਉਪਰੰਤ ਤੇ ਫਿਰ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਆਹਰ ਵਿਚ ਉਸਦਾ ਪੁੱਤ-ਨੂੰਹ (ਲੱਖੀ ਤੇ ਮੀਨੂ) ਪੱਛਮੀ ਜੀਵਨ-ਸ਼ੈਲੀ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਂਦੇ, ਨਿੱਜੀ ਹਿੱਤਾਂ ਦੇ ਟਕਰਾਉ ਕਾਰਨ ਪਰਿਵਾਰ ਤੋਂ ਬਣਦਾ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਕੇ ਅਲਹਿਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਦਰਪੇਸ਼ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਸੰਕਟ ਦੀ ਇਹ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਹੈ। ਅਮਰੀਕਨ ਡਰੀਮ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਵਿਚ ਉਸਦਾ ਸਾਥ ਛੋਟਾ ਪੁੱਤਰ ਕਰਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿਚ ਲਗਾਤਾਰ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੋ। ਪਰੰਤੂ ਤ੍ਰਾਸਦਿਕ ਸਥਿਤੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਰਨ ਇਕ ਸੜਕ ਹਾਦਸੇ ਵਿਚ ਬਾਕੀ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਬਹਾਦਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦਾ ਮੌਤ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਖੁਦ ਇਸਦੀ ਚਪੇਟ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਰਨ ਦੀ ਇਸ ਬਹਾਦਰੀ ਬਦਲੇ ਮਰਨ ਉਪਰੰਤ ਉਸ ਨੂੰ ਕੈਨੇਡਾ ਸਰਕਾਰ ਮੈਡਲ ਆਫ ਬਰੇਵਰੀ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮੁਦਾਇ ਲਈ ਮਾਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੋ ਨਿਬੜਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਵੀ ਜੈਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੁੰਦਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ :

“ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਮਾਣ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣਾ ਕਰਨ ਅੱਜ ਕਨੇਡਾ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਪੰਨਿਆਂ ‘ਚ ਚਲਾ ਗਿਐ।”⁹

ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਲੇਖਕ ਟਰਕਿੰਗ ਦੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਘਾਟਾਂ, ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ, ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਦਾ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਚਿਤਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ‘ਸੜਕਾਂ’ ਮੈਟਾਫ਼ਰ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜੋ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਵਿਚ ਇਕ-ਦੂਸਰੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਲੰਘਣ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰ ਲੱਗੀ ਦੌੜ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਦੌੜ ਹੀ ਅਜੋਕੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਬਣਕੇ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ।

“ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਦਾ ਘੇਰਾ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਸਮਾਚਾਰਾਂ ਤੇ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਤੇ ਸ਼ੁੱਭ-ਭਾਵੀ ਚਿੰਤਕ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਅਗਾਂਹ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਮਸਲਿਆਂ ਨਾਲ ਜੋੜਦੇ ਹਨ ਜਿਸਦੀ ਮਿਸਾਲ “ਟਾਵਰਜ਼” ਅਤੇ “ਬਰਫ਼ ਦੇ ਦਰਿਆ” ਨਾਉਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹਨ।... ਉਹ ਮਹਿਜ਼ ਪਰਵਾਸੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਵਿਸ਼ਵ ਚੇਤਨਾ ਵਾਲੇ ਲੇਖਕ ਵਜੋਂ ਉੱਭਰਦਾ ਹੈ।”¹⁰ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਗਲਪ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ 11 ਸਤੰਬਰ 2001 ਨੂੰ ਵਾਪਰੀ ਵਰਲਡ ਟਰੇਡ ਸੈਂਟਰ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੁਆਰਾ ਇਰਾਕ ਉੱਤੇ ਹਮਲੇ ਨੂੰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ “ਟਾਵਰਜ਼” ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਵਸਤੂ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਪਿੱਠਭੂਮੀ ਵਿਚ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਵਿਭਿੰਨ ਰਾਜਨੀਤਕ, ਧਾਰਮਿਕ, ਆਰਥਿਕ ਨੀਤੀਆਂ ਤੋਂ ਪਰਦਾ ਉਠਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਆਮ ਨਾਗਰਿਕ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਏ ਮਾਰੂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਚਿਤਰਦਾ ਹੋਇਆ ਵਿਸ਼ਵ-ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੰਦਾ ਵੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪਾਤਰ ਵਿਲੀਅਮ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਐਂਜਲਾ ਘੋਰ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਤੇ ਚਿੰਤਾ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧੀ ਸਟੇਸੀ ਹਮਲੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਈ ਬਿਲਡਿੰਗ ਵਿਚ ਹੀ ਮਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਡੈਨਿਸ ਜੋ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਇਰਾਕ ਵਿਰੁੱਧ ਅਮਰੀਕਨ ਜੰਗ ਦਾ ਫ਼ੌਜੀ ਹੈ ਲਾਪਤਾ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਤ ਇਸ ਜੰਗ ਵਿਚ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਅਮਰੀਕੀ ਦੰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਔਲਾਦ ਵਿਹੁਣੇ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਅਤਿ ਦੁਖਦਾਈ ਮਾਨਸਿਕ ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਲੇਖਕ ਨੇ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਚਿਤਰਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਹਰ ਸਮੇਂ ਉਹ ਔਲਾਦ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵੇਰਵਿਆਂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਤੇ ਵਾਸਤਵਿਕਤਾ ਦੇ ਸਨਮੁੱਖ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਸੰਤਾਪ ਭੋਗਦੇ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਲੇਖਕ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਗਰਿਕ ਚਾਹੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਹੋਵੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਮੰਦਭਾਗੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਆਮ ਇਨਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਜਾਰਜ ਬੁਸ਼ ਤੇ ਟੋਨੀ ਬਲੇਅਰ ਇਰਾਕ-ਜੰਗ ਦੀ ਜਿੱਤ ਦੇ ਜਸ਼ਨ ਮਨਾ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਇਸ ਜੰਗ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਅਮਰੀਕੀ ਤੇ ਇਰਾਕੀ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਹੋਣੀ ਤੇ ਹੰਝੂ ਵਹਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤ੍ਰਾਸਦਿਕ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਬਦੁੱਲ ਦੇ ਭਰਾ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਮੌਤ, ਡੈਨਿਸ ਦੀ ਮੌਤ, ਅਪਾਹਜ ਹੋ ਗਿਆ ਅਲੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਅੱਠ ਜੀਆਂ ਦੀ ਮੌਤ ਅਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਉਹ ਬੇਗੁਨਾਹ ਲੋਕ ਜੋ ਟਾਵਰਾਂ ਤੇ ਇਰਾਕ ਵਿਚ ਜੰਗ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣ ਗਏ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਟਾਵਰਾਂ ਤੇ ਹਮਲਾ ਅਤਿਵਾਦੀਆਂ ਦਾ ਅਤਿ ਘਿਨਾਉਣਾ ਕਾਰਾ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਓਥੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੁਆਰਾ ਦੂਸਰੇ ਮੁਲਕਾਂ ਦੀਆਂ ਅੰਦਰੂਨੀ ਤੇ ਬਾਹਰੀ ਲੜਾਈਆਂ ਵਿਚ ਨਿਭਾਈ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਗਲਤ ਭੂਮਿਕਾ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਲੇਖਕ ਉਸ ਧਾਰਮਿਕ ਕੱਟੜਤਾ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਹਿੰਸਕ ਤੇ ਦਹਿਸ਼ਤੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਧਰਮ ਦੇ ਅਖੌਤੀ ਰੱਖਿਅਕਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ‘ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਲਗਾਉਂਦਾ ਉਹ ਲਿਖਦਾ ਹੈ :

“ਰੱਖਿਅਕਾਂ ਦਾ ਅਹੁੱਤੀ ਸਿਧਾਂਤ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਬੰਦਾ ਆਪਣੇ ਦੀਨ ਅਤੇ ਨਸਲ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਬਰੂਦ ਨਾਲ ਜਾਨ ਉੜਾਵੇ ਜਾਂ ਖ਼ੁਦ ਬਰੂਦ ਬਣੇ ਜਾਂ ਸਵੈ ਸਮੇਤ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਬਰੂਦ ਬਣਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਬਹਿਸ਼ਤੀ ਜਾ ਪਹੁੰਚਦੈ.... ਆਪਣੇ ਲਈ ਸਦੀਵੀ ਚਾਨਣ ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ ਕਦੀ ਨ ਮੁੱਕਣ ਵਾਲੀਆਂ ਘੁੱਪ ਹਨੇਰੀਆਂ ਰਾਤਾਂ।”¹¹

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀਆਂ ਦੋਹਰੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਪਰਦਾ ਉਠਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਅਮਰੀਕਾ ਅਤਿਵਾਦ ਵਿਰੋਧੀ ਹੋਣ ਦਾ ਦੰਭ ਰਚ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਅਤਿਵਾਦ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਭਾਈਵਾਲ

ਵੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਰਾਕ ਜੰਗ ਦੁਆਰਾ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਉਸਦੇ ਤੇਲ-ਭੰਡਾਰ ਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਹੋਣ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਵੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਪਾਤਰ ਅਬਦੁਲ ਹਮੇਦੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਬੇਸ਼ਕ ਅਮਰੀਕਾ ਲੋੜਵੰਦ ਮੁਲਕਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਉਸਨੂੰ ਮਨਮਰਜ਼ੀ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਰਾਕ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕੀ ਨੀਤੀਆਂ ਤੇ ਉਹ ਤਿੱਖਾ ਵਿਅੰਗ ਕਰਦਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ :

“ਸਦਾਮ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਲਾਅ ਐਂਡ ਆਰਡਰ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਸੀ। ਇਹਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਤੇਲ ਦੇ ਖੂਹਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਤੇ ਤਾਂ ਡਟ ਗਈਆਂ ਪਰ ਸਾਡੀ ਸਭਿਅਤਾ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ, ਸਾਡਾ ਅਜਾਇਬ ਘਰ ਸ਼ਰੇਆਮ ਲੁਟਾ ਦਿੱਤਾ।... ਓਥੇ ਦੋ ਲੱਖ ਦੇ ਕਰੀਬ ਵਡਮੁੱਲੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਸਨ।”¹²

ਲੇਖਕ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਇਸ ਜੰਗ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਦੀ ਨੀਤੀ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦਾ, ਅਮਰੀਕੀ ਸੂਹੀਆ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ 'ਤੇ ਵਿਅੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਐਰਿਕ ਜਿਹੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਵਪਾਰਕ ਸੋਚ, ਨਿਜੀ ਸੁਆਰਥ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਨਸਲਵਾਦੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਹੋਏ ਹਮਲਿਆਂ ਕਾਰਨ ਉਸ ਸਮੁਦਾਇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਖਰੀਦੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਗੰਨਾਂ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਵਾਪਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਵਰਨ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕਰਦਾ ਲੇਖਕ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੇਸ਼ਕ ਸਥਾਨਕ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸੀ ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਭੂਮਿਕਾ ਅਦਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਹੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਸੋਚ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦਾ ਇਕ ਪਾਤਰ 11 ਸਤੰਬਰ ਦੀ ਘਟਨਾ ਲਈ ਸਮੁੱਚੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਉਂਦਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ :

“ਇਮੀਗਰਾਂਟ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਨੇ, ਪਾਰਟੀਆਂ 'ਚ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਖਾਂਦੇ ਪੀਂਦੇ ਨੇ, ਕੁਝ ਸਾਡੇ ਦੋਸਤ ਵੀ ਹੈਨ ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਉਹ ਖ਼ੈਰਖ਼ਾਹ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ ਦੇ... ਅਗਲਿਆਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਹੀ ਦੇਸ਼ 'ਚ ਟਰੇਨਿੰਗਾਂ ਲਈਆਂ, ਸਾਡੇ ਹੀ ਜਹਾਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਬੰਬ ਬਣਾਇਐ... ਮੈਂ ਸਮਝਦਾਂ ਏਥੋਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਐਬਿਊਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।”¹³

ਇਸ ਟਿੱਪਣੀ 'ਤੇ ਕਿੰਤੂ-ਪਰੰਤੂ ਕਰਦਾ ਭਾਰਤੀ ਮੂਲ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਲਜਿੰਦਰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਵਿਭਿੰਨ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਪਾਏ ਗਏ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਯੋਗਦਾਨ ਨੂੰ ਵੀ ਅੱਖੋਂ-ਪਰੋਖੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ :

“ਐਬਿਊਜ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੈਗੇ ਨੇ ਪਰ ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹੇ, ਐਵੇਂ ਨਾਂ-ਮਾਤਰ/ਆਮ ਇਮੀਗਰਾਂਟਸ ਅਮਰੀਕਾ ਲਈ ਸੁਹਿਰਦ ਨੇ। ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਸਲਵਾਦ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦੈ ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ 'ਚ ਭਰਵਾਂ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ... ਇਸਦੇ ਹਰ ਦੁੱਖ ਦੀ ਪੀੜ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ।”¹⁴

ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ, ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦਾ, ਵਿਸ਼ਵ-ਸ਼ਾਂਤੀ, ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੰਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

“ਬਰਫ਼ ਤੇ ਦਰਿਆ” ਕਹਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਲੇਖਕ ‘ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਰੋਕੋ ਸੰਸਥਾ’ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਆੜ ਹੇਠ ਉਤਰ-ਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਧਰਤੀ, ਬਰਫ਼, ਹਵਾ, ਜਲਧਾਰਾ ਤੇ ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਸੰਬੰਧੀ ਜਿੱਥੇ ਇਕ ਧਿਰ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਸਾਧਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੇ ਉਥੇ ਦੂਸਰੀ ਧਿਰ ਜੋ ਇਸ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਦੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਬਰਫ਼ ਦੀਆਂ ਤੇ ਗਰਮੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਦੇ

ਮਨੋਰੰਜਨ ਕੰਪਲੈਕਸ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿਚ ਆਰਥਿਕ ਸੁਆਰਥ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਇਸ ਐਕਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਸੈਕਰਟਰੀ ਟਰੇਸੀ ਪਰਦਾ ਉਠਾਉਂਦੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ :

“...ਇੰਪੀਰੀਅਲ ਇੰਟਰਪ੍ਰਾਈਜ਼ ਕੰਪਨੀ ਦਾ ਅਸਲ ਮੰਤਵ ਬਿਜ਼ਨਿਸ ਏ, ਬਿਜ਼ਨਿਸ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂਦਾ ਜਿਹਾ। ਖੇਡਾਂ ਦੀ ਓਟ ਵਿਚ, ਕੰਪਨੀ ਅਮੀਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੌਲੀਡੇਇੰਗ ਵਾਸਤੇ ਅਯਾਸ਼ੀ ਦੇ ਅੱਡੇ ਬਣਾ ਕੇ ਡਾਲਰ ਕੁੱਟਣੇ ਚਾਹੁੰਦੀ ਏ। ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਬਿਜ਼ਨਿਸ ਜੇ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਨਹੀਂ ਖਿਲਾਰੇਗਾ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕੀ ਕਰੇਗਾ...।”¹⁵

ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਟੁੱਟਣ ਦੀ ਦਰ ਲਗਾਤਾਰ ਵਧਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਹੀ ਦੇਖਣੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਤਲਾਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਜੋ 1968 ਈ. ਵਿਚ 11000, ਸੀ 1990 ਈ. ਵਿਚ 78,000 ਤੱਕ ਵਧ ਗਈ।¹⁶ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦੀ ਖੰਡਿਤ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਦਾ ਦੁਖਾਂਤ ਔਲਾਦ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਭੋਗਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਸੋਫੀਆਂ ਤੇ ਸ਼ੌਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਨੌਂ ਸਾਲ ਦੀ ਸੋਫੀਆ ਦੀ ਮਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਡਾਰਲ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਯਾਦ, ਮਤਰਏ ਪਿਤਾ ਤੇ ਭੈਣ-ਭਰਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਪ੍ਰਤਿ ਪਿਆਰ ਵਿਗੂਣਾ ਵਿਵਹਾਰ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਇਕ ਖਲਾਅ ਪੈਦਾ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਵਿਪਰੀਤ ਸੱਤ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਸ਼ੌਨ ਦਾ ਪਿਤਾ ਕਿਸੇ ਖੂਬਸੂਰਤ ਔਰਤ ਨਾਲ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਪਰਵਰਿਸ਼ ਦਾਦੀ ਤੇ ਮਾਂ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉੱਚੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਧਾਰਨੀ, ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਨਾਲ ਮੋਹ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਅਧਿਆਪਕ ਮਾਂ ਦੀ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਵਿਚ ਮੌਤ ਉਪਰੰਤ ਉਹ ਮਾਂ-ਪਿਆਰ ਤੋਂ ਵੀ ਮਹਿਰੂਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਪਾਤਰ ਸੋਫੀਆਂ ਤੇ ਸ਼ੌਨ ਸਕੂਲ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਇਕ-ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਪਿਛੋਕੜ ਦੇ ਖਾਲੀਪਨ ਨੂੰ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਤਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੋਫੀਆ ਸ਼ੌਨ ਦੇ ਸੱਚੇ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਠੁਕਰਾ ਕੇ ਪੈਸਾ ਤੇ ਪਿਆਰ ਦੋਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹਿੱਤ ਡੀਨ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਗੰਢ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਵਿਅੰਗ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੋਫੀਆ ਦੇ ਸ਼ੌਨ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਪਾਤਰ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਨੌਜੁਆਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧਤਾ ਕਰਦੇ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਅਲਹਿਦਗੀ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਤੋਂ ਮਹਿਰੂਮ, ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਪਰਪੱਕਤਾ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਰਹਿੰਦੇ, ਕਠੋਰ ਜੀਵਨ-ਸਥਿਤੀਆਂ ਤੇ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਸੁਆਲਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਰਹਿੰਦੇ ਅਖੀਰ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਅਣਵਿਆਹੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਵਾਧਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਕੱਲੇ ਵਾਸ਼ਿੰਗਟਨ ਵਿਚ 1997 ਦੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਆਹੀਆਂ ਦੀ ਨਿਸਬਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬੱਚੇ ਅਣਵਿਆਹੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਨਮੇ ਗਏ।¹⁷ ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਔਰਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੰਗਲ-ਮਦਰਜ਼ ਨੂੰ ਉਪਲਬਧ ਸਰਕਾਰੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਤੋਂ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੋਂ ਹਾਰਨ ਜਾਂ ਸਮਾਜ ਤੋਂ ਕਿਨਾਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਤੇ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਾ ਲਾਭ ਉਠਾਉਂਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਤਰੱਕੀ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਜੁੜੇ ਕੁੱਝ ਨਾਂਹ-ਪੱਖੀ ਪਹਿਲੂਆਂ ਵੱਲ ਵੀ ਕਹਾਣੀ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਔਰਤ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਸਥਾਨਕ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਵਸਥਾ ਵੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਬਦੌਲਤ ਹੀ ਸੋਫੀਆ ਡੀਨ ਜਿਹੇ ਧੋਖੇਬਾਜ਼ ਪ੍ਰੇਮੀ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਤੇ ਆਪਣੀ ਧੀ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਅਦਾਲਤ ਜਾਣ ਲਈ ਤਤਪਰ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਬਰਫ ਤੇ ਦਰਿਆ ਦੋਨੋਂ ਪਾਤਰਾਂ ਸੋਫੀਆਂ ਤੇ ਸ਼ੌਨ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਸੰਕਟਮਈ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਦੀ ਸੋਫੀਆ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਉਸ ਬਰਫ ਵਰਗੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਇਧਰ-ਉਧਰ ਹਵਾ ਦੇ ਥਪੇੜੇ ਖਾਂਦੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਵਜੂਦ ਗੁਆ ਲੈਣਾ ਹੈ ਉਥੇ ਆਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਤੇ ਹੋਈ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਉਹ ਬਰਫ ਦਾ ਤੂਫਾਨ ਬਣ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸ਼ੌਨ ਦਰਿਆ ਵਾਂਗ ਨਿਰੰਤਰ ਵਗਦੇ ਰਹਿਣ ਦਾ

ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ ਅਤੇ ਬਰਫ਼ ਦਾ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਕੇ ਦਰਿਆ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਨਾ ਅਖੀਰ ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਘਨਿਸ਼ਠਤਾ ਤੇ ਪਰਪੱਕਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਕਹਾਣੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਡਾਇਸਪੋਰਾ ਦੀ ਰੂਪ-ਵਿਧੀ ਅਤੇ ਸੁਭਾਅ ਨੂੰ ਪਹਿਚਾਨਣ ਦਾ ਸਫ਼ਲ ਯਤਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਸ ਤੱਥ 'ਚ ਸਹਿਜੇ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਵਸਤੂ ਕੇਵਲ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮੁਦਾਇ ਨੂੰ ਦਰਪੇਸ਼ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਤਕ ਸੀਮਤ ਨਾ ਰਹਿ ਕੇ ਵਿਸ਼ਵ ਲਈ ਚੁਣੌਤੀ ਬਣੇ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਵੱਲ ਰੁਚਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਲੇਖਕ ਦੀ ਵਿਸ਼ਵ-ਚੇਤਨਾ ਉਭਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਗਲਪ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਇਕ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਨਿਬੜਦਾ ਹੈ।

ਹਵਾਲੇ ਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ

1. ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ, ਟਾਵਰਜ਼, ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਲੁਧਿਆਣਾ, 2005, ਪੰਨਾ - 38.
2. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ - 36.
3. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ - 38.
4. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ - 50.
5. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ - 56.
6. ਅਕਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੌਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਗਲਪ: ਪਰਵਾਸੀ ਸਭਿਆਚਾਰ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 2006, ਪੰਨਾ - 81
7. ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ, ਟਾਵਰਜ਼, ਪੰਨਾ - 62.
8. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ - 65.
9. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ - 134.
10. ਰਘਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸਿਰਜਣਾ, "ਸਰਵਰਕ ਤੇ ਅੰਕਿਤ ਸ਼ਬਦ" (ਲੇਖਕ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ), ਟਾਵਰਜ਼।
11. ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ, ਟਾਵਰਜ਼, ਪੰਨਾ - 24.
12. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ - 32.
13. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ - 27.
14. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ - 27.
15. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ - 98.
16. Bhagat Singh, **Canadian Society and Culture**, Vikas Publishing House Pvt. Ltd., New Delhi, 1997, P. - 100.
17. Erik Gronseth, "The Familial Institution : The Alienated Labour producing Appendage", **American Society : A critical Analysis**, edited by Larry T. Reynolds, James M. Henslin, David Mckey Company Inc., New York, March 1974, P - 272.

ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਕਟ ਤੇ ਗਲੋਬਲ ਚੇਤਨਾ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ

ਗੁਰਮੀਤ ਕੱਲਰ ਮਾਜਰੀ (ਡਾ.)*

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉਹਨਾਂ ਸਮਰੱਥ ਗਲਪਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਮਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਨਿਵੇਕਲੀ ਦਸ਼ਾ ਅਤੇ ਦਿਸ਼ਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਗੌਲਣਯੋਗ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਹੈ। 1999 'ਚ ਛਪੇ ਉਸ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ “ਦੋ ਟਾਪੂ” ਨਾਲ ਉਹ ਇਕਦਮ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀ ਕਤਾਰ 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਨਾਲ ਮੋਹ, ਯਾਦਾਂ, ਸੁਪਨੇ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਦੋ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਟਕਰਾਓ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਤੀਸਰਾ ਸੰਵਾਦ ਰਚਾਉਣ ਦਾ ਸਫਲ ਪ੍ਰਯਾਸ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਟਕਰਾਓ ਜਾਂ ਉਖੜਾਓ ਨੂੰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਨਵੀਂ ਕਥਾ ਪੁਸਤਕ “ਟਾਵਰਜ਼” (ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਪੰਜਾਬੀ ਭਵਨ, ਲੁਧਿਆਣਾ, 2005) ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਮੂਲ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤਕ ਚੇਤਨਤਾ ਦੀ ਅਮੀਰੀ ਅਤੇ ਅਪਣਾਏ ਹੋਏ ਮੁਲਕ 'ਚ ਸਮਾਜਕ-ਰਾਜਸੀ ਅਤੇ ਆਰਥਕ-ਅਧੀਨਤਾ ਦੇ ਆਪਸੀ ਗਹਿਰਾਵੇ ਸੰਵਾਦ ਨੂੰ ਜਿਸ ਵੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਰੂਪ 'ਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਮਹਿਜ਼ ਪਰਵਾਸੀ ਮਸਲਿਆਂ ਦੇ ਲੇਖਕ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਸਗੋਂ ਪੱਛਮੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ-ਅਪਨਾਉਣ ਅਤੇ ਉਥੋਂ ਦੇ ਆਰਥਕ ਤੇ ਰਾਜਸੀ ਤਾਣੇ ਬਾਣੇ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮੰਡੀ ਚੇਤਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਅਭੀਵਿਅਕਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੇਖਕ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਉਭਰਿਆ ਹੈ।

“ਟਾਵਰਜ਼” ਕਥਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿੱਚ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਲੰਮੇਰੇ ਆਕਾਰ ਵਾਲੀਆਂ ਪੰਜ ਕਹਾਣੀਆਂ ਟਾਵਰਜ਼, ਪਾਣੀ, ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ, ਬਰਫ ਤੇ ਦਰਿਆ ਅਤੇ ਸੜਕਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਚ “ਟਾਵਰਜ਼” ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀਆਂ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਅਪਣਾਏ ਹੋਏ ਮੁਲਕ ਵਿੱਚ ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਦੋਹਰੀ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਦੇ ਭੇੜ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵੇਸ਼ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਰਚਨਾ ਵਸਤੂ ਦਾ ਮੂਲ ਆਧਾਰ ਗ਼ੈਰ-ਪਰਵਾਸੀ ਹੈ, ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਨੁਭਵ ਵਿੱਚ ਸਮੇਂ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵੀ ਪਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸਥਿਤੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਹ ਬਾਹਰੀ ਜਗਤ 'ਚ ਸਾਮਕਾਲੀ ਤਾਕਤਾਂ ਅਤੇ ਅਧੀਨ ਬਸਤੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਵਾਪਰੇ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਆਲਸੀ ਵਰਤਾਰੇ 'ਚ ਗੁੰਮ ਗੁਆਚ ਗਈ ਮਨੁੱਖੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ।

ਇਸ ਕਥਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿੱਚ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਾਹਰਲੀ ਲੋਕੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਕਹਾਣੀ ਲਿਖਣ 'ਚ ਅਲੱਗ ਸੰਵੇਦਨਾ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ, ਟਾਵਰਜ਼, ਸੜਕਾਂ, ਪਾਣੀ ਬਰਫ ਅਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੋਰ ਪ੍ਰਕਿਰਤਕ ਅਤੇ ਗ਼ੈਰ-ਪ੍ਰਕਿਰਤਕ ਨਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕਥਾਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤ-ਭੂਮੀ ਅਤੇ ਇਥੋਂ ਦੀ ਸੂਝ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਪ੍ਰਤੀ ਅਥਾਹ ਲਗਾਉ ਨੂੰ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਸਗੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਭਿੜਵੇਂ ਤੇ ਖਹਿਵੇਂ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਹੈ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਸ ਕਥਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਪਿਤਰੀ ਮੋਹ, ਆਪਣੀ ਮੂਲ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ, ਯਾਦਾਂ ਅਤੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ “ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ” ਆਪਣੇ ਹੋਮਲੈਂਡ ਪਰਤਣ ਲਈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂਘਦੇ ਸਗੋਂ ਉਹ ਅਪਣਾਏ ਹੋਏ ਮੁਲਕ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਦੌੜਦੇ, ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਪਿਛਵਾੜਿਆਂ 'ਚ ਸਵਿਮਿੰਗ ਪੂਲ ਦੀ ਤਾਮੀਰ ਕਰਦੇ ਵਰਲਡ ਟਰੇਡ ਸੈਂਟਰ ਤੇ ਹੋਏ। ਆਤੰਕਵਾਦੀ ਹਮਲੇ ਦੇ ਦੁਖਾਂਤਕ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜਸੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਵੇਖਣ ਵੱਲ ਰੁਚਿਤ ਹਨ। ਇਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਉਥੋਂ ਦੀ ਰਾਜਸੀ-ਧਾਰਮਿਕ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਵਪਾਰਕ ਅਦਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਹਿੱਸੇਦਾਰੀ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਦੇ ਅਪਣਾਏ ਹੋਏ ਮੁਲਕ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਆਰਥਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਪੱਕਾ/ਪੀਡਾ ਕਰਨ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹਨ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਸ ਕਥਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਤਿੰਨ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਕੇ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਾਂਗੇ। ਪਹਿਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ “ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ” “ਪਾਣੀ” ਅਤੇ “ਸੜਕਾਂ” ਦੇ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਸਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਉਰਫ਼ ਸੈਮ, ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਅਤੇ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਅਰਧ-ਸਾਮੰਤੀ ਅਤੇ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਚਰਿੱਤਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਤਰੀ ਮੋਹ ਅਤੇ ਮੂਲ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ 'ਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਕਾਰਣ ਤਾਕਤ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਰਾਹੀਂ ਅਪਣਾਏ ਹੋਏ ਮੁਲਕ ਦੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਨਾਲ ਇਕਸੁਰ ਹੋਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਥਾਕਾਰ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਕਲਾਤਮਿਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਦੇ ਚਾਚੇ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਭੂਪੀ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅੰਦਰ ਧਰਤੀ ਹੇਠਲੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਮੁੱਕ ਜਾਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਕੇ, ਖੁਰ ਰਹੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ/ ਅਰਥਚਾਰੇ ਨੂੰ ਵੀ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਆਰਥਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ 'ਚ ਚਲਦਾ ਵਿਖਾਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਾਡੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਮੂਲ ਸਰੋਤਾਂ ਅਤੇ ਆਰਥਕ ਵਸੀਲਿਆਂ ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਉਪਭੋਗੀ ਕਲਚਰ ਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਬਣਨ ਤੇ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਮਾਨਸਿਕ ਦੁਖਾਂਤ ਦਾ ਚਿਤਰਨ ਸੁਖਜੀਤ ਦੀ ਮਨੋਸਥਿਤੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਸਗੋਂ “ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ” ਵਿੱਚ ਇਹ ਸੰਤਾਪ ਸਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਭੋਗਦਾ ਹੈ। “ਪਾਣੀ” ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਸੁਖਜੀਤ ਦੀ ਨੂੰਹ ਸ਼ੈਰਨ ਜਦੋਂ ਸਵਿਮਿੰਗ-ਪੂਲ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪਿੰਡ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚ ਕੇ ਸਾਰਾ ਪੈਸਾ ਸਵਿਮਿੰਗ ਪੂਲ ਤੇ ਹੀ ਖਰਚ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਨੂੰਹ ਇਕ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਇਕ ਦੰਡ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ:

“ਜਿਵੇਂ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਜਥਾੜਿਆਂ ਤੇ ਲਬੂਤਰੀ ਗਰਦਨ ਵਾਲੀ ਮਸ਼ੀਨ ਉਸ ਦੇ ਬੈਕਯਾਰਡ ਨੂੰ ਪੁੱਟ ਰਹੀ ਹੋਵੇ।... ਜਿਵੇਂ ਬਣ ਰਹੇ ਸਵਿਮਿੰਗ-ਪੂਲ ਦੀਆਂ ਨੀਹਾਂ ਹੇਠ ਉਸ ਦੇ ਪੁਰਖਿਆਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੱਬੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੋਵੇ, ਜਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮੋਟਰਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਸੂਤ ਕੇ ਸਵਿਮਿੰਗ-ਪੂਲ ਦੇ ਢਿੱਡ 'ਚ ਪਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ।” ਟਾਵਰਜ਼ (ਪੰਨਾ - 39)” ਸੁਖਜੀਤ ਦੀ ਮਨੋਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਝਟਕਾ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਦੋਂ ਉਸਦੇ ਪੁੱਤਰ ਰਾਜੂ ਨੇ ਸ਼ੈਰਨ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਸੁਖਜੀਤ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚਲਾ ਪਾਣੀ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਹੀ ਸੁਕਣਾ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਥਾਕਾਰ ਨੇ ਸੁਖਜੀਤ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਦਰਦ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਲਈ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਤੀਕ ਨੂੰ ਬੜੇ ਹੀ ਕਲਾਤਮਿਕ-ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਰਤਿਆ ਹੈ। ਰਾਜੂ ਤੇ ਸ਼ੈਰਨ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨਾਲ ਸੁਖਜੀਤ ਤੇ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਅਜਿਹੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਾਂਗ ਬਣ ਗਈ ਸੀ, “ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ 'ਚ ਸਫ਼ਰ ਕਰ ਰਹੀ ਚੰਗੀ ਭਲੀ ਕੈਬਿਨ-ਕਰੂਜ਼ਰ ਵਾਰਨਿੰਗ ਲਾਈਟ ਦੇਣ ਲੱਗ ਪਈ ਹੋਵੇ।” (ਪੰਨਾ - 46)²

ਇਸੇ ਲੜੀ 'ਚ ‘ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ’ ਦਾ ਸਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ/ਨੂੰਹਾਂ ਅਤੇ ਪਤਨੀ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋਇਆ ਇਕਲਾਪੇ ਦੇ ਸੰਕਟ ਨੂੰ ਭੋਗਦਾ ਸਭ ਕੁੱਝ ਖੁਰ ਜਾਣ ਤੇ ਪਛਤਾਵੇ ਦੀ ਅੱਗ ਨਾਲ ਸੜਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਸੰਕਟ ਸੁਖਜੀਤ ਵਾਂਗ ਹੀ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਦੇ ਮੂਲ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟਣ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਪਣਾਏ ਮੁਲਕ 'ਚ ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਨਵੀਆਂ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪਰਨਾਏ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਕਥਾਕਾਰ ਨੇ ਸਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅਤੀਤ-ਮੁੱਖ ਵਰਤਾਰਿਆਂ, ਘਟਨਾਵਾਂ, ਯਾਦਾਂ, ਸੁਪਨਿਆਂ ਆਦਿਕ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਦੇ ਪਾਸਟ ਨੂੰ ਕੁਰੇਦ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਬਹੁ-ਪਰਤੀ ਆਯਾਮ ਦੇਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਪਿੱਛਲ ਮੁਖੀ ਝਾਤ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਸਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਵੈ ਜੀਵਨੀ ਪਰਕ-ਯਾਦਗਾਰੀ ਪਲਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਨਾਲ ਜੋੜਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਸਬੰਧ ਪੱਛਮੀ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਊਣ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣ ਦਾ ਹੈ। ਵਿਡੰਬਨਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਸਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਹਮਲਾਵਰ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਵੇਖਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚ ਹੀ ਜੇਮਜ਼ ਵਰਗੇ ਲੋਕ ਵੀ ਹਨ ਜਿਸ ਨੇ ਮਰਨ ਉਪਰੰਤ ਟ੍ਰਾਂਸਪਲਾਟ ਸੈਂਟਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਲਿਵਰ ਦਾਨ (ਡੋਨੇਟ) ਕਰਕੇ ਸਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ। ਕਥਾਕਾਰ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਸਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ, ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ, ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਉਸ ਦੇ ਭਰਾ ਮੁਖਤਿਆਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਚਰਿੱਤਰ ਗਤ ਪਛਾਣ ਰਾਹੀਂ ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਬਦਲਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਗੱਲ ਬਹੁਤ ਹੀ ਕਲਾਤਮਿਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਲਈ ਪਰਵਾਸ ਕਦੇ ਵੀ ਨਾ ਮੁਕਣ ਵਾਲਾ

ਵਿਰਲਾਪ/ਸੰਤਾਪ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਮਾਤਭੂਮੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਅਤੇ ਇਤਹਾਸ ਨਾਲ ਅਤਿਅੰਤ ਲਗਾਉ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਤੇ ਸੁਖਜੀਤ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬਾਕੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਅਪਣਾਏ ਮੁਲਕ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ਤਾ ਬਦਲਾਉ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਉਥੋਂ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ, ਧਰਮ-ਵਪਾਰ ਤੇ ਸਮਾਜਕ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਸੁਖਜੀਤ ਤੇ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਪਾਤਰ ਮਹਿਜ਼ ਇਕ ਧਿਰ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਹ ਇਕ ਬਦਲ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਅਭੀਵਿਅਕਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੇ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਔਲਾਦ, ਅਧੀਨਤਾ ਵਾਲੇ ਮਾਡਲ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਉਥੋਂ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਕੇ ਆਰਥਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਧਿਰ ਵਜੋਂ ਉਭਰਦੀ ਨਜ਼ਰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਤੀਸਰੀ ਧਿਰ ਬੇਸ਼ਕ ਮਨੁੱਖੀ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਤੋਂ ਬੇਮੁੱਖ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਸ ਤਬਦੀਲੀ ਨੂੰ ਕਥਾਕਾਰ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਬਾਰੀਕ ਬੀਨੀ ਅਤੇ ਸੰਜਮ ਨਾਲ ਇਸ ਕਦਰ ਚਿਤਰਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੀੜ੍ਹੀ-ਪਾੜੇ ਰਾਹੀਂ ਆ ਰਹੀ ਤਬਦੀਲੀ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਈ ਹੈ।

“ਮਨਜਿੰਦਰ ਭਾਜੀ ਦਾ ਐੱਮ.ਪੀ. ਬਣਨਾ ਸਾਡੇ ਲਈ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਾਰੀ ਭਾਰਤੀ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਵਾਸਤੇ ਬੜੇ ਮਾਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇਗੀ। ਤੁਸੀਂ ਭਾਜੀ ਦੇ ਘਰ ਜਾਣ ਲਈ ਮੰਨ ਜਾਉ। ਡੈਡੀ! ਪਲੀਜ਼! ਤੁਹਾਡੇ ਉਥੇ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਭਾਜੀ ਦੀ ਪੁਜੀਸ਼ਨ ਹੋਰ ਵੀ ਸਟਰੋਂਗ ਹੋ ਜਾਏਗੀ। ਉਹ ਲੋਕਾਂ 'ਚ ਕਹਿ ਸਕਣਗੇ ਕਿ ਮੈਂ ਫੈਮਿਲੀ-ਵੈਲਯੂਜ਼ ਦਾ ਮੁਦਈ ਹਾਂ। ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾਂ, ਪੁੱਤ ਦੀ ਸਾਂਭ ਸੰਭਾਲ ਕਰ ਰਿਹਾਂ। ਸੈਂਡੀ ਨਾਲ ਵਿਗਾੜ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਉਹ ਇਹੀ ਦੱਸਣਗੇ ਪਈ ਉਹ ਫੈਮਿਲੀ-ਵੈਲਯੂਜ਼ ਨੂੰ ਨਕਾਰਦੀ ਹੈ।” (ਪੰਨਾ - 85)³

ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਸੜਕਾਂ ਅਜਿਹੀ ਇਕ ਹੋਰ ਸਸ਼ਕਤ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਕਹਾਣੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀ ਮਾਤ-ਭੂਮੀ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਅਤੇ ਪਿਤਰੀ ਆਧਾਰ ਨੂੰ ਮੂਲ ਸੰਵੇਦਾਨਾ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਦੋ ਸਭਿਆਤਾਵਾਂ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਸੰਵਾਦ ਦੀ ਇਕ ਤੀਸਰੀ ਧਿਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੁੰਦੇ ਵਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਵੱਲੋਂ ਬੇਮੁੱਖ ਹੋਣ ਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਪਰਵਾਸ ਕਰਨ ਤੱਕ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਤਬਦੀਲੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਵਿਆਪਕ ਅਧਾਰ ਇਕ ਡਰਾਇਵਰ ਤੋਂ ਮਾਲਕ ਬਣਕੇ “ਹੁੰਦਲ ਐਂਡ ਹੈਰੀਸਨ ਟਰੱਕਿੰਗ ਕੰਪਨੀ” ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਮੂਲ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੋਂ ਵਿਯੋਗ ਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਬਿਖਰਾਉ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਪਰਵਾਸੀ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿੱਚ ਅਧੀਨਗੀ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਆਧਾਰ ਦੇਣ ਦੇ ਗਲਪੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਉੱਪਰ ਟਿਕੀ ਹੋਈ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਦੋਵਾਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਦੇ ਮੇਲ ਨੂੰ ਸੜਕਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਰਾਹੀਂ ਸਿਰਜਦੀ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਉਹਨਾਂ ਕਥਾਕਾਰਾਂ ਲਈ ਵੀ ਇਕ ਚੁਣੌਤੀ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਪੰਜਾਹ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮਾਂ ਗੁਜ਼ਰ ਜਾਣ ਤੇ, ਅਜੇ ਵੀ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ/ਸਿਮ੍ਰਤੀਆਂ 'ਚ ਗੁਆਚੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਲਿਖ ਰਹੇ ਹਨ। ਦਰਅਸਲ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੁਚੇਤ ਕਥਾਕਾਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੇ ਵਿਸ਼ਵੀ ਚੇਤਨਾ ਨਾਲ ਲੈਸ “ਟਾਵਰਜ਼” ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ, ਬਿਜਲਈ ਵਰਤਾਰੇ, ਪਰਿਆਵਰਣ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਦੁਖਾਂਤ ਨੂੰ ਉਭਾਰਿਆ ਹੈ।

“ਸੜਕਾਂ” ਵਿੱਚ ਕਥਾ ਨਾਇਕ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਹਾਈਵੇ ਕਯੂ.ਈ.ਡਬਲਯੂ. ਵੈਸਟ ਉੱਤੇ ਬਿਨਾ ਟਰੇਲਰ ਟਰੱਕ ਦੌੜਾਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਆਪਣੇ ਅਤੀਤ ਦੀਆਂ ਕੰਨੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇੱਕ ਇੱਕ ਕਰਕੇ ਫੋਲਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਅਤੀਤ ਬਿਨਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੋਂ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਕਾਲਜ ਛੱਡ ਕੇ ਟੈਕਸੀ ਚਲਾਉਣ, ਮੁੜ ਕਨੈਡਾ ਆਕੇ ਟਰੱਕਿੰਗ ਕੰਪਨੀ ਬਣਾਉਣ ਤੱਕ, ਉਸ ਨੇ ਕਨੈਡੀਅਨ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਬੰਦੇ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਆਪਣਾਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿੱਚ ਜੈੱਕ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਉਸ ਦਾ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਭਾਈਵਾਲ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਅਣਥੱਕ ਮਿਹਨਤ ਤੇ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਰੁਚੀਆਂ ਕਾਰਣ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਸੀਮਾਗਾ ਟਰੱਕਰਜ਼ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਦਾ ਮੀਤ-ਪ੍ਰਧਾਨ ਚੁਣਨਾ ਤੇ ਮੁੜ ਇਕ ਦੁਰਘਟਨਾ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਕਰਨ ਦਾ ਜੈੱਕ ਅਤੇ ਗੈਰਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਗੰਭੀਰ ਰੂਪ 'ਚ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਹੋਕੇ ਮੌਤ ਨੂੰ ਪਿਆਰੇ ਹੋ ਜਾਣਾ, ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਕੱਦ ਇੰਡੋ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਭਾਈਚਾਰੇ 'ਚ ਕਾਫ਼ੀ ਉੱਚਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਥਾਕਾਰ ਨੇ ਸੜਕਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ

ਰਾਹੀਂ ਅੰਤਰ-ਪਾਰ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਰਤਾਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਉਭਰਦੀ ਇਸ ਤੀਸਰੀ ਧਿਰ ਨੂੰ ਜੈਕ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵਿਸ਼ਾਲ ਅਰਥ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਹਨ “ਐਜੀਤ! ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਣਜਾਣੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਕੋਨਿਆਂ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਕੇ ਇੱਕ-ਦੂਜੀ ਨੂੰ ਜਾ ਮਿਲਦੀਆਂ ਨੇ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਵੀ ਮੇਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।”⁴ (ਪੰਨਾ 118)

“ਬਰਫ਼ ਤੇ ਦਰਿਆ” ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਲੋਕੇਸ਼ਨ ਵੀ ਬਾਹਰ ਦੀ ਹੈ ਤੇ ਪਾਤਰ ਵੀ। ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਅਜਿਹੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਬਾਹਰਲੇ ਸਮਾਜਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਕ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤੇ ਬਿਜਨਸੀ ਰੁਚੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਤੇ ਮੁੜ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅਸੀਮੀਲੇਟ ਹੋਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਬੇਸ਼ਕ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਵਾਪਰਨ ਖੇਤਰ ਕਨੇਡੀਅਨ ਸਭਿਆਚਾਰ 'ਚ ਬਰਫ਼ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਲਈ ਬਣ ਰਹੀ ਉਹ ਥਾਂ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਇੰਪੀਰੀਅਲ ਇੰਟਰਪ੍ਰਾਈਜ਼ਰ ਰਾਹੀਂ ਵਪਾਰਕ ਨੁਕਤੇ ਤੋਂ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਪਰਿਆਵਰਣ ਨੂੰ ਖਤਰਾ ਹੀ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਕਥਾਕਾਰ ਇਸ ਪਰਿਆਵਰਣ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਪੱਛਮੀ ਮੁਲਕਾਂ 'ਚ ਉਪਭੋਗੀ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਔਰਤ-ਮਰਦ ਦੇ ਸਰੀਰਕ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵੱਲ ਰੁਚਿਤ ਹੈ। ਮੁਢਲੇ ਰੂਪ 'ਚ ਸੋਫੀਆ ਅਤੇ ਸ਼ੌਨ ਡਗਲਜ਼ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਇਸ ਲਈ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ੌਨ ਕੋਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਮੀਰ ਵਿਅਕਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੋਫੀਆ ਨੇ ਡੀਨ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਤੇ ਸੋਚਣਾ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। “ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਉਸ ਦਰਿਆ ਵਰਗਾ ਲਗਦਾ ਜੋ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣੇ ਕੰਢਿਆਂ 'ਚ ਬੱਝ ਕੇ ਵਗਣਾ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਕੰਢਿਆਂ ਉਪਰ ਵਿਛੀ ਹੋਈ ਬਰਫ਼ ਉਸ ਵਿੱਚ ਖੁਰਨ ਲਈ ਬੇਤਾਬ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਖ਼ਬਰ ਨਹੀਂ ਸੀ” (ਪੰਨਾ - 95) ਜਦੋਂ ਸੋਫੀਆ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਡੀਨ ਇਕ ਅਮੀਰ ਪਿਉ ਦਾ ਇਕਲੌਤਾ ਬੇਟਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸ਼ੌਨ ਬਾਰੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਤੁਰੰਤ ਬਦਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਆਖਰ ਉਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਹੀ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।” ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਫੰਨ ਤੇ ਸੁੱਖ ਮੈਂ ਡੀਨ ਰਾਹੀਂ ਮਾਣ ਸਕਦੀ ਸਾਂ, ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ੌਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਦਿਸ ਰਹੇ।”⁵ (ਪੰਨਾ 97)

ਜਿਉਂ ਹੀ ਡੀਨ ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸੋਫੀਆ ਦੇ ਮਿਲਣ ਤੇ ਵੀ ਉਹ ਉਸ ਨਾਲ “ਵਿਆਹ ਵਰਗੇ” ਸੰਬੰਧਾਂ 'ਚ ਬੱਝਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸੋਫੀਆ ਨੂੰ ਉਸ ਵਿਚਲੇ ਉਪਭੋਗੀ ਤੇ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਬੰਦੇ ਦੀ ਸਮਝ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰਿਆਵਰਣ ਬਚਾਉ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਇੰਪੀਰੀਅਲ ਇੰਟਰਪ੍ਰਾਈਜ਼” ਕੰਪਨੀ ਦਾ ਅਸਲ ਮਕਸਦ ਬਰਫ਼ ਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਦੀ ਓਟ ਵਿੱਚ ਅਮੀਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ...ਛੁੱਟੀਆਂ/ਵਿਹਲਾ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਉਣ ਲਈ ਆਯਾਸ਼ੀ ਦਾ ਅੱਡਾ ਬਣਾ ਕੇ ਡਾਲਰ ਕਮਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਇੰਟਰਪ੍ਰਾਈਜ਼ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਐਕਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਜਦੋਂ ਸੋਫੀਆ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੰਪੀਰੀਅਲ ਇੰਟਰਪ੍ਰਾਈਜ਼ ਦਾ ਮਾਲਕ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਹੀਂ, ਡੀਨ ਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਪਾਗਲ ਹੋ ਉੱਠਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕਥਾਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਛਲੇ ਮੁਲਕ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੁੰਦਿਆਂ ਯਾਦਾਂ, ਸਿਮ੍ਰਤੀਆਂ, ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਮੂਲ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪੰਨਿਆਂ ਨੂੰ ਲਾਂਭੇ ਕਰਕੇ ਅਪਣਾਏ ਮੁਲਕ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਨੁਭਵ 'ਚ ਸਮੋਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਥਾਕਾਰ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਵਰਲਡ ਟਰੇਡ ਸੈਂਟਰ ਦੀ ਸੁਪਰਮੇਸੀ ਢਹਿ ਢੇਰੀ ਹੋਣ ਉਪਰੰਤ ਉਪਜੇ ਦੁਖਾਂਤ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਮਲਟੀ ਕਲਚਰਲ ਸਮਾਜ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮਨੁੱਖੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਉਥੋਂ ਦੀ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣਾ ਨਿਹਾਇਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਕ ਹੀ ਖੇਤਰ, ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਨਸਲ ਦੀ ਮਿਲਦੀ ਜੁਲਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਤੇ ਉਥੋਂ ਦੇ ਉਪਭੋਗੀ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਥਾ ਪੁਸਤਕ “ਟਾਵਰਜ਼” ਦਾ ਇਕ ਦੂਸਰਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪੱਖ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਰਚਨਾਕਾਰ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦੇ Transfromation ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਅਗਲੇ ਪੜਾਅ ਵਿੱਚ ਕਥਾਕਾਰ ਨੇ ਸਾਮਰਾਜੀ ਤਾਕਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਬਸਤੀਆਂ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ-ਸੋਮਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਤਾਕਤ ਦੇ ਫੈਲਾਅ ਲਈ ਵਰਤਕੇ ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਉਸ ਨੂੰ ਅਤੀਤ ਦੀ ਪ੍ਰਿਜਮ ਰਾਹੀਂ, ਬਹੁ-ਪਰਤੀ ਤੇ ਸੰਘਣੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਪੁਸਤਕ 'ਚ ਪੇਸ਼ ਕਹਾਣੀਆਂ 'ਚ “ਟਾਵਰਜ਼” ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ “ਬਰਫ਼ ਅਤੇ ਦਰਿਆ” ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਟਾਵਰਜ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਰਾਹੀਂ ਵਿਸ਼ਵੀ ਤਾਕਤਾਂ ਦੇ ਬਦਲਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਾਂ ਦੀ ਅਭੀਵਿਅਕਤੀ ਕਰਦੀ ਮਨੁੱਖੀ ਦੁਖਾਂਤ ਦਾ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਦਰਭ ਉਭਾਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਰਚਨਾਤਮਕ ਕਿਰਤ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਤੀਸਰੀ ਮਹੱਤਵ ਪੂਰਣ ਉਪਲਭਦੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਾਂਗੇ।

ਕਥਾਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵੀ ਬਾਕੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਾਂਗੋ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਦੀਆਂ ਮਨੋਵਿਹਾਰੀ ਜੁਗਤਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਅਤੀਤ 'ਚ ਵਾਪਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬਾਰ ਬਾਰ ਉਸ ਦੇ ਜ਼ਹਿਨ ਦੇ ਚਿਤਰਪਟ ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਡੈਨਿਸ ਤੇ ਸਟੇਸੀ ਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਥਾਕਾਰ ਨੇ ਜਿਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕਲਾਤਮਿਕ-ਸੰਜਮ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਐਂਜਲਾਂ ਅਤੇ ਵਿਲੀਅਮ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ਮਕਾਰੀ ਪਲਾਂ ਦੀ ਅਭੀਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਦੁਖਾਂਤ ਦੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਸਮੁੱਚੇ ਸੰਸਾਰ 'ਚ ਫੈਲਦੇ ਹੋਏ ਵਿਖਾਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਨਾਵਲੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਿਆ ਸਗੋਂ ਮੁੱਖ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਹੋਰ ਉਪਪਾਠਾਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਨੇ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਬਹੁ-ਪਰਤੀ ਅਤੇ ਸੰਘਣੀ ਬੁਣਤਰ ਵਾਲੀ ਕਹਾਣੀ 'ਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵਿਲੀਅਮ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਐਂਜਲਾ ਪਹਿਲਾਂ ਵਰਲਡ ਟਰੇਡ ਸੈਂਟਰ ਤੇ ਹੋਏ ਹਮਲੇ 'ਚ ਅਪਣੀ ਧੀ ਸਟੇਸੀ ਦੇ ਗੁਆਚ ਜਾਣ ਦੇ ਦੁੱਖ 'ਚ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਨਾਲ ਨਾਲ ਟਾਵਰਜ਼ ਦੇ ਢਹਿ ਢੀਹੀ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਪਿੱਛੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਚਲਚਲ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਹਲਚਲ 'ਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਹਾਦਰ ਪੁੱਤਰ ਅਫ਼ਗਾਨਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਤਾਂ ਵਾਪਸ ਪਰਤ ਆਇਆ ਸੀ ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਰਾਕ ਜੰਗ 'ਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਖਰੀ ਸਹਾਰਾ “ਡੈਨਿਸ” ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਪਰਤ ਸਕਿਆ।

“ਇਰਾਕੀ ਫੌਜ ਦੇ ਇਕ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਅੱਡੇ ਉੱਤੇ ਡੈਨਿਸ ਦੀ ਕਮਾਂਡੋ ਬਟਾਲੀਅਨ ਵੱਲੋਂ ਧਾਵਾ ਬੋਲਿਆ ਗਿਆ। ਸੂਹੀਆ - ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਅਮਰੀਕੀਆਂ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਤਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਪਰ ਦੋ ਕਮਾਂਡੋ ਮਾਰੇ ਗਏ ਤੇ ਡੈਨਿਸ ਸਮੇਤ ਚਾਰ ਲਾਪਤਾ ਹੋ ਗਏ।”⁶ (ਪੰਨਾ - 9)

ਆਪਣੀ ਧੀ ਸਟੇਸੀ ਤੇ ਪੁੱਤਰ ਡੈਨਿਸ ਦੇ ਜੰਗ 'ਚ ਗੁਆਚ ਜਾਣ 'ਚੋਂ ਉਪਜਿਆ ਮਨੁੱਖੀ ਦੁਖਾਂਤ ਅਮਰੀਕਨ ਪਰਿਵਾਰ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਸ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਇਸਮਾਈਲ ਅਬਾਸ ਨਾਂ ਦਾ ਉਹ ਇਰਾਕੀ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਅਭੋਲ ਮੁੰਡਾ ਵੀ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਅਰਥ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। ਅਬਦੁਲ ਜਿਹੜਾ ਕਾਫ਼ੀ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਅਮਰੀਕਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿੰਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਵੀ। ਰੋਹ ਅਤੇ ਦਰਦ ਨਾਲ ਚੀਖਦਾ ਅਬਾਸ ਆਖਦਾ ਹੈ।

“ਮੇਰੇ ਅੰਮੀ ਸਮੇਤ ਸਾਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਅੱਠ ਜੀ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਕੀ ਵਿਗਾੜਿਆ ਸੀ, ਅਸੀਂ ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ?”⁷ (ਪੰਨਾ 15)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਤੇ ਅਫ਼ਗਾਨਿਸਤਾਨ ਤੇ ਇਰਾਕ ਦੀ ਬਾਹਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੇ ਪਏ ਇਸ ਸਾਮਰਾਜੀ ਹਮਲੇ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਵੱਜੋਂ ਕਥਾਕਾਰ ਆਪਣੀ ਰਾਜਸੀ ਸੂਝ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਮਹਿਜ਼ ਇਸ ਦੇ ਮਨੁੱਖੀ ਦੁਖਾਂਤ ਦੇ ਸਮਾਜਕ ਪੱਖਾਂ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ, ਸਗੋਂ ਤੀਸਰੀ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਵੱਜੋਂ ਬੋਲਦਾ ਹੈ।

“ਟਾਵਰਾਂ ਤੇ ਹਮਲਾ ਅਤਿਵਾਦੀਆਂ ਦਾ ਅਤਿ ਘਿਨਾਉਣਾ ਕਾਰਾ ਸੀ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਬੇਗੁਨਾਹ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹੱਤਿਆ। ਅਮਰੀਕਾ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਏਡੀ ਵੱਡੀ ਵਾਰਦਾਤ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਲੱਭਦਾ। ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਕਰੋਧ 'ਚ ਆ ਕੇ ਬਰੂਦੀ ਹਨ੍ਹੇਰੀਆਂ ਵਗਾ ਦਿੱਤੀਆਂ... ਹਰ ਇਨਸਾਫ਼-ਪਸੰਦ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਏ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਦੂਜੇ ਮੁਲਕਾਂ ਦੀਆਂ ਅੰਦਰੂਨੀ ਤੇ ਬਾਹਰੀ ਲੜਾਈਆਂ 'ਚ ਸਹੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਹੀਂ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ।”⁸ (ਪੰਨਾ - 17)

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸਮੁੱਚੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਐਟਲਾਂਟਿਕ ਮਹਾਂਨਗਰ ਦਾ ਬਿੰਬ ਇਸ ਕਦਰ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਵਿਲੀਅਮ/ਐਂਜਲਾ ਦੀ ਉਦਾਸੀ-ਦੁੱਖ ਅਤੇ ਖੋਫ ਭਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪਲਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਸਮੋਂਦਾ, ਫੈਲਾਉਂਦਾ ਤੇ ਸੁੰਗੋੜਦਾ ਹੋਇਆ ਆਪਣੀ ਵਿਆਪਕ ਹੋਂਦ ਦਾ ਪਰਿਚੈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਨਹੀਂ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਇਸ ਸੁਪਰਮੇਸੀ ਤੇ ਆਤੰਕ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਐਟਲਾਂਟਿਕ ਮਹਾਂਨਗਰ ਦੇ ਬਿੰਬ ਨੂੰ ਵੀ ਕਥਾਕਾਰ ਨੇ ਦੁੱਖ ਵਿਚ ਗ੍ਰਸਤ ਹੁੰਦੇ ਵਿਖਾਇਆ ਹੈ :

“ਟਾਵਰਾਂ ਦਾ ਕੀ ਸੀ, ਬੰਦੇ ਨਾ ਜਾਂਦੇ। ਟਾਵਰਾਂ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ ਖਦਸ਼ਾ ਸੀ.. ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੁਲੰਦੀ ਵਿਚਲੇ ਬੌਣੇਪਨ ਨੂੰ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਸਾਂ... ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਸੋਚਾਂ ਉਚੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਉੱਚਤਾ ਦੀਆਂ ਇਹ ਕਲਗੀਆਂ ਇੰਜ ਹੀ ਕਿਰਦੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ। ਲਪੇਟ 'ਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਬੈਠੇ-ਸੁੱਤੇ ਆਮ ਲੋਕ... ਸਟੇਸੀ ਤੇ ਉਸ ਵਰਗੇ ਜ਼ਹੀਨ, ਮੇਰੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਧੀਆਂ-ਪੁੱਤਰ ਮੌਤ ਦੇ ਨਹੀਂ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਸਨ।”⁹ (ਪੰਨਾ - 23)

ਇਸ ਤੱਥ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਉਠਾਇਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਮਸਲਾ ਹੈ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਨੈਤਿਕਤਾ, ਧਰਮ-ਰਾਸ਼ਟਰ ਆਦਿਕ ਬਾਰੇ। ਅਜਿਹੇ ਮਸਲੇ ਸਾਹਿਤ/ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਉਦੋਂ ਹੀ ਉਠਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਵਿਭਿੰਨ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀਆਂ 'ਚੋਂ ਆਏ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਪਣਾਏ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੇ ਮੁਲਕ ਵਿੱਚ ਨਸਲੀ ਦੰਗਿਆ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਮੁਹਾਜ਼ਾਂ-ਆਪਸੀ ਜੰਗਾਂ, ਯੁਧਾਂ ਤੇ ਵਰਲਡ ਟਰੇਡ ਸੈਂਟਰ ਤੇ ਹੋਏ ਹਮਲੇ ਵਰਗੇ ਖੋਫਨਾਕ ਪਲਾਂ 'ਚ ਆਪਣੇ ਜਿਉਣ ਲਈ ਕਈ ਫੈਸਲਾ ਕੁੰਨ ਫੈਸਲੇ ਲੈਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਕਥਾਕਾਰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਕਈ ਸਵਾਲ ਉਠਾਏ ਗਏ ਹਨ। “ਸੜਕਾਂ” ਵਿੱਚ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਿਸਟਰ ਜੈੱਕ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਅਰਥ ਵਿਵਸਥਾ ਵਿਚ ਅਮੀਰ ਹੋਣ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ “ਕਰਨ” ਨੇ ਦੁਰਘਟਨਾ ਗ੍ਰਸਤ ਟਰੱਕ ਦੇ ਡਰਾਇਵਰ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਦੇ ਕੇ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਾੜਿਆਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉਠਣ ਦੇ ਸਵਾਲ ਦੀ ਵਿਹਾਰਕ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਉਭਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੰਤੂ “ਟਾਵਰਜ਼” ਵਿੱਚ ਇਰਾਕੀ ਮੂਲ ਦਾ ਅਬਦੁਲ ਹਮੇਦੀ ਜਿੱਥੇ ਵਿਲੀਅਮ ਨਾਲ ਅਮਰੀਕਾ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਜੇਕਰ ਸਦਾਮ ਹੁਸੈਨ ਜ਼ਾਲਮ ਸੀ, ਇਹ ਉਸ ਦਾ ਅੰਦਰੂਨੀ ਰਾਜਸੀ ਸਮਾਜਕ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਮਾਮਲਾ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਰੱਖਣ ਤੇ ਲਾਹੁਣ ਦੀ ਸਿਰਦਰਦੀ ਇਰਾਕ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ” ਨਾ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ। ਉਹ ਵਿਲੀਅਮ ਨਾਲ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਦੋਹਰੀ ਨੀਤੀ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਗੱਲ ਬਾਤ ਨੂੰ ਤਿਖੀ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਮੰਨਦਾ ਹੈ “ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਅੱਖ ਇਰਾਕ ਦੇ ਤੇਲ ਧਨ 'ਤੇ ਸੀ” ਕਥਾਕਾਰ ਨੇ ਅਬਦੁਲ ਦੇ ਰਵਈਏ ਨੂੰ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਨੈਤਿਕਤਾ, ਆਸਥਾ, ਰਾਸ਼ਟਰੀਅਤਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਮਸਲਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਪਰਖਦਿਆਂ ਆਪਣਾ ਤਰਕ ਦਿੱਤਾ ਹੈ :

“ਕੌਰੇ ਕਰਾਰੇ ਬੋਲ ਬੋਲਦਾ ਅਬਦੁੱਲ ਅੱਜ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਮੀਗਰਾਂਟਾਂ ਵਰਗਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਏ, ਜਿਹੜੇ ਕਹਾਉਂਦੇ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕਨ ਹਨ, ਅਮਰੀਕੀ ਪਛਾਣ-ਪੱਤਰਾਂ ਦਾ ਬੜੇ ਗਰੂਰ ਨਾਲ ਦਿਖਾਵਾ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅਸਲ 'ਚ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿਛਲੇ ਮੁਲਕਾਂ ਦੇ ਬੰਦੇ ਹੀ।”¹⁰ (ਪੰਨਾ - 31)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ “ਸੜਕਾਂ” ਅਤੇ “ਟਾਵਰਜ਼” ਰਾਹੀਂ ਆਰਥਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਪਰਵਾਸੀ ਉਹਨਾਂ ਮੁਲਕਾਂ ਦੇ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਧੜਾ ਧੜ ਡਾਲਰ ਕਮਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪਖਾਂ ਤੋਂ ਉਹ ਪਿਛਲੇ ਮੁਲਕ ਦੇ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ “ਟਾਵਰਜ਼” ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਪਰਵਾਸੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਕਈ ਨਿਵੇਕਲੇ ਪੱਖਾਂ ਰਾਂਹੀ ਮਾਤ-ਭੂਮੀ, ਇਤਹਾਸ ਅਤੇ ਯਾਦਾਂ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅਵਚੇਤਨੀ-ਪਾਸਰਾਂ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਉਭਾਰਦੀ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਕਥਾ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਉਭਰਦੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੁਪਰਈਗੋ ਦਾ ਵਿਹਾਰਕ ਸਥਿਤੀ ਰਾਹੀਂ ਕਈ ਵਿਸ਼ਵ-ਅੰਤਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਆਂ ਨੂੰ ਗਲਪੀਕਰਨ ਦੇ ਘੇਰੇ 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ 'ਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਈ ਹੈ।

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਇਹ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਥਾਕਾਰ ਨੇ ਗੋਰੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਲੀਅਮ-ਐਂਜਲਾ, ਜੈੱਕ-ਕੈਥੀ, ਸੋਫੀਆ-ਸ਼ੋਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਪਰਵਾਸੀ ਭਾਰਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਕਰਨ ਤੇ ਅਬਦੁਲ ਹਮੇਦੀ ਤੇ ਜਮੀਲਾ 'ਚ ਆਈ ਚਰਿੱਤਰਗਤ ਤਬਦੀਲੀ ਨੂੰ ਇਸ ਕਦਰ ਰਜਿਸਟਰਡ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਰਾਜਸੀ ਦਖਲ-ਅੰਦਾਜ਼ੀ, ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਆਤੰਕ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਸਥਿਤੀ 'ਚ ਬੇਸ਼ਕ ਡਾਵਾਂਡੋਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪ੍ਰੰਤੂ ਮਨੁੱਖਤਾ ਪ੍ਰਤੀ ਲਗਾਉ ਅਤੇ ਫਰਜ਼ ਨੂੰ ਲਾਂਭੇ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੰਦੇ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਪਰਵਾਸੀ (ਭਾਰਤੀ) ਪੰਜਾਬੀ ਜਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਮਰੀਕਨ/ਕੈਨਡੀਅਨ ਤੇ ਬਰਤਾਨੀਆਂ ਜਹੇ ਵਿਕਸਿਤ ਸਮਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਦੀ ਲੜਾਈ ਲੜ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਉਥੋਂ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ/ਆਰਾਥਿਕਤਾ ਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਪੱਖਾਂ 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੀ ਇਕ ਭਰਵੀਂ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਸ ਕਥਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਚੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ ਅਣਸੁਲਝੇ ਰੂਪ 'ਚ ਇਸ ਕਥਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨੇ “ਟਾਵਰਜ਼” ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਸਵਾਲ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ 'ਚ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਕਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਫੈਸਲਾਕੁਨ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਪਰਵਾਸੀ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਕੀ ਹੋਏਗੀ ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਉਹਨਾਂ ਅਬਦੁਲ ਹਮੇਦੀ ਵਾਂਗ (ਇਰਾਕੀ ਮੂਲ) ਇਰਾਕ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਤੇ ਅਮਰੀਕਨ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਆਪਣਾ ਪੱਖ ਰੱਖਣਾ ਪਏਗਾ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸਵਾਲ ਇਹ ਰਹੇਗਾ ਕਿ ਆਰਥਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਗ੍ਰੀਨ ਕਾਰਡ ਹੋਲਡਰ ਬਣਨ ਜਾਂ ਕਨੈਡਾ/ਬਰਤਾਨੀਆਂ ਦੀ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਹਾਸਲ ਲੈਣ ਉਪਰੰਤ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਉਥੋਂ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਮੁਆਮਲਿਆਂ, ਸਮਾਜਕ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਆਜ਼ਾਦੀ, ਧਰਮ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਭੂਮਿਕਾ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਸਹਿਜ ਹੀ “ਟਾਵਰਜ਼” ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਅਜਿਹੇ ਅਣਸੁਲਝੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦੀ ਗਲਪੀ-ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਬੁਲੰਦ ਕਰਨ 'ਚ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਅਦਾ ਕਰੇਗੀ।

ਦੋ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੇ ਭੇੜ ਤੇ ਸੰਵਾਦ ਦਾ ਦਸਤਾਵੇਜ਼: ਟਾਵਰਜ਼

ਕਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਡਾ.)*

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਮੈਨੂੰ ਕੀ, ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਣੀ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿਆਂ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਬਣਾ ਚੁੱਕਾ ਸੀ; ਪਰੰਤੂ ਕੈਨੇਡਾ ਪਰਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਚੁੱਪ ਰਹਿ ਕੇ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦਾ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੋ ਟਾਪੂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਪੂਰੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤਕ ਜਗਤ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ। ਜਿੰਨੀ ਡੂੰਘੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਜਿੰਨੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਉਸ ਤੋਂ ਇਉਂ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ ਕਲਾ ਦੀ ਸਿਖਰ ਨੂੰ ਛੁਹ ਲਿਆ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਟਾਵਰਜ਼ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ ਤੇ ਸੋਚਣ ਵਾਲਾ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦਾ ਕਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਆਂ ਤੋਂ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਇਸ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਪਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਡਾਇਲੈਕਟਿਕਸ ਨੂੰ ਫੜਨ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨੂੰ ਇਸੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਵਾਚਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਬਹੁਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵੱਲ ਵਧੇਰੇ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪਾਣੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਅਖੀਰ ਤੇ ਸੁਖਜੀਤ ਆਪਣੇ ਚਾਚੇ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਫੋਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੁੱਤ-ਉਨੀਂਦਰੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਬੁੜਬੁੜਾਉਂਦੀ ਹੈ, “ਹੈਂ ਜ਼ਮੀਨ ਥੱਲਿਉਂ ਪਾਣੀ ਮੁੱਕ ਗਿਆ...ਪਾਣੀ ਮੁੱਕ ਗਿਆ।” ਇਹ ਇਕ ਵਾਕ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਮੂਲ ਧੁਨੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਪੜ੍ਹਨ ਤੇ ਵਿਚਾਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੁਖਜੀਤ ਦਾ ‘ਪਾਣੀ ਮੁੱਕ ਗਿਆ’ ਦੇ ਵਾਕੰਸ਼ ਨੂੰ ਦੋ ਬਾਰ ਉਚਾਰਨਾ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬਲ ਦਾ ਲਖਾਇਕ ਹੈ ਅਤੇ ਦੁਹਰੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਵੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾ ਅਰਥ ਹੈ ਧਰਤੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦਾ ਪਾਣੀ ਮੁਕਣਾ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਮੋਹ ਦੇ ਜਲ-ਸਰੋਤਾਂ ਦਾ ਸੁੱਕ ਜਾਣਾ। ਸੁਖਜੀਤ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੋਹ ਖੋਰੀ ਹੈ। ਨਿੱਕੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਭੁੱਪੀ ਦੇ ਮੋਹ ਨੂੰ ਵੀ ਰੱਜ ਕੇ ਮਾਣਿਆਂ ਹੈ। ਮਾਂ ਬਾਪ ਤੇ ਚਾਚੇ ਦੇ ਮੋਹ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਕੀਮਤੀ ਸਰਮਾਏ ਵਾਂਗ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦਾ ਮੋਹ ਭੰਗ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਸੋਚਣ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ਕਿ, “ਉਹ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ’ਚ ਏਨਾ ਮੋਹ ਕਿਉਂ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰਦੀ ਹੈ?” ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਇਹ ਵੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ, “ਘਰ ਵਿਚੋਂ ਮੋਹ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਖੁਰਦਾ ਕਿਉਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ?” ਸੁਖਜੀਤ ਨੂੰ ਸ਼ੈਰਨ ਦੇ ਵਿਹਾਰ ਤੋਂ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਾਕਿਰਤਕ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨਾਲ ਮਾਲਾ ਮਾਲ ਕੈਨੇਡਾ ਤੋਂ ਮੋਹ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਤਾਂ ਹੀ ਤਾਂ ਉਹ ਸ਼ੈਰਨ ਨੂੰ ਟੋਕਦਿਆਂ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ, “ਮੰਨਦੇ ਆਂ ਪਈ ਏਥੋਂ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰਾਂ, ਝੀਲਾਂ ਅਤੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਵਿਚ ਅਥਾਹ ਪਾਣੀ ਏਂ ਪਰ ਏਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਭੋਰਾ ਵੀ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਦੀਂਹਦਾ।...ਬਸ ਖੁਸ਼ਕੀ ਹੀ ਖੁਸ਼ਕੀ ਏ।” ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੋ ਟਾਪੂ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਾਂਗ ਉਸ ਸਮਾਜਿਕ ਪਰਿਪੇਖ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਜੋ ਇਸ ਖੁਸ਼ਕੀ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹਨ ਪਰ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਵਿਹਾਰ ਤੋਂ ਗੱਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਸੁਖਜੀਤ ਦੀ ਬੁੜਬੁੜਾਹਟ ਵੱਲ ਦੁਬਾਰਾ ਪਰਤਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਭੁੱਪੀ ਵਲੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮੁਖ਼ਤਾਰਨਾਮਾ ਮੰਗੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਹੇਠੋਂ ਪਾਣੀ ਮੁੱਕਣ ਕਾਰਣ ਕੋਈ ਹੋਰ ‘ਜੁਗਾੜ’ ਫਿੱਟ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਇਹ ਸਾਧਾਰਣੀਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚਾਰ ਵੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੋਹ ਦਾ ਪਾਣੀ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਹੀ ਗਾਇਬ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਭਾਵੇਂ ਭਾਰਤ/ਪੰਜਾਬ ਹੋਵੇ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਕੈਨੇਡਾ, ਇਹ ਮੋਹ ਖਤਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਟਾਵਰਜ਼ ਕਹਾਣੀ ਵਾਂਗ ਹੀ ਇੱਥੇ ਵੀ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ ਉੱਪਰ ਸੋਚਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵੇਂ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਮੂਲ ਵਸਤੂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪੱਖ ਵੀ ਉੱਭਰ ਕੇ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਹੈ ਦੋ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੀ ਡਾਇਲੈਕਟਿਕਸ ਦਾ ਪੱਖ। ਇਹ ਡਾਇਲੈਕਟਿਕਸ ਪਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਨਸਲਪ੍ਰਸਤੀ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਸਗੋਂ ਇਹ ਤਾਂ ਘਰ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਤੱਕ ਵੀ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਗਈ ਹੈ। ਰਾਜੂ ਦਾ ਸ਼ੈਰਨ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਘਰ ਅੰਦਰ ਦੋ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੇ ਟਕਰਾਉ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹੈ। ਸ਼ੈਰਨ ਕੈਨੇਡਾ ਦਾ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਸ ਸੁਖਜੀਤ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੈਰਨ ਪੰਜਾਬੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਤੌਰ-ਤਰੀਕੇ ਸਿੱਖੇ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਨਿੱਧ ਭਾਸ਼ਾ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰੇ। ਵਿਅੰਗ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਉਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲੱਦੀ ਮਿਲਗੋਭਾ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਸ਼ੈਰਨ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੋਈ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ, “ਤੁਸੀਂ ਗੋਰੇ ਲੋਕ ਸਾਨੂੰ ਇਮੀਗਰਾਂਟਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਆਂ ਪਈ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕਲਚਰ ਵਿਚ ਭਿੱਜਦੇ ਨਹੀਂ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੀਆਂ ਕਲਚਰਾਂ ਵਿਚ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈਂਦੇ ਆਂ... ਤੈਨੂੰ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਲਫਜ਼ ਸਿਖਾ ਥੱਕ ਗਈ ਆਂ ਪਰ ਤੂੰ...(ਪੰਨਾ - 38) “ਲੈ ਮਾਮਾ ਮੈਂ ਕਿੰਨੇ ਲਫਜ਼ ਤਾਂ ਸਿੱਖੇ ਆ ਸੈਟ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ, ਆਛਾ ਕੀ ਹਾਲ ਏ... ਰੋਟੀ, ਪਰੋਥੇ, ਦਾਲ, ਸਮੋਸੇ... ਪਾਨੀ, ਸਮੁੰਦਰ, ਦਰਿਯਾ... ਕਦੀ-ਕਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਟ ਵੀ ਪਾਉਨੀ ਆਂ।”

ਇੱਥੇ ਇਕ ਹੋਰ ਤੱਥ ਵੀ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਭੰਬਲਭੂਸੇ ਵਿਚ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੈਰਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਤੱਕ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਹਨ। ਇਹ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਾਠਕ ਪੰਜਾਬੀ ਹਨ ਪਰ ਪਾਤਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ-ਭਾਸ਼ੀ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ-ਭਾਸ਼ੀ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਲੇਖਕ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦਿਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਾਤਰ ਤੇ ਪਾਠਕ ਵਿਚਲੇ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਮੇਟਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਦੋ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੀ ਡਾਇਲੈਕਟਿਕਸ ਦਾ ਇਕ ਪੱਖ ਹੀ ਹੈ। ਦੂਸਰਾ ਪੱਖ ਹੈ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦਾ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਸਰੋਂ ਦਾ ਸਾਗ ਹੈ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਬੀਫ। ‘ਨਾ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੀ ਸਾਂਝ ਤੇ ਨਾਂ ਬੋਲੀ ਦੀ।’ ਇਸ ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਦੀ ਤਕਰਾਰ ਘਰ ਦਾ ਮੂੰਹ ਮੱਥਾ ਹੀ ਵਿਗਾੜ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। “ਉਸ ਨੂੰ ਇੰਜ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਜਿਵੇਂ ਰਾਜੂ ਨੇ ਕਿਤਿਉਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ੀਸ਼ਿਆਂ ਵਰਗਾ ਪਾਣੀ ਲਿਆ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ... ਜਿਹੜੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਬੰਦੇ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਅਤੇ ਕੱਦ ਬੁੱਤ ਨੂੰ ਵਿੰਗਾ ਟੇਢਾ ਤੇ ਕਾਣਸੂਤਾ ਜਿਹਾ ਬਣਾ ਕੇ ਬੇਪਛਾਣਾ ਜਿਹਾ ਬਣਾ ਕੇ ਬੇਪਛਾਣ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।”

ਵਿਆਹ ਦੀਆਂ ਰੀਤਾਂ-ਰਸਮਾਂ ਦਾ ਪਾੜਾ ਹੋਰ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ, ਗੋਰਿਆਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਸਬੰਧ ਵੀ ਬਣਾਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਜੋੜ ਹੋਣ ਦਾ ਰੋਣਾ ਵੀ ਰੋਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਾਦੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹੋਏ ਰਾਜੂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦਾ ਸੁਖਜੀਤ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹੁਲਾਰਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ, “ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਵਿਆਹ ਸੀ ਇਹ? ਨਾ ਮਾਈਆਂ ਲੱਗਾ, ਨਾ ਘੋੜੀਆਂ ਗਾਈਆਂ, ਨਾ ਪਾਣੀ ਵਾਰਿਆ...” (ਪੰਨਾ 48) ਸ਼ੈਰਨ ਗੋਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਨਿੱਧਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਔਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਕਿ ਸੁਖਜੀਤ ਸਵੇਰੇ ਉੱਠ ਕੇ ਆਪਣੀ ਨੀਂਦ ਹਰਾਮ ਕਰਕੇ ਖਾਣਾ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਵਾਧੂ ਭਾਰ ਆਪਣੇ ਉਪਰ ਲਏ। ਉਹ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਨੂੰ ਮਾਨਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਨੂੰ ਜੀਊਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਫੰਨ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਘਰ ਵਿਚ ਸਵਿਮਿੰਗ ਪੂਲ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਜੰਮਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਜ਼ਰੀਆ ਅਪਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਸੁਖਜੀਤ ਦਾ ਵਿਹਾਰ ਸ਼ੈਰਨ ਦੇ ਮੇਚ ਦਾ ਨਹੀਂ। ਫਿਰ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਰਵੱਈਆ ਨਿਖੇਧਾਤਮਕ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦਾ ਭੇੜ। ਕਹਿਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸੇ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਸੰਵਾਦੀ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਟਰੱਕਰਾਂ ਤੇ ਸੜਕਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਸੁੱਖ-ਦੁੱਖ ਦੀ ਬਾਤ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਹਾਣੀ ਸੜਕਾਂ। ਸੜਕਾਂ ਹਰ ਤਬਕੇ ਲਈ ਵੱਖਰਾ ਮਹੱਤਵ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਵਪਾਰੀ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਮਹੱਤਵ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਉੱਪਰ ਸਮੁੱਚੇ ਵਪਾਰ ਨੇ ਦੌੜਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਦਲੇ ਵਿਚ ਮੁਨਾਫੇ ਨੇ ਕਈ ਗੁਣਾਂ ਵਧਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਨੇ ਹੋਰ ਪੱਕੇ ਪੈਰੀਂ ਹੋਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। “ਸੜਕਾਂ

ਦਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਹਿੱਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਮਕਸਦ ਹੁੰਦਾ ਏ। ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੁੜਾਈ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ, ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਮੂਹਰੇ ਨਿਕਲ ਜਾਣ ਨੂੰ ਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।” (ਪੰਨਾ - 122) ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਦੇ ਦੌੜਨ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚ ਟੁੱਟ-ਭੱਜ ਆਪਸ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਦੇ ਸਰੋਕਾਰ ਮਾਨਵੀ ਹਨ। ਅਜੀਤ ਦਾ ਭਰਾ ਉਸ ਨਾਲ ਜੋ ਕੁਝ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਕੁਝ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵੀ ਸੱਚ ਹੈ ਤੇ ਪੱਛਮ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸੱਚ ਹੈ ਹੀ। ਮਨੁੱਖੀ ਸੁਪਨੇ ਸਭਿਆਤਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਜਾਮਨੀ ਭਰਦੇ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਆਪਣਾ ਵੱਖਰਾ ਹੈ। “ਐਜੀਤ! ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਅਮੈਰਿਕਨ ਡਰੀਮ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੈ।...ਯਾਅਨੀ ਕੋਈ ਵੀ ਬੰਦਾ ਅਮੀਰ ਬਣ ਸਕਦੈ, ਬਿਜ਼ਨੈਸ 'ਚ ਆਪਣੀ ਧਾਂਕ ਜਮਾ ਸਕਦਾ।” (ਪੰਨਾ 116) ਇਸ ਬਿਜ਼ਨੈਸ ਦੇ ਹਾਂ ਪੱਖ ਵੀ ਹਨ। ਇਹ ਬਿਜ਼ਨੈਸ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਨਸਲਾਂ-ਜਾਤਾਂ-ਗੋਤਾਂ ਦੀਆਂ ਦੀਵਾਰਾਂ ਤੋੜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਮੂਲਵਾਦੀ ਜਾਂ ਏਸ਼ੀਆਈ ਸੰਸਕਾਰ ਇਸ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਰੋੜੇ ਅਟਕਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਸਮਾਜਿਕ ਯਥਾਰਥ ਦਾ ਗਵਾਹ ਬਣ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਸੜਕਾਂ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਦੂਸਰੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾਲ, ਦੂਸਰੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਦੋ ਚਾਰ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖਰਤਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸਾਂਝੇ ਸੂਤਰ ਵੀ ਤਲਾਸ਼ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੈਕ ਹੈਰੀਸਨ ਦਾ ਅਜੀਤ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ਤਾ ਦੋ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੀ ਨੇੜਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਇਹ ਰਿਸ਼ਤਾ ਵਪਾਰ ਤੋਂ ਤੁਰ ਕੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਵਿਚ ਸ਼ਰੀਕ ਹੋਣ ਤੱਕ ਨਿਭਦਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਸਾਂਝ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਇਕ ਸਾਂਝੇ ਹੀਰੋ ‘ਕਰਨ’ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਉਹ ਹੀ ਕਰਨ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਖੜ੍ਹਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੈ, ਵੇਲ ਵਾਂਗ ਦੂਸਰੇ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਣਾ ਉਸ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ। ਕਰਨ ਦੀ ਇਹ ਸੋਚ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸੋਚ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। “ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਵੇਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਦਰਖਤ ਵਧੀਆ ਲਗਦੇ ਐ। ਕੋਈ ਸਪੋਰਟ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਤਣੇ ਤੇ ਖੜ੍ਹਦੇ ਆ।” (ਪੰਨਾ - 118) ਪਿਆਰ ਰੱਬ ਹੈ, ਵੰਡ ਛਕਣਾ, ਸੇਵਾ, ਧਰਮ ਅਤੇ ਚੈਰੀਟੀ ਦੀ ਸਿੱਖ-ਈਸਾਈ ਸਾਂਝ, ਅਜੀਤ-ਜੈਕ ਦੀ ਸਾਂਝ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਉਪਰ ‘ਮੰਡੀ’ ਭਾਰੂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। “ਤੇ ਫਿਰ ਗੱਲ ਚਲ ਪਈ ਸੀ ਅਜੋਕੇ ਨਿਘਾਰਾਂ ਦੀ...ਗਿਰਜਾ ਘਰਾਂ ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਧਰ ਅੰਦਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕੀਆਂ ਮੰਡੀ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਦੀ...ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਦੀ।” (ਪੰਨਾ 123)

ਦੋਹਾਂ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੇ ਭੇੜ ਵਿਚ ‘ਲਾਈਫ ਸਟਾਈਲ’ ਦੇ ਭੇੜ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ। ਇਹ ਭੇੜ ਇਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਦੋ ਜੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪੱਛਮੀ ਤਰਜ਼ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨਾਲ ਵੀ। ਦੋਨਾਂ ਵਿਚ ਸਾਂਝੇ ਸੂਤਰ ਵੀ ਲੱਭੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਬਚਤ ਕਲਚਰ ਤੇ ਪੱਛਮੀ ਵਰਕ ਕਲਚਰ ਇਕੋ ਹੀ ਸਿੱਕੇ ਦੇ ਦੋ ਪਾਸੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫਲ ਨੂੰ ਮਾਨਣਾ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਨਹੀਂ। ਏਸ਼ੀਆਈ/ਪੰਜਾਬੀ ਅਜੇ ਵੀ ਸਾਂਝੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਂਦੇ-ਬਚਾਉਂਦੇ ਮਾਨਸਿਕ ਪੀੜਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਦ ਕਿ ਛੋਟੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦਾ ਸਮਰਥਕ ਜੈਕ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਵੱਖ ਹੋਣ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਜੀਤ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਨੂੰਹ ਦੇ ਚੰਗਿਆੜੇ ਛੱਡਦੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਇਸ ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਦੀ ਡਾਈਲੈਕਟਿਕਸ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਹਨ। “ਮੀਨੂੰ ਤੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਬੇ-ਹਿਸਾਬੇ ਖਰਚ ਨੂੰ ਹੀ ਲਾਈਫ ਸਟਾਈਲ ਸਮਝ ਰਹੀ ਏਂ। ਲਾਈਫ ਸਟਾਈਲ ਵਿਚ ਬੜਾ ਕੁਝ ਹੁੰਦਾ ਏ...ਇਸ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਗੋਲ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਚੀਵ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦੈ।” ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ। “ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਗੋਲਾਂ ਨਾਲ ਐਗਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਕੁਐਲਟੀ ਵੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਏ...ਫਾਰ ਯੂ ਦ ਲਾਈਫ ਇਜ਼ ਈਟ, ਸਲੀਪ ਐਂਡ ਗੋ ਟੂ ਵਰਕ। ਬਟ ਫਾਰ ਮੀ ਦੇਅਰ ਇਜ਼ ਮੋਰ ਟੂ ਲਾਈਫ।” (ਪੰਨਾ - 126)

ਇਸ ਸਾਰੇ ਵਰਤਾਰੇ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਾਨਵੀ ਦੁਖਾਂਤ ਨੂੰ ਬੜੇ ਸੰਘਣੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬੁਣਿਆਂ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਅੰਤ ਤੱਕ ਕਰਨ ਪ੍ਰਤਿ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਮੋਹ ਦੀਆਂ ਤੰਦਾਂ ਲਗਾਤਾਰ ਤਣੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੋਣੀ ਕੀ ਵਾਪਰੀ ਇਸ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਅੰਤਿਮ ਪੰਨਿਆਂ ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਤਿੰਨ ਜਾਨਾਂ ਬਚਾ ਕੇ ਕਰਨ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬਚਾ ਸਕਿਆ। ਉਸ ਦਾ ਜਾਨ ਵਾਰ ਕੇ ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਣ ਦਾ ਕਾਰਨਾਮਾ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਂਝੇ

ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਹੀਰੋ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਕ ਤੇ ਅਜੀਤ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਭਾਵੁਕਤਾ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਕਹਾਣੀ ਆਸ਼ਾ ਦੀ ਸੁਰ ਵਿਚ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। “ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਲੋਅ ਹੁੰਦੀ ਏ...ਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਲੋਅ।”

ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਇਕ ਪਾਸੇ ਪਹਿਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਪਰਵਾਸ ਸਮੇਂ ਕੀਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਹੈ ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਕੈਨੇਡਾ ਵਰਗੇ ਵਿਕਸਿਤ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਵੀ ਭਾਰਤ ਵਰਗੇ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਨਿਘਾਰ-ਗ੍ਰਸਤ ਰਾਜਨੀਤੀ ਅਪਣਾ ਕੇ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋਣ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਸਾਹਿਤ ਚਿੱਤਰ ਹੈ। ਇਸੇ ਦੌੜ ਦੌਰਾਨ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਗੁਆਚਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵੀ ਲਗਾਤਾਰ ਚਲਦੀ ਹੈ। ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, “...ਦੌੜ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਬੰਦਾ ਸੋਚ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ।” ਜੇਮਜ਼ ਦਾ ਜਵਾਬ ਹੈ, “ਸੋਚੇ ਤਾਂ ਜੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਤਾਂ ਗੁਆਚ ਚੁੱਕੇ...ਆਪਣੇ ਕੇਂਦਰੀ ਧੁਰੇ ਨਾਲੋਂ, ਟੁੱਟ ਚੁੱਕੇ।” ਇਹ ਟੁੱਟਣਾ ਹੈ ‘ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਰ ਦੇ ਧੁਰੇ ਤੋਂ’।

ਇਸ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਥੀਮ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਗੁਆਚਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਬੜੀ ਬਾਰੀਕੀ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਵਰਗੇ/ ਲੋਕ ਇਸ ਲਈ ਪਰਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਮਾਜ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਕੰਮਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ‘ਜੁਗਾੜੀਆਂ’ ਤੋਂ ਮਾਤ ਖਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਨੂੰ ਪੱਕੇ ਪੈਰੀਂ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਉਹ ਪਰਵਾਸ ਹੰਢਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸੁਰਿੰਦਰ-ਪਾਲੀ, ਮਨਜਿੰਦਰ-ਸ਼ੈਂਡੀ, ਜੁਲੀ-ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਅਤੇ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਜੁਲੀ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਤਾਣੇ-ਬਾਣੇ ਵਿਚੋਂ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅੰਤਰ ਦਵੰਦ ਉਭਰਦੇ, ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਸਥਿਤੀਆਂ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਦਵੰਦ ਅਰਧ-ਜਗੀਰਦਾਰੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਅਤੇ ਉੱਤਰਆਧੁਨਿਕਤਾਵਾਦੀ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦਾ ਦਵੰਦ ਵੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ਼ੈਂਡੀ ਦੇ ਪੇਕੇ ਜਾਣ ਉਪਰ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਜੋ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਮਰਦ ਦੀ ਔਰਤ ਪ੍ਰਤਿ ਜਾਗੀਰਦਾਰੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। “ਜਿਵੇਂ ਗਈ ਐ, ਓਵੇਂ ਹੀ ਆ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਤੀਵੀਂ ਜਾਤ ਨੂੰ ਜਿਨਾਂ ਥੱਲੇ ਲਾ ਕੇ ਰੱਖੇ ਓਨਾਂ ਹੀ ਸੂਤ ਰਹਿੰਦੀ ਏ।”

ਮਨੁੱਖ ਹਰ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਚੰਗੇ ਜਾਂ ਮਾੜੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਪ੍ਰਤਿ ਵਿਭਿੰਨ ਵਿਚਾਰ ਉਵੇਂ ਹੀ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਭਾਰਤੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਉਹ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਪੈਸੇ ਨਾਲ ਹੀ ਤੋਲਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਨਿੱਧਤਾ ਜੁਲੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਸੋਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ, “ਅੱਜ ਲੋਕੀਂ ਤੁਹਾਡੀ ਪਛਾਣ ਤਾਂ ਹੀ ਕਬੂਲਦੇ ਹਨ ਜੇ ਸੁਹਰਤ ਦੇ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਢੇਰ ਸਾਰੇ ਡਾਲਰ ਵੀ ਹੋਣ...ਡਾਲਰਾਂ ਬਿਨਾਂ ਲੋਕੀਂ ਤਾਂ ਕੀ ਘਰ ਦੇ ਬੰਦੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ।” (ਪੰਨਾ - 71) ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਪ੍ਰਤਿ ਦੂਸਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਨਿੱਧਤਾ ਜੇਮਜ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਲਈ ਪਛਾਣ ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੇ ਕੰਮ ਆ ਕੇ ਬਣਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇਮਜ਼ ਮਰਨ ਉਪਰੰਤ ਵੀ ਆਪਣੇ ਅੰਗ ਦਾਨ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸੇ ਦੇ ਲਿਵਰ ਨਾਲ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਜੀਵਨ ਮਿਲਣਾ ਹੈ। ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਜੁਲੀ ਤੇ ਜੇਮਜ਼ ਦੀ ਨੇੜਤਾ ਤੇ ਦੂਰੀ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਆਧਾਰ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਤਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੱਖਰਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਹੈ। ਜੁਲੀ ਸਵੈ ਕੇਂਦਰਤ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਜੇਮਜ਼ ਦੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਇਹ ਸੁਝਾਊ ਮੌੜ ਸਮਾਜਿਕ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਭੁਗਤਦਾ ਹੈ।

ਬਰਫ਼ ਤੇ ਦਰਿਆ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਟਾਵਰਜ਼ ਵਾਂਗ ਸਾਰੇ ਪਾਤਰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਤਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰੀ ਮਾਨਵੀ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੋਚਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਸਗੋਂ ਇਹ ਬਿਜ਼ਨੈਸ ਲਈ ਹੁੰਦੇ ਪ੍ਰਕਿਰਤਿਕ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਤੱਕ ਦੇ ਕਾਰਣਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਜਣਾਤਮਿਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੈ। ਵਪਾਰਕ ਅਦਾਰਿਆਂ ਲਈ ਮੁਨਾਫ਼ੇ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟਾਂ ਦਾ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤਾਣੇ-ਬਾਣੇ ਉਪਰ ਕੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ। ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਰਾਜਨੀਤਕ ‘ਦਾਦਾ’ ਅਮਰੀਕਾ ਜੇ ਇਹ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ? ਇਸ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਜ਼ਿੰਮਾ ਕੁਝ ਇਕ

ਵਾਲੰਟੀਅਰ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੇ ਓਟਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਉਹ ਹੀ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵਲ ਚਿੰਤਤ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। “ਸਾਡੀ ਉੱਤਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਕਲਚਰ ਵੀ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਦੀ ਮਾਰ ਥੱਲੇ ਆ ਜਾਵੇਗੀ।” (ਪੰਨਾ - 109) ਜਾਂ “ਸਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੋੜ ਅਜਿਹੇ ਧੰਧਿਆਂ ਦੀ ਜੋ ਸਾਡੀ ਉੱਤਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਕਲਚਰ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਸਾਫ਼ ਸੁਥਰੇ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।” (ਪੰਨਾ - 110)

ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਤਕ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਾਈ ਸੋਫੀਆ ਲਈ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਬਦਲੇ ਦਾ ਰੂਪ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਮੈਂਬਰ ਬਣਨ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਅੰਤਰ-ਦਵੰਦਾਂ ਦਾ ਉਭਰਨਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੈ ਪਰ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਅਨਿਰਣਾਇਕ ਰਹਿਣਾ ਕਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਖੜੇ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਦੀ ਦੁਬਿਧਾ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਅਨਿਰਣਾਇਕ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਅਧੂਰੇਪਣ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਕਹਾਣੀ ਟਾਵਰਜ਼ ਸਮਕਾਲੀ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਰਚੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਇਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ ਜੋ ਟਾਵਰਜ਼ ਦੇ ਢੱਠਣ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਸਲਿਆਂ ਦੇ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿਚ ਦੇਖਦੀ ਹੈ। 11 ਸਤੰਬਰ 2001 ਨੂੰ ਟਾਵਰਾਂ ਉੱਪਰ ਹੋਇਆ ਹਮਲਾ ਅਸਲ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕਨ ਹਉਂ ਉੱਪਰ ਸਿੱਧਾ ਹਮਲਾ ਸਿੱਧ ਹੋਇਆ। ਅਮਰੀਕਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਨੱਕ ਦਾ ਸਵਾਲ ਬਣਾਇਆ। ਪਰ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਰੋਧੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੇ ਇਸ ਹਮਲੇ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਭੰਨਣ ਵਾਲਾ ਮੰਨ ਕੇ ਕੱਛਾਂ ਵਜਾਈਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੋਧੀ ਵਤੀਰਿਆਂ ਵਿਚ ਅਤਿਵਾਦ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸਵਾਲ ਦੂਜੇ ਨੰਬਰ ਤੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦੀ ਜੋ ਆਲੋਚਨਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਤੀਆਂ ਉੱਪਰ ਜੋ ਵਾਰ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ ਉਹ ਸਾਰੇ ਖੁੰਢੇ ਹੋ ਗਏ। ਟਾਵਰਜ਼ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਵਿਲੀਅਮ ਆਪਣੇ ਘੋਰ ਨਿੱਜੀ ਦੁੱਖ ਸਮੇਂ ਵੀ ਅਮਰੀਕੀ ਅਭਿਮਾਨ ਦੀ ਚਾਦਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਉਤਾਰ ਸਕਦਾ। ਉਹ ਸੋਚਦਾ ਹੈ, “ਇਨ੍ਹਾਂ ਫ਼ੌਜੀਆਂ 'ਚ ਜੇ ਅੱਜ ਡੈਨਿਸ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਬਗਦਾਦ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਮੇਲ੍ਹਦੇ ਟੈਂਕ ਵੇਖਦਿਆਂ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਤਾਰੇ ਚਮਕ ਪੈਣੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਐਂਜਲਾ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਫ਼ੌਜੀਆਂ ਦੀਆਂ...ਡੈਨਿਸ ਦੀਆਂ ਸਿਫ਼ਤਾਂ ਕਰਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਥੱਕਣਾ।” (ਪੰਨਾ - 8) ਅਸਲ ਵਿਚ ਵਿਲੀਅਮ ਦਾ ਦੁੱਖ ਨਿੱਜੀ ਹੈ ਪਰ ਅਭਿਮਾਨ ਅਮਰੀਕੀ। ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਅਖੀਰ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਉਹ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਲਈ ਅਭਿਮਾਨ ਤੋਂ ਪਾਰ ਜਾ ਕੇ ਦੁਖਾਂਤ ਕਾਰਣ ਵੱਖਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। “ਜਹਾਜ਼ ਵੱਲ ਤਕਦਿਆਂ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਬਲ਼ ਉਠਦੀਆਂ ਨੇ। ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਤੂਫ਼ਾਨ ਝੁੱਲ ਪੈਂਦਾ ਏ।” ਇਹ ਭਾਵੁਕਤਾ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਵੱਟਦੀ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ਇਸ ਉੱਪਰ ਸਵਾਲੀਆ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲੱਗਿਆ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਦੂਸਰੇ ਥਾਈਂ ਵੀ ਅਮਰੀਕਨ ਸੁਪਰਮੇਸੀ/ਅਭਿਮਾਨ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਟਾਵਰਾਂ ਉੱਪਰ ਹਮਲੇ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸਮੇਂ ਡੈਨਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਕਰਮ ਹੈ। “ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੁਪਰਮੇਸੀ, ਸਾਡੀ ਮਹਾਨਤਾ ਘੱਟੇ ਵਿਚ ਰੋਲ਼ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਏ।” (ਪੰਨਾ - 15) ਵਿਲੀਅਮ ਕਸਟਮ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਅਮਰੀਕਨ ਸੱਤਾ ਦੇ ਗਰੁਰ ਵਿਚ ਮਦਮਸਤ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਤੀਜੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਤਾ ਕੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਆਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਸਟਮ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕਨ ਹਉਂ ਇਉਂ ਬੋਲਦੀ ਹੈ। “ਕਹਿੰਦੇ ਕਹਾਉਂਦੇ ਵਪਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਜਹਾਜ਼ ਕਪਤਾਨਾਂ ਦੇ ਪਸੀਨੇ ਛੁਡਾ ਦਈਦੇ ਸੀ। ਤੀਜੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਬੰਦੇ ਤਾਂ ਵਿਚਾਰੇ ਉੱਜ ਹੀ ਸੁੰਗੜੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਕਈ ਵਾਰ ਐਵੇਂ ਫੰਨ ਖਾਤਰ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥਾਂ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਪੁਆ ਦਈਦੀ ਸੀ।” (ਪੰਨਾ 20) ਵਿਲੀਅਮ ਅਨੁਸਾਰ ਡੈਨਿਸ ਜਦੋਂ “ਅਮਰੀਕੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਕਿੱਸੇ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਅਮਰੀਕੀ ਗੌਰਵ ਹੋਰ ਉੱਚਾ ਉੱਠ ਜਾਂਦਾ।” ਇਕ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਗੌਰਵ/ਅਭਿਮਾਨ/ਸੁਪਰਮੇਸੀ ਨੂੰ ਲੱਗੀ ਠੇਸ ਵਿਲੀਅਮ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਧੁਰ ਅੰਦਰੋਂ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਧੀ-ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦੁਆਰਾ ਛੇੜੀਆਂ ਜੰਗਾਂ ਵਿਚ ਤਬਾਹੀ ਮਾਨਵੀ ਦੁਖਾਂਤ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਗਹਿਰਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਅਖੀਰ ਤੇ ਸੁਪਰਮੇਸੀ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਤਬਾਹੀ ਭਾਵੁਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਵੀ ਆ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜਦੋਂ ਇਸ ਸਾਰੇ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਮਾਨਵੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਵਿਚਾਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ ਤੇ ਚਲ ਰਹੀ ਜੰਗ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਵੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਬਣਾ ਕੇ ਤੁਰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਅਖੀਰ ਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ਪਲੜਾ ਹਲਕਾ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗ

ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਹੈ ਰਾਜਨੀਤਕ ਮਦਮਸਤ ਰਾਜ ਸੱਤਾ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਹੈ ਮਜ਼ਹਬੀ ਜਨੂੰਨ। “ਬੇੜੀਆਂ ‘ਚ ਵੱਟੇ ਪੈ ਗਏ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ, ਧਰਮ ਰੱਖਿਅਕਾਂ ਦੇ।” (ਪੰਨਾ - 16) ਰਾਜਨੀਤਕ ਸੱਤਾ ਅਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਪੱਠੇ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਨੂੰਨੀ ਅੱਗ ਵਰ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਨੁਕਸਾਨ ਕਿਸ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੀ ਨਹੀਂ। “ਹਾਕਮਾਂ ਦਾ ਕੀ ਗਿਆ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਤਾਜ ਚਮਕਾ ਲਏ ਤੇ ਧਰਮ ਰੱਖਿਅਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਅੱਗ ਉਗਲੱਛ ਲਈ।” (ਪੰਨਾ - 17) ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਮੂਲਵਾਦੀ ਆਤੰਕਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਜੋ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸੰਖੇਪ ਜਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਹੈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ। ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਮੂਲਵਾਦੀ ਅਤਿਵਾਦੀ ਜਨੂੰਨ ‘ਇਕ ਨਸ਼ਾ’ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ‘ਆਹੂਤੀ ਸਿਧਾਂਤ’ ਨੂੰ (ਸ਼ਹਾਦਤ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ) ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਾਅਰਾ ‘ਅਕੀਦੇ ਉੱਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਖਤਰੇ’ (ਧਰਮ ਉੱਪਰ ਖਤਰੇ) ਮੰਡਰਾਉਣ ਦਾ ਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅੰਤਿਮ ਤੌਰ ਤੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਾ ਜਾਮ ਪੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ? “ਆਪਣੇ ਲਈ ਸਦੀਵੀ ਚਾਨਣ ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ ਕਦੀ ਨਾ ਮੁੱਕਣ ਵਾਲੀਆਂ ਘੁੱਪ ਹਨੇਰੀਆਂ ਰਾਤਾਂ।” ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਟਾਵਰਾਂ ਦੀ ਉਚਾਈ ਪਿੱਛੇ ਬੈਠੇਪਣ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਟਾਵਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਮਨੁੱਖੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਉਸ ਲਈ ਅਣਮੁੱਲੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਉਹ ਵਿਲੀਅਮ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਦੇਖਦਾ ਹੋਇਆ ਇਸ ਸਿੱਟੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ ਕਿ ਟਾਵਰਾਂ ਵਿਚ ਤਬਾਹ ਹੋਈਆਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀਆਂ ਜੀਊਣ ਦੀਆਂ ਹੱਕਦਾਰ ਸਨ। “ਟਾਵਰਾਂ ਦਾ ਕੀ ਸੀ, ਬੰਦੇ ਨਾ ਜਾਂਦੇ। ਟਾਵਰਾਂ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ ਖ਼ਦਸ਼ਾ ਸੀ...ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਲੀ ਬੁਲੰਦੀ ਵਿਚਲੇ ਬੈਠੇਪਣ ਨੂੰ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਸਾਂ।...ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਸੋਚਾਂ ਉੱਚੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਉੱਚਤਾ ਦੀਆਂ ਇਹ ਕਲਗੀਆਂ ਇੰਜ ਹੀ ਕਿਰਦੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ...ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਬੈਠੇ ਸੁੱਤੇ ਆਮ ਲੋਕ...ਅਜਿਹੇ ਟਾਵਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਉੱਚੇ ਸੁੱਚੇ ਲੋਕ। ਸਟੇਸੀ ਤੇ ਉਸ ਵਰਗੇ ਜ਼ਹੀਨ ਮੇਰੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਧੀਆਂ ਪੁੱਤਰ ਮੌਤ ਦੇ ਨਹੀਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਸਨ।” (ਪੰਨਾ - 23)

ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਟਾਵਰਜ਼ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨੇ ਇਕ ਬਾਰ ਫੇਰ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨਾਲ ਵਰ ਮੇਚ ਰਹੀ ਹੈ। ਮਾਨਵੀ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਕਰਕੇ ਵੀ, ਮਾਨਵੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਕੇ ਵੀ ਅਤੇ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਸ਼ਿਲਪ ਕਰਕੇ ਵੀ। ਹੁਣ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਗਲੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਹੁਣ ਵਾਲੇ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਪਾਰ ਜਾਵੇਗਾ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ‘ਟਾਵਰਜ਼’ : ਸੁਪਰ ਸੱਤਾ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਸਤਾਅ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ

ਹਰਸਿਮਰਨ ਸਿੰਘ ਰੰਧਾਵਾ (ਡਾ.)*

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨਵੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਸਿਰਜਣਾ ਵਿੱਚ ਇਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਨਾਮ ਹੈ। ਉਹ 1981 ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਚਰਚਾ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ‘ਦੋ ਸ਼ਬਦ’ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਪ੍ਰਿੰ ਸੁਜਾਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਹ ਕਥਨ ‘ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਕਹਾਣੀਆਂ, ਕਹਾਣੀਆਂ ਲੱਗੀਆਂ ਹਨ’¹, ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਬਤੌਰ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਸਵਾਗਤ ਵਜੋਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਹੇ ਗਏ, ਬਲਕਿ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਪਾਠ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਦੋਂ ਹੋਰ ਵੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦੇ ਹੋਰ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਉਪਰੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਮਨੁੱਖ (1983) ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਣੀ (1987), ਦੋ ਟਾਪੂ (1999) ਅਤੇ 2005 ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਟਾਵਰਜ਼ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਉਸ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਹੋਣ ਲਗਦੀ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਬਾਰੇ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਚਰਚਾ ਦੋ ਟਾਪੂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਣ ਨਾਲ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਦੋ ਟਾਪੂ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਲੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ ਦਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਦੋ ਟਾਪੂ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੋੜ ਬਿੰਦੂ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਮੂਲ ਵਸਤੂ ਪਰਵਾਸ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਪਰਵਾਸ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਪੂਰਵ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚਲੀ ਮੂਲ ਵਸਤੂ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਹੈ। ਇਉਂ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਸਿਰਜਣਾ ਦੇ ਉਸ ਮਾਡਲ ਨੂੰ ਤੋੜਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਪਰੰਪਰਾ ਉਪਰ ਝਾਤ ਮਾਰਿਆਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੁੱਢਲੀ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਕਥਾ-ਬਿੰਬ ਅਜਨਬੀਅਤ ਓਪਰੇਪਨ, ਮਾਨਸਿਕ ਉਦਰੇਵੇਂ ਅਤੇ ਭੂ-ਹੋਰਵੇ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਅਜਿਹੀ ਕਥਾ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਨਿਰੋਲ ਭਾਵਕ ਮਾਨਸਿਕ ਧਰਾਤਲ ਉਪਰ ਹੀ ਹੋਈ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਮੂਲ ਭੂਮੀ ਤੋਂ ਵਿਛੜਣ ਦੇ ਦੁੱਖ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਏਨਾ ਗਹਿਰਾ ਤੇ ਤੀਬਰ ਹੈ ਕਿ ਪਰਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਸਮੂਹ ਸੁੱਖ ਆਰਾਮ ਅਰਥਹੀਨ ਜਾਪਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ‘ਆਪਣੀ ਧਰਤੀ’ ਦਾ ਮੋਹ ਮਨੋ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦਾ। ਸਾਡੇ ਮੁੱਢਲੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਕਥਾ-ਬਿੰਬ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਦੁਹਰਾਓ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਿਰਜੇ ਹਨ। ਇਹ ਉਹ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਹਨ ਜੋ ‘ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼’ ਤੋਂ ਪਰਵਾਸ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਲੱਗਿਆਂ ਇਹ ਸੰਕਲਪ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਦੇਸ ਵਿਚ ਪੈਸਾ ਕਮਾ ਕੇ ਵਾਪਸ ਪਰਤ ਆਉਣਾ ਹੈ। ਪਰ ਵਾਪਸ ਪਰਤਣਾ ਤਾਂ ਇਕ ਭਰਮ ਹੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮਾੜੀ ਆਰਥਿਕ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਵਿਦੇਸ਼ ਪਹੁੰਚੇ ਇਹ ਲੋਕ ਉਥੋਂ ਦੇ ਸੁੱਖ ਆਰਾਮ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਬੁਲਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ; ਅਤੇ ਇਉਂ ਇਕ ਨਵੇਂ ਸਮਾਜ- ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਕਟ ਵਿਚ ਘਿਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਰਤਾਰੇ ਵਿਚ ਜਿੰਨੀ ਖੁਲ੍ਹ ਹੈ ਪੂਰਵੀ ਸਮਾਜ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਰਤਾਰੇ ਵਿਚ ਓਨੀ ਹੀ ਬੰਦਸ਼ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸੰਕਟ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਣਾ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਸੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਾਲੀ ਖੁਲ੍ਹ ਨੂੰ ਮਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ; ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਭੁਗਤਣ ਕਾਰਨ ਪੁਰਾਣੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਲਾਚਾਰ ਸਮਝਦੀ ਸੀ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਬੜੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਅਤੇ ਯਥਾਰਥਕ ਆਧਾਰਾਂ ‘ਤੇ ਸਿਰਜਿਆ ਹੋਇਆ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਲੋਕੋਲ ਇੰਗਲੈਂਡ ਹੀ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਉਂ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਤੇ ਸਤਵੇਂ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਆਸ ਪਾਸ ਵਿਦੇਸ਼ ਪਹੁੰਚੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਤਾਂ ਪੈਸਾ ਕਮਾ ਕੇ ਵਾਪਸ ਪਰਤਣ ਦਾ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਅਤੀਤ ਤੋਂ ਵਿਰਵੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਤੋਂ ਤ੍ਰਹਿਣ ਦਾ ਤ੍ਰਾਸਦਿਕ ਬਿੰਬ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਢਾਈ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਜੋ ਲੋਕ ਵਿਦੇਸ਼ ਪਹੁੰਚ ਰਹੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਉਥੇ ਹੀ ਵੱਸਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵੱਸਣ ਦਾ ਇਹ ਰੁਝਾਨ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਵਧੇਰੇ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਲੋਕੋਲ

ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਬਣਨ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਸਤੂ-ਸਥਿਤੀ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਸਤੂ-ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਨਵੀਂ ਵਸਤੂ-ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਬੜੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਸਿਰਜਦੀ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ ਨਵੀਂ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਬੜੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਵਸਤੂ-ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਤਹਿ ਵਿਚ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਮੂਲ ਪ੍ਰੇਰਕਾਂ ਤੇ ਕਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਉਭਾਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੁੱਢਲੀ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਆਪਣਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮਹੱਤਵ ਹੈ ਪਰ ਹੁਣ ਜੋ ਨਵੀਂ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਲਿਖੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਉਹ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਮਸਲਾ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਹੀ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਮਸਲਾ ਏਨਾ ਬਹੁ-ਪਰਤੀ ਅਤੇ ਬਹੁ-ਆਯਾਮੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਿਰਜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਕਹਾਣੀ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਇਕ ਨਵੇਂ ਪਾਸਾਰ ਨੂੰ ਉਸਾਰਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸੀ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਨਿਰੋਲ ਭਾਵੁਕ ਧਰਾਤਲ ਉਪਰ ਨਹੀਂ ਸਿਰਜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਬਲਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਪੂਰਵੀ ਤੇ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ, ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਵਿਹਾਰਕਤਾ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਮਾੜੇ-ਚੰਗੇ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਪੱਖ ਕਹਾਣੀ ਸਿਰਜਣਾ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਦੇ ਹਨ; ਜੋ ਪਾਠਕ ਦੀ ਸੋਝੀ ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰਦੇ ਹਨ।

ਅਜਿਹੀ ਸੋਝੀ ਵਿਸਥਾਰ ਵਾਲੀ ਕਹਾਣੀ ਸਾਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਟਾਪੂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਦੋ ਟਾਪੂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਥਾ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਵਸਤੂ ਜਿਥੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਨਿਮਨ ਕਿਸਾਨੀ ਦੀਆਂ ਅੰਤਰ ਵਿਰੋਧਤਾਈਆਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੀ ਉਥੇ ਫੌਜੀ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਦੁਸ਼ਵਾਰੀਆਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣੀਆਂ ਸਨ ਪਰ 1988 'ਚ ਕੈਨੇਡਾ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਉਥੇ ਪਰਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਜੋ ਅਨੁਭਵ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਥਾ ਸਿਰਜਣਾ ਦੀ ਮੂਲ ਵਸਤੂ ਵਜੋਂ ਦੋ ਟਾਪੂ ਵਿਚ ਸਿਰਜਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੋ ਟਾਪੂ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨਾਲ ਜਿਥੇ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਿਕਾਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਉਥੇ ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨਾਲ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਵੀ ਵਿਕਾਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਦੋ ਟਾਪੂ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦਾ ਸਮੁੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤਕ ਜਗਤ ਵਿਚ ਸੁਆਗਤ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਹਥਲੇ ਪਰਚੇ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੋ ਟਾਪੂ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਉਸ ਮਾਡਲ ਨੂੰ ਤੋੜਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਦਰਅਸਲ ਮਾਡਲ ਭੰਜਣ ਅਤੇ ਮਾਡਲ ਸਿਰਜਣ ਵਿਚ ਰਚਨਾ ਵਸਤੂ, ਰਚਨਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਤੇ ਰਚਨਾ ਵਿਧੀ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਤੇ ਨਿਵੇਕਲੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੋ ਟਾਪੂ ਵਿਚ ਇਹ ਕੁਝ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪਰਿਵਾਰਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਥੀਮ ਨੂੰ ਕਥਾ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿਰਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਵੀ ਮਾਨਵ ਜੀਵਨ ਲਈ ਉਚਿਤ, ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਅਤੇ ਸੰਤੁਲਿਤ ਜੀਵਨ ਮੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਵਸਤੂ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜਿਸ ਸਹਿਜਤਾ, ਸੁਭਾਵਿਕਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਨਾਲ ਗਲਪ ਬਿੰਬ ਵਿਚ ਉਤਾਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਨਿਵੇਕਲੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਤੰਤਰ ਰਚਨਾ ਦੀ ਹੋਂਦ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸਮਾਜਕ ਅਮਲ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਟਾਵਰਜ਼ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ 2005 ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਨਵਾਂ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਨਿਕਲਿਆ ਪਛਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚਲੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਵਸਤੂ ਸਥਿਤੀ ਹੁਣ ਪਰਵਾਸੀ ਚੇਤਨਾਂ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਬਲਕਿ ਵਿਸ਼ਵੀ ਚੇਤਨਾਂ ਵਾਲੀ ਬਣ ਗਈ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਉੱਪਰ ਇਕ ਇਹ ਇਲਜ਼ਾਮ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਗਦਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਸਿਆਸੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਟਾਵਰਜ਼ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ

ਕਹਾਣੀ ਉੱਪਰ ਲੱਗਾ ਇਹ ਇਲਜ਼ਾਮ ਧੋਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਸਿਰਲੇਖ ਕਹਾਣੀ 'ਟਾਵਰਜ਼' ਇਸਦੇ ਸਬੂਤ ਵੱਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਸਿਆਸੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਜਟਿਲ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲਤਾ ਨੂੰ ਸਿਰਜਦੀ ਹੈ ਬਲਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਇਕ ਵਿਆਪਕ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿਚ ਉਸਾਰਦੀ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ 'ਟਾਵਰਜ਼' ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਸੁਪਰ-ਸੱਤਾ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਸਤਾਅ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਬਿੰਬ ਉਸਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਸਮੇਂ ਅਮਰੀਕਾ ਸੁਪਰ ਸੱਤਾ (Super Power) ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਲੋਕੋਲ ਵੀ ਅਮਰੀਕਾ ਹੈ।

ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਆਧਾਰ ਅਮਰੀਕਾ 'ਚ 2001 ਦੀ ਗਿਆਰਾਂ ਸਤੰਬਰ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਟਾਵਰਜ਼ ਉੱਪਰ ਵਾਪਰਿਆ ਹਮਲਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਚ 9/11 ਦੇ ਦੁਖਾਂਤ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਟਾਵਰਜ਼ ਉੱਪਰ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਮਰੀਕਾ ਇਸ ਹਮਲੇ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਅਫ਼ਗਾਨਿਸਤਾਨ ਉੱਪਰ ਹਮਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਪਰਮਾਣੂ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਲਈ ਈਰਾਕ ਉੱਪਰ ਹਮਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਨਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਹਮਲਾਵਰ ਲੱਭਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪਰਮਾਣੂ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ 'ਟਾਵਰਜ਼' ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਨਾ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਸੁਪਰ-ਸੱਤਾ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਸਤਾਅ ਨੂੰ ਉਸਾਰਦਾ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਸਮੁੱਚੀ ਵਸਤੂ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਕਹਾਣੀਕਾਰ 'ਟਾਵਰਜ਼' ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਪਾਤਰ ਵਿਲੀਅਮ ਬੌਪਸਨ ਦੀ ਸਿਮਰਤੀ 'ਚੋਂ ਵਾਪਰਦਿਆਂ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਵੈਸੇ ਤਾਂ ਟਾਵਰਜ਼ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਮਹਾਂਸ਼ਕਤੀ 'ਤੇ ਹਮਲੇ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ ਪਰ ਜਦੋਂ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਇਸ ਟਾਵਰਜ਼ ਉੱਤੇ ਹੋਏ ਹਮਲੇ ਵਿਚ ਵਿਲੀਅਮ ਦੀ ਧੀ ਸਟੈਸੀ ਨੂੰ ਮਰਿਆ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਅਰਥ ਬਦਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਹਮਲੇ ਵਿਚ ਧੀ ਦਾ ਮਰਨਾ ਇੱਜ਼ਤ ਦੇ ਲੁੱਟੇ ਜਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ ਅਤੇ ਫੇਰ ਈਰਾਕ ਉੱਪਰ ਹਮਲੇ ਦੌਰਾਨ ਵਿਲੀਅਮ ਦੇ ਜਵਾਨ ਪੁੱਤਰ ਡੈਨਿਸ ਦੇ ਗੁਆਚ ਜਾਣ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਮਰਨ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਸਿਰਜੀ ਗਈ ਹੈ। ਡੈਨਿਸ ਦਾ ਮਰਨਾ ਰੱਖਿਅਕ ਦੇ ਮਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਸਿਰਜਣਾ ਹੈ। ਇਉਂ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਵਿਲੀਅਮ ਦੇ ਧੀ-ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਮਰਿਆ ਦਰਸਾ ਕੇ ਇੱਜ਼ਤ ਦੇ ਲੁੱਟੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਰੱਖਿਅਕ ਦੇ ਮਾਰੇ ਜਾਣ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਸਿਰਜਦਾ ਹੈ।

ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਇਸ ਸਮੁੱਚੀ ਵਸਤੂ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਜਿਸ ਵਿਧੀ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਉਸਾਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਹੋਰ ਵੀ ਅਰਥ ਪੂਰਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਵਿਲੀਅਮ ਨੂੰ ਘੋਰ ਵਿਸ਼ਾਦ ਅਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੀ ਧੀ ਟਾਵਰਜ਼ ਉੱਤੇ ਹੋਏ ਹਮਲੇ ਵਿਚ ਮਾਰੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਪੁੱਤਰ ਈਰਾਕ ਵਿਚ ਫੌਜੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੌਰਾਨ ਗੁਆਚ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਕਾਂਡੋਮਿਨੀਅਮ-ਬਿਲਡਿੰਗ ਵਿਚ ਖਲੋਤੇ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਆਪਣੇ ਆਸ ਪਾਸ 'ਖੰਡਰਾਤ ਅਤੇ ਬੀਆਬਾਨ' ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਧੀ ਦੇ ਮਾਰੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਗੁਆਚ ਜਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਇਕ ਦਮ ਨਹੀਂ ਸਿਰਜਦਾ ਬਲਕਿ ਵਿਲੀਅਮ ਦੀ ਮਨੋ-ਸਥਿਤੀ 'ਚੋਂ ਆਹਿਸਤਾ-ਆਹਿਸਤਾ ਉਸਾਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਸਿਰਜਣ ਦੌਰਾਨ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਉਸਾਰਦਾ ਹੈ। ਅਮਰੀਕੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਗੁਣਗਾਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਲੀਅਮ ਦਾ ਜਵਾਨ ਪੁੱਤਰ ਡੈਨਿਸ ਜਦੋਂ ਈਰਾਨ ਦੀ ਜੰਗ ਵਿਚ ਗੁਆਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਬੜੇ ਹਿਰਖ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ :

“ਮੇਰੇ ਦੇਸ਼ ਦੀਏ ਬਲਵਾਨ ਸਰਕਾਰੇ! ਕਿਥੇ ਹੈ ਸਾਡਾ ਡੈਨਿਸ ? ਸਾਡੇ ਜਿਗਰ ਦਾ ਟੋਟਾ---ਏਨੇ ਦਿਨ ਹੋ ਗਏ ਅੱਜ ਤੱਕ ਲੱਭਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ? ਕਿੱਡਾ ਕੁ ਵੱਡਾ ਕੰਮ ਹੈ ਇਹ ? ਕੀ ਉਸ ਨਾਲ ਤੈਨੂੰ ਏਨਾ ਕੁ ਮਤਲਬ ਸੀ ?”²

ਅਮਰੀਕੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਅਸਲੀ ਚਰਿੱਤਰ ਨੂੰ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਨੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ, ਟੀ.ਵੀ. ਚੈਨਲਾਂ 'ਤੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਅਤੇ ਹੁੰਦੀ ਬਹਿਸ ਵਿਚੋਂ ਸਿਰਜਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੁੱਚੀ ਵਸਤੂ ਸਥਿਤੀ 'ਚੋਂ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਸੁਪਰ ਸੱਤਾ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਦੂਰੇ ਚਰਿੱਤਰ ਨੂੰ ਉਭਾਰਦਾ ਹੈ। ਵਿਲੀਅਮ ਜੋ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕੀ ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਭਰਪੂਰ ਹਮਾਇਤੀ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਸੇਕ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਖੁਸ ਜਾਣ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ

ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਮਨ ਨਫਰਤ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਵਸਤੂ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਨੇ ਇਉਂ ਸਾਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ :

“ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਟਹਿਲ ਰਹੇ ਲੋਕ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ‘ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਟ ਦਾ ਜਹਾਜ਼ ਏ। ਜਾਰਜ ਬੁਸ਼ ਤੇ ਟੋਨੀ ਬਲੇਅਰ ਇਰਾਕ ਜੰਗ ਦੀ ਜਿੱਤ ਦੇ ਜਸ਼ਨ ਮਨਾਉਂਦੇ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਾਸ਼ਿੰਗਟਨ ਤੋਂ ਨਿਊਯਾਰਕ ਆਏ ਹਨ।’ ਜਹਾਜ਼ ਵੱਲ ਤੱਕਦਿਆਂ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਬਲ ਉਠੀਆਂ ਨੇ। ਮੁੱਠਾਂ ਮੀਚੀਆਂ ਗਈਆਂ ਨੇ। ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਤੂਫਾਨ ਝੁੱਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।”³

ਜਾਂ

“ਕਾਹਨੂੰ ਹਿਸਾਬ ਦਿੰਦੇ ਨੇ ਇਹ ਹਾਕਮ। ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਬੈਠਿਆਂ - ਸੁੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਭੁਗਤਣੀਆਂ ਪੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ। ਹਾਕਮਾਂ ਦਾ ਕੀ ਗਿਆ ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਤਾਜ ਚਮਕਾ ਲਏ...”⁴

ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਵਿਲੀਅਮ ਦੀ ਇਹ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਉਦੋਂ ਬਣਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਸਦਾ ਪੁੱਤਰ ਡੈਨਿਸ ਜੰਗ ਵਿਚ ਗੁਆਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਟੇਸੀ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਉਹ ਅਮਰੀਕੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਹਮਾਇਤੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਈਰਾਕੀ ਮੂਲ ਦਾ ਅਮਰੀਕਨ ਅਬਦੁੱਲ ਹਮੇਦੀ ਜਦੋਂ ਵਿਲੀਅਮ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਭਰਾ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕੀ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਬੰਬਾਂ ਨੇ ਫ਼ਨਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਤਾਂ ਵਿਲੀਅਮ ਦਾ ਜਵਾਬ ਬੜਾ ਅਜੀਬ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੀਤੀ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ :

“ਅਬਦੁੱਲ ਤੇਰੇ ਭਰਾ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਦੁੱਖ ਏ। ਪਰ ਕੀਤਾ ਕੀ ਜਾਏ ? ਲੋਕੀਂ ਸਿੱਧੇ ਵੀ ਏਦਾਂ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਆ।”⁵

ਪਰ ਇਹੀ ਵਿਲੀਅਮ ਜਦੋਂ ਇਸ ਜੰਗ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਪੁੱਤਰ ਖੁਹਾਅ ਬੈਠਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਬਦੁੱਲ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਕਰਦਾ ਹੈ :

“ਤੇਰੇ ਭਰਾ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਬੜਾ ਅਫ਼ਸੋਸ ਏ। ਸਾਡੀ ਹਮਦਰਦੀ ਕਬੂਲ ਕਰੀਂ।”⁶

ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਸਿਆਸੀ ਨੀਤੀ ਦੇ ਦੂਰੇ ਚਰਿੱਤਰ ਦਾ ਉਭਾਰ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਟੀ.ਵੀ. 'ਤੇ ਆ ਰਹੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਅਤੇ ਅਬਦੁੱਲ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿਚੋਂ ਉਭਾਰਦਾ ਹੈ। ਅਫ਼ਗਾਨਿਸਤਾਨ ਅਤੇ ਈਰਾਕ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਕੇ ਅਮਰੀਕਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੜਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਕਤਵਰ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਵੀ ਉਹ ਆਪ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਸੰਕੇਤ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਥਾਂ ਪਰ ਥਾਂ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਨਤੀਜੇ ਵੱਜੋਂ ਅਜਿਹੀ ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਸੇਕ ਆਮ ਅਮਰੀਕੀ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਸਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹੀ ਅਸੀਂ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮੂਲ ਸੂਤਰ ਸੁਪਰ ਸੱਤਾ ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਸਤਾਅ ਕਿਹਾ ਹੈ।

‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਅੰਤ ਉੱਤੇ ਜੋ ਵਸਤੂ ਸਥਿਤੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਥੀਮ ਹੋਰ ਵੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਅੰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਲੀਅਮ ਦੀ ਪਤਨੀ ‘ਨਾਈਨ ਇਲੈਵਨ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਕਮੇਟੀ’ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ‘ਤੇ ਗਏ ਹੋਏ ਦਿਖਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਲੀਅਮ ਦਾ ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਟ ਬੁਸ਼ ਦੇ ਜਹਾਜ਼ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਅੱਖਾਂ ਦਾ ਬਲ ਉੱਠਣਾ ਦਿਖਾਉਣਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸਦਾ ਐਟਲਾਂਟਿਕ ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਵੱਲ ਵੇਖ ਕੇ ਸ਼ਾਂਤ ਹੁੰਦੇ ਦਿਖਾਉਣਾ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਹੈ ਕਿ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਵਿਲੀਅਮ ਦੀ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਤੇ ਨਫਰਤ ਨੂੰ ਆਸ਼ਾ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਵਟਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਮੁੱਚੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਦਾ ਵਿਲੀਅਮ ਸਟੇਸੀ ਅਤੇ ਡੈਨਿਸ ਦਾ ਐਟਲਾਂਟਿਕ ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਸਕੂਨ ਮਿਲਦੇ ਦਰਸਾਉਣਾ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ, ਮਹਾਨਤਾ ਅਤੇ ਗਤੀਸ਼ੀਲਤਾ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿੱਥੇ ਟਾਵਰਜ਼ ਮਨੁੱਖ ਸਿਰਜਿਤ ਅਹੰਕਾਰ, ਖੜੋਤ ਅਤੇ ਦਿਖਾਵੇ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਅਰਥ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਹਨ ਉਥੇ ਸਮੁੰਦਰੀ ਲਹਿਰਾਂ ਜੀਵਨ ਦੀ ਗਤੀਸ਼ੀਲਤਾ ਦਾ ਚਿਹਨ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਨੇ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚ ਕਈ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਿਹਨੀ ਅਰਥ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਨੇ ਵਿਲੀਅਮ ਦਾ ਘਰ ਜਿਸ ਸਥਾਨ ‘ਤੇ ਸਥਿਤ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਸਮੁੱਚਾ

ਨਿਊਯਾਰਕ ਸ਼ਹਿਰ ਹੈ ਅਤੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਪਿਛਾਂਹ ਹਟ ਕੇ ਐਟਲਾਂਟਿਕ ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਹੈ। ਵਿਲੀਅਮ, ਸਟੇਸੀ ਅਤੇ ਡੈਨਿਸ ਜਦ ਕਦੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਉਦਾਸੀ ਜਾਂ 'ਜੌਬ-ਸਟਰੈੱਸ' 'ਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੀ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਦੀ ਖਿੜਕੀ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਐਟਲਾਂਟਿਕ ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ 'ਤਾਜ਼ਾ-ਦਮ' ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਉਂ ਸ਼ਹਿਰ ਜੋ ਕਿ ਮਾਨਵੀ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਚਿਹਨ ਹੈ, ਵਿਲੀਅਮ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪਾਤਰਾਂ ਦਾ ਇਸ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ 'ਸਟਰੈੱਸ' ਵਿਚ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਐਟਲਾਂਟਿਕ ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਜੋ ਕਿ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤਿਕ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਅਤੇ ਗਤੀਸ਼ੀਲਤਾ ਦਾ ਚਿਹਨ ਹੈ; ਇਸ ਵੱਲ ਵੇਖ ਕੇ ਤਾਜ਼ਾ-ਦਮ ਹੋਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਨੇ ਬੜੇ ਸੋਚੇ ਸਮਝੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਜਿੰਨਾ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਵਿਨਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਬੇਚੈਨੀ ਵਧੀ ਹੀ ਹੈ। ਅਸਲ ਖੁਸ਼ੀ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤਿਕ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਨੂੰ ਮਾਣਨ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਾਨਸਿਕ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਹੋਰ ਸਭ ਕੁਝ ਵੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਉਂ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਵਿਸ਼ਵ ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਦੇ ਉਸਾਰ ਵਾਲੀ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਾ ਇਕ ਮਾਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਮੇਂ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਸਿਰਫ ਇਸ ਲਈ ਪਰਵਾਸੀ ਚੇਤਨਾ ਜਾਂ ਸੰਵੇਦਨਾ ਜਾਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਅਰਥ ਤਲਾਸ਼ਣਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਇਕ ਪਰਵਾਸੀ ਲੇਖਕ ਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਕੁਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੀਮਾਵਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਪਰਖਣ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਸਾਡੀ ਇਹ ਧਾਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਕਿਸੇ ਅਮਰੀਕਨ ਲੇਖਕ ਵੱਲੋਂ ਲਿਖੀ ਗਈ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਚਰਚਾ ਨੌਬਲ ਪ੍ਰਾਈਜ਼ ਲਈ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਤੁਰ ਪੈਣੀ ਸੀ। ਦਰਅਸਲ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਸ ਅਮਰੀਕੀ ਅਵਚੇਤਨ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ 9/11 ਦੀ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਹਿਸ਼ਤਜਦਾ ਹੈ। ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ, ਮੈਗਜ਼ੀਨਾਂ ਅਤੇ ਵਿਭਿੰਨ ਟੀ.ਵੀ. ਚੈਨਲਾਂ 'ਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਅਮਰੀਕੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੇ ਦਿਖਾਉਣਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਡਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਦੱਸਣਾ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੈ ਕਿ ਆਮ ਅਮਰੀਕਨ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸੇ ਹੀ ਅਮਰੀਕੀ ਅਵਚੇਤਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ 'ਟਾਵਰਜ਼' ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪਰਚੇ ਦਾ ਆਰੰਭ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸੁਜਾਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ ਕਹੇ ਕਥਨ ਤੋਂ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਪਰਚੇ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਵੀ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸੁਜਾਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕੀਤੀ ਉਸ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਨਾਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹਾਂਗੇ ਜੋ ਸਹੀ ਸਾਬਤ ਹੋਈ ਹੈ, "ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਇਕ ਹੋਣਹਾਰ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।"⁷ ਸੱਚ-ਮੁੱਚ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਇਸ ਸਮੇਂ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ 'ਟਾਵਰਜ਼' ਸਦਕਾ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਜਰਨੈਲ ਹੈ।

ਹਵਾਲੇ ਅਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ

1. ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ, ਮੈਨੂੰ ਕੀ, ਦੀਪਕ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼, ਜਲੰਧਰ, 1981, ਪੰਨਾ - 7
2. ਉਹੀ, ਟਾਵਰਜ਼, ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਲੁਧਿਆਣਾ, 2005, ਪੰਨਾ - 15
3. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ - 33
4. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ - 17
5. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ - 16
6. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ - 32
7. ਉਹੀ, ਮੈਨੂੰ ਕੀ, ਪੰਨਾ - 7.

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਤ੍ਰਾਸਦ ਸੰਵੇਦਨਾ
(‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਿਹ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ)

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਚਰਚਿਤ ਹਸਤਾਖਰ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ‘ਮੈਨੂੰ ਕੀ’, ‘ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਮਨੁੱਖ’, ‘ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਣੀ’, ‘ਦੋ ਟਾਪੂ’ ਜਿਹੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਿਹਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਨਾਂ ਦਾ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਿਹ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜੋ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਉਸਾਰੂ ਚਰਚਾ ਦਾ ਹੱਕ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਿਹ ਵਿਚਲੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਕਥਾਨਕ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਹੱਡ ਬੀਤੀਆਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਿਹ ‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਜੋ ਮੂਲ ਸੁਰ ਇਹਨਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਅਤੇ ਕਥਾਨਕ ਵਿਚੋਂ ਉੱਭਰਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਹੈ-ਤ੍ਰਾਸਦ ਸੰਵੇਦਨਾ। ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਦੇ ਮੂਲ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਵਾਦ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਜਿਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਇੱਥੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨਾ ਸਾਡੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਮੁੱਖ ਮੰਗ ਨਹੀਂ ਪਰੰਤੂ ਮੋਟੇ ਠੁੱਲੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਹਰ ਨੁਕਸਾਨ, ਅਸਫਲਤਾ, ਦੁਰਘਟਨਾ ਜਾਂ ਦੁੱਖ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਿਨਾ ਸ਼ੱਕ ਉਪਰੋਕਤ ਤੱਤ ਕਿਸੇ ਕਾਮਯਾਬ ਤ੍ਰਾਸਦ-ਰਚਨਾ ਦੇ ਤੱਤ ਮੰਨੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਵਿਚ ਇਹ ਤੱਤ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਉੱਘੜਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਨਾਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ‘ਚ ਐਂਜਲਾ ਅਤੇ ਵਿਲੀਅਮ ਦੀ ਤ੍ਰਾਸਦ-ਸੰਵੇਦਨਾ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਲਈ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਪੱਧਰ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾਕੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਸਿਰਜਿਆ ਹੈ। ਆਲੋਚਨਾਤਮਿਕ ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਮਰੀਕਾ ਵਰਗੀ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਉੱਚ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਕਿੰਜ ਇਕ ਸਧਾਰਣ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਖਾੜਕੂਆਂ ਵੱਲੋਂ ਸਕਿੰਟਾਂ ਵਿਚ ਹਿਲਾ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਸ ਬਾਰੇ ਬੇਸ਼ਕ ਗਲਪ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਅਮਰੀਕੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦੀ ਕਰੂਰਤਾ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਜਿਸ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਉਸ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਤੋਰਦਿਆਂ ਪਿਛਲਝਾਤ ਦੀ ਜੁਗਤ ਰਾਹੀਂ ਕਈ ਅਹਿਮ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਨੂੰ ਸਜੀਵਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਪਾਤਰ ਐਂਜਲਾ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦਾ ਪੁੱਤਰ ਡੈਨਿਸ ਜੋ ਕਿ ਅਮਰੀਕੀ ਸੈਨਿਕ ਵਜੋਂ ਇਰਾਕ ਵਿਚ ਲਾਪਤਾ ਹੈ। ਇੰਜ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਹਾਲਤ ਐਂਜਲਾ ਦੇ ਪਤੀ ਵਿਲੀਅਮ ਦੀ ਹੈ। ਵਿਲੀਅਮ ਟੀ.ਵੀ. ‘ਤੇ ਖ਼ਬਰਾਂ ਸੁਣਦਿਆਂ ਅਕਸਰ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਡੈਨਿਸ ਅਜੇ ਜ਼ਿੰਦਾ ਹੈ :

“ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਹ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚਲੀ ਭਾਲ ਏ ਜਾਂ ਕੀ, ਕਿ ਮੇਰਾ ਧਿਆਨ, ਇਕ ਜਵਾਨ ਵਲ ਖਿੱਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉੱਚੇ ਕੱਦ ਕਾਠ ਅਤੇ ਸਵੈਮਾਣ ਵਾਲੀ ਚਾਲ-ਢਾਲ ਤੋਂ ਉਹ ਐਨ ਡੈਨਿਸ ਲਗਦਾ ਏ। ਹੈਲਮਟ ਤੋਂ ਹਿਠਾਂਹ ਉਸ ਦੀ ਗਿੱਚੀ ‘ਚ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ ਵਾਲ ਵੀ ਡੈਨਿਸ ਦੇ ਵਾਲਾਂ ਵਰਗੇ ਨੇ। ਮੇਰਾ ਮਨ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਹਾਮੀ ਭਰਦਾ ਏ, ‘ਹੋ ਸਕਦੈ...ਲਾਪਤਾ ਐਲਾਨੇ ਹੋਏ ਡੈਨਿਸ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਧਰੇ ਛੁਪਾਈ ਰੱਖਿਆ ਹੋਵੇ...ਪਰ ਜਿਉਂ ਹੀ ਉਸ ਜੁਆਨ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਕੈਮਰੇ ਵੱਲ ਘੁੰਮਿਆਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇੰਜ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਮਹੱਲ ‘ਚ ਪਸਰੀ ਉਜਾੜ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਆ ਵੜੀ ਹੋਵੇ। ਵੈਰਾਗੇ ਹੋਏ ਮਨ ਨੇ ਆਹ ਭਰੀ, “ਕਾਹਨੂੰ ਮਨਾ! ਜੰਗਾਂ ‘ਚ ਗੁਆਚੇ ਪੁੱਤ ਏਨੇ ਸੌਖੇ ਕਿੱਥੇ ਲੱਭਦੇ ਨੇ।”

ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਡੈਨਿਸ ਦੇ ਲਾਪਤਾ ਹੋਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਤੋਰਦਿਆਂ ਪਿਛਲਝਾਤ ਜੁਗਤ ਵਜੋਂ ਇਕ ਹੋਰ ਅਹਿਮ ਘਟਨਾ ਰਾਹੀਂ ਤ੍ਰਾਸਦ ਸੰਵੇਦਨਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਘਟਨਾ ਅਗਲੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਹੈ ਉੱਥੇ ਇਹ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਇੱਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਪੂਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਦੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਹੋ ਨਿਬੜਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਡੈਨਿਸ ਪਹਿਲਾਂ ਅਫ਼ਗਾਨਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਤਾਰਾਬੋਰਾ ਦੀਆਂ ਸੂਹਾਂ ਲੈਂਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਇਰਾਕ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਖੁੰਦਕੀ ਸਬੰਧਾਂ, ਜੋ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ‘ਸੰਸਾਰ ਤਾਕਤ’ ਬਣਨ ਦੇ ਭਰਮ ਦਾ ਹੀ ਹਿੱਸਾ ਹਨ, ਕਾਰਨ ਇਰਾਕ ਵਿਚ ਆਪਣੀਆਂ ਫ਼ੌਜਾਂ ਨਾਲ ਜਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੋਂ ਅਮਰੀਕਾ ਨੂੰ ਅੰਗੂਠਾ ਦਿਖਾਉਣ ਵਾਲਾ ਡਿਕਟੇਟਰ ਸੱਦਾਮ ਹੁਸੈਨ ‘ਵਿਸ਼ਵ ਤਾਕਤ’ ਨੂੰ

ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੈ। ਸਭ ਕੁੱਝ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਮੁਤਾਬਕ ਵਾਪਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਵਿਲੀਅਮ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। “ਸਾਡੇ ਇਕ ਜਾਣਕਾਰ ਦਾ ਫੋਨ ਆਇਆ। ਮੈਂ ਫੁੱਟ ਟੀ.ਵੀ. ਔਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ...ਏਨਾ ਹੌਲਨਾਕ ਦ੍ਰਿਸ਼! ਹੈਰਾਨਗੀ 'ਚ ਡੁੱਬਿਆਂ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹੋਂ ‘ਹੋਲੀ ਜੀਸਸ’ ਨਿਕਲ ਗਿਆ।...ਵਰਲਡ ਟਰੇਡ-ਸੈਂਟਰ ਦੇ ਗਗਨ ਚੁੰਮਦੇ, ਚਾਂਦੀ ਰੰਗੇ, ਬੁਲੰਦ-ਬਲਕਾਰੀ ਟਾਵਰ-ਉਫ਼। ਐਂਜਲਾ! ਕਮ, ਲੁੱਕ” ...“ਅਨਬਿਲੀਵੇਬਲ, ਅਨਬਿਲੀਵੇਬਲ” ਕਰਦੀ ਉਫ ਜਿਵੇਂ ਥਾਂ ਹੀ ਗੱਡੀ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਅਸੀਂ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਅੱਗ ਅਤੇ ਪੂੰਝੇ 'ਚ ਢਹਿ-ਢੇਰੀ ਹੋ ਰਹੇ ਉੱਤਰੀ ਟਾਵਰ ਨੂੰ ਦੇਖ ਹੀ ਰਹੇ ਸਾਂ ਕਿ ਇਕ ਜਹਾਜ਼ ਸੇਧ ਧਾਰੀ ਦੱਖਣੀ ਟਾਵਰ 'ਚ ਜਾ ਵੱਜਾ। ਨਾਲ ਹੀ ਅੱਗ ਦੀਆਂ ਲੱਪਟਾਂ ਤੇ ਸੰਘਣਾ ਕਾਲਾ ਪੁੰਝਾਂ। ਓ ਮਾਈ ਗਾਡ। ਮੇਰੀ ਧੀ...।”

ਉਕਤ ਤ੍ਰਾਸਦ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸਮੁੱਚੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਲਈ ਬਕਾਇਦਾ ਮੁਕੰਮਲ ਹੈ। ਵਿਲੀਅਮ ਅਤੇ ਐਂਜਲਾ ਦੀ ਧੀ ਸਟੇਸੀ ਜੋ ਕਿ ਹੋਣਹਾਰ ਅਤੇ ਤੇਜ਼ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਮਾਲਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦੇ ਬਲਬੂਤੇ ਆਪਣੇ ਕੈਰੀਅਰ ਪ੍ਰਤੀ ਸਫਲ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਇਸ ਅਭਾਗੇ ਵਰਲਡ ਟਰੇਡ ਸੈਂਟਰ ਵਿਖੇ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਵਰਲਡ ਟਰੇਡ ਸੈਂਟਰ 'ਤੇ ਹੋਏ ਹਵਾਈ ਹਮਲਿਆਂ ਦੀ ਬਦੌਲਤ ਵਿਲੀਅਮ ਅਤੇ ਐਂਜਲਾ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਿਆਰੀ ਬੱਚੀ ਸਟੇਸੀ ਦੇ ਅੰਤਮ ਦਰਸ਼ਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਪਾਉਂਦੇ। ਇੰਜ ਹੀ ਦੂਜੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਉੱਪਰੋਂ ਵਾਪਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਵਿਲੀਅਮ ਅਤੇ ਐਂਜਲਾ ਦੀ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਬਚੀ ਔਲਾਦ ਡੈਨਿਸ ਜੋ ਕਿ ਇਰਾਕ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਫੌਜ ਨਾਲ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਲਾਪਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਟੇਸੀ ਦਾ ਇੰਜ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੋ ਜਾਣਾ ਜਿੱਥੇ ਉਸ ਦੇ ਪੇਕੇ ਪਰਵਾਰ ਲਈ ਤ੍ਰਾਸਦਿਕ ਹੈ ਉੱਥੇ ਉਸ ਦਾ ਪਤੀ ਰਿਚਰਡ ਇਸ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਨੂੰ ਬੜੇ ਬੋਝਲ ਮਨ ਨਾਲ ਸਹਿਣ ਕਰਦਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਡੈਨਿਸ ਦੀ ਇੰਜ ਗੁੰਮਸ਼ੁਦਗੀ ਜਿੱਥੇ ਵਿਲੀਅਮ ਅਤੇ ਐਂਜਲਾ ਲਈ ਅਸਹਿ ਹੈ ਉੱਥੇ ਉਸ ਦੀ ਗਰਭਵਤੀ ਪਤਨੀ ਲਈ ਅਤਿ ਦੀ ਤ੍ਰਾਸਦਿਕ ਹੈ।

ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਨੇ ਵਿਲੀਅਮ ਦੇ ਬਾਸ ਐਰਿਕ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦਾ ਬਿਆਨ ਕਰਦਿਆਂ ਸਮੁੱਚੇ ਮੂਲ ਅਮਰੀਕਨਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦੀ ਕਰੂਰਤਾ ਦਾ ਮੁਜ਼ਾਹਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਦੁੱਖ, ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਗੋਂ ਪਦਾਰਥਵਾਦੀ ਸੋਚ ਸਦਕਾ ਕੇਵਲ ਮੌਕੇ-ਬੇ-ਮੌਕੇ ਆਪਣਾ ਮਤਲਬ ਹੱਲ ਕਰਨਾ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਇਕ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਵਾਂਗ ਆਪਣੇ ਪਾਤਰਾਂ ਮੂੰਹੋਂ ਅਜਿਹੇ ਸੰਵਾਦ ਬੁਲਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਵਰਗੇ ਵਿਕਸਤ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਮੁਲਕ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਕਿੰਨੀ ਬਿਮਾਰ ਕਿਸਮ ਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਇਰਾਕੀ ਮੂਲ ਦੇ ਅਬਦੁਲ ਅਤੇ ਵਿਲੀਅਮ ਦੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਕਾਬਲ-ਏ-ਗੌਰ ਹੈ :

“ਐਬਦੁਲ! ਇਰਾਕ ਦੀ ਜੰਗ ਤਾਂ ਮੁੱਕ ਗਈ ਏ। ਪੂਰਾ ਅਮਨ ਚੈਨ ਹੋਣ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਚਿਰ ਲੱਗੂ ?”

“ਵਿਲੀਅਮ! ਲੜਾਈ ਅਸਲ ਵਿਚ ਮੁੱਕੀ ਨਹੀਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਐ।”

“ਕੀ ਮਤਲਬ ?” ਉਸ ਦੇ ਚਿੰਤਨੀ ਮੱਥੇ ਨੂੰ ਤੱਕਦੀ ਐਂਜਲਾ ਪੁੱਛਦੀ ਏ।

“ਇਹ ਜੱਗ ਜ਼ਾਹਰ ਹੋ ਗਿਐ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਅੱਖ ਇਰਾਕ ਦੇ ਤੇਲ ਧਨ 'ਤੇ ਸੀ ਪਰ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਅਮਰੀਕਾ ਨੂੰ ਮਹਿੰਗਾ ਪਏਗਾ।”

...“ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਕੋਈ ਘੱਟ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਨੇ ਇਰਾਕੀਆਂ ਨੂੰ ਧੱਕੇ ਖੋਰ ਤੇ ਜ਼ਾਲਮ ਸੈਦਮ ਕੋਲੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਦੁਆਇਐ।” “ਡਿਕਟੇਟਰ ਸਦਾਮ ਹੁਸੈਨ ਜ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਮੂਰਖ ਵੀ ਸੀ, ਛੋਟਾ ਨਹੀਂ, ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ। ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਰੱਖਣ ਜਾਂ ਲਾਹੁਣ ਦੀ ਸਿਰਦਰਦੀ ਇਰਾਕ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਤੇ ਜੇ ਅਮਰੀਕਾ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਵਿਸ਼ਵ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ, ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਅਤੇ ਤਹਿਜੀਬ ਬਾਰੇ ਫਿਕਰਮੰਦ ਹੈ ਤਾਂ ਦੋਹਰੀ ਨੀਤੀ ਕਿਉਂ ? ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਇਹ ਅਤਿਵਾਦ ਵਿਰੁੱਧ ਜੰਗਾਂ ਲੜ ਰਿਹੈ ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਅਤਿਵਾਦ ਉਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਮੁਲਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਭਾਈਵਾਲ ਬਣਾਇਆ...।”

“ਸੱਦਾਮ ਹੁਸੈਨ ਨੂੰ ਤਾਕਤਵਰ ਬਣਾਇਆ ਵੀ ਤਾਂ ਅਮਰੀਕਾ ਨੇ ਹੀ ਸੀ...ਤੇ ਹੁਣ ਉਸੇ ਸਦਾਮ ਨੂੰ ਲਾਹੁਣ ਵਾਸਤੇ ਸਾਰਾ ਇਰਾਕ ਹੀ ਲਹੂ ਲੁਹਾਣ ਕਰ ਛੱਡਿਐ...”

ਆਲੋਚਨਾਤਮਿਕ ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ ਵਿਧੀ ਤਹਿਤ ਪੇਸ਼ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਅੰਤ ਲੇਖਕ ਦੀ ਬਹੁਤ ਖੂਬਸੂਰਤ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ। ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤ੍ਰਾਸਦੀਆਂ ਸਮੋਈ ਬੈਠੀ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਅੰਤ ਮੌਕੇ ਵਿਲੀਅਮ ਅਤੇ ਐਂਜਲਾ ਲਈ ਇੱਕ ਸੁਖਦ ਅਹਿਸਾਸ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਤਹਿਤ ਉਹ ਡੈਨਿਸ ਦੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਵਾਪਸ ਪਰਤਣ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ ਹਾਲਾਤ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਦੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਕਹਾਣੀ ਤ੍ਰਾਸਦ ਸੰਵੇਦਨਾ ਤੋਂ ਆਸ਼ਾਵਾਦ ਤੱਕ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਤੈਅ ਕਰਦੀ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦੂਜੀ ਕਹਾਣੀ ‘ਪਾਣੀ’ ਜੋ ‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਿਹ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਨਾਂ ਦੀ ਪਾਤਰ ਦੀ ਤ੍ਰਾਸਦ ਸੰਵੇਦਨਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ। ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਡੰਬਨਾ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਦਾ ਵਿਆਹਿਆ ਵਰ੍ਹਿਆ ਪੁੱਤ ਘਰ ਵਿਚ ਸਵਿੰਮਿੰਗ ਪੂਲ ਬਣਵਾਉਣ ‘ਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਖਰਚੇ ਵਿਚ ਰਾਹਤ ਵਜੋਂ ਆਪਣੀ ਮਾਂ (ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ) ਦੀ ਪੇਕੇ ਪਿੰਡ (ਪੰਜਾਬ) ਵਿਚ ਪਈ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚ ਦੇਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਦੀ ਔਲਾਦ ਭਾਵ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਰਾਜੂ ਉਸ ਦੀ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਨੂੰਹ ਸ਼ੈਰਨ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਸ ਦਾ ਪਤੀ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਥਾਈਂ ਠੀਕ ਵਿਚਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਰ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਨਹੀਂ ਸਕੀ ਅਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਘੁੱਟਣ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਦ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਦੀ ਪੇਕੀ ਪਈ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ :

“ਉਸ ਨੂੰ ਇੰਜ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤ ਉਸ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਖੁਰਚ ਕੇ ਕਿਸੇ ਗਾਰਬੇਜ ਦੇ ਟੋਏ ਵਿਚ ਸੁੱਟਣੀ ਚਾਹ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ।”

ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਅੰਤ ‘ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਭੁੱਪੀ ਕੋਲੋਂ ਜਦ ਇਹ ਮੰਗ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮੁਖ਼ਤਿਆਰਨਾਮਾ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚ ਆ ਰਹੀ ਸਵਾਰਥੀ ਭਾਵਨਾ ਤ੍ਰਾਸਦ ਸੰਵੇਦਨਾ ਦਾ ਬਾਇਸ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਸਵਿੰਮਿੰਗ ਪੂਲ ਦੇ ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਹੇਠੋਂ ਪਾਣੀ ਮੁੱਕਣ ਦੀ ਕਥਾ ਖੂਨ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚ ਬਦਲਣ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਦਾਰਥਵਾਦੀ ਸੋਚ ਭਾਰੂ ਹੈ।

ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਿਹ ਦੀ ਤੀਜੀ ਕਹਾਣੀ ‘ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ’ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਤ੍ਰਾਸਦ ਸੰਵੇਦਨਾ ਦਾ ਲਖਾਇਕ ਹੈ। ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡ ਟੇਢੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੈਨੇਡਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦਸ-ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਦੇ ਲੰਬੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਜਦ ਕੈਨੇਡਾ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਬਾਸ਼ਿੰਦਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਹੁੜ-ਪਹੁੜ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਦੋ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਕੈਨੇਡਾ ਬੁਲਾ ਲੈਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਕੱਟਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਰੰਤੂ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਦਿਆਂ-ਕਰਦਿਆਂ ਉਸ ਦਾ ਖੁਦ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਦਾਅ ‘ਤੇ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਸੁਰਿੰਦਰ ਅਤੇ ਮਨਜਿੰਦਰ ਦੀ ਸਥਾਨਕ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਾਲ ਸੰਗਤ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਭਾਉਂਦੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਿਹੇ ਦੰਡੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਤੋਂ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਵਾਕਫ਼ ਹੈ। ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀਆਂ ਦੀ ਮਾਰਫਤ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਘਪਲਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਆਰਥਿਕ ਲਾਭ ਲੈਣੇ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕਿਰਦਾਰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਕਰਦੇ ਹਨ :

“ਪਰ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਢੀਂਡਸਾ ਵੱਲੋਂ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਫੰਡਾਂ ‘ਚ ਘਪਲੇਬਾਜ਼ੀਆਂ ਕਰਕੇ ਵੱਡੀ ਤਕੜੀ ਰਕਮ ਸੁਰਿੰਦਰ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਵਾਲੇ ਆਟੋਗੈਰਾਜ਼ ‘ਚ ਲਾਉਣ ਦੀ ਖਬਰ ਉੱਡੀ ਤਾਂ ਉਹ ਨਵੀਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਵਿਚ ਘਿਰ

ਗਿਆ।.....ਉਸ ਦੀ ਸੋਚ ਵਿਚ ਪਿਛਲੀ ਵਾਰ ਦਾ ਇੰਡੀਆ ਦਾ ਗੇੜਾ ਘੁੰਮ ਗਿਆ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਹੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ, “ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿਆਂ! ਤੂੰ ਚੰਗੇ ਵੇਲੇ ਨਿਕਲ ਗਿਆਂ। ਏਥੇ ਤਾਂ ਹੁਣ ਹਰ ਪਾਸੇ ਹੀ ਏਨਾ ਨਿਘਾਰ.....।”

ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਦੰਡੀ ਪ੍ਰਧਾਨਾਂ ਦਾ ਕਿਰਦਾਰ ਨੰਗਾ ਕਰਦਿਆਂ ਅਜਿਹੀ ਘਟਨਾ ਬਿਆਨ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬਿਮਾਰ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਦ ਮਨਜਿੰਦਰ ਦੀ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਅਣਬਣ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਸੁਲਾਹ ਸਫਾਈ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਤਦੇ ਹੀ ਉਹ ਨਾ ਚਾਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਵੀ, ਪਰ ਆਪਣੀ ਦਿਲੀ ਇੱਛਾ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਵੱਸ, ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਘਰ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੀ ਸੋਚ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਵਲੂੰਧਰ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੰਦੀ ਹੈ :

“ਬਾਪੂ ਜੀ! ਤੁਸੀਂ! ਕਾਹਲੇ ਨਾ ਪਵੋ। ਹੋ ਲੈਣ ਦਿਉ ਉਹਨੂੰ ਅਜੇ ਹੋਰ ਹਲਕੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਮਨਜਿੰਦਰ ਹੁਰਾਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਹਾ ਪਈ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾਹ। ਜਿਵੇਂ ਗਈ ਐ, ਉਵੇਂ ਹੀ ਆ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਤੀਵੀਂ ਜਾਤ ਨੂੰ ਜਿੰਨਾ ਥੱਲੇ ਲਾ ਕੇ ਰੱਖੋ ਓਨੀ ਹੀ ਸੂਤ ਰਹਿੰਦੀ ਏ।”

ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦੀ ਤੁਕ “ਸੋ ਕਿਉਂ ਮੰਦਾ ਆਖੀਐ ਜਿਤੁ ਜੰਮੈ ਰਾਜਾਨ” ਦਾ ਅਕਸਰ ਰਟਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਜਿਹੇ ਪੰਥ ਦੇ ਠੇਕੇਦਾਰਾਂ ਦਾ ਕਿਰਦਾਰ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਘਿਨਾਉਣਾ ਉਦੋਂ ਹੋ ਨਿਬੜਦਾ ਹੈ ਜਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦਾ ਸਾਥੀ ਮੈਂਬਰ ਸੀਤਲ ਸਿੰਘ ਆਪਣਾ ਵਿਵਹਾਰ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਦਾ ਹੈ :

“ਕੁਝ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਸੀਤਲ ਸਿੰਘ ਅੱਖ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਮਨਜਿੰਦਰ ਨੂੰ ਉਠਾ ਕੇ ਆਫਿਸ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਲੈ ਗਿਆ...। ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਸੀਤਲ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਉੱਠ ਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਅੱਧੇ ਕੁ ਘੰਟੇ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਮੁੜਿਆ ਤਾਂ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਚੜ੍ਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਜਾਪੀਆਂ। ਸੰਘਣੀਆਂ ਲੰਮੀਆਂ ਮੁੱਛਾਂ 'ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਦਾ ਉਹ ਬੋਲਿਆ, “ਬਈ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿਆਂ! ਜਿਹੜੀ ਬੀਬੀ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਏਜੰਸੀ ਵਿਚ ਕਲਰਕ ਰਖਾਈ ਸੀ, ਦਿਲ ਤਾਂ ਵਾਹਵਾ ਲਾਈ ਰੱਖਦੀ ਹੋਣੀ ਆਂ।”

ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਤ੍ਰਾਸਦ ਸੰਵੇਦਨਾ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਲਈ ਆਸ ਦੀ ਕਿਰਨ ਜਗਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਇਤਫਾਕ ਸਿਰਜਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਦੀ ਲਿਵਰ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਉਸ ਦੇ ਹੀ ਸਮਾਜ ਸੇਵੀ ਮਿੱਤਰ ਜੇਮਜ਼ ਕੋਲੋਂ ਪੂਰੀ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਕ ਮਨੋਰੋਗੀ ਲੜਕੇ ਦੁਆਰਾ ਸੁੱਤਾ ਪਿਆ ਹੀ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਸਵੈ ਇੱਛਾ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਵਜੋਂ ਸਰੀਰਕ ਹਿੱਸਿਆਂ 'ਚੋਂ ਲਿਵਰ ਦਾ ਦਾਨ ਹਸਪਤਾਲ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਦੇ ਮਿੱਤਰ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਲਾਉਣਾ ਨਿਸ਼ਚਤ ਹੋਣਾ ਬਹੁਤ ਖੂਬਸੂਰਤ ਇਤਫਾਕ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਤ੍ਰਾਸਦ ਸੰਵੇਦਨਾ 'ਚੋਂ ਇਕਦਮ ਕੱਢ ਕੇ ਸੁਖਦ ਅਹਿਸਾਸ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਬਰਫ ਤੇ ਦਰਿਆ' ਦੀ ਨਾਇਕਾ ਸੋਫੀਆ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਡੀਨ ਹੱਥੋਂ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਭੋਗਦੀ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁੰਮਰਾਹ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦ ਉਹ ਸਰੀਰਕ ਸੋਸ਼ਣ ਉਪਰੰਤ ਗਰਭਵਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਪਿੱਠਭੂਮੀ ਵਿਚ ਪਨਪਦਾ ਕੋਰਾਪਣ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ :

“ਸੌਰੀ ਕਹਿ ਕੇ ਗੱਲ ਮੁਕਣੀ ਨਹੀਂ...ਮੇਰੇ ਪੇਟ ਵਿਚ ਤੇਰਾ ਬੱਚਾ ਏ।”

“ਰੀਅਲੀ ?” ਡੀਨ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦਾ ਰੰਗ ਉੱਡ ਗਿਆ। ਸਟੇਕ ਦੀ ਬੁਰਕੀ ਉਸ ਮਸਾਂ ਹੀ ਲੰਘਾਈ।

ਮੈਂ 'ਹਾਂ' ਵਿਚ ਸਿਰ ਹਿਲਾਇਆ।

“ਅਬੋਰਸ਼ਨ ਕਰਵਾ ਲੈ।” ਡੀਨ ਦੇ ਲਫਜ਼ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਤੇਜ਼ਾਬ ਦੇ ਛਿੱਟਿਆਂ ਵਾਂਗ ਪਏ।

“ਡੀਅਰ! ਤੂੰ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਿਹੈਂ? ਗੱਲ ਅਬੋਰਸ਼ਨ ਕਰਵਾਉਣ ਜਾਂ ਨਾ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਮੰਨਦੀ ਆਂ।”...

“ਦੇਖ ਸੋਫੀਆ! ਆਪਣੀ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਫਰੈਂਡਸ਼ਿਪ ਏ। ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਗੁਜ਼ਾਰਨ ਦੀ ਮੇਰੀ ਨਾ ਕੋਈ ਪਲੈਨ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਹੈ।”

ਅਜਿਹਾ ਕਹਿ ਕੇ ਡੀਨ ਦਾ ਸੋਫੀਆ ਤੋਂ ਜੁਦਾ ਹੋ ਜਾਣਾ ਅਕਸਰ ਅੱਲ੍ਹੜ ਲੜਕੀਆਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ।

‘ਸੜਕਾਂ’ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਪਾਤਰ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜਿੱਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ, ਜਿਸ ਦੇ ਬਿਜ਼ਨਸ ਲਈ ਉਹ ਲੰਬਾ ਸਮਾਂ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਵੰਡ ਦੀ ਗੱਲ ਵੇਲੇ ਗੱਲ ਖੂਨ-ਖਰਾਬੇ ਤੱਕ ਉੱਤਰ ਆਉਣੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਦਾ ਬਾਇਸ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਵੱਡੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਉਦੋਂ ਵਾਪਰਦੀ ਹੈ ਜਦ ਉਸਦਾ ਜਵਾਨ ਪੁੱਤਰ ਇੱਕ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਵਿਚ ਹੋਰਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਬਚਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਖੁਦ ਜਾਨ ਗਵਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਇਸ ਕੁਰਬਾਨੀ ਲਈ ਕੈਨੇਡਾ ਸਰਕਾਰ ਸਨਮਾਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਸੁਰਿੰਦਰ ਇਸ ਮੌਕੇ ਮਾਣ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉੱਥੇ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਕਿ ਇਸ ਸਨਮਾਨ ਦਾ ਅਸਲ ਹੱਕਦਾਰ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਨਹੀਂ, ਤ੍ਰਾਸਦ ਸਥਿਤੀ ’ਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਆਸ਼ਾ ਤੱਕ ਪੁੱਜਦਿਆਂ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਅੰਤ ਬਹੁਤ ਖੂਬਸੂਰਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ :

“ਐਜੀਤ! ਸੁਰੇਂਦਰ! ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਦਰਦ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ...ਪਰ ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਮਾਣ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣਾ ਕਰਨ ਅੱਜ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਪੰਨਿਆਂ ’ਚ ਚਲਾ ਗਿਆ।”

“ਪਰ ਸਾਡੇ ਇਤਿਹਾਸ ’ਚ ਤਾਂ ਹੁਣ ਹਨ੍ਹੇਰਾ ਹੀ ਹਨ੍ਹੇਰਾ ਏ।” ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਦਰਦ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਜੈਕ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ’ਤੇ ਗੌਰਵ ਝਲਕ ਰਿਹਾ ਸੀ ਉਮਾਹ ਭਰੀ ਅਵਾਜ਼ ’ਚ ਉਹ ਬੋਲਿਆ, “ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਵਿਚ ਵੀ ਲੋਅ ਹੁੰਦੀ ਏ...ਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਲੋਅ।”

ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ’ਤੇ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹ ‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵੱਖੋਂ-ਵੱਖਰੇ ਕੋਣਾਂ ਤੋਂ ਤ੍ਰਾਸਦ ਸੰਵੇਦਨਾ ਦੀਆਂ ਲਖਾਇਕ ਹਨ। ਪਰ ਕਈ ਕਹਾਣੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ‘ਟਾਵਰਜ਼’, ‘ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ’ ਅਤੇ ‘ਸੜਕਾਂ’ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਤ੍ਰਾਸਦ ਸੰਵੇਦਨਾ ਅਤੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਸੁਖਦ ਅਤੇ ਆਸਭਰਪੂਰ ਅਹਿਸਾਸ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਕਲਾ ਨੂੰ ਬੇਹੱਦ ਸੁੰਦਰਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਪਾਠਕ ਤ੍ਰਾਸਦ ਸੰਵੇਦਨਾ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਅੰਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਚਾਨਣ ਜਾਂ ਨਵੇਂ ਸਵੇਰੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨਾਲ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਵਿਸ਼ਵੀ-ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਰਚੇਤਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਵਿਸ਼ਵੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਕੋਟੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਗਿਆ ਮੰਨ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ‘ਟਾਵਰਜ਼’

ਵਿਚ ਨਾਰੀ ਸੰਵੇਦਨਾ

ਉਪਿੰਦਰਜੀਤ (ਡਾ.)*

ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਵਿਚ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਨੂੰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਿਰਜਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਸਿਰਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਉਸ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਅਪਣਾਉਂਦਿਆਂ

ਹੋਇਆਂ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸਮਾਜ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਦਰਦ, ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਤਾਂ ਕੀਤਾ ਹੀ, ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਅਗਾਂਹ ਉਸ ਨੇ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਚਲੀ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਨ ਵਰਗੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਨਾਲ ਅੱਤਵਾਦ ਦਾ ਰਾਜਨੀਤਕ ਹੱਲ, ਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਘਾਟ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਵੀ ਚਿਤਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਵਿਚਲੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਪਾਠਕ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸਾਫ਼ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਉਭਰਨੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਡੂੰਘੀ ਛਾਪ ਛੱਡਦੀਆਂ ਹਨ। ਲੇਕਿਨ ਇੱਥੇ ਇਸ ਲੇਖ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਵਿਚਲੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਨਾਰੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨਾ ਆਪਣਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਹ ਵਿਸ਼ਾ ‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਵਿਚਲੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾਰੀ ਪਾਤਰ ਵਿਭਿੰਨ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਅਹਿਮ ਪਾਤਰ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਨਾਲ ਸਿੱਧੇ-ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਕਹਾਣੀ ‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਵਿਚਲੀ ਐਂਜਲਾ ਅਤੇ ਸਟੈਸੀ, ‘ਪਾਣੀ’ ਵਿਚਲੀ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਅਤੇ ‘ਬਰਫ਼ ਅਤੇ ਦਰਿਆ’ ਵਿਚਲੀ ਸੋਫੀਆ ਅਜਿਹੇ ਅਹਿਮ ਪਾਤਰ ਹਨ ਜੋ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚਲੇ ਉਤਰਾਅ-ਚੜ੍ਹਾਅ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚਲੇ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਉਭਾਰਨ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਨਾਰੀ ਵਿਚਲਾ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਪੱਖ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦਾ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਘੜਵਾਂ ਪੱਖ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਨਾਰੀ ਵਿਚਲੀ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਗਹਿਰੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹੀ ਵਜਾਹ ਹੈ ਕਿ (ਆਮ ਦੇਖਿਆ ਵੀ ਗਿਆ ਹੈ) ਨਾਰੀ ਦਿਮਾਗ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦਿਲ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਫ਼ੈਸਲਿਆਂ ਵਿਚ ਭਾਵੁਕਤਾ ਦਾ ਅੰਸ਼ ਪ੍ਰਤੱਖ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਨਾਰੀ ਵਿਚਲੀ ਇਸ ਭਾਵੁਕਤਾ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਮੰਨ ਕੇ ਸਦੀਆਂ ਤੱਕ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਹੁੰਦਾ ਆਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਨਾਰੀ ਆਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਹੈ ਫਿਰ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦਾ ਇਹ ਪੱਖ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਲਕਿ ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਪੂਰਬੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਨਾਰੀ ਚੇਤੰਨਤਾ ਪਹਿਲਾਂ ਉਪਜੀ ਹੈ। ਉਥੋਂ ਦੀ ਨਾਰੀ, ਏਸ਼ੀਆਈ ਨਾਰੀ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਆਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ, ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਪ੍ਰਤੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਚੇਤੰਨ ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜਾਗਰੂਕ ਇਸੇ ਹੀ ਕਾਰਨ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਕ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਇਸ ਚੇਤੰਨਤਾ ਨੂੰ ਨਾਰੀ ਦੀ ਪੁਰਸ਼ ਨਾਲ ਬਰਾਬਰੀ ਦਾ ਰੂਪ ਦੇ ਕੇ ਉਕਸਾਹਟ ਵੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ; ਜਿਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਨਾਰੀ ਅੰਦਰ ਵਾਪਰਨ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਬਾਹਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਟੁੱਟ-ਭੱਜ ਹੀ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਨਾਰੀ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਦਾ ਅਸਲ ਮਕਸਦ ਨਾਰੀ ਨੂੰ ਪੁਰਸ਼ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦਿਵਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ, ਉਸ ਦੇ ਸ਼੍ਰੇਣੀ-ਮਾਨ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਮਾਨਤਾ ਦਿਵਾਉਣਾ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚਲੇ ਉਸ ਦੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨ ਦੇਣਾ ਹੈ।

ਹੁਣ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਨਾਰੀ ਵਿਚਲੀ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਦਾ ਜੋ ਪ੍ਰਬਲ ਰੂਪ ਦੇਖਦੇ ਆਏ ਹਾਂ ਉਹ ਸੁੱਖਾਂ ਮੰਗਣ ਵਾਲੀ ਧੀ, ਨਿਛਾਵਰ ਹੋ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭੈਣ, ਪਤੀਵਰਤਾ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਮਮਤਾਮਈ ਮਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕੋਈ ਅਤਿਕਥਨੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੈ ਬਲਕਿ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਕੁਰਬਾਨ ਹੁੰਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਅਸੀਂ ਪੱਛਮੀ ਨਾਰੀ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਹੀ ਰੂਪ ਚਿਤਰਦੇ ਹਾਂ ਜੋ ਕਿ ਸਮਾਜਿਕ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਆਜ਼ਾਦ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਬਲਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੰਧਨਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਵਿਚ ਉਤਸੁਕ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਨਾਰੀ ਮੁਕਤੀ ਜਾਂ ਨਾਰੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚਲੀ ਇਹ ਟੁੱਟ-ਭੱਜ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸ ਸਮਾਜਿਕ ਖੁਲ੍ਹ ਦੀ ਹੀ ਦੇਣ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਵਿਅਕਤੀਵਾਦ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਉਥੋਂ ਦਾ ਸਮਾਜ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਸਾਡੇ ਹੱਥਲੇ ਲੇਖ ਦਾ ਇਹ ਵਿਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਸੋਚਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਨਾਰੀ ਵਿਚਲੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਦੀ ਪੱਧਰ ਪੱਛਮੀ ਜਾਂ ਪੂਰਬੀ ਹੋਣ ਨਾਲ ਬਦਲ ਕਿਉਂ ਜਾਂਦੀ ਹੈ? ਨਾਰੀ, ਨਾਰੀ ਹੈ ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ ਪੱਛਮੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਪੂਰਬੀ। ਉਸ ਵਿਚਲੀ

ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਦੇਣ ਹੈ ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਸਮਾਜਿਕ ਰਹੁ-ਰੀਤਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਉੱਪਰ ਗਹਿਰਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਅਸੂਲ ਆਪਣੀ ਜਗ੍ਹਾ ਕਾਇਮ ਹਨ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸੇ ਹੀ ਧਾਰਨਾ ਅਧੀਨ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਔਰਤ ਪਾਤਰਾਂ ਦਾ ਇਹੀ ਪੱਖ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਔਰਤ ਭਾਰਤੀ ਹੋਵੇ, ਅਮਰੀਕੀ ਜਾਂ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਉਸ ਵਿਚ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚਲੀਆਂ ਔਰਤ ਪਾਤਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਭਾਰਤੀ ਤੇ ਪੱਛਮੀ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਪੱਖ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵੱਖਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਿਤਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ ਏਸ਼ੀਆਈ ਮੂਲ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਸਮਾਜਿਕ ਬੰਧਨਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਜੱਦੋ-ਜਹਿਦ ਕਰਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਸਮਾਜ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚਿਤਵਦੀਆਂ। ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਦੇ ਵਿਰਲੇ ਟਾਵੇਂ ਅਪਵਾਦ ਵੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਮਾਜਿਕ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਥੇ ਹੀ ਪੱਛਮੀ ਔਰਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਵਿਚਲੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਨਾਰੀ ਪਾਤਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪੱਛਮੀ ਨਾਰੀ ਤੋਂ ਬਦਲਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਵਿਚਲੇ ਨਾਰੀ ਪਾਤਰਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਐਂਜਲਾ, ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਅਤੇ ਸੋਫੀਆ ਹਨ। ਇਹ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਾਤਰ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਆਪਣੇ ਘਰ, ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਹੋਂਦ ਤੱਕ ਜੁੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਪਾਤਰ ਐਂਜਲਾ ਅਮਰੀਕਨ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ ਮਾਂ ਵੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਪ੍ਰਤੀ ਬਹੁਤ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੇਟੇ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਪ੍ਰਤੀ ਚਿੰਤਤ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਉਥੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਬੇਟੀ ਸਟੈਸੀ ਦੀ ਕਾਮਯਾਬ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੇ ਫ਼ਖ਼ਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਬੇਟੀ ਦੀ ਵਰਲਡ ਟਰੇਡ ਸੈਂਟਰ ਦੇ ਟਾਵਰਾਂ ਵਿਚਲੀ ਦੁਰਘਟਨਾ ਵਿਚ ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਪਤੀ ਤੇ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਭਾਲਦੀ ਐਂਜਲਾ ਇਕ ਕਮਜ਼ੋਰ ਨਿਤਾਣੀ ਜਿਹੀ ਔਰਤ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਹੋਂਦ ਆਪਣੀ ਬੇਟੀ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁੱਤਰ ਡੈਨਿਸ ਦੇ ਇਰਾਕ ਦੀ ਜੰਗ ਵਿਚ ਲਾਪਤਾ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਤਰਸਯੋਗ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਅੰਦਰਲੀ ਟੁੱਟ-ਭੱਜ ਉਸ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦੀ ਹੈ :

“...ਇਟਸ ਵੈਰੀ ਹਾਰਡ...ਡੈਨਿਸ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਨੇ ਸਟੈਸੀ ਦਾ ਦੁੱਖ ਮੁੜ ਜਗਾ ਦਿੱਤਾ ਏ। ਮੇਰੀ ਹੋਂਦ ਖੁਰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਏ।”

ਇਥੇ ਐਂਜਲਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਅਮਰੀਕੀ ਮਾਵਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਬਣਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਅਮਰੀਕਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਤੇਲ ਦੀ ਭੁੱਖ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਚੌਧਰ ਦੀ ਭੇਟ ਚੜ੍ਹਾ ਦਿੱਤੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਪਾਣੀ’ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਆਪਣੇ ਇਕੋ ਇਕ ਪੁੱਤਰ ਰਾਜ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਤੋਂ ਤਾਂ ਨਿਸ਼ਾਵਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਔਰਤ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਾ ਲੈਣਾ ਉਸ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਹ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਇਕ ਲੰਬਾ ਅਰਸਾ ਗੁਜ਼ਾਰ ਲੈਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਕ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਮਾਂ ਹੈ ਜਿਸ ਅੰਦਰਲਾ ਸ਼੍ਰੇਮਾਣ ਇਹ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਨੂੰਹ-ਪੁੱਤਰ ਉਸ ਦੇ ਕਹਿਣੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋਣ। ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਜੰਮੇ-ਪਲੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਰੀਝ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕੁੜੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਪਰਵਾਨਗੀ ਤਾਂ ਦੇ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰਹ ਲਿਆਉਣ ਦੀਆਂ ਰੀਝਾਂ ਕੁਚਲੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ :

“ਚੰਦਰਿਆ! ਤੈਨੂੰ ਇੰਨੇ ਚਾਵਾਂ ਨਾਲ ਪਾਲਿਆ ਪੜ੍ਹਾਇਆ...ਐਹ ਤੂੰ ਕੀ ਕੀਤੇ, ਮੇਰੀਆਂ ਰੀਝਾਂ ਹੀ ਕੁਚਲ ਸੁੱਟੀਆਂ...ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਪਰੀਆਂ ਵਰਗੀ ਤੇ ਘਰੇਲੂ ਜਿਹੀ ਪੰਜਾਬਣ ਕੁੜੀ ਲੱਭ ਦੇ ਦੇਣੀ ਸੀ।”

ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਸ ਦਾ ਆਪਣੀ ਨੂੰਹ ਸ਼ੈਰਨ ਨਾਲ ਵਖਰੇਵਾਂ ਹੈ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਵੀ, ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਵੀ ਅਤੇ ਉਮਰਾਂ ਦਾ ਵੀ ਲੇਕਿਨ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਲਈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰਲੀ ਟੁੱਟ-ਭੱਜ ਜਾਹਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਂਦੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਹ ਰਵਾਇਤੀ ਭਾਰਤੀ ਔਰਤ ਵਾਂਗ ਆਪਣੇ ਪੇਕਿਆਂ, ਆਪਣੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਰਪਿਤ ਅਤੇ ਸੁਹਿਰਦ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੱਸ-ਸਹੁਰੇ ਦਾ ਆਪਣੇ ਨੂੰਹ-ਪੁੱਤਰਾਂ ਪ੍ਰਤਿ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਖੁਸ਼ਕ ਵਤੀਰਾ ਵੀ ਦੁੱਖ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੀ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਐਂਜਲਾ ਅਤੇ ਸੁਖਜੀਤ ਵਿਚ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਪੱਖੋਂ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਰੀਤਵ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਪੱਛਮੀ ਤੇ ਪੂਰਬੀ ਔਰਤ ਵਿਚਲੀ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਵਿਚ ਸਮਾਨਤਾ ਦਿਖਾਈ ਹੈ ਬਲਕਿ ਉਸ ਨੇ ਦੋ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸਮਾਨਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ।

ਔਰਤ ਦਾ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ, ਆਪਣੇ ਪਿਆਰ ਪ੍ਰਤੀ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਹੋਣਾ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਨਾਰੀ ਮਨ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਵਿਚਲੀ ਕਹਾਣੀ ‘ਬਰਫ ਤੇ ਦਰਿਆ’ ਦੀ ਨਾਰੀ ਪਾਤਰ ਸੋਫੀਆ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ ਕਿ ਔਰਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਉਮਰ ਦੀ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਇਕ ਭਰੇ ਪੂਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਪਤੀ ਦੇ ਨਿਰਛੱਲ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹਰ ਔਰਤ ਇਕ ਸੰਪੂਰਨ ਘਰ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਨਿਛਾਵਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਹਿਚਾਣ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਸੋਫੀਆ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਅਲਹਿਦਗੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਘਰ ਵਿਚਲੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ੌਨ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਹੁਲਤਾਂ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਉਸ ਝੁਕਾਅ ਡੀਨ ਵੱਲ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਉਹ ਆਪ ਤਾਂ ਡੀਨ ਵੱਲੋਂ ਧੋਖੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੀ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ੌਨ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸ਼ੌਨ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਮਿਲ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬੇਵਕੂਫੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਪਛਤਾਵੇ ਵਜੋਂ ਉਹ ਸ਼ੌਨ ਦੇ ਨਾਲ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਗੁਜ਼ਾਰਨ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਇਸੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਤੇ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਉਹੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਜੋ ਹਰ ਔਰਤ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ :

“ਧੀ ਲੀਜ਼ਾ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਵਿਚਲੀ ਅਪਣੱਤ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਤਨਾਅ ਘਟਦਾ ਜਾਪਿਆ...ਸਨੇਹ ਦੇ ਰਉਂ ਵਿਚ ਇੰਜ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਘਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜੀਅ ਸ਼ੌਨ, ਵੈਂਡੀ, ਲੀਜ਼ਾ ਤੇ ਬੇਨ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਖਲੋ ਤੇ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹੋਣ, ‘ਏਨੇ ਅਪਸੈਂਟ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਦਾ।’ ਸਾਡੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਤੈਨੂੰ ਕਾਹਦਾ ਦੁੱਖ।”

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਸਤਰੀ ਪਾਤਰ ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਾਲੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣੇ ਘਰ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼, ਆਪਣੀ ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਪ੍ਰਤੀ ਵੀ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਹਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼, ਇਸ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਤੇ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਚੇਤ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਲਗਾਅ ਹੈ। ‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਵਿਚ ਸਟੈਸੀ ਅਤੇ ‘ਪਾਣੀ’ ਵਿਚ ਸ਼ੈਰਨ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀਆਂ ਯੂਰਪੀਅਨ ਕੁੜੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਹਲਾਤ ਦੇ ਫ਼ਰਕ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਨੂੰ ਨਜ਼ਦੀਕ ਤੋਂ ਮਾਨਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਟੈਸੀ ਇਕ ਪੜ੍ਹੀ ਲਿਖੀ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀਣ ਦੀ ਚਾਹਵਾਨ ਲੜਕੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ, ਭਰਾ ਅਤੇ ਪਤੀ ਦੀ ਲਾਡਲੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਅਟਲਾਂਟਿਕ ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਨੂੰ ਨਜ਼ਦੀਕ ਤੋਂ ਮਾਨਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਭਰਪੂਰਤਾ ਨੂੰ ਮਾਨਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ੈਰਨ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਉੱਪਰ ਬੈਠ ਕੇ ਜੀਣ ਨਾਲੋਂ ਪਾਣੀ ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਜੀਣ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦੇਂਦੀ ਹੈ :

“...ਹੁਣ ਫਿਰ ਕਹਿ ਰਹੀ ਹਾਂ ਕਿ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਉੱਪਰ ਬੈਠ ਕੇ ਜੀਣ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ...ਸੋ ਜੋ ਮਜ਼ਾ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਕੁੱਦਣ, ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਖਹਿਣ-ਖੇਡਣ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ‘ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋਣ ‘ਚ ਆਉਂਦਾ ਏ, ਉਹ ਕਿਨਾਰੇ ਬੈਠ ਕੇ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ।”

‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਪ੍ਰਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਸਮਝ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਮਹਾਂਨਗਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਪੇਂਡੂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ। ਫਿਰ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਪਲੀ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਐਲਗਿਨ ਵਰਗੇ ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਰਹਿ ਰਹੀ ਸੋਫੀਆ, ਉਹ ਉਸ ਧਰਤੀ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਪ੍ਰਤੀ ਏਨੀਆਂ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਹਨ ਕਿ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਜਿੱਥੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜਰਖੇਜ਼ ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਉਥੋਂ ਦੇ ਪਾਣੀਆਂ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਨੂੰ ਸਰਵਉੱਚ ਮੰਨਦੀ ਹੈ ਉਥੇ ਸੋਫੀਆ ਐਲਗਿਨ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਪ੍ਰਤੀ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਸੋਫੀਆ ਨੂੰ ਡਰੱਗ ਐਡਿਕਟ ਤੋਂ ਇਕ ਸੁਹਿਰਦ, ਸਮਰਪਿਤ ਗ੍ਰਹਿਣੀ ਬਣਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਸੋਫੀਆ ਅਤੇ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਦੋਵੇਂ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਜੰਮਪਲ ਹਨ ਪਰ ਕੁਦਰਤ ਪ੍ਰਤੀ ਪਿਆਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਇਕ ਸਾਂਝ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਵੱਸ ਚੁੱਕੀ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਪ੍ਰਤੀ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚਲਾ ਸੁਹਜ ਸੁਆਦ, ਪਹਿਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਪੈਸਾ ਕਮਾਉਣ ਅਤੇ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਦੀ ਭੇਂਟ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਇਸ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਦੀਆਂ ਦੋ ਇਸਤਰੀ ਪਾਤਰ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿੱਥੇ ਪੁਰਾਣੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਕਈ ਸਾਲ ਯੂਰਪ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਵੀ ਭਾਰਤੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਉਥੇ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੱਛਮੀ ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ ਕਬੂਲ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ‘ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ’ ਵਿਚਲੀ ਇਸਤਰੀ ਪਾਤਰ ਸੈਂਡੀ ਅਤੇ ‘ਸੜਕਾਂ’ ਵਿਚਲੀ ਮੀਨੂੰ ਨੂੰ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਪਾਣੀ’ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚਲੀ ਯੂਰਪੀਨ ਲੜਕੀ ਸ਼ੈਰਨ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਭਰਪੂਰ ਮਾਨਣ ਲਈ ‘ਫੰਨ’ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤੀ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਪੱਛਮੀ ਰੰਗ ਕਬੂਲ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸੈਂਡੀ ਅਤੇ ਮੀਨੂੰ ਵੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀਣ ਦੇ ਭਾਰਤੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀਆਂ। ਮੀਨੂੰ ਦਾ ਇਹ ਕਹਿਣਾ :

“ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਗੋਲਾਂ ਨਾਲ ਐਗਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਕੁਐਲਿਟੀ ਵੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਏ...ਫਾਰ ਯੂ ਲਾਈਫ ਇਜ ਈਟ, ਸਲੀਪ ਐਂਡ ਗੋ ਟੂ ਵਰਕ। ਬਟ ਫਾਰ ਮੀ ਦੇਅਰ ਇਜ ਮੋਰ ਟੂ ਲਾਈਫ।”

ਉਪਰੋਕਤ ਕਥਨ ਤੋਂ ਇਹ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੀ ਕੁਝ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀਣ ਦਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਵੱਖਰਾ ਹੈ ਉਹ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਵਿਚ ਬੱਝ ਕੇ ਰਵਾਇਤੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਊਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਪੱਧਰ ਤੇ ਵਾਪਰ ਰਹੀ ਤਬਦੀਲੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਘਰ ਦੀ ਚਾਹਤ ਹੀ ਜੁਲੀ (ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ) ਦੀ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਜੇਮਜ਼ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਭਟਕਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਹੈ।

ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਔਰਤ ਨੂੰ ਉਸ ਵਿਚਲੇ ਨਾਰੀਤਵ ਦੇ ਪੱਧਰ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਫਿਰ ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਵਿਚ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦਾ ਫਰਕ ਹੋਵੇ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵੱਖਰਤਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚਲਾ ਫਰਕ ਹੋਵੇ। ਉਸ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਸਮਾਨਤਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚਲੀ ਤਬਦੀਲੀ ਨਾਲ ਔਰਤ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਤੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਪੱਧਰ ‘ਤੇ ਔਰਤ ਹਰ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਔਰਤ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਵਿਚਲੀ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਉਸ ਦੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਸਥਿਤੀਆਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋਏ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ। ਉਸ ਦੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਵਾਪਰਨ ਵਾਲੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੂਖਮ ਤਬਦੀਲੀ ਵੀ ਉਸ ਉੱਤੇ ਅਸਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਇਕ ਹੋਰ ਪੱਖ ਜੋ ‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚਲੀਆਂ ਨਾਰੀ ਪਾਤਰਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾਨਰੂਪ ਵਿਚ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ‘ਪਾਣੀ’ ਪ੍ਰਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖਿੱਚ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ। ਪਾਣੀ ਪ੍ਰਤੀ ਖਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ ਸਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀ ਹੈ। ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਤਨ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਪਾਣੀਆਂ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਹੀ ਵਿਕਸਤ ਹੋਈਆਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਾਣੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਉਸ ਦੀ ਆਤਮਿਕ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਲਈ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਦਰਿਆ ਅਤੇ ਸਾਗਰ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਨਾਲ ਇਕਮਿਕ ਹੋਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਦੇ ਹਨ ਬਲਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਲੀ ਰਵਾਨੀ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਪ੍ਰਤੀ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਨਜ਼ਰੀਆ ਅਪਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਵੀ ਪ੍ਰੇਰਦੀ ਹੈ। ਪਾਣੀ ਪ੍ਰਤੀ ਕੁਝ ਇਹੋ

ਜਿਹਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਹੀ 'ਟਾਵਰਜ਼' ਵਿਚਲੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਨਾਰੀ ਪਾਤਰਾਂ ਵਿਚ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਪਾਣੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਰੂਹ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਹੈ। ਪਾਣੀ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਖਾਸ ਅਹਿਮੀਅਤ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। 'ਟਾਵਰਜ਼' ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਸਟੈਸੀ ਐਟਲਾਂਟਿਕ ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਅਤੇ 'ਬਰਫ ਤੇ ਦਰਿਆ' ਵਿਚ ਸੋਫੀਆ ਐਸਟਰੋ ਦਰਿਆ ਦੀਆਂ ਛੱਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਆਪਣੇ ਲਈ ਨਵੀਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਦਰਿਆ ਤੇ ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਵਿਚਲੀ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਉਪਰਾਮਤਾ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਤਾਜ਼ਾ ਦਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਾਲ ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਐਟਲਾਂਟਿਕ ਨਿਊਯਾਰਕ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਰੂਹ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਟਾਵਰਜ਼ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਵੀ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਹ ਟਾਵਰਜ਼ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸਟੈਸੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਪਰ ਮਾਣ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੋਫੀਆ ਜੋ ਕਿ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਕਈ ਠੋਕਰਾਂ ਖਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਡਰੱਗਜ਼ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਗਰਕ ਕਰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਅਸੀਮ ਸੁੰਦਰਤਾ ਅਤੇ ਐਸਟਰੋ ਦਰਿਆ ਦਾ ਸਵੱਛ ਪਾਣੀ ਇਸ ਜਿੱਲਤ ਭਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਇਕ ਨਵੀਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦਾ ਹੌਂਸਲਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਪਾਣੀ' ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਨੂੰਹ ਸ਼ੈਰਨ ਵਿਚ ਸੋਚ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਮੱਤਭੇਦ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਪਾਣੀ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਦਾ ਪੁਰਾ ਹੈ। ਪਾਣੀ ਜਿੱਥੇ ਸ਼ੈਰਨ ਲਈ ਖਹਿਣ-ਖੇਡਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਉਥੇ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਹੇਠਲਾ ਪਾਣੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਰੂਹ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਹੈ :

“ਸਾਡੇ ਇਥੇ ਸਮੁੰਦਰ-ਝੀਲਾਂ ਭਾਵੇਂ ਨਹੀਂ ਹਨ ਪਰ ਧਰਤੀ ਹੇਠ ਬੜਾ ਪਾਣੀ ਏ...ਤੇ ਇਵੇਂ ਹੀ...ਸਮਝ ਲੈ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਅੰਦਰ ਵੀ ਬੜਾ ਪਾਣੀ ਏ।”

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚਲਾ ਪਾਣੀ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪੰਜਾਬੀ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਮੁੱਕ ਜਾਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਉਸ ਦੇ ਚਾਚੇ ਦੇ ਲੜਕੇ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਉਸ ਨੂੰ ਸਕਤੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਟਾਵਰਜ਼' ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਰੀ ਪਾਤਰਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਜਿਆ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਨਾਰੀ ਮਨ ਦੀ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਨੂੰ ਬੜੀ ਸ਼ਿੱਦਤ ਨਾਲ ਸਿਰਜਿਆ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਜਦੋਂ ਪੱਛਮੀ ਨਾਰੀ ਦੀ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਪੂਰਵੀ ਨਾਰੀ ਦੀ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਵਾਂਗ ਸਿਰਜਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਯਥਾਰਥਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਅਟਪਟਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਸਮਝਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਲੇਖਕ ਦਾ ਆਪਣਾ ਇਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਯਥਾਰਥ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਉਸਾਰ ਕਰੇ। ਬਲਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਯਥਾਰਥ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿਰਜ ਕੇ ਉਸ ਵਿਚ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਨਵੇਂ ਪਾਸਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਸਿਰਜ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾਰੀ ਪਾਤਰਾਂ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਸਮਝਾਂਗੇ ਤਾਂ ਇਹ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਮੰਨੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਆਰਥਿਕ ਹਿੱਤਾਂ ਤੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਲਗਾਉ ਦਾ

ਦਵੰਦ : ਟਾਵਰਜ਼

ਰਜਨੀ ਰਾਣੀ (ਡਾ.)*

ਪਰਵਾਸ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਆਪਣੇ ਦੂਜੇ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਟਾਵਰਜ਼ ਵਿਚ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਰਥਿਕ ਹਿੱਤਾਂ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਲਗਾਉ ਦੇ ਦਵੰਦ ਵਿਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਦੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਉਲਝੀਆਂ ਤੰਦਾਂ ਨੂੰ ਸੰਘਣੀ ਬੁਣਤੀ ਵਾਲੀਆਂ ਬਹੁਪਤਰੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਬਾਰੀਕੀ ਨਾਲ ਚਿਤਰਿਆ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਕਈ ਕਹਾਣੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਵੀ ਤੱਥ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਪਰਵਾਸੀ ਅਨੁਕੂਲ ਹਾਲਾਤ ਨਾ ਹੋਣ ਤੇ ਵੀ ਵਾਪਸ ਆਪਣੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦਾ ਹੋਰਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਕਥਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਇਹ ਵੀ ਸਿਰਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਰਵਾਸੀ ਮਾਨਸਿਕ

ਤਣਾਉ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਅਕਸਰ ਇਹ ਵੀ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਪੇ ਓਪਰੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਪਲ ਰਹੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਚਰਦੇ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਜਦ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਵਾਰਪਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਪਰਵਾਸੀ ਮਾਪੇ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਕਟ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਟਾਵਰਜ਼ ਵਿਚਲੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ, ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਸੜਕਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਝਲਕ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਥੇ ਅਸੀਂ ਸਿਰਫ 'ਸੜਕਾਂ' ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਹੀ ਕਰਾਂਗੇ।

ਆਰਥਿਕ ਹਿੱਤਾਂ ਤੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਲਗਾਉ ਦੇ ਦਵੰਦ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਦੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਉਲਝੀਆਂ ਤੰਦਾਂ ਨੂੰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੰਘਣੀ ਬੁਣਤੀ ਵਾਲੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਹੁ-ਪਰਤੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਬਰੀਕਬੀਨੀ ਨਾਲ ਚਿਤਰਿਆ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਨੇ ਆਰਥਿਕਤਾ ਦੀ ਮਜਬੂਤੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਮਾਜਿਕ ਰਾਜਨੀਤਕ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਗਿਣਾਤਮਕ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਉਪਰ ਮਾਣ ਵੀ ਹੈ। ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾ ਕੇ ਪਰਵਾਸੀ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੇ ਕਾਫ਼ੀ ਮੱਲਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ ਸੜਕਾਂ। ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਮੁੱਲ ਵਧੇਰੇ ਪੈਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਕਈ ਅਨਪੜ੍ਹ ਗੰਵਾਰ ਅਤੇ ਸਲੀਕਾ ਰਹਿਤ ਵਿਅਕਤੀ ਵੀ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਅਮੀਰ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰਵਾਸ ਹੰਢਾਉਂਦਿਆਂ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤੱਥ ਦਾ ਬਹੁਤ ਧਰਵਾਸ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਅਜਿਹੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਨਾਇਕ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਟਰੱਕਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ ਪਰ ਕੁਝ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਕਰਨ ਇਕ ਹਾਦਸੇ ਵਿਚ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਜਨਮ ਦਿਨ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਵਿਚ ਖੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਥਕਾਵਟ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਰਾਮ ਕਰ ਰਹੇ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਖਿਆਲਾਂ ਵਿਚ ਮੁੜ-ਮੁੜ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਕਰਨ ਘੁੰਮਦਾ ਹੈ - ਉੱਚਾ ਲੰਮਾ ਕਣਕਵੰਨਾਂ, ਮੁਸਕਰਾ-ਮੁਸਕਰਾ ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕਰਨ.....। ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਸੜਕਾਂ ਦੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਹੀ ਭਟਕਦਾ ਰਿਹਾ। ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸੜਕਾਂ ਨਾਲ ਨਾਤਾ ਇੰਡੀਆ 'ਚ ਹੀ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿਚ ਖਾਸ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉਹ ਟੈਕਸੀ ਚਲਾਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਫਿਰ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਭਰਾ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਟਰੱਕ ਡਰਾਈਵਰੀ ਕਰਦਿਆਂ ਦੋ ਟਰੱਕ ਬਣਾ ਲਏ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੰਮ ਲਾ ਲਿਆ। ਭਰਾ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਧਾਉਣ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਇਕ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।... ਥੋੜ੍ਹੇ ਹੀ ਚਿਰਾਂ ਵਿਚ ਰਤਨ ਦੇ ਟਰੱਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੱਧ ਗਈ। ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਸਮਾਂ ਬੀਤਦਾ ਗਿਆ ਤਿਉਂ-ਤਿਉਂ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੀ ਭਰਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਵਿਗੜਦੇ ਗਏ। ਮਾਂ-ਬਾਪ ਨੇ ਵੀ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ ਅਖੀਰ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚ ਕੇ ਕੈਨੇਡਾ ਆ ਗਿਆ।

ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਉਸ ਨੇ ਟੈਂਪਰੇਰੀ ਜੌਬ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪਣੀ ਮਨਪਸੰਦ ਟਰੱਕ ਡਰਾਈਵਰੀ ਦਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕੈਨੇਡਾ ਮੰਗਵਾ ਲਿਆ। ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਵੀ ਜੌਬ ਕਰਨ ਲੱਗੀ। ਦੋਵੇਂ ਬੱਚੇ ਕਰਨ ਤੇ ਲੱਖੀ ਪੜ੍ਹਨ ਲਾ ਦਿੱਤੇ। ਇਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦਾ ਟਰੱਕ ਹੈਮਿਲਟਨ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ ਗੈਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਕੋਲੋਂ ਲੰਘਦੀ ਸੜਕ ਉੱਤੇ ਲੱਗਾ ਸਾਈਨ ਬੋਰਡ ਉਸ ਦੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਅਤੀਤ ਵੱਲ ਲੈ ਉੱਡਿਆ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਨਵਾਂ-ਨਵਾਂ ਕੈਨੇਡਾ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਬੱਚੇ ਤੇ ਪਤਨੀ ਕਿੰਨੇ ਖੁਸ਼ ਸਨ, ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਟੱਬਰ ਨਾਲ ਇਕ ਖੁਸ਼ੀ ਸਾਂਝੀ ਕੀਤੀ ਸੀ :

“ਕੱਲ੍ਹ ਜਦੋਂ ਜੈਕ ਨੇ ਮੇਰਾ ਰੋਡ ਟੈਸਟ ਲਿਆ ਤਾਂ ਵੈਅਰੀ ਗੁੱਡ-ਵੈਅਰੀ ਗੁੱਡ ਕਰ ਉੱਠਿਆ.... ਰੇਟ ਵੀ ਮਾਨ ਟਰਕਿੰਗ ਕੰਪਨੀ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਦੇਏਗਾ। ਆਪਣੇ ਬੰਦੇ ਕੰਮ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਭਾਵੇਂ ਡਰਾਈਵਰ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ, ਜਿਵੇਂ ਇੰਡੀਆ ਦੇ ਡਰਾਈਵਰਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਵੀ ਗੱਡੀਆਂ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਲਈ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਵੀ ਸਖ਼ਤ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਪੈਸੇ ਚੰਗੇ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਇਹੋ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ। ਪਤਨੀ ਨੇ ਵੀ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕੈਨੇਡਾ ਆ ਜਾਣ ਤੇ ਲੱਖੀ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਾ ਪੈਂਦਾ ਪਰ ਕਰਨ ਵਧੇਰੇ ਮਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ।”

ਅਚਾਨਕ ਉਸ ਦੀ ਸੋਚ ਮੁੜ 'ਬੈਨੈਨੀਕਲ' ਗਾਰਡਨ ਵਿਚ ਪਰਤ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਕਰਨ ਦੇ ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ ਉਹ ਬੁੜਬੁੜਾਉਂਦਾ ਹੈ :

“ਕਰਨ! ਉਦੋਂ ਦੇ ਵਿਛੜੇ ਤਾਂ ਆਪਾਂ ਮਿਲ ਗਏ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਾਲਾਂ ਬੱਧੀ ਤੇਰੇ ਰਾਹਾਂ 'ਚ ਖੜਾ ਰਹਿੰਦਾ ਪਰ ਤੂੰ ਮੁੜਨ ਵਾਲੇ ਰਾਹੀਂ ਨਹੀਂ ਗਿਆ.....।”

ਜਵਾਨ ਪੁੱਤ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਇੰਨਾ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਫ਼ਰ ਤੇ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਉਥੇ ਹੀ ਸੋਚਦਾ-ਸੋਚਦਾ ਅਤੀਤ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ। ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕਈ ਵਾਰ ਨਿਰਾਸ਼ਤਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਿਆ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਰੂਹ ਕਦੇ ਏਦਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬੁੜੀ ਜਿਵੇਂ ਹੁਣ, ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਹ ਸੋਚਦਾ....। ਅਜੀਤ ਦੀ ਡਰਾਈਵਰੀ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਲਗਨ ਦੇਖ ਕੇ ਹੀ ਇਕ ਵਾਰ ਜੈਕ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ :

“ਐਜੀਤ! ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ 'ਚ ਅਮਰੀਕਨ ਡਰੀਮ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੈ। ਅਮੈਰੀਕਨ ਡਰੀਮ ਬਾਰੇ ਜਾਣਦਾ ਏਂ ਨਾ? ਯਾਅਨੀ ਕੋਈ ਵੀ ਅਮੀਰ ਬਣ ਸਕਦੈ। ਬਿਜ਼ਨਸ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਧਾਕ ਜਮਾ ਸਕਦੈ। ਤੂੰ ਦੇਖਦਾ ਏੀ ਐਂ ਕਿੰਨੇ ਮੌਕੇ ਨੇ ਇਥੇ। ਪਰ ਏਥੇ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਬਦਲਦਾ ਵੀ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਏ....।”

ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਸੁਰਿੰਦਰ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਸੀ ਇਸੇ ਲਈ ਉਹ ਕਈ ਵਾਰ ਮਨ ਵਿਚ ਸੁਰਿੰਦਰ ਦੇ ਰੰਗ ਰੂਪ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਸੋਚਦਾ ਕਿ ਉਹ ਸੁਰਿੰਦਰ ਨੂੰ ਬਣ ਠਣ ਕੇ ਰਹਿਣ ਦੇ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਹਮੇਸ਼ਾ ਕੰਮਾਂ ਹੇਠ ਹੀ ਦੱਬੀ ਰਹੀ ਸੀ ਉਹ, ਪਹਿਲਾਂ ਇੰਡੀਆ 'ਚ ਤੇ ਹੁਣ ਏਥੇ....। ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੁਰਿੰਦਰ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਸਕੀਮਾਂ ਘੜਦਾ ਤੇ ਸੋਚਦਾ ਕਿ ਆਪਣੇ ਟਰੱਕ ਲੈ ਕੇ ਉਹ ਉਸ ਦਾ ਓਵਰਟਾਈਮ ਛੁੱਡਵਾ ਦੇਵੇਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕਾਮਯਾਬੀ ਦੀ ਪੌੜੀ ਚੜ੍ਹਦਾ ਗਿਆ। ਵਿਯੋਗੇ ਹੋਏ ਪਿਉ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਯਾਦ ਉੱਭਰ ਆਉਂਦੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਕਰਨ ਜਿਵੇਂ ਮੇਪਲ ਦਾ ਬੂਟਾ ਗੱਡ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦੇ ਇਕ ਵਾਰ ਕਹਿਣ ਤੇ ਅੰਗੂਰਾਂ ਦੀ ਵੇਲ ਲਾਉਣ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਕਰਨ ਨੇ ਆਖਿਆ ਸੀ :

“ਛੱਡੋ ਮੰਮੀ, ਕਿਧਰ ਛੱਤ ਬਣਾਉਂਦੇ ਫਿਰਾਂਗੇ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਵੇਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਦਰਖਤ ਵਧੀਆ ਲਗਦੇ ਆ। ਕੋਈ ਸਪੋਰਟ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦੇ। ਆਪਣੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਤਣੇ ਤੇ ਖੜਦੇ ਆ। ਸਟਰੋਂਗ ਤਣੇ ਵਾਲਾ ਇਹ ਮੇਪਲ ਦਾ ਦਰਖਤ ਨਾਲੇ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਸੁਹਣਾ ਤੇ ਨਾਲੇ ਕੈਨੇਡਾ ਦਾ ਨੈਸ਼ਨਲ ਟਰੀ।”

“ਪਰ ਫਲਦਾਰ ਬੂਟੇ ਦੀ ਆਪਣੀ ਇੰਪੋਰਟੈਂਸ ਹੁੰਦੀ ਏ।” ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਤਨੀ ਦੀ ਹਾਮੀ ਭਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਸੀ।
“ਡੈਡੀ! ਫਰੂਟ ਦਾ ਕੀ ਆ, ਸਟੋਰਾਂ 'ਚੋਂ ਜਿੰਨਾ ਮਰਜ਼ੀ ਖਰੀਦ ਲਓ। ਪਰ ਛਾਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਨਾ ਖਰੀਦੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੀ ਬੂਟੇ ਤੋਂ ਮਿਲਣੀ ਆਂ।” ਕਰਨ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਪੁੱਤਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੇਪਲ ਦੀ ਛਾਂ ਦਾ ਮਾਪੇ ਕੀ ਕਰਨ ਇਹੋ ਸੱਚ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮੁੜ ਕਰਨ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਾਈਵੇ 'ਚ ਆ ਮਿਲੀ ਇਕ ਸੜਕ ਨੂੰ ਤੱਕਦਿਆਂ ਉਸ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੈਕ ਦੇ ਬੋਲ ਗੂੰਜ ਗਏ, “ਐਜੀਤ! ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਕੋਨਿਆਂ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਕੇ ਇਕ ਦੂਜੀ ਨੂੰ ਜਾ ਮਿਲਦੀਆਂ ਨੇ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਵੀ ਮੇਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।.... ਇਹ ਉਦਾਹਰਣ ਸੀ ਜਦੋਂ ਜੈਕ ਤੇ ਅਜੀਤ ਦੋਵੇਂ ਕੰਮ ਕਾਰ ਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਆਏ ਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਪਾਤਰ ਬਣੇ। ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਮਿਸਟਰ ਬਾਰਟਨ ਦਾ ਕੰਮ ਛੱਡ ਕੇ ਇਕ ਸਾਂਝੀ ਕੰਪਨੀ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖੀ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਕੰਪਨੀ ਬਾਬਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਿਖਤੀ ਨਿਯਮ ਬੰਨ੍ਹ ਲਏ ਕਿ ਉਹ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਟਰੱਕਾਂ ਦੇ ਖਰਚੇ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਤੇ ਆਮਦਨ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਣਗੇ। ਸਾਂਝੇ ਖਰਚੇ ਟਰੱਕਾਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਅਨੁਸਾਰ ਵੰਡੇ ਜਾਣਗੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟਰੱਕਾਂ ਦੀ ਮੈਨਟਨੈਂਸ ਦਾ ਕੰਮ ਅਜੀਤ ਦੇ ਅਤੇ ਬਰੋਕਰਾਂ ਕੋਲੋਂ ਬਿਜ਼ਨਸ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਜੈਕ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਆਇਆ।

ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਖਰਚੇ ਕਰਦਾ। ਉਸ ਦਾ ਮਕਸਦ ਕੇਵਲ ਧੰਨ ਕਮਾਉਣਾ ਹੀ ਸੀ ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜੈਕ ਦੀ ਪਤਨੀ ਕੈਥੀ ਹਰ ਹੋਲੀਡੇਅਜ਼ ਵਿਚ ਕਿਧਰੇ ਨਾ ਕਿਧਰੇ ਜਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾਉਂਦੀ ਪਰ ਕੰਮ ਵਿਚ ਇੰਨੇ ਬਿਜ਼ੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਜੈਕ ਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਹੁਣ ਵਕਤ ਦਾ ਪਤਾ ਹੀ ਨਾ ਲੱਗਦਾ। ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਿਜ਼ਨਸ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਕੈਥੀ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਸਭ ਬੇਬਵੀਆਂ ਲੱਗੀਆਂ ਤੇ ਉਹ ਖੁਦ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਹੋਲੀਡੇਅਜ਼ ਲਈ ਫਲੋਰਿਡਾ ਚਲੀ ਗਈ। ਇਕ ਦਿਨ ਅਚਾਨਕ 14 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਬੱਚੀ ਕਿੱਟੀ ਦੇ ਅਚਾਨਕ ਗੁੰਮ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਤੁਰੰਤ ਐਕਸ਼ਨ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਚਾ ਲਿਆ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਕੈਥੀ ਇੰਨੀ ਡਰ ਗਈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਬੁਰੇ-ਬੁਰੇ ਖਿਆਲ ਆਉਣ ਲੱਗੇ ਤੇ ਉਹ ਕੰਬ ਗਈ। ਮੁੜ ਕੈਥੀ ਨੇ ਕਦੇ ਹੋਲੀਡੇਅਜ਼ ਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਨਾਮ ਨਾ ਲਿਆ। ਹੋਲੀ-ਹੋਲੀ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਨੂੰ ਰੰਗ ਲੱਗਾ ਟਰੱਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੱਧ ਗਈ। ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਲੱਖੀ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣਾ ਧਿਆਨ ਪੜ੍ਹਾਈ ਤੋਂ ਹਟਾ ਕੇ ਟਰੱਕਾਂ ਦੀ ਡਰਾਈਵਰੀ ਵੱਲ ਲਗਾ ਲਿਆ। ਪਰ ਕਰਨ ਦੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਆਟੋ ਮੋਬਾਈਲ ਵਿਚ ਸੀ। “ਕਰਨ ਦੇ ਆਟੋਮੋਬਾਈਲ ਵਿਚ ਐਡਮੀਸ਼ਨ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮਵਰ ਟਰੱਕਰ ਬਣਨ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਹੁਣ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਤੇ ਸੜਕਾਂ ਵੀ ਇਸ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਭਰਦੀਆਂ, ਉਸ ਨੂੰ ਹੌਸਲਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਹਿ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣ ‘ਤੂੰ ਹਿੰਮਤ ਕਰ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਹਾਂ।’” ਪਰ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਉਸ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਸੀ। ਸੜਕਾਂ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਹਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਮਕਸਦ ਹੁੰਦਾ ਏ। ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੁੜਾਈ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ... ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਮੁਹਰੇ ਨਿਕਲ ਜਾਣ ਨੂੰ ਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਨੇ। ਇਵੇਂ ਕੁਝ ਹੀ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਛੋਟੀਆਂ-ਛੋਟੀਆਂ ਕਈ ਟਰਕਿੰਗ ਕੰਪਨੀਆਂ ਤੋਂ ਉਹ ਮੁਹਰੇ ਨਿਕਲ ਗਏ। ਸੜਕਾਂ ਵੀ ਜਿਵੇਂ ਸਲਾਮਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਈਆਂ ਹੋਣ। ਜਿੱਧਰ ਵੀ ਕਿਧਰੇ ਪੰਜਾਬੀ ਟਰੱਕਰਜ਼ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਹੁੰਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੰਪਨੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਜ਼ਰੂਰ ਹੁੰਦਾ।

ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਲੱਖੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਪੱਕਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਵਿਆਹ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤੀ ਕਲਚਰ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਕੀਤਾ। ਜੈਕ ਨੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਲਿਖੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ। ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਦੋਂ ਜਿਨ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਉ ਤਿਨ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਪਾਇਉ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਜੈਕ ਬੋਲਿਆ - ‘ਇਹੋ ਗੱਲ ਈਸਾਈ ਮਤ ਵਿਚ ਵੀ ਹੈ ਲਵ ਇਜ਼ ਗੌਡ’।

‘ਵੰਡ ਛਕੋ’ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਸੁਣ ਕੇ ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਆਖਿਆ : ‘ਸਾਡੀਆਂ ਫੂਡ ਬੈਕਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਵੀ ਇਹੀ ਏ।’

ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਸੇਵਾ ਤੇ ਈਸਾਈ ਧਰਮ ’ਚ ਚੈਰਿਟੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਵਿਚ ਸੁਮੇਲਤਾ ਨਜ਼ਰ ਆਈ ਸੀ। ਗੱਲ ਚਲਦੀ-ਚਲਦੀ ਅਜੋਕੇ ਨਿਘਾਰਾਂ ਦੀ, ਗਿਰਜ਼ਾ-ਘਰਾਂ ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਧਰ ਅੰਦਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕੀਆਂ ਮੰਡੀ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਦੀ, ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਦੀ...।’

ਲੰਚ ਕਰਦੇ ਬਿੰਦਰ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਰਨ ਦਾ ਝਲਕਾਰਾ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਬਿੰਦਰ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਲੱਖੀ ਤੇ ਕਰਨ ਦਾ ਚੰਗਾ ਮਿੱਤਰ ਸੀ। ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਜਵਾਨ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਗ਼ਮ ਵਿਚ ਇੰਨੀ ਕਮਲੀ ਜਿਹੀ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਉਹ ਕਈ ਵਾਰ ਅਜੇ ਵੀ ਆਖਦੀ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਕਰਨ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਨਾਲ ਘੁੰਮਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੇਟ ਰਾਤ ਤੱਕ ਮੁੜ ਆਏਗਾ। ਪਰ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਉਸ ਨੂੰ ਆਖਦਾ : ‘ਭਲੀਏ ਲੋਕੇ! ਆਪਣੀ ਇਹ ਰਾਤ ਬਹੁਤ ਲੰਮੀ ਏ, ਉਮਰਾਂ ਜੇਡੀ ਲੰਬੀ... ਕਦੋਂ ਤੱਕ ਉਡੀਕਦੀ ਰਹੇਂਗੀ ਕਰਨ ਨੂੰ। ਪਰ ਉਹ ਨਾ ਮੰਨਦੀ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਗ਼ਮ ਵਿਚ ਪਰਲ-ਪਰਲ ਹੰਝੂ ਵਗਾਉਂਦੀ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੀ ਡਰ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਕਿਧਰੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਗ਼ਮ ਵਿਚ ਉਹ ਅੰਨ੍ਹੀ ਹੀ ਨਾ ਹੋ ਜਾਏ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਹੋ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਵਾਨ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਗ਼ਮ।

ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਿਨ ਰਾਤ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਪੈਸੇ ਕਮਾਉਂਦਾ ਪਰ ਜਦੋਂ ਲੱਖੀ ਤੇ ਲੱਖੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਦੂਜੇ ਸਾਲ ਫਿਰ ਹੋਲੀਡੇਅਜ਼ ਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਆਖਦਾ ਹੈ :

“ਲੱਖੀ ਇੰਨੀ ਅੰਨ੍ਹੀ ਕਮਾਈ ਹੈ ਨੀ ਕਿ ਹਰੇਕ ਸਾਲ ਕਦੀ ਫਲੋਰਿਡਾ ਕਦੀ ਕਿਊਬਾ ਤੇ ਕਦੀ ਕਿਤੇ ਹੋਰ, ਹੋਲੀਡੇਅਜ਼ ਕਰਨ ਤੁਰੇ ਰਹੋ। ਡਹਿ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰੋ।”

ਉਹ ਆਪਣੀ ਨੂੰਹ ਨੂੰ ਵਾਧੂ ਖਰਚ ਕਰ ਤੋਂ ਵੀ ਰੋਕਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਸੋਚਣਾ ਹੈ ਕਿ ਅਗਰ ਤਨਖਾਹਾਂ ਨਵੀਆਂ-ਨਵੀਆਂ ਡਰੈਸਾਂ ਤੇ ਕਨੇਡੀਅਨ ਖਾਣਿਆਂ ਤੇ ਹੀ ਖਰਚ ਕਰੀ ਜਾਣੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਜੌਬ ਕਰਨ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ? ਪਰ ਇਕ ਦਿਨ ਉਸ ਦੀ ਨੂੰਹ ਮੀਨੂੰ ਬੋਲ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ‘ਤੁਹਾਡਾ ਲਾਈਫ ਸਟਾਈਲ ਆਪਣਾ ਤੇ ਮੇਰਾ ਆਪਣਾ ਹੈ।’ ਪਰ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਆਖਦਾ ਹੈ :

“ਮੀਨੂੰ! ਤੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਬੇਹਿਸਾਬੇ ਖਰਚੇ ਨੂੰ ਹੀ ਲਾਈਫ ਸਟਾਈਲ ਸਮਝ ਰਹੀ ਏਂ। ਲਾਈਫ ਸਟਾਈਲ ’ਚ ਤਾਂ ਬੜਾ ਕੁਝ ਹੁੰਦਾ ਏ... ਇਸ ਵਿਚ ਬੰਦੇ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਗੋਲ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਨੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਚੀਵ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦੈ।”

“ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਗੋਲਾਂ ਨਾਲ ਐਗਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਕੁਐਲਿਟੀ ਵੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਏ.... ਫਾਰ ਯੂ ਦਾ ਲਾਈਫ ਇਜ਼ ਈਟ, ਸਲੀਪ ਐਂਡ ਟੂ ਵਰਕ। ਬਟ ਫਾਰ ਮੀ ਦੇਅਰ ਇਜ਼ ਮੋਰ ਟੂ ਲਾਈਫ”

ਕਰਨ ਵੀ ਆਪਣੀ ਭਾਬੀ ਮੀਨੂੰ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਾਪਾ ਨੇ ਇੰਨੀ ਸਟਰਗਲ ਨਾਲ ਕੰਪਨੀ ਖੜੀ ਕੀਤੀ ਐ। ਬਜਟ ਨਾਲ ਚੱਲਣ ਤੇ ਹੀ ਹੋਰ ਗਰੇਅ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਮੀਨੂੰ ਦੇ ਨਾ ਮੰਨਣ ਤੇ ਲੱਖੀ ਵੀ ਉਸੇ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵਾਈਫ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਇੰਪੋਰਟੈਂਸ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਨਾਲ ਘਰ ਬਿਖਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਕੋਈ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਜੈਕ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ :

“ਐਜੀਤ ਡੌਟ ਕਰੀਏਟ ਐਨੀ ਫੱਸ... ਬਿਜ਼ਨਿਸ ਚੋਂ ਲੱਖੀ ਦਾ ਬਣਦਾ ਹਿੱਸਾ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇ।”

ਗੁਰਨਾਮ ਵੜੈਚ ਇਵੇਂ ਮੱਤ ਦਿੰਦਾ :

“ਅਜੀਤ! ਤੂੰ ਅੜ ਜਾ.... ਜੇ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਜਗ੍ਹਾ ਹੋਵਾਂ ਤਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਾਂ ਦਿਆਂ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਅੜੀਅਲ ਨੂੰਹ ਪੁੱਤ ਨੂੰ।”

ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੇ ਆਖਿਆ :

“ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਤਮਾਸ਼ਾ ਦੇਖਣਾ ਹੁੰਦਾ ਏ.... ਜੈਕ ਦੀ ਗੱਲ ਠੀਕ ਏ... ਆਪਾਂ ਨੂੰਹ ਪੁੱਤ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਿਗਾੜ ਬਖੇੜਾ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣਾ।”

ਜੈਕ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਤਿੰਨ ਟਰੱਕ ਲੱਖੀ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੇ।

ਹਿਸਾਬ-ਕਿਤਾਬ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਯਾਦ ਆਈ ਜਿਸ ਨੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਣ ਉਸ ਨੂੰ ਜੈਕ ਦੇ ਟਰੱਕਾਂ ਨਾਲ ਈਰਖਾ ਹੁੰਦੀ। ਜੈਕ ਕੋਲ ਵੀਹ ਟਰੱਕ ਤੇ ਅਜੀਤ ਕੋਲ ਸਿਰਫ ਤੇਰਾਂ ਹੀ ਸਨ। ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮਵਰ ਟਰੱਕਰਜ਼ ਬਣਨ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਟੁੱਟਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਇਹੋ ਚਿੰਤਾ ਉਸ ਦੀ ਸਿਹਤ ਤੇ ਅਸਰ ਕਰਨ ਲੱਗੀ ਪਰ ਕਰਨ ਦੇ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਲੱਗਣ ਨਾਲ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮੁੜ ਆਪਣਾ ਸੁਪਨਾ ਸਾਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ। ਕਰਨ ਹਰ ਕੰਮ ਨੂੰ ਬੜੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਰਦਾ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਟਰੱਕ ਟਰੇਲਰਾਂ ਦੀ ਜਨਰਲ ਹਾਲਤ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਰਵਿਸਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀਆਂ ਸਬੰਧੀ ਵੇਰਵੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ’ਚ ਪਾਉਂਦਾ ਤੇ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕਰਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਸੋਚ ਦਾ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਣਾ ਤੇ ਹਰ ਗੱਲ ਵਿਚ ਸਮਝਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਲਈ ਮਾਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਟਰੱਕਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰ ਵਾਧਾ ਹੋਣ ਲੱਗਾ। ਕਰਮਚਾਰੀ ਵੀ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਜੈਕ ਹੈਰੀਸਨ ਤੇ ਅਜੀਤ ਹੁੰਦਲ ਦੀ ਡਾਲਰ ਕੁੱਟ ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਨਿੰਦਦੇ ਹੋਏ ਥੱਕਣ-ਟੁੱਟਣ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਓਵਰਟਾਈਮ ਅਤੇ ਬੋਨਸ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵਿਚ ਦਿਹਾੜੀਆਂ ਵੀ ਨਾ ਛੱਡਦੇ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਨੀਂਦਰੇ ਕਾਰਨ ਕੁਝ ਡਰਾਈਵਰਾਂ ਦੀ ਬੇਬਸੀ ਹੋਣ ਲੱਗਦੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੈਸਟ ਦੇਣ ਲਈ

ਅਜੀਤ, ਕਰਨ ਤੇ ਜੈਕ ਵੀ ਟਰੱਕਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣ ਲੱਗੇ। ਇਕ ਦਿਨ ਅਚਾਨਕ ‘ਫਰੀਜ਼ਿੰਗ ਰੇਨ’ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਫਰ ਚਾਲੂ ਰੱਖਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਕੰਮ ਨੂੰ ਮਿੱਥੀ ਤਾਰੀਕ ਤੱਕ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਪਰ ਅਚਾਨਕ ਕਰਨ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਇਕ ਟਰੱਕ ਫਰੀਜ਼ਿੰਗ ਰੇਨ ਤੋਂ ਤਿਲਕ ਕੇ ਜੈਕ ਦੇ ਟਰੱਕ ਵਿਚ ਵੱਜਾ। ਕਰਨ ਜਦੋਂ ਸੀਨ ਤੇ ਪਹੁੰਚਾ ਤਾਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਇੰਜਣ ਦੇ ਵਿਚ ਨੂੰ ਧੱਸ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਜੈਕ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਡਰਾਈਵਰ ਗੈਰੀ ਸੀਟਾਂ ਵਿਚ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਸੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਟਰੱਕ ਨੂੰ ਅੱਗ ਪੈ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਪਿੱਛੇ ਅਜੀਤ ਤੇ ਬਿੰਦਰ ਆਪਣਾ ਟਰੱਕ ਰੋਕ ਹੀ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਇਕ ਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਵੱਜੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨ ਕਾਰਾਂ ਬੇਕਾਬੂ ਹੋ ਕੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਭਿੜ ਗਈਆਂ। ਡਰਾਈਵ ਕਰ ਰਹੇ ਬਿੰਦਰ ਨੇ ਟਰੱਕ ਨੂੰ ਮਸਾਂ ਹੀ ਸਾਂਭਿਆ। ਕਰਨ ਨੇ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਜੈਕ ਤੇ ਗੈਰੀ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਲਿਆ। ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਜੈਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵੱਜਣ ਵਾਲੇ ਟਰੱਕ ਦਾ ਡਰਾਈਵਰ ਅੱਗ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਲਈ ਤਰਲੇ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਪੈਰ ਬਰੇਕ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਅਸਫਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕਰਨ ਦੇ ਹੌਸਲੇ ਨਾਲ ਉਸ ਡਰਾਈਵਰ ਦਾ ਪੈਰ ਫਰੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਪਰ ਅੱਗ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਫੈਲ ਗਈ ਸੀ। ਡਰਾਈਵਰ ਤਾਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਪਰ ਕਰਨ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿਚ ਪੈਰ ਉਖੜ ਗਿਆ ਤੇ ਉਹ ਅੱਗ ਦੀਆਂ ਲਪਟਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਡਿੱਗ ਗਿਆ। ਕਰਨ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਵਿਚ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੇ ਪੂਰਾ ਵਾਹ ਲਾਇਆ ਪਰ...

ਜੁਆਨ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਮੌਤ ਨਾਲ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਹਾ-ਹਾ-ਕਾਰ ਮਚ ਗਈ। ਕਰਨ ਦੀ ਮੌਤ ਨੇ ਅਜੀਤ ਤੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਬਿਲਕੁੱਲ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ। ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰਦੀ :

“ਕਰਨ, ਮੇਰੇ ਲਾਲ! ਕਿਧਰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤੂੰ... ਦੇਖ ਮੈਂ ਦਰਾਂ ‘ਚ ਖੜੀ ਆਂ... ਤੇਰ ਸਿਰ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਵਾਰਨੈ...”

ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਤਨੀ ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਜੁਆਨ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੀਆਂ ਗੀੜਾਂ ਮਨ ਵਿਚ ਪਾਲ ਕੇ ਬੈਠੀ ਸੀ ਪਰ ਰੱਬ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਨੇ ਅਜਿਹੀ ਕਹਾਣੀ ਲਿਖ ਕੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਦੱਸ ਕੇ ਕਿ ਕਈ ਵਾਰ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਚਕਾਚੌਂਧ ਦੀ ਖਾਤਰ ਕਿੰਨੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੇਣੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਗੀੜਾਂ ਤੇ ਚਾਵਾਂ ਨਾਲ ਪਾਲੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਤੇ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਖੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਵੀ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਮੌਤ ਕਿਸੇ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਉਹ ਭਾਰਤੀ ਜਾਂ ਪਰਵਾਸੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਕਿ ਦਿਨ ਰਾਤ ਅਮੀਰ ਜਾਂ ਨਾਮਦਾਰ ਬਣਨ ਲਈ ਤਾਂ ਕੁਝ ਖੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਲਾਈਨਾਂ ਤੋਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੁੜਬੁੜਾਉਂਦਾ ਹੈ:

“ਮੇਰੇ ਦੇਖਦਿਆਂ-ਦੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਵਾਪਰ ਗਿਆ... ਪੁੱਤਰਾ। ਤੇਰੀ ਮੰਮੀ ਮੈਨੂੰ ਮੁੜ-ਮੁੜ ਪੁੱਛ ਰਹੀ ਏ.... ਮੇਰੇ ਕਰਨ ਨੂੰ ਕਿੱਥੇ ਛੱਡ ਆਇਐਂ? ਦੱਸ ਮੈਂ ਕੀ ਜਵਾਬ ਦਿਆਂ... ਕੋਈ ਭਲਾ ਏਨੀ ਛੇਤੀ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਹੁੰਦੈ...?”

ਪੁੱਤਰ ਲੱਖੀ ਤੇ ਨੂੰਹ ਮੀਨੂੰ ਵੀ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਨੂੰ ਹੌਸਲਾ ਦਿੰਦੇ। ਭਾਰਤ ਬੈਠੇ ਭਰਾ ਤੇ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਹਮਦਰਦੀ ਭਰੇ ਬੋਲ ਸੁਣ ਕੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕੁਰਲਾ ਉੱਠਦਾ ਹੈ। ਸੱਚ ਹੈ ਇਹ ਕਹਾਵਤ ਨਹੁੰ ਨਾਲੋਂ ਮਾਸ ਕਦੇ ਅਲੱਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਦੁੱਖ ਸਭ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਜਦੋਂ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ, ਲੱਖੀ, ਮੀਨੂੰ, ਜੈਕ ਤੇ ਕੈਥੀ ਘਟਨਾ ਸਥਲ ਤੇ ਫੁੱਲ ਰੱਖਣ ਗਏ ਤਾਂ ਦਿਲ ਟੁੰਬਵੇਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ‘ਚ ਉਛਲਿਆ ਮਾਣ ਅੱਖਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵਹਿ ਤੁਰਿਆ.... ਹਾਈਵੇ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਦੂਰ ਤੱਕ ਅਨੇਕਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸਜਾਏ ਢੇਰ ਸਾਰੇ ਫੁੱਲ ਅਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਟੁੰਗੇ ਹੋਏ ਮੋਹ-ਭਰੇ ਸ਼ਬਦ ਜਿੱਥੇ ਕਰਨ ਦੇ ਭਰ ਜੁਆਨੀ ‘ਚ ਟੁਰ ਜਾਣ ਦਾ ਸੋਗ ਮਨਾ ਰਹੇ ਸਨ ਉਥੇ ਤਿੰਨ ਜਾਨਾਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਗੌਰਵਮਈ ਕਰਤੱਵ ਨੂੰ ਸਜਦੇ ਵੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

ਜਦੋਂ ਜੈਕ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਨੂੰਹ ਮੀਨੂੰ ਤੇ ਪੁੱਤਰ ਲੱਖੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਪਰਤ ਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਆਖਦਾ ਹੈ :

“ਜੈਕ ਤੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੀ ਏਂ ਸਾਡੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਈਫ ਸਟਾਈਲ 'ਚ ਕਿੰਨਾ ਅੰਤਰ ਏ... ਉਹ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਖੁਸ਼ ਰਹਿਣ ਤੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਜਿਵੇਂ ਵੀ ਹਾਂ... ਠੀਕ ਹਾਂ।”

ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੋਲਾਂ ਤੋਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵਕਤ ਨਾਲ ਸਮਝੋਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ ਪਰ ਆਪਣੇ ਨੂੰਹ-ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਮੁੜ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਊਣ ਦੇ ਵੰਗ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਜੈਕ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੱਲਾ ਮਹਿਸੂਸ ਨਾ ਕਰੇ, ਆਪਾਂ ਕੰਪਨੀ ਚਲਦੀ ਰੱਖਾਂਗੇ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮੁੜ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਰੁਝ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਅਤੀਤ ਵਿਚ ਹੀ ਬਿਆਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਪਲ-ਪਲ ਆਉਂਦੀ ਕਰਨ ਦੀ ਯਾਦ ਅਜੀਤ ਨੂੰ ਬੇਚੈਨ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰੀ ਚਿੱਠੀ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਅੰਦਰ ਮਾਣ ਦੀਆਂ ਛੱਲਾਂ ਉੱਠ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਵੇਗ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਆਖਦਾ ਏ :

“ਵਾਹ ਉਏ ਪੁੱਤਰਾ! ਵਾਹ ਉਏ ਪੁੱਤਰਾ....।”

ਜੈਕ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੁੰਦਿਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਚਿੱਠੀ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੈਨੇਡਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮੈਡਲ ਆਫ ਬਰੇਵਰੀ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਆ ਏ ਕਰਨ ਨੂੰ। ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਦੱਸਣ ਲਈ ਉਹ ਕੈਥੀ ਨੂੰ ਮੀਨੂੰ ਤੇ ਲੱਖੀ ਤੇ ਖਾਸ-ਖਾਸ ਟਰੱਕਰ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਣ ਲਈ ਨੰਬਰ ਮਿਲਾਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵੀ ਮਾਣ ਨਾਲ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਆਖਦਾ ਹੈ :

“ਕਰਨ ਸਾਡਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਾਰੀ ਇੰਡੋ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਦਾ ਸਿਰ ਉੱਚਾ ਕਰ ਗਿਐ... ਮੀਡੀਏ 'ਚ ਖ਼ਬਰ ਆਉਣ ਦੀ ਦੇਰ ਏ, ਸਾਡਾ ਪੁੱਤਰ ਹਰ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਦੇ ਮਨ ਤੇ ਛਾ ਜਾਏਗਾ।”

ਪਰ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਆਖਦੀ ਹੈ :

“ਜਦ ਸਾਡਾ ਸਰੂ ਵਰਗਾ ਜਵਾਨ ਪੁੱਤਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਕੀ ਕਰਨਾ ਇਸ ਐਵਾਰਡ ਨੂੰ। ਜੇ ਅੱਜ ਕਰਨ ਜਿਉਂਦਾ ਹੁੰਦਾ... ਆਪਣੀ ਹੱਥੀਂ ਇਨਾਮ ਲੈਂਦਾ... ਰੱਜ-ਰੱਜ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਾਣਦਾ.... ਅਸੀਂ ਵੀ ਉਸ ਨਾਲ ਉੱਡਦੇ ਫਿਰਦੇ....।”

ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਗ਼ਮ ਵਿਚ ਅੱਖਾਂ ਭਰ ਆਉਣ ਤੇ ਜੈਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੌਂਸਲਾ ਦਿੰਦਾ ਆਖਦਾ ਹੈ :

“ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਦਰਦ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ... ਪਰ ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਮਾਣ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣਾ ਕਰਨ ਅੱਜ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਪੰਨਿਆਂ 'ਚ ਚਲਾ ਗਿਐ।”

“ਪਰ ਸਾਡੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਤਾਂ ਹੁਣ ਹਨੇਰਾ ਹੀ ਹਨੇਰਾ ਏ।”

ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਭਰੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਜੈਕ ਨੇ ਫਿਰ ਉਮਾਹ ਭਰੀ ਆਵਾਜ਼ 'ਚ ਕਿਹਾ :

“ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਵੀ ਲੋਅ ਹੁੰਦੀ ਏ... ਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਲੋਅ।”

ਇਵੇਂ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਪਾਤਰ ਜੈਕ ਕਰਨ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਤਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਰਾਤ ਨੂੰ ਚਮਕਦੇ ਹਨ, ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਬੁਝਦੇ ਤੇ ਲੋਅ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰਨ ਮਰ ਕੇ ਜਿਉਂਦਾ ਹੈ, ਅਮਰ ਹੈ। ਇਕ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ

ਲਈ ਨਹੀਂ ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਪਾਤਰ ਜੈਕ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਧੇਰੇ ਗੁਣਵਾਨ ਤੇ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਅਜੋਕੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਾਧਾਰਨਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਮਨੋਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਨਵੇਂ ਪਾਸਾਰ ਸਿਰਜ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਪੱਖੋਂ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਮਾਯੂਸ ਹੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਪੱਛਮੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਮਨੁੱਖ ਨਿੱਤ ਨਵੇਂ ਐਡਵੈਂਚਰ ਕਰਨ ਦੇ ਰਾਹ ਤੁਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵੀ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਨਵੇਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ, ਨਵੀਆਂ ਜੁਗਤਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਹਾਂ-ਮੁਖੀ ਉਮੀਦ ਵੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਪਹਿਲੂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪਾਤਰਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਾ ਬਣਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀਆਂ ਸਗੋਂ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਦੁਖਾਂਤ ਬੋਧ ਸਿਜਰ ਕੇ ਕਥਾ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਸੰਜੀਦਾ ਕਾਰਜ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹੋ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਲਾਪੂਰਨ ਹੋਣ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਪਹਿਲੂ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜਿਹੇ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਕਥਾ ਜਗਤ ਦੀ ਅਮੀਰੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ ਔਰਤ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਰੂਪ

ਅਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ*

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਂ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਬਹੁ-ਚਰਚਿਤ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਸਗੋਂ ਸਮੁੱਚੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਕ ਨਿਵੇਕਲੀ ਪਛਾਣ ਬਣਾ ਲਈ ਹੈ। 1981 ਦੇ ‘ਮੈਨੂੰ ਕੀ’ ਨਾਮਕ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 2005 ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਏ ‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਤੱਕ ਉਸ ਦੇ ਕੁੱਲ ਪੰਜ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਏ ਹਨ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰ ਕਥਾ-ਯਾਤਰਾ ਦਾ ਅਭਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ‘ਦੋ ਟਾਪੂ’ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨਾ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਹੀ ਅਨੁਵਾਦ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਦਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਵੀ ਲਿਪੀਆਂਤਰ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਟਾਵਰਜ਼ ਦੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਹੋਣ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਪਛਾਣ ਖੇਤਰ ਹੋਰ ਵੀ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ‘ਦੋ ਟਾਪੂ’ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਆਉਣ ਨਾਲ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਯਥਾਰਥ ਨੂੰ ਡੂੰਘੀ

ਨੀਝ ਨਾਲ ਦੇਖਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਾਹਵੇਂ ਇਕ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਯਥਾਰਥ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਪਰਿਪੇਖ ਅਧੀਨ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ/ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਤਨਾਉ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਅਰਧ-ਜਗੀਰਦਾਰੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਾਲਾ ਪੰਜਾਬੀ ਜਦੋਂ ਵਿਕਸਿਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਯਥਾਰਥ ਨਾਲ ਟਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਾਨਸਿਕ ਟੁੱਟ-ਭੱਜ ਹੋਣੀ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਟੁੱਟ-ਭੱਜ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਸਮੂਹਿਕ ਵੀ, ਸਮਾਜਿਕ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵੀ, ਮਰਦ ਦੀ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਔਰਤ ਦੀ ਵੀ। ਤੇ ਇਹ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਵੀ ਗੁਰੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਬੱਚੇ ਵੀ ਇਸ ਤੋਂ ਅਭਿੱਜ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕੇ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਝੁਕਾਅ ਉਲਾਰੂ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਸਗੋਂ ਮਾਨਵੀ ਗੁਣਾਂ ਤੇ ਹੀ ਪਹਿਰਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦਾ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਉਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਇਕ ਸੰਤੁਲਨ ਬਣਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਔਰਤ ਪ੍ਰਤੀ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵਿਹਾਰ ਏਸੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜਿਕ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿਚ ਔਰਤ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਦਰਭਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਵੇਖਦਾ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਵਾਸੀ ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਔਰਤਾਂ ਵੱਖਰੀ-ਵੱਖਰੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦੀਆਂ ਧਾਰਨੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਏਥੇ ਅਸੀਂ ‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਅਤੇ ‘ਬਰਫ਼ ਤੇ ਦਰਿਆ’ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਨਾਰੀ ਪਾਤਰਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਨਾ ਚਾਹਾਂਗੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਵਿਕਸਿਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿਚ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਰੋਧ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਜਾਂ ਪਰਵਾਸ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਹਿਕਾਰਤ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਵੇਖਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਔਰਤਾਂ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਮਰਦ ਬਦਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸਦਾਚਾਰਹੀਣਤਾ ਦੀਆਂ ਜੀਊਂਦੀਆਂ ਜਾਗਦੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਔਰਤ ਪਾਤਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਪਾਤਰਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਰਵਾਸੀ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਮਾਨਵੀ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਉਭਾਰ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਐਂਜਲਾ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਮਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੀ ਧੀ ਨੂੰ ਟਾਵਰਜ਼ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਵਿਚ ਗੁਆ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਇਰਾਕ ਦੀ ਜੰਗ ਵਿਚ। ਧੀ ਅਤੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਦਾ ਸ਼ੋਕ ਸਿਰਫ਼ ਵਿਲੀਅਮ ਨੂੰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਸਗੋਂ ਐਂਜਲਾ ਦੀ ਮਮਤਾ ਵੀ ਧੁਰ ਤੱਕ ਕੁਰਲਾਉਂਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਵਿਲੀਅਮ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਡਰ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤੇ ਉਹ ਪੁੱਤਰ ਵਿਯੋਗ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤੁਲਨ ਹੀ ਨਾ ਗੁਆ ਬੈਠੇ :

“...ਤੇ ਸੋਫ਼ੇ ਤੋਂ ਛਾਲ ਜਿਹੀ ਮਾਰਦਿਆਂ ਉਸ ਨੇ (ਐਂਜਲਾ) ਟੀ.ਵੀ. ਕੈਬਨਿਟ ’ਤੇ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਸਟੇਸੀ ਦੀ ਫੋਟੋ ਜਾ ਉਠਾਈ - ਫੋਟੋ ਜੋ ਟੀ.ਵੀ. ’ਤੇ ਦਿਸਦੀਆਂ ਅੱਗ ਦੀਆਂ ਲਪਟਾਂ ਦੇ ਐਨੂ ਉੱਪਰ ਜਿਹੇ ਪਈ ਸੀ। ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਟੱਡੀਆਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਸਨ ਮਨ ’ਚ ਇਕ ਨਵੀਂ ਚਿੰਤਾ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਐਂਜਲਾ ਦਾ ਕਿਤੇ ਦਿਮਾਗ ਹੀ ਨਾ ਹਿੱਲ ਜਾਏ।” (ਟਾਵਰਜ਼, ਪੰਨਾ 12)

ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਐਂਜਲਾ ਦੇ ਪਤੀ ਵਿਲੀਅਮ ਦੇ ਸਨ। ਭਾਰਤੀ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਪੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਡੈਨਿਸ ਬਾਰੇ ਵਧੇਰੇ ਚਿੰਤਤ ਹੁੰਦੇ ਪਰੰਤੂ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਮਾਪਿਆਂ ਲਈ ਧੀ ਤੇ ਪੁੱਤਰ ਦੋਨਾਂ ਲਈ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਇਕੋ ਜਿਹੀਆਂ ਹਨ। ਸਟੇਸੀ ਦੇ ਟਾਵਰਜ਼ ਵਿਚ ਮੌਤ ਦੇ ਪਲ ਮਾਂ ਪਿਉ ਦੋਨਾਂ ਲਈ ਪਰਲੋ ਦੇ ਪਲ ਹਨ :

“...ਅਸੀਂ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਅੱਗ ਅਤੇ ਧੂੰਏਂ ’ਚ ਢਹਿ-ਢੇਰੀ ਹੋ ਰਹੇ ਉੱਤਰੀ ਟਾਵਰ ਨੂੰ ਦੇਖ ਹੀ ਰਹੇ ਸਾਂ ਕਿ ਇਕ ਜਹਾਜ਼ ਸੇਧ ਧਾਰੀ ਦੱਖਣੀ ਟਾਵਰ ’ਚ ਜਾ ਵੱਜਾ। ਨਾਲ ਹੀ ਅੱਗ ਦੀਆਂ ਲਪਟਾਂ ਤੇ ਸੰਘਣਾ ਕਾਲਾ ਧੂੰਆਂ।” “ਓ ਮਾਈ ਗਾਡ! ਗਲ ਘੋਟੂ ਲੈਂਦਿਆ ਐਂਜਲਾ ਸੋਫ਼ੇ ’ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਈ ਸੀ। ਉਸੇ ਪਲ ਸਟੇਸੀ ਦਾ ਫੋਨ ਆ ਗਿਆ। “ਆਰ

ਯੂ ਓ.ਕੇ.?” ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ। “ਓ ਨੋ, ਸਾਡਾ ਟਾਵਰ ਫਨਾਹ ਹੋ ਰਿਹੈ। ਆਪਣੀ ਇਕਾਸੀਵੀਂ ਮੰਜਲ ਤੋਂ ਮੈਂ ਅਜੇ ਸੱਤਰਵੀਂ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੀ ਆਂ। ਇਟ'ਸ ਹੋਰਿਬਲ...ਹੈਲਿਸ਼...ਅੱਗ ਤੇ ਧੂੰਆਂ।” (ਟਾਵਰਜ਼, ਪੰਨਾ 13)

ਮੌਤ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਜਾਂਦੀ ਹੋਈ ਸਟੇਸੀ ਆਪਣੀ ਮਾਂ, ਪਿਉ ਤੇ ਭਰਾ ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। “ਮਾਮ! ਆਈ ਲਵ ਯੂ, ਆਈ ਲਵ ਡੈਡ, ਆਈ ਲਵ ਡੈਨਿਸ, ਆਈ ਲਵ ਰਿਚਰਡ ਵੈਰੀ ਮ...।” (ਟਾਵਰਜ਼, ਪੰਨਾ 14)

ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਲੋਕ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਡੈਨਿਸ ਦਾ ਸਹੁਰਾ ਡੈਨਿਸ ਦੀ ਮੌਤ ਉੱਪਰ ਵਿਲੀਅਮ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਦੁੱਖੀ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਹਨੀਫ਼ ਨਾਲੋਂ ਜਮੀਲਾ ਵਧੇਰੇ ਮਾਨਵੀ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਉਂ ‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਵਿਚ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਅਤੇ ਮਾਨਵੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚ ਬੱਝੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ ਤੇ ਮੌਹ ਦੇ ਮਾਨਵੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚ ਬੱਝੀਆਂ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਲਾਰੂਪਨ ਕਿਤੇ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ।

‘ਬਰਫ਼ ਤੇ ਦਰਿਆ’ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਾਤਰ ਹੀ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਹਨ। ‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਦੀਆਂ ਪੰਜ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ‘ਪਾਣੀ’ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੂਸਰੀ ਕਹਾਣੀ ‘ਬਰਫ਼ ਤੇ ਦਰਿਆ’ ਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਔਰਤ ਹੈ। ‘ਸੋਫੀਆ’ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਰ ਵੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚੋਂ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਧਰਤੀ ਉੱਪਰ ਜੁੜਦੇ ਟੁੱਟਦੇ ਮਾਨਵੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਬਦਲਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਬਦਲਦੇ ਹਨ। ‘ਸੋਫੀਆ’ ਸ਼ਾਇਦ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਅਜਿਹੀ ਪਾਤਰ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਸੈਕਸ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਬੇਬਾਕ ਹੋ ਕੇ ਦੱਸਣ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਝਿਜਕ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਇਹ ਵੀ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚ ਇਕ ਸੰਜਮ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਨਵੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਸੱਚ ਵੀ ਉਜਾਗਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੋਫੀਆ ਮਾਨਵੀ ਕੰਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਨਹੀਂ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕੁਝ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਇਹੀ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਲਖਾਇਕ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ‘ਸ਼ੌਨ’ ਇਸ ਲਈ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਝੁਕਾਅ ਨਿੱਜੀ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਦਾਦੀ (ਵੈਂਡੀ) ਵੱਲ ਹੈ। ਸ਼ੌਨ ਅਤੇ ਸੋਫੀਆ ਦੇ ਦੋ ਵਾਰਤਾਲਾਪਾਂ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਿਰਦਾਰ ਉੱਘੜ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ੌਨ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ:

“...ਮੈਂ ਉਡਣਾ ਨਹੀਂ ਵਗਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਪਾਣੀ ਵਾਂਗ।” ਸੋਫੀਆ ਅਨੁਸਾਰ, “...ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਉਸ ਦਰਿਆ ਵਰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣੇ ਕੰਢਿਆਂ 'ਚ ਬੱਝ ਕੇ ਹੀ ਵਗਣਾ ਜਾਣਦਾ ਸੀ...ਉਸ ਦੇ ਕੰਢਿਆਂ ਉੱਪਰ ਵਿਛੀ ਹੋਈ ਬਰਫ਼ ਉਸ ਵਿਚ ਖੁਰਨ ਲਈ ਬੇਤਾਬ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਖ਼ਬਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।” (ਬਰਫ਼ ਤੇ ਦਰਿਆ, ਪੰਨਾ - 95)

ਸੋਫੀਆ ਦੀ ਸੋਚ ਇਥੇ ਖੜੀ ਹੈ ਕਿ, ‘ਸ਼ੌਨ ਡਾਲਰਾਂ ਪੱਖੋਂ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਮਾਨਣ ਪੱਖੋਂ ਵੀ ਗਰੀਬ ਸੀ।’ ਸੋਫੀਆ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਸੋਚ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਅਮਰੀਜ਼ਾਦੇ ਡੀਨ ਸੈਂਡਰਜ਼ ਵੱਲ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਮੀਰਜ਼ਾਦੇ ਵਾਂਗ ਸੋਫੀਆ ਨਾਲ ਫਲਰਟ ਕਰਕੇ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਂ ਬਣਾ ਕੇ ਤੁਰਦਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਡੀਨ ਦਾ ਸੋਫੀਆ ਨੂੰ ਦੋ ਟੁੱਕ ਜਵਾਬ ਹੈ, “ਦੇਖ ਸੋਫੀਆ! ਆਪਣੀ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਫਰੈਂਡਸ਼ਿਪ ਏ। ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਗੁਜ਼ਾਰਨ ਦੀ ਮੇਰੀ ਨਾ ਕੋਈ ਪਲੈਨ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਹੈ।” ਸੋਫੀਆ ਇਕ ਪਾਸੇ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਮਾਨਸਿਕ ਉਲਝਨਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਈ ਨਸ਼ਿਆਂ ਵੱਲ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਸ਼ੌਨ ਉਸ ਤੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਉਹਦੇ ਵਾਲੇ ਰਾਹ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਹੀ ਦੋਨਾਂ ਦਾ ਦੁਬਾਰਾ ਮੇਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ ਕਾਰਜਾਂ ਵੱਲ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸੋਫੀਆ ਸ਼ੌਨ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤਕ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵੀ ਲੜਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗਣ ਤੇ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਅਸਲ ਵਿਚ ਡੀਨ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਹੀ ਮੋਰਚਾ ਲਾਈ ਬੈਠੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਬਦਲਾ-ਲਊ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਸੰਸਥਾ ਵੱਲੋਂ ਸੋਚ-ਸੋਚ ਕੇ ਕਦਮ ਧਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ, ‘ਏਨੇ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ।’ ਤਕਰਾਰ ਸਮੇਂ ਸ਼ੌਨ ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ, “ਆਖਰ ਹਵਾ 'ਚ ਉੱਡਣ ਵਾਲੀ ਬਰਫ਼ ਹੀ ਹੋ ਨਿਕਲੀ।” ਤੇ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਅਖੀਰ ਤੇ ਉਹ ਭਾਵੁਕ

ਹੋਈ ਦੁਚਿੱਤੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਈ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਉਂ ਸੋਫੀਆ ਇਕ ਯਥਾਰਥਕ ਪਾਤਰ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਉੱਭਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਦੁਚਿੱਤੀ ਪ੍ਰਾਕਿਰਤਕ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਲੜਾਈ ਨੂੰ ਵਿਚਕਾਰ ਹੀ ਛੱਡ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

‘ਪਾਣੀ’ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਭਾਵੇਂ ਥਰਡ ਪਰਸਨ (ਅੰਨਯ ਪੁਰਖ) ਵਿਚ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਕੇਂਦਰੀ ਪਾਤਰ ‘ਸੁਖਜੀਤ’ ਹੀ ਹੈ। ਸੁਖਜੀਤ ਅਜਿਹੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਪਰਵਾਸ ਹੰਢਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਆਪਣੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਜਮਾਈ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਏਸੇ ਲਈ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਵੇਚਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਬਲਕਿ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਰਾਜੂ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚਣ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ :

“...ਉਸ ਨੂੰ ਇੰਜ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤ ਉਸ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਖੁਰਚ ਕੇ ਕਿਸੇ ਗਰਬੇਜ਼ ਦੇ ਟੋਏ ਵਿਚ ਸੁੱਟਣੀ ਚਾਹ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ...” (ਪੰਨਾ - 37)

ਸੁਖਜੀਤ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਸ ਦੇ ਕਲਾਸੀਕਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਨੂੰਹ ਸ਼ੈਰਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਅਪਣਾਏ। ਪੰਜਾਬੀ ਪਹਿਨ ਪਹਿਰਾਵੇ, ਖਾਣ-ਪੀਣ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣਾਏ। ਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸੰਕੋਚ ਦਾ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾਏ। ਪਰੰਤੂ ਸ਼ੈਰਨ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਜੰਮੀ ਪਲੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਂਝੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਛੋਟਾ ਪਰਿਵਾਰ ਪਸੰਦ ਹੈ। ਉਹ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪਿਛੋਕੜ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਪ੍ਰਤੀ ਵੱਖਰਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਅਸਲ ਵਿਚ ਸੁਖਜੀਤ ਅਤੇ ਸ਼ੈਰਨ ਵਿਚਲੇ ਟਕਰਾਅ ਦਾ ਮੂਲ ਕਾਰਣ ਹੈ।

ਇਹ ਵੀ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਸੁਖਜੀਤ ਨੂੰ ਸ਼ੈਰਨ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਵੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਉਪਰੋਕਤ ਕਾਰਣਾਂ ਕਰਕੇ ਨੇੜਤਾ ਵੀ ਬਜਾਇ ਦੂਰੀਆਂ ਵੱਧਦੀਆਂ ਹਨ। ਏਥੇ ਅਸੀਂ ਸਿਰਫ਼ ਨੂੰਹ-ਸੱਸ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਦੋ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹਾਂਗੇ। ਸੁਖਜੀਤ ਰਸੋਈ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਸੋਚਦੀ ਹੈ ਕਿ :

“...ਉਹ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਪਲ ਹੁੰਦੇ ਜੇ ਇਸ ਵਕਤ ਉਹ ਨੂੰਹ-ਸੱਸ ਰਲ ਕੇ ਸਰ੍ਹੋਂ, ਪਾਲਕ ਤੇ ਬਰੋਕਲੀ ਨੂੰ ਛਿੱਲ-ਚੀਰ ਕੇ ਸਾਗ ਬਣਾ ਰਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ...ਤੇ ਨਾਲ ਦੀ ਨਾਲ ਬੀਤੇ ਹਫ਼ਤੇ ਦੀਆਂ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੋਈਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵੀ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। “ਪਰ ਇੱਥੇ...ਨਾ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੀ ਸਾਂਝ ਤੇ ਨਾ ਬੋਲੀ ਦੀ।” ਸ਼ੈਰਨ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ, ...ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕਿਨਾਰਿਆਂ ’ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਜੀਣ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ...।”

ਨੂੰਹ-ਸੱਸ ਦੇ ਏਸੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਖਰੇਵੇਂ ਕਾਰਨ ਹੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਦੋ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦਾ ਟਕਰਾਉ ਵਿਸਤਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

‘ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ’ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਜਸਬੀਰ-ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ, ਰਛਪਾਲ-ਸੁਰਿੰਦਰ, ਸੰਦੀਪ-ਮਨਜਿੰਦਰ, ਜੁਲੀ ਅਤੇ ਜੇਮਜ਼ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਚੇਤਨਾ ਅਤੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦਾ ਤਾਣਾ-ਬਾਣਾ ਵਿਕਸਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਰਛਪਾਲ (ਪਾਲ) ਤੇ ਸੰਦੀਪ (ਸੈਂਡੀ) ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ ਉਹ ਪਰੰਪਰਾਵਾਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਿਭਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰਿਵਾਰ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋ ਕੇ ਇਹ ਦੋਨੋਂ ਆਪਣੇ ਪਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਿਜ਼ਨਿਸ ਨੂੰ ਵੀ ਚਮਕਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੈਂਡੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਪੇਕੇ ਜਾ ਕੇ ਬੈਠਣ ਦਾ ਦਰਦ ਤਾਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿਚ ਔਰਤ ਪ੍ਰਤੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦਾ ਰੋਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਸਲ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਜਸਬੀਰ ਕੌਰ ਅਤੇ ਜੁਲੀ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜਸਬੀਰ ਪਰੰਪਰਾਵਾਦੀ ਪਤਨੀ ਹੈ। ਜੋ ਸਾਂਝਾ ਪਰਿਵਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖਣ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਔਰਤ ਵਾਂਗ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰਾਂ ਅਤੇ ਪੋਤਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸਨੇਹ ਡੂੰਘਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਖਾਤਿਰ ਉਹ ਬੀਮਾਰ ਪਤੀ

ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਅਤੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸ਼ੱਟਲ ਵਾਂਗ ਘੁੰਮਦੀ ਹੈ। ਜਸਬੀਰ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਪਲ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਜੁਲੀ ਤੇ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਹਮਬਿਸਤਰ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੇਖਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਛੁਟਪਟਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਮਾਨਸਿਕ ਤਣਾਉ ਹੰਢਾਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਇਕ ਆਗਿਆਕਾਰ ਅਤੇ ਪਰੰਪਰਾਵਾਦੀ ਪਤਨੀ ਵਾਂਗ ਪਤੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਉਸ ਦੀ ਇਹੋ ਸਥਿਤੀ ਉਸ ਦੇ ਦੁਖਾਂਤ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੈ।

ਜੁਲੀ ਦਾ ਪਾਤਰ ਸੋਫੀਆ (ਬਰਫ਼ ਤੇ ਦਰਿਆ) ਨਾਲ ਰਲਦਾ-ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਜੁਲੀ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਉਸ ਔਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿੱਧਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੂਸਰੇ ਮਰਦ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਨਵੀਆਂ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁੜ ਪਹਿਲੇ ਮਰਦ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਜਾ ਜੁੜਦੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾ ਮਰਦ ਹੁਣ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਜੁਲੀ ਵੀ ਸੋਫੀਆ (ਬਰਫ਼ ਤੇ ਦਰਿਆ) ਵਾਂਗ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀਉਣਾ ਲੋਚਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀਉਣ ਲਈ ਪੈਸੇ ਨਾਲ ਵਧੇਰੇ ਮੋਹ ਹੈ। ਉਹ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਨਾਲ ਵੀ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਚਿਰ ਰਹੇਗੀ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਵੀ ਉਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ। ਉਹ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ :

“ਸ਼ੈਮ! ਅਜੇ ਤੱਕ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰੀਂ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਲਈ ਚਾਹਤ ਹੈਗੀ ਆ, ਕੱਲ੍ਹ ਬਾਰੇ ਕਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ।...ਵੈਸੇ ਜੇਮਜ਼ ਵੱਖਰੀ ਹੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਬੰਦਾ ਏ।”...“ਉਸ ਨੂੰ ਓਨਾ ਆਪਣਾ ਨਹੀਂ, ਜਿੰਨਾ ਲੋਕਾਂ ਦਾ...ਸਾਡੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਵੀ ਤਾਂ ਖਾਹਸ਼ਾਂ ਹਨ, ਜੇ ਸਾਧਨ ਜੁਟਾਵਾਂਗੇ ਤਾਂ ਹੀ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ।” (ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ, ਪੰਨੇ - 66,67)

ਜੁਲੀ ਦੀ ਇਸ ਸੋਚ ਦੀ ਜੇਮਜ਼ ਨੂੰ ਸਮਝ ਹੈ। ਜੇਮਜ਼ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਜੁਲੀ ਉਸ ਦੀ ਅੰਤਰਮੁਖੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨੂੰ ਮੰਨਦੀ ਹੈ :

“...ਜੇਮਜ਼ ਦੇ ਗਿਆਨ ਤੇ ਉੱਚ-ਬੁੱਧੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਭਿਮਾਨੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਏ...ਉਸ ਦੀ ਅਗਲੇ 'ਤੇ ਭਾਰੂ ਹੋਣ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਤੋਂ ਮੈਂ ਅੱਕ ਗਈ ਸਾਂ।” (ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ, ਪੰਨਾ - 83)

ਜੁਲੀ ਦਾ ਜੇਮਜ਼ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਵਿਚ ਮੁੜ ਆਉਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਉਸ ਦੀ ਮਾਨਵਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਏਥੇ ਆ ਕੇ ਜੁਲੀ ਦੁਚਿੱਤੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਈ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਮੋਟੇ ਤੌਰ ਤੇ ਜਸਬੀਰ, ਜੁਲੀ, ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਅਤੇ ਜੇਮਜ਼ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੇ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਇਕ ਵੱਖਰਾ ਪਾਸਾਰ ਜੋੜਿਆ ਹੈ।

ਕਹਾਣੀ 'ਸੜਕਾਂ' ਵਿਚ ਸੁਰਿੰਦਰ, ਕੈਥੀ ਤੇ ਮੀਨੂੰ ਤਿੰਨੋਂ ਪਾਤਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਨ ਭਾਵੇਂ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਸੀਮਤ ਹੈ। ਸੁਰਿੰਦਰ ਇਕ ਮਾਂ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਚਰਿੱਤਰ ਹੈ। ਅਜੀਤ ਭਾਵੇਂ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਗਮ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਪਰੰਤੂ ਉਹ ਇਕ ਹੱਦ ਤੱਕ 'ਕਰਨ' ਨੂੰ ਮਿਲੇ 'ਮੈਡਲ ਆਫ਼ ਬਰੇਵਰੀ' ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਲਈ ਮਾਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਸੁਰਿੰਦਰ ਮਾਂ ਦੀ ਮਮਤਾ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੋਈ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਦਿੰਦੀ ਹੈ :

“...ਜਦ ਸਾਡਾ ਸਰੂ ਵਰਗਾ ਜਵਾਨ ਪੁੱਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਕੀ ਕਰਨਾ ਇਸ ਐਵਾਰਡ ਨੂੰ। - ਜੇ ਅੱਜ ਕਰਨ ਜਿਉਂਦਾ ਹੁੰਦਾ...ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਇਨਾਮ ਲੈਂਦਾ...ਰੱਜ-ਰੱਜ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਾਣਦਾ...ਅਸੀਂ ਵੀ ਉਸ ਨਾਲ ਉਡੇ ਫਿਰਦੇ...” (ਸੜਕਾਂ, ਪੰਨੇ - 133,134)

ਕੈਥੀ ਭਾਵੇਂ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਪਲੀ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਕਿਰਦਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਔਰਤ ਵਰਗਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਾਂ ਫਿਰ ਇਉਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਵੱਖਰੀ ਤੇ ਨਿਵੇਕਲੀ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ। ਉਹ ਹੌਲੀਭੜ ਉੱਪਰ ਜਾਣੋਂ ਇਸ ਲਈ ਹੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਵਾਰੀ ਉਸ ਦੀ ਚੌਦਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਬੇਟੀ ਕਿੱਟੀ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਮੀਨੂੰ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ ਉਹ ਕੈਥੀ ਵਾਂਗ ਘਰ ਵਿਚ ਬੈਠਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਅਲੋਕਾਰ ਘਟਨਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵਾਪਰਦੀ। ਉਹ ਸ਼ਾਹ-ਖਰਚ ਹੈ। ਅਜੀਤ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਉਸ ਦੀ ਇਸ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਹੈ।

ਅਜੀਤ ਨਾਲ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਤਿੱਖੀ ਤਕਰਾਰ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਦੋਨਾਂ ਧਿਰਾਂ ਦਾ ਇਕ-ਦੂਸਰੇ ਪ੍ਰਤੀ ਰਵੱਈਆ ਤੇ ਸੋਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੀਨੂੰ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਹੈ :

“ਤੁਹਾਡਾ ਲਾਈਫ-ਸਟਾਈਲ ਆਪਣਾ ਏ ਤੇ ਮੇਰਾ ਆਪਣਾ।”

“ਮੀਨੂੰ! ਤੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਬੇਹਿਸਾਬੇ ਖਰਚ ਨੂੰ ਹੀ ਲਾਈਫ-ਸਟਾਈਲ ਸਮਝ ਰਹੀ ਏਂ। ਲਾਈਫ-ਸਟਾਈਲ 'ਚ ਤਾਂ ਬੜਾ ਕੁਝ ਹੁੰਦਾ ਏ...ਇਸ ਵਿਚ ਬੰਦੇ ਦੇ ਆਪਣੇ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਗੋਲ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਨੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਚੀਵ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦੈ।”
(ਪੰਨਾ 125) ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਗੋਲਾਂ ਨਾਲ ਐਗਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਕੁਐਲਿਟੀ ਵੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਏ...ਫਾਰ ਯੂ ਦਾ ਲਾਈਫ ਇਜ਼ ਈਟ, ਸਲੀਪ ਐਂਡ ਗੋ ਟੂ ਵਰਕ। ਬਟ ਫਾਰ ਮੀ ਦੇਅਰ ਇਜ਼ ਮੋਰ ਟੂ ਲਾਈਫ।” (ਸੜਕਾਂ, ਪੰਨਾ - 126)

ਉਪਰੋਕਤ ਚਰਚਾ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਪਾਤਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਅਨੁਕੂਲ ਆਪਣੀ-ਆਪਣੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਉਲਾਰ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਪਾਤਰ ਉਲਾਰ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਸਹਿਜ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਦੇ ਔਰਤ ਪਾਤਰ ਵੀ ਕਿਸੇ ਉਲਾਰ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਉਹ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਵੀ ਹਨ। ਉਹ ਮਮਤਾਮਈ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਗੜ੍ਹਚ ਹਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦੇ ਟੁੱਟਣ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਤਣਾਉ ਵੀ ਭੋਗਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਲਈ ਵੀ ਲੜਦੇ ਹਨ। ਬਦਲਾਖੋਰ ਵੀ ਹਨ ਅਤੇ ਸਮੂਹਿਕ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿਚ ਯੋਗਦਾਨ ਵੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿੱਧਤਾ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਭੂਮਿਕਾਵਾਂ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਰੀ ਪਾਤਰ ਸਹਿਜ ਜੀਵਨ ਦਾ ਇਕ ਅੰਗ ਬਣ ਕੇ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਨਾਰੀ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਜਿੱਥੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਉਘਾੜਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਲੋੜ ਮੁਤਾਬਿਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅੱਖੋਂ ਓਹਲੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਦੇ ਨਾਰੀ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਟਾਵਰਜ਼' : ਵਿਚਾਰਧਾਰਾਈ ਪਰਿਪੇਖ

ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ*

ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਆਪਸੀ ਸਬੰਧ ਦਾ ਮਸਲਾ ਕਾਫੀ ਪੇਚੀਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੀ ਹੋਂਦ ਸਮਾਜਿਕ ਸਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਪਛਾਣੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵਾਪਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਦੇ ਬਦਲਣ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਵਿਚ ਵੀ ਪਰਿਵਰਤਨ ਵਾਪਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਕਈ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾਵਾਂ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਉਂ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਕੁਝ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਇਕੱਠ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਹ ਸਮਾਜ ਵਿਚਲੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਅਸੰਤੁਲਿਤ ਸਬੰਧਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹਨ। ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਮੂਲ ਮਨੋਰਥ ਮਨੁੱਖੀ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਦੀ ਕਲਾਤਮਿਕ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਸਾਹਿਤਕ ਕਿਰਤ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਲਾਤਮਕ ਗੁਣਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਪੁਨਰ ਉਸਾਰੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਯਥਾਰਥ ਪਿੱਛੇ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਡੂੰਘੀਆਂ ਪਰਤਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਕਲੇਵਰ ਵਿਚ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਕਿਰਤ ਹੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕਤਾ ਦਾ ਸੰਤੁਲਿਤ ਸੁਮੇਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਟਾਵਰਜ਼' ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾਈ ਪਰਿਪੇਖ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਸਮੇਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਪਾਤਰਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜਾਂ ਉੱਪਰ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਕਿਉਂਕਿ ਪਾਤਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗਲਪ ਰਚਨਾ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਰਚਨਾਕਾਰ ਆਪਣੀ ਕਲਾਤਮਿਕ ਸੂਝ ਨੂੰ ਪਾਤਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਚਰਿਤ ਬੋਲਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਰਾਹੀਂ ਨਿਰੂਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗਲਪ ਰਚਨਾਕਾਰ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਕਾਰਜ ਵਿਧੀ ਦੁਆਰਾ ਸੰਚਾਰਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਸਮਾਜਿਕ ਰਹੱਸ ਦੀਆਂ ਗੁੰਝਲਾਂ ਨੂੰ ਪਾਠਕ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕੇ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਜਾਂ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵਿਚਰ ਰਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਚੋਣ-ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਆਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਪਾਤਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਪਾਤਰ ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੀ ਆਰਥਿਕ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਕਨੇਡਾ ਵਿਚ ਗਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਉਸ ਦਾ ਵਧੇਰੇ ਜੋਰ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਅਤੇ ਹੋ ਰਹੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਉੱਪਰ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਤਰਾਂ ਨੂੰ ਚਿੱਤਰਣ ਸਮੇਂ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਪਰਵਾਸ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦਾ ਚਿੱਤਰਣ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਟਾਵਰਜ਼ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਪਾਤਰ ਵਿਲੀਅਮ ਥੌਪਸਨ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਪਾਤਰ ਹੈ ਜੋ ਇਰਾਕ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੇ ਅਮਰੀਕੀ ਹਮਲਿਆਂ ਕਾਰਨ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਸਲਾਮਤੀ ਲਈ ਚਿੰਤਤ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਇਸ ਜੰਗ ਨੂੰ ਭੈੜਾ ਤਾਂ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੰਗੀ ਫੌਜੀਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਿਫਤਾਂ ਕਰਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਥੱਕਣਾ। ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਯੁੱਧ ਦੇ ਭੈੜੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਤੋਂ ਉਤਪੰਨ ਹੋਈ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਮੋਹ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਵਿਲੀਅਮ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ :

“ਇਰਾਕ ਤੇ ਛਾ ਚੁੱਕੇ ਅਮਰੀਕਨ ਫੌਜੀਆਂ ਦੇ ਚਿਹਰਿਆਂ ਉਪਰ ਝਲਕਦੇ ਹੁਲਾਸ ਤੇ ਠਾਠ ਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਸਾੜਾ ਜਿਹਾ ਉੱਠਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕੇਕ-ਵਾਕ ਜਿਹੀ ਲੜਾਈ ਨੇ ਕੀ ਸਾਡੇ ਹੀ ਪੁੱਤ ਦਾ ਖੋ ਬਣਨਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਫੌਜੀਆਂ 'ਚ ਜੇ ਅੱਜ ਡੈਨਿਸ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਬਗਦਾਦ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਮੇਲ੍ਹਦੇ ਟੈਂਕ ਵੇਖਦਿਆਂ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਤਾਰੇ ਚਮਕ ਪੈਣੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਐਂਜਲਾ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਫੌਜੀਆਂ ਦੀਆਂ...ਡੈਨਿਸ ਦੀਆਂ ਸਿਫਤਾਂ ਕਰਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਥੱਕਣਾ।”¹

ਅਮਰੀਕੀ ਹਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਇਰਾਕੀ ਮੂਲ ਦੇ ਅਮਰੀਕਨ ਅਬਦੁਲ ਹਮੇਦੀ ਦਾ ਭਰਾ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਥੇ ਵਿਲੀਅਮ ਇਸ ਸੋਚ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਲ ਜੰਗੀ ਯੁੱਧ ਅਤੇ ਬੰਬਬਾਰੀ ਹੀ ਹੈ :

“ਅਬਦੁਲ! ਤੇਰੇ’ ਭਰਾ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਦੁੱਖ ਏ। ਪਰ ਕੀਤਾ ਕੀ ਜਾਏ ? ਲੋਕੀਂ ਸਿੱਧੇ ਵੀ ਏਦਾਂ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਆ।”²

ਪਾਣੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਸੁਖਜੀਤ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਰਾਜੂ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਨੂੰਹ ਸ਼ੈਰਨ ਅਜਿਹੇ ਪਾਤਰ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚਲੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿਚ ਤਨਾਉ ਭੋਗਦੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਸੁਖਜੀਤ ਘਰ ਵਿਚ ਸਵਿਮਿੰਗ-ਪੂਲ ਨੂੰ ਇਕ ਫਜ਼ੂਲ ਖਰਚ ਸਮਝਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਔਰਤ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਸਿਰ ਉਪਰ ਖਰਚਿਆਂ ਦੀ ਪੰਡ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕ ਸਕਦੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਵੇਚਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਉਪਰ ਰਾਜੂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਤਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵੱਖਰਤਾ ਅਤੇ ਸਮਕਾਲੀ ਸਮਾਜਿਕ ਯਥਾਰਥ ਦਾ ਦਵੰਦ ਸਿਰਜ ਕੇ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਯਥਾਰਥ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਪਛਾਣ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਦੇ ਆਪਣੇ ਨੂੰਹ ਸ਼ੈਰਨ ਨੂੰ ਕਹੇ ਬੋਲਾਂ ਤੋਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ :

“ਤੁਸੀਂ ਗੋਰੇ ਲੋਕ ਸਾਨੂੰ ਇੰਮੀਗਰਾਂਟਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਆਂ ਪਈ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੀ ਕਲਚਰ 'ਚ ਭੱਜਦੇ ਨਹੀਂ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੀਆਂ ਕਲਚਰਾਂ 'ਚ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈਂਦੇ ਆਂ...ਤੈਨੂੰ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਲਫਜ਼ ਸਿਖਾ-ਸਿਖਾ ਕੇ ਥੱਕ ਗਈ ਪਰ ਤੂੰ...।”³

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ **ਟਾਵਰਜ਼ ਵਿਚਲੀਆਂ ਹੋਰ ਕਹਾਣੀਆਂ** ਦੇ ਪਾਤਰ ਵੀ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਪਾਤਰ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਇਕੱਠ ਦੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਵੇਖਦਾ ਹੋਇਆ ਇਕੱਲੇਪਨ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਜਸਬੀਰ ਕੌਰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਨਾ ਸਮਝਦੀ ਹੋਈ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਸੁਹਿੰਦਰ ਅਤੇ ਮਨਜਿੰਦਰ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਹੀ ਮੰਨਦੀ ਹੈ। **ਬਰਫ ਤੇ ਦਰਿਆ** ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਡੀਨ ਸੈਂਡਰਜ਼, ਸੋਫੀਆ ਅਤੇ ਸ਼ੌਨ ਡਗਲਸ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸਮਾਜ ਵਿਚੋਂ ਲਏ ਗਏ ਪਾਤਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੂਲ ਮਾਨਵੀ ਮੁੱਲਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸਿਰਜਿਆ ਹੈ। **ਸੜਕਾਂ** ਕਹਾਣੀ 'ਚ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਪੱਛਮੀ ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਕਾਰੋਬਾਰ ਅਤੇ ਆਪਸੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸਾਂਝ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਰਜ ਵਿਧੀ ਵਿਚੋਂ ਉਸਾਰਿਆ ਹੈ। ਅਜੀਤ ਤੇ ਜੈਕ ਦੀ ਹੁੰਦਲ ਐਂਡ ਹੈਰੀਸਨ ਟਰੱਕਿੰਗ ਕੰਪਨੀ ਦਾ ਇਕੱਠ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਸਭਿਅਤਾ ਵਿਚਲੀ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਨੇੜਤਾ ਦੀ ਸੋਚ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚਲੇ ਪੇਸ਼ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਤਰ ਵਰਤੇ ਹਨ ਇਕ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਕਾਰਜ ਦਾ ਨਿਰਵਾਹ ਵਿਧੀ ਪੂਰਵਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚਲੇ ਰਸ ਦੀ ਰਸਾਤਮਕਤਾ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਾਣੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚਲੀ ਪਾਤਰ ਸ਼ੈਰਨ ਆਪਣੀ ਸੱਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ :

“ਲੈ ਮਾਮ! ਮੈਂ ਕਿੰਨੇ ਲਫਜ਼ ਤਾਂ ਸਿੱਖੇ ਆ...ਸੈਟ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ, ਆਛਾ, ਕੀ ਹਾਲ ਏ...ਰੋਟੀ, ਪਰੌਥੇ, ਦਾਲ, ਸੈਮੋਸੇ...ਪਾਨੀ, ਸੈਮੁੰਦਰ, ਦਾਰਯਾ...ਕਦੀ ਕਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਟ ਵੀ ਪਾਉਂਨੀ ਆਂ!”⁴

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾਈ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਅਗਲਾ ਨੁਕਤਾ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਮਨੁੱਖੀ ਦੁਖਾਂਤ, ਮਨੁੱਖੀ ਚਿੰਤਾ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਅਤੇ ਅਰਧ-ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਅਰਥ ਵਿਵਸਥਾ ਵਿਚ ਪਛਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਟੁੱਟ-ਭੱਜ ਨੂੰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਕੇਂਦਰੀ ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। **ਟਾਵਰਜ਼** ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਫਲੈਸ਼ਬੈਕ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਰਾਹੀਂ ਇਰਾਕ ਉੱਤੇ ਅਮਰੀਕਨ ਹਵਾਈ ਹਮਲਿਆਂ ਨਾਲ ਗਿਆਰਾਂ ਸੰਤਬਰ 2001 ਦੀ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਲੀਅਮ ਅਤੇ ਐਂਜਲਾ ਦੇ ਧੀ ਅਤੇ ਪੁੱਤਰ ਦੋਨਾਂ ਦੀ ਜਾਨ ਅੱਤਵਾਦੀ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦੀ ਨਾਲ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਟੇਸੀ ਨਾਈਨ ਅਲੈਵਨ ਦੀ ਘਟਨਾ ਵਿਚ ਮਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਡੈਨਿਸ ਇਰਾਕ ਉੱਪਰ ਅਮਰੀਕਨ ਹਮਲਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਰੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੋਂ ਸੰਪੰਨ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਵਿਦੇਸ਼ ਨੀਤੀਆਂ ਕਾਰਨ ਹੀ ਦੂਜੇ ਗਰੀਬ ਦੇਸ਼ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਈਨ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸੰਪੰਨ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਸ਼ਵ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉੱਭਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਨਾਈਨ ਅਲੈਵਨ ਦੀ ਘਟਨਾ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਅਮਰੀਕਾ ਇਰਾਕ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕੀ ਵਿਦੇਸ਼ ਨੀਤੀ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਸਬੰਧੀ ਡੈਨਿਸ ਦੀ ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਉਸ ਦੇ ਅਮਰੀਕਨ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ :

“ਤੀਜੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਇਕ ਨੇਤਾ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਬਦੇਸ਼ ਨੀਤੀ ਦੀ ਤਿੱਖੀ ਆਲੋਚਨਾ ਸੁਣਦਿਆਂ, ਡੈਨਿਸ ਤਾਅ 'ਚ ਆ ਕੇ ਬੋਲਿਆ ਸੀ, ‘ਵੱਟ ਨੌਨ ਸੈਂਸ! ਇਹਨੂੰ ਕੋਈ ਪੁੱਛੇ ਕਿ ਤੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਨੀਤੀ ਤੇ ਤਾਂ ਲੈਕਚਰ ਝਾੜੀ ਜਾਨੈ, ਕਦੀ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਭੁੱਖ-ਨੰਗ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਵੀ ਕੀਤੇ।’”⁵

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸੋਚ ਉੱਚੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਉੱਚਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਇਹ ਇਮਾਰਤਾਂ ਡਿੱਗਦੀਆਂ ਹੀ ਰਹਿਣਗੀਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਾਂ ਕਰਕੇ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੁਲੰਦੀ ਕਾਰਨ।

ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੇ ਇਸ ਦੌਰ ਵਿਚ ਮੰਡੀਕਰਨ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਨੇ ਇਕ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਦੂਸਰੇ ਅਮੀਰ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਹਰ ਇਕ ਗੱਲ ਮੰਨਣ ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਕਰਨ ਤੇ ਉਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਣਜ ਵਪਾਰ ਉੱਪਰ ਕਾਫੀ ਵੱਡਾ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਇਰਾਕ ਉਪਰ ਅਮਰੀਕਨ ਹਮਲਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਰਵੱਈਏ ਤੋਂ ਦੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਓਪਨ ਸੋਸਾਇਟੀ ਵੀ ਮਨੁੱਖੀ ਦੁਖਾਂਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੀ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਟਾਵਰਜ਼ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਸਿਰਜਨ ਦੀ ਹੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ‘ਵਰਲਡ ਟਰੇਡ ਸੈਂਟਰ’ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਅਤੇ ਇਰਾਕ ਉਪਰ ਅਮਰੀਕੀ ਹਮਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਦੁਖਾਂਤ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੁਖਾਂਤ ਸਿਰਫ ਅਬਦੁਲ, ਵਿਲੀਅਮ 'ਤੇ ਐਂਜਲਾ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਨ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਮੁੱਚੇ ਵਿਸ਼ਵ ਦਾ ਦੁਖਾਂਤ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਬਦੁੱਲ ਹਮੇਦੀ ਦੇ ਭਰਾ ਦੇ ਮਰਨ ਅਤੇ ਵਿਲੀਅਮ ਦੀ ਧੀ ਸਟੇਸੀ ਤੇ ਪੁੱਤਰ ਡੈਨਿਸ ਦੇ ਇਰਾਕ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਖਤਮ ਹੋਣ ਨਾਲ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਲਗਾਉ ਦੇ ਦਵੰਦ ਵਿਚੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਟੇਸੀ ਤੇ ਡੈਨਿਸ ਵਰਗੇ ਲੱਖਾਂ ਲੋਕ ਮਾਰੇ ਗਏ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰੁਕਦੀ ਉਹ ਤਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਵਿਕਾਸ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਮਾਂ ਪਰਿਵਰਤਨਸ਼ੀਲ ਹੈ ਰੁੱਤਾਂ ਨੇ ਬਦਲ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਜੰਗੀ-ਹਾਦਸਿਆਂ ਤੋਂ ਉਭਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਯਤਨ ਹਰ ਇਕ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੂੰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਡੈਨਿਸ ਦੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਆਮਦ ਨਾਲ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਦਸਿਆਂ ਤੋਂ ਉੱਭਰ ਕੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਨਵ-ਉਸਾਰੀ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਵੰਡਾਇਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਟਾਵਰਜ਼ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਐਟਲਾਂਟਿਕ ਸਾਗਰ 'ਚ ਹਰ ਮੌਸਮ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਬਦਲਾਵ ਕਾਰਨ ਉਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਲੈ ਕੇ ਅੱਗੇ ਵੱਧਣ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਹੈ :

“ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੰਗਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡੇ ਤੇ ਵੀ ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਰ ਅੱਗ ਮਚਾਈ ਏ। ਲੱਖਾਂ ਛੈਲ ਛਬੀਲੇ ਡੈਨਿਸਾਂ ਤੇ ਜਹੀਨ-ਹੁਸੀਨ’ ਸਟੇਸੀਆਂ ਦਾ ਖੂਨ ਮੇਰੇ ਪਾਣੀ 'ਚ ਡੁਲ੍ਹਿਆ ਹੋਇਐ। ਮੇਰੀ ਆਤਮਾ ਅੱਜ ਵਾਂਗ ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਰ ਝੰਬੀ ਗਈ ਏ ਪਰ ਮੈਂ ਕਦੀ ਵੀ ਰੁਕਿਆ ਨਹੀਂ। ਵਗਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਆਸ ਉਡੀਕ ਰਹਿੰਦੀ ਏ ਕਿ ਸਮਾਂ ਬਦਲੇਗਾ...ਰੁੱਤਾਂ ਬਦਲਣਗੀਆਂ ਹਰ ਪਾਸਿਓਂ ਲੋਕੀਂ ਆਉਣਗੇ। ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਜੱਫੀਆਂ ਪਾ-ਪਾ ਮਿਲਣਗੇ। ਮੇਰੇ ਪਾਣੀ 'ਚ ਤੈਰਨਗੇ...ਹੱਸਣਗੇ। ਖੇਡਣਗੇ...ਤੂੰ ਵੀ ਉੱਠ ਜਾਹ...ਜਾ ਕੇ ਡੈਨਿਸ ਦੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆ...ਆਪਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਖਿਡਾਵਾਂਗੇ।”⁶

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਾਣੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਐਸ਼ੇ ਆਰਾਮ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਬਸਰ ਕਰਨ ਲਈ ਪਿਤਾ ਪੁਰਖੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਵੇਚ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਦਾ ਆਪਣੀ ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ ਨਾਲ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਲਗਾਉ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਪੱਛਮ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਜ਼ਜ਼ਬਾ ਦਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੋਈ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਰੀਤਾਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਵਿਆਹ 'ਤੇ ਉਹ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਉਸ ਨੇ ਤਾਂ ਮਾਂਈਆਂ ਲਾਉਣ, ਘੋੜੀਆਂ ਗਾਉਣ ਤੇ ਪਾਣੀ ਵਾਰਨ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਸੰਜੋ ਕੇ ਰੱਖੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜੂ ਦਾ ਸ਼ੈਰਨ ਨਾਲ ਪੱਛਮੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ

ਵਿਚ ਵਿਆਹ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ ਢਹਿ ਢੇਰੀ ਹੁੰਦੇ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਪੂਰਵ ਵਿਚੋਂ ਗਏ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਉਲਝੀਆਂ ਤੰਦਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਪਰਵਾਸ ਭੋਗ ਰਹੀ ਪਹਿਲੀ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇਕ ਦੂਰੀ ਕਾਇਮ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਪਰਵਾਸ ਭੋਗ ਰਹੀ ਪਹਿਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ ਹੈ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੂਲ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਤੰਦ ਅਜੇ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਅਚਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧੀ ਪੁੱਤਰ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੱਛਮੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦੇ ਵਿਚ ਰਚ-ਮਿਚ ਗਏ ਹਨ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਪਾਣੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਇਕ ਪ੍ਰਤੀਕ ਵਜੋਂ ਵਰਤ ਕੇ ਪੱਛਮੀ ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਹੈ :

“ਇਹ ਰੋਣਕ-ਮੇਲਾ ਪਾਣੀ ਦਾ ਹੀ ਪਰਤਾਪ ਏ...ਪਾਣੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾਉਂਦਾ ਤੇ ਜੋੜਦਾ ਏ...ਪਾਣੀ ਆਪ ਵੀ ਤਾਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਦੋੜ-ਦੋੜ ਮਿਲਦੇ ਨੇ...ਕਿੱਥੋਂ-ਕਿੱਥੋ ਚੱਲ ਕੇ ਨਦੀਆਂ, ਨਾਲੇ ਤੇ ਦਰਿਆ ਇਸ ਸਮੁੰਦਰ ਜਿੱਡੀ ਝੀਲ ਵਿਚ ਆ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਨੇ। ਕੌਣ ਜਾਣਦੈ ਕਿ ਇਸ ਪਾਣੀ ਦੀ ਇਕ ਇਕ ਬੂੰਦ ਕਿੱਥੇ-ਕਿੱਥੇ ਜਨਮੀ ਸੀ।”⁷

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਲਾਤਮਕਤਾ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਇਸੇ ਗੱਲ ਤੋਂ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੈਨੇਡਾ ਨੂੰ ਸਮੁੰਦਰ ਜਿੱਡੀ ਝੀਲ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਵੱਸ ਰਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬੂੰਦ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਚਿਤਰਿਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਉਸ ਦੀ ਕਲਾਤਮਕਤਾ ਦੀ ਅਨੂਠੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਹੈ।

ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਅਚਾਰ ਵਿਚਲੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਇਕੱਠ ਦੀ ਭਾਲ ਨੂੰ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵੇਖਣ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਉਲਝੀਆਂ ਤੰਦਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਨੀਝ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ (ਸ਼ੈਮ) ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕੋ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਲੋਕ ਆਪਸ ਵਿਚ ਗੁਆਚੇ ਹੋਏ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚੋਂ ਪੱਛਮ 'ਚ ਗਏ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਇਹੋ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪੱਛਮੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਰਹਿਣਗੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਤੇ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਨਗੇ। ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਕ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ :

“ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿਆਂ! ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗਾ ਰਹਿ ਜਾਣੈ, ਤੇਰੇ ਮੁੰਡੇ ਜੁਆਨ ਹੋ ਕੇ ਇੰਡੀਆ ਤੋਂ ਆਏ ਆ...। ਸਾਡੇ ਨਿਆਣਿਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਗੱਲ-ਗੱਲ ਤੇ ਆਈ ਡੌਂਟ ਕੇਅਰ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਗੇ...ਤੇਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣਨਗੇ।”⁸

ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਅਚਾਰ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਇਕੱਠ ਦੀ ਸਾਂਝ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਸਾਂਝ ਨੂੰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵੀ ਤਲਾਸ਼ਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਇਹ ਪਰਿਵਾਰਕ ਸਾਂਝ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵੀ ਖਤਮ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਕੱਲਿਆਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਕੱਲੇਪਨ ਦੇ ਇਸ ਅਹਿਸਾਸ ਨੇ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਵਰਗੇ ਸਿਦਕੀ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਪਤਨੀ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ 'ਚ ਦਾਗ਼ੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਦਾਗ਼ੀ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਜੁਲੀ ਨਾਲ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਰੀਰਕ ਸੰਬੰਧ ਵੀ ਗੁਨਾਹ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਕੱਲੇਪਨ ਦਾ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਤੇ ਪੁੱਤਾਂ ਨੇ ਹੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ :

“ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਭਰ ਕਮਾਏ-ਹੰਢਾਏ ਸਿਦਕ ਤੇ ਸਵੈਮਾਣ ਦਾ ਪਤਨੀ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ 'ਚ ਦਾਗ਼ੀ ਹੋ ਜਾਣਾ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਲਈ ਅਸਹਿ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਅੰਤਹਕਰਣ ਦੇ ਸਨਮੁੱਖ ਹੋ, ਕਦੀ ਸਵੈ ਤੇ ਕਦੀ ਪੁੱਤਾਂ ਤੇ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਕੋਸਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ, ‘ਓਏ ਕੰਬਖਤੋ! ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਬੈਠ ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਤਾਂ ਕਰੋ...ਮੈਂ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਗਲਤ ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਕਿੰਨੇ? ਪਰ ਪੁੱਛਣ-ਦੱਸਣ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਗੁਨਾਹ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਐ...ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਤੁਹਾਨੂੰ?’”⁹

ਪਰ ਇਕੱਲੇਪਨ ਦਾ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਜੁਲੀ ਦਾ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚ ਆਉਣ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਖਾਵਾਂ ਅਹਿਸਾਸ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਜੁਲੀ ਨੇ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਲਿਵਰ ਪਰਾਬਲਮ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਰਾਬ ਬੰਦ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ

ਨੇ ਜੇਮਜ਼ ਦੁਆਰਾ ਗੁਪਤ ਅੰਗਦਾਨ ਕਰਨ ਤੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਦੇ ਲੇਖੇ ਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਬੜੀ ਸ਼ਿੱਦਤ ਨਾਲ ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਆਧੁਨਿਕ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਪਛਾਣ ਸਿਰਫ਼ ਸ਼ੁਹਰਤ ਤੇ ਡਾਲਰਾਂ ਦੀ ਚਕਾਚੌਧ ਕਾਰਨ ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ੁਹਰਤ 'ਚ ਪਰਿਵਾਰਕ ਰਿਸ਼ਤਾ-ਨਾਤਾ ਪਰੰਪਰਾ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਸਾਂਝ ਨੂੰ ਸੱਟ ਲੱਗੀ ਹੈ :

“ਸ਼ੈਮ! ਅੱਜ ਲੋਕੀਂ ਤੁਹਾਡੀ ਪਛਾਣ ਤਾਂ ਹੀ ਕਬੂਲਦੇ ਐ ਜੇ ਸ਼ੁਹਰਤ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੇ ਕੌਲ ਢੇਰ ਸਾਰੇ ਡਾਲਰ ਵੀ ਹੋਣ... ਡਾਲਰਾਂ ਬਿਨਾਂ ਲੋਕੀਂ ਤਾਂ ਕੀ ਘਰ ਦੇ ਬੰਦੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਗਿਣਤੀ 'ਚ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ।”¹⁰

ਬਰਫ ਤੇ ਦਰਿਆ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਪਰਿਆਵਰਣ ਦੇ ਮਨੁੱਖੀ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸੋਫੀਆ ਅਤੇ ਸ਼ੋਨ ਡਗਲਸ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਸਬਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਫੀਆ ਬਰਫ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਿਘਲ ਕੇ ਡੀਨ ਵਲ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਦਕਿ ਸ਼ੋਨ ਦਾ ਪਿਆਰ ਇਕ ਸ਼ਾਂਤ ਦਰਿਆ ਵਾਂਗ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਉਸ ਪਿਘਲੀ ਹੋਈ ਬਰਫ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਸਮਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਡੀਨ ਦਾ ਸੋਫੀਆ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦੇਣਾ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਭਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੱਛਮ ਵਿਚ ਵੀ ਔਰਤ ਦਾ ਸਰੀਰਕ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਔਰਤ ਦੇ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਟਾਈਮ-ਪਾਸ ਸਮਝਣਾ ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਕਾਮ ਸਬੰਧ ਸਥਾਪਤ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਉਸ ਨਾਲ ਹੋ ਰਹੇ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦਾ ਹੈ :

“ਦੇਖ ਸੋਫੀਆ! ਆਪਣੀ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਫਰੈਂਡਸ਼ਿਪ ਏ। ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਗੁਜ਼ਾਰਨ ਦੀ ਮੇਰੀ ਨਾ ਕੋਈ ਪਲੈਨ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਹੈ। ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਤੌਰ ਤੇ ਹੀ ਸੰਕੇਤ ਦੇਂਦੀ ਰਹੀ ਏਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ।”¹¹

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਔਰਤ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਵਿਚਲੀ ਮਿਲੀ ਅਜਿਹੀ ਬੇਵਫਾਈ ਕਾਰਨ ਮਰਦ ਤੋਂ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ, ਐਕਸਟਰੀ ਵਰਗੀ ਖਤਰਨਾਕ ਡਰੱਗਜ਼ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਣਾ, ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ, ਅਣਵਿਆਹੀ ਮਾਂ ਬਣ ਕੇ ਸਿੰਗਲ ਮਦਰਜ਼ ਵਾਲੀ ਵੱਖਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਲੇਰੀ ਭਰੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਔਰਤ ਨੂੰ ਮਰਦ ਤੋਂ ਬਦਲਾ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਰੱਖਣਾ ਅਤੇ ਪਰਿਆਵਰਣ ਦੇ ਬਚਾਉ ਲਈ ਪਰਦੂਸ਼ਣ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਆਦਿ ਵਿਚਾਰ ਔਰਤ ਦੀ ਬੇਬਾਕੀ ਤੇ ਨਿਡਰਤਾ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦੇ ਹਨ :

“ਹਾਂ ਮੈਂ ਬਰਫ਼ ਹਾਂ... ਬਰਫ਼ ਦਾ ਤੂਫਾਨ। ਮੈਂ ਉਸ ਕਮੀਨੇ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਪੈ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਨ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿਆਂਗੀ... ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਹਾਂ ਤੋਂ ਉਖੇੜ ਦਿਆਂਗੀ...”¹²

ਸੜਕਾਂ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਨੁੱਖੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੜਕ ਨੂੰ ਇਕ ਪ੍ਰਤੀਕ ਵਜੋਂ ਵਰਤ ਕੇ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੜਕਾਂ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਹਿੱਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵਿਚਰ ਰਹੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਹਿੱਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਇਕ ਵੱਖਰਾ ਮਨੋਰਥ ਹੁੰਦਾ ਹੈ :

“ਸੜਕਾਂ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਹਿੱਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਮਕਸਦ ਹੁੰਦਾ ਏ। ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੁੜਾਈ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ... ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਮੂਹਰੇ ਨਿਕਲ ਜਾਣ ਨੂੰ ਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਬਣਾ ਦੇਂਦੀਆਂ ਨੇ...”¹³

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਹੁੰਦਲ ਐਂਡ ਹੈਰੀਸਨ ਟਰੱਕਿੰਗ ਕੰਪਨੀ ਰਾਹੀਂ ਭਾਰਤੀ ਤੇ ਪੱਛਮੀ ਸਭਿਅਤਾ ਵਿਚਕਾਰ ਆ ਰਹੀ ਆਰਥਿਕ ਸਮਾਜਿਕ ਨੇੜਤਾ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉੱਥੇ ਉਹ ਆਰਥਿਕਤਾ ਕਾਰਨ ਨਵੀਂ ਤੇ ਪੁਰਾਣੀ ਪੀੜ੍ਹੀ 'ਚ ਆਏ ਟਕਰਾਉ ਅਤੇ ਦੋਹਾਂ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਵਿਚਲੇ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਬੜੀ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਮੀਨੂੰ ਫਾਲਤੂ ਖਰਚ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ

ਆਦਤਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਲਾਈਫ ਸਟਾਈਲ ਸਮਝਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਲਈ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਉਣ ਦੇ ਮਾਇਨੇ ਵੱਖਰੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਹ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਅਸਹਿਮਤੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੀ ਹੈ :

“ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਗੋਲਾਂ ਨਾਲ ਐਗਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਕੁਐਲਿਟੀ ਵੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਏ...ਫਾਰ ਯੂ ਦਾ ਲਾਈਫ ਇਜ਼ ਈਟ, ਸਲੀਪ ਐਂਡ ਗੋ ਟੂ ਵਰਕ। ਬਟ ਫਾਰ ਮੀ ਦੇਅਰ ਇਜ਼ ਮੋਰ ਟੂ ਲਾਈਫ।”¹⁴

“ਅੰਕਲ! ਮੀਨੂੰ ਤੇ ਮੇਰੇ ਪੇਅਰੈਂਟਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ 'ਚ ਏਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਫਰਕ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਦੀ ਵੀ ਸੁਰ ਨਹੀਂ ਰਲ ਸਕਦੀ। ਸਾਡੇ ਲਈ ਅਲੱਗ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੀ ਬਿਹਤਰ ਏ। ਮੈਨੂੰ ਪੇਅਰੈਂਟਸ ਨਾਲੋਂ ਆਪਣੀ ਵਾਈਫ ਜ਼ਿਆਦਾ ਇੰਪੋਰਟੈਂਟ ਏ।”¹⁵

ਇਸ ਕਹਾਣੀ 'ਚ ਕਰਨ ਦਾ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅੱਗ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਟਰੱਕ 'ਚ ਡਰਾਈਵਰ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣਾ ਤੇ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣਾ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਕਦੀ ਨਾ ਖਤਮ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਸਾਂਝ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੱਕ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਕੇ 'ਮੈਡਲ ਆਫ ਬਰੇਵਰੀ' ਜਿੱਤਣਾ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਪੰਨਿਆ 'ਚ ਚਲੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਵਿਚਾਰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਤੇ ਸੁਭ-ਭਾਵੀ ਚਿੰਤਨ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਇੰਡੋ-ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਤੇ ਸਮੁੱਚੇ ਵਿਸ਼ਵ ਚਿੰਤਨ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਘਟਨਾਵੀ ਗਤੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਸਿਰਜਣ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਟਾਵਰਜ਼ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਇਕ ਅਹਿਮ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਪਾਤਰਾਂ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਮਾਨਵੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਅਸਤਿਤਵ ਦੇ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਦੁਖਾਂਤ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਚਿੰਤਾ ਵਜੋਂ ਸਮੁੱਚੇ ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਇਸੇ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਕਾਰਨ ਉਹ ਸਿਰਫ ਪਰਵਾਸੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਵਿਸ਼ਵ ਚਿੰਤਨ ਵਾਲੇ ਲੇਖਕ ਵਜੋਂ ਉੱਭਰ ਕੇ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਘੇਰਾ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਬਲਕਿ ਇਸ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵਿਚਰ ਰਹੇ ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ, ਮਨੁੱਖੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਸਾਂਝ, ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਤੇ ਪਰਿਆਵਰਣ ਦੇ ਆਰ-ਪਾਰ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਹਵਾਲੇ ਅਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ

1. ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ, ਟਾਵਰਜ਼, ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਲੁਧਿਆਣਾ, 2005, ਪੰਨਾ - 8.
2. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ - 16.
3. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ - 38.
4. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ - 38.
5. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ - 17.
6. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ - 34.
7. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ - 48.
8. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ - 59.
9. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ - 84.
10. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ - 71.

11. ਉਗੀ, ਪੰਨਾ - 101.
12. ਉਗੀ, ਪੰਨਾ - 111.
13. ਉਗੀ, ਪੰਨਾ - 122.
14. ਉਗੀ, ਪੰਨਾ - 126.
15. ਉਗੀ, ਪੰਨਾ - 127.

ਪਰਵਾਸ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਮਿਰਦੰਗ ਨਾਦ : ਟਾਵਰਜ਼

ਜਸਵੀਰ ਸਮਰ*

ਪਰਵਾਸੀ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਇਕ ਦੌਰ ਚਿਰੋਕਣਾ ਮੁੱਕ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੌਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਉੱਕਾ ਖਤਮ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੰਗ ਫਿੱਕਾ ਜ਼ਰੂਰ ਪੈ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਉਹ ਦੌਰ ਆਪਣੀ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਹੇਰਵੇ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਸੀ। ਦਰਅਸਲ ਉਸ ਦੌਰ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਆਪਣੇ ਪਿਛੋਕੜ ਨੂੰ ਮਾਰੀਆਂ ਹਾਕਾਂ ਸਨ ਵਿਯੋਗ 'ਚ ਮਾਰੀਆਂ ਕੂਕਾਂ ਸਨ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਹੇਰਵੇ ਦੀ ਥਾਂ ਉਥੋਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਦਾ ਚਿੱਤਰਣ ਮੁੱਖ ਹੈ। ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਇਸ ਦੌਰ ਦਾ ਮੁੱਖ ਹਸਤਾਖਰ ਹੈ। 1999 ਵਿਚ ਛਪੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਟਾਪੂ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਨੇ ਪਰਵਾਸ, ਉਥੋਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਨਾਲ ਦੋ-ਚਾਰ ਹੋ ਰਹੇ ਪਾਤਰਾਂ ਨੂੰ ਵੇਦਨਾ ਦੀ ਸੰਘਣੀ ਚਾਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬੋ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਬਾਤ ਪਾਈ ਸੀ। ਨਵੇਂ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਟਾਵਰਜ਼ ਵਿਚ ਬਹੁ-ਪੱਖੀ ਅਤੇ ਬਹੁ-ਪਰਤੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਛੋਹਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਬਹੁਪੱਖੀ ਚੇਤਨਾ ਦੀ ਨੁਹਾਰ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਨਾਂ ਵਾਲੀ ਕਹਾਣੀ 'ਟਾਵਰਜ਼' ਅਤੇ 'ਬਰਫ਼ ਤੇ ਦਰਿਆ' ਵਿਚ ਪੈਂਦੀ ਸਾਫ਼ ਦਿੱਸਦੀ ਹੈ। 'ਟਾਵਰਜ਼' ਕਹਾਣੀ ਅਮਰੀਕਾ ਤੇ ਹੋਏ ਸਤੰਬਰੀ ਹਮਲਿਆਂ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਣੇ ਹਾਲਾਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਲਾਵੇ ਵਿਚ ਲੈਂਦੀ-ਲੈਂਦੀ ਹੋਰ ਪੱਖਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਤਿੱਖੀ ਟਕੋਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪਾਤਰ ਅਮਰੀਕੀ ਹਨ ਅਤੇ ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਅਮਰੀਕੀ ਸਮਾਜ, ਸੋਚ, ਤੀਜੀ ਦੁਨੀਆਂ ਅਤੇ ਆਮ ਆਦਮੀ ਦਾ ਬੱਝਵਾਂ ਪ੍ਰਸੰਗ ਬਹੁਤ ਸਹਿਜ ਰੂਪ 'ਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਧੀ ਸਟੇਸੀ ਸਤੰਬਰੀ ਘਟਨਾ ਵਿੱਚ ਮੌਤ ਦੇ ਮੂੰਹ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫੌਜੀ ਪੁੱਤਰ ਡੈਨਿਸ ਇਰਾਕ 'ਚ ਲਾਪਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਖ਼ਰਕਾਰ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਵੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮਾਪੇ ਅਤੇ ਸਕੇ-ਸਬੰਧੀ ਜੰਗਬਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਕੋਸਦੇ ਹਨ।

ਕਹਾਣੀ ਸਿਰਫ਼ ਇੰਨੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਮਹਾਂ-ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਤੀਜੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵੱਲ ਪਹੁੰਚ, ਇਸ ਪਹੁੰਚ ਹਾਲਾਤ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਹੋਏ ਅਤੇ ਪਿੰਜ ਹੋ ਰਹੇ ਲੋਕ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਵੇਰਵੇ ਬਹੁਤ ਮਾਰਮਿਕ ਹਨ। ਮਨੁੱਖੀ ਜਾਨ ਦਾ ਤਾਂ ਮੁੱਲ ਹੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਭ ਕੁਝ ਵਪਾਰ ਦੇ ਨੇਮ ਨਾਲ ਬੱਝਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਕੰਪਨੀ ਦਾ ਮਾਲਕ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਨਾਇਕ ਦੀ ਧੀ ਦੀ ਮੌਤ 'ਤੇ ਅਫ਼ੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਹਮਦਰਦੀ ਵੀ ਜਤਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕੰਮ ਤੇ ਛੇਤੀ ਪਰਤ ਆ। ਸਤੰਬਰੀ ਹਮਲਿਆਂ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਭਾਈਚਾਰੇ ਤੇ ਨਸਲਵਾਦੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਹੋਏ ਹਮਲਿਆਂ ਕਾਰਨ ਉਸ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਬਚਾਓ, ਲਈ ਧੜਾਧੜ ਬੰਦੂਕਾਂ ਜੋ ਖਰੀਦਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ।

ਵਪਾਰ ਦੀ ਇਹ ਰੁਚੀ 'ਬਰਫ਼ ਤੇ ਦਰਿਆ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਇੰਨੀ ਹੀ ਪ੍ਰਚੰਡ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ 'ਮੈਂ' ਨਾਲ ਪਏ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਡੀਨ ਸੈਂਡਰਜ਼ ਇਕ ਝਟਕੇ ਨਾਲ ਹੀ ਤੋੜ ਸੁੱਟਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਗੱਲ ਭਾਵੇਂ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਉਤਰਾਅ ਚੜ੍ਹਾਅ ਬਾਰੇ ਕਰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਨੇ ਵਿਕਾਸ ਮਾਡਲ 'ਤੇ ਭਰਪੂਰ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਇਹ ਗੱਲ ਉਭਾਰਨ ਦਾ ਯਾਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਕਾਸ ਆਖ਼ਰਕਾਰ ਕਿਸ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨਾਲ ਘੋਲ ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀਆਂ ਬਾਕੀ ਤਿੰਨ ਕਹਾਣੀਆਂ 'ਪਾਣੀ' 'ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ' ਅਤੇ 'ਸੜਕਾਂ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਚਾਲ ਤਿੱਖੀ ਤੇ ਤੇਜ਼ ਹੈ। 'ਪਾਣੀ' ਬਹੁਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੰਕੇਤ ਉਤਨਾ ਹੀ ਵੱਡਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਰੂਰ ਵੀ। ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਅਖੀਰ 'ਚ ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਜ਼ਮੀਨ ਥੱਲਿਓਂ ਪਾਣੀ ਮੁੱਕਣ ਦੀ ਗੱਲ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹੁਣ ਦਾਅ 'ਤੇ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਪਾਤਰ ਪੱਛਮ ਦੀ ਆਪਾ-ਧਾਪੀ 'ਤੇ ਸਦਾ ਕ੍ਰਿਝਦੀ, ਤੜਫਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਨੂੰ ਨੂੰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਟੱਬਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਮੰਨਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਪਰੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚਲੇ ਰਾਖ਼ਸ਼ਸ ਦੀ ਤੋਤੇ ਵਿਚ ਜਾਨ ਵਾਂਗ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਆਪਣੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਜੜ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਮਾਪੇ, ਚਾਚਾ-ਚਾਚੀ ਤੇ ਚਚੇਰਾ ਭਰਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਉਹ ਹਾਲਾਤ ਮੁਤਾਬਕ ਢਲ ਚੁੱਕੇ ਸਹੁਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਟੱਬਰ ਨੂੰ ਟਿੱਚ ਜਾਣਦੀ ਹੈ।

ਉੱਜ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਅਖੀਰ 'ਚ ਜਦੋਂ ਚਚੇਰਾ ਭਰਾ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮੁਖ਼ਤਿਆਰਨਾਮਾ ਮੰਗ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਦੇਖਿਆਂ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥ ਬਹੁਤ ਫੈਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਸਿਰਾ ਨੂੰਹ-ਪੁੱਤ ਵੱਲੋਂ ਬਣਵਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਸਵਿਮਿੰਗ ਪੂਲ ਨਾਲ ਜੁੜਦਾ ਹੈ। ਸੱਸ ਅਤੇ ਨੂੰਹ ਵਿਚਕਾਰ ਇਹ ਤਣਾਅ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਸਿਖਰ ਤੱਕ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 'ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ' ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਣਾਅ ਦਾ ਰੰਗ ਵੱਖਰਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਨਿੱਘ ਨੂੰ ਸਵਾਰਥ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਖੋਰਦਾ-ਖੋਰਦਾ ਖੋਰ ਹੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਹਰ ਪਾਤਰ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਹਾਲਾਤ ਨਾਲ ਲੜਦਾ-ਘੁਲਦਾ ਹੈ। ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਟੁੱਟ-ਭੱਜ ਵਿਚ ਵੀ ਲੇਖਕ ਆਸ ਦੀ ਤੰਦ ਫੜੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਜੇਮਜ਼ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਲਾਜ ਪਾਲਦਾ ਹੈ। ਮਨੋਰੋਗੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਂਭਦਾ-ਸਾਂਭਦਾ ਆਖ਼ਰਕਾਰ ਉਹ ਕਤਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਾਤਰ 'ਸੜਕਾਂ' ਦੇ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਕਰਨ ਹੈ। 'ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ' ਵਾਂਗ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਥਾਂ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀਆਂ ਗੁੰਝਲਾਂ ਨੇ ਮੱਲੀ ਹੈ। ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬੇਹੱਦ ਤਰੱਦਦ ਨਾਲ, ਜੈਕ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਕੰਮ ਲੀਹ 'ਤੇ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਵੱਡੇ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਨੂੰਹ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਵਿਹਾਰ ਉਸ ਦੇ ਚਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੱਢ-ਟੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੰਮ ਨੂੰ ਸਾਂਭਣ ਤੇ ਅੱਗੇ ਤੋਰਨ ਵਾਲਾ ਕਰਨ ਹਾਦਸੇ 'ਚ ਫ਼ੌਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਆਖਰੀ ਸਮੇਂ ਜੂਝਦਾ ਉਹ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਮਤੀ ਜਾਨਾਂ ਬਚਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਕਾਰਨ ਸਰਕਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਬਹਾਦਰੀ ਦਾ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਲੋਅ ਆਖ ਕੇ ਲੇਖਕ ਇਸ ਨੂੰ ਅਸਲ ਕਮਾਈ ਕਰਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। 'ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ' ਦੇ ਜੇਮਜ਼ ਦੀ ਕਮਾਈ ਵੀ ਇਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਚਰਚਾ ਕਰਨੀ ਅਜੇ ਬਾਕੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਡੋਲ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਜੀਵਨ ਲੀਲਾ ਅੱਧ ਵਿਚਾਲਿਓਂ ਟੁੱਟਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਕਸ਼ 'ਬਰਫ਼ ਤੇ ਦਰਿਆ' ਦੇ ਪਾਤਰ ਸ਼ੌਨ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਲੱਭਦੇ ਹਨ। ਸ਼ੌਨ, ਕਰਨ ਅਤੇ ਜੇਮਜ਼ ਵਾਂਗ ਫ਼ਨਾਹ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਪਰ ਦਰਿਆ ਵਰਗੇ ਇਸ ਪਾਤਰ ਨੂੰ ਕਦੀ ਬਰਫ਼ ਵਰਗੀ ਪਾਤਰ 'ਮੈਂ' ਨਾਲ ਅਤੇ ਕਦੀ ਡੀਨ ਵਰਗਿਆਂ ਨਾਲ ਦੋ-ਚਾਰ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। 'ਟਾਵਰਜ਼' ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਅੰਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਡੋਲ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਲੀਹਾਂ ਹੀ ਤਾਂ ਹਨ। 'ਪਾਣੀ' ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਜਦੋਂ ਆਖਰਕਾਰ ਡੋਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਬੰਨਿਓਂ ਅਡੋਲਤਾ ਦੀ ਝਲਕ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ 'ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪਤੀ ਬਲਦੇਵ ਲਗਾਤਾਰ ਪਹਿਰਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਡੋਲ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਡੋਲੇ ਹੋਏ ਪਾਤਰਾਂ ਲਈ ਜਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਰਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਭਾਸ਼ਾ ਮੁਹਾਵਰਾ ਘੜਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਮਿਸਾਲੀ ਹੈ। ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਵਾਕਾਂ ਦੀ ਮਿਰਦੰਗ ਲਗਾਤਾਰ ਵੱਜਦੀ ਸੁਣਦੀ ਹੈ। ਮਿਰਦੰਗ ਦੀ ਇਹ ਧੁਨ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਮਟਕ ਨੂੰ ਜਰਬ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਟਾਵਰਜ਼ : ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਜਲੌਅ

ਲਾਭ ਸਿੰਘ ਖੀਵਾ (ਡਾ.)

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਕੈਨੇਡਾ ਰਹਿੰਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਚਰਚਿਤ ਤੇ ਸਮਰੱਥ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਚੌਥਾ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੋ ਟਾਪੂ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਤਿੰਨ-ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਤੇ ਚਰਚਾ ਪੱਖੋਂ ਸਭ ਧੋਣੇ ਧੋ ਦਿੱਤੇ। ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਚਰਚਾ ਦਾ ਗ੍ਰਾਫ਼ ਇੱਕਦਮ ਉਪਰ ਆ ਗਿਆ। ਕਲਾਤਮਕ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਪੱਖੋਂ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਲੇਖਕਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਝੰਡੀ ਗੱਡੀ ਗਈ। ਕੋਈ ਭੂ-ਹੋਰਵਾ ਨਹੀਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਕੋਈ ਉਪ-ਭਾਵਕਤਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਸਲੇਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਸਿਰ ਕੱਢਦੇ ਤਣਾਓ ਤੇ ਟਕਰਾਓ ਦੇ ਗਲਪੀ ਬਿੰਬ ਹਨ। ਕਹਾਣੀ ਭਾਰਤੀ ਸੁਖਾਂਤ ਵਿੱਚ ਖ਼ਤਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਸਗੋਂ ਨਿਰੋਲ ਯੂਨਾਨੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਦੋ ਟਾਪੂ ਦਾ ਖ਼ੂਬ ਸ਼ੈਰ-ਮਕਦਮ ਹੋਇਆ।

ਹੁਣੇ-ਹੁਣੇ 2005 ਵਿੱਚ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਟਾਵਰਜ਼ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਆਮਦ ਨੇ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਾ ਹੀ ਭਾਰਤੀ/ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚੋਂ ਖਿਸਕਾ ਕੇ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੱਕੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰਜਿਸਟਰਡ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਸਗੋਂ ਗਲੋਬਲ-ਚੇਤਨਾ ਦਾ ਕਥਾਕਾਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀਆਂ ਦੋ ਕਹਾਣੀਆਂ 'ਟਾਵਰਜ਼' ਅਤੇ 'ਬਰਫ਼ ਤੇ ਦਰਿਆ' ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦੇਣ ਯੋਗ ਹਨ। ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਕਥਾਨਾਕ ਦੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ/ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਹੌਲ ਦੀ ਕੋਈ ਬਰੀਕ ਤੰਦ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦੀ। ਨਿਰੋਲ ਅਮਰੀਕੀ ਸਮਾਜ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹੈ। ਟਾਵਰਜ਼ ਮਲੀਆਮੇਟ ਹੋਏ। ਕਿਵੇਂ ਹੋਏ? ਕਿਉਂ ਹੋਏ? ਨਿਰੋਲ ਅਮਰੀਕੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਭਿੜਦੇ ਹਨ। ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ਈਰਾਕ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਿੰਨਾ ਜਾਇਜ਼ ਤੇ ਕਿੰਨਾ ਨਜਾਇਜ਼ ਹੈ? ਅਮਰੀਕੀ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸੰਵਾਦਿਕ ਖਿੱਚੋਤਾਣ ਹੈ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਠੰਢੀ ਯਖ ਬਰਫ਼ ਵਾਂਗ ਤਸੱਵਰ ਕਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰਦੇ ਵਗਦੇ ਦਰਿਆ ਵਾਂਗ। ਇਹ ਵੀ ਅਮਰੀਕੀ ਨਾਇਕ ਨਾਇਕਾ ਨੇ ਖੁਦ ਵਿਚਾਰਨਾ ਹੈ। ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ-ਮਾਡਲ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਚੁਣਨਾ ਪਵੇਗਾ? 'ਬਰਫ਼ ਤੇ ਦਰਿਆ' ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਬਹਿਸ ਹੈ। ਅਪਣਾਏ ਵਿਕਾਸ ਮਾਡਲ ਵਾਂਗ ਮਨੁੱਖੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਢਾਲਣ ਸੰਬੰਧੀ ਇੱਕ ਨਹੀਂ ਦੋ ਰਾਵਾਂ ਹਨ। ਇਹ ਦੋ ਰਾਵਾਂ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਭਵਿੱਖ 'ਤੇ ਕਿੰਤੂ-ਪ੍ਰੰਤੂ ਹਨ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਕਥਾਨਕ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਵਿੱਚ ਵੀ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੋਈ ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਤਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਰੇ ਪਾਤਰ ਅਮਰੀਕੀ ਜਾਂ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਅਮਰੀਕੀ ਹਨ। ਡੈਨਿਸ, ਐਂਜਲਾ, ਸਟੇਸੀ, ਰਿਚਰਡ, ਐਰਿਕ ਮਾਰਟਨ, ਵਿਲੀਅਮ, ਡੀਨ, ਸ਼ੋਡਰਜ਼, ਸ਼ੋਨ, ਲੀਜ਼, ਸੋਫੀਆ, ਐਮੀ, ਜ਼ਮੀਲਾ, ਅਬਦੁਲ ਹਮੇਦੀ ਆਦਿ ਸਭ ਪਾਤਰ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਕਥਾ-ਸੰਦਰਭਾਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹਨ। ਈ.ਐਮ. ਫੋਸਟਰ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਮੁਤਾਬਕ ਇਹ ਸਭ ਪਾਤਰ ਫਲੈਟ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਰਾਉਂਡ ਹਨ। ਕਿਰਿਆ-ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਕਰਦੇ ਕਥਾਨਕ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਮੰਡੀ ਤੇ ਵਣਜ-ਵਪਾਰ ਸਾਡੇ ਅਮਰੀਕਨਾਂ ਲਈ ਵੀ ਬੜੇ ਅਹਿਮ ਨੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਖੜੀ ਹੈ ਸਾਡੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ। ਪਰ ਓਦਣ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਕਰੂਰ ਵੀ ਨੇ। '...ਸਾਡੀ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਐਰਿਕ ਮਾਰਟਨ ਨੇ ਫੋਨ ਤੇ ਸਟੇਸੀ ਦਾ ਅਫਸੋਸ ਕੀਤਾ ਹਮਦਰਦੀ ਜਿਤਾਈ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, ਕੰਮ ਤੇ ਛੇਤੀ ਪਰਤ ਆ।' (ਪੰਨਾ 25)

ਸੋ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਥੀਮ, ਕਥਾਨਕ ਤੇ ਪਾਤਰ ਸਭ ਅਮਰੀਕੀ ਹਨ, ਪਰ ਭਾਸ਼ਾਈ ਮਾਧਿਅਮ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ੈਲੀ/ਮੁਹਾਵਰਾ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਇਦ ਅਜੋਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਹਿਲਾ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਸ਼ੈਲੀ ਨੂੰ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਬਾਕੀ ਕਥਾਨਕ, ਲੱਛਣ ਤੇ ਰੂਪ ਅਮਰੀਕੀ ਧਰਾਤਲ ਦੇ ਹਨ। ਬਦੇਸ਼ੀ ਬਾਹਰਲੇ ਥੀਮ, ਬਿਰਤਾਂਤਕ-ਇਕਾਈਆਂ, ਪਾਤਰ ਚਿੱਤਰਣ ਆਦਿ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠਕਾਂ ਦਾ ਵਾਹ-ਅਨੁਵਾਦਿਤ ਸੋਵੀਅਤ ਸਾਹਿਤ ਰਾਹੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪੈ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਪਰ ਟਾਵਰਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਮੌਲਿਕ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮੌਲਿਕ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੈ। ਇਉਂ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਥਾ-ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਹੀ ਵੱਖਰੀ ਮਹੱਤਤਾ ਤੇ ਸਾਰਥਿਕਤਾ ਹੈ।

ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ

ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ 'ਸੁੱਜੋ' (ਡਾ.)*

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਕਨੇਡਾ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾ ਹੈ। 'ਟਾਵਰਜ਼' ਵਿੱਚ ਇਸ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਸਲੇ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਲ ਵੀ ਸੇਧਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਅਮਰੀਕਾ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਦਾਦਾ ਗਿਰੀ ਨੂੰ ਕੋਸਦਾ ਹੈ ਉੱਥੇ ਇਹ 'ਲਿਵਰ ਕੇਅਰ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ, ਡੋਨਰਜ਼ (ਅੰਗਦਾਨੀ), ਬੇਬੀ ਸਿਟਿੰਗ ਸੈਂਟਰਜ਼ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਰੋਕੋ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਵੀ ਲਿਖਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਆਪਣੇ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਜਿੰਨੀ ਗਹਿਰਾਈ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਲਈ ਦੁਹਰੀ-ਤਿਹਰੀ ਬੁਣਤੀ ਵਾਲੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸਿਰਜਣਾ ਹੈ। ਟਾਵਰਜ਼ ਵਿਚ ਦੋ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੇ ਰਲੇਵੇਂ ਦੀ ਉਪਜ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ, ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਗੜ ਰਹੇ ਮੁਹਾਂਦਰੇ ਵਲ ਵੀ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਜੋ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਪੂਰੇ ਪੰਜਾਬੀ ਜਗਤ ਲਈ ਇੱਕ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗਲਪੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਕੁੱਝ ਵੀ ਹੋਵੇ ਪਰ 'ਟਾਵਰਜ਼' ਅਤੇ 'ਦੋ ਟਾਪੂ' ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੈਤਿਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦਾ ਹਾਮੀ (ਸਮਰਥਕ) ਹੈ। ਇਹ ਫਜ਼ੂਲ-ਖਰਚੀ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ

ਕਰਦਾ। ਪਿਛੋਕੜ ਭਾਵੇਂ ਮਾਤ-ਭੂਮੀ ਦਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਪਰਵਾਰਿਕ, ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਇਸਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖਣ, ਇਸਦਾ ਮਾਨ-ਸਨਮਾਨ ਵਧਾਉਣ ਅਤੇ ਇਸ ਅਨੁਕੂਲ ਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਵਧਾ ਕੇ ਜਿਉਣਾ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ। ਅਸਲ ਮਕਸਦ ਜੋ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਲੋੜਵੰਦ ਦੇ ਕੰਮ ਆ ਸਕੀਏ। ਪੈਸੇ ਦਾ ਦਾਨ ਫੌਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਕੇ ਲਾਭ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਹੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਅੰਗਦਾਨ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਚਾ ਕੇ ਦਾਨੀ ਇਨਸਾਨ ਅਮਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਪਰਵਾਰਾਂ ਦੀ ਵਿਥਿਆ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਭੋਗ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਪਰਵਾਰਾਂ ਦੀ ਟੁੱਟ-ਭੱਜ, ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਾ ਅਲੱਗ ਜੀਵਨ ਸਟਾਈਲ, ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਤਿਲਾਂਜਲੀ ਦੇਣਾ, ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਦਾ ਖਮਿਆਜ਼ਾ ਭੁਗਤ ਰਹੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਮਰਦ, ਅਸਲੋਂ ਬੇਕਾਬੂ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਤੀਸਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ, ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਦੀ ਉਪਜ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ, ਡਾਲਰ ਕਮਾਉਣ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਕਾਰਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਮਾਨਵਤਾ ਦਾ ਘਾਣ ਅਤੇ ਇਸ ਘਾਣ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪੁਨਰ ਵਸੋਬੇ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ (ਬੇਬੀ ਕੇਅਰ ਸੈਂਟਰ, ਸਿੰਗਲ ਮਦਰ ਸਹਾਇਤਾ, ਸ਼ੈਲਚਰ ਮੈਟਰਨਿਟੀ ਹੋਮ, ਲਿਵਰ ਬਦਲੀ ਕਰਨ ਦੇ ਸੈਂਟਰ, ਅੰਗ ਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਉਕਸਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ) ਆਦਿ ਦਾ ਵਿਵਰਣ, ਮਾਨਸਿਕ ਤਣਾਅ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਡਰੱਗਜ਼ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੋਂ ਭਟਕ ਚੁੱਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਪ੍ਰਚਾਵੇ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਚੱਲ ਰਹੇ ਸਮਗਲਿੰਗ ਦੇ ਵਿਉਪਾਰ ਆਦਿ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪੁਰਾਣੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਜੋ ਪਰਵਾਸ ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਭੋਗ ਰਹੀ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਆਪਣੀ ਮਾਤ-ਭੂਮੀ (ਪੰਜਾਬ) ਨਾਲ ਵੀ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਪੁਰਾਣੇ ਘਰਾਂ, ਮਿਤਰਾਂ ਦੋਸਤਾਂ, ਪਿੰਡਾਂ-ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਤਰਸਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਤਰਸੇਵਾਂ ਸਿਰਫ ਇਸ ਪੀੜ੍ਹੀ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੈ। ਇਹ ਪੀੜ੍ਹੀ ਭਾਵੇਂ ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੈ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ, ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਬੇਵੱਸ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਵੀ ਘਟਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਭਾਵੇਂ ਪੰਜਾਬ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਬਾਹਰ, ਇਸ ਨੂੰ ਬਾਹਰੀ ਚਮਕ-ਦਮਕ ਅਤੇ ਐਸ਼-ਅਰਾਮ ਪਸੰਦ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਸ਼ਾ ਵੀ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ‘ਪਾਣੀ’, ‘ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ’, ‘ਸੜਕਾਂ’ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰੀ ਸੰਤੋਸ਼, 2001 ਵਿੱਚ ਆਤੰਕਵਾਦੀ ਘਟਨਾ ਦਾ ਯਥਾਰਥਿਕ ਚਿੱਤਰਨ, ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਟੇਸੀ ਵਰਗੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਧੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਇਸਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਈਆਂ ਅਤੇ ਦਾਦਾਗਿਰੀ ਦੀ ਆੜ ਵਿੱਚ ਲੜੇ ਜਾਂਦੇ ਯੁੱਧਾਂ ਵਿੱਚ ‘ਡੈਨਿਸ’ ਵਰਗੇ ਗਭਰੂਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਤਰਸ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਇਸ ਤਬਾਹੀ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਅਤੇ ਤਬਾਹੀ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਬਾਖੂਬੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹਨਾਂ ਜੀਵਤ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਜ਼ਿੰਦਾ ਬਚ ਗਏ ਹਨ।

‘ਪਾਣੀ’ ਕਹਾਣੀ ਦਿਲਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਅਤੇ ਆਪਣੇਪਨ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਸੁਖਜੀਤ ਵਰਗੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਤਭੂਮੀ ਅਤੇ ਚਾਚੇ-ਤਾਇਆਂ, ਮਾਤ-ਪਿਤਾ, ਭੈਣਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨਾਲ ਮੋਹ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ‘ਸ਼ੈਰਨ’ ਵਰਗੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਜੰਮਪਲਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸਭ ਕਾਸੇ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਘਟਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ‘ਭੁੱਪੀ’ ਵਰਗੇ ਪੰਜਾਬ ਵਸਦੇ ਅੱਜ ਦੇ ਗੱਭਰੂ ਵੀ ਨੈਤਿਕ ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਛਿੱਕੇ ਟੰਗ ਕੇ ਮਾਇਆ ਜਾਲ ਵਿੱਚ ਫਸ ਗਏ ਹਨ। ‘ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ’ ਅਤੇ ‘ਸੜਕਾਂ’ ਮਾਇਆ ਜਾਲ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਸਤ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ‘ਸਮਸ਼ੇਰ’ ਵਰਗੇ ਲੋਕ ਭਾਵੇਂ ਨੈਤਿਕ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਅਤੇ ਦਿਲਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਤੜਫਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹੀ ਔਲਾਦ, ਸੁਰਿੰਦਰ, ਮਹਿੰਦਰ ਅਤੇ ਲੱਖੀ ਵਰਗੀਆਂ ਲਈ ਇਸਦਾ ਕੋਈ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਜਸਬੀਰ ਵਰਗੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਔਰਤਾਂ, ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਔਲਾਦ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਸੰਤੁਲਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜੱਦੋ-ਜਹਿਦ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਉੱਥੇ ‘ਬਰਫ ਅਤੇ ਦਰਿਆ’ ਵਿੱਚਲੀ ‘ਮੈਂ’ ਪਾਤਰ ਵਰਗੀਆਂ

ਔਰਤਾਂ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਪਤੀਆਂ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਗੁਜ਼ਾਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਾਇਜ਼ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪਾਲਨਾ-ਪੋਸ਼ਨਾ ਸੁਤੰਤਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸੜਕਾਂ ਕਹਾਣੀ ਵੀ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਡਟ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ 'ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ' ਵਰਗੇ ਲੋਕ ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾ ਕੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਮਿਹਨਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। 'ਜੈਕ ਹੈਰੀਸਨ' ਵਰਗੇ ਸਕੀਮੀ ਬਿਜ਼ਨੈੱਸਮੈਨਾਂ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਕਾਫ਼ੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਪਰਿਵਾਰ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਤਾਂ ਸਹਾਰਨ ਦੇ ਕਾਬਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਪਈਆਂ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਰੱਬ ਦੁਆਰਾ ਪਾਏ ਜੀਆਂ ਦੇ ਘਾਟੇ, ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਸਹਾਰਨੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ-ਕਿਵੇਂ ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਟਾਈਮ ਪਾਸ ਕਰੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਟਾਵਰਜ਼ ਦੀਆਂ ਪੰਜੇ ਦੀਆਂ ਪੰਜੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਕਿਸੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਨਹੀਂ ਹਨ ਸਗੋਂ ਸਮੁੱਚੇ ਵਰਤਾਰੇ ਦਾ ਵਿਵਰਣ ਹਨ। ਇਹ ਕਹਾਣੀਆਂ ਤਿੰਨਾ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁ-ਪਰਤੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਮੰਨਣਾ ਕੋਈ ਅਚੰਭੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਘਟਨਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਨੂੰ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਕਸਰ ਫਲੈਸ਼-ਬੈਕ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਜਗ੍ਹਾ ਬਿਠਾ ਕੇ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਜਾਂ ਪੁਨਰ-ਯਾਦ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਬਿਆਨ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਘਟਨਾ ਵਿੱਚੋਂ ਘਟਨਾ ਕੱਢਣ ਦਾ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਬਹੁਤ ਮਾਹਰ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਕਲਾਤਮਕਤਾ ਨਾਲ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਗੁੰਦਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਹਾਣੀ ਬੋਝਲ ਬਣਨ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਉਤਸੁਕਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। 'ਟਾਵਰਜ਼' ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ 'ਮੈਂ' ਪਾਤਰ ਅਤੇ ਐਂਜਲਾ ਆਪਣੇ ਘਰ ਟੀ.ਵੀ. ਅੱਗੇ ਬੈਠ ਕੇ ਟੀ.ਵੀ. ਚੈਨਲ ਬਦਲ-ਬਦਲ ਕੇ ਜਾਂ ਟੈਲੀਫੋਨ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਇਰਾਕ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ, ਨਿਊਯਾਰਕ ਦੇ ਨਸ਼ਟ ਟਾਵਰਾਂ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭੱਜ-ਦੌੜ ਹੋਰ ਮੁਲਕਾਂ ਦਾ ਇਸ ਘਟਨਾ ਬਾਰੇ ਸਟੈਂਡ ਆਓ ਬਾਰੇ ਸਭ ਕਹਾਣੀ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। 'ਪਾਣੀ' ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਸੁਖਜੀਤ ਅਤੇ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਅਤੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਪੈਂਦੀ ਝੀਲ ਉੱਤੇ ਜਾ ਕੇ ਪੁਨਰ-ਯਾਦ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਬਿਆਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਬੇਸਮੈਂਟ (ਜੋ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ) ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਭ ਘਟਨਾਵਾਂ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ। 'ਬਰਫ਼ ਤੇ ਦਰਿਆ' ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੋ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮਾ ਕੇ ਕਹਾਣੀ ਬਿਆਨ ਕੀਤੀ ਹੈ। 'ਸੜਕਾਂ' ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ 'ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ' ਅਤੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ, ਜੋ ਸਭ ਕੁਝ ਵਾਪਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅੰਦਰੋਂ ਟੁੱਟ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਆਪਣੇ ਘਰ ਬੈਠੇ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਇਹ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪਾਤਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਿਸ਼ਾ ਵਲ ਲਿਜਾ ਕੇ, ਉੱਥੇ ਰੋਕ ਕੇ, ਮਨ-ਬਚਨੀ ਕਲਪਨਾ ਜਾਂ ਪੁਨਰ-ਯਾਦ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਬੀਤ ਚੁੱਕੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਤਾਣਾ-ਬਾਣਾ ਬੁਣਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ 'ਬਰਫ਼ ਤੇ ਦਰਿਆ' ਵਿੱਚਲੀ 'ਮੈਂ' ਪਾਤਰ ਸਟੋਰ ਤੋਂ ਘਰ ਦਾ ਸਮਾਨ ਖਰੀਦਿਆ ਅਤੇ ਘਰ ਤੱਕ ਜਾਂਦਿਆਂ ਹੀ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਜਾਲ ਵਿਛਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। 'ਸੜਕਾਂ' ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਡਰਾਈਵਰ ਬਿੰਦਰ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਜਾਂਦਿਆਂ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਬੈਠਿਆਂ ਹੀ ਸਭ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿਛਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਬੀਮ ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ 'ਟਾਵਰਜ਼' ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੈ।

ਸੰਖੇਪ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ 'ਦੋ ਟਾਪੂ' ਅਤੇ 'ਟਾਵਰਜ਼' ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਪਰਵਾਸ ਕਰਕੇ ਅਮਰੀਕਾ-ਕੈਨੇਡਾ ਗਏ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਟਾਵਰਜ਼ ਕਹਾਣੀ ਭਿਅੰਕਰ ਤਬਾਹੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪਾਣੀ ਕਹਾਣੀ ਦਿਲਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਬਰਫ਼ ਤੇ ਦਰਿਆ, ਸਾਵੀਂ ਅਤੇ ਉੱਖੜੀ ਹੋਈ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹਨ। 'ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ' ਕਹਾਣੀ, ਮਾਇਆ ਜਾਲ ਵਿੱਚ ਫਸੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਬਿਰਤਾਂਤ ਹੈ। 'ਸੜਕਾਂ' ਕਹਾਣੀ ਜੀਵਨ ਪੰਧ ਵਲ ਸੰਕੇਤ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਸੜਕਾਂ ਨਾਲ ਅਨੇਕਾਂ ਛੋਟੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਛੜਦੀਆਂ ਹਨ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਫ਼ਰ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਅਨੇਕਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਜੂਝਦਾ ਹੈ। ਢੁਕਵੇਂ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਢੁਕਵੇਂ ਵਾਰਤਾਲਾਪ, ਘਟਨਾ ਬਿਆਨ, ਘਟਨਾ ਵਿੱਚੋਂ ਘਟਨਾ ਕੱਢਣਾ, ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਸਹਿਤ ਪਾਤਰ ਚਿਤਰਣ ਸੁੰਦਰ ਮੌਕਾ-ਮੇਲ ਅਤੇ ਰਵਾਨਗੀ ਪੱਖੋਂ ਇਹ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸਫ਼ਲ ਮੰਨੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਬਹੁ-ਪਰਤੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਤਿੰਨ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੇ

ਜੀਵਨ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ, ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਉੱਥਲ-ਪੁੱਥਲ, ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਕਾਰ ਅਤੇ ਘੱਟ ਰਹੀਆਂ ਮਾਨਵੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।